

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 59

Том 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Збірник включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 1471 від 26.11.2020 р. (додаток 3).

Видання включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол 5 від 07.02.2023 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна**, д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарєв**, Засл. діяч мистецтв України.

Головні редактори серії: доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов професійного спілкування **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики **М.В. Мамич**.

Редакційна колегія серії «Філологія»:

С.В. Голик, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; **І.І. Дмитрів**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та теорії літератури, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук, професор кафедри германських та східних мов, Міжнародний гуманітарний університет; **А.А. Кісельова**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Одеська юридична академія»; **А.П. Ладиненко**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Г.В. Савчук**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу та мовознавства, Міжнародний гуманітарний університет; **Ю.О. Томчаковська**, кандидат філологічних наук, доцент, в.о. зав. кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.В. Шевченко-Бігенська**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов № 1, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.К. Гадамський**, доктор філологічних наук, доктор габлітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет (Ополе, Польща).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2023

© Міжнародний гуманітарний університет, 2023

МОВОЗНАЧСТВО

УДК 811.113.1+811.111+811.161.2]373.7
 DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.59.1.1>

*Aleksakhina T. O.,
 Candidat des Sciences Philologiques,
 Professeur Principal du Département de Langues Étrangères
 Université d'État de Soumy*

*Burenko T. M.,
 Candidat des Sciences Philologiques,
 Professeur agrégé du Département de Philologie et Linguistique Anglaises
 Université pédagogique d'État de Sumy nommée d'après A. S. Makarenko*

DÉFINITION DE LA PHRASÉOLOGIE ET DE SES PROPRIÉTÉS

Анотація. У статті зроблено огляд наукових праць, присвячених актуальним питанням вітчизняної та зарубіжної фразеології. У визначенні їхньої сутності, механізмів творення, з'ясуванні мотиваційної основи, внутрішньої форми тощо у сучасному мовознавстві сформувалося кілька основних підходів. На сьогодні розробленими є структурно-семантичний (О. М. Левченко, А. Рей, Л. П. Сміт, Ю. Ф. Прадід), структурний (Л. Г. Скрипник), ідеографічний (Ю. Ф. Прадід), функціональний підходи до розгляду фразеологічних одиниць. У межах лінгвокультурології визначено способи відображення етнокультурної інформації в семантиці фразеологічних одиниць (В. М. Мокієнко), розглянуто структурно-семантичні характеристики фразеологізмів як носіїв гендерної інформації, з позицій аксіологічного підходу фразеологізми розглянуто як засоби експлікації національно-культурних цінностей (С. В. Олійник). Окреслено коло дискусійних проблем, що потребують розгляду. Авторами вироблено робочу дефініцію поняття «фразеологізм» та окреслено коло перспектив подальших розвідок. З'ясовано, що особлива природа фразеологізму визначає специфіку аналізу його парадигматичних відношень, зумовлених структурно-семантичними властивостями та структурно-формальними й категорійно-граматичними ознаками.

Виявлено, що у сучасній лінгвістиці домінує антропоцентрична парадигма, у межах якої мовні явища аналізують з позиції взаємодії мови і людини, мови і культури, мови і національного менталітету, вивчають способи відображення у свідомості людини уявлень про навколишній світ і їх репрезентації в мовних формах. Розглянуто фразеологічний фонд, що дає змогу виявити етноментальні риси носіїв мови, оскільки у фразеологічних одиницях в усталеній формі зберігаються і транслуються уявлення етносу про світ, культурна й историко-міфологічна інтеріоризація дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду народу.

Ключові слова: фразеологізм, нарізноформленість, відтворюваність, стійкість, цілісність, експресивність, образність.

Formulation du problème. La phraséologie est déjà une discipline linguistique assez développée avec des écoles établies et des traditions établies. Cependant, malgré une certaine stabilité de cette science, un certain nombre de questions restent ouvertes dont les principales sont : l'appareil conceptuel de la phraséologie, la détermination de la phraséologie, la classification de la phraséologie, le statut des parémies dans le fonds phraséologique, etc. Comme le

note le linguiste allemand V. Fleischer, l'ambiguïté peut encore être observée dans la terminologie phraséologique [1, p. 125].

Outre l'ambiguïté de l'appareil terminologique de la phraséologie, il y a également le problème de l'absence de sens clair de certains termes, justement pointé par L.H. Skrypyk: «Dans la littérature scientifique, les noms idiome, expression idiomatique, phrase stable, phrase phraséologique, phrase indivisible, phrase non libre, phrase lexicalisée, phrase automatisée, etc. coexistent dans la littérature scientifique, qui sont peu pratiques à utiliser pour définir un nom générique, parce qu'ils restreignent le concept (tous les types d'unités phraséologiques ne peuvent pas être décrits par le nom d'une phrase), ou ont une compréhension différente en cours d'utilisation, comme un idiome» [2, p. 9].

Nous voyons les raisons de la contestabilité d'un certain nombre de ces problèmes dans différentes approches de la phraséologie en tant que science, en l'absence d'une classification développée unifiée des combinaisons de mots stables. Cela conduit au fait que la définition finale de la phraséologie n'a pas encore été développée.

Analyse de la recherche. Résumant les recherches des scientifiques étrangers et autochtones (K.-I. Mladin, Sh. Bally, M. Pekman etc.) nous pouvons voir que les scientifiques s'intéressent principalement à l'étude des paradigmes phraséologiques individuels d'une langue ou dans le cadre d'un examen contrastif de deux langues, et beaucoup moins aux paradigmes phraséologiques, couvrant à la fois les niveaux sémantique et structurel-grammatical, dans les langues avec différents systèmes.

L'objectif de l'article. Sur cette base, nous formulons l'objectif de notre recherche, qui consiste à étudier les travaux théoriques de linguistes-phraséologues étrangers et nationaux. L'objectif fixé consiste à résoudre les tâches suivantes: analyse des définitions de la phraséologie dans les concepts des représentants des différentes écoles linguistiques ; étudier les propriétés des unités phraséologiques; sur la base de l'analyse de l'élaboration d'une définition de travail d'une phraséologie.

L'objet de nos recherches porte sur les unités phraséologiques et le sujet de recherche sur les propriétés des expressions stables.

Matériel de base. Analysant les travaux théoriques sur la phraséologie, les scientifiques soulignent que de nombreux scientifiques considèrent comme synonymes les termes suivants : unité phraséologique, unité phraséologique, tour phraséologique, idiome, idiomatisme. D'autres linguistes partagent cette opinion : « La plupart des scientifiques considèrent comme synonymes les concepts d'unité phraséologique, de phrasème, de phraséologie.

De plus, dans la littérature phraséologique, on peut rencontrer les concepts suivants : tournure phraséologique, combinaison stable de mots, complexe verbal stable, idiom, idiomatisme» [3, p. 106].

Les scientifiques, représentants de différentes écoles, appliquent soit de nouveaux concepts, soit utilisent des concepts traditionnels, mais dans un sens différent. Comme le note à juste titre le scientifique roumain K.-I. Mladin, «malgré les efforts des linguistes depuis longtemps, les différences entre phraséologie (idiomatiques) / idiomatisme / expressions (idiomatiques) / collocations / tournures idiomatiques / mots composés / expressions, ainsi que les critères qui justifieraient ces oppositions, sont pas suffisamment convaincante» [4, p.162].

Nous pensons que la raison principale de cette situation dans la science phraséologique est, tout d'abord, l'absence d'une définition claire du concept de "phraséologisme" en linguistique tant nationale qu'étrangère.

Le fondateur de la phraséologie Sh. Bally, développant les principes de base de cette science, a introduit le terme «unité phraséologique» pour les combinaisons de mots stables [5, p. 74]. Il existe deux traductions du mot français «unité»: «unit» et «unity». Ainsi, «unité phraséologique» peut se traduire à la fois par «unité phraséologique» et par «unité phraséologique». À notre avis, une telle situation pourrait être à l'origine de l'émergence de désaccords dans la terminologie phraséologique nationale.

Déterminant l'essence de «l'unité phraséologique», Sh.Bally écrit que c'est un groupe qui forme une unité de telle sorte que les mots qui le composent perdent leur sens, et cette combinaison a un sens ; de plus, il faut que cette valeur soit nouvelle et ne corresponde pas à la somme des valeurs des éléments [5, p.74]. Déterminant les propriétés de la phraséologie, le scientifique souligne qu'«un groupe (de mots) correspond à un mot» [5, p.75].

Sh.Bally distingue clairement deux groupes de caractéristiques de la phraséologie: externe (forme d'expressions) et interne (correspondance entre forme et pensée). Quant aux externes, le scientifique distingue ce qui suit: «1) le groupe est constitué de plusieurs mots séparés par écrit; 2) ces mots sont disposés dans un ordre inchangé et ne peuvent être séparés par d'autres mots; 3) aucun des mots du groupe ne peut être remplacé par un autre mot» [5, p. 75]. En analysant ces signes, Sh.Bally arrive à la conclusion qu'ils ne peuvent pas être parfaits et définitifs pour déterminer la phraséologie. Selon le scientifique, les principales sont des caractéristiques internes, dont la principale est «l'équivalence avec un mot simple», c'est-à-dire la possibilité de remplacer une expression par un mot [5, p. 77].

Le point de vue opposé est tenu par les autres scientifiques, qui réfute la théorie de l'équivalence d'une phraséologie à un mot, en avançant les arguments suivants : la structure de contenu de l'unité phraséologique (UP) est plus complexe que la structure de contenu du mot, surtout dans termes de connotations; la fonction d'un certain membre d'une phrase peut être remplie non seulement par une phrase phraséologique, mais aussi par une combinaison de mots libres; ignorer les différences sémantiques entre une phraséologie et un mot (plus grande complexité de la structure de contenu d'une phraséologie par rapport à un mot); objectif fonctionnel différent de la phraséologie et des mots dans le langage.

Sh.Bally mentionne également «la présence d'archaïsme dans l'expression» parmi les traits importants du groupe phraséologique [5, p. 80]. Par ce terme, le scientifique entend non seulement les mots obsolètes, mais aussi, en particulier, les

constructions syntaxiques qui ne sont pas utilisées dans la langue moderne, les soi-disant « archaïsmes de syntaxe ». Comme l'écrit Sh. Bally, ce phénomène n'est pas inhérent à tous les cas, mais revêt une grande importance pour la caractérisation des unités phraséologiques [5, p. 80–82]. Sh.Bally inclut les ellipses, les pléonasmes, les dérivations et les particularités de la prononciation comme archaïsmes syntaxiques [5, pp. 83–85]. Ce point de vue est partagé par P. Guiraud, qui qualifie cependant la présence d'archaïsmes dans la phraséologie d'«écart à la norme grammaticale ou lexicale» [6, p. 6]. Quant aux ellipses, d'autres linguistes partagent cette opinion, L.G. Skrypnyk, qui, en particulier, affirme que les composants individuels des unités phraséologiques «peuvent être omis sans apporter de changement notable à l'intégrité sémantique de l'unité phraséologique» [7, p. 75].

La présence d'archaïsmes lexicaux, sémantiques et syntaxiques comme signe de la phraséologie est également confirmée par d'autres scientifiques, tels que: V.G. Hakom, L.G. Skrypnyk, K.-I. Mladin, P.Savin et d'autres. [7, p. 14, 107; 4, p. 162 ; 8, p. 63].

Nous partageons pleinement l'opinion de ces scientifiques, car le fonds phraséologique de toute langue s'est formé depuis l'Antiquité. Certains mots ou constructions, du fait de l'évolution de la langue, sortent certes de l'usage, mais restent dans des expressions stables.

Cependant, indépendamment d'une caractéristique aussi importante que la présence d'éléments archaïques, nous notons que la plupart des scientifiques soulignent également le fait qu'ils «ne sont pas limités en termes historiques ; de nouvelles sont constamment formées et les anciennes ne sont plus utilisées, comme cela se produit avec les unités lexicales» [1, p. 76].

Considérons la définition des unités phraséologiques dans l'interprétation d'autres scientifiques: la nature sémiotique du phrasème, attirant l'attention sur son intégrité, son indivisibilité, ainsi que sur le fait qu'une combinaison de mots stable est le produit d'une sémosis secondaire.

Le linguiste français A. Rey en donne la définition suivante: «Le phraséologisme est un signe linguistique complet, non motivé, "arbitraire" par rapport à ses composants et totalement imprévisible» [9, p. 191]. Comme on peut le voir, le scientifique considère également une phraséologie comme un signe linguistique complet, non motivé. Concernant le processus de sémosis, nous reprendrons la définition proposée par A. M. Serdyuk, qui considère que «la signification primaire est l'acquisition chronologiquement primaire d'un sens nominatif par un signe linguistique, motivée par l'activité pratique et spirituelle d'une personne et sa connaissance de le monde; le marquage secondaire est le processus de transformations communicatives et pragmatiques motivées de ce sens dans le discours» [10, p. 21].

Selon cet énoncé, la sémosis secondaire suppose la présence d'une composante pragmatique qui exprime déjà l'attitude du locuteur, donc, à notre avis, les signes secondaires formés ne peuvent être démotivés. Ceci est confirmé par une autre définition: «Le phraséologisme est un signe virtuel du langage comme une combinaison de mots et une phrase avec une réinterprétation complète ou partielle des composants, dont le but est de remplir une fonction nominative-expressive» [11, p. 12]. Ya.A. Baran souligne que la phraséologie en tant que signe se forme à la suite d'une métaphorisation totale ou partielle, ce qui témoigne également de la motivation de la phraséologie. L'affirmation de I. Melchuk, qui écrit qu'«une phrase est une expression complexe (c'est-à-dire composée de nombreux signes linguistiques)» [12, p. 81] témoigne

de l'utilisation de signes linguistiques tout faits, et donc de la motivation de la phraséologie.

Sans nier absolument l'opinion des scientifiques sur l'intégrité et l'indivisibilité des unités phraséologiques, nous ne pouvons pas être d'accord avec l'affirmation sur leur manque de motivation, quelle que soit leur colère. Nous pensons que même si la signification de l'ensemble de l'unité phraséologique n'est pas claire à partir des significations de ses composants, elle est toujours motivée. Selon Sh. Bally, l'un des signes est «l'oubli et la non-compréhension» des significations des éléments qui composent l'expression [5, p. 78].

Considérons les propriétés des unités phraséologiques. Étant donné que toute phraséologie est une combinaison de mots ou une phrase, sa caractéristique importante est ses diverses formes. Les linguistes définissent cette propriété comme la présence de deux composants ou plus dans une phraséologie, les appelant différemment: les mots, [13, p. 14], [14, p. 9]. Même Sh. Bally l'a défini comme l'un des principaux signes extérieurs [5, p. 75]. P. Guiraud aussi, définissant une phraséologie, insiste sur sa composition: «<...> une expression composée de plusieurs mots qui forment une unité syntaxique et lexicale» [6, p. 5].

Soulignant le fait que les différentes formes sont la principale caractéristique structurelle des unités phraséologiques. En même temps, les scientifiques notent que ce signe n'est pas absolu pour la langue française, puisque les unités phraséologiques en deux parties supposent une écriture avec un trait d'union. Par conséquent, selon le scientifique, si ces unités phraséologiques ont des versions différentes, des phrasèmes entièrement formatés peuvent également être inclus dans le fonds phraséologique. Comme le montrent les données de notre étude ultérieure, de tels phénomènes sont caractéristiques non seulement du français, mais aussi de l'anglais. Cependant, comme vous le savez, deux mots différents sont toujours écrits avec un trait d'union, il n'y a donc aucune raison de les considérer comme entièrement formés, à notre avis.

Un certain nombre de linguistes ne précisent pas la présence de plusieurs mots, mais définissent simplement une unité phraséologique comme une unité d'ordre supérieur, ou une expression (combinaison), qui indique déjà une forme différente. Ils disent: «Une unité phraséologique est reconnue comme une unité sémantique d'ordre plus complexe qu'un mot, mais fonctionnellement proche d'un mot et, par conséquent, membre d'une phrase, c'est-à-dire une combinaison de mots qui a une composition constante et se distingue par son originalité sémantique» [5, p. 336]; – «une tournure phraséologique est une expression qui a la structure d'une phrase ou d'une phrase et qui est reproduite sous une forme finie» [8, p. 10]; – «une phrase est une expression complexe» [12, p. 163]; – «Le phraséologisme est un signe virtuel du langage comme une combinaison de mots et une phrase» [11, p. 12] et autres.

Un formatage différent, comme on le sait, peut également être inhérent à une combinaison ou à une déclaration de mots libres, de sorte qu'une caractéristique telle que la présence d'un ordre clair dans lequel ils se trouvent est importante: «<...> les mots sont situés dans un ordre immuable et ne peut être séparé par d'autres mots» [5, p. 75]. Skrypyk: «L'ordre des mots dans les unités phraséologiques est plus stable que dans les unités syntaxiques régulières» [7, p. 11]; H. Gross («la présence de mots disposés consécutivement dans des phrases stables») [14, p. 9] R. Gläser («stabilité syntaxique») [15, p. 125] et d'autres.

La reproductibilité est également une caractéristique importante des unités phraséologiques: comme la propriété principale qui rapproche les tournures phraséologiques des mots et les sépare des combinaisons libres de mots. Selon les recherches, la reproductibilité est également la principale caractéristique des complexes stables. Il y a les scientifiques définissant une phraséologie, met la reproductibilité au premier plan dans sa définition comme une telle combinaison qui peut être reproduite sous une forme finie [7, p. 3].

La plupart des scientifiques partagent l'opinion de la reproductibilité comme l'une des principales propriétés de l'UP. Ils soulignent la même propriété que la caractéristique spécifique qui distingue les expressions phraséologiques des combinaisons libres de mots est que, dans le processus de communication, elles ne sont pas formées par des locuteurs, mais sont reproduites comme des unités toutes faites avec une composition et une signification constantes. Ainsi, L.G. Skrypyk affirme que les unités phraséologiques sont «reproduites comme des unités de sens prêtes" «selon la tradition, automatiquement" [7, p. 9, 11]. Autres linguistes H. Bürger, Y.F. Pradid, V.D. Uzhchenko, D.V. Uzhchenko et d'autres [2, p. 4-5; 16, p. 38; 13, p. 14].

Une autre propriété caractéristique de l'UF est sa stabilité: «les tours phraséologiques sont stables dans leur composition et leur structure»; ceci est confirmé par d'autres scientifiques, en particulier le linguiste français M. Peckman, qui considère la stabilité comme l'une des caractéristiques les plus importantes de l'UP [17, p. 137].

Le scientifique ukrainien Yu.F. Pradid est également d'accord avec cette définition qui accorde une place prioritaire à la stabilité dans sa définition: «par l'UF, nous entendons des tournures de parole stables» [2, p. 4-5]. D'autres scientifiques (H. Bürger, R. Glazer, I. Melchuk, etc.) soulignent également la stabilité comme l'une des principales propriétés des unités phraséologiques) [13, p. 14; 15, p. 125; 12, p. 124].

Une autre caractéristique importante des unités phraséologiques est leur intégrité. Un certain nombre de linguistes mettent l'intégrité au premier plan dans leurs définitions des idiomes, définissant les unités phraséologiques comme «des combinaisons stables de mots sémantiquement cohérentes» [15, p. 3]. A. Rey considérait également l'intégrité comme la propriété principale [9, p. 191].

Certains scientifiques, notamment P. Guiraud dans leurs définitions, mentionnent au contraire l'intégrité à la dernière place dans la liste des propriétés de la phraséologie [6, p. 5]. Il est d'accord avec les autres linguistes sur cette question, qui définit: Le phraséologisme est «une combinaison relativement stable, reproductible, expressive de lexèmes qui a (en règle générale) une signification cohérente» [12, p. 5].

Nous partageons le point de vue de ces linguistes qui, bien qu'ils privilégient d'autres caractéristiques, désignent toujours l'intégrité comme l'une des principales: «une phrase est une combinaison stable de mots avec un sens complet <...> qui ne signifie pas directement découlent de la somme des valeurs de ses composants» [12, p. 58, 7, p. 11; 12].

En ce qui concerne l'imagerie et l'expressivité des unités phraséologiques, trois points de vue principaux concernant ces propriétés peuvent être distingués: 1) la reconnaissance de la présence de ces caractéristiques pour toutes les UP; 2) rejet de cette position; 3) reconnaissance de l'imagerie et de l'expressivité en tant que caractéristique facultative des unités phraséologiques.

H. Bürger reconnaît également cette propriété, qualifiant au sens figuré l'expressivité de «valeur ajoutée connotative» [13, p. 78].

D'autres scientifiques n'introduisent pas d'imagerie et d'expressivité dans leurs définitions [9, p. 191] et d'autres. Des linguistes étrangers partagent également son avis, utilisant le terme « idiom figuratif », qui par son type équivaut à IP [18, p. 7; 17, p. 142].

Nous partageons le point de vue des linguistes qui pensent que ces traits sont facultatifs: ils peuvent ne pas être inhérents à toutes les unités du corpus phraséologique ou dans d'autres cas avoir une réinterprétation partielle. Ainsi, P. Guiraud considère que la métaphoricité est inhérente à presque toute phraséologie [6, p. 6]. Le point de vue sur la réinterprétation complète ou partielle des composants est reconnu par Ya.A. Baran, ajoutant en même temps l'opinion que le but de la phraséologie est de «remplir la fonction nominative-expressive» [9, p. 12]. R. Gläser considère également les propriétés facultatives d'expressivité et de connotation des unités phraséologiques [15, p. 127].

Comparant les phrasèmes aux mots, L.G. Skrypnyk attire l'attention sur le fait que «la signification des unités phraséologiques s'accompagne plus souvent de diverses caractéristiques figuratives que dans les mots. Les unités phraséologiques sont, par rapport aux mots, généralement plus expressives d'un point de vue émotionnel et expressif» [7, p. 10]. Cependant, le scientifique estime que l'expressivité, ainsi que la métaphoricité, ne sont pas caractéristiques de toutes les unités phraséologiques. De plus, ces propriétés n'aident pas à distinguer une unité phraséologique d'une combinaison de mots libres [7, p. 11].

Un certain groupe d'unités phraséologiques est également caractérisé par l'idiomaticité, que certains scientifiques, en particulier P. Savin considèrent comme impossible à traduire dans d'autres langues [8, p.64]. Dans la phraséologie anglaise, le terme «idiom» est souvent utilisé en général pour tous les types d'idiomes, certains linguistes même pour les parémies [15, p. 127].

Cependant, la plupart des linguistes assimilent l'idiomaticité à la stabilité et à l'intégrité, appelant les expressions les plus en colère idiomes [13, p. 15; 15, p. 127; 19; 17, p. 142]. Cela se reflète dans les définitions: «Les idiomes sont des expressions complètement fixes» [17, p.142] et d'autres.

Conclusions. Sur la base des définitions que nous avons analysées, des approches pour déterminer les propriétés des unités phraséologiques, ainsi que de l'objectif de recherche qui nous est proposé, nous proposons la définition de travail suivante d'une phraséologie: une phraséologie est une combinaison de mots ou une phrase avec un ordre clair de mots, qui est reproduite dans le discours comme une unité toute faite, et dotée de caractéristiques telles que la stabilité, parfois l'intégrité, l'expressivité et l'imagerie.

Dans nos recherches, nous utilisons également les termes suivants comme synonymes: «phrase», «unité phraséologique», «expression phraséologique», «expression stable», «expression constante».

Littérature:

1. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1997. 300 p.
2. Прадід Ю. Ф. Фразеологічна ідеографія (проблематика досліджень) Київ : НАН України, Ін-т української мови, 1997. 252 с.
3. Хлебда В. Фразема. К истории одного термина Frazeologické štúdie V, Ružomberok, 2007. S. 105–120.
4. Mladin C.-I. Phraséologismes idiomatiques chiffrés/numériques. Inventaire, sens, équivalences intra- et interlinguales (français-rou-

- main). Annales universitatis apulensis. Series Philologica. Alba Iulia : Universitatea «1 Decembrie 1918», 2004. № 5. T. 2. P. 161–169.
5. Bally Ch. Traité de la stylistique française. Vol.1. Ed. 2. Paris : Librairie C. Klincksieck, 1921. 349 p.
6. Guiraud P. Les locutions françaises. Paris : PUF, 1961. 238 p.
7. Скрипник Л.Г. Фразеологія української мови. Київ : Наук. Думка, 1973. 280 с.
8. Savin P. Phraseology as an autonomous linguistic discipline. Current state of the topic in Romanian linguistics. LIBRI. Linguistic and Literary Broad Research and Innovation. Volume 1. Issue 1, 2010. P. 60–73.
9. Rey A. Le lexique: images et modèles. Du dictionnaire à la lexicologie. Paris : A.Colin, 1977. 307 p.
10. Сердюк А.М. Мотиваційна основа назв рослин у первинному та вторинному семіозисі (на матеріалі української, російської, німецької та французької мов) : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.15. Бердянськ, 2002. 222 с.
11. Баран Я. А. Фразеологія у системі мови : автореф. дис. на здобуття доктора філол. наук : 10.02.15. Київ, 1999. 32 с.
12. Mel'čuk I. Phraséologie dans la langue et dans le dictionnaire. Repères & Applications XXIV Journées Pédagogiques sur l'Enseignement de Français en Espagne, Barcelone, 3–5 septembre 2007 . [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://olst.ling.umontreal.ca/pdf/melcukphraseme2008.pdf>
13. Bürger H. Phraseologie : Eine Einführung am Biespiel des Deutshen. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2003. 224 S.
14. Gross G. Les expressions figées en français. Noms composés et autres locutions. Paris : Edition Ophrys, 1996. 161 p.
15. Gläser R. The Stylistic Potential of Phraseological Units in the Light of Genre Analysis. Phraseology : Theory, analysis, and applications. Oxford : Clarendon Press, 1998. P. 124–144.
16. Ужченко В.Д. Фразеологія сучасної української мови: Навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 494 с.
17. Ресман М. L'enjeu de la classification en phraséologie. *Actes du congrès EUROPHRAS 2004*. Société européenne de phraséologie, Université de Bâle, 26–29 août 2004. Baltmannsweiler : Schneider Hohengehren Verlag. P. 127–146.
18. Cowie A.P. Phraseology : Theory, analysis, and applications. Oxford : Clarendon Press, 1998. 272 p.
19. Dumitrascu A.M. Patterns of Idiomaticity in English, Italian and Romanian Journal of Language and Linguistic Studies. Vol.3. № 1. 2007. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.jlls.org/index.php/jlls/article/view/34/36>

Aleksakhina T.O., Burenko T.M. The definition of phraseologism and its properties

Summary. The article is made an overview of the scientific papers devoted to topical issues of domestic and foreign phraseology. It was set the range of the debatable problems that need to be considered. To date, the structural-semantic (O.M. Levchenko, A. Ray, L.P. Smith, Yu.F. Pradid), structural (L.G. Skrypnyk), ideographic (Yu.F. Pradid), functional approaches to the consideration of phraseological units. Within the limits of linguocultural science, the methods of displaying ethnocultural information in the semantics of phraseological units have been determined (V. M. Mokienko), the structural and semantic characteristics of phraseological units as carriers of gender information have been considered, from the standpoint of an axiological approach, phraseology is considered as a means of explication of national and cultural values (S.V. Oliinyk). A circle of debatable problems requiring consideration is outlined.

The authors developed a working definition of the concept of «phraseologism» and set the range of the prospects for further researches. It was found that the special nature of phraseology determines the specifics of the analysis of its paradigmatic

relations determined by structural-semantic properties and structural-formal and category-grammatical features.

It was found that the special nature of phraseology determines the specifics of the analysis of its paradigmatic relations determined by structural-semantic properties and structural-formal and category-grammatical features.

It was revealed that modern linguistics is dominated by the anthropocentric paradigm, within which linguistic phenomena are analyzed from the standpoint of the interaction between language and man, language and culture, language and national mentality, and ways of reflecting ideas about

the surrounding world and their representation in linguistic forms are studied. The phraseological fund, which makes it possible to reveal the ethno-mental features of the speakers of the language, is considered, since in the phraseological units, the ethnos' ideas about the world, the cultural and historical-mythological internalization of reality and the internal reflexive experience of the people are preserved and transmitted in an established form.

Key words: the phraseologism, the separately structuredness, the reproducibility, the steadiness, the integrity, the expressivity, the imagery.

*Альбота С. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри прикладної лінгвістики**Національного університету «Львівська політехніка»*

НАСЛІДКИ ВІЙНИ У СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ REDDIT: ЛІНГВОСЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті розглянуто соціальну та мовну репрезентацію російсько-української війни та її наслідки для світової спільноти (як воєнні процеси загалом вплинули на суспільство). Джерелом цієї статті обрано соціальну мережу Reddit, у якій простежуємо найбільшу кількість коментарів до дописів про останні світові новини, що становить необхідні лінгвістичні дані. З цією метою опрацьовано рубрику Reddit War In Ukraine Megathread – стрічка новин про війну в Україні з великою кількістю коментарів користувачів різних груп населення. З метою прослідкувати динаміку військових дій і їхній вплив на світовому рівні, зокрема як це коментують користувачі в онлайн мережах, ретельно здійснено лінгвосемантичний аналіз різноманітних коментарів до дописів мережі Reddit. Лінгвістична інтерпретація кожного коментаря супроводжується виявленням імпліцитних та експліцитних лінгвістичних маркерів, що позначають текстові семантичні та психологічні особливості сприйняття війни. На основі лінгвосемантичного аналізу зазначеної лінгвістичної бази, узагальнено лінгвокогнітивні та соціолінгвістичні механізми сприйняття війни як негативного феномену, який призводить до світової розрухи та порушення психоемоційного стану суспільства. Результати лінгвосемантичного аналізу подано за семантичними групами позитивних емоцій, негативних емоцій та когнітивних процесів. Оновлену версію програмного забезпечення, необхідного для текстового аналізу коментарів у дописах соціальних мереж у 2022 році, LIWC-22, застосовано для точної оцінки лінгвістично проаналізованого матеріалу та представлення його у відповідний статистичний спосіб. За допомогою програмного застосунку виділено ті самі семантичні групи, які отримано шляхом лінгвістичної інтерпретації. Однак програма автоматично виділяє категорії соціальних слів та особистого звернення, які ми не беремо до уваги, оскільки ми у своєму дослідженні сфокусовані на визначенні війни як поняття та те, що воно зумовлює. Здійснено порівняння лінгвістичних даних соціальної спільноти Reddit з іншими соціальними платформами. Перспективу дослідження вбачаємо у співставленні та порівнянні психолінгвістичного сприйняття війни та пандемії у соціальній платформі Reddit з поєднанням лінгвістичних досліджень, зокрема когнітивної лінгвістики, психолінгвістики і соціолінгвістики, з соціальними мережами.

Ключові слова: наслідки війни, лінгвосемантичний аналіз, лінгвістична інтерпретація, коментар, експліцитне значення, імпліцитне значення.

Постановка проблеми. Наш світ останнім часом потерпає від різноманітних хвороб і руйнувань, останні новини про війну в Україні стали найбільш болючою темою у соціальних мережах. Мова і культура, як правило, є основними соціаль-

ними феноменами. Оскільки мова відображає культурні аспекти, вона використовується для позначення культурних особливостей людини. Найпоширенішим є поняття мовної картини світу щодо таких джерел подання інформації, як почуття, інтелект і бажання, а також підходи до засобів їх цифрової мовної обробки [1, 2, 3, 4, 5]. Культуру можна розглядати як найвищий рівень репрезентації мови, тоді як текст є точкою взаємодії, перетину мовного та культурного рівнів. Для текстового наповнення найбільш вдалими вивченням є коментарі до дописів з новинами у соціальних мережах у розмовах в режимі реального часу і стратегій вирішення конфліктів [6]. Оскільки когнітивна лінгвістика, соціальна лінгвістика та психолінгвістика мають багато спільного з людською свідомістю та її когнітивними процесами разом із вираженням почуттів та емоцій у суспільстві, **мета** цієї статті полягає в тому, щоб розкрити соціальне та лінгвістичне уявлення про наслідки російсько-української війни на основі соціальної спільноти *Reddit*, розглядаючи її коментарі та застосовуючи до них лінгвосемантичний аналіз, зосереджуючи увагу на лінгвістичних маркерах, що ідентифікують психологічні та лінгвістичні особливості в межах лінгвістичного тлумачення та програмного застосунку текстового аналізу *LIWC-22*.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перш за все, слід зазначити, що ВІЙНУ зазвичай розглядають як концепт у концептуальній картині світу у лінгвістиці [7], що обґрунтовує його значимість і актуальність. Однак у цій роботі увага зосереджена на сприйнятті війни в усьому світі з увагою до невідомих користувачів соціальних мереж, що у різноманітне лінгвосемантичний аналіз матеріалу. Традиційно військова справа відігравала значну роль в англійському суспільстві [8]. На жаль, у світлі подій останніх місяців у нашій країні можна зробити висновок, що **актуальність** дослідження цього поняття не викликає сумнівів, оскільки соціальні мережі рясніють агресивними настроями в коментарях. Оскільки ми обрали соціальну мережу *Reddit* (<http://www.reddit.com>) – основу для лінгвістичного аналізу – вербальне розкриття наслідків війни висвітлено в Інтернет-дискурсі (обговорення в реальному часі проводяться в рубриці *Megathread* https://www.reddit.com/r/europe/comments/x4zvtv/war_in_ukraine_megathread_xlv/, вказуючи на різноманітні коментарі) та медійному дискурсі (дописи зі стрічкою новин про війну в Україні *Megathread*), а концепт ВІЙНА досліджували в лінгвістиці більшою мірою на основі публіцистичного та політичного дискурсів у когнітивному та лінгвокультурологічному аспектах [9]. Значення такого поняття є умовним, оскільки феномен війни сприймається свідомо по-різному. Для більшості людей війна асоціюється з примусом, втратою, руйнуванням і смертю [10]. У цій

статті ми досліджуємо соціальні коментарі у соцмережі *Reddit*, які розглядаємо як позитивні та негативні, а також окремі когнітивні процеси. Варто зазначити, що соціальна репрезентація війни передбачає не що інше, як негативне сприйняття, хоча ми аналізуємо семантику коментарів, і вони можуть трактуватися як позитивно з точки зору особистої оцінки військових успіхів, прогнозів чи бойової готовності, так і негативно – щодо невдач, жертв, несправедливості бойових дій тощо. Деякі коментарі викликають загострення конфлікту між користувачами, що створює напружену атмосферу в обговоренні. Такі ситуації спостерігаємо в численних відповідях на коментарі.

Стосовно когнітивних процесів ми стверджуємо, що висловлювання можуть мати як позитивну, так і негативну семантичну природу вираження, але вони повинні включати такі “процедури”, як переконання, споглядання, скарги тощо, процеси, що поєднують розумову роботу та особисту оцінку. Як наслідок, для лінгвістики важливим є дослідження специфіки вербалізації війни та її імплікацій, оскільки насамперед її осмислення національною свідомістю простежується через її мовне вираження [11, 12]. Навіть якщо в соціальних мережах *Reddit* ми не знаємо людей – онлайн користувачів – незалежно від того, чи вони здебільшого є іноземцями чи ні, – ми можемо простежити поширене у соціальних мережах сприйняття війни та її наслідки для усієї світової спільноти. Як зазначено вище, війна – це суспільно-політичне явище, яке має яскраве втілення в англійському образі світу, хоча останнім часом сучасна українська ситуація змінила мовну парадигму дослідження війни в соціальних мережах. Користувачі охоче обговорюють кожну свіжу новину про війну в Україні, збільшуючи обсяги коментарів та їх вивчення. З метою вербального розкриття особливостей репрезентації імплікацій війни, семантично аналізуючи коментарі щодо неї, ми намагаємося розкрити загальнокультурні сенси, поєднуючи їх із варіюванням сучасних цифрових спільнот.

Виклад матеріалу. Повертаючись до згаданих вище моментів, соціальна спільнота *Reddit* була обрана для лінгвістичного та семантичного текстового аналізу дописів та коментарів до них. Акцентовано увагу не лише на феномені війни в Україні, а й на її наслідках для світової спільноти.

Оскільки більшість попередніх робіт автора були присвячені суперечливим темам соціальних і мовних конфліктів, виявлення вірусів і емоцій, воєнні дії також вважаємо одними з останніх і чутливих новин, які варто вивчати. Було б доцільно розділити всі коментарі на категорії для коментарів, оскільки багато користувачів коментують різні стрічки новин, але оскільки рубрика *War in Ukraine Megathread* містить усі можливі твердження щодо поточної загрозливої ситуації, достатньо проаналізувати лише одну рубрику з великою кількістю коментарів. За допомогою програмного продукту результати аналізу порівнюємо із середньою сумою у відсотках для мови, притаманної соціальним мережам. Таким чином, порівнюємо соціальні коментарі *Reddit* з коментарями в інших поширених соціальних мережах, таких як *Twitter* або *Facebook*.

Застосовуємо лінгвосемантичний аналіз для того щоб виділити семантичні групи, ідентифікуючи їх тон висловлювання шляхом застосування лінгвістичних маркерів імпліцитності чи експліцитності (наведені в дужках після прикладів).

Позитивні емоції: *we only have to expect* (експліцитність надії на переговори та вирішення війни), *huge amount of ruined*

Russian armor in Belgorod (експліцитність перемоги у війні), *move without help, may it be a fixing base* (експліцитність виражена у “більше ніякої пропаганди війни”), *put up a large IED, keeps rounds on a carousel, waiting for launchers* (експліцитність бойових дій української армії), *survived in winter* (експліцитність здобутків у війні), *expectations for warm winter are higher* (експліцитність очікувань кращих умов під час війни). Ми відібрали усі дописи, які були доступні в день переходу за посиланням *Reddit* (зазначено вище), нарахувавши 457 коментарів щодо ствердних тверджень, що несуть позитивні емоції у сприйнятті користувачів. Ми констатуємо, що смислова природа наслідків війни в усьому світі виражається безсумнівно важкими наслідками, однак у виявлених особистих соціальних висловлюваннях ми спостерігаємо позитивний тон надії, бажання перемоги та ніколи не здаватися. Тут домінують лінгвістичні маркери експліцитності (частота вживання – 6 разів у межах наведених прикладів), оскільки висловлювання є зрозумілими без будь-яких прихованих смислів.

Негативні емоції: *expecting for west* (імпліцитність надії на допомогу, безпорадність), *unprofitable economic situation with stagnation scenarios* (експліцитність економічного занепаду), *for the last couple of years there is a decline in emigrants* (експліцитність нестабільності), *skilled employees relocating to greener areas* (експліцитність кадрових втрат), *nothing changed in partucalr; no russian development* (експліцитність необґрунтованих обіцянок, пропаганди опонента), *russian machinery failures caused broken process in most times* (експліцитність незахищеності техніки суперника, марних обіцянок), *russian machines are going too down in production and quality* (експліцитність необґрунтованих обіцянок, пропаганди опонента), *if Russia starts the same what did with previous countries then it will be a hell* (імпліцитність безпорадності), *seems like desperation* (імпліцитність безпорадності), *lots of soldiers died on our fields* (експліцитність втрат, жертв), *no perspective for the Russian houses without gas and those provided with wood* (експліцитність незворотних наслідків війни), *no posts here please to Russian propaganda* (експліцитність пропаганди опонента), *occupation of our territories by Russia is widely stated in media* (експліцитність пропаганди опонента), *Ukrainian originality has to exist instead of Russian* (експліцитність нав’язування та пропаганди опонента). Вибірка коментарів щодо обструктивних наслідків війни склала 693 випадки вживання. Очевидним фактом є те, що реальність війни неминуча і більшою чи меншою мірою торкнеться кожного. Переважають лінгвістичні маркери експліцитності (наведені вище приклади ілюструють 11 випадків виявлення), тоді як імпліцитності – лише 3 випадки. Це обґрунтовуємо тим, що онлайн користувачі сьогодні вільно висловлюють свою думку, імпліцитними можуть бути лише деякі твердження з переносним значенням. Лише погані “процеси” виявляємо за допомогою лінгвістичного аналізу, такі як економічний спад, нестача персоналу, військові втрати, а також втрати серед цивільного населення тощо. Однак найгірший і найбільш повторюване експліцитне значення допомогло виявити різкі дії опонента, заходи щодо нав’язування своєї пропаганди та спричинення знищення.

Когнітивні процеси: *Russia’s ever-changing outlay* (негативна тональність, імпліцитність тупикової ситуації, тривалості руйнування), *gas troubles will lead to economy’s destruction at a faster pace* (негативна тональність, експліцитність незво-

ротних наслідків війни, тривалості руйнування), *these people can let them lead the war* (негативна тональність, імпліцитність високопоставлених осіб, несправедливого ходу військових дій), *these people have power and money* (негативна тональність, експліцитність переваги суперника), *Putin has no relation to utilities* (негативна тональність, експліцитність неусвідомлення всієї загрози війни, нав'язування та пропаганди противника), *Europeans prefer inactive parliament* (негативна тональність, експліцитність неусвідомлення всієї загрози війни, нав'язування та пропаганди противника), *Is Russia still needed anywhere?* (негативна тональність, експліцитність відсутності необхідності опонента на світовій арені), *Russian war is peaceful in the whole world* (негативна тональність, експліцитність нав'язування та пропаганди противника), *promotion of Russian policies is inevitable* (негативна тональність, експліцитність нав'язування та пропаганди противника), *Putin's encompassing plans to skillfully get what was in his thoughts* (негативна тональність, імпліцитність нав'язування та пропаганди противника), *oh, these people have been working for Putin* (негативна тональність, експліцитність нав'язування та пропаганди противника), *recognition of Russian's culture and dominance is essential task* (негативна тональність, експліцитність нав'язування та пропаганди противника), *required for adapting to his mejeity's regime* (негативна тональність, експліцитність нав'язування та пропаганди противника), *these skills are not involved into Russian's requirements* (негативна тональність, імпліцитність нав'язування та пропаганди противника), *their willingness to occupy more western Ukrainian territories but risks are to be mitigated* (негативна тональність, експліцитність пропаганди противника, тривалість руйнування), *predictons about Ukrainian weaknesses failed* (негативна тональність, експліцитність незворотних наслідків війни, неусвідомлення всієї загрози війни), *central heating problems prevailed in winter but Ukraine survived* (як позитивні, так і негативні тональності, експліцитність здобутків у війні, незважаючи на її незворотні наслідки). Найбільш обширне семантичне поле включає когнітивні процеси щодо наслідків війни, які обговорюються в коментарях до дописів соцмережі *Reddit* (995 випадків використання). Вони навмисно не скорочені, щоб продемонструвати брутальність і жорстокість усіх наведених вище тверджень. Незважаючи на те, що деякі з них стосуються позитивної тональності (1 випадок використання позитивної тональності та 2 випадки поєднання позитиву та негативу) і передають ствердну реакцію користувача, загальне розуміння соціальної репрезентації наслідків війни є жахливим. Це семантичне поле схоже на поле негативних емоцій, оскільки тут також найбільша кількість (17 випадків) експліцитних негативних висловлювань, хоча нараховано 5 імпліцитних негативних тверджень. Користувачі формують як когнітивну, так і соціальну картину світу безповоротних бойових дій, що розпалюють безглузді дискусії, сповнені військової необізнаності. Схоже до негативних емоцій, маємо справу з найбільш частим семантичним випадком експліцитного нав'язування (зазвичай вираженого у формі риторичних запитань, вигуків, переносного значення) та пропаганди опонента. На жаль, соціальні мережі переповнені агентами нашого ворога, які працюють над підбурюванням мирного населення, і спільнота *Reddit* не є винятком.

Усі три семантичні поля (позитивні емоції, негативні емоції та когнітивні процеси) були лінгвістично проаналі-

зовані та інтерпретовані. Результати статистично представлені за допомогою такого програмного текстового аналізу, як *Linguistic Inquiry and Word Count* (<https://www.liwc.app/demo-results/>). Текстова програма підтвердила наші результати, отримані за допомогою лінгвістичного аналізу, проведеного вручну. Акцентуємо на найбільшій кількості такого семантичного поля, як когнітивні процеси (12,33%), оскільки вони охоплювали найбільш обширні секції з коментарями у формі суперечливих діалогів про війну та її наслідки. Програма також засвідчила переважання висловлювань негативної тональності (2,22%) над позитивною (1,36%). Очевидним є сприйняття соціальної репрезентації наслідків війни як негативного людського досвіду та світової катастрофи. Ми не брали до уваги такі текстові поля *LIWC-22*, як *I-words* (я, я, мій) та *Social words*, оскільки акцент робився на глибинних сенсах людського психічного сприйняття війни в Україні та її впливу.

Оскільки програма текстового аналізу дозволяє автоматично визначити відсоток середнього арифметичного для особливостей мови соціальних мереж, нам вдалося порівняти результати статистичних даних. Виходячи з того факту, що програма не розрізняє чи текст є військовий чи поетичний, ми вбачаємо помилку у вибірці інших соціальних мереж, з якими програма порінює статистичні дані. Що стосується позитивної тональності (5.93%) інших мереж, то за таких військових обставин важко погодитися із семантикою позитиву (1.36%). Негативність (2.22%) зустрічається не так часто, як в інших соціальних спільнотах (2.34%), при однаковій кількості вибірки семантичних полів, а когнітивні процеси в нашому випадку (12.33%), перевищують інші соціальні мережі (8.86%), – різкі висловлювання без кордонів не знаходять рівних серед висловлювань інших користувачів у різних соціальних мережах.

Підсумовуючи, деякі з тверджень вважаємо спогадами користувачів про бойові дії 2014 року, які також пов'язані з наслідками війни. Існує чимало фразеологізмів з переносним значенням, що свідчать про імпліцитність невдачі чи військової поразки противника. Зокрема, у семантичному полі когнітивних процесів часто зустрічаються риторичні запитання та прямі запитання, які перетворюють живі розмови на діалоги переважно з погрозливими чи грубими висловлюваннями. Чим більша за обсягом секція з коментарями, тим більше "непотрібних" дебатів щодо новин можна в ній виокремити – наслідки війни охоплюють обговорення політичної системи інших країн. У такому семантичному полі, як негативні емоції чи когнітивні процеси, ми все ще можемо "відчути" суть опонентської пропаганди та нав'язування серед Інтернет-користувачів, з якою неможливо миритися в незалежній Україні.

Висновки. Підсумовуючи, у статті виявлено та інтерпретовано соціальні, психологічні, когнітивні особливості текстового контенту соцмережі *Reddit*, соціальну та мовну репрезентацію російсько-української війни та її світові наслідки. Застосувавши семантичний аналіз до великої кількості коментарів *Reddit* щодо феномену війни, ми дослідили глибинні сенси соціального сприйняття війни та її наслідки для світу – готовність людини долати перешкоди противника та вільно жити на своїх незалежних територіях. Такий підхід, як лінгвістична інтерпретація коментарів до дописів, застосовано на основі визначених імпліцитних та експліцитних

лінгвістичних маркерів. Усі лінгвістичні результати були статистично підтверджені інструментарієм текстового аналізу LIWC-22.

У перспективі вбачаємо співставлення і порівняння сприйняття війни та пандемії у соціальній мережі *Reddit* в межах лінгвістичних досліджень та соціальних мереж.

Література:

1. Чернишенко І. А. Фактори формування національних мовних картин світу. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Том 32. 2007. С. 158–162.
2. Яремчук А. Мовна картину світу – концептуальна картина світу – художня картина світу: параметричні ознаки й характер співвідношення. *Studia Ucrainica Posnaniensia*. № 1. 2020. С. 69–76.
3. Степаненко М. Мовна картина світу й енциклопедичний дискурс: когніція, претекст, постскрипtum. *Енциклопедичний вісник України*. Том 14. 2022. С. 9–26.
4. Бреславець Н. О. Мовна картина світу як національно-лінгвістична концептуальна система. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Філологія”*. Вип. 6 (74). 2019. С. 3–7.
5. Шульжук Н. Особливості лінгвістичного аналізу художнього тексту як прагматично-комунікативної єдності. *Лінгвістичні студії*. Вип. 10. 2019. С. 195–203.
6. Albota, S., Peleshchyn, A. (2020). Contradictory Statement as a Basis for Conflict Resolution Strategies”. In *CEUR Workshop Proceedings, Conflict Management in Global Information Networks, CMiGIN-2019*. (2588, pp. 336–345).
7. Шевченко О. Репрезентація концепту *WAR* в англійській лінгвокультурі. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Вип. 193. 2021. С. 133–139.
8. Федоренко С. В., Бернадіна А. В. Загальна характеристика фахової мови військової сфери (на матеріалі англійської мови). *Нова філологія*. № 83. 2021. С. 257–262.
9. Андрієвський Т. Г. Концептуалізація поняття гібридної війни: політологічний вимір. *Сучасне суспільство*. Вип. 1 (13). 2017. С. 4–15.
10. Вовк С. О. Ретроспекція проблеми громадянської війни: суспільствознавчий дискурс. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Історичні науки*. Вип. 8 (331). 2019. С. 41–71.
11. Петренко Л. Специфіка вербалізації часопросторових образів у сучасній поезії про війну. *Linguistic Bulletin*. № 32. 2022. С. 102–109.
12. Kholod, O. (2022). Verbal Markers of Rethinking Existential Values of Ukrainians Thanks to Mediatization. *Psycholinguistics in a Modern World*. (17, pp. 106–111).

Albota S. The consequences of war within the social network environment: linguistic and semantic analysis

Summary. The paper is aimed at social and linguistic characterization of the Russian-Ukrainian war and its consequences for the world community. The basis of this paper is the *Reddit* social network, which traces the largest number of comments to the latest world news posts, which in turn constitutes a necessary linguistic database. With this aim, the *Reddit* rubric concerning war is highlighted. In order to follow the dynamics of hostilities and their impact at the world level, in particular, how users comment online networks, a linguistic and semantic analysis of various comments of the *Reddit* network has been carefully carried out. The linguistic interpretation of each comment was accompanied by the detection of their implicitness and explicitness, denoting the text semantic and psychological features of the perception of war. On the basis of a linguistic and semantic analysis of the linguistic data obtained, linguistic cognitive and sociolinguistic mechanisms of perception of war as a negative phenomenon, which leads to a worldwide destruction and violation of the psycho-emotional state of society, has been generalized. The updated version of the software required for textual analysis of comments in the posts of social networks in 2022, *LIWC-22*, was used to accurately evaluate the linguistically analyzed material and present it in the appropriate statistical way. The software application identifies the same semantic groups that were obtained by linguistic interpretation. However, the program automatically identifies categories of social words and personal appeals that we do not take into account, because the study focuses on the definition of war as the concept and what it determines. The prospect of research is seen in the comparison of psycholinguistic perception of war and pandemic within the *Reddit* social platform with a combination of linguistic research, in particular cognitive linguistics, psycholinguistics and sociolinguistics, with social networks.

Key words: consequences of war, linguistic and semantic analysis, linguistic interpretation, *Reddit* comments, explicit meaning, implicit meaning.

Андрющенко О. Ю.,

кандидат філологічних наук, доцент,

докторант кафедри германської та

фіно-угорської філології імені Г. Г. Почепцова

Київського національного лінгвістичного університету

СТАТУС ALSO У ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКИХ КОРПУСАХ ТЕКСТІВ: ШЛЯХ ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЇ ФОКУСУВАЛЬНОГО АДВЕРБА

Анотація. У статті представлений аналіз давньоанглійської лексики *ealswa* (*also*), яка у сучасній англійській мові функціонує у якості фокусувального адверба. Увагу приділено різним типам фокусувальних адвербів у мові та критеріям для їх розмежування з урахуванням пресупозиції та умов істинності висловлювання, а також різних типів ідентифікації топіку (даний, про-топик, контрастний) та фокусу (інформаційний, ідентифікаційний, контрастний, емпатичний, верум тощо) у мовах світу. Уточнено частиномовний статус означеної одиниці в англійському корпусі текстів VIII–XI ст. Автоматичний аналіз лексики та варіантів її написання здійснений за допомогою програмного забезпечення #LancsBox. Для пошуку даних та візуалізації результатів дослідження використані такі інструменти KWIC (допомагає отримати ко-текстуальну інформацію), GraphColl (дає можливість візуалізувати колокаційні ланцюги справа та зліва від досліджуваної одиниці відповідно до трьох параметрів: сила, частота і позиція) та Wizard. Окрім того, висвітлені методи і методики для аналізу лексичної одиниці з урахуванням актуалізації інформації у дискурсі, а також типів топіка і фокусу у реченні. Доведено, що *ealswa* має поліфункціональну природу, що пояснюється неповною лексикалізацією другого елемента у структурі досліджуваної лексики. Семантичний аналіз слова в контексті засвідчив, що окреслена одиниця функціонує як фокусувальний адвербіальний або порівняльний сполучник, адверб способу дії, а також фокусувальний рестриктивний або адитивний адверб. Становлення та грамадикалізація останнього відбувається в результаті зміни значення в контексті. Висвітлено гіпотетичний шлях грамадикалізації *ealswa*, що включає поступове перетворення адвербіального рестриктивного сполучника на рестриктивний уточнюючий адверб, що також мав додаткове значення вираження способу дії, який в свою чергу слугував джерелом для становлення адитивного адверба.

Ключові слова: фокусувальні адверби, фокус, топик, давньоанглійський корпус текстів, поліфункціональність.

Постановка проблеми. Фокусувальні адверби (ФА) в європейських мовах є предметом дослідження з позиції семантики, прагматики, філософії та різних пов'язаних дисциплін [1; 2; 3; 4; 5]. Цей тип адвербів можна описати з урахуванням їх внеску у значення, оскільки їх основною властивістю є взаємозв'язок з інформаційною структурою або типом висловлювання, тобто зі структурною пропозицією, яку можна проаналізувати в межах фокусу та фону або області дії (*scope*) [1; 6]. Асоціація з фокусом передбачає аналіз впливу ФА на істинність та/або пресупозицію, тому виокремлюють дві великі групи таких адвербів: рестриктивні (*only, just* та ін.) та адитивні (*even, also,*

too тощо) [7]. Зважаючи на той факт, що адверб *also* в сучасній англійській мові ініціює адитивну пресупозицію [7; 8; 9], а його значення можна перефразувати як *in addition to x* [10; 11], метою статті є аналіз його семантики та функціонування в англійських писемних пам'ятках VIII–XI ст. Це дозволить простежити повний спектр значень окресленої одиниці, а також визначити її роль у порядку аранжування елементів в реченні залежно від інформаційно-структурного навантаження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з формальних властивостей фокусувальних адвербів у сучасних індоєвропейських мовах є їх позиційна гнучкість, оскільки характерним для них є маркування фокусу. Це зумовлює їх розташування в реченні якомога найближче до конститuenta, до якого вони відносяться, за умови їх гармонійного поєднання з комбінаторними обмеженнями в мові [6]. Окрім того, синтаксична позиція ФА може змінюватися в залежності від типу фокусу [1]. Більшість мов світу дозволяє (ліцензує) використання фокусувальних адвербів перед максимальною проєкцією, але існують відмінності в їх розташуванні у пре- або пост-позиції до власне фокусу.

Типологічні розвідки фокусувальних адвербів у мовах світу дають можливість припустити, що вони утворилися як клас у процесі еволюції мови на більш пізніх етапах її розвитку, а дослідження давньоанглійських пам'яток писемності вказує на той факт, що фокусувальні адверби ініціально мали полісемантичний характер і могли виступати на ранніх стадіях розвитку мови в якості інтенсифікаторів, неозначеного артикля, прикметників, порівняльних адвербів та адвербів способу дії [12; 13]. Варто також відмітити, що в межах класу один і той самий давньоанглійський ФА міг функціонувати як рестриктивний уточнюючий або адитивний в залежності від загального контексту [14]. Давньоанглійський *also* (*ealswa*) не є виключенням, відбиваючи тенденцію, властиву давньому етапу розвитку мови. Так, в *Oxford English Dictionary* [15] зареєстровані наступні значення *ealswa*: а) вираження ідентичності та функціонування подібно сучасним конструкціям *wholly so, exactly so* (рестриктивно-уточнюючий сенс) (*Donne þu micelan rode abban wylle, þonne lege þu þinne finger ofer þinne swyðran finger and rær up þinne þuman. Litelere rode tacen is ealswa, rær up þone litlan finger.*); б) вираження наслідку або результату дії, еквівалент суч. англ. *therefore, then* (*Ac ic secge to soðon, þæt on þam ylcan lychaman þe he myd bebyrged wæs, on þam ylcan he eft aras bynnan twam dagum, eall swa ic to soðon wat þæt he ys se soða God.*); в) вираження подібності: *in the very manner; in the same way, likewise, similarly* (порівняльний адверб або адверб способу дії) (*Þær..ealle him geauen gersume & on Scotlande ealswa*);

г) функціонування у якості адитива: *in addition, as well, too* (Hui man cweþ on leden and ealswa on englisc: *huig, hu ferst du*). Це певною мірою пояснює поліфункціональність адитивів у типологічних дослідженнях Д. Форкер [2], яка виокремила наступні їх семантичні значення в індо- та неіндоєвропейських мовах: 1) власне адитивна функція, в якій адверби виступають тригерами пресупозиції та взаємодіють з фокусом [3]; 2) маркування контрастного топика або індикація зміни топика [16]; 3) вираження поступки у відповідних підрядних реченнях [3; 17]; 4) маркування неозначених займенників [17]; 5) функціонування у якості сполучникового адверба зі значенням *and then, moreover, therefore* [2]; 6) у якості сурядного сполучника тощо. Варто відмітити, що не усі окреслені вище функції властиві сучасній англійській мові, проте актуальним вбачається простежити які саме з функцій характеризують давньоанглійський адитив *also*.

Зважаючи на поліфункціональну семантику *ealswa* в давньоанглійській мові, найбільш актуальним завданням є аналіз рестриктивно-уточнюючої та адитивної пресупозиції. З позиції формальної семантики різниця між рестриктивними та адитивними адвербами полягає в їх впливі на умови істинності висловлювання: перший тип “дійсно впливає на істинність пропозиції, в той час як адитивні адверби є нейтральними до неї і ініціюють значення, що не є істинним” [18]. Поп. (1–2):

(1) *Matheus se godspellere awrat þis halige bispel alswa ure hlaford crist hit sæde to his apostlas þus eadmodlice cweþende. – Mathew that gospel wrote and this holy example (paradigma) exactly as our lord Christ it said to his apostles.*

(2) *Hui man cweþ on leden and ealswa on englisc (Ælfric Gram. St. John's Oxf. 278). – A person says hui in Latin and also in English.*

У реченні (1) *alswa* має рестриктивно-уточнююче значення *exactly as*, наголошуючи на істинності висловлювання, а також додатково виражає значення способу дії. Тобто, його основною дискурс-функцією є характеристика ідентичності та специфічності. У цьому контексті погоджуюся з Е. Конігом [3] та А.-М. де Чезаре [19, с. 65], припустивши, що його використовують емпатично з метою встановити тотожні відносини між аргументами пропозиції, які є контекстуально даними. В такому випадку уточнюючий оператор фокусується на прагматичній імплікатурі, вказуючи, що щось є правдивим за своєю природою, а речення не містить контекстуальних підказок: *alswa ure hlaford crist hit sæde to his apostlas*, а отже, сам модифікатор можна перефразувати як *‘nothing but’* or *‘X and only X’* [20]. Оскільки *alswa* відноситься до усього підрядного речення, а не до його частини, можна стверджувати, що увесь його зміст є істинним. На відміну від речення (1) *ealswa* у прикладі (2) вказує на те, що та частина висловлення, до якої він відноситься є додатково істинною *ealswa on englisc*, а формою семантичної репрезентації адитива є наступна: ADD (λ x [P(x)]) [21].

Іншим аспектом є ідентифікація за допомогою адверба способу дії, порівняння та причинно-наслідкової дії (або поступки в термінах Д. Форкер [2]), а також вираження подвійних функцій, наприклад рестриктивності і способу дії (1). Такі модифікації, на погляд Т. Невалайнен [22], є результатом зміни метафоричного значення лексеми, що на думку Е. Трауготт [23] виникає внаслідок поступового змінювання значення в контек-

сті. Варто припустити, що полісемантичний характер *ealswa*, певною мірою, пов'язаний з другим компонентом адверба *swa* (*as, that*), що є порівняльним за своєю природою і використовується для позначення способу дії або порівняння у писемних текстах VIII–XI ст. Актуальним завданням вбачається дослідження відсотка злитого та окремого написання давньоанглійських варіантів *also*.

Методика дослідження. Аналіз англійських пам'яток VIII–XI ст. ґрунтується на Корпусі словника англійської мови (далі: OE Corpus) [24]. Версія містить 77 фрагментів текстів з загальною кількістю 4 578 301 слів. Автоматичний аналіз лексем здійснений за допомогою програмного забезпечення #LancsBox, що розроблене науковцями Ланкастерського університету для аналізу мовних одиниць у корпусах текстів [25]. Для пошуку даних та візуалізації результатів дослідження використані такі інструменти KWIC (допомагає отримати ко-текстуальну інформацію), GraphColl (дає можливість візуалізувати колокаційні ланцюги справа та зліва від досліджуваної одиниці відповідно до трьох параметрів: сила, частота і позиція) та Wizard [26]. Вивчаючи область дії *ealswa*, помічено, що лексема розташовується у препозиції до елемента, до якого вона відноситься, за виключенням двох прикладів, тому обрано наступний статистичний показник у GraphColl: 01 – Freq (5.0), L0-R1, C: 5.0-NC: 5.0.

Враховуючи поліфункціональну природу *ealswa* подальший аналіз доповнено мануальним визначенням області дії *ealswa*, спираючись на теорію Д. Бюрінга та К. Гартман [27], модифіковану версію “adverbial only theory” Й. Якобса [28], в якій зазначається, що ФА можуть сполучуватися лише з не-аргументами, а максимальна проекція повинна с-командувати з фокусом і знаходитися якнайближче до останнього. Іншими словами, ФА можуть приєднуватися до не-аргументів VP, TP, AP, root, CP, але приєднання до аргументів DP, PP, CP є неможливим.

При аналізі інформаційної структури *ealswa* враховані особливості давньоанглійського порядку слів, що належить до змішаного типу V2, який є сензитивним до інформаційної структури, що пояснює варіації аранжування компонентів речення [29]. Окрім того, варто також зважити на опозицію порядку слів в головному та підрядному реченнях, переважно SVO та SOV відповідно. Зважаючи на можливість переміщення елементів в межах речення (ліва дислокація, тощо), різні типи порядку слів у виокремлених прикладах проаналізовані з урахуванням представлення різних типів актуалізації інформації у дискурсі (дана/нова), а також різних типів топика (про-топик (at), даний (gt), контрастний (ct)) і фокусу (інформаційний (inf), ідентифікаційний (idf), емпатичний (emph), контрастний (cf), тощо) речення [див.: 30; 31; 32 та ін.].

Результати та обговорення. Програмне забезпечення #LancsBox дало змогу виокремити 952 речення з *ealswa* з OE Corpus, зокрема були також взяті до уваги такі варіанти написання як *eallswa, eal swa, eall swa, alswa, al swa, all swa, allswa*, що були проаналізовані в контексті (KWIC). Візуалізація колокаційних ланцюгів лексеми *ealswa* вказує на те, що для неї найпоширенішим є сполучення з DP, в яких остання може виражатися іменником (*crist*) або займенником (*heo, þu*, тощо). Варто зазначити, що прийменники належать до спільних колокацій різних форм написання *also* (відмічені пунктирними лініями та помаранчевими крапками на Рис. 1). Помітною є частка колігацій *ealswa mycel, micel (much) swa* та з прийменниками (*on*,

to), що дозволяє припустити, що *ealswa* входить до складу AdjP (ад’єктивної групи) та PP (применникової групи).

Детальний аналіз колокацій для найбільш вживаного варіанту написання *ealswa*, представленого 499 прикладами у OE Corpus, наведено у табл. 1.

Отже, лексема найчастіше має тенденцію до сполучення з займенниками *hit*, *we*, *he* та прикметниками *gaf*, *mycel*, *micel*. Серед найбільш поширених іменників у колігаціях, варто відмітити *crist*, проте зважаючи на поліфункціональність *ealswa* доцільним є вивчення функціонування одиниці в контексті, а також області дії досліджуваного елемента в реченні.

Семантичний аналіз одиниці в контексті (KWIC) показав, що з-поміж 952 обраних прикладів *ealswa* у 64.64% виконує рестриктивно-уточнюючу функцію, що одночасно характеризує спосіб дії як от суч.-англ. *exactly as* (1). Окрім цього *ealswa* також використовується для вираження порівняння у 17.68% прикладів (3), як адитивний адverb *also*, що становить 16.46% випадків (4). Найменш поширеним є використання лексеми при наголошенні виключно на способі дії (0.61%) (5) або результаті дії (0.61%) (6).

(3) Ða heo þonon hwurfon þa wurdon þa twege cnihtæs **al swa** fægeres hiwæs swa heoræ fæderæs wæron & þa

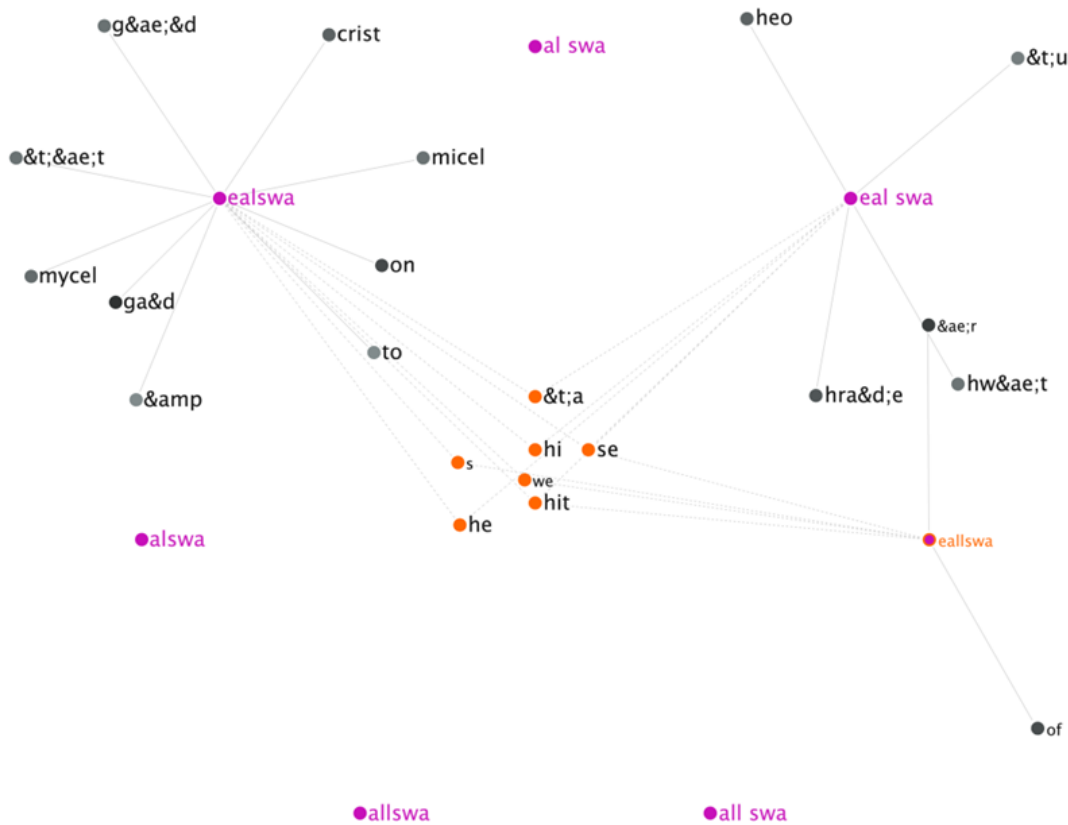

Рис. 1. Колокаційна сітка давньоанглійського also у OE Corpus (Wizard)

Таблиця 1

Колокації для пошукового елемента *ealswa* у OE Corpus

ID	position	collocate	stat	freq_coll	freq_corpus
1	R	hit	57.0	57.0	10104
2	R	gaf	25.0	25.0	280
3	R	se	25.0	25.0	30570
4	R	on	17.0	17.0	84741
5	R	we	14.0	14.0	12234
6	R	crist	11.0	11.0	2253
7	R	þa	10.0	10.0	46043
8	R	s	10.0	10.0	198400
9	R	he	10.0	10.0	50059
10	R	hi	9.0	9.0	19588
11	R	mycel	9.0	9.0	982
12	R	þæt	8.0	8.0	54415
13	R	gæþ	8.0	8.0	336
14	R	micel	8.0	8.0	1450

modra wæron **alswa** swearte swa heo ær wæron. – When they turned away from them again the two youths because of as fair complexion **as** their fathers and mothers were **as** black as they had been before.

(4) & gif ani mann hennen forð wille þa halegen stowe mid land & mid loge godian icc ann **alswa** þæt hit si staðelfast. – And if any man henceforth wants the holly to hold with land and with water (sea) endow I grant **also** that it is firm.

(5) Al swa ic beode & Saxulf biscop þæt swa swa þu hit geomest, þæt seo mynstre beo freo. – In like manner, I command thee, Bishop Saxulf, that so as you yearnest that the monastery be free.

(6) 7.10: ac ic scege to soðon, þæt on þam ylcan lychaman þe he myd bebyrged wæs, on þam ylcan he eft aras bynnan twam dagum, **eal swa** ic to soðon wat þæt he ys se soða God (cf. Vind.salv. 7 ipsa carne in qua natus ... in ipsa per dies duos in sepulchro iacuit, in ipsa die tertia sicut uerus deus et uerus homo a mortuis resurrexit).

Кореляція основних сенсів поліфункціонального *ealswa* у OE Corpus представлена на Рис. 2.

Зважаючи на відсоток прикладів, в яких *ealswa* виконує рестриктивну уточнюючу функцію та функцію способу дії, можна зазначити, що дуальна природа цієї одиниці є основною. Варто припустити, що це спричинено неповною лексикалізацією другого елемента лексеми – *swa*, який одночасно функціонує як порівняльний адverb та адverb способу дії у давньоанглійській мові [33]. Варто зазначити, що окреме написання *eal swa* властиве 32 текстам, що датуються VIII–XI ст., налічуючи 218 токенів, в той час як варіант злитого написання притаманний 499 прикладам у 44 текстах. Важливо також врахувати той факт, що окреме і злите написання лексем часто представлене в одному і тому ж фрагменті текстів, як і варіації написання, а отже не має прямої кореляції між написанням та давньоанглійським діалектами. Ілюстрацією цього факту слугує англосаксонська версія *Meters of Boethius, Krapp* (MetA6), що містить такі варіанти в одному манускрипті *eal swa*, *ealswa*, *al swa*, *alswa*, *eall swa*. Загалом окреме написання досліджуваної лексеми зафіксоване у 422 прикладах, що складає 44.33% токенів і виступає вагомим аргументом для припущення часткової лексикалізації *swa* у давньоанглійській конструкції *ealswa*, свідченням чого і є наявність додаткового відтінку способу дії

при вираженні рестриктивного уточнюючого значення. При аналізі *ealswa* варто також провести паралель з іншою давньоанглійською конструкцією *efne swa*, що представлена 108 прикладами у OE Corpus та має ідентичне значення (7). Обидві конструкції є рівнозначними а область дії елементів *efne swa* та *ealswa* розповсюджується на підрядне речення в цілому, а не на окремий елемент [14]. Пор.: (1) та (7).

(7) **efne swa** he to anum men cweðe and sprece. – **Exactly as** he to a man said.

Таким чином, постає необхідність уточнення частиномовного статусу одиниці у прикладі (1), оскільки, дослідження *efne swa* вказує на сполучникову природу цього елемента [14]. Припущення сполучникової природи *ealswa* є очевидним при використанні лексеми в порівняльних конструкціях *ealswa... swa* (3), які, принагідно нагадаємо, становлять 17.68% прикладів у корпусі. А отже, вивчення аранжування елементів у реченні та принципів с-командування в ньому дозволить визначити приналежність досліджуваної лексеми до певної частиномовної категорії.

Аналіз порядку слів з *ealswa* у значенні *exactly as* вказує на те, що окреслена лексична одиниця розташовується на початку речення у 95.7% прикладів, для яких властиві такі типи порядку слів у підрядних реченнях: *ealswa* → SV(O)(X) (56.99%), *ealswa* → SO(X)V (37.64%), *ealswa* → VSO (1.07%). Пор.: (8)–(10).

(8) And witodlice **ealswa** flod com hwilum ær for synnum, swa cymð eac for synnum fyr ofer mancynn, ðærto hit nealæcð nu swyðe georne. – And truly, **exactly as** the Flood came before because of sins, so too because of sins a fire will come over mankind, and now the time is approaching very soon.

[CP[C[ealswa_[giv, idf] [TP [DP [flod] [TP[VP[com hwilum ær for synnum]]]]]]]]].

(9) On maregen þa he awoc þa stoden þa ylca gyrden abuten him **alswa** heo on þære ærræn nihte duden. – In the morning that he awoke there stood the same guardian about him **as** [exactly as] they on that previous night did (assigned).

[CP[C alswa [TP_[giv, idf] [DP heo] [TP[VP[PP[on þære ærræn nihte] [V [duden]]]]]]]]].

(10) Nu sægð us þis godspel þæt þe Hælend þa sæde, **All swa** ðe to soðan min heofenlice Fæder eow, gif ge ne

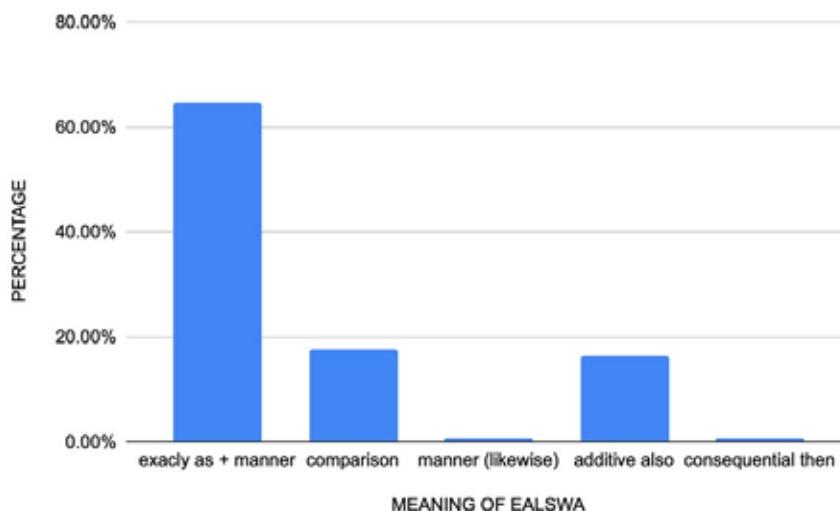

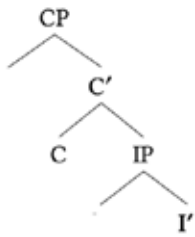
Рис. 2. Значення *ealswa* у OE Corpus

forgifæþ eowrum gebroðren – Now says us this gospel that the Lord then said, **exactly so** does to prove true mine heavenly Father you, if you not forgive your brethren.

[CP[C[VP[Adv[Allswa]]^[giv. emph] [VP [deþ to soðan]]]]
[TP[DP[*min heofenlice Fæder*] [TP [VP VP[Allswa deþ to soðan] DP [eow]]]]].

Зважаючи на той факт, що CP у реченні має дві відкриті позиції (11), припускаємо, що *ealswa* відноситься до найвищої проєкції (C) таким чином маркуючи усе речення як фокус (пор.: 8-9), а отже зберігається принцип, відповідно до якого досліджуваний елемент с-командує з фокусом, розташовуючись якомога ближче до нього.

(11)

З позиції теорії Д. Бюрінга та К. Хартман [27] розташування *ealswa* в області C, дає змогу припустити, що лексема виступає у якості адвербіального сполучника, а не адверба, оскільки останній має входити до області TP, а саме VP. При визначенні типу фокусу, відмітимо, що речення (8)-(9) містять додаткову ідентифікацію з тим, що зазначалося вище у контексті, тому *ealswa* вводить речення, що за своєю семантикою представляють ідентифікаційний фокус та пов'язані з інформацією, даною у попередньому контексті (виключно дана-активована інформація). Варіації порядку слів у підрядних реченнях SOV та SVO пов'язані, швидше, з загальною тенденцією до поступового переходу до SVO аранжування елементів у подальших періодах розвитку мови, зважаючи на частиномовну належність підмета до іменника (8) та займенника (9), а не з чутливістю до інформаційно-структурного навантаження, окрім того в певних випадках аналізу OE Corpus важко визначити тип порядку слідування елементів, оскільки речення складається лише з двох елементів S та V.

Відкритим, проте залишається питання щодо статусу *ealswa* у прикладі (10), в якому спостерігається переміщення VP вліво (*Verb first*) або, так звана, наративна інверсія [34, с. 407]. Варто припустити, що в цьому випадку відбувається V-to-C переміщення, а отже *ealswa* належить до VP групи та, виступаючи в якості адверба, маркує дієслово як емпатичний фокус речення, що, відповідно до Calle-Martin&Miranda-Garcia [35], є прагматичним елементом для позначення будь-якого типу переходу в прозових творах. У реченні (10) таке переміщення дієслова до першої позиції може слугувати прикладом тематичного порушення (*thematic discontinuity*), та представленням нового топіка *min heofenlice Fæder* [34, с. 408].

Живання *ealswa* у якості рестриктивного уточнюючого адверба властиво також прикладам з порядком слів SX*ealswa* → V (3.23%) та SV*ealswa* → O (1.07%), в яких область дії адверба розширюється на VP та PP, що представляють ідентифікаційний фокус та нову передбачувану і стару інформацію для дискурсу відповідно. Напр.:

(12) And syððan æfter þam þa se tima com þæt he for eall manncynn þrowian wolde, þa sæde he his ðegnum fore eal hu hit gewurðan scolde, & hit sona æfter þam **ealswa aeode**. – And later after that, when the time came when he for all mankind wished to suffer, then he predicted to his disciples beforehand altogether how it had to turn out, and right after that it **exactly came**.

CP[C[TP[DP[hit]] [TP [VP[AdvP[sona æfter]] [DP [þam]] [VP^[new. idf] [ealswa aeode]]]]].

(13) Se halga Machu symble he wæs lærende & manigende & cweþende be him selfum **ealswa swa be oþrum**. – That holy Machu symbol he was advising and creating and asking by themselves exactly as by others.

CP[C[TP[DP[he]] [TP[vP[wæs]] [VP[V[lærende]] & [V[manigende]] & [VP [V[cweþende]] [PP[be him selfum] [PP^[giv. idf] [ealswa swa be oþrum]]]]]]].

Отже, розташування *ealswa* на початку речення дає можливість класифікувати його як адвербіальний сполучник з рестриктивно-уточнюючою функцією, в той час як розміщення у позиції безпосередньо перед дієсловом або об'єктом свідчить про те, що лексична одиниця функціонує як фокусувальний рестриктивний адверб, налічуючи 4.3% прикладів.

Варто відмітити, що при вираженні порівняння за допомогою двн.-англ. *also* використовується конструкція *ealswa ... swa* (14), що є синонімічною до таких колокацій як *efne swa* та *swa ... swa* (15). Поп.:

(14) Bearwas wurdon to axan and to yslan, eorðan wæstmā, efne swa wide swa ða witelac reðe geræhton rum land wera. – Groves changed into cinders and ashes, the fruit of the earth, just as widely as the fierce punishment reached the broad land of men.

[CP [C [efne swa [AdjP[wide] C [swa [TP [DP [ða witelac reðe]]] [TP [VP [geræhton rum land wera]]]]]]].

(15) ðæt wære swa mycel swa anes lytles fugeles. – that were as much (great) as the song of a little bird.

Відповідно до теорії теорії Д. Бюрінга та К. Хартман [27] *ealswa* реченні (14) може бути класифікований як адвербіальний сполучник, а не адверб, що розташовується в області C.

Функціонування *ealswa* як адитива зустрічається з такими порядками слів SO*ealswa* → V (16%), O*ealswa* → SO (4%), *ealswa* → SOV (20%), SV*ealswa* → O(X, CP) (20%), *ealswa* → SVO (24%), *ealswa* → OV (8%), *Sealswa* → OV (4%), SVO ← *ealswa* (4%). Отже, варто відмітити позиційну варіативність лексичної одиниці в реченні. Окрім того *ealswa* у 96% випадків розташовується у препозиції до елемента, і лише у 4% прикладів можлива постпозиція елемента. Спорадично адитивне значення *ealswa* можна інтерпретувати як адверб, що виражає спосіб дії. Напр.:

(16) Sing þæt galdor on ælcra þara wyrta, III ær he hy wyrce and on þone æppel **ealswa**. – Sing the magic spell on each of these plants three times before man them processes, and on the apple **also** (in the same way).

Розташування *ealswa* на початку речення, може відноситися як до речення в цілому (*ealswa se halga gast com...*), так і маркувати окремий його елемент, зокрема підмет (*Ealswa egeas þe andream ahencg*). Поп.: (17)-(18).

(17) And, **ealswa** se halga gast com to Sancta Marian ures hælendes Cristes moder and hy mid his mihte ofersceadewade

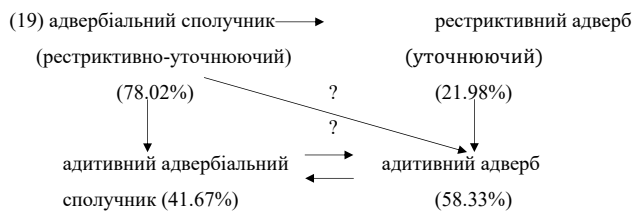
and mid godcundnyse gefylde. – And also, the Holy Spirit came to St. Maria our holy Christ mother and her with might overshadow and with kindness of God filled.

CP [C [And [C [ealswa]]] [TP [DP [se halga gast]]] [TP [VP [com to Sancta Marian ures hælendes Cristes moder]]]].

(18) Astriges se indisca cyning þe bartholomeum ofsloh awedde and on &t;am wodan dreame gewat; **Ealswa egeas** þe andream ahengc þærrihite on wodan dreame geendode. – Astriges the Indian king who slew Bartholomew went mad, and in the wodan dreame departed (from this world). **Also Egeas**, who hanged Andrew, immediately ended (his life) in wodan dreame.

CP[TP [DP[Ealswa egeas]] [DP[þe andream ahengc]]] [TP [VP [þærrihite on wodan dreame geendode]]]].

У реченнях (17)-(18) *ealswa* маркує стару інформацію, а елементи, до яких відноситься адверб є ідентифікаційним фокусом, проте різниця між прикладами полягає в області дії *ealswa*: у прикладі (17) він виступає тригером пресупозиції, виконуючи власне адитивну функцію, в той час як приклад (18) можна розглянути в контексті маркування топіка – індикація зміни топіка (контрастний топік), таким чином топік і фокус у реченні співпадають (*Ealswa egeas*). Окрім того, у прикладах (17)-(18) *ealswa* має різний частиномовний статус: так належність його до області С у реченні (17) дає змогу стверджувати, що він виступає у якості адвербіального адитивного сполучника, в той час як у реченні (18) інтерпретується як адитивний адверб. Співвідношення адверба і сполучника в адитивному значенні складає 58.33% та 41.67% відповідно, що свідчить на користь гіпотези про сполучникову природу адитивного адверба. Зважаючи на зазначене, гіпотетична модель граматикизації для *ealswa* виглядає так:

Нетипова модель граматикизації, ймовірно, пояснюється 1) неповною лексикалізацією другого компонента, зміною метафоричного значення в контексті близьких за семантикою сенсів – вираження ідентичності (рестриктивно-уточнююча функція), подібності (порівняння) та доповнення (адитивна функція). Відкритим, проте залишається питання шляхів становлення та граматикизації *ealswa* у давньоанглійській мові, оскільки незважаючи на значний відсоток адвербіальних сполучників у дослідженні, що могли слугувати безпосередньо джерелом для переходу однієї частиномовної категорії в іншу, проміжною ланкою в цьому процесі вбачаємо наявність рестриктивного уточнюючого адверба *ealswa*, область дії якого поширюється не на речення в цілому, а на окремі його компоненти або групи.

У якості адитивного адверба *ealswa* окрім ідентифікаційного фокусу може маркувати контрастний топік/фокус у конструкції *not... but also*. Напр.:

(20) Heo andswarede & cwæð þæt heo natoþeshwon þæt secgan ne cūðe ne ^[giv, fi] heo nyste hwæt **buton allswa** ^[giv, cf] [hit] hire on muðe bicom. – She answered and said that she could not tell, and that she

knew nothing **but that also words** had come to her mouth.

Маркування виключно ідентифікаційного фокусу та даної інформації за допомогою *ealswa* зустрічається при розташуванні адверба перед дієсловом (21), або у випадку, коли він передує об'єкту, що розміщується у поствербальній позиції (22), при цьому топік речення є даним. Напр.:

(21) Ða andswarede him þe cniht & cwæð, Ealæ æder dauid, ðæs ðe iðuht wæs þæt mi spece me ætfeallæn wæs on ðare hwile. Ða cwæð dauid þæt ^[giv, fi] [him] **alswa** ^[giv, idf] [iðuht wære]. – Then answered him the knight and said all father David that you seemed was that of me speak, me that was fallen away and there a while and then said David that him **also seemed was**.

(22) Ða cwæð ^[giv, fi] [he] **ealswa** ^[giv, idf] [to þam oðrum]; ða andswarode se him. – Then asked he **also the others** and then answered they him.

Варто відмітити, що випадки переміщення об'єкта вліво (23) доводять, що адитивний адверб *ealswa* маркує емпатичний фокус, а прийменник *hi (they)* виступає у якості зв'язувального елемента з переміщеним об'єктом. Напр.:

(23) **Ealswa** ^[giv, emph] [þa oþre men] þe yfelian woldon þa halgan Darian, ^[giv, fi] [Drihten] ^[giv, emph] [hi] gelette. – **Also the other men**, who sought to injure the holy Daria, the Lord prevented them...

Приклад (23) вказує на те, що інверсований порядок слів швидше пов'язаний з вираженням різних типів фокусу, а не з впливом фокусувального адверба безпосередньо на порядок слів.

Висновки. Поліфункціональна природа двн.-англ. *ealswa* пояснюється неповною лексикалізацією другого елемента у структурі (*swa*), що підтверджують випадки окремого написання двох елементів у корпусі текстів. Аналіз функціональної дистрибуції лексичної одиниці в контексті свідчить, що вона за своєю семантикою є рестриктивно-уточнюючою та одночасно вказує на спосіб дії, аналогічно до *exactly as* в сучасній англійській мові, тобто виступає у якості адвербіального сполучника. Це зумовлює розташування елемента на початку речення, за виключенням окремих випадків (4,3%), в яких гнучка позиція *ealswa*, а також його належність до VP доводить, що означений елемент є рестриктивним уточнюючим адвербом. Функціонування у якості адвербіального сполучника властиве *ealswa* у поєднанні зі *swa* при вираженні порівняння. Проте гнучка позиція *ealswa* перед VP в адитивному сенсі уможливує класифікувати його як фокусувальний адитивний адверб.

Отже, *ealswa* має поліфункціональну природу, виступаючи як адвербіальний сполучник, порівняльний адверб, адверб способу дії, а також фокусувальний рестриктивний або адитивний адверб. Становлення останнього відбувається внаслідок зміни значення в контексті, а гіпотетичний шлях граматикизації передбачає перетворення адвербіального рестриктивного сполучника на рестриктивний уточнюючий адверб, що також мав додатковий відтінок способу дії.

Аналіз порядку слів у давньоанглійських реченнях з адитивним адвербом *ealswa* вказує на його позиційну гнучкість і можливість сполучуваності з різними елементами речення: суб'єктом, предикатом, об'єктом, маркуючи елементи як ідентифікаційний, емпатичний фокус або як контрастний топік/фокус речення. Таким чином, давньоанглійський адитив *ealswa*

виступає тригером пресупозиції, а також може бути індикатором зміни топіка (контрастний топік).

Література:

- König E. Syntax and semantics of additive focus markers from a cross-linguistic perspective: A tentative assessment of the state of the art. *Focus on additivity: adverbial modifiers in Romance, Germanic and Slavic Languages* / A.-M. De Cesare, C. Andorno. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ., 2017. P. 23–43.
- De Cesare A.-M. Defining focusing modifiers in a cross-linguistic perspective. A discussion based on English, German, French and Italian. *Adverbs – functional and diachronic aspects* / K. Pittner, D. Elsner, F. Barteld. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ., 2015. P. 47–81.
- Forker D. Toward a typology for additive markers. *Lingua*. 2016. Vol. 180. P. 69–100.
- König E. *The meaning of focus particles: a comparative perspective*. London, New York: Routledge, 1991. 252 p.
- Schwarz F. Presuppositions vs. asserted content in online processing. *Experimental perspectives on presuppositions* / F. Schwarz. Berlin: Springer, 2015. P. 89–108.
- Atayan V. On the distribution of additive focus particles *addirittura* and *perfino/persino* in Italian. *Focus on Additivity: Adverbial Modifiers in Romance, Germanic and Slavic Languages*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ., 2017. P. 79–106.
- Beaver D., Clark B. Sense and Sensitivity: How Focus Determines Meaning. (Explorations in Semantics 5). Oxford: Wiley-Blackwell, 2008. 307 p.
- Abrusan M. Presupposition cancellation: explaining the ‘soft–hard’ trigger distinction. *Natural Language Semantics*. 2016. Vol. 24. P. 165–202.
- Ruys E.G. On the anaphoricity of too. *Linguistic Inquiry*. 2015. Vol. 46 (2). P. 343–361.
- Butschety M. The interpretation of the German additive particle auch (‘too, also’) in quantificational context. *Particles in German, English, and Beyond* / R. Gergel, I. Reich, A. Speyer. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ., 2022. P. 95–116.
- Rullman H. Additive particles and polarity. *Journal of Semantics*. 2003. Vol. 20. P. 329–401.
- Andrushenko O. Exclusive adverb in Old English? A corpus-based study of *an(e)*. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philological Sciences*. 2022. Vol. 2, # 97. P. 30–44.
- Andrushenko O. The scope of *just*: evidence from information-structure annotation in diachronic English Corpora. *Proceedings of the 6th International Conference on Computational Linguistics and Intelligent Systems (COLINS 2022)*. Vol/ I: Main Conference, Gliwice, Poland, May 12–13, 2022. P. 677– 696. URL: <https://ceur-ws.org/Vol-3171/paper51.pdf>
- Andrushenko O. Particularizing focus markers in Old English: just the case of adverb polysemy? *Lege Artis: Language yesterday, today, tomorrow*. University of SS. Cyril and Methodius in Trnava. 2023. (Submitted for review).
- Oxford English Dictionary (OED). 2022. URL: <https://www.oed.com>.
- Dimroth Ch. Topics, assertions, and additive words: How L2 learners get from information structure to target-language syntax. *Linguistics*. 2002. Vol. 40. P. 891–923.
- Haspelmath M. Indefinite pronouns. Oxford: OUP, 2001. 380 p.
- Herrmann A. Modal and focus particles in sign languages: a cross-linguistic study. Berlin: Walter de Gruyter, 2013. 400 p.
- De Cesare A.-M. On ‘additivity’ as a multidisciplinary research field. *Focus on additivity: adverbial modifiers in Romance, Germanic and Slavic Languages* / A.-M. De Cesare, C. Andorno. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ., 2017. P. 1–22.
- Ghesquiere L. Intensification and focusing: the case of *pure*(ly) and *mere*(ly). *Exploring intensification: synchronic, diachronic and cross-linguistic perspectives* / M. Napoli, M. Ravetto. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publ., 2017. P. 33–54.
- Rooth, M. Association with focus. (Ph.D. dissertation, University of Massachusetts). 1985. URL: <https://scholarworks.umass.edu/dissertations/AAI8509599/>
- Nevalainen T. BUT, ONLY, JUST: focusing adverbial change in Modern English 1500–1900. Helsinki: Societe Neophilologique, 1991. 314 p.
- Traugott E.C. The semantic development of scalar focus markers. *The handbook of the history of English* / A. van Kemenade, B. Los. Oxford/ Malden, MA: Blackwell, 2006. P. 335–359.
- The Dictionary of Old English (DOE). 2018. URL: <https://tapor.library.utoronto.ca/doe/>
- Brezina V., McEnery T., Wattam S. Collocations in context: A new perspective on collocation networks. *International journal of corpus linguistics*. 2015. Vol. 20 (2). P. 139–173.
- Brezina V., Weill-Tessier P., McEnery T. #LancsBox 5.x and 6.x [software]. 2020. URL: <http://corpora.lancs.ac.uk/lancsbox>
- Büring D., Hartmann K. The Syntax and Semantics of Focus-Sensitive Particles in German. *Natural Language and Linguistic Theory* 19. 2001. P. 229–281.
- Jacobs J. Fokus und Skalen. Zur Syntax und Semantik der Gradpartikeln im Deutschen. Tübingen: Niemeyer, 1983. 307 p.
- Heinä M., Walkden G. A History of English. Berlin: Language Science Press, 2022. 440 p.
- Hill V., Alboiu, G. Verb movement and clause structure in Old Romanian. Oxford: OUP, 2017. 352 p.
- Kiss K. Identificational focus versus information focus. *Language*. 1998. Vol. 74 (2). P. 245–273.
- Neeleman A. Vermeulen R. The syntactic expression of information structure. *The syntax of topic, focus and contrast: an interface-based approach* / A. Neeleman, R. Vermeulen, R. Berlin: Walter de Gruyter, 2012. P. 1–38.
- Bosworth Toller’s Anglo-Saxon Dictionary: Dictionary Online*. 2019. URL: <https://bosworthtoller.com>
- Ringe D., Taylor A. The development of Old English. Oxford: OUP, 2014. 630 p.
- Calle-Martin J., Miranda-García A. ‘Gehyrdon ge þæt gecweden wæs’ – A Corpus-based Approach to Verb-initial Constructions in Old English. *Studia Neophilologica*. 2010. Vol. 82, I. 1. P. 49–57.

Andrushenko O. The status of also in Old English corpus texts: the grammaticalization pathway of the focusing adverb

Summary. The article analyzes Old English lexeme *ealswa* (also) functioning as a focusing adverb in Modern English. It investigates different types of focusing adverbs in the language and the criteria for their differentiation considering presupposition and truth conditions of the utterance, as well as, different types of topics (given, aboutness, contrastive) and foci (informational, identificational, contrastive, emphatic, verum, etc.) identified by the adverb in the languages around the world. It also specifies the part of speech status of the element under study in the VIII–XI-cen.-English corpus. The automated analysis of the lexeme and its spelling variants is conducted by means of #LancsBox software. The data search and visualization are enabled through such instruments as KWIC (helps to obtain co-textual information), Graphcoll (enables to visualize left and right collocations chains of the unit under study based on three parameters: strength, frequency and position) and Wizard. Moreover, the study addresses the methods of analysis of the lexeme with reference to information actualization in discourse and representation of different topics/foci types in

the sentence. It has been proved that *ealswa* is polyfunctional by its nature, which has been explained by the incomplete lexicalization of the second element in the lexeme structure. The semantic analysis of the key word in context proves that the highlighted element functions as a focusing adverbial or comparative conjunction, manner adverb, focusing restrictive or additive adverb. The standing and the grammaticalization of the latter are realized due to contextual meaning change.

The paper highlights the hypothetical pathway of *ealswa* grammaticalization that implies gradual transformation of the adverbial restrictive conjunction into the restrictive particularizer adverb, that simultaneously indicated manner of action, that in its turn has been the source for the additive adverb standing.

Key words: focusing adverbs, focus, topic, Old English Corpus, polyfunctionality.

*Баушук Н. П.,**ст. викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського»*

ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЗДОРОВ'Я/GESUNDHEIT НА ОСНОВІ УКРАЇНСЬКИХ ТА НІМЕЦЬКИХ ПАРЕМІЙНИХ ОДИНИЦЬ

Анотація. У статті досліджується концепт ЗДОРОВ'Я/GESUNDHEIT в українській та німецькій паремійних картинах світу, який є культурозалежним, пов'язаний з менталітетом народу та відноситься до універсальних концептів, оскільки входить до мовної картини будь якої етнопільноти, а тому вважається дуже важливим для розуміння цінностей цієї спільноти. Для дослідження була обрана трьохкомпонентна структура концепту, яка дозволила порівняти понятійну, образну та ціннісну складові концептів, виокремити їх універсальні та етноспецифічні риси. Порівняльний аналіз лексикографічних джерел засвідчив, що при трактуванні поняття в українській мовній картині робиться акцент лише на фізичному здоров'ї, в той час як у німецькій мовній картині розширюється семантика поняття, оскільки воно включає фізичне, психічне та духовне благополуччя, без негативного впливу хвороби. Образи та асоціації у свідомості людини виникають на основі її індивідуального та колективного досвіду, тому найбільше відмінностей у вербалізації концепту простежується саме в образному складнику, який виявився набагато багатшим та різноманітнішим в українсько-го етносу, так, українці порівнюють здоров'я з дикими, свійськими та домашніми тваринами, з рослинами, з природними об'єктами, з артефактами, з міцним мотузком, з професіями, які вимагають великої фізичної сили. До етноспецифічних образів німецької культури слід віднести порівняння здоров'я з сіллю. При співставленні образного складника концепту порівнюваних мов було виявлено і спільні риси, як наприклад, здорова людина, яка тяжко працює, в обох лінгвокультурах викликає асоціації з конем. Порівняльний аналіз ціннісної складової проводився на основі паремійних одиниць, оскільки вони концептуалізують накопичені століттями спостереження та досвід людини в її повсякденному житті, виступають важливим засобом передачі народної мудрості, мають культурно-національну специфіку. Було виокремлено сім тематичних груп, які характеризують концепт здоров'я як комплексне багатовимірне явище, яке включає фізичне, психічне, духовне здоров'я, соціальне благополуччя. Було встановлено, що в обох мовних картинах світу здоров'я вважається однією з найвищих нематеріальних цінностей та займає чільне місце у світогляді як українського, так і німецького народу. Важливим для обох лінгвокультур є необхідність збереження здоров'я, дотримання здорового способу життя та профілактика захворювань.

Ключові слова: концепт, здоров'я, образи, цінності, паремії.

Постановка проблеми. У рамках антропоцентричного підходу наукових досліджень вчені розглядають паремії, як «енци-

клопедію народного життя, яка містить багато інформації для дослідження концептів» [1, с. 27]. Саме паремії відображають народну специфіку, яка пов'язана з історією, традиціями та звичаями, особливостями світосприйняття. Вони мають багатовікову історію, зберігають та передають еталони та стереотипи, які сформувались у свідомості певного етносу впродовж століть та містять поведінкові стратегії людини, її цінності та ідеали, мораль, менталітет. Дослідження паремійних одиниць у зіставному аспекті сприяє вирішенню проблем фонових знань комунікантів завдяки виявленню паремійних аналогів, еквівалентів та етнокультурних лакун. До характерних рис паремій ми відносимо структурно-композиційну завершеність, змістовну наповненість, лаконічність, усталеність. Виникати паремії можуть як комплікативним, так і імплікативним шляхами. Паремійні одиниці є засобами передачі культурно-історичних сенсів, які концептуалізують результати наївного пізнання світу й відображають ставлення суб'єкта до його складників [1, с. 27]. Саме тому свою наукову розвідку ми проводимо на основі паремійних одиниць української та німецької лінгвокультури.

Аналіз досліджень. Дослідження концептів в останні роки переживає справжній бум, тому з'являється велика кількість наукових праць, дисертацій, монографій у цій царині. Концепт став базовим поняттям лінгвокультурології та когнітивістики, а також широко застосовується в психолінгвістиці при дослідженні асоціативних, образних уявлень, саме тому він вирізняється неоднозначністю та суперечливістю свого тлумачення. Такі термінологічні розбіжності у визначенні концепту обумовлені цілою низкою чинників, серед яких можна назвати і те, що сам термін став об'єктом дослідження різних наукових дисциплін.

Олена Селіванова трактує концепт як інформаційну різносубстратну структуру, в якій концепт утворюється навколо поняття як ядерної структури, яка співвідноситься з іншими результатами пізнавальної діяльності: уявленнями, гештальтами, асоціативно образними, оцінно-емоційними компонентами [2, с. 415]. З точки зору лінгвокультурології концепт є одиницею, яка виражає етнонаціональну специфіку і вербалізується в словах, фразеологізмах та інших мовних засобах [3, с. 70]. З точки зору лінгвокогнітології та психології під терміном концепт розуміють «одиницю ментальності, свідомості, пам'яті, якою оперує людина в процесі мислення і в якій відображається зміст досвіду та знань» [3, с. 70].

У роботі А. Приходька аналізуються різні підходи до трактування концепту, наводяться різні дефініційні моделі концепту

як епістемічного, (психо)ментального, (етно)культурного, (прагма)регуляторного, аксіологічного утворення, визначається цінність центральною ланкою концепту та зазначаються додаткові характеристики концепту, як комплексність побутування (одночасно відноситься до мови, свідомості і культури), обмеженість свідомістю носія, умовність і нечіткість, складноструктурованість, мінливість, тривірневе лінгвальне втілення, метамовне титулювання. А. Приходько виокремлює у концепті понятійний субстрат, перцептивно-образний адстрат та ціннісний (валоративний) епістрат [4, с. 46–53, 55–66]. У своєму дослідженні ми будемо розглядати концепт як трьохкомпонентну структуру, яка вперше була запропонована В. Карасиком, та містить понятійний, образний та ціннісний складники.

Оскільки здоров'я у житті людини має надзвичайно важливе значення, то часто воно ставало об'єктом досліджень та наукових розвідок вчених та мовознавців. Кваліфікаційні ознаки здоров'я як цінності та його оцінно-емоційна специфіка привернув увагу Жанни Краснобаєвої-Чорної. Вербалізацію концепту «здоров'я», його культурно-специфічні характеристики на матеріалі українських фразеологізмів та паремій розглядала у своїх роботах Л. Печенікова, на основі латинських паремій О. Милик. Визначає концепт здоров'я як виняткову позитивну цінність в українській мовній картині світу Марія Бобро у своїй дисертаційній роботі, вона також наголошує, що цінність здоров'я проявляється перш за все у протиставленні здорової та хворої людини, а також в усвідомленні здоров'я як найбільшого багатства, яке може мати людина [1]. Оксана Лемішка проаналізувала концепт HEALTH та виділила його основні складові в англійській мові. У науковій розвідці Г.М. Добролюжи йдеться про мотиви здоров'я у тематиці поліських порівнянь. І.М. Наконко проаналізував погляди на здоровий спосіб життя українців від часів Київської Русі до кінця XVIII–XIX століття та трансформацію цих поглядів у зв'язку з переходом від аграрного до індустріального суспільства.

Мега статті – дослідити об'єктивацію концептів ЗДОРОВ'Я/ GESUNDHEIT як трьохкомпонентної структури в українській та німецькій мовних картинах світу, виокремити універсальні та етноспецифічні риси репрезентації концептів, проаналізувати зібраний матеріал.

Виклад основного матеріалу. Здоров'я має абсолютну цінність у житті людини, адже, лише маючи здоров'я, людина може втілити в життя всі плани та мрії, здолати всі труднощі та перепони, які трапляються на її шляху, стати успішною та досягти гармонії.

Оскільки концепт характеризується багатокомпонентною та багатоярусною структурою, яка виявляється за допомогою аналізу мовних засобів її репрезентації, то звернемося до визначення поняття здоров'я як ядра концепту у порівнюваних мовах. Для цього скористаємось тлумачними словниками, які допомагають якнайповніше розкрити зміст концепту. Академічний тлумачний словник української мови, зосереджують головним чином на фізичному аспекті здоров'я, трактує його як: «стан організму, при якому нормально функціонують усі його органи»; та відтінок значення «той чи інший стан, самопочуття людини» [5, с. 547]. Німецький тлумачний словник Дудена визначає здоров'я як «Zustand oder bestimmtes Maß körperlichen, psychischen oder geistigen Wohlbefindens; Nicht-

beeinträchtigung durch Krankheit» [6]. Як засвідчують наведені дефініції, при визначенні поняття в українській мовній картині акцентується увага лише на фізичному здоров'ї, в той час як в німецькій мовній картині маємо розширення семантики поняття здоров'я, яке включає в себе фізичне, психічне та духовне благополуччя, без негативного впливу хвороби.

На думку О. Милик периферію концепту становлять прагматичні складники лексеми, конотації, образи та асоціації, які виникають у свідомості людини на основі індивідуального та колективного досвіду [7, с. 195]. Концепт формується у процесі морально-ціннісної концептуалізації дійсності і для збагачення концепту людина повинна оперувати уявленнями, почуттями, інтуїцією, щоб створити цей образ і зберегти його в пам'яті. Проаналізуємо образний складник концептів, який часто вербалізується за допомогою метафор, метонімії, порівнянь. Спільним для обох лінгвокультур є порівняння здоров'я з рибою: «Бувай здорова, як риба, гожа, як вода, весела, як весна, робоча, як бджола, багата, як земля свята»; «Gesund wie ein Fisch im Wasser». Здоров'я в українській культурі асоціюється зі скарбом: «Здоров'я – найдорожчий скарб», а в німецькій – з найбільшим багатством, найвищим благом: «Gesundheit ist der größte Reichtum»; «Gesundheit ist das höchste Gut». Оскільки здорова людина здатна витримувати великі навантаження та багато працювати, то така особа в обох культурах асоціюється з конем: *здоровий, як кінь; gesund wie ein Pferd*. Варто зауважити, що маркером здоров'я досить часто виступає здатність людини бути сильною та міцною, тому українці таких людей порівнюють з дикими тваринами: *здоровий як ведмідь, як лось, як тур;* із свійськими та домашніми тваринами: *здоровий як бик, як бугай, як віл, як кабан, як кобила, як корова, як мул;* з рослинами: *здоровий як бук, як дуб, як хрін;* з природними об'єктами: *здоровий як вода («Щоб ти був здоров, як вода»), як гора, як гір;* з артефактами різного типу: *здоровий як дзвіниця, як горохова копця, як сарай, як хата;* з професіями, які вимагають великої фізичної сили: *здоровий, як катюга, як майстер різницький* [8, с. 320–329]; з міцним мотузком: «Здоровий, як вірówka всемеро». Німці порівнюють здоров'я із сіллю, проте звертають увагу на її наявність зазвичай лише за відсутності: «Die Gesundheit wie Salz, man bemerkt nur, wenn es fehlt».

Для дослідження ціннісного компонента концепту використаємо паремії, які часто виступають джерелом національно-культурної інформації, адже вони є культурним кодом, вбудованим у мову, який виконує роль скарбниці та засобу передачі людського духовного досвіду та історичного досвіду, який вирізняє кожен етнос. У паремійному фонді української та німецької лінгвокультур виокремимо 7 тематичних груп, за допомогою яких охарактеризуємо концепт ЗДОРОВ'Я/ GESUNDHEIT.

Першу тематичну групи утворюють паремії, які характеризують **фізичне здоров'я людини**. З точки зору медицини фізично здоровою вважають людину, у якій нормально функціонують всі органи, системи та організм в цілому. У народній свідомості українців цінність фізичного здоров'я людини осмислюється через усвідомлення позитивних наслідків доброго здоров'я як запоруки успішного життя, матеріального достатку: «Було б здоров'я, а все інше буде»; «Здоров'я – всьому голова»; «Коби голова здорова, будуть воли та корова». Слід згадати, що середня тривалість життя людини раніше була

невеликою, тому культивувався образ фізично сильної, міцної, орядної людини, а багатирі ставали героями епосу.

До другої тематичної групи ми віднесемо паремії, які пов'язані з **психічним здоров'ям**, тобто таким станом людини, при якому відбувається адекватна емоційна, інтелектуальна взаємодія людини з зовнішнім середовищем. Досить часто психічний стан людини пов'язаний з її емоціями, стражданнями, переживаннями, страхами, роздратуванням, гнівом, радістю. Веселощі, позитивні емоції сприяють покращенню настрою, а, отже, є запорукою здоров'я та роблять людину щасливою: «*Веселий сміх – здоров'я*»; «*Весела думка – половина здоров'я*»; «*Здоров'я як щастя, коли його не помічаєш, значить воно є*»; «*Сміх краще лікує, ніж всі ліки*»; «*Без здоров'я немає щастя*»; «*Lachen ist gesund*»; «*Lachen ist eine körperliche Übung von großem Wert für die Gesundheit*». Всім відомо, що хвора людина не здатна веселитись, жартувати, її все дратує: «*Коли болить, ніщо не веселить*»; «*Жартуймо, поки здорові*»; «*Den Kranken ärgert die Fliege an der Wand*». Опосередковано репрезентується емоційний стан людини в українській лінгвокультурі здатністю отримувати задоволення від їжі за допомогою опозиції *солодкий – гіркий*: «*Як здоров, то в мене хрін за цукор*»; «*Хворому і мед гіркий*».

До третьої тематичної групи належать паремії, які мають відношення до **духовного здоров'я людини** та відображають її світобачення, її духовний світ, її сприйняття релігії та духовних цінностей, її самоідентифікацію, її ставлення до сенсу життя. На думку багатьох людей фізичне здоров'я гарантує душевне здоров'я: «*Як здорове тіло, то й душі мило*», для віруючих людей домінуючою є духовна складова, яка має на меті духовне вдосконалення, позбавлення згубних пристрастей, сприяння спасінню душі у рамках швидкоплинного людського життя, а тривале життя вважається благословенням: «*Дай Боже, віку довгого, щастя доброго, талан у голови, долю під боки, здоров'я хай укріє*»; «*Gesundheit ist kein Zustand des Körpers, sondern des Geistes*»; «*Es ist der Geist, der sich den Körper baut*». Оскільки релігійність була основою ментальності народу, то здоров'я не могло не корелювати з релігійними принципами, духовний світ був невід'ємною складовою людини, а заздрість, гнів, смуток, журба, ненажерливість вважались гріхом для віруючих, про який розповідали на сповіді, саме тому паремії слугують пересторогою від смертних гріхів та шкоди здоров'ю: «*Заздрість здоров'я їсть*»; «*Журба здоров'я відбирає, до гробу потихає*»; «*Зо злості болять кості*»; «*Іж – не переїдайся, пий – не перепивайся, говори – не переговорюйся, то будеш здоров*»; «*Neid frisst seinen eigenen Herrn*»; «*Neid isst dem Menschen, was Rost dem Eisen*»; «*Zorn beginnt mit Torheit und endet mit Reue*»; «*Allzuviel ist ungesund*». Розуміння здоров'я визначалось перш за все моральними, духовними та вольовими якостями людини, пріоритетом духу над тілом, вічного життя над смертю, праведності над гріховністю. Коли ми говоримо про гармонійний фізичний і духовний розвиток людини, то досить часто вживаємо широковідомий вислів: «*У здоровому тілі – здоровий дух*»; «*Ein gesunder Geist ist in einem gesunden Körper*», який походить з Х сатири Ювенала і в оригіналі звучав: «*Треба молити (богів), щоб дух був здоровий у тілі здоровому*» [7, с. 519].

Четверту тематичну групу утворюють паремії, які визначають **здоров'я як умову соціального добробуту**. Під соціальним добробутом ми розуміємо наявність нормальних матеріальних та духовних умов, відносин між людьми, між людиною і су-

пільством, упевненість у завтрашньому дні, кар'єрне зростання, гідні умови праці та гідна заробітна плата. Як відомо, саме здоровий спосіб життя є механізмом соціокультурної адаптації людини до існування у певному природному та соціокультурному середовищі, ефективність цього механізму визначає якість життя як окремої людини, так і суспільства в цілому та впливає на демографічні, соціальні, культурні та економічні характеристики суспільства [9, с. 113]. У давнину здоровий бідняк деколи був щасливіший за багату людину, оскільки він міг радіти життю та насолоджуватись ним, працювати та досягти добробуту: «*Було б здоров'я, а все інше наживем*»; «*Хто здоровий, той багатий*»; «*Здоровий злидар щасливіший від хворого багача*»; «*Besser gesunde Beine, als goldene Krücken*»; «*Einem Kranken kann es nicht helfen, dass er in einem goldenen Bette liegt*».

До п'ятої тематичної групи ми віднесемо паремії, які розглядають **здоров'я як найвищу цінність**. Оскільки раніше людям в повсякденному житті доводилось важко і багато працювати, то здоров'я сприймалось як головна цінність, важливіша за матеріальні блага та статки тому, що його неможливо купити чи успадкувати, без здоров'я все втрачає сенс: «*Здоров'я більше варте, як багатство*»; «*Ліпше здоров'я, як готові гроші*»; «*Все можна купити, тільки здоров'я ні*»; «*Вартість здоров'я знає лиш той, хто його втратив*»; «*Gesundheit kann man nicht beim Krämer kaufen*»; «*Gesundheit ist nicht alles, aber ohne Gesundheit ist alles nichts*».

Шосту тематичну групу утворюють паремії, які говорять **про відсутність здоров'я**. Втрата здоров'я або його відсутність мала негативні наслідки для людини, адже вона могла втратити працездатність або навіть померти. Співвідношення опозицій *здоров'я – хвороба* є базовим для осмислення концепту GESUNDHEIT/ЗДОРОВ'Я, адже людина усвідомлює цінність і значущість здоров'я лише через власний досвід, вона сприймає себе та навколишній світ лише крізь призму власного фізичного стану: «*Здоровому здається, що він ніколи не захворіє*»; «*Той здоров'я не цінить, хто хворий не був*»; «*Вартість здоров'я знає лиш той, хто його втратив*»; «*Die Gesundheit schätzt man erst, wenn man krank ist*»; «*Das Gefühl der Gesundheit erwirbt man durch Krankheit*»; «*Wer nicht jeden Tag etwas für seine Gesundheit aufbringt, muss eines Tages sehr viel Zeit für die Krankheit opfern*», саме тому досить часто здорова людина вважає, що так буде завжди і сприймає здоров'я як даність, вона не може зрозуміти проблеми хворих людей: «*Здоровий хворого не розуміє*»; «*Чужий біль нікому не болить*»; «*Die Gesunden und Kranken haben ungleiche Gedanken*». Лише в українській лінгвокультурі знаходимо підтвердження шанобливого ставлення до хворої людини, якій намагались догодити, як дитині: «*Хворому годи завше, як малому*», однак деколи таке ставлення мало і негативні наслідки: «*Хворе коли не вмере, то розпеститься*». Ймовірно саме тому інколи ліниві люди вдають з себе хворих: «*Він тяжко хворий: коли працює, то все мерзне, а коли їсть, то все потіє*»; «*Захворів Іванко, аж отух від спанку*». Осмислення лінощів в контексті кореляції *хворіти – лінитись* простежується лише в українській паремійній картині світу, подібне іронічне ставлення до лінощів є етноспецифічною рисою українського світобачення.

До сьомої тематичної групи ми віднесемо паремії, які засвідчують **необхідність збереження здоров'я**. Народна мудрість вчить піклуватися про здоров'я постійно, починаючи з юних років і до старості: «*Бережи одягу знову, а здоров'я змолоду*»; «*Бережи честь змолоду, а здоров'я під старість*». Як в українській,

так і в німецькій мові паремії можуть звучати як рекомендації та настанови для здорового способу життя та недопущення розвитку хвороб: «Держи голову в холоді, ноги в теплі, проживеш довгий вік на землі»; «Рух – це здоров'я»; «Якщо хочеш здоров'я мати, мусиш рано вставати, а ввечера лягати»; «Турбота про здоров'я – кращі ліки»; «Помірність – мати здоров'я»; «Den Kopf halt' kühl, die Füße warm, das macht den besten Doktor arm»; «Sport treiben – gesund bleiben»; «Besser gesund und schlank, als fett und krank»; «Gesundheit bekommt man nicht im Handel, sondern durch den Lebenswandel». Досить часто людина усвідомлює необхідність піклування про здоров'я лише тоді, коли вона його вже втратила: «Здоров'я маємо – не дбаємо, а позбувшись плачемо»; «Gesundheit ist leichter verloren, als wiedergewonnen». Рівень культури здоров'я можна вважати одним з мірил здорового способу життя, а під культурою здоров'я слід розуміти систему духовних цінностей, в основі яких знаходиться ідеал здоров'я та система заходів з профілактики захворювань шляхом дотримання режиму здорової життєдіяльності людини [9, с. 113].

Варто зазначити, що цінність здоров'я виявляється у вітанях та численних побажаннях в українського народу: «Доброго здоров'я»; «Будьте і Ви здорові»; «В добрім здоров'ї тривайте»; «Оставайтесь при добрім здоров'ї»; «Дай Вам, Боже, доброго здоров'я»; «Даруй Вас, Боже, щастям і здоров'ям»; «Дай Вам, Боже, добра, здоров'я, сил». Якщо ж когось проклинали та бажали зла, то апелювали до хвороби: «Бодай на тебе болячка напала»; «Щоб тебе трясця вхопила, чортового сина»; «Чума б Вас забрала»; «Бодай його болячки з'їли»; «Бий тебе хвороба».

Висновки. Концепт здоров'я пов'язаний з менталітетом народу, із загальним контекстом культури та духовності, здоров'я визначає буття людини, оскільки є однією з найвищих онтологічних цінностей. В українській та німецькій мовних картинах світу здоров'я визначає не лише існування людини, а й її співіснування та співпрацю з іншими, здатність жити повноцінним життям та отримувати від нього справжнє задоволення. Найбільше відмінностей при співставленні об'єктивної концепції ЗДОРОВ'Я та GESUNDHEIT простежується в образному складнику концепту. В обох лінгвокультурах ціннісне осмислення концепту здоров'я, розуміння його значущості в житті відбувається через призму власного та колективного досвіду людини і має широкую тематичну класифікацію. До етномаркованих рис українського світобачення слід віднести побажання здоров'я добрим людям при вітанні або ж хвороби – злим та недобрим, а також іронічне ставлення до лінивих українців, які вдають з себе хворих.

Перспективним вважаємо дослідити зміни, які відбувалися у вербалізації концепту ЗДОРОВ'Я/ GESUNDHEIT в процесі історичного розвитку.

Література:

1. Бобро М.П. Аксиологічні та лінгвокультурні параметри концепту життя як складника української концептосфери: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01/ Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Харків, 2018. 242 с.
2. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля-К., 2008. 712 с.
3. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. К.: ВЦ «Академія», 2012. 288 с.
4. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.

5. Словник української мови: в 11 т. Т. 3. Київ: Наукова думка, 1972. 744 с.
6. Duden K. Das Onlinewörterbuch URL: <https://www.duden.de/woerterbuch> (Abrufdatum: 11.02.23)
7. Милик О.В. Вербалізація концепту «здоров'я» в латинських пареміях. Мовні і концептуальні картини світу, 2013. Вип.46(2). С. 514–522.
8. Левченко О.П. українсько-російсько-білорусько-болгарсько-польський словник порівнянь. Львів: Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2011. 748 с.
9. Наколонко І.М. Концепт здоров'я та здорового способу життя у культурі й ментальності українців доіндустріального аграрного суспільства. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія, культурологія, соціологія, 2016. Вип. 11. С. 112–124.

Bashuk N.P. Objectivation of the concept ЗДОРОВ'Я/ GESUNDHEIT on the basis of Ukrainian and German paremia units

Summary. The article examines the concept ЗДОРОВ'Я/ GESUNDHEIT in the Ukrainian and German paremia worldviews. This concept is culture-specific, relevant to the folk mentality and belongs to the universal concepts, as it is included in the linguistic picture of any ethnic community, and, therefore, is deemed to be very important for understanding values of this community. The three-component structure of the concept chosen for the study allowed us to compare the conceptual, figurative and value components of the concepts, to distinguish their universal and ethno-specific features. A comparative analysis of lexicographic sources proved that when interpreting the concept in the Ukrainian linguistic picture, the emphasis is only on physical health, whereas the semantics of the concept expand in the German linguistic picture, as it includes physical, mental and spiritual well-being, without a negative impact of illness. Images and associations arise in a person's mind on the basis of his or her individual as well as collective experience, therefore, most of the differences in the verbalization of the concept can be observed precisely in the figurative component, which turned out to be much richer and more diverse in the Ukrainian ethnic group. Thus, Ukrainians compare health with wild and domestic animals, plants, natural objects, artifacts, a strong rope, professions that require a great physical strength. The comparison of health with salt should be included into the ethno-specific images of German culture. When comparing the figurative component of the concept in compared languages, common features were also revealed, for example, a healthy person who works hard is associated with a horse in both linguistic cultures. The comparative analysis of the value component was carried out on the basis of paremia units, since they conceptualize the observations accumulated over centuries and experience of a person in his or her everyday life, act as an important means of transmitting folk wisdom and are specific to one's culture and ethnicity. Seven thematic groups were identified which characterize the concept of health as a complex multidimensional phenomenon that includes physical, mental and spiritual health, as well as, social well-being. It was established that in both linguistic worldviews, health is considered to be one of the highest intangible values and occupies a prominent place in the worldview of both Ukrainian and German nations. Important for both linguistic cultures is the necessity of keeping health, maintaining a healthy lifestyle and preventing diseases.

Key words: concept, health, images, values, paremia.

*Безгодова Н. С.,**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри української мови**ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»**Колесникова Л. Л.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української мови**ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

СТИЛІСТИЧНІ ФІГУРИ НАДЛИШКОВОСТІ/НАДМІРНОСТІ ЯК ЗАСІБ ХУДОЖНЬОЇ ВИРАЗНОСТІ В СУЧАСНИХ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Анотація. У статті проаналізовано стилістичні фігури надлишковості/надмірності як такі, що є засобом художньої виразності в поетичних текстах воєнного часу. Зважаючи на дотримання мовних норм, вважаємо, що надлишковість/надмірність певною мірою переобтяжує усне й писемне мовлення, позбавляючи його однозначності; це, у свою чергу, призводить до відхилень від лексичних норм. Досліджуване явище, яке репрезентує систему стилістичних і семантичних засобів, відображене на всіх рівнях мови: фонетичному, морфемному, стилістично-семантичному, граматичному. Аналіз поетичних текстів сьогодення дає підставу стверджувати, що найширше в них представлений лінгвістичний статус надмірності, а саме: тавтологія і плеоназм.

Розглянутий у статті теоретичний апарат дозволяє диференціювати плеоназм як надлишковість засобів, що слугує для передачі лексичного чи граматичного змісту висловлювання, виявляє себе в повторенні, синонімічному дублюванні лексем або граматичних форм, а також у надто багатослівній передачі змісту. Поняття тавтології, що є дотичним до визначення плеоназму, потрактовано як стилістичну фігуру, спрямовану на посилення явища чи ознаки. Основою цього прийому є повторне позначення раніше сказаного в іншій формі. Акцентовано увагу на тому, що вживання повторів у тексті або часткове дублювання змісту покращує стиль і надає висловлюванню чіткості й конкретизації.

На підставі використаного в роботі описового методу встановлено, що повторювані слова демонструють градацію почуттів, осмислень та глибини переживань. З метою посилення впливу на сприйняття тексту, надання йому більшого драматизму та виразності сучасні поети широко використовують анафору, або єдинопочаток. Крім цього, поетичні тексти воєнного часу не позбавлені й такої стилістичної фігури, як полісиндетон, або багатосполучниковість, що є засобом демонстрації урочистості, експресії та посилення ліричності й показу роздумів автора. На часі свідоме застосування авторами аналізованого прийому, який, на нашу думку, є цілком виправданим і вмотивованим.

Ключові слова: виражальний засіб, надлишковість, надмірність, плеоназм, поетичний текст, стилістична фігура, тавтологія.

Постановка проблеми. Увага сучасних дослідників спрямована на питання вивчення рідного слова та розвитку чуття

мови в процесі пізнання найкращих художньо-естетичних зразків мови. Використання літературних норм у слововжитку, граматичне оформлення мови, увиразнення усних і письмових висловів різноманітними виражальними засобами є актуальним з огляду на формування загальної культури особистості. З точки зору логіки та зважаючи на необхідність дотримання мовних норм, надлишковість/надмірність може переобтяжувати як усне, так і писемне мовлення, позбавляючи його однозначності, конкретизації, що, призводить до лексичних помилок у комунікації. На нашу думку, у художньому тексті аналізоване явище має інші функції та завдання.

Аналіз досліджень і публікацій. Лінгвістичні розвідки останнього десятиліття спрямовані на вивчення поняття «надлишковість/надмірність» у контексті дефініції поняття «повтор». Над розробкою теоретичних аспектів аналізованого явища працювали й сьогодні працюють вітчизняні науковці. Ю. Волянська, проаналізувавши традиційні для наукової думки критерії визначення повтору, запропонувала до наявних на сьогодні його класифікаційних параметрів додати такі: «психолінгвістичний критерій» та «специфіку мовного вираження» [1, с. 189]. Повтор як засіб посилення експресивності художнього тексту, увиразнення зображуваних явищ є предметом дослідження праць І. Горобець та І. Гуцуляк [2; 3]. У межах нашої статті важливою є дослідницька позиція Р. Ріжко, яка зауважує: «Повтор сприяє формуванню структурної і семантичної цілісності тексту, його синкретичності, тобто виконує стратифікаційно-когерентну функцію» [4, с. 221]. В. Фінів у своїй дисертаційній роботі доводить, що, незважаючи на наявність надмірності та надлишковості, «повтор сприяє смислопородженню, розширюючи семантичний обсяг лексичних одиниць, детермінує виникнення нових прагматичних конотацій...» [5, с. 14]. Це призводить до розширення семантичної домінанти всього тексту й розкриває приховані експресивні смисли, здатні породжувати асоціативний ланцюг.

Явище мовної надлишковості/надмірності В. Сухенко розглядає як таке, що відображає систему стилістичних і семантичних засобів та виражається на всіх рівнях мови: «Наприклад, на фонетичному рівні, надмірність може проявлятися в невимушеному повторі звука, на морфемному – реалізується у вигляді зайвих афіксів, на стилістично-семантичному –

у вигляді повтору, плеоназму, тавтології, на граматичному – у дублюванні часових конструкцій відповідними темпоральними словами» [6, с. 161–162].

Мета нашої роботи – розкрити особливості художньої виразності стилістичних фігур надлишковості/надмірності, що зафіксовані в сучасних поетичних текстах. **Матеріалом для аналізу** слугували тексти, написані відомими поетами й поетами-початківцями в період з 24 лютого 2022 року до січня 2023 року й викладені в соціальних мережах, які мають найбільш доступний простір для прочитання та аудіосприйняття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вважаємо, що дефініція термінів «надлишковість» і «надмірність» може створювати ілюзію негативної оцінки, оскільки прикметник «надлишковий» тлумачать як такий, що «перевищує загальноприйнятну норму чи потребу в чому-небудь» [7, с. 712], а «надмірний» – «який існує понад міру, норму або потребу в чому-небудь, і синонімічний слову *зайвий*, *надлишковий*» [8, с. 220]. Фігури надлишковості/надмірності використовують письменники для експресивно-емотивної та інформативної семантизації й виразності художнього стилю, що надає образіві сильнішого звучання, забезпечує надійність зв'язку, точність та переконливість міркування, створює стилістичний ефект. Така характеристика допускає той факт, що надмірність/надлишковість у художньому тестові може бути корисною, оскільки вона сприяє експресивності, дає змогу уточнити, виділити головне у сприйнятті інформації, перетворює виражальні засоби на стійкі поетичні формули.

Події сьогодення не залишають жодного українця байдужим, вони дають підґрунтя і простір для глибини думання. Такою є нова поезія воєнного часу – засіб самоствердження, «детонатор для потужного вибуху...» (Олег Вергеліс), зброя в боротьбі з ворогами. Зважаючи на тлумачення понять «надмірність» і «надлишковість», у роботі використовуємо їх синонімічно.

Аналіз сучасних поезій дає підставу стверджувати, що найширше представлений у сучасних поетичних текстах лінгвістичний статус надмірності, а саме: тавтологія і плеоназм.

Плеоназм (з грец. *pleonasmus* – надмірність, надлишок, перебільшення) – надлишковість засобів, що використовується для передачі лексичного чи граматичного змісту висловлювання й виявляє себе у повторенні та синонімічному дублюванні лексем або граматичних форм, а також у надто багатослівній передачі змісту, який можна висловити коротше. О. Селіванова називає плеоназм «явищем мовленнєвої системи із занадто великим граматичним та лексичним змістом повідомлення» [9, с. 466]; він є виявом закону мовної надмірності, яким керуються всі прояви граматичного й семантичного узгодження, множинне заперечення, мовна синонімія, повтори тощо [10].

Плеоназм, що не порушує мовних норм, часто трапляється в поетичних текстах у системах узгодження – дублювання граматичного значення іменника у формах залежних від нього слів, а також у деяких конструкціях дієслівного керування – дублювання просторових значень дієслівних префіксів у приєднаннях: «*Усе, що встигли, вмістимо в наплічник, / Усе, що любимо – в душах і серцях*» (Тетяна Строкач «Ми повернемося»); «*Ми з матусею в віконці / Виглядаємо щодня. / Ти удень, наче сонце / І вночі, немов зоря*» (Тетяна Білик «Повертайся додому, тато!»); «*Так хочеться заглянути за обрій: / За той, де вся родина за*

столом, / Де сміх дитини, мир і спокій, / І кіт-воркіт муркоче під бочком» (Наталка Весна «Ми віримо») або подвійного заперечення: «*Ми ніколи не будемо колишніми, / Ми змінилися, змінилась Земля. / І щодня прошу у Всевишнього: / Захисти, збережи матір і маля*» (Наталка Весна «Захисти...»). Але найчастіше плеоназм є компонентом художнього засобу – нагнітання почуттів – і зумовлений експресивною метою висловлювання. Він охоплює цілу систему явищ з характерними виражальними засобами, найпростішим і найуживанішим серед яких є прийом повторення. Автори свідомо вдаються до надмірного вживання однорідних елементів у реченні, прагнуть підкреслити власне ставлення до зображуваного: «*Болить мені... Ти знаєш, як болить? / Болить біда, що зараз в Україні*» (Ліна Костенко); «*Номери карток / Номери карток / Номери карток*» (Лала Таратакіна «Якщо Бог мене чує...»); «*Я хочу додому, мамо, / Туди, де гоїдАлок багато, / Туди, де бабуся ласкава, / В садочку ляльки-забави, / Я хочу в свій дім, на річку, / І щоб не запалювать свічку. / Я хочу додому, мамо...*» (Наталка Весна «Я хочу додому, мамо...»); «*Скільки ти бачив, малий / За свої / раз-два-три роки / Скільки б не було, терпи / Раз-два-три кроки...*» (Арсен Мірзоян «Вальс Ірпін»); «*Скажіть... Скажіть усі і всім, / Сльозою... Віршемо...*» (Богдан Томенчук «Скажіть...»); «*Нам не треба війни, не треба – / Ми за спокій і мир на Землі!*» (Галина Британ «Нам не треба війни...»); «*Просімо, Україні всього світу, / Просімо в Бога прощення щодня*» (Наталія Паснак (Мельник) «Тримайся, моя рідна Україно!»). Ефект нагнітання, посилення напруги створює двічі й більше повторене одне й те саме слово, а дієслова наказового способу й особові займенники в поєднанні з дієслівною формою додають емоційного навантаження. Повторювані слова в поезіях воєнного часу відображають не стільки розвиток думки, скільки передають почуття, сприяють осмисленню глибини переживань: «*Мені із дому передали дім, / Котячі вуса, квіти з підвіконня. / Дім плакав, що в розлуці з ним. Не плач, мій доме. / Стрінемося в Херсоні*» (Неоніла Яніцька «Мені із дому передали дім»); «*У чорних вікнах блукають тіні, / Блукають злидні, блукає страх*» (Наталія Карпенко «Мовчить будинок»); «*Ми першими йдемо у бій! / І першими рись окопи... Ми – Перші! На першій Передовій!*» (Антоніна Листопад). Поєднання в одному реченні повторів і риторичних окликів підкреслює надмір почуттів і підвищує контекстуальний рівень емоційності, що свідчить про обов'язковість емоційно-смыслового навантаження художніх повторів.

Надлишок у поетичному тексті фіксуємо не тільки у вигляді вживання спільнокореневих або схожих слів, надлишковими також вважаємо й «порожні» фрази: «*Увесь світ дивується нашому народу / Надпотужна нація – дочки і сини*» (Антоніна Меленко «Буде перемога!»); «*Одвіку завидуючі в тебе очі, / Загарбати волів би цілий світ*» (Тетяна Семенченко «Наш дух міцний»). З огляду на те, що лексема *світ* позначає предмет, який не підлягає поділу на окремі частини, слова *увесь, цілий* умотивовано можна опустити, і це ніяк не вплине на правильне сприйняття тексту.

Плеонастичну функцію здійснюють слова-синоніми, які є джерелом виразності, образності, експресивності мовних засобів: «*Всі охоронці-янгели, знаходьтесь поруч! / Скоріше наблизьте ПЕРЕМОГИ мить!*» (Тетяна Аколішнова «І знов сирена!»); «*Ще буде радість-втіха від борні*» (Любов Сердунич «Ще буде!»); «*Діво Богородице, Пресвятая Мати!* /

Дозволь в цю годину молитву читати. / Глянь **Свята Марія** на нашу країну... Поглянь **Богородице** – матері ридують... / Поможі їм **Божа Мати** і попроси Сина. / Хай допоможе Україні ворогів здолати... **Покровителько Святая**, змилуйся над нами» (Антоніна Генелюк «Помолімось...»); «**Вимагаю, Боже**, щоб Ти сидів біля / виходу **Сам, особисто Ти** – / Нікого з наших більше не пропустив» (Лала Таратакіна «Якщо Бог мене чує...»); «**Я хочу додому, мамо, / Туди, де гойдАлок багато, / Туди, де бабуся ласкава, / В садочку ляльки-забави...**» (Наталія Весна «Я хочу додому, мамо...»); «**Ми з матусею в віконці / Виглядаємо щодня. / Ти удень, наче сонце / І вночі, немов зоря**» (Тетяна Білик «Повертайся додому, тато!»).

Близьким до поняття плеоназм є поняття тавтологія – стилістична фігура, спрямована на посилення явища чи ознаки. В основі цього прийому лежить повторне позначення в іншій формі раніше сказаного: «**Хто випустив з-за грат зло-сатану, / Що без жалю нас, українців душить, / Що розв'язав кривавую війну?**» (Тетяна Аколішнова «І знов сирена!») (відомо, що сатана – це диявол, що є уособленням зла; кривавий – пов'язаний з пролиттям крові, супроводжується багатьма жертвами, загибеллю людей; війна – це жорстокість, це знецінення людського життя, це кровопролиття); «**Життя тепер – як чорно-білий фільм жахів. / Війна мерців кістками покриває, / Яскраві кольори стирає з плином днів, / І радість посмішки з облич змиває**» (Тетяна Аколішнова «Чорно-білий фільм жахів») (посмішка і усмішка можуть бути лише на обличчі); «**Коли ти волею сталь, / А серце чистий кришталю...**» (Puerto Friko «Сльози Маріуполя») (кришталю – це чистий безбарвний, прозорий матеріал); «**Я люблю тебе дуже, мій татку, / І молюся за тебе до Бога...**» (Юлія Забіяка) (молитися – це і є розмова з Богом, звертання до Нього, до святих з проханням, подякою); «**що беруть в евакуацію жінки? ...зошит в якому записано / про перебіг подій / починаючи з восьмого дня / безкінечного 24-го лютого... любимого пса / ненависть до ворога / тривогу і страх**» (Ллона Червоткіна) (до ворога не може бути іншого почуття, ніж ненависть); «**...мені снився якийсь чоловік, що / як равлик, без спини / тягнув нашу дев'ятиповерхівку, / мов наплічник на спині**» (Надія Гармазій «(Не)звикнення до війни») (наплічник або рюкзак – спеціальна сумка для перенесення на спині речей); «**Ти найжорстокіша «матінка» у світі, / Ти – підла зрадниця! Такі твої й сини!**» (Лариса Юсковець-Серікова «Хто ти?») (зрада – дія, що має негативну суть, це навмисне віроломство, підлість).

У контекст поезії воєнного часу плеонастичні/тавтологічні фігури автори вводять здебільшого зі стилістичною метою. Серед такого типу фігур фіксуємо однокореневі слова, виражені найчастіше дієслівними формами й іменниками, зрідка – займенниками, а також повторами іменників і дієслів, іменників і прикметників: «**Ми стояли і стоять** будем! / Перемогу з гордістю здобудем! **Бо країна рідна нам, як мати, / Захищали й будем захищати!**» (Алла Бійчук «Дев'ятий вал»); «**Я хотіла б... Але пишу про усе, як є – / ... Про велике горе – народу мого... й моє... / Аби просто не збожеволіти між божеством...**» (Валентина Матвіїв «Я хотіла б...»); «**Проси прощення і сльозьми умийся, / Стань на коліна перед Богом і людьми**» (Лариса Юсковець-Серікова «Хто ти?»); «**Просімо, українці всього світу, / Просімо в Бога прощення щодня**» (Наталія Паснак (Мельник) «Тримайся, моя рідна Україно!»); «**За руку вела, ще зі сну, сонну доньку / І гріла своєю, дитини долоньку...**»

(Юлія Ілінська Драган); «**А тут просторо від голосів. / І місяць висить, як **Завжди висів**. / І вертеп бредє, як **брів завжди**. / І тепло в повітрі від цієї ходи**» (Сергій Жадан «Бредє снігом вертепна хода»); «**Скажіть... Скажіть усі і всім, / Сльозою... Віршем...**» (Богдан Томенчук «Скажіть...»); «**Ми з матусею в віконці / Виглядаємо щодня. / Ти удень, наче сонце / І вночі, немов зоря**» (Тетяна Білик «Повертайся додому, тато!»). Уживання повторів чи часткове дублювання змісту покращує художній стиль і робить висловлювання більш чітким і зрозумілим для сприймання та усвідомлення.

З метою посилення впливу на сприйняття тексту, надання йому більшого драматизму та виразності, поети широко використовують анафору, або єдинопочаток, – стилістичну фігуру, що становить собою повтор звуків або слів на початку речень, віршованих рядків, строф тощо. Повтор може траплятися один раз у суміжних реченнях/рядках вірша або пронизувати увесь текст: «**Так багато чудес і лих. / **Смерті** затишно серед живих. / **Смерть** не звикла, що вона чужа. / **Смерть** знає, що є межа**» (Сергій Жадан «Бредє снігом вертепна хода»); «**О, як же хочеться весни, / Що пахне квітами, не димом. / **Щоб** хмари в небі мов човни, / пливли спокійно сині-сині. / **Щоб** у завітчаних хустках / на грядках порались матусі, / цвіли дерева у садах, / і тракторець гудів у лузі. / **Щоб** на вечерю у дворі / збиралась радісна родина. / **Щоб** спала міцно до зорі / спокійно в ліжечку дитина**» (Наталія Паснак (Мельник) «Так сильно хочеться весни»).

В алітераційному вірші анафора створює ритм, підкреслює композицію тексту: «**О, сили небесні, станьте в поміч! / О, сили всі святії, збережіть!**» (Тетяна Аколішнова «І знов сирена!»); «**О, зупинися, вражий сину! / Чуєш, моя зброя – то молитва! О, прошу, Всемогутній Боже! / Зупини війну, хижу орду!**» (Марія Чайківчанка «О, зупинися, вражий сину!»); «**І прийде час – по всій землі розквітнуть маки. / І заспівають кобзарі пісні про Харків, / І на відновленій ріллі життя воскресне. / І всі чужинські кораблі зламають весла. І в ґрунт останній окупант впаде з насінням, / І прямо з раю навпростець повз степ і кручі, / Крізь море соняхів Творець прийде до Бучі. / І вийде мати за село назустріч сину... / І будуть правда, і любов, і Україна**» (Артем Сенчило «Пророцтво»).

Словесні анафори, виражені службовими частинами мови, надають поетичним текстам певних емоційно-сміслових відтінків: «**І ми, як один, / Згуртуємось всі, / В єднанні міцнішає сила. / Зради дітей, / За ранок в росі, / За брата, за батька, за сина...**» (Лариса Архипенко «Непереможна Україна»); «**Знай: за гріх цей будеш ти платити! / За сирени і безсонні ночі, / За наліті страхом діток очі. / За всі вирви, вибухи, завали, / За життя, заховане в підвали**» (Алла Бійчук «Дев'ятий вал»); «**За вікном весна / за вікном війна / За вікном життя / Не прощаю / За вікном сліди / В мої мрії / За вікном сніги / Все покрили / За вікном весна / Стука в двері...**» («Війна» автор невідомий); «**Знову ми проростем, / Крізь руїни і кіптяву стін. / Крізь пісок блокпостів, / Крізь годину жаху**» (Роман Коляда «Вторгнення»).

Стилістично вмотивованими для нас видаються анафоричні особові займенники, які сприяють розкриттю емоційності поетичного тексту й усвідомленню читачем його персональної участі у створеному автором поетичному сценарію: «**Я – нація, я – сила, я – народ, я – світло, що ніколи не згасє. / Я – правда, без прогнаних нагород, / Я – істинна любов,**

що не вмирає» (Галина Британ «Я – Україна»); «**Ти** не смій не вернутись назад / ради тих, що там вдома чекають... **Ти** не вір, що шепочуть вітри... **Ти** у серці печаль не ховай... **Ти** надію міцніше тримай...» (Ірина Галишко «Вдома чекають»); «**Ми** – Суми і Харків, і острів Зміїний, / **Ми** – Київ, Чернігів, Херсон і Ірпінь! / **Ми** є Маріуполь! Відплата вже близько. / **Ми** – Львів, Миколаїв: в нас думка єдина» (Віталій Міхалевський «Ми з України»).

Сучасні поетичні тексти не позбавлені й такої стилістичної фігури, як полісиндетон, або багатсполучниковість, суть якої полягає в накопиченні сполучників та інших службових слів, що отримують у контексті сполучникову функцію і зв'язують між собою однорідні члени речення, окремі слова та частини фрази. Багатсполучниковість використовують як засіб, що надає мові урочистості, експресії, уможлиблює виділення значущих слів, сприяє посиленню ліричності й наспівності та показу роздумів автора: «**Хай** би тобі співалося, / **Хай** би сміялось! / **Хай** би квітневі роси тобі наснилися!» (Марко Терен «Тихої ночі, рідна моя...»); «**Злились** воедино: **і** ненависть, **й** біль, / **І** світлі надії, **і** віра з любов'ю...» (Наталка Весна «Віра»). Іноді дублювання змісту використовують для того, щоб зробити акцент на певному аспекті висловлювання: «**Чи** ти бачив, як плачуть і сміються діти, / Як ростуть міста, у морі квіти? / **Чи** ти крилами дихав, як азоський вітер? / Як приходять гості життю радіти. / **Чи** ти відчував любити – а значить вічно жити» («Друга ріка» «Чи ти почув»); «Тільки не пиши мені про війну, / розкажи, **чи** є біля тебе сад, / **чи** ти чуєш коників і цикад, / **і** **чи** повзують равлики по в'юну... **Чи** цвітуть там вишня та абрикос?» (Павло Вишебаба «Доньці»).

Висновки і перспективи подальших пошуків. Аналіз наведених прикладів засвідчив: попри можливість уникнення повторів, автори свідомо застосовують фігури надлишковості/надмірності, які цілком виправдані і вмотивовані. Вони є засобом художньої виразності подій сьогодення та об'єктивного ставлення поета до світу; сприяють розкриттю характеру внутрішніх відчуттів; збагачують поетичний текст експресією, а також уточнюють сказане, інтенсифікують ознаки та актуалізують дії, представлені в тексті. Перспективним вважаємо більш глибоке дослідження лексичного повтору в семантичному аспекті.

Література:

1. Волянська Ю. Типологічні різновиди повтору в сучасній лінгвістичній думці. *Лінгвістичні студії*. 2010. Вип. 21. С. 187–191. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2010_21_38
2. Горобець І. Повтор у художній прозі М. Стельмаха. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія : Філологія (Мовознавство)*. Вінниця, 2017. Вип. 24. С. 133–138.
3. Гуцуляк І. Повтор як засіб посилення експресивності тексту і його ритмізації в українській бароковій поезії. *Записки з українського мовознавства* : зб. наук. пр. Одеса, 2009. Вип. 18. С. 336–345. URL: <http://zum.onu.edu.ua/issue/view/7862>
4. Ріжко Р. Функціонально-стилістичні особливості повтору в поетичних текстах кінця ХХ–початку ХХІ століття. *Лінгвістика і поетика тексту. Філологічні студії*. Кривий Ріг, 2014. Вип. 10. С. 220–227.
5. Фінів В. М. Прагматика лексичного повтору в сучасній українській малій прозі : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. Івано-Франківськ, 2019. 237 с. URL: https://svr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/5/2019/12/dis_Finiv.pdf
6. Сухенко В. Г. Нормативність і надмірність у сучасній українській мові. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. Вип. 77. Харків, 2017. С. 160–163.
7. Великий тлумачний словник української мови / уклад. та голов. ред. Бусел В. Т. К.; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
8. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. К. : «Українська книга», 2000. 480 с.
9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля, 2008. 712 с.
10. Селіванова О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля; К., 2006. 716 с.

Bezgodova N., Kolesnykova L. The stylistic figures of the redundancies/excessiveness as a means of the artistic expression in the modern poetic texts

Summary. The article analyzes the stylistic figures of redundancies/excessiveness as a means of artistic expression in poetic texts of the wartime. Taking into account the observance of language norms, we believe that redundancy/redundancy overburdens oral and written speech, depriving it of unambiguity, and this, in turn, leads to deviations from lexical norms. The studied phenomenon, which reflects a system of stylistic and semantic means, is represented at all levels of language: phonetic, morphemic, stylistic-semantic, grammatical. The analysis of today's poetic texts gives grounds for asserting that the linguistic status of redundancies is most widely represented in them, namely: tautology and pleonasm.

The theoretical apparatus considered in the article allows to differentiate pleonasm as an excess of means, that serves to convey the lexical or grammatical content of the statement, reveals itself in repetition, synonymous duplication of lexemes or grammatical forms, as well as in too verbose rendering of the content. The concept of tautology, which is tangential to the definition of pleonasm, is interpreted as a stylistic figure, aimed at strengthening the phenomenon or features. The basis of this technique is the re-designation of what was previously said in a different form. Emphasized attention on the fact that the use of repetitions in the text or partial duplication of the content improves the style and gives clarity and specificity to the expression.

Based on the descriptive method used in the work, it was established that repeated words demonstrate the gradation of feelings, understandings and depth of experiences. In order to increase the influence on the perception of the text, giving it greater drama and expressiveness, modern poets widely use anaphora, or single beginning. In addition, the poetic texts of the wartime are not devoid of such a stylistic figure as polysyndeton, or multiple conjunctions, which is a means of demonstrating solemnity, expression and strengthening of lyricism and showing the author's thoughts. It is time for conscious application by the authors of the analyzed technique, which, in our opinion, is completely justified and motivated.

Key words: excessiveness, means of expression, pleonasm, poetic text, redundancies, stylistic figure, tautology.

*Бернацька С. М.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української мови, літератури та культури**Національного технічного університету України**«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ДО ПРОБЛЕМ РОЗМЕЖУВАННЯ СЕМАНТИЧНИХ ВІДТІНКІВ У СИНТАКСИЧНІЙ КОНСТРУКЦІЯХ

Анотація. У статті піднімається питання розвитку лінгвістичної думки вчення про розмежування семантичних відтінків у синтаксичних конструкціях. Визначається сутність таких понять, як «об'єктивна достовірність», «семантика впевненості», «футуральна перспектива», «часовий маркер», «синкретизм граматичної семантики». Акцентовано увагу на тому, що кваліфікація значення необхідності спирається на оцінку потенційно можливого явища як такого, що неодмінно матиме місце в реальній дійсності. Ілюстративний матеріал свідчить про розмежування семантичних відтінків у синтаксичних конструкціях. Впевненість носія мови в існуванні даної ситуації в реальності. Оцінюється не як потенційна, а як фактична реальність. Сукупність синтаксичних утворень з модальним значенням об'єктивної необхідності, що імпліцитно виражають директивність, яка представлена двома основними групами. Класифікувати речення з модальним значенням необхідності виступає темпоральність і, звичайно, часова локалізація. Об'єктивна модальність необхідності тісно пов'язана і з деякими категоріями суб'єктивної модальності, зокрема, зі значеннями впевненості / невпевненості мовця в достовірності повідомлюваної інформації. Аналіз наведених типових синтаксичних структур художнього стилю засвідчив справедливості такої диференціації і для української мови. Із огляду на повторюваність реалізації необхідної дії, можна виокремлюємо певні групи конструкцій речень. А граматична форма інфінітива-компонента складеного дієслівного присудка чи головного члена не виконує функції часового маркера. У статті наведено ілюстрації, спростування очікуваного результату відбувається внаслідок об'єктивних обставин або припущення того, хто говорить. Варто також вказати і на той факт, що дослідження є спонукальними за метою комунікації, а введення до його семантичної структури елемента допустового значення створює ефект переконливості мовця та посилює перформативність спонукального висловлення. У підсумку зазначається, що синкретизм модальних значень подоланої суперечності та об'єктивної необхідності сприяє «посиленню» семантики необхідності, створюючи ефект директивності висловлення.

Ключові слова: семантика впевненості, об'єктивна достовірність, футуральна перспектива.

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть дослідження аналізу структури ситуації необхідності не уможливило виокремити таких її учасників: суб'єкта мовлення, суб'єкта волонтеративності, суб'єкта предметної ситуації та об'єкта, на який спрямоване волевиявлення. Семантичні особливості конструкцій зі значенням об'єктивної необхідності не систематизували їх за низкою ознак. Адже, найважливішими

з яких є рівень облігаторності реалізації потенційної ситуації; позитивне / негативне ставлення суб'єкта предметної ситуації до необхідної дії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Граматична будова досліджуваних мовних одиниць характеризується наявністю складного або складеного іменного предиката, компоненти якого диференційовано виражають граматичне і лексичне значення, а також наявністю різноманітних конкретизаторів актуалізації ситуації необхідності, які в складі речення виконують функції поширювальних членів. Л. Булаховський зауважує, що «можливі, дійсні і необхідні зв'язки суджень можуть бути висловлені з різним рівнем достовірності», дослідниця Л. Двірна виокремлює статичну та динамічну необхідність. О. Сікорська розмежує значення повинності і необхідності, В. Ткачук вважає, що мовний синтез передбачає автоматичне введення до висловлювань компонентів.

Формування мети статті. Мета дослідження – визначити чи місце категорії необхідності тісно взаємодіє з іншими мовними категоріями – повинності, впевненості / невпевненості мовця в достовірності повідомлюваної інформації, директивності, темпоральності, допустовості, альтернативності, заперечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідниця Л. Двірна стверджує про виокремлення двох різновидів семантики необхідності – статичного і динамічного [1]. На її думку, динамічна необхідність передбачає наявність моменту вибору суб'єктом предметної діяльності одного з варіантів поведінки, який або відповідатиме етичним, суспільним, громадським нормам, або демонструватиме девіантну поведінку, тобто відхилення від загальноприйнятих норм. Статична необхідність такий вибір повністю виключає, тому що суб'єкт виконує дію, незважаючи на власні бажання, уподобання, переконання [1]. Характерною ознакою розмежування модальних значень повинності і необхідності виступає джерело волонтеративності: «категорія повинності передбачає наявність активного суб'єкта-особи, що не лише відповідно діє в часі і просторі, але й робить певний внутрішній вибір, діючи за / всупереч правилам і заборонам, визначеним для певної соціальної групи, і відповідно змінює на краще / гірше своє оточення, наближаючись до ідеалу або є віддаляючись від нього» [1]. Протиставлення значень необхідності і повинності відбувається також на семантичному рівні: необхідність повинності реалізується семантичною моделлю «прийнято, щоб...» [1], а об'єктивна необхідність – «суб'єкт повинен здійснити певну дію, внаслідок якої потенційна ситуація перетвориться на фактичну», пор.: *Данило перебив розмову приятелів, сказавши Микиті,*

що раніше *годиться* почастивати гостя, а тоді вже розпитувати (Адріан Кашченко); *Микита, як годилося по звичаю, прислав до неї старостів з хлібом, а після того приходив щодня* (Адріан Кашченко) – конструкції з модальним значенням повинності; *Тисячі киян полягли. Та не вистояти, бачу, нам, не утриматися, – це ви повинні знати і бути готовими до найгіршого* (Володимир Малик) – речення з модальним значенням необхідності.

О. Сікорська поглиблює розмежування модальних значень повинності і необхідності, вказуючи на те, що «в... реченні, яке виражає необхідність, йдеться про те, що суб'єкт повинен діяти сам, підкоряючись внутрішньо усвідомленій повинності» [2, 114], натомість, у конструкціях з модальною семантикою повинності «зв'язок явищ є об'єктивно повинним, але причиново не усвідомленим суб'єктом» [2, 114].

Таким чином, кваліфікація значення необхідності спирається на оцінку потенційно можливого явища як такого, що неодмінно матиме місце в реальній дійсності, тобто повинне бути здійснене, на думку суб'єкта модальної оцінки; а визначення семантики повинності у своїй основі спирається на «інтереси суб'єкта предметної ситуації», точніше на його суб'єктивне ставлення до здійснюваної дії.

Звертаючись до явища синкретизму граматичної семантики, можна стверджувати, що модальність повинності поєднується з модальним значенням деонтичної необхідності, детермінувальним фактором якого виступають встановлені суспільством норми насамперед у тих конструкціях, де модальний модифікатор *треба* є синонімічним до *мусити*, напр.: *Письменники передусім повинні* (мусять) *бути чесними* (Всеволод Нестайко); *Ти справжній мужчина. А мужчина повинен* (мусить) *бути міцний, злий, без милосердя і жалощів* (Михайло Стельмах). До того ж, значення повинності не завжди місить у своїй структурі компонент «неминучість», позаяк у структурі об'єктивної необхідності цей складник є обов'язковим.

Як свідчить ілюстративний матеріал, об'єктивна модальність необхідності тісно пов'язана і з деякими категоріями суб'єктивної модальності, зокрема, зі значеннями впевненості / невпевненості мовця в достовірності повідомлюваної інформації.

В. Ткачук висловлює з цього приводу цілком обґрунтоване твердження: «всі висловлення характеризуються співвідношенням об'єктивності / суб'єктивності... Механізми мовного синтезу передбачають автоматичне введення до висловлення об'єктивного та суб'єктивного компонентів, а також вказівки на їхнє співвідношення. Тому «абсолютно суб'єктивних» та «абсолютно об'єктивних» висловлень не буває» [3, 54]. Про єдність об'єктивної та суб'єктивної модальності може свідчити той факт, що суб'єктивна модальність може бути експлікована в реченні засобами об'єктивної.

На нашу думку, заслуговує на відзначення той факт, що модальний модифікатор об'єктивної необхідності може передавати значення впевненості мовця, напр.: *Давай пройдемося до острівка – там, по-моєму, повинні зайці бути* (Михайло Стельмах); *Для мене повинен бути лист, ласкава панночко* (Роман Андріяшик). У наведених прикладах модальний модифікатор *повинен* не просто засвідчує об'єктивну оцінку мовцем гіпотетичної ситуації як необхідної, але й віддзеркалює суб'єктивне переконання, впевненість мовця в існуванні цієї ситуації

в реальності, тобто її оцінку не як потенційної, а як фактичної, пор.: *Давай пройдемося до острівка – там, по-моєму, можуть зайці бути – Я впевнений, що тут є зайці; Для мене може бути лист, ласкава панночко – Я впевнений, що для мене є лист.*

І навпаки, поєднання модального модифікатора *повинен* з дієсловом у формі умовного способу реалізує семантику невпевненості мовця в необхідності реалізації потенційної ситуації, напр.: *Та й сам Хмельницький – така була Богунова думка – повинен би повернутись не з порожніми руками...* (Ярослав Качура) — Пор.: *Та й сам Хмельницький – така була Богунова думка – можливо, повернеться не з порожніми руками.* Модальне значення сумніву може також передаватися за допомогою заперечної форми модального модифікатора *повинен* у поєднанні з дієсловом у формі умовного чи дійсного способу, напр.: *Однак ж волхв той не повинен би чинити на зло князю і людові* (Дмитро Міщенко); *Та й прокурор Ступач не повинен дуже насідати, бо ж ніколи без меду не виїжджає од нього...* (Михайло Стельмах) – Пор.: *Однак ж волхв той, здавалося б, не повинен чинити на зло князю і людові; Та й прокурор Ступач, напевне, не буде дуже насідати, бо ж ніколи без меду не виїжджає од нього.*

Поєднання в межах одного речення модальних значень об'єктивної необхідності та достовірності не суперечить жодним мовним законам, адже ще Л. Булаховський зауважив, що «про можливі, дійсні і необхідні зв'язки судження можуть бути висловлені з різним рівнем достовірності залежно від рівня знань мовця про відповідність зв'язку об'єктивної дійсності» [4, 185], хоча здійснений ним аналіз формально-граматичних засобів вираження модального значення необхідності розгортається у площині вставних компонентів та форм дієслів [4, 185], а речення з модальним значенням необхідності розглядаються винятково в контексті достовірних суджень.

Отже, модальна семантика достовірності нашаровується на об'єктивну модальність висловлення, формуючи «модальну рамку» або другий шар модального значення у змістовій структурі, при цьому підсилюючи основне модальне значення синтаксичної одиниці.

Т. Телецька констатує також зв'язок мікрополя об'єктивної необхідності з категоріями директивності й темпоральності [5, 11].

О. Даскалюк на матеріалі імперативних форм дієслова переконливо довела, що «традиційний поділ модальності на об'єктивну та суб'єктивну не відображає всієї палітри ставлення суб'єкта мовлення до того, про що йдеться в повідомленні. Якщо перебувати в рамках такого підходу до тлумачення семантичних складників модальності, то за її межами опиняться синтаксичні конструкції, за допомогою яких мовець передає своє волевиявлення з метою спонукати до дії адресата мовлення або передати своє побажання щодо подій позамовної реальності» [6, 8]. Такий підхід формує позицію, яка полягає в тому, що речення, які виражають директиву, виходять за межі класичного поділу модальності на об'єктивну та суб'єктивну й формують свій особливий підтип модальності речення – модальність волевиявлення.

Таким чином, форма, за допомогою якої мовець виражає директиву, входить до підкатегорії модальності – модальності волевиявлення, за допомогою якої мовець передає свій вплив на адресата мовлення (у випадку з адресованим волевиявленням), повідомляє про власний намір змінити навколишню реальність

або висловлює бажання, через втілення якого світ набув би тієї ознаки (якості), яка необхідна мовцеві в цей момент [6, 8].

Сутність категорії директивності полягає у спонуканні адресата мовлення чи іншої особи до здійснення певної дії чи зміни стану [7, 94]. У зв'язку з використанням директивних речень мовець може виконувати відносно адресата чи іншої особи такі дії: прохання, поради, наказу, заборони, дозволу тощо. У монографії «Категорії модусу і диктуму у структурі речення» В. Шинкарук робить зауваження про те, що «у непрямій формі наказування передають модальні предикативи» [7, 102], серед яких він називає, ті, що передають значення об'єктивної необхідності – *повинен і треба*, кваліфікуючи конструкції на зразок *Уже світає, уже треба і передих зробити, а ноги самі біжать* (Олесь Гончар) як конструкції з імпліцитною директивністю.

Як свідчить аналіз ілюстративного матеріалу, вся сукупність синтаксичних утворень з модальним значенням об'єктивної необхідності, що імпліцитно виражають директивність, представлена двома основними групами. До першої належать речення, в яких суб'єкт модальної оцінки, кваліфікуючи дію як необхідну, водночас закликає суб'єкта предметної діяльності до її актуалізації, напр.: *Ми не можемо згорнувши руки чекати цих подій. Ви це повинні добре розуміти, бо знаєте історію...* (Іван Пільгук); *Ми повинні протестувати проти заборони рідної мови* (Іван Пільгук); *Справді, нападе на нас Батий чи, може, раніше дідько його схопить – це баба надвоє ворожила, а ми живі і про живе повинні дбати* (Володимир Малик) – Пор.: *Ми не можемо згорнувши руки чекати цих подій. Зрозумійте, це необхідно, бо ви ж знаєте історію; Протестуйте проти заборони рідної мови, це зараз потрібно; Ми живі, тож дбаймо про живе, це потрібно зараз.*

До другої групи належать конструкції з опосередкованим спонуканням до дії, що виявляється в констатації необхідності актуалізації потенційної ситуації, яка вже являє собою результат здійснення директиви, напр.: *Тепер нам треба знати – хто підкинув записку?* (Олесь Гончар); *Треба, щоб у правопорушника зникло саме бажання тікати, – переконано додав Степашко. – А загорожі нароцувати, замки побільшувати – це середньовіччя* (Олесь Гончар); *Право на побачення треба заробити, – пояснив Борис Савович* (Олесь Гончар) – Пор.: *Щоб знати, хто підкинув записку, треба це з'ясувати. Вияснимо, хто це зробив; Щоб у правопорушника зникло саме бажання тікати, треба щось для цього зробити. Треба діяти; Щоб заробити право на побачення, треба щось для цього зробити. Дійте.*

Як зауважує В. Шинкарук, формальне вираження «модального предикативу зі значенням необхідності у поєднанні з інфінітивом» служить у мовленні для вираження такої форми спонукання до дії, як пропозиція, яка передбачає здебільшого спільну дію мовця і окремого чи групового адресата [7, 106], а Т. Телецька фіксує здатність такої структури виражати пораду і прохання [5, 16].

Отож, крім передачі власне-модального значення, складений дієслівний предикат *повинен, треба + неозначена форма дієслова* може поєднувати у своїй структурі і семантику директивності як іншої модусної категорії.

Ще однією підставою для класифікації речень з модальним значенням необхідності виступає темпоральність і часова локалізація. За цими ознаками С. Цейтлін виокремлює три типи

речень: а) необхідність стосовно конкретної ситуації, напр.: *Ти повинен писати їй*; б) необхідність реалізації повторюваної ситуації, напр.: *Ти повинен частіше їй писати* і в) необхідність здійснення абстрактної ситуації, напр.: *Ти повинен писати їй якомога частіше* [8, 154].

Аналіз типових синтаксичних структур художнього стилю засвідчив справедливість такої диференціації і для української мови. Так, з огляду на повторюваність реалізації необхідної дії, можна виокремити такі групи конструкцій:

речення, у яких висловлена необхідність реалізації однієї конкретної ситуації, напр.: *Вибачте, голубе сизий, що так нашивку пишу до вас, бо одне те, що сьогодні пошта, а друге те, що коло десятої години треба виступити у караул* (Тарас Шевченко); *Філімона сюди робітничий контроль був поставив, чесну людину треба було підшукати на такий ковзкуватий пост* (Олесь Гончар); *Якщо вже нам поталанило потрапити сюди, в оточення самого великого візира, то ми повинні використати цю можливість з найбільшою вигодою для тих, хто jede наших важливих вістей* (Володимир Малик). Про одиничність ситуації свідчить граматична форма дієслова, що виражає лексичне значення предиката, – інфінітив доконаного виду. Часова локалізація такої події відносно моменту мовлення може бути різною: позначати необхідність реалізації певної ситуації в минулому, як у другому прикладі, чи вказувати на певні зміни фактичної ситуації в майбутньому з огляду на теперішній стан (як у третьому прикладі) чи безвідносно до теперішнього часу (як це видно з першого прикладу);

необхідність повторюваних ситуацій має ширший спектр вираження і зазвичай пов'язана з повторенням певної фактичної ситуації, яка є вихідним пунктом для розвитку потенційної, напр.: *Вона знала, коли треба поступитися таткові, коли полестити, а коли й стукнути каблучком* (Олесь Гончар); *Був добрий і довірливий (Оскольд) навіть тоді, коли треба було бути твердим і жорстоким* (Раїса Іванченко); *Якщо хрещений, то повинен знати, що перед трапезою треба прочитати молитву* (Юрій Логвин). Граматична форма інфінітива-компонента складеного дієслівного присудка чи головного члена не виконує функції часового маркера, на темпоральні характеристики вказують обставини, експліковані прислівниками займенникового характеру (як у першому і другому прикладі) або обставини, експліковані прийменниково-іменниковою конструкцією (останній приклад);

необхідність узагальненої ситуації полягає в незмінному існуванні необхідності реалізації потенційної ситуації, суб'єктом предметної дії в якій виступає узагальнена особа, напр.: *Світ для людини повинен бути всепрохідний, без будь-яких перешкод, як оте небо для птаха...* (Олесь Гончар).

Оригінальні думки про мовну інтерпретацію різноманітних аспектів понять реальності і часу висловив В. Шинкарук. Здійснене ним лінгвістичне осмислення категорії часу ґрунтується на взаємозв'язку розумових процесів абстрагування, психологічних і емоційних факторів віддзеркалення об'єктивного часу в людській свідомості, а також процесів узагальнення суб'єкта і об'єкта дії, пов'язані з абстрагуванням часу [7, 203]. Специфіка віддзеркалення об'єктивної реальності як сукупності повторюваних закономірностей найбільш яскраво виявляє себе в широкій абстрагованості, узагальненості на шкалі часової нелокалізації, а також на рівні позначення суб'єкта і об'єкта необхідної дії, напр.: *Коли (комусь) десь треба чогось добути,*

виканючити, вибити наряд на запчастини або на шифер, – мішок тарані не забудь прихопити, їдучи у відрядження, повернешся з перемогою... (Олесь Гончар) – структура висловлення характеризується узагальненістю суб'єкта, об'єкта та часу дії.

Варто також зазначити, що в усіх реченнях з модальним значенням необхідності реалізується футуральна перспектива, оскільки логічним підґрунтям потенційності є саме можливість здійснення дії в момент, що найчастіше наступає після моменту мовлення. Проте про футуральну перспективу можна стверджувати й не лише тоді, коли йдеться про часовий план теперішнього чи майбутнього, напр.: *Чутки про це досягли й Січі, й на першій же військовій раді пролунали голоси, що треба Запорозькому війську заступитися за українське селянство й покарати панів за їхні утиски* (Адріан Кашенко), але семантика необхідності може стосуватись і передумов реалізації ситуації, що є актуальною вже на момент мовлення, напр.: *Виявляється, тікаючи, Артем послизнувся і впав. Він був це в кадрі. А Артем – герой і не повинен падати* (Всеволод Нестайко); *Хома божевільний... Що він говорить? Андріві треба щось одповісти, та язик, полохливий, як заєць, тіка кудись в гору* (Михайло Коцюбинський).

Майбутня перспектива наявна також і в реченнях, граматичне значення часу в яких нівельоване, тобто, у так званих «позачасових» предикативних конструкціях, напр.: *За давнім східним звичаєм, усе, що подобається гостеві, хазяїн повинен йому дарувати* (Микола Олійник).

Отже, фіксованість ситуації необхідності на часовій осі «дає змогу встановити реальність події в найбільш широкому її розумінні» [7, 205] та встановити відношення між вихідною, актуальною ситуацією і потенційною, необхідною.

Описуючи зв'язки модальної категорії необхідності з іншими мовними категоріями, не можна оминути увагою зону перетину значень необхідності і допустовості. У дослідженні Т. Ткачука чітко сформульовано й остаточно визначено статус допустовості як функціонально-семантичної категорії, яка являє собою «набір мовних засобів, які беруть участь в оформленні модальної семантики подоланої суперечності» [9, 5]. Спільним моментом для формування значення допустовості і необхідності виступає наявність двох ситуацій – вихідної та подоланої для семантики концесивності й актуальної і потенційної – для необхідності. Контамінація цих двох значень відбувається в складному реченні за умови, коли апріорне твердження (термін Т. Ткачука [9, 5]), що виражає умовно-наслідкову залежність, містить вказівку на ситуацію необхідності, яка, на думку мовця, актуалізується всупереч умовам, описаним у залежній частині, напр.: *Русь повинна перемолоти на своїх городищах Батисеву силу! Хай він і далі суне вперед...* (Володимир Малик); *Хай і гірше буде, але ми повинні оборонятись!* (Володимир Малик). Як бачимо з наведених ілюстрацій, спростування очікуваного результату відбувається внаслідок об'єктивних обставин (перший приклад) або припущення того, хто говорить (другий приклад). Варто також вказати і на той факт, що висловлення такого зразка є спонукальними за метою комунікації, а введення до його семантичної структури елемента допустового значення створює ефект переконливості мовця (який водночас виступає і суб'єктом модальної оцінки) та посилює перформативність спонукального висловлення.

Отже, синкретизм модальних значень подоланої суперечності та об'єктивної необхідності сприяє «посиленню» модаль-

ної семантики необхідності, створюючи ефект директивності висловлення.

За нашими спостереженнями, категорія модальності необхідності тісно взаємодіє із такою логіко-семантичною категорією, як альтернативність. Їхній зв'язок зумовлений потенційною формою існування необхідної ситуації, яка, власне, не є реальною, а отже – може мати кілька варіантів актуалізації (згідно з «теорією можливих світів» [10]), якщо цьому не суперечить детермінувальний фактор, напр.: *Ставало чимраз тяжче і страшніше: запаси їжі закінчилися, подерлося блага взуття. Треба було вибирати: або йти на риск у села, або стати поживою стерв'ятникам* (Роман Іванчук). Альтернатива, про яку йдеться в конструкціях з модальним значенням об'єктивної необхідності, експлікована за допомогою спеціалізованих граматичних засобів – сполучників *або, чи, або...або, чи...чи*. Про її наявність сигналізують дієслівні лексеми зі значенням вибору: *вирішувати, вибирати* тощо.

Множинність вибору результату реалізації ситуації необхідності може бути представлена в мовленні тоді, коли мовець / суб'єкт модальної оцінки або не має достатніх відомостей про наслідки реалізації необхідної дії, або за умови, коли детермінувальний фактор регламентує рівноможливий розвиток актуальної ситуації до необхідної.

Висновок. Варто звернути увагу на співвідношення категорії необхідності із логічною категорією заперечення. Згідно з даними матеріалу дослідження, висловлення з семантикою заперечення об'єктивної необхідності є досить нечисленими – їх близько 8% від усього загалу дібраних ілюстрацій. Подібно до об'єктивної модальності можливості, значення заперечення необхідності легко трансформується у твердження необхідності нереалізації потенційної дії, напр.: *Не встигли сказати, одначе мали сказати тут: хоч в краї й недорід, хоч поселяни нічого не взяли з поля, вони не повинні забувати, що є боги і їхня повинність перед богами* (Дмитро Міщенко) – Пор.: *Не встигли сказати, одначе мали сказати тут: хоч в краї й недорід, хоч поселяни нічого не взяли з поля, вони повинні не забувати, що є боги і їхня повинність перед богами*. За подальшої трансформації заперечне значення таких конструкцій може бути повністю нівельованим, напр.: *Селяни повинні пам'ятати, що є боги і їхня повинність перед богами; Половці об'єднуються для рішучого бою з нами, і Русь повинна бути насторожі; Ми повинні пам'ятати про іншу загрозу – половецьку*.

Отже, заперечна семантика висловлень з модальним значенням об'єктивної необхідності має на меті підсилити, вияскравити твердження необхідності актуалізації потенційної дії семантичних відтінків.

Література:

1. Двірна Л. Концепт норми в семантичному полі повинності. Електронна бібліотека Інституту журналістики. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1932> (дата звернення: 27.02.2023).
2. Сікорська О. О. Конструкції з незалежним інфінітивом для вираження значення необхідності. Наукові праці : Т. 105. Вип. 92. Філологія. Мовознавство. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. С. 113-116.
3. Ткачук В. М. Категорія суб'єктивної модальності: монографія. Тернопіль : Підручники й посібники, 2003. 240 с.

4. Булаховский Л. А. Курс русского литературного языка. Київ : Рад. шк., 1949. 436 с.
5. Телецька Т. В. Предметна модальність і модальність вірогідності у мові та мовленні (на матеріалі української, російської, французької та англійської мов): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». Одеса, 2005. 20 с.
6. Даскалюк О. Л. Семантико-граматична характеристика імператива сучасної української мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Чернівці, 2005. 16 с.
7. Шинкарук В. Категорії модусу і диктуму у структурі речення : монографія. Чернівці : Рута, 2002. 272 с.
8. Цейтлин С. Н. Необходимость. Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность. Л. : Наука, Ленингр. отд-ние, 1990. С. 140–157.
9. Ткачук Т. П. Функціонально-семантична категорія допустовості в сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2009. 16 с.
10. Бабушкин А. П. «Возможные миры» в семантическом пространстве языка : монографія. Воронеж : Воронежский гос. ун-т, 2001. 86 с.

Bernatska S. To the problems of delimitation of semantic shades in syntactic structures

Summary. The article raises the question of the development of linguistic thought of the doctrine of the delimitation of semantic shades in syntactic structures. The essence of such concepts as "objective authenticity", "semantics of confidence", "futures perspective", "time marker", "syncretism of grammatical semantics" is determined. It is emphasized that the qualification of the value of the need is based on

the assessment of a potentially possible phenomenon as such that will inevitably take place in reality. Illustrative material indicates the distinction between semantic shades in syntactic structures. Confidence of the native speaker in the existence of this situation in reality. It is evaluated not as potential, but as actual reality. The set of syntactic formations with a modal value of objective necessity, which implicitly expresses the directiveness, which is represented by two main groups. Classify sentences with the modal value of necessity is temporality and, of course, temporal localization. The objective modality of the need is closely linked to some categories of subjective modality, in particular, with the values of the speaker's confidence / insecurity in the accuracy of the information. The analysis of these typical syntactic structures of artistic style showed the justice of such differentiation for the Ukrainian language. Given the repetitiveness of the implementation of the necessary action, we can distinguish certain groups of constructions of sentences. And the grammatical form of the component of the component of the compound verb or the main member does not perform the function of the time marker. The article shows illustrations, refutation of the expected result is due to objective circumstances or the assumption of the speaker. It should also be noted that the study is motivating for the purpose of communication, and the introduction into its semantic structure of the element of the permissible value creates the effect of the speaker's conviction and increases the performance of the incentive expression. As a result, it is noted that the syncretism of the modal values of overcome contradiction and objective necessity contributes to the "strengthening" of the semantics of necessity, creating the effect of directiveness of expression.

Key words: semantics of confidence, objective reliability, futural perspective.

Боговик О. А.,

кандидат філологічних наук, доцент

доцент кафедри філології та перекладу

Українського державного університету науки і технологій

У ПАСТЦІ ПРОЛЕПСИСУ: ПРОРОЧИЙ НАРАТИВ У РОМАНІ ДЖИН РИС «ШИРОКЕ САРГАСОВЕ МОРЕ»

Анотація. Стаття присвячена дослідженню вживання літературного прийому пролепсис та його ролі у створенні пророчого наративу у романі Джин Рис «Широке Саргасове море» (1966). На перший погляд, роман потрапляє у пастку зразків скопійованих творів, через очевидний зв'язок з «Джейн Ейр». Проте, якщо врахувати, що основний задум створення тексту полягав у бажанні письменниці виправдати поведінку божевільної, замкненої на горищі Торнфілдхолу, то такий зв'язок є цілком виправданим. Відслідковуючи причини безумства героїні, Джин Рис звільняє персонажа Антуанетти від стереотипних характеристик. До всіх раціональних мотивів, що пояснюють поведінку героїні та її пізнішого ув'язнення у мастку, Джин Рис створює пророчий текст, у якому події відбуваються тому, що вони передбачені.

Для вироблення чіткої лінії дослідження щодо впливу пролепсису на структуру тексту, у нашій роботі ми послуговуємося термінами та дефініціями, які були запропоновані французьким літературознавцем Ж. Женеттом у його науковій праці "Narrative Discourse": "advance notices" («анонси»), які відіграють роль попереднього сповіщення та "recalls" («зачатки»), які кваліфікуються як маркери без передбачення. На думку науковця, пролепсис тяжіє до порівняно обмеженого використання у літературі, через здатність літературного прийому послаблювати напруження стосовно очікування читача, що пояснює недостатнє його вивчення. Тож, у нашому дослідженні зроблено спробу заповнити цю лакуну.

Текст роману Джин Рис «Широке Саргасове море» структурується за допомогою передчуттів та передбачень, які читач має тримати у пам'яті аби пізніше зв'язати з відповідними сюжетами роману. Окрім того, у тексті спостерігається вживання об'єктивного пролепсису, який передувє очікуваній події, та суб'єктивного, що допомагає читачеві побачити майбутнє очима персонажа. За допомогою пролепсису авторка не лише створюється оригінальний текст, але й надає йому чуттєвої містичності.

Ключові слова: літературний прийом, пролепсис, пророчтво, повтор, хронологія, час, художня література.

Постановка проблеми. Шедевр світової класики, роман «Широке Саргасове море» вест-індійської письменниці Джин Рис, вперше побачив світ у 1966 році, принісши авторці всесвітнє визнання, а зацікавлення її творчістю не згасає і дотепер: «Твори Рис постійно видаються, інтерес критиків до її творчості невпинно зростає. Бібліографія Асоціації сучасних мов, надійний індикатор академічного інтересу, включає понад 300 публікацій, присвячених Джин Рис» [1, с. 8]. Її стиль порівнюють зі стилем Ернеста Гемінгвея, вказуючи на «жадібний – а для її часу буквально непристойний – апетит до деталей» [2, с. VIII] та «міцну чоловічу техніку психологічного письма» [3, с. 19].

Найменування роману визначає його проблематику: Саргасове море бере назву від водоростей, які зростають у тихому місці, де немає водовирів. Рослини утворюють велику, заплутану сітку на поверхні водоймища, що призводить до небезпеки судноплавства. Водорості саргаси можна розглядати як влучну фігуру, що використовується як зразок реплікації занепаду та смерті. З іншого боку, це місце нересту вугрів, що породжує асоціації з новим життям, у зв'язку з природними ритмами регенерації. У сплячих водах Саргасового моря відбувається нескінченний повторюваний цикл загибелі і відродження.

Зважаючи на сюжет роману, наукові дискусії в основному точаться навколо тем колоніалізму, расової та гендерної нерівності, сурових реалій асиміляції. У численних наукових розвідках приділено достатньо уваги вивченню роману Джин Рис «Широке Саргасове море» у його зв'язку з відомим шедевром світової класики «Джейн Ейр» Шарлоти Бронте, де перший кваліфікують приквелом до другого і який є розширеною версією історії життя місіс Рочестер, божевільної креолки, зачиченої на горищі Торнфілдхолу. Проте, такий зв'язок є очевидним, адже сама авторка вказувала на бажання створити історію Антуанетти, щоб в її особі захистити креольських жінок, до яких, як вважала Рис, Бронте мала дещо упереджене ставлення [4]. Транспарентна інтертекстуальність між «Широким Саргасовим морем» і «Джейн Ейр» вбачається і у повторі імен персонажів: Грейс Пул, Лі, Річард Мейсон; для позначення чоловіка Антуанетти використовується ініціал його імені – R. (Rochester – «Рочестер»). Існує серйозне припущення, що привид повтору переслідує Джин Рис в її останньому романі, який від початку вона планувала назвати «Le revenant» («Привид»). Твір є метафоричним втіленням вже існуючого дискурсу, який перетворює текст на відлуння попереднього твору, приводячи до ефекту передбачення.

Пропоноване дослідження зосереджене на вивченні вживання *пролепсису*, як літературного прийому, який передусім націлений на створення пророчого наративу у романі Джин Рис «Широке Саргасове море», що і визначає **мету наукової розвідки**. Наш інтерес до *пролепсису* зумовлений і недостатнім його вивченням, що пояснюється обмеженим використанням засобу в літературі, зокрема у сучасній [5, с. 35].

Аналіз останніх досліджень. Питання порушення хронології перебігу подій у художніх творах неодноразово привертало увагу науковців, адже, з одного боку, часовий злам безпосередньо впливає на когнітивне сприйняття тексту читачем [6, с. 65.], відповідно налаштовуючи його на сприйняття сюжету, персонажів, оцінку їх дій та поведінки; а з іншого – «нарративні репрезентації підштовхують інтерпретаторів до висновків про структурований плин часу певних подій» [7, с. 92]. Оцінка часу,

представленого у художньому творі, сприймається читачем відповідно до трьох наративних ефектів: проспекція, ретроспекція та усвідомлення [8].

Наше дослідження засноване на науковій праці Ж. Женетта “Narrative Discourse”, у якому три розділи присвячені вивченню часу: “Order” («Порядок»), “Duration” («Тривалість»), “Frequency” («Повторюваність») [9, с. 5]. У першому розділі доробку йдеться про відношення між часом та (псевдо)часом оповіді, враховуючи зв'язки між часовим порядком перебігу подій у дієзисі та їх псевдочасовим порядком розміщення в оповіді. Другий розділ торкається питання відношення між змінною тривалістю події та псевдотривалістю, тобто йдеться про темп оповіді. Третій розділ висвітлює відношення щільності повторів подій в історії у порівнянні з щільністю подій в оповіді [9, с. 35]. Для позначення всіх форм неузгодженості між часом в історії та розповіді, Ж. Женетт використовує термін *анахронії*, а серед найбільш вживаних їх форм визначає дві: *проленсис* – наративний прийом, що вживається для опису події, яка відбудеться пізніше; *аналенсис* – згадка заднім числом події, яка передувала історичному часу у якому знаходиться читач [9, с. 40].

Оскільки наше дослідження стосується *проленсису*, то зосередимо увагу на подальшій його диференціації. Враховуючи ознаку повторюваності, Ж. Женетт виокремлює наступні види *проленсису*: “advance notices” («анонси») – виконують функцію нагадування та відіграють роль попереднього сповіщення; “recalls” («зачатки») – «прості маркери без передбачення, навіть натяку, що набудуть свого значення лише згодом і які належать до суто класичного мистецтва ‘підготовки’» [9, с. 75]. За тривалістю науковець розрізняє “internal” (внутрішні) та “external” (зовнішні) *проленсиси*, де перші позначають час історії до розв'язки, а другі – час до власне наративного моменту [9, с. 65].

Подальшого розвитку класифікація Ж. Женетта отримала у науковому доробку М. Яна. Науковець вказав на існування об'єктивного і суб'єктивного виду *проленсису*, де перший вживається на позначення очікуваної події, яка справдиться, а другий – ймовірне майбутнє, як його бачить персонаж [10]. На недостатню увагу науковців до *проленсису* вказувала і Т. Бріджмен. Користуючись термінологією Ж. Женетта, науковиця розглядала “advance notices” («анонси») як неповну ментальну репрезентацію, що має зберігатися в пам'яті читача, аж доки на пізнішому етапі прочитання не буде віднайдений зв'язок з попередньою згадкою [11]. Ще один значний внесок щодо уточнення терміну зробив М. Каррі, запропонувавши власну класифікацію *проленсису*, визначивши три його типи: *наратологічний* – передбачення майбутніх подій серед низки інших; *структурний* – розташування на часовому відрізку між часом наратора і часом оповіданого; *риторичний* – розташування між часом наратора і часом читача [12].

Виклад основного матеріалу дослідження. Роман Джин Рис «Широке Саргасове море» – це мозаїка з повторюваних та доповнених сюжетів, який вирізняється гіпотетичним наративом, що простежується через усвідомлення персонажами ймовірного майбутнього, яке не оприявнюється за подальшого розвитку подій [13]. Текст, якому характерне внутрішнє повторення, складається з трьох частин, у кожній з яких «голос» отримують різні оповідачі: у першій частині Антуанетта розповідає про своє життя на Ямайці; у другій – пан Р. (у нашому дослідженні «Рочестер») ділиться своїми роздумами, вра-

женнями та відчуттями щодо Вест-Індії та медового місяця у мастку Гранбуа; у третьому – основним оповідачем стає Грейс Пул – запозичений персонаж з у Бронте.

Попереднє знайомство з «Джейн Ейр» призводить до постійного очікування відомих подій, що є звичайною практикою автодієгетичних наративів: «Розповідь «від першої особи», краще за будь-яку іншу відповідає очікуванню самим фактом існування відверто ретроспективного персонажу, який спрямовує оповідача натяками на майбутнє і, зокрема, на існуючу ситуацію, таким чином формуючи частину його ролі» [14, с. 96–97]. Очікування створюють «сюжет приречення» [6, с. 65], у якому, як у пастці з якої не існує виходу, опиняються герої роману.

Персонажі знаходяться в процесі постійного очікування невідомого, як, наприклад, «Рочестер», який страждає від побоювань та упереджень, що сприймається як адаптація трагічного сповіщення. Коли він отримує лист від Деніела Косвея, то визнає: “I felt no surprise. It was as if I'd expected it, been waiting for it” [15, с. 60]. Різноманітні передчуття доповнюються тим, що Ж. Женетт називає «анонсами» і які провокують до очікувань, що здійсняться або негайно, або стануть досяжними у довгостроковій перспективі та створюють пророчий наратив, характерний для трагедії. Уривок у другому розділі, що передує сцені перелюбу з Амелі, є ілюстрацією такого пророцтва: “I sat on the bed waiting, for I knew she would come, and I knew what she would say: ‘I am sorry for you.’ She came soundlessly on bare feet. ... Then she said, ‘I am sorry for you’” [15, с. 90]. Всі передбачення справджуються настільки, що здається весь сюжет створюється на основі вже існуючого дискурсу. У рамках «сюжету приречення», подія завжди розгортається після попереднього дискурсу, а пророцтво неминуче породжує повторення.

Потрапивши у таку пастку приречення, Антуанетта і «Рочестер» позбавлені шансу побудувати власне життя, залишаючись маріонетками, які потрапили у пазури фатуму та різноманітних детермінізмів. Родина змусила чоловіка укласти шлюб за домовленістю із заможною креолкою. Після весілля, визнаючи власну залежність, він пише батькові: “All is well and has gone according to your plans and wishes” [15, с. 42]. Згадуючи день знайомства з майбутньою дружиною, він зауважує: “I played the part I was expected to play” [15, с. 42].

Доля «Рочестера» склалася трагічно і через його схильність до впливу інших, зокрема Деніела Косвея, дії якого запустили незворотній процес, перетворивши почуття «Рочестера» до Антуанетти з відчуження у ненависть. Після того як він отримав листа сповненого «одкровеннями» про сім'ю Антуанетти, чоловік відвідав Косвея і, немов зачарований, не зміг протистояти навіюванню останнього, що у результаті призвело до трагедії: “You can pretend for a long time, but one day it all falls away and you are alone” [15, с. 84]. Слухаючи наклепи Косвея, він відкрився до ненависті та трагічного повторення, а злість перетворила його на двійника Рочестера з роману «Джейн Ейр». Відтоді він міг лише спостерігати як божеволіє Антуанетта і готуватися до подорожі у Торнфілдхол, де зачинить її на горищі. Тепер «ревенант», який є реінкарнацією Едварда Ферфакса Рочестера, а у Джин Рис безіменним чоловіком, подумки вибудовує камеру ув'язнення для Бerti, що сприймається як пророцтво: “I drew a house surrounded by trees. A large house. I divided the third floor into rooms and in one room I drew a standing woman – a child's scribble, a dot for a head, a larger one for

the body, a triangle for a skirt, slanting lines for arms and feet. But it was an English house” [15, с. 109]. Хоча будинок проєктується «Рочестером», його ескіз – це відлуння іншого тексту, вже існуючого маєтку з роману «Джейн Ейр».

Антуанетта теж опиняється замкненою у вирі нездоланного фатуму. Одним з таких є життя і стосунки з місцевими жителями, які не визнають її «свою»: “It was a song about a white cockroach. That’s me. That’s what they call all of us who were here before their own people in Africa sold them to the slave traders. And I’ve heard English women call us white niggers. So between you I often wonder who I am and where is my country and where do I belong and why was I ever born at all” [15, с. 63]. Модель детермінізму на сторінках роману формується і за допомогою кровного зв’язку. У романі багаторазово підкреслюється фізична подібність дівчини та її матері. На обличчях обох жінок помітна зморшка, яка виглядає так, ніби їх чоло “cut with a knife” [15, с. 4].

Дочка повторює долю матері: обидві виходять заміж за англіїців і обидві закінчують життя алкоголізмом і божевільям. Деніел Косвей у своєму листі звертає увагу «Рочестера» на те, що Антуанетта «йде шляхом матері»: “Is your wife herself going the same way as her mother and all knowing it?” [15, с. 60]. В кінці другого розділу «Рочестер» підкреслює подібність двох жінок, повторюючи слова Косвея: “Tied to a lunatic for life – a drunken lying lunatic – gone her mother’s way” [15, с. 110].

Намагаючись розірвати коло повторення у долі жінок, чоловік обирає для своєї дружини нове ім’я – Берта, водночас створюючи божевільну з горища Торнфілдхоло. Джин Рис навмисне запозичує ім’я у Бронте, щоб ще міцніше зв’язати два романи, адже її переслідувало бажання написати саме про креолку з «Джейн Ейр», а не «будь-яку іншу божевільну креолку» [16, с. 154.]. Проте, здається, що чим більше роман Бронте «вкрадається» у «Широке Саргасове море», тим більше останній стає самостійним. Отже, у жодному разі не потрібно вважати повторення у романі Джин Рис формою плагіату.

Ще один уривок доводить, що чим точніше запозичення, тим більше Джин Рис додає оригінальності власному тексту. У наступних рядках Антуанетта повідомляє про те, що чоловік «скаже» їй вже в іншому романі: “I took the red dress down and put it against myself. ‘Does it make me look intemperate and unchaste?’ I said. That man told me so. He had found out that Sandi had been to the house and that I went to see him. I never knew who told. ‘Infamous daughter of an infamous mother,’ he said to me” [15, с. 122]. Насправді “Infamous daughter of an infamous mother” – це майже дослівна цитата з «Джейн Ейр»: “Bertha Mason, the true daughter of an infamous mother, dragged me through all the hideous and degrading agonies which must attend a man bound to a wife at once intemperate and unchaste” [17] (*виділення наше*). Лапки, які вживає Джин Рис, підтверджують, що висловлювання запозичене, але використання знаку питання ставить під сумнів зміст повідомлюваного і вказує на незалежність «Широкого Саргасового моря». У такому «запозиченні» відчувається категорична незгода Рис з характеристиками, якими наділила героїню Бронте, а слова, які у розпачі повторює Антуанетта «репрезентують думки і почуття автора, виражені у мові» [18, с. 14–15].

За допомогою *проlepsису* роман Джин Рис набуває містичності. Пророчі сни Антуанетти, наповнені символами, посилюють семіотичне навантаження повідомлюваного, зму-

шуючи читача «читати між рядками», адже «смилова структура символу багатозарова і розрахована на активну внутрішню роботу... Сенс символу об’єктивно експлікується як динамічна структура. Цей сенс не можна роз’яснити, звівши до однозначної логічної формули, а можна лише пояснити, співвідносячи його з подальшими символічними структурами» [19, с. 268]. Очевидно, що це один сон, розподілений на частини, який переслідує Антуанетту з дитинства, а з’являючись у кінці кожного розділу роману, дістає все більше і більше уточнень, аж допоки не набуває завершеності і стає реальністю: “Only the magic and the dream are true – all the rest’s a lie” [15, с. 112].

Нічний кошмар, який складається з трьох частин, містить складову пророцтва «Широкого Саргасового моря», хоча перша згадка містить лише «зачатки» суб’єктивного *проlepsису*: “I dreamed that I was walking in the forest. Not alone. Someone who hated me was with me, out of sight. I could hear heavy footsteps coming closer and though I struggled and screamed I could not move. I woke crying” [15, с. 9]. В кінці першого розділу Антуанетта збирається залишити монастирську школу і бачить цей сон вдруге. Передчуття стають більш відчутними: одягнена в довгу білу сукню, вона йде лісом за чоловіком до огорожі саду: “I follow him, sick with fear but I make no effort to save myself; if anyone were to try to save me, I would refuse” [15, с. 33]. Вона нажахана, але не може не слідувати за ним, підвладна відчуттю неминучості: “This must happen” [15, с. 33]. У наступному описі міститься транспарентний натяк на місце ув’язнення Антуанетти: “There are steps leading upwards. It is dark to see the wall or the steps, but I know they are there and I think, ‘It will be when I go these steps. At the top.’ I stumble over my dress and cannot get up” [15, с. 33]. Пізніше в неї з’являється більш чітке бачення будинку і свого майбутнього: “For I know that house where I will be cold and not belonging, the bed I shall lie in has red curtains and I have slept there many times before, long ago” [15, с. 69]. У снах Антуанетти міститься натяк на подальший розвиток подій у романі, що змушує сприймати другий розділ, як приклад оніричного тексту. Якщо на цьому етапі сон і сприймається як пророцтво, то лише завдяки висновкам самого читача, а реальним воно стає завдяки неприхованому вторгненню у світ створений Бронте.

У романі Джин Рис, Антуанетта сприймається читачем не як двійник Берти, а свого роду Кассандра, яка передрікає долю Берти з «Джейн Ейр». В останньому сні жінки з’являється папуга з її дитинства, який був навчений вимовляти єдину фразу, яку чує Антуанетта: “I heard the parrot call as he did when he saw a stranger, *Qui est là? Qui est là?*” [15, с. 125]. Завдяки спаленню під час пожежі у Кулібрі цього символу питтацізму, текст претендує на уникнення повторення. В останній метафорі, яка міститься у сновидінні, понівечений птах перетворюється на своєрідного фенікса, який втілюється в Антуанетту: “The wind caught my hair and it streamed out like wings” [15, с. 125].

Парадоксальна подібність взаємозв’язку найбільш очевидна у заключній частині, де два тексти співіснують в одному просторі: Торнфілдхол; кімната, де перебуває ув’язнена; суміжна кімната, де висять гобелени; нижчі поверхи, якими вона крадькома вештається, коли пильність сп’янілої Грейс Пул слабшає. Вплив «Джейн Ейр» відчувається протягом усієї третьої частини, що стає ще більш очевидним з аналізу третього сновидіння Антуанетти, але текст сприймається як пророц-

тво аж до останнього епізоду, в якому Антуанетта зливається в одну сутність з Бертою.

Висновки та перспектива майбутніх досліджень.

Прагнення пояснити причини божевілья Антуанетти, які так яскраво і безжально описала Бронте, змусило Джин Рис створити історію походження Берти, перетворивши її з епізодичного персонажа на головну героїню роману. Бажання виправити «недосконалість» в описі і поведінці героїні в «Джейн Ейр», змусило авторку до написання історії, яка хоч і повторює деякі сюжети відомого роману, але з іншої перспективи: незначні події отримують розвиток, а дрібні деталі набувають суттєвого значення.

Увесь роман Джин Рис просякнутий натяками, що містяться в «анонсах» та «зачатках» і створюють у тексті пророчий наратив, який щоразу штовхає читача до ще більшого занурення у текстовий матеріал, прагненні утримати у пам'яті найдрібніші деталі, аби пізніше пов'язати їх з наступними епізодами.

Місце основних подій в «Широкому Саргасовому морі» – це типовий романтичний топос, який вбачається ідеальним острівком сучасного Едему. Ворожий і грізний у сприйнятті «Рочестера», він перетворюється на дружній і доброзичливий в очах Антуанетти. Така амбівалентність, позначена використанням літературного прийому *prolepsis*, наштовхує на думку щодо детального аналізу впливу топосу на формування певної особистості та її характеру і його розпізнавання за допомогою використання «анонсів» та «зачатків» на ранніх етапах, що і визначає мету подальшої наукової розвідки.

Література:

1. Castro J. Jean Rhys: (Critical Essay). *The Rev. of Contemporary Fiction*. 2000. Vol. 20, Issue 2. P. 8–46.
2. Kennedy A. L. Introduction. Rhys J. Good morning, Midnight! London : Penguin Books, 2000. P. V–XII.
3. Rheingold H. The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier. Cambridge : MIT P, 2000. p. 19.
4. O'Connor, Teresa F. *Jean Rhys: The West Indian Novels*. New York: New York University Press, 1986. 247 p.
5. Fludernik M. An introduction to narratology. London ; New York : Routledge, 2009. 190 p.
6. Todorov T. *The Poetics of Prose*. New York : Cornell University Press, 1977. 272 p.
7. Herman D. Basic elements of narrative. London : Wiley-Blackwell, 2009. 272 p.
8. Scheffel M., Weixler A., Werner L. "Time". In Hühn et al. (Eds.): *The Living Handbook of Narratology*. Hamburg: Hamburg University, 2013. URL: <http://www.lhn.uni-hamburg.de/article/time>
9. Genette G. *Narrative Discourse. An Essay in Method*. Translated by Jane E. Lewin. Cornell University Press, Ithaca, New York. 1980. 285 p.
10. Jahn M. *Narratology: A Guide to the Theory of Narrative*, 2021. 96 p.
11. Bridgeman T. *Thinking Ahead: A Cognitive Approach to Prolepsis*. *Narrative*, 2005. Vol. 13. № 2. P. 125–159.
12. Currie M. *About Time. Narrative, Fiction and the Philosophy of Time*. Edinburgh : University Press Ltd, 2007. 165 p.
13. Ireland K. Temporal ordering. *Encyclopedia of Narrative Theory*. D. Herman, M. Jahn, M.-L. Ryan (Eds.). London ; New York : Routledge, 2005. 718 p.
14. Genette G. *Figures II*. Paris : Seuil, 1969. Pp. 96–97.
15. Rhys J. *Wide Sargasso Sea*. New York : Norton and Co, 1992. 125 p.
16. Rhys J. *Letters 1931 – 1966*. Harmondsworth : Penguin, 1985. P. 154.
17. Bronte Ch. *Jane Eyre*. URL: <https://www.planetebook.com/jane-eyre>
18. Bezrukov A., Bohovyk O. Emotion Concepts for Representing the Vicissitudes of Fate in Markus Zusak's *Bridge of Clay*. *Synopsis: Text, Context, Media*. 2022. Vol. 28. No 1. P. 14–20. <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2022.1.3>
19. Bohovyk O., Bezrukov A. Symbols of a Perfect Chaos in Markus Zusak's *Bridge of Clay*: Through Traumatic Past to Better Future. *Litera: Journal of Language, Literature and Culture Studies*. 2022. Vol. 32. No. 1. P. 267–294. <https://doi.org/10.26650/LITERA2021-901447>

Bohovyk O. Trapped in prolepsis: a prophetic narrative in Jean Rhys's Wide Sargasso Sea

Summary. The article is devoted to the study of the use of the literary device prolepsis and its role in creating a prophetic narrative in Jean Rhys's *The Wide Sargasso Sea* (1966). At first glance, the novel falls into the trap of being a model of copied works due to its obvious connection with Charlotte Brontë's *Jane Eyre*. However, if we consider that the main goal of the text was the writer's desire to justify the behaviour of a madwoman locked in the attic of Thornfield Hall, this connection is completely justified. By tracing the causes of the character's madness, Jean Rhys frees Antoinette from stereotypical characteristics. In addition to all the rational motives that explain the woman's behaviour and her later imprisonment, Jean Rhys creates a prophetic text in which events occur since they have been predicted.

To develop a clear line of research on the influence of prolepsis on the text structure, we use the terms and definitions proposed by the French literary critic Gérard Genette in his *Narrative Discourse*: "advance notices" which play the role of prior notification, and "recalls" which are qualified as markers without foresight. According to the scholar, prolepsis tends to be relatively limited in its use in fiction literature, due to the ability of the literary device to ease the tension of the readers' expectation, which explains its insufficient study. Therefore, our study attempts to fill this gap.

The text of Jean Rhys's *The Wide Sargasso Sea* is structured with the help of premonitions and predictions that the reader must keep in mind to connect them with the relevant plots of the novel later. In addition, objective prolepsis, which precedes the expected event, and subjective prolepsis, which helps readers see the future through the eyes of the character are used in the novel. With the help of prolepsis, the author not only creates an original text but gives it a sensual mystique.

Key words: literary device, prolepsis, prophecy, repetition, chronology, time, fiction.

Бойчук М. В.,*кандидат філологічних наук,
викладач циклової комісії української мови та літератури
Відокремленого структурного підрозділу**«Івано-Франківський фаховий коледж фізичного виховання
Національного університету фізичного виховання і спорту України»***Бойчук В. М.,***кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри перекладу та філології
ЗВО «Університет Короля Данила»*

НЕОЛОГІЧНА ЛЕКСИКА ВОЄННОГО ЧАСУ В УКРАЇНІ

Анотація. Мова як складна, формалізована й різноструктурна система специфічних знаків відповідно до своєї соціально-онтологічної природи постійно перебуває у стані динаміки, збалансованого поступу, завдяки чому адекватно реагує на будь-які зміни в позамовному середовищі. Реалізуючи суспільні функції, зокрема когнітивну і номінативну, мова є потужним ментальним інструментарієм у процесах найменування (чи перейменування) нових (або переосмислених) предметів, явищ, подій матеріального чи духовного світу, які особливо актуалізуються в період значних соціально-економічних зрушень. В українському суспільстві за останній рік такою подією стала російсько-українська війна 2022 р., яка, безумовно, спричинила суттєві суспільні трансформації, що формально (у мовному вираженні) і семантично (у парадигмі національного світобачення) себе репрезентують у структурі мовних знаків. Це інноваційні одиниці різнотипної формально-семантичної організації і категоріальної належності, що утворені за наявними словотвірними патернами (моделями) чи є наслідком семантичних трансформацій наявних мовних одиниць. Найяскравіше семантико-стилістична природа вказаних неологічних утворень виявляє себе у дискурсі ЗМІ, зокрема у мові інтернет-видань, які позбавлені зайвої «зарегульованості», є доволі креативними у творенні нових мовних форм і значень.

Метою статті є опис та аналіз заголовкових інновацій інтернет-видання «Українська правда» разом із тематичними рубриками «Європейська правда», «Економічна правда», «Життя» за останній рік, а саме з часу початку російсько-української війни 24 лютого 2022 р. Емпіричним ресурсом дослідження стали близько 700 неологічних одиниць, вибраних з-поміж півтори тисячі заголовкових комплексів.

Аналіз інноваційних одиниць засвідчив, що зі структурного боку їх можна умовно поділити на 2 групи – монолексемні та полілексемні утворення. Монолексемні є цілнооформленими окремими словами, а другі – вільними чи зв'язаними словосполученнями. З погляду номінативної функції заголовка монолексемні неологізми найчастіше належать до класу субстантивів з категоріальним значенням предметності, а полілексемні одиниці знаходять своє вираження здебільшого у формах атрибутивного словосполучення. Продуктивними засобами у процесах найменування є семантичний зсув, явища вторинної номінації та морфологічний спосіб словотворення.

Ключові слова: зовнішні чинники, інноваційна одиниця, інтернет-видання, неологізм.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Мовна діяльність, на переконання Ф. де Сосюра, як об'єкт лінгвістики вважається найважливішою з усіх існуючих, зокрема у проблематиці взаємодії мови з культурою народу, а одним із основних завдань лінгвістики є «пошук чинників, які постійно та універсально діють у всіх мовах, та виявлення загальних законів...» [1, 16]. Одними з таких універсальних чинників є, зокрема, процеси динаміки лексичних складу багатифункціональних мов, що регулярно зумовлюють як асиметрію тих чи тих параметрів лексикону, так і певною мірою незбалансованість його окремих елементів (підсистем). Тобто «постійні зміни і входження чужорідних складників іманентно притаманні самому характерові системи» мови [2, 18] з погляду її цілісності чи дискретності на певних етапах еволюційного розвитку.

Відомо, що головними рушіями лінгвального розвою є позамовні (зовнішні) і внутрішні чинники, які здебільшого перебувають у природному балансі, діалектичній взаємодії, зумовленій їх органічним й онтологічним зв'язком. Останні роки наше суспільство перебуває в епіцентрі значних суспільно-політичних та соціально-економічних зрушень: президентська кампанія 2019 р., кризові явища в економіці, поширення пандемії COVID-19 і, найбільш вражаюче, російсько-українська війна, яка триває вже рік, із 24 лютого 2022 року. Масштабні трансформації у житті нашого народу не могли не знайти свій відбиток у мові, яка чітко й адекватно, через призму українських когнітивних структур, реагує на будь-які зміни в комунікативно-ментальній діяльності людини.

В українській сучасній медійній дискурсі буквально «увірвався» величезний масив інновацій, які необхідно аналізувати з погляду їх семантико-формальної організації та функційно-стилістичного навантаження, оскільки вказані новотвори, як правило, оказіонального характеру, творитимуть архітектоніку лексичної системи нашої мови, що є актуальним завданням сучасного українського мовознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Інновації лексичної сфери постійно перебувають у фокусі досліджень як українських (Ажнюк Б., Вокальчук Г., Карпіловська Є., Клименко Н.,

Колоїз Ж., Лисиченко Л., Стишов О., Тараненко О. та ін.), так і зарубіжних (Земська О., Кудрявцева Л., Ликов О., Лопатін В. Тропіна Н., Ферм Л. та ін.) учених. Неологічні одиниці у мові мас-медіа стали предметом мовознавчих студій Навальної М., Коць Т., Стасюк Т., Турчак О., Ляхової О., Дергача Д. та ін. У мові ЗМІ щоразу більше місця займає інтернет-дискурс. У цьому аспекті варто згадати монографію Чемеркіна С.Г. «Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньо-структурні процеси», де ґрунтовно досліджено функціонування української мови в Інтернеті, зокрема простудійовано екстралінгвальні чинники в процесах формування стильових різновидів мови, а також окремі явища семантичної деривації у процесах взаємодії професійної та загальноживаної лексики [3]. Крім того, на сьогодні вже стали предметом лінгвістичного аналізу заголовкові неологізми українськомовних інтернет-видань в структурно-семантичному та функціонально-стилістичному аспектах [4]. Однак останнім часом інтернет-дискурс активно поповнюється оказіональними словами, які претендують завдяки власному номінаційному потенціалу на ядерні чи периферійні місця лексичної системи української мови, а тому потребують мовознавчого аналізу.

Формування мети статті. Метою статті є аналіз семантико-формальної структури інноваційних одиниць заголовків українськомовних інтернет-видань. Джерелом емпіричного матеріалу є приблизно 700 відібраних інновацій із півтори тисячі опрацьованих заголовків інтернет-видання «Українська правда», включаючи тематичні рубрики «Європейська правда», «Економічна правда», «Життя».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Предметом аналізу слугували заголовкові комплекси, починаючи з 24.02.2022 р., початку повномасштабного вторгнення чужинців на українські землі. Одразу актуалізувалася мілітарна лексика, яка всього упродовж одного року міцно закріпилася в повсякденному мовленні українців. Кидаються у вічі такі слова, як: Leopard, HIMARS, Gepard, ATACMS, Caesar, Gripen, Harpoon, StormShadow, L-70, GLSDD, Challenger, RCH-155, Patriot, AS-90, SAMT/P, GM-200, F-16, F-35, Bradley, Abrams, Leclerc, Zuzana, Archer, Brimstone, Sea King, Stryker, Senator, Sea Sparrow, Vampire, Starlink, Javelin, БПЛА, СУ-24, РСЗВ, Богдана, САУ, калібри, С-300, байрактар, пелюстка, дрон, Посейдон, Орлан, Бук, Град, Ураган, Азов тощо. За невеликий проміжок часу, як засвідчує практика комунікації, велика амплітуда вживань зазначених інновацій спричинила процеси руху тематичних груп мілітарної лексики у напрямі з периферії до центру лексичної системи, причому така адаптація вказаних новотворів є настільки прогресивною, що більшість носіїв мови можуть дати родові позначення до власних найменувань, як-от: танк, літак, далекобійний снаряд, гелікоптер, артилерійська установка, ракетний комплекс, ядерні торпеди тощо.

Зі структурного боку досліджені інновації можна поділити на 2 групи – монолексемні та полілексемні. Монолексемні є цілком оформленими окремими словами, а другі – вільними чи зв'язаними словосполученнями.

З погляду номінативної функції заголовка монолексемні неологізми найчастіше належать до класу субстантивів з категоріальним значенням предметності: гастролер (Українські атомники ЗАЕС відмовились навчати "гастролерів" з Калінінської АЕС), Рамштайн (Зеленський про "сильні рішення" 9-го

"Рамштайну"), НМТ (У Раді заявили, що обов'язкові предмети НМТ змінювати не варто), храм-кіоск (Суд зобов'язав демонтувати "храм-кіоск" біля Десятинної церкви), спрощенка ("Спрощенка" для грального бізнесу: експерт розповів, як у Раді торік протягнули необхідну правку), Венеційка ("Венеційка" відмовилися від участі у відборі суддів КСУ за проблемним "єврозаконом"), топгенерал (Топ-генерал США допустив інопланетне походження збитих повітряних об'єктів), топпосадовець (Топ-посадовець НАТО закликав...), топкандидат (Прем'єрку Фінляндії розглядають як топ-кандидата на пост глави Єврокомісії), єРобота (Програма "єРобота": українці з початку року подали понад 700 заявок на гранти для малого бізнесу), єПідтримка, єСубсидія (У Зеленського допускають запуск програми "єСубсидії" за аналогією з "єПідтримкою"), е-гривня (Мінцифри просить НБУ пришвидшити процес розвитку е-гривні), е-аукціон (На Prozorro проведуть перші е-аукціони з продажу бурштину), єОселя ("єОселя": українцям видали майже 800 кредитів на понад 1 мільярд), євродепутата-фігурант (В Італії заарештували євродепутата-фігуранта "Катаргейту"), бздло, архипиздрит ("Бздло" і "архипиздрит": ЗМІ знайшли список заборонених в РФ слів про Путіна), монета-писанка (У Канаді випустили монету-писанку за трипільськими мотивами), стейблкоїн (Що таке стейблкоїни і як вони можуть зміцнити фінансову систему України), термінатор (Під Кремінною Силою оборони знищили ворожий "Термінатор"), нардеп-слуга (Нардепу-"слуги" повідомили про підозру в недекларуванні автівки Lexus), мобік (В окупований Мелітополь постійно їдуть нові "мобіки" та "вагнерівці"), Україна-двієчниця (Україна-лідерка та Україна-двієчниця: як Брюссель оцінює готовність Києва до вступу в ЄС), дрон-камікадзе (Прикордонники показали удар дрона-камікадзе по базі росіян на півдні), куля-шпигун (Байден наказував збити кулю-шпигуна якнайшвидше), ПІСО (Нацполіція назвала інформацію про зйомки порно з депортованим українським хлопчиком ПІСО Росії), офіцер-утікач (Російський офіцер-утікач розповів, як українських військових катують у полоні), ексдобровольць (У ексдобровольця з Білорусі не прийняли документи на проживання в Україні), жінка-прем'єрка (У Боснії затверджено новий уряд з першою жінкою-прем'єркою), екостаканчики, Катаргейт ("Катаргейт": ключовий фігурант підтвердив факти корупції в ЄП), ропуха-гігант (В Австралії знайшли ропуху-гіганта, яка може бути найбільшою у світі), криптогігант (Привиди FTX: криптогігант Genesis подав на банкрутство), парамедик-волонтер, бренд-наступник (Російський бренд-наступник McDonald's подав заявку на торгіву марку в Казахстані), зек-вагнерівець (В РФ відкрили пам'ятник зеку-вагнерівцю), бавовна (На магістральному газопроводі на окупованій Луганщині сталася "бавовна"), путінолюб (В Росії шпиталізували путінолюбця Михалкова), шаріївці (СБУ викрила в Дніпрі підпільних "шаріївців": готували провокації) та ін.

Опрацювання неологічних утворень засвідчує значно більшу кількість полікомпонентних одиниць порівняно з монолексемними. Це такі, наприклад, як: літакова коаліція (Ми працюватимемо над "літаковою коаліцією" – Зеленський після переговорів із Рютте), гібридний трибунал (Офіс президента виступив проти "гібридного трибуналу" щодо злочину агресії РФ), нічне сафарі (Українські бійці показали "нічне сафарі" на російських загарбників), онлайн-саміт (Прем'єр Японії запросив Зеленського 24 лютого взяти участь в онлайн-саміті G7),

броньований кулак (Зміцнюється "броньований кулак": Резніков розповів, що невдовзі Україна зможе виконати задумки Залужного), Велика четвірка (КРМГ першою із аудиторських компаній "Великої четвірки" скорочує штат у США), зернова угода (В МЗС України звинуватили Кремль у зриві зернової угоди), зернова ініціатива (Україна офіційно закликала ООН та Туреччину вплинути на блокування Росією "зернової ініціативи"), фабрика тролів (Пригожин підтвердив, що заснував "фабрику тролів"), лісник Януковича (Фігуранту справи про хабарі "ліснику Януковича" дали 10 років), яєчний скандал (Після "яєчного" скандалу Резніков анонсував кадрові зміни в Міноборони), літаюче таксі (Дубай знову планує запустити літаюче таксі, цього разу – до 2026 року), великий наступ (Росія зазнає шалених втрат у перші дні "великого наступу"), Гвардія наступу (До "Гвардії наступу" надійшло вже 27 тисяч звернень – МВС), нецукровий діабет (Як безоплатно отримати ліки від нецукрового діабету?), ловець шахедів (Тімоті Снайдер зібрав понад 1,2 мільйона доларів на "Ловця шахедів"), патріотичні свічки (Діаспоряни у США зібрали \$850 тисяч для України, продаючи патріотичні свічки), культурні ваучери (Суд в Іспанії вирішив, що "культурні ваучери" для молоді мають охоплювати кориду), дипломатичний коридор (Зеленський про "дипломатичний марафон": буде більше підтримки для України), рейкові партизани (Двох "рейкових партизанів" засудили до 22 років тюрми в Білорусі), танковий саміт (Міністр оборони Німеччини анонсував "танковий саміт" країн, які передають Україні Leopard), титанічні зусилля ("Титанічними зусиллями": як конфіскували найцінніші титанові активи у російського мільярдера Шелкова), Military Prozorro (Резніков хоче створити Military Prozorro), весільні дрони, санкційне дос'є (У РНБО є "санкційне дос'є", все відслідковується – Данілов), календар посадок, справа Халімона (Справа Халімона: НАЗК виявило ознаки незаконного збагачення нардепа), фейковий добробат (Кримінальний авторитет "Леший" організував фейковий "добробат", який тероризував киян), батальйон Монако (Обшуки у нардепа з "батальйону Монако": СБУ перевіряє зв'язки зі схемами Медведчука), інтеграційний Рамштайн (В Європарламенті запропонували створити "Інтеграційний Рамштайн" для вступу України в ЄС), весняні посадки (Арахамія анонсував звільнення всіх керівників митниці і "весняні посадки"), кадрове затишся (Зеленський про "кадрове затишся": будуть ще рішення), агенти проникнення (Мобілізований переселенець зливав ФСБ секретні дані: СБУ затримала "агентів проникнення"), бункерний дід (Російський "Яндекс" блокує зображення Путіна за запитом "бункерний дід"), мовний омбудсмен (Мовний омбудсмен прокоментував законність заборони російської у Могилянці), воєнна економіка (Топ-посадовець НАТО закликав країн-членів перейти до "воєнної економіки"), марафон чесності (Зеленський почав "марафон чесності", щоб не пустити спортсменів з РФ на Олімпіаду), фінансовий Рамштайн ("Фінансовий Рамштайн": донори України створили координаційну платформу та провели першу зустріч), електоральна мобілізація (Електоральна мобілізація: чи підуть на вибори українці, які знайшли притулок за кордоном), слуга будинку (Слуга будинку на печерському пагорбі), вибухові подарунки ("вибухові" подарунки для посадовців в Іспанії могли розсилати за вказівкою ГРУ), цінитель нерухомості ("Цінителя нерухомості" Халімона звільнять з посади заступника голови фракції "Слуга народу"), український Сталінград (Путіну потрібен "український Ста-

лінград" – Данілов), екватор Байдена (Екватор Байдена: як успіхи та провали впливають на шанси президента США переобратися), мисливці за шахедями, Талліннська декларація ("Талліннська декларація": 9 країн Європи пообіцяли безпрецедентну військову допомогу Україні), золоті паспорти (Кіпр позбавив "золотих паспортів" 222 людей), юрти незламності (Росія тероризує українців та панікує через "юрти незламності"), бразильський Трамп (Бразильський Трамп. Що стоїть за штурмом урядового кварталу у Бразилії), убивця авіаносців (По багатоповерхівці Дніпра росіяни вдарили "убивцею авіаносців"), революція кіберзахисту (Україна на тлі атак РФ здійснила "революцію кіберзахисту"), колаборанти в рясі, бойові комарі (Бойові комарі, брудна бомба і втеча Зеленського. 10 найабсурдніших фейків російської пропаганди), зарплатні ФОПи (Гетманцев анонсував зміну спрощеної системи оподаткування для боротьби із "зарплатними ФОПами"), ядерна тріада (Не лише "ядерна тріада": Шойгу хоче запровадити штучний інтелект в армії РФ), корейський варіант (Данілов: Нам пропонують корейський варіант, але корейці про нього шкодують), цифрове піратство (У Білорусі легалізували цифрове піратство), коридор життя (Росіяни два тижні як закрили для людей "коридор життя" в Запорізькій області), ялинка незламності (Київська "ялинка незламності" потрапила у рейтинг найкращих новорічних дерев від ВВС) тощо.

Меншу групу складають трикомпонентні неологічні утворення, як-от: прощавай, російський газ, танковий кулак Залужного, гаражні таємниці Байдена, російські ядерні фейки, благодатний перехресний вогонь (На "вагнерівців" під Соледаром зійшов благодатний перехресний вогонь), українська формула миру, "різдвяне перемир'я" Путіна, "різдвяне перемир'я" по-російськи, жест доброї волі (Морпіхи допомогли окупантам здійснити "жест доброї волі" на Донеччині), альтернативна мобільна генерація, гральний король Макао тощо.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у науковому напрямі. Вибірка й аналіз заголовкових неологізмів інтернет-видання «Українська правда», виникнення і функціонування яких обмежено у часі початком військового стану в Україні (24.02.2022–24.02.2023), засвідчує домінуючий вплив екстралінгвальних чинників на динаміку лексичної системи української мови, яка активно поповнюється новими мовними одиницями, створеними за наявними усталеними словотвірними і семантичними патернами. Простежено рух тематичних груп мілітарної лексики у напрямі з периферії до ядра лексичної системи, що засвідчено практикою мовної діяльності українців, реалізованою в дискурсі ЗМІ. Дослідження різних шарів лексики української мови у часових і просторових вимірах має наукову перспективу, оскільки, крім власне мовознавчих завдань, дає багатий дослідницький матеріал для суміжних гуманітарних знань – когнітивістики, психолінгвістики, етнолінгвістики і корпусної лінгвістики.

Література:

1. Сосюр Ф. Курс загальної лінгвістики / Пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко. К. : Основи, 1998. 324 с.
2. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття: (на матеріалі мови засобів масової інформації). 2-ге вид., переробл. К. : Пугач, 2005. 388 с.
3. Чемеркін С.Г. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньо-структурні процеси. К., 2009. 240 с.

4. Бойчук М.В. Неологізми в заголовках інтернет-видань: структурно-семантичний та функціонально-стилістичний аспекти. Автореф. дис. ... канд. філол. наук. 10.02.01 – українська мова. Харків, 2013. 16 с.

Boichuk M., Boichuk V. Neological vocabulary of the war time in Ukraine

Summary. Language as a complex, formalized and multi-structural system of specific signs, in accordance with its socio-ontological nature, is constantly in a state of dynamics, balanced progress. That allows it to adequately respond to any changes in the non-linguistic environment. Realizing its social functions, in particular cognitive and nominative, language is a powerful mental toolkit in the process of naming (or renaming) new (or reinterpreted) objects, phenomena, events of the material or spiritual world, which are especially actualized in the period of significant socio-economic changes. The Russian-Ukrainian war of 2022 became such an event in Ukrainian society over the last year, which certainly caused significant social transformations that are being formally (in linguistic expression) and semantically (in the paradigm of the national worldview) represented in the structure of language signs.

These are innovative units of various types of formal-semantic organization and categorical characteristics having been formed according to existing in the language some word-formation patterns (models) or are the result of semantic transformations of existing language units.

The semantic and stylistic nature of the specified neological units manifests itself most vividly in the discourse of mass media, in particular in the language of online publications, which are devoid of excessive "regulation" and are quite creative in forming new linguistic forms and meanings.

The purpose of the article is to describe and analyze the headline innovations of the online publication from "Ukrainian Pravda" (including its thematic sections "European Pravda", "Economic Pravda", "Life") over the past year, namely since the beginning of the Russian-Ukrainian war on February 24, 2022. About 700 neological units selected from more than one and a half thousand heading complexes became the empirical resource of the study. The analysis of innovative units proved that from the structural aspect they can be conditionally divided into 2 groups – monolexemic and polylexemic formations. Monolexems are fully formed separate words, and the second – free or bound phrases. From the point of view of the nominative function of the title, monolexemic neologisms most often belong to the class of substantives with a categorical meaning of objectivity, and polylexemic units find their formal expression mostly in the forms of attributive phrases. Semantic shift, phenomena of secondary nomination and morphological way of word formation are productive means in nominative processes.

Key words: extralingual factors, innovation unit, Internet publication, neologism.

Бондаренко О. К.,*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова***Миронова Л. А.,***старший викладач кафедри іноземних мов природничих факультетів
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова***Ульянова В. О.,***кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ УЯВЛЕННЯ ПРО СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ ЖІНКУ У ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАННЯХ

Анотація. У представленій статті аналізуються особливості виявів мовної особистості сучасної української жінки у періодичних виданнях для жінок. Мовна особистість відчуває на собі безпосередній вплив екстралінгвальних факторів, і цей вплив знаходить своє відображення в текстах, зокрема, в україномовних періодичних виданнях, де закріплено широкий спектр ціннісних орієнтирів, гендерних упередження та стереотипів різних епох. Сучасні жіночі видання намагаються показати мовну особистість української жінки у всьому розмаїтті її комунікативних, психоментальних, емоційних та інших виявів, і ця презентаційна полісемантичність відбивається і в мовному конструюванні, яке синтезує всі виражальні засоби національної мови та її впливовий потенціал.

Мовний матеріал періодичних видань дозволив описати мовну особистість сучасної української жінки, виявити її характерні ознаки на сторінках публіцистичних текстів для жінок. Нами було виявлено, по-перше, що сучасні жінки успішно реалізують себе в кількох сферах життя і тільки в цьому випадку вважають себе щасливою жінкою, що відображається різними мовними засобами: використання форм складених дієслівних присудків, де основним компонентом виступає інфінітив і називає конкретну дію, а допоміжне дієслово передає граматичне значення: потрібно годувати, потрібно навчати; потрібно любити; не можу дозволити зупинитися.... По-друге, на сторінках ЗМІ з'являється образ Берегині, який зосереджує в собі декілька складових: мовну особистість – матері, яка характеризується і вербалізується з винятковою любов'ю та пошаною та «працюючої матері», що передбачає обов'язковість суспільно-корисної праці та виконання функцій матері, як природного призначення жінки.

Проаналізувавши мовний матеріал періодичних видань для жінок, нами було зроблено висновок, що базовою моделлю сучасної української жінки є індивідуалізована жінка, яка прагне поєднати природне призначення жінки-матері, Берегині і професійну успішність, суспільне визнання своїх інтелектуальних здібностей.

Ключові слова: лінгвістична гендерологія, мовна особистість, офіційна ідеологія, українська жінка, гендерні упередження, стереотип, ментальність, працююча матір, образ Берегині, періодичні видання для жінок.

Постановка проблеми. Дослідження в межах лінгвістичної гендерології у наш час залишаються актуальними та необхідними. У час домінування у лінгвістичних розвідках антропологічного підходу та дослідження мови в соціокультурному аспекті особливо актуальною постає проблема репрезентації людини у мові. Суспільні й мовні зміни тісно пов'язані між собою, отже, мова фіксує відбитки потужних трансформацій, суттєвих перетворень, значних подій, що відбуваються в соціумі. Актуальним у сучасній лінгвістиці є поняття мовна особистість, яку по-різному тлумачать науковці, але вони збігаються у загальному розумінні того, що мовна особистість репрезентує у мовленнєвій діяльності найхарактерніші особливості того чи іншого історичного часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми. Феномен мовної особистості представляє великий інтерес для науковців, які працюють у різних галузях гуманітарного знання – психології, філософії, соціології, етнокультурології та інших галузей знань. В Україні над гендерною проблематикою працювали українці Ф.Бацевич, Я. Пузиренко, Л. Ставицька, О. Тараненко та ін.; германісти – О. Бессонова, О. Дудолодова, К. Піщикова та ін.; славісти – А. Архангельська, Н. Баландіна. Об'єктом уваги в гендерологічних студіях стали питання відмінностей, подібностей та особливостей репрезентації осіб чоловічої та жіночої статі в мові.

Мовна особистість відчуває на собі безпосередній вплив екстралінгвальних факторів, і цей вплив знаходить своє відображення в текстах, зокрема, в україномовних періодичних виданнях для жінок, де закріплено широкий спектр ціннісних орієнтирів, гендерних упередження та стереотипів. Цей факт доводить актуальність і перспективність виявлення особливостей мовної особистості на такому матеріалі.

Мета нашого дослідження – описати мовну особистість сучасної української жінки, виявити її характерні ознаки, а також проаналізувати мовний матеріал, що репрезентує ці мовні особистості на сторінках публіцистичних текстів для жінок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вербалізація образу сучасної жінки на сторінках періодичного видання сут-

тево відрізняється від мовної особистості жінки кінця XX [1], адже активізувалися нові життєві стандарти, моделі поведінки та відбувається повільна зміна гендерних ролей, що пов'язано із безмежним бажанням жінок реалізувати себе у професійній сфері так само як і у родинній. Хоча, за умов наявності гендерної дискримінації, жінки залишаються під впливом традиційної суспільної думки, що бути успішною жінкою – значить бути чоловікоподібною.

Ми погоджуємося з думкою О. Кісь та Ю. Маслової про те, що з проголошенням незалежності країни образ матері, що працює, відходить вже на задній план, його замінює образ Березини, який зосереджує у собі образ матері, хоронительки домашнього затишку, опікунки дітей та чоловіка [2; 3; 4].

Особливості ментальності українців мають яскравий вияв у традиційно-побутовій системі. Українська сім'я відіграє значну роль у формуванні українського характеру та менталітету, оскільки йде мова про вплив родинного життя, сім'ї на формування рис національного характеру

Материнство – одна з головних репрезентацій жінки в соціумі. Традиційно, в українській ментальності пошана до матері є таким же священним почуттям, як і любов до Батьківщини. Ніжне любовне ставлення до матері знайшло відображення у великій кількості звертань до неї: мама, матінка, неня, ненька, матуся. Образ матері часто забарвлений пісним ліризмом, який розкривається через змаловання її материнської любові до дітей (наприклад, у статтях «Я не усвідомлювала масштабів материнської любові», «Завдяки дітям я зрозуміла, що таке вічне життя»).

Показовим для мовної особистості сучасної жінки є той факт, що вона може відчувати себе щасливою тільки в тому випадку, якщо вона однаково реалізує себе у професійній та родинній сфері (наприклад, стаття «Я – щаслива!»; «Коли знаходиш свою дорогу, усе починає виходити», «Неслабка стать»).

Сучасна українка береться за кілька соціальних ролей з надзвичайним ентузіазмом, реалізуючи себе відразу у різних сферах діяльності, як, наприклад, піар, блогерство та телевізійна кар'єра: «Я вільна молода жінка з величезною жагою до життя», — описує себе Катерина, піарниця, ведуча YouTube-шоу «ЕБАУТ» та інфлюенсерка [5].

Все більше журнал висвітлює досвід успішних жінок-підприємців, які демонструють традиційно чоловічі якості характеру: рішучість, безкомпромісність, жорсткість та інші. Саме такими виступають героїні журнальних статей: «Клуб розвитку жіночого лідерства», «Наважитися на власну справу», «Втілюємо ідею в реальність», «Соціальний бізнес»). Підтвердженням цього факту є Даша Кацурина — талановита українка, мама двох дітей, засновниця бренду Katsurina та співзасновниця київських ресторанів «Китайський привіт», «Японський привіт», «Тайський привіт» та «В'єтнамський привіт»: «Керування ресторанами, дизайнерська справа та батьківство — усе це Даша вміє успішно поєднувати та не планує зупинитися» [6].

Враховуючи все це, жінки хочуть все ж таки залишатися жінками та виконати своє природне призначення (наприклад, у статті «І щоб квіти дарував...», «Місія жінки – примножувати життя»). Даша Кацурина у статті «Сучасний портрет нації» підкреслює, що саме їй допомагає йти уперед: «Мої діти — моя головна мотивація. Їх потрібно годувати, навчати та любити. Я не можу собі дозволити зупинитися» [там само].

Традиційно науковці ще виокремлюють образ жінка – Барбі та жінка – феміністка, але наші матеріали періодичних видань їх вербалізацію не продемонстрував, що пов'язано, очевидно, з аудиторією та тематичною установкою журналів, які були проаналізовані нами.

Отже, розглянемо детальніше кожну з іпостасей мовної особистості сучасної української жінки.

Як вже відмічалось, актуалізація природного призначення жінки відбувалась на початку перебудови у Радянському Союзі. Ідея повернення жінки в сім'ю мала слугувати ідеології та розв'язання економічних проблем. В українському суспільстві періоду незалежності величезної популярності набуває ідея Березини, на який уперше звернула увагу в українській науковій думці С. Павличко у статті «Прогрес затримується: консервативні лики жінок в Україні», опублікованій у польському виданні, згодом був розроблений В. Агеєвою [7], О. Кісь [8], В. Сліпчук [9]. О. Кісь підкреслює, що цей образ був сконструйований цілком штучно на початку незалежності України. На сторінках ЗМІ з'являється образ – символ жінки-матріарха [8], вічний образ матері, хранительки домашнього затишку, опікунки дітей та чоловіка. Тобто цей образ Березини зосереджує в собі декілька складових.

По-перше, це сакралізація материнського призначення, яка має всебічно опікуватися дітьми: «Будь земною, ніжною, святою/ Із дитям вселенським на руках» [10, с. 5]; «Ще й мамина ласка / Нас гріє усіх. / Чому так багато / У мамі тепла?» [11, с. 15]; «Після появи на світ первістка жіночі руки любовно оздоблюють подушечку для нього або рушничок» [12, с. 4]; «О мамо, мамо, ми всі пам'ятаємо, / Що в кожного з нас ти одна і свята»; «... найсильніша, і найсвятіша – / То є материнська любов» [13, с. 10]; «... скільки в них (руках) тепла, ти відчуваєш? / Коли в зимову пору при свічах / Ти до грудей їх ніжно пригортаєш, / І сльози виступають на очах... / Що варті руки жінки? / Розумієш? У них життя закладено зерно. / Тож бережи ти їх, якщо зумієш, / Вони дарують світові добро» [14, с. 10].

В наведених прикладах помічаємо такі мовні засоби репрезентації жінки-матері: повсякчас вживаються епітети (земна, ніжна, свята); використовується найвищий ступінь прикметників для підсилення значення материнського призначення (найсильніша, найсвятіша); превалюють словосполучення з поетичним забарвленням (маміне тепло; мамина ласка; материнська любов); зустрічаємо звертання: мамо, матусе.

Фраземи – брати у жіночі руки, бачити сліди жіночих рук вживаються у текстах з характерними аксіологічними складниками: надійні, дбайливі. Жінка, що бере справу до своїх рук, – це лінгвокультурний показник сили та всебічної опіки: «... Що варті руки жінки? / Чи не час На них звернуть увагу? / Це руки жінки, чуєте? Вони Вас колихали ніжно до півночі, / обіймали, пестили, коли / Від сліз дитячих утирались очі. / Натруджені були вони в полях, / Виймали теплий хліб із печі...» [14, с. 10].

Тексти статей демонструють також асоціативно-образний зв'язок жіночої внутрішньої сили й впевненості зі зовнішньою витонченістю й тендітністю: «Не буду на плечах тримати Світ. / Я по природі маю бути тендітна. / Я цей світ тримала стільки літ, / А вдячності – і натяку не видно!» [15, с. 8].

У статті під назвою «Для матері син – найрідніша людина» (рубрика «Нам пишуть») чоловік розповідає як несподівано дізнався, що він «не рідний син у цьому домі». Не дивлячись на

те, що його любили як рідну дитину, він все одно хоче знайти свою «рідну матусю». Він звертається до неї дуже поетично та з любов'ю: мамо-матусю, рідна матусю, рідна мамо, мамо, котра мене народила, жінка, що дала мені життя [15, с. 8].

По-друге, невіддільною складовою є виконання обов'язків господині і берегині домашнього вогнища: «Господині прагнуть навести лад у своїх оселях, щоб зустріти свято у чистоті й затишку» [16, с. 12]. Господиня, яка може дістати все: «Зв'яжемо сукню, звичайно, якщо дістанемо нитки... А такі дістанемо!» (лексема дістати/діставати вживається у значенні 'Здобувати, відшукувати що-небудь, долаючи труднощі' [17, с. 228]). За часи незалежності текстильна промисловість, як і багато інших, зазнала руйнівного впливу. Протягом 1991–1999 рр. текстильна галузь пережила глибоку кризу. В'язаний одяг у важкому економічному становищі був найдоступнішим: «У трикотажі стільки лагідності! Він завжди модний» [18, с. 2].

На жінку покладалося багато хатньої роботи, тому часу на себе майже не залишалося: «Ваша краса потребує трішечки зусиль» (Рубрика «Косметика») [19, с. 10]; «Щоб цвів рум'янець на щоках» (рубрика «Природа лікує»).

Але часи змінюються і сучасні жінки вже не бажають перевтомлюватися хатньою роботою: «Краще бути спокійною мамою, аніж утомленою господаркою» [20, с. 5].

На сторінках журналу «Жінка» прослідковуємо естетизацію мовної особистості – матері, яка характеризується і вербалізується з винятковою любов'ю та пошаною. Так, наприклад, у статті під назвою «Материнська криниця» (рубрика «Силуети») розповідається про фільмування фільму «Мати», де йдеться про мати Василя Сухомлинського: «Мати з інтересом, як б сказала, шанобою – бо ж робота! – спостерігає за клопотами знімальної групи. – Спасибі вам, синочки. Вона вимовляє це слово так, наче ми й справді її сини. Такі ж почуття синівської вдячності виникали й у нас. Усі ці дні, поки йшли зйомки, перед нами невідступно вставали образи наших матерів» [21, с. 7]. Недарма, в назві статті є символ криниці, що виступає символом святості, чистоти й високої духовності. Також вважається, що вона духовно зв'язує батьків і дітей.

У статтях «Народження сина важливіше за медаль», «Сім'я – це моє все», «Мама може все» і «Завдяки дітям я зрозуміла, що таке вічне життя» (інтерв'ю О. Фреймут) вербалізується мовний образ успішної жінки, яка поєднує кар'єру з материнством. Ганна Різатдінова впевнена, що «після народження дитини просто стала ще щасливішою» [20, с. 5], адже виконала жіноче призначення й не покинула своєї кар'єри.

Тим самим на сторінках журналу «Жінка» спостерігаємо актуалізацію типу соціально активної жінки-матері. Статті не тільки розповідають про досвід зірок, але й дають конкретні поради, а саме лайфхаки успішних мам. Лексема лайфхак пішло від слова лайфхакінг (life hacking) – це сленговий термін, що означає деяку хитрість або корисну пораду, яка допомагає розв'язувати побутові проблеми, тим самим заощаджуючи час. Це набір методів і прийомів «зламу» навколишнього життя для спрощення процесу досягнення поставлених цілей за допомогою різних корисних порад і хитрих трюків. Зазвичай лайфхакер не створює нових методик, а просто використовує вже наявні. Українські еквіваленти цього слова — «кмітливість», «рецепт», «знахідка».

В Україні все ще домінує рольовий прояв «працюючої матері» [22, с. 55], що передбачає обов'язковість суспільно-ко-

рисної праці та виконання функцій матері, як природного призначення жінки.

Наприклад, у статтях «Як мамі не припинити бути собою у декреті», «Декрет чи кар'єра» та «Working moms» розповідається про важкість поєднання материнства і професійної самореалізації. Самореалізації жінки часто заважають традиційні уявлення про гендерні ролі [23]. Психоемоційна література описує приклади рольових конфліктів у жінок, зайнятих у професійній сфері, які спричинені «почуттям провини працюючої жінки».

Вважається, що занадто велика залученість до роботи не відповідає традиційній жіночій ролі, тому жінки, що працюють, часто відчують тривогу та почуття провини. Можливо, такі почуття, а також те, що разом із важкими обов'язками керівника жінка повинна нести на собі ще й сімейні та домашні турботи, змушують багатьох жінок обирати такі шляхи розвитку кар'єри (часто їх називають «мамини шляхи»), які б звели до мінімуму всі ці розбіжності.

Приміром, В. Хамайко, телеведуча і багатодітна мати, дає кілька порад жінкам: «Щоб не «зависнути» лише на материнстві, потрібно завжди думати про власний розвиток і виділяти в планах на день місце для себе...» [20, с. 3].

М. Боржемська, тренер проєкту «Зважені та щасливі» також виказує схожі думки: «... не засиджувалася в декреті, оскільки в мене не було ні часу, ні можливості, тож уже через місяць працювала» [20, с. 3]. Так, Н. Мейхер каже, що у неї не було жодних сумнівів щодо того, «чи затримуватися в декреті...» [20, с. 3].

Показовими є словосполучення, які використовують тут жінки: не «зависнути» лише на материнстві (Зачепитися, триматися за що-небудь [17, с. 48]); не засиджуватися в декреті (Довго перебувати де-небудь [17, с. 304]); не затримуватися у декреті (Продовжувати перебувати, залишатися ще на якийсь час де-небудь [17, с. 360]). Спільне значення, яке об'єднує ці лексеми – перебувати десь більше, ніж треба, тобто задовго.

Висновки з дослідження та перспективи подальших пошуків.

Отже, з прикладів стає очевидним той факт, що мовна особистість жінки-матері перших років після проголошення незалежності України суттєво відрізняється від більш сучасного мовного портрета. Сучасні жінки успішно само реалізують себе в кількох сферах життя і тільки в цьому випадку вважають себе щасливою жінкою. Ця ситуація вербалізується у текстах статей за допомогою використання форм складених дієслівних присудків, де основним компонентом виступає інфінітив і називає конкретну дію, а допоміжне дієслово передає граматичне значення: потрібно годувати, потрібно навчати; потрібно любити; не можу дозволити зупинитися... Героїня інтерв'ю пояснює, що «... українка дорівнює слову «сміливість»! Ми надзвичайно сміливі жінки, які за свою країну, дітей, чоловіків, батьків і рідних підуть до кінця...».

Таким чином, проаналізований матеріал дозволяє зробити висновок: базовою моделлю сучасної української жінки є індивідуалізована жінка, яка прагне поєднувати природне призначення жінки-матері, Берегині і професійну успішність, суспільне визнання своїх інтелектуальних здібностей. Сучасні жіночі видання намагаються показати мовну особистість української жінки у всьому розмаїтті її комунікативних, психоемоційних, емоційних та інших виявів, і ця презентаційна полісемантичність відбивається і в мовному конструюванні, яке

синтезує всі виражальні засоби національної мови та її впливовий потенціал.

Перспективними в цьому плані вважаємо подальші дослідження мовної особистості української жінки на матеріалі інших сучасних періодичних видань для жінок.

Література:

1. Ульянова В. О. Мовна особистість української жінки радянських і пострадянських часів (на матеріалі періодичних журнальних видань) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2020. 20 с.
2. Кісь О. Моделі конструювання гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні / І. 2003. № 27. Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n27texts/kis.htm>
3. Кісь О. Повертаючи власне минуле: жіноча історія як джерело сили для сучасного жіночого руху в Україні. Міжнародний жіночий день – історія у фотографіях. К., 2010. С. 15.
4. Маслова Ю. П. Моделі гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні (на матеріалах друкованих ЗМІ). Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Кам'янець-Подільський : Аксіома. Вип. 20. 2009. С. 425–436.
5. Жіночий журнал ELLE Україна. 2022. Сучасний портрет нації. Інтерв'ю К. Мотрич. URL: <http://bit.ly/3IRcsPq>
6. Жіночий журнал ELLE Україна. 2022. Сучасний портрет нації. Інтерв'ю Д. Кацуриної. URL: <http://bit.ly/3ZjgCot>
7. Павличко С. Фемінізм / Передм. В. Агеєвої. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. С. 61.
8. Кісь О. Р. Жіноча історія як напрямок історичних досліджень: становлення феміністської методології. Український історичний журнал. 2012. № 2. С. 159–172.
9. Слінчук В. Мовностилістичні засоби творення гендерних образів молоді (за матеріалами друкованих мас-медіа) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08. К., 2006. 20 с.
10. Жінка. 1997, №5. с. 5.
11. Жінка. 2013, № 3. с. 15.
12. Жінка. 2014, № 2. с. 4.
13. Жінка. 1998, № 3. с. 10.
14. Жінка. 2012, №9. с. 10.
15. Жінка. 2004, №9. с. 8.
16. Жінка. 2001, №4. с. 12.
17. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ – Ірпінь : ВТФ Перун, 2005. 1728 с.
18. Жінка. 1996, №10. с. 2.
19. Жінка. 1994, №5. с. 10.
20. Жінка. 2019, №5. с. 3–5.
21. Жінка. 1994, №5. с. 7.
22. Грабовська І. Проблеми та перспективи жінки в сучасній українській політиці. Сучасність. 2001. № 6. С. 54–59.

23. Літвінова О. В. Проблема поєднання професійних та сімейних ролей у кар'єрно успішних жінок. Гендерна проблематика та антропологічні горизонти : матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Острог, 16–17 берез. 2012). Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2012. С. 71–75.

Bondarenko O., Myronova L., Ulianova V. Peculiarities of verbalization of the idea of a modern Ukrainian woman in periodicals

Summary. The article analyzes the peculiarities of the manifestations of the linguistic personality of a modern Ukrainian woman in periodicals for women. Linguistic personality feels the direct influence of extralingual factors, and this influence is reflected in texts, in particular, in Ukrainian-language periodicals, where a wide range of value orientations, gender prejudices and stereotypes of different eras are fixed. Modern women's publications try to show the linguistic personality of a Ukrainian woman in all the variety of her communicative, psychomental, emotional and other manifestations, and this presentational polysemanticity is also reflected in the language construction, which synthesizes all expressive means of the national language and its influential potential.

The linguistic material of periodicals made it possible to describe the linguistic personality of a modern Ukrainian woman, to reveal her characteristic features on the pages of journalistic texts for women. We discovered, firstly, that modern women successfully realize themselves in several spheres of life and only in this case consider themselves a happy woman, which is reflected in various linguistic means: the use of compound verb predicate forms, where the main component is the infinitive and names a specific action, and the auxiliary verb conveys the grammatical meaning: it is necessary to feed, it is necessary to teach; need to love; can't let it stop.... Secondly, the image of Patroness appears on the pages of the mass media, which concentrates several components: the linguistic personality of a mother, who is characterized and verbalized with exceptional love and respect, and a "working mother", which implies the obligation of socially useful labour and performance of mother's functions, as the natural purpose of a woman.

Having analysed the language material of periodicals for women, we concluded that the basic model of a modern Ukrainian woman is an individualized woman who strives to combine the natural purpose of a woman-mother, Patroness, with professional success, public recognition of her intellectual abilities.

Key words: linguistic genderology, linguistic personality, official ideology, Ukrainian woman, gender prejudices, stereotype, mentality, working mother, image of Patroness, periodicals for women.

*Бухінська Т. В.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича**Черська Ж. Б.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ “АЛЬТРУЇЗМ” (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

Анотація. Стаття присвячена вивченню синтаксичних особливостей вербалізації концепту “АЛЬТРУЇЗМ”. Матеріалом для аналізу слугували біблійні тексти Нового завіту німецькою мовою. У процесі дослідження німецькомовних текстів виявлено різночастинномовні компоненти вербалізації концепту, які використовуються у різних синтаксичних конструкціях, загальною кількістю 2937 речень.

Ключовими компонентами вербалізації стали іменники Liebe (Nächstenliebe), Barmherzigkeit, Barmherzige, прикметники sanfmütig, sanf (nützlich), дієслова lieben, sich verleugnen. Різні синтаксичні конструкції проаналізовано із метою цілісного прояву і розуміння “АЛЬТРУЇЗМУ” у німецькомовній картині світу. У даному дослідженні використовуються статистичні квантитативні методи, які сприяють об'єктивному визначенню розміру речення задля пояснення механізмів цілісного сприйняття тексту.

У межах досліджуваних конструкцій визначено основні постулати прояву “АЛЬТРУЇЗМУ” як “ЛЮБОВІ ДО БЛИЖНЬОГО” (Nächstenliebe), яка виявляється у першу чергу в Богоугодних вчинках та ставленні до оточення. Дієслово lieben виражає безкорисливу любов не тільки до ближніх, а й до ворогів, акцентуючи увагу на прощенні образ та негідних діянь інших людей.

Досліджуючи синтаксичні конструкції біблійних текстів, усі речення були поділені за типом – на прості (далі ПР), складносурядні (далі ССР), складнопідрядні (далі СПР) та складні речення ускладненого типу (далі РУТ), за розміром – на короткі (до 10 слів), середні (до 30 слів), довгі (до 60) та наддовгі, об'єм яких практично не обмежений.

За даними проведених обчислень найбільш суттєві зв'язки встановлені між ознаками [Середні] та [РУТ] ($K=0,32$); [СПР], [ССР], а також [Довгі] та [РУТ]. Проте, особливий зв'язок виявили ознаки [Короткі] та [ПР] (значення коефіцієнта $K=0,63$). У досліджуваних текстах прості речення були переважно короткими, ССР та СПР – середніми, ускладнені – середніми та довгими, а їх вживання суттєво перевищує теоретично очікувані величини.

На основі проведеного аналізу синтаксичних особливостей компонентів вербалізації концепту “АЛЬТРУЇЗМ” із використанням квантитативних методів виявлено статистично доведене переважання простих коротких речень у тексті Нового Завіту. Така побудова синтаксичних конструкцій поклонана, на наш погляд, презентувати одвічні християнські постулати добра і зла у чіткій та зрозумілій для кожного читача формі. Ідеї безкорисливої любові, розуміння “АЛЬТРУЇЗМУ” скеровані до широкої аудиторії

і їхнє представлення не обтяжене складними синтаксичними моделями та зворотами.

Ключові слова: концепт, засоби вербалізації, розмір речення, тип речення, статистичні методи.

Постановка проблеми. На сучасному етапі лінгвістичні дослідження усе частіше сфокусовані на вивчення ментальних особливостей через призму мовної картини світу. Концепти, одиниці узагальненого мовно-ментального ресурсу з етно-національними чи культурно-зумовленими уявленнями людини про дійсність [1, с. 142] дозволяють оптимально відобразити специфічні, притаманні німецькому суспільству риси саме завдяки засобам вербалізації. Різностинномовні компоненти вербалізації концептів у різних синтаксичних конструкціях слугують підґрунтям для цілісного сприйняття культурно-етичних постулатів, актуальних для певної історичної епохи та сьогодення. Одними із достеменних джерел, які фіксують уявлення людини про дійсність, про визначеність добра і зла були і залишаються біблійні тексти.

Аналіз останніх досліджень показав, що біблійні тексти, стали основою для вивчення концептосфери, концептів, засобів вербалізації цих концептів на матеріалі різних мов. Переклади Біблії українською мовою привернули увагу багатьох дослідників у рамках лінгвокультурологічного аспекту. Семантичні особливості лексичних одиниць української мови постали об'єктом вивчення у роботах Ботвін Т. М. [2].

Фразеологічна інтерпретація концепту на основі біблійних текстів англійською мовою останнім часом викликає інтерес у лінгвістів. Так, зокрема, Климків Є.М. аналізує особливості реалізації концепту “ВІРА” в англійській мові засобами фразеологічних одиниць біблійного походження, наголошуючи на активному компоненті концепту, враховуючи відмінності між біблійною та світською картинами світу [3].

Релігійна картина світу англійців, яка відображена у різних текстах релігійного характеру, серед яких є і біблійні, проаналізована у роботах

Бойчук М.Г. [4], За основу дослідниці взяла поліпарадигмальний аналіз релігійної лексики.

Концепти еквівалентності в перекладі Біблії Мартіна Лютера та його сучасній редакції на матеріалі німецької мови досліджував Нечипорук В.М., вдаючись до аналізу повторного введення застарілих конструкцій та формулювань, оцінюючи

важливість ролі синтаксису для розуміння текстів та перекладу синтаксичних структур [5].

З огляду на недостатнє вивчення цілісного сприйняття “АЛЬТРУЇЗМУ” на матеріалі біблійних текстів німецькою мовою, проаналізуємо особливості вербалізації концепту із урахуванням формальних синтаксичних ознак побудови німецьких речень.

Тому мета представленого дослідження – провести аналіз особливостей різночастинномовної вербалізації концепту “АЛЬТРУЇЗМУ” у рамках синтаксичних конструкцій різної довжини задля комплексного сприйняття концепту на засадах християнської моралі у німецькомовному суспільстві із використанням квантитативних методів для об’єктивного визначення взаємозв’язку між розумінням концепту та формою синтаксичної організації компонентів вербалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Біблійні тексти, як відомо, написані здебільшого зрозумілою пересічному читачеві мовою. Новий Завіт містить 27 книг, зміст яких є єдиним для всіх християн. Він складається з чотирьох Євангелій – від Матвія, Марка, Луки та Івана; книги Діянь Апостолів, налічує двадцять одне Послання апостолів і Об’явлення Іоанна Богослова. Жодна інша книга так часто не перекладалась, як Біблія. Уперше Новий Завіт німецькою мовою переклав Мартін Лютер. Пізніше цей переклад був переглянутий і удосконалений спеціальною комісією. Саме сучасний варіант Нового Завіту покладено в основу аналізу синтаксичних особливостей засобів вербалізації концепту “АЛЬТРУЇЗМУ”, Ключовими різночастинномовними компонентами вербалізації, які уособлюють “АЛЬТРУЇЗМУ”, стали іменники Liebe (Nächstenliebe), Barmherzigkeit, Barmherzige, прикметники sanftmütig, sanft (nützlich), дієслова lieben, sich verleugnen. Однак різні синтаксичні конструкції у тексті сприймаються також по-різному. Тому, з метою цілісного прояву і розуміння “АЛЬТРУЇЗМУ” у німецькомовній картині світу, нами було досліджено сучасний варіант Нового Завіту [6], який складає 361 сторінку, а сумарна вибірка синтаксичних конструкцій для вивчення статистичних характеристик становить 2937 речень. Для отримання вірогідних результатів цей обсяг є достатнім.

У межах досліджуваних конструкцій визначено основні постулати прояву “АЛЬТРУЇЗМУ” як “ЛЮБОВІ ДО БЛИЖНЬОГО” (Nächstenliebe), яка виявляється у першу чергу в Богоугодних вчинках та ставленні до оточення:

“Ehre Vater und Mutter; und du sollst deinen Nächsten lieben, wie dich selbst.” Matth. 15/4; 22/3.

Дієслово lieben виражає безкорисливу любов не тільки до ближніх, а й до ворогів, акцентуючи на прощенні образ та негідних діянь інших. Прояви цієї любові ґрунтуються на достойній християнина поведінці:

“Liebet eure Feinde, segnet, die euch fluchen, tut wohl denen, die euch hassen, und betet für die, welche euch beleidigen und verfolgen” Luk. 6/27f.

Як бачимо, засоби вербалізації концепту “АЛЬТРУЇЗМУ” вживаються у різних синтаксичних конструкціях неоднакової довжини, розмір яких безпосередньо впливає на розуміння змісту через лаконічність та чіткість побудови думки. Узявши за основу статистичні методи обробки даних, проаналізуємо залежність сприйняття висловлювання від довжини речення.

Досліджуючи синтаксичні конструкції біблійних текстів, ми поділили всі речення за типом на прості (далі ПР), складносурядні (далі ССР), складнопідрядні (далі СПР) та складні речення ускладненого типу (далі РУТ).

Також, услід за німецькими мовознавцями [7], [8], [9], всі речення за розміром поділяємо на наступні підкласи: короткі (до 10 слів), середні (до 30 слів), довгі (до 60) та наддовгі, об’єм яких практично не обмежений. Нижньою межею довжини речення є 1, верхньої межі немає, оскільки теоретично можливе існування написаного речення будь-якої довжини. Довгі та дуже довгі речення вживаються набагато рідше від середніх та коротких, однак поява навіть одного з таких речень впливає на середню довжину речення.

Для оцінки коливання частот одного і того ж мовного явища і з’ясування того, чи випадкові, а чи закономірні їх збіги, існує особливий критерій χ^2 “хі-квадрат”. Техніка підрахунку за критерієм χ^2 описана в працях Перебийніс В.І. [10].

Носенка І.А. [11], Левицького В.В. [12], [13], Арапова М.В. [14].

Постає питання, чи пов’язаний розподіл підкласів із певним типом речень у тексті Нового Завіту. Частота вживання різних за розміром синтаксичних структур у визначених типах речень наведена в таблиці 1.

Подані в таблиці 1 показники частоти вживання речень у тексті Нового Завіту є абсолютними величинами і не можуть вказати між якими підкласами та типами речень існує зв’язок та визначити, чи відхилення у вживанні є значущими.

Застосування квантитативних методів, як показує досвід, свідчить, що при вивченні текстів, які є неоднаковими за обсягом, та порівнянні досліджуваних одиниць, ефективним і достовірним є критерій χ^2 .

Обчисливши значення χ^2 для таблиці 1, ми встановили, що у досліджуваних типах речень в певних позиціях існують відхилення у вживанні різних за розміром речень. (табл. 2).

За даними таблиці 2 сума «хі-квадрат» складає $\Sigma \chi^2 = 1916.96$ і є статистично значущою, так як перевищує критичну величину (при $df=9$ і $P=0.05$ для нашої таблиці критичною та значущою буде сума $\chi^2=16.92$, а для $P=0.01$ – $\chi^2=21.67$) і підтверджує наявність істотних відмінностей між наведеними в ній частотами. Щоб встановити, наскільки сильним є цей зв’язок, потрібно також обчислити значення коефіцієнта спряженості К.

Констатувати міру зв’язку між підкласами та типами речень дають змогу значення коефіцієнта К. За даними проведених обчислень найбільш суттєві зв’язки встановлені між ознаками [Середні] та [РУТ] ($K=0,32$); [СПР], [ССР],

Таблиця 1

Розподіл підкласів у різних типах речень у досліджуваних текстах

	Короткі	Середні	Довгі	Наддовгі	Усього речень
ПР	1028	276	12	–	1316
ССР	104	316	16	–	436
СПР	140	532	4	–	676
РУТ	–	452	56	1	509

Таблиця 2

Величини χ^2 для розподілу підкласів речень у досліджуваних текстах

	Короткі	Середні	Довгі	Надовгі
ПР	1180,32			
ССР		72,91	0,8	
СПР		221,38		
РУТ		305,78	135,77	

$$\Sigma \chi^2 = 1916.96$$

Таблиця 3

Коефіцієнт спряженості К для розподілу підкласів речень у досліджуваних текстах

	Короткі	Середні	Довгі	Надовгі
ПР	0,63			
ССР		0,16		
СПР		0,27		
РУТ		0,32	0,22	

а також [Довгі] та [РУТ]. Проте, особливий зв'язок виявили ознаки [Короткі] та [ПР] (значення коефіцієнта $K=0,63$). У досліджуваних текстах прості речення були переважно короткими, ССР та СПР – середніми, ускладнені – середніми та довгими, а їх вживання суттєво перевищує теоретично очікувані величини. Це може бути зумовлено тим, що вживання складних синтаксичних конструкцій значно ускладнювало б розуміння тексту.

Висновки дослідження та перспективи. На основі проведеного аналізу синтаксичних особливостей компонентів вербалізації концепту “АЛБТРУІЗМ” із використанням квантитативних методів виявлено статистично доведене переважання простих коротких речень у тексті Нового Завіту. Така побудова синтаксичних конструкцій покликана, на наш погляд, презентувати одвічні християнські постулати добра і зла у чіткій та зрозумілій для кожного читача формі. Ідеї безкорисливої любові, розуміння “АЛБТРУІЗМУ” скеровані до широкої аудиторії і їхнє представлення не обтяжене складними синтаксичними моделями та зворотами.

У перспективі плануємо аналіз семантичних особливостей різночастинномовних компонентів вербалізації взаємопротиставлених концептів “ЕГОІЗМ” – “АЛБТРУІЗМ” на матеріалі біблійних текстів із використанням статистичних методів обробки даних.

Література:

- Cherska Zh. Die Verbalisierungsmittel der Konzepte “EGOISMUS” – “ALTRUISMUS”. *Die Ukraine und der deutschsprachige Raum. Ostjeker Studien zu slawisch-deutschen Kontakten in Geschichte, Sprache, Literatur und Kultur* / hrsg. von Željko Uvanović. Aachen, 2014. S. 141–151.
- Ботвин Т.М. Соматизми в українських перекладах Біблії XIX–XX століть: семантичний та культурологічний аспекти. *Spheres of Culture* / ed. by Ihor Nabytovych. Lublin, 2017 a. Vol. 16. S. 480–488.
- Климків Є.М. Фразеологічна реалізація концепту “віра” в біблійних текстах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2012. № 1(24). С. 125–128. URL: <https://journals.ua.edu.ua/Philology/article/view/946> (дата звернення 27.02.2023).
- Бойчук М.І. Полісемантичні особливості релігійної лексики. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2021. № 48 (1). С. 16–21. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.4>

- Nechyporuk V. Concept of Equivalence in the Martin Luther Translation of the Bible and its Modern Revision. *Молодий вчений*. 2019. N 3 (67). С. 341–344. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-3-67-72>
- Neues Testament. URL: <https://www.wlb-stuttgart.de/pdf> (дата звернення 28.02.2023)
- Altmann G. Verteilungen der Satzlängen. *Glottometrika*. 1988. N 9. S. 147–169.
- Best K.-H. Satzlängen im Deutschen: Verteilungen, Mittelwerte, Sprachwandel. *Göttinger Beiträge zur Sprachwissenschaft*, 2002. N 7. S. 7–33.
- Heups, G. Untersuchungen zum Verhältnis von Satzlänge zu Clauselänge am Beispiel deutscher Texte verschiedener Textklassen. *Glottometrika*. 1983. N 5. S. 113–133.
- Перебийніс В.І. Статистичні методи для лінгвістів. Вінниця : Нова Книга, 2001. 168 с.
- Носенко І.А. Начала статистики для лінгвістів. Москва : Высшая школа, 1981. 157 с.
- Левицький В.В. Квантитативные методы в лингвистике. Черновцы : Рута, 2004. 190 с.
- Левицький В.В. Семасіологія. Вінниця : НОВА КНИГА, 2006. 512 с.
- Арапов М.В. Квантитативная лингвистика. Москва : Наука, 1988. 183 с.

Bukhinska T., Cherska Zh. Syntactic peculiarities of verbalisation of the concept “ALTRUISM” (on the material of the German language)

Summary. The article under discussion deals with the studies of syntactic peculiarities of verbalization of the notion “ALTRUISM”. The analysis was carried out on the basis of the biblical texts of the New Testament in the German language. In the course of investigating German-language texts, the author has identified the components of verbalization of the concept that belong to different parts of speech and are used in different syntactic constructions (the total number of 2937 sentences).

The key components of verbalization are the nouns Liebe (Nächstenliebe), Barmherzigkeit, Barmherzige, the adjectives sanfmütig, sanft (nützlich), and the verbs lieben, sich verleugnen. Various syntactic constructions have been analyzed in order to holistically manifest and understand the notion of “ALTRUISM” in the German-speaking reception of the world.

This research applies statistical quantitative methods that facilitate accurate evaluation of the sentence size, which aims

at explaining the mechanisms of holistic text perception. Within the constructions under studies, there have been determined the basic postulates of manifesting "ALTRUISM" as "LOVE OF NEIGHBOR" (Nächstenliebe). It can be traced up most vividly in God-pleasing actions and attitude towards others. The verb lieben denotes unselfish love not only for neighbors but also for enemies, emphasizing the forgiveness of offenses and unworthy actions of others.

In the course of studying the syntactic constructions of the biblical texts, all sentences were divided by type – into simple (hereinafter referred to as SS), compound (hereinafter referred to as CS1), complex (hereinafter referred to as CS2), and compound sentences of a complicated type (CCS); by size – into short (up to 10 words), medium (up to 30 words), long (up to 60 words), and extra-long, the latter having no length restriction. According to the calculations, the most significant connections were established between the features of [Medium Sentences] and [CSS] ($K=0,32$), [CS2] and [CS1], as well as between [Long Sentences]

and [CCS]. However, there exists particular connection between the features of [Short Sentences] and [SS] ($K=0,63$). In the studied texts, simple sentences were mostly short, SC1 and SC2 – of medium length, CCS – medium and long, whereas the latter's usage considerably exceeds the theoretically expected values.

Relying on the analysis of syntactic peculiarities of the verbalization components of the concept "ALTRUISM" (with the application of quantitative methods), the prevalence of simple short sentences in the New Testament text is statistically proven. In our opinion, such a combination of syntactic structures is intended to present the eternal Christian postulates of good and evil in a clear and understandable form for every reader. The ideas of selfless love and the understanding of "ALTRUISM" are aimed at a wide audience, and their presentation is not burdened by complex syntactic models and phrases.

Key words: concept, means of verbalization, sentence size, sentence types, statistical methods.

*Винник О. Ю.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка**Сологуб Л. В.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АНГЛОМОВНИХ ПІДРУЧНИКІВ З ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ

Анотація. У статті запропоновано аналіз сучасних англійських підручників з вищої математики з позицій комунікативно-прагматичного підходу до мови. Загальний огляд досліджень доводить, що науково-навчальні тексти з вищої математики реалізуються на перетині науково-дидактичного та математичного дискурсів і поєднують характерні особливості та провідні ознаки обох цих дискурсів. З математичним дискурсом їх поєднує тематика, галузева спеціалізація аудиторії, вживання специфічної наукової термінології та символічних знаків, а з науково-дидактичним – їхня функційно-цільова роль як носіїв та засобів передавання й отримання знань з вищої математики.

Автором підручника з вищої математики є авторитетний учений-математик, викладач деякої математичної дисципліни, а читачем – студент коледжу чи університету, який вивчає вищу математику у межах своєї освітньої програми. Встановлено, що основне завдання автора підручника з вищої математики полягає у тому, щоб акумулювати науково-професійну інформацію і подати її у формі, зручній для вивчення певною цільовою категорією читачів; основна мета читача – здобути знання, уміння та навички, необхідні для його ефективної фахової соціалізації.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що основне смислове навантаження у текстах підручників з вищої математики несе специфічна галузева термінологія, а також так звана універсальна математична мова (цифри, знаки, дії тощо) і різні графічні засоби (таблиці, графіки, формули тощо). Головними засадами оформлення змісту повідомлення в підручнику з вищої математики є орієнтація на змістовний, інформативний, послідовний, логічний та системний виклад науково-професійної інформації. Типовим принципом побудови тексту підручника є дотримання норм книжно-писемного мовлення. З метою раціоналізації викладу, надання йому рис точності й аргументованості застосовуються специфічні для математичного дискурсу мовні кліше і фразеологізми.

У статті обґрунтовано, що підручники з вищої математики характеризує висока частотність вживання обмеженої кількості часових форм і способів дієслівної лексики. Аналіз фактичних джерел переконливо довів, що найбільш поширеними є теперішній неозначений час (активний і пасивний стан), дійсний, наказовий і питальний способи. Відзначено, що з метою полегшити читачеві сприйняття складної інтелектуальної інформації автор начебто залучає його у процес обговорення, звертаючись до нього безпосередньо як до реального співрозмовника.

Ключові слова: підручник з вищої математики, науково-дидактичний дискурс, математичний дискурс, науково-навчальний текст, адресант (автор), адресат (читач).

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Інтеграційні процеси у науковій лінгвістичній парадигмі кінця ХХ – початку ХХІ ст. сприяли появі та розвитку нових перспективних галузей мовознавства – когнітивної лінгвістики, психолінгвістики, лінгвопрагматики, комунікативної лінгвістики, дискурсології тощо. Спільним для них є орієнтація на фактор людини, чия мовна здатність трактується як когнітивний феномен, один з важливих інструментів пізнання людиною навколишнього світу, засіб оброблення, збереження та передавання інформації. У контексті сучасної функціонально-комунікативної, антропоцентричної науки щораз активніше на сторінках наукових лінгвістичних видань обговорюються питання, пов'язані з особливостями вербалізації людських знань і досвіду, способами вираження особистості у мовленні та організації міжособистісної мовленнєвої взаємодії. У науковому лінгвістичному обігу з'являється поняття дискурсу, який (поряд з жанром і текстом) вважають на сьогодні однією з найважливіших категорій спілкування. Особливу увагу дослідників привертають типи дискурсу, які реалізуються у різних сферах мовленнєвої діяльності людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз різних типів дискурсу, зокрема, тих, що стосуються наукової та професійної діяльності людини залишається на сьогодні одним із популярних напрямків досліджень (див., напр., [1], [2], [3], [4], [5], [6]). Щодо математичного дискурсу, то він дотепер залишається маловивченим типом мовленнєвої комунікації. Тут заслугове на увагу дослідження вітчизняної мовознавиці І. Шкарбан [7], яка дослідила лінгвістичний аспект модальності в сучасному англійському академічному математичному дискурсі. Однак підручники з вищої математики ще не потрапляли у поле зору українських лінгвістів. Таким чином **актуальність дослідження** зумовлена загальною орієнтацією сучасного мовознавства на розгляд мови в її комунікативному аспекті, необхідністю подальшої розбудови теорії дискурсу, інтересом мовознавців до проблеми аналізу різних його типів. Вона також обумов-

лена вагомою роллю математики у житті суспільства й окремого індивіда. Зародившись на світанку цивілізації, сьогодні математика залишається невід'ємною складовою загальної культури людини, необхідною умовою її повноцінного життя в сучасному суспільстві, основою й ефективним інструментом вивчення та пізнання навколишнього світу, засобом формування нових знань, рушієм розвитку науки і техніки та прогресу людства в цілому.

Мета статті полягає в аналізі комунікативних, прагматичних, та мовностилістичних особливостей сучасного англійського підручника з вищої математики у контексті комунікативно-прагматичного підходу до мови. Матеріалом дослідження слугували 8 сучасних автентичних англійських підручників з лінійної алгебри, аналітичної геометрії та математичного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науково-професійному середовищі підручники слугують основним джерелом знань з дисципліни для майбутніх фахівців. Як стверджує І. А. Колеснікова, основна прагматична мета науково-навчальних текстів у професійній сфері полягає у передаванні, пропаганді, поширенні фахового та наукового знання з тієї чи іншої галузі, що набуло статусу постулату [8]. Крім цього, на думку І. П. Дроздової, навчальні тексти за фахом знайомлять студентів з провідними моделями мовлення, характерними для певного професійного середовища, сприяють формуванню у них професійного вокабуляру, забезпечують розвиток навичок професійної мовленнєвої діяльності, що своєю чергою веде до формування фахової мовно-комунікативної компетенції майбутніх фахівців різних галузей [9, 16].

Підручник з вищої математики, з одного боку, належить до науково-дидактичного дискурсу – різновиду інституційного, що функціонує у середовищі вищої освіти та базується на відносинах у парі “викладач – студент”. Тоді як з іншого – до математичного, з яким його поєднує тематика текстів, вживання специфічної наукової термінології та символічних знаків, спосіб подання інформації (послідовність, логічність, стислість, об'єктивність, аргументованість). Таким чином науково-навчальні тексти з математики становлять органічне переплетення науково-дидактичного та математичного дискурсів, оскільки поєднують специфіку та провідні ознаки обох цих дискурсів. Йдеться не лише про вживання характерних лексичних, граматичних, синтаксичних, риторичних структур та засобів, але також про систему понять, ментальні моделі, ціннісну орієнтацію та світоглядні засади науково-дидактичного та математичного дискурсів.

Адресантами текстів підручника з вищої математики є авторитетні фахівці у цій галузі – учені-математики, викладачі математичних дисциплін університетів, які володіють спеціальними знаннями та логіко-поняттєвим апаратом вищої математики, а адресатами – студенти, які навчаються за математичною спеціальністю у вищому навчальному закладі, чи ті, в навчальних планах яких присутні математичні дисципліни (про те, для кого призначено підручник, зазвичай вказано у передмові до нього). Адресант генерує, збирає, опрацьовує наукові математичні знання та подає їх у вербальній формі, адаптованій відповідно до рівня сприйняття та обсягу спеціальних фонових знань і потреб потенційного адресата. Від ефективності автора як мовця і фахівця залежить процес комунікації та якість створених ним текстів. Читання науково-навчальних

текстів за фахом формує комунікативну компетенцію адресата у відповідній науково-професійній сфері, включаючи, такі її складники як предметна, формально-логічна та лінгвістична компетенції. Оволодіння майбутнім фахівцем кожним із цих компонентів означає наявність у нього знань, умінь і навичок, необхідних для ефективної наукової чи фахової соціалізації.

Зміст і структура підручника залежать від освітніх стандартів, вимог програми, цілей навчання чи бачення автором того обсягу знань, який повинен засвоїти його потенційний читач після ознайомлення з відповідним параграфом, розділом тощо. Не викликає сумнівів той факт, що інформаційно-змістовий аспект професійної цінності текстів підручника належить до компетенції фахівців у тій предметній галузі науки, якої він стосується. Однак аналіз текстів на різних мовних рівнях, починаючи від фонографічного до синтаксичного, із застосуванням лінгвістичних методів і прийомів – компетенція лінгвістів.

Математика належить до точних наук, відповідно, у текстах, в яких вербалізується математичний дискурс, домінує змістово-фактуальна інформація, експліцитна за своєю природою, тобто виражена вербально у прямих, предметно-логічних, словникових значеннях мовних одиниць. Також спостерігається тяжіння до традиційних мовних норм, переважно використання синтаксису книжної мови, літературно-книжних слів та виразів, а також тих мовних засобів, які здатні точно і недвозначно виражати зміст повідомлення. Основна роль тут передовсім належить специфічній галузевій термінології, у тому числі іншомовного походження, (graph, ratio, vector, partial derivative, linear equation, matrix, numerical method, sine, cosine, linear approximation, parabola, ellipsis, hyperbola, chaos, trigonometric function). Крім термінів, вагому роль у формуванні змісту повідомлення виконує універсальна і зрозуміла у всьому світі математична мова – числа, символи, знаки, формули, структури та моделі ($a \pm b$; $\sin 30.2^\circ = .5030$; $\log_2 x = 2$; $f(x) = x^5 - 5x^4 - 12x^3 + 126x^2 - 280x + 200$; $0 \leq \theta \leq \pi$), а також графічні засоби, чий інформативний потенціал перевершує комунікативні можливості суто словесного вираження і переклад яких граматично правильними реченнями не завжди буде адекватним і повним.

Головним принципом оформлення змісту повідомлення в підручниках з вищої математики є змістовність, інформативність, фактична насиченість, послідовність та системність у викладі наукової інформації, логічність, доказовість. Це пояснюється, з одного боку, загальною орієнтацією підручників на ефективне сприйняття, засвоєння та запам'ятовування запропонованого у них матеріалу, а з іншого, внутрішньою логікою самої математики: її філософією, методами доведень і спростувань, типовими алгоритмами розв'язання певних класів задач тощо. Саме тому підручники з вищої математики характеризуються високою частотністю мовних кліше і фразеологізмів, які дозволяють найбільш точно й економно формувати зміст повідомлення (Section ... will discuss...; similarly...; in reverse...; to summarize...; thus; if...; then...; if...; what...; it follows from... that...; ... is referred to as...; we have shown that...; we shall demonstrate that...; for this purpose, we write...; to illustrate the process, we shall prove the following...; we have the following...; for...; find...; take... and find...; for... show...; assume that...; consider that...; prove that...; prove or disprove...; let... be...; This completes the proof.).

Щодо дієслівних форм, то у формальному математичному дискурсі в основному застосовується теперішній неозначений

час (активний і пасивний стан), дійсний, наказовий і питальний способи. Інші способи дієслова виражають певний ступінь невпевненості, а тому є нетиповими для дисципліни, зосередженої на доведенні універсальних істин.

Дійсний спосіб теперішнього неозначеного часу безумовно переважає серед інших форм – він підходить для опису поточної ситуації, достатньо лаконічний та має логічну структуру констативного висловлення, що робить його відмінним засобом формулювання наукових положень, що не потребують верифікації:

The converse of the lemma holds: any subspace is the span of some set, because a subspace is obviously the span of itself, the set of all of its members. Thus a subset of a vector space is a subspace if and only if it is a span. This fits the intuition that a good way to think of a vector space is as a collection in which linear combinations are sensible. Taken together, Lemma 2.9 and Lemma 2.15 show that the span of a subset S of a vector space is the smallest subspace containing all of the members of S. [10, 101].

Рідше застосовується минулий час, наприклад, у висновках в кінці розділу, для посилань на здобутки попередників чи попередні частини тексту, та майбутній – для окреслення наступних дій (при цьому вживання в цих випадках теперішнього часу також вважається цілком природним і прийнятним):

– Newton and Leibniz invented calculus independently, and Newton's friends spent a lot of time proving that he was first. He was, but it was Leibniz who thought of writing dy/dx -which caught on. It is the perfect way to suggest the limit of $\Delta y/\Delta x$. Newton was one of the great scientists of all time, and calculus was one of the great inventions of all time – but the notation must help [11, 48–49].

– Chapter 1 started with straight line graphs. The velocity was constant (at least piece-wise). The distance function was linear. Now we are facing polynomials like $x^3 - 2$ or $x^4 - x^2 + 3$, with other functions to come soon. Their graphs are definitely curved. Most functions are not close to linear-except if you focus all your attention near a single point. That is what we will do. [11, 58]

Основна функція наказового способу у текстах з вищої математики – спровокувати розумову активність читача, спонукати його до пошуку рішення, дати корисну пораду чи рекомендацію чи примусити мислити разом з автором:

– Explain geometrically what is happening here. Why is h “too large”? Hint. Don't attempt to do this by hand. Write a program for a computer or a programmable calculator. In writing your program don't ignore the possibility that $\nabla\phi(x_n)$ may be zero for some n . Also don't forget when you write up your report that the reader probably has no idea how to read the language in which you write your program [12, 199];

– Let's see how this works for small matrices first [13, 169].

Перевірка знань – невід’ємна складова навчального процесу, тому питання і завдання до теми можна без сумніву вважати однією з найбільш характерних ознак навчального дискурсу. Окрім контрольних запитань у кінці розділу, спрямованих на (само)перевірку рівня засвоєння студентами теоретичного матеріалу, у текстах підручників з вищої математики часто зустрічаються питання, включені у пояснення теоретичного матеріалу. Саме вони становлять найбільший інтерес в аспекті комунікативно-прагматичного підходу до мови, оскільки виконують не стільки навчальну, скільки комунікативну, діалогізуючу функцію. Тобто відбувається

експліцитна діалогізація монологічного мовлення автора, що наближує змодельовану у дискурсі ситуацію до реального міжособистісного спілкування, до створення ефекту присутності реальних співрозмовників – адресанта й адресата. Зазвичай сам автор далі у тексті дає відповідь на поставлене ним питання, тому функція питальних речень у розповідному тексті – показати інтригу наукового пошуку, збудити пізнавальний інтерес читача, привернути його увагу до твердження, висловленого після питання, заохотити читача до “спільного пошуку рішення чи полеміки з автором”. Наприклад,

We shall generally use the letter x to denote an independent variable. This raises the question: How does one tell whether an occurrence of x denotes a real number or the identity function? The answer is that the notation alone does not tell, but the context and the reader's understanding should [14, 31].

Привертає увагу той факт, що, на відміну від наукових текстів з притаманною їм логічністю, безособовістю, відсутністю емоційності, мовлення автора підручників з вищої математики побудовано таким чином, щоб зробити читача активним учасником, максимально залучити його в процес обговорення. Це, зокрема, виражається у вживанні особових займенників першої і другої особи, вказівках на мисленнєві процеси та емоції автора та читача. Так, у наступному автор говорить з читачем від власного імені, вживаючи займенник першої особи I і звертається безпосередньо до читача як до реального співрозмовника:

I want to say clearly: Mathematics is not formulas, or computations, or even proofs, but ideas. The symbols and pictures are the language. The book and the professor and the computer can join in teaching it. The computer should be non-threatening (like this book and your professor) – you can work at your own pace. Your part is to learn by doing [15, 44].

У наступному прикладі так зване інклюзивне we об'єднує у своїй семантиці як автора, так і читача. Це створює ефект колективного автора повідомлення, яке слід сприймати як єдину позицію обох учасників комунікативного процесу. Адресант повідомлення таким чином піднімає адресата до рівня свого союзника та рівноправного учасника процесу міркувань, а також підкреслює, що розраховує на взаємодію, на зближення читацького сприймання зі своїм власним. Наприклад:

We shall return to the pollution problem in Example 1.1.11 with specific formulas for $c(p)$ and $p(t)$, but first you need to see a few examples of how composite functions are formed and evaluated [16, 6].

На думку Т. В. Яхонтової, залучення читача у ментальний простір автора є дуже важливим для адекватного сприйняття інформації, особливо у галузях точних наук, розуміння яких вимагає великих інтелектуальних зусиль [17, 254].

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Отже, у дослідженні встановлено, що науково-навчальні тексти з вищої математики реалізуються на перетині науково-дидактичного та математичного дискурсів і поєднують характерні особливості та провідні ознаки обох цих дискурсів. Основне завдання автора підручника з вищої математики полягає у передаванні адресату знань і формуванні у нього професійної компетентності у цій галузі, а мета читача – акумулювати науково-професійну інформацію

(знання) як базу для майбутньої наукової чи професійної діяльності. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розробці типології текстів з метою навчання студентів-математиків англійської мови за професійним спрямуванням.

Література:

1. Басюк Л. М. Дебати в парламентському дискурсі Великої Британії і США: лінгво-прагматичний сапект : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2019. 18 с.
2. Боднар О. М. Лінгвістичні особливості німецької фахової мови екології : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Чернівці, 2016. 20 с.
3. Винник О. Ю. Комунікативні стратегії і тактики впливу на адресата в сучасному англійському дискурсі програмування: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2012. 20 с.
4. Зайцева М. О. Когнітивно-комунікативні параметри англійського судового дискурсу в діяхронії (кінець XIX - початок XXI століть) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2021. 40 с.
5. Кобзєва О. О. Стратегії та тактики судді в американському судовому дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2017. 20 с.
6. Сологуб Л. В. Комунікативні стратегії фахової соціалізації адресата у науково-дидактичному дискурсі (на матеріалі сучасних англійських підручників з екології) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2015. 20 с.
7. Шкарбан І. Лінгвістичний аспект модальності сучасного англійського математичного дискурсу // Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія», 49, С. 231–236.
8. Колеснікова І. А. Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні параметри професійного дискурсу : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.15. Київ, 2009. 32 с.
9. Дроздова І. П. Наукові основи формування українського професійного мовлення студентів нефілологічних факультетів ВНЗ : монографія. Х.: ХНАМГ, 2010. 320 с.
10. Hoffman L. D., Bradley G. L. Calculus For Business, Economics, and the Social and Life Sciences : textbook. McGraw-Hill, 2010. 806 p.
11. Strang G. Calculus : textbook. Wellesley-Cambridge Press, 2019. 671 p.
12. Hefferon. J. Linear Algebra : textbook. Orthogonal Publishing L3C, 2020. 526 p.
13. Linear Algebra : textbook / Cherney D., Denton T., Thomas R., Waldron A. Davis California, 2013. 436 p.
14. Crowell R.H., Slesnick W.E. Calculus with Analytic Geometry : textbook. Peter G. Doyle, 2008. 662 p.

16. Strang G. Calculus : textbook. Wellesley-Cambridge Press, 2019. 671 p.
17. Erdman J. M. Exercises and Problems in Calculus : textbook. Portland State University, 2013. 364 p.
18. Яхонтова Т. В. Лінгвістична генетика наукової комунікації : монографія. Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2009. 420 с.

Vynnyk O. Yu., Solohub L. V. Pragmatic and linguistic features of English textbooks of higher mathematics

Summary. The article offers the text analysis of modern textbooks of linear algebra, calculus, and analytic geometry from the standpoint of a communicative-pragmatic approach to language. The conducted analysis confirms that mathematical science texts combine characteristic features of both mathematical and the so-called scientific and didactic discourse types.

The author of a textbook of higher mathematics is a reputable scholar or/and a lecturer in mathematics, while the reader is a college student, who is studying mathematics within the scope of their syllabus. It is established that the main intention of the author is to accumulate scientific knowledge in the field of higher mathematics and present it in a form, which is best suitable for a certain target readership; the main goal of the reader is to gain knowledge and develop skills necessary for their effective professional socialization.

The study confirms that the main semantic load in the texts on higher mathematics is carried by specific mathematics terminology, as well as the universal mathematical language (i.e. numbers, signs, operations, etc.) and various graphical devices (e.g. tables, formulas, graphs, etc.). The text design is aimed at an informative, consecutive, logical, and systemic presentation of the information in the field of higher mathematics. The author typically follows the conventions of formal written English, widely using clichés and phraseological units, which are specific to the scientific mathematical discourse, in order to rationalize the narration and add accuracy and argumentativeness to his statements.

The research shows that the language of textbooks of higher mathematics is generally characterized by the use of a limited number of grammar tenses and moods. It also points out that in order to make mathematical texts easier to read and comprehend, the author sort of “involves” the reader in the process of discussion, treating him/her as a real interlocutor.

Key words: textbook of higher mathematics, scientific and didactic discourse, mathematical discourse, scientific and educational text, addressee (author), addressee (reader).

Вискушенко С. А.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та перекладу
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Мосієнко О. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та перекладу
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Свиридюк Т. В.
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов економічного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СТРАТЕГІЯ ПЕРЕКОНАННЯ У ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВАХ БРИТАНСЬКОГО ПРЕМ'ЄР-МІНІСТРА РІШІ СУНАКА (РИТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

Анотація. Стаття присвячена аналізу актуалізації стратегії переконання у політичній промові з позиції риторики та апеляції до потреб людини.

Будь-яке мовлення є потужним засобом впливу на аудиторію. Такий маніпулятивний та персуазивний потенціал характерний для політичного дискурсу, який змінюється і набуває нових характеристик під впливом глобалізаційних процесів у сфері політики та інформаційних технологій. Невідомою частиною політичної діяльності є боротьба за владу та прагнення втримати її, що обумовлює специфіку політичної комунікації. Одним із проявів політичної комунікації є політична промова, яка розглядається як інформативно-переконувальний тип тексту. Політична промова спрямована на зображення певних подій, ідей, переконань і цінностей з одночасним здійсненням впливу на емоції та свідомість адресатів. З метою переконання адресатів, тексти політичних промов структуруються відповідно до правил античної риторики та її основних компонентів – етосу, пафосу і логосу. Етос відбиває особистісні характеристики ризора і втілює самопрезентацію. Пафос асоціюється з впливом на емоції, оцінки та потреби адресатів. З логосом пов'язують мовні одиниці та структури, за допомогою яких оратор досягає бажаного впливу на аудиторію. У дослідженні проаналізовано першу промову прем'єр-міністра Великобританії Ріші Сунака в аспекті актуалізації стратегії переконання кризь призму риторики потреб.

У процесі аналізу промови голови уряду було встановлено, що стратегія переконання реалізується тактиками солідарності, подяки, критики, вихваляння, обіцянки та попередження. Виокремлені тактики ґрунтуються на апеляції до емоцій та важливих потреб людини, зокрема потреби у приналежності, безпеці, репутації та самоактуалізації. У політичних виступах апеляція до потреб у репутації та самоактуалізації сприяє створенню позитивного іміджу оратора та отримання підтримки від аудиторії.

Ключові слова: політична промова, стратегія, тактика, переконання, риторика, потреба.

Постановка проблеми. Велика кількість сучасних лінгвістичних досліджень спрямована на аналіз мовлення політичних діячів, яке характеризується використанням широкого спектру мовних засобів різноманітного значення, що відображають певну ідеологію, вектор політики окремої країни або політичного діяча, забезпечуючи досягнення комунікативного й маніпулятивного ефекту. Загальновідомим фактом є те, що у політичній сфері йде безперервна боротьба за владу, повноваження, зони впливу з метою втілення задуманих політичних, економічних та соціальних ідей у життя. Мовні засоби відіграють ключову роль у реалізації переконання у політичному дискурсі.

Політичні промови світових лідерів, як форма втілення політичного дискурсу, ретельно створюються та структуруються відповідно до принципів риторики із залученням стратегії переконання, спрямованої на маніпулювання думками аудиторії та формуванням у неї певного ставлення до подій чи явищ. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю застосування нового підходу до вивчення та аналізу політичних промов з урахуванням не тільки принципів класичної риторики, а й особливостей сучасних медіа, які транслюють виступи відомих політичних діячів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні лінгвістичні дослідження демонструють інтерес до вивчення різних аспектів політичного дискурсу, його елементів, механізмів, комунікативних стратегій і тактик, а також політичних промов як текстового втілення політичного дискурсу. Політичну промову розглядають як комунікативного посередника між політиками та адресатами, за допомогою якого високопосадовці можуть впливати на прийняття глобальних, національних та локальних рішень, зумовлюючи виконання або ігнорування конкретних дій та реалізацію політичних, соціальних, економічних змін. Політичні промови вивчалися в аспекті їх лексичної організації [1, с. 236–237], когнітивно-комунікативних параметрів [2, с. 185–186], тактико-стратегічної організації [3, с. 31–32], персуазивного

та маніпулятивного потенціалу [4; 5], а також риторичних прийомів [6, с. 46–48].

Мета дослідження – проаналізувати основні тактики реалізації стратегії переконання у промові британського прем'єр-міністра з урахуванням апеляції до різних потреб, що втілюють пафос як один з основних риторичних аспектів політичного виступу.

Виклад основного матеріалу. Переконання визначають як цілеспрямований вплив на вірування, установки, наміри та мотивацію людини. Прийоми переконання характерні для політичних промов політиків, які нерідко прагнуть нав'язати певні моральні чи етичні цінності своїй аудиторії [7, с. 258]. Процес переконання базується на усвідомленому прагненні мовця вплинути на адресата та змінити його думку щодо чогось шляхом спонування до свідомого чи несвідомого прийняття певного рішення [8, с. 7]. Ситуація, коли людина піддається переконанню, охоплює випадки, в яких її поведінка була змінена під впливом мовленнєвих повідомлень, які прямо або опосередковано апелюють до розуму та емоцій особи, яку намагаються переконати [9, с. 70–73].

Риторична та персуазивна природа політичної промови ґрунтується на трьох ключових компонентах античної риторики, відомих як етос, пафос і логос. Етос відображає характер риторика і розглядається як саморепрезентація; пафос традиційно пов'язують з впливом на емоції, оцінки та потреби аудиторії; логос розглядається як вербальні структури, які забезпечують вплив на адресата за допомогою представлених аргументів і фактів [10, с. 43–45]. Етос і пафос ефективно використовуються у політичних промовах для підготовки аудиторії до сприйняття аргументів у різних частинах виступу [11, с. 576]. Емоційні аргументи краще впливають на широку аудиторію, особливо мало освічену, яка не спроможна до глибокого аналізу інформації та розмірковування [12, с. 156].

Той факт, що політичні промови транслюються сучасними засобами інформації, дозволяє говорити про медіатизацію пафосу, що обумовлює необхідність розрізняти переконання через емоції і потреби [13, с. 155]. Сучасні політичні промови, які адресати сприймають через телебачення або мережу Інтернет, відображають риторику потреб, яка зосереджена на способах привернення та утримання уваги не тільки за рахунок емоцій, а й потреб та мотивів. Відсутність безпосереднього контакту адресатів з ритором зумовлює актуалізацію нових рис пафосу, що сприяють успішному переконанню аудиторії, до якої адресована промова. Зокрема, апеляція до потреб дозволяє оратору викликати необхідні почуття шляхом інформування, розповіді або опису [14, с. 138].

Взаємодія емоцій, мотивів та потреб для політичної промови пояснюється по-перше, тим, що емоції можуть однаково визначати і позитивну, і негативну мотивацію [15, с. 121]. По-друге, перелік емоцій за Аристотелем корелює з потребами, які були виокремлені Абрахамом Маслоу і включають фізіологічні, у приналежності, безпеці, репутації та самоактуалізації [16, с. 35–47]. Фізіологічні потреби включають фізичні параметри, які забезпечують виживання людини. Людський організм не зможе функціонувати належним чином і зрештою загине, якщо фізичні параметри (необхідність бути активним, відпочивати, спати, тощо) не будуть задовольнятися. Це свідчить про зв'язок фізіологічних потреб з потребою у безпеці, яка передбачає стабільність, незалежність, захист, свободу від

страху і хаосу, порядок і закон [17]. Потреба у приналежності передбачає входження людини у різноманітні групи. Після задоволення базових потреб (фізіологічних, у безпеці, приналежності), нагальними стають потреби більш високого рівня. Найвищою серед них вважається самоактуалізація, яка вимагає повної реалізації потенціалу людини [17]. Апеляція до потреби у приналежності дозволяє поділити масову аудиторію на групи. Люди мають відчувати себе частиною соціальних утворень, не залежно від того великі вони чи малі.

Аналіз першої промови Ріші Сунака [18] на посаді прем'єр-міністра засвідчив, що політик вміло використовує аристотелівські риторичні стратегії етосу, пафосу та логосу під час своїх політичних виступів. Зазначені стратегії переконання допомагають підтримати, довести й зміцнити заяви та ідеї, висловлені діючим британським прем'єром за рахунок надання джерела інформації, викладення фактів та посилення на власний авторитет. Детальніше розглянемо низку тактик стратегії переконання, реалізація яких здійснюється за рахунок апеляції до певних потреб аудиторії.

Вступна частина промови Ріші Сунака як прем'єр міністра містить апеляцію до потреби у приналежності. Ритор ідентифікує себе як *your new Prime Minister*, що відбиває його звернення до народу країни і прагнення показати свою приналежність до нього, про що свідчить також словосполучення *our country*. Зазначені фрази вказують на реалізацію тактики солідарності, напр., *It is only right to explain why I am standing here as your new Prime Minister*. Прем'єр-міністр наводить низку аргументів, як обґрунтування свого призначення на посаду перераховуючи негативні події, зокрема значну економічну кризу, наслідки пандемії, а також війну в Україні, яка дестабілізувала енергетичні ринки та ланцюги поставок, напр., *Right now our country is facing a profound economic crisis. The aftermath of Covid still lingers. Putin's war in Ukraine has destabilized energy markets and supply chains the world over*. Наведені висловлення відображають апеляцію до потреби у безпеці, яку має забезпечити новий уряд, вживаючи негайних дій (*right now*).

У наступних висловленнях спостерігаємо реалізацію тактик подяки, напр., *I want to pay tribute to my predecessor Liz Truss, she was not wrong to want to improve growth in this country, it is a noble aim*, похвали, напр., *And I admired her restlessness to create change* та критики напр., *But some mistakes were made. Not borne of ill will or bad intentions. Quite the opposite, in fact. But mistakes nonetheless*, які використовуються для характеристики попереднього голови уряду Ліз Трасс. Висловлення, яке відображає критику, слугує також і аргументом щодо призначення Ріші Сунака, якого наділили повноваженнями та обов'язком проведення більш успішної та дієвої політики. Використання особового займенника *I* вказує на застосування апеляції до потреби у самоактуалізації. Використання комбінації тактик подяки, похвали та критики у цьому фрагменті промови вказує на неоднозначне ставлення риторика до своєї попередниці.

Натомість, коли Ріші Сунак говорить про Бориса Джонсона, використовує тактики подяки, напр., *I will always be grateful to Boris Johnson for his incredible achievements as Prime Minister; and I treasure his warmth and generosity of spirit* та солідарності, напр., *And I know he would agree that the mandate my party earned in 2019 is not the sole property of any one individual, it is a mandate that belongs to and unites all of us*. Використання словосполучень з присвійними займенниками *his incredible achievements*,

his warmth and generosity of spirit спонукають та мотивують адресатів сприймати Бориса Джонсона як досвідченого і хорошого політика. Реалізація зазначених тактик свідчить про прихильність нового прем'єр-міністра до відомого політичного діяча та прагнення переконати аудиторію в його значимості для політичного життя країни,

Акцентування уваги адресата на досягненнях та важливості прем'єр-міністра забезпечується словосполученнями на позначення посад, які він отримав (*leader of my party, your Prime Minister*), що відображають потребу в приналежності, зокрема до партії та народу, напр., *And I have been elected as leader of my party, and your Prime Minister, in part, to fix them*. Намір голови уряду діяти негайно аби виправити помилки, зроблені попереднім кабінетом міністрів, відбиває прислівник *immediately*, який надає більшій емоційності висловленню і відображає пафос, напр., *And that work begins immediately*.

Для того, щоб переконати адресатів, що він гідний посади прем'єр міністра, Ріші Сунак використовує тактику вихваляння, нагадуючи усім про те, що він доклав багато зусиль під час пандемії, аби захистити людей та підприємства, напр., *But you saw me during Covid, doing everything I could, to protect people and businesses, with schemes like furlough*. Фактором, що слугує досягненню переконання у наведеному висловленні, є апеляція до професійних здібностей оратора та його кар'єрі у складі кабінету міністрів, що свідчить про реалізацію потреб у репутації та самоактуалізації. Словосполучення *to protect people and businesses* вказує на апеляцію до потреби у безпеці.

Новий очільник уряду вдається у своїй промові до тактики обіцянки, коли говорить про свої плани на новій посаді, напр., *I will place economic stability and confidence at the heart of this government's agenda. ... I will unite our country, not with words, but with action. I will work day in and day out to deliver for you. Trust is earned. And I will earn yours*. Використання особового займенника *I* вказує на самоактуалізацію риторика, що відповідає пафосу як компоненту риторичної текстопобудови політичної промови. Від імені усього уряду Ріші Сунак обіцяє, що його підлеглі продемонструють добросовісність, професіоналізм та відповідальність на кожному рівні, напр., *This government will have integrity, professionalism and at every level*. У такий спосіб голова уряду опосередковано зазначає, що він дбатиме про добробут народу і таким чином задовольнить потребу в безпеці. Перераховуючи аспекти своєї майбутньої діяльності, ритор також здійснює апеляцію до соціальних потреб, згадуючи правонаступність поколінь, та обіцяє дбати про наступне покоління, дітей та внуків, напр., *The government I lead will not leave the next generation, your children and grandchildren, with a debt to settle that we were too weak to pay ourselves*.

Говорячи про основні пріоритети діяльності уряду в майбутньому, новий прем'єр-міністр, обіцяє ефективнішу службу охорони здоров'я, кращу шкільну освіту, безпечніші вулиці (зниження рівня злочинності), захист державних кордонів, охорону навколишнього середовища та підтримку збройних сил, напр., *And the heart of that mandate is our manifesto. I will deliver on its promise. A stronger NHS. Better schools. Safer streets. Control of our borders. Protecting our environment. Supporting our armed forces*. Наведений фрагмент промови демонструє апеляцію до найважливішої фізіологічної потреби людини, а саме потреби в безпеці. Не випадковим видається згадування необхідності підтримувати збройні сили країни на тлі війни в Укра-

їні, яка щодня висвітлюється в британських медіа, і тим самим підсилює необхідність кожної людини почуватися захищеною. Ріші Сунак апелює також до потреби адресатів у самоактуалізації, коли обіцяє підняти рівень національної економіки, напр., *Levelling up and building an economy that embraces the opportunities of Brexit, where businesses invest, innovate, and create jobs*. Самоактуалізація буде можлива для представників бізнесу та громадян, якщо уряд збудує економіку, яка матиме переваги виходу з ЄС, що уможливить компанії інвестувати, впроваджувати інноваційні технології та створювати робочі місця.

Апеляція до емоцій аудиторії спостерігається у висловленнях, які реалізують тактику попередження, напр., *This will mean difficult decisions to come*. Словосполучення *difficult decisions* інформує адресатів про необхідність прийняття складних рішень, які необхідні для втілення обіцяного та забезпечення потреби народу у безпеці.

Таким чином, стратегія переконання у політичній промові британського прем'єр-міністра реалізується тактиками солідарності, подяки, критики, вихваляння, обіцянки та попередження. Досягнення впливу та переконання аудиторії забезпечується апеляцією до важливих потреб, зокрема потреби в приналежності, безпеці, репутації та самоактуалізації. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні особливостей вербалізації аргументів при зображенні війни у політичних промовах.

Література:

1. Самойлова І. В., Подвойська О. В. Лексичні особливості політичних промов. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія : Філологічні науки*. 2016. Кн. 1. С. 235–238.
2. Хацер Г. О. Когнітивно-комунікативні параметри американського політичного дискурсу президента Барака Обами. *Нова філологія*. 2014. № 60. С. 185–190.
3. Батринчук З. Р. Комунікативні стратегії і тактики у промовах Джордана Байдена. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2020. № 46 том 1. С. 30–34.
4. Красівський О. М., Горностай Л. М. Маніпуляція у політичній промові: лінгвістичні засоби. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2018. № 33 том 2 С. 58–61.
5. Стецик Т. С. Стратегія персуазивності в політичному дискурсі Джона Маккейна (на матеріалі дебатів). *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. Вип. 6 (1). С. 105–108.
6. Долинський С. В. Риторичні прийоми у політичних промовах американських лідерів як засоби маніпуляції суспільною свідомістю громадян. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Германістика та міжкультурна комунікація*. Вип. 1. 2021. С. 45–51.
7. Dillard J. P., Shen L. In J. P. Dillard & L. Shen (Eds.). *The Sage Handbook of Persuasion: Developments in Theory and Practice*. Sage Publications, Inc. 2013. P. 258.
8. Perloff R. M. (2003). *The Dynamics of Persuasion. Communication and Attitudes in the 21st Century*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers. 416 p.
9. Miller G. R. On Being Persuaded: Some Basic Distinctions. In J. P. Dillard & L. Shen (Eds.). *The Sage Handbook of Persuasion: Developments in Theory and Practice*. Sage Publications, Inc. 2013. Pp. 70–82.
10. Burke M. *Rhetoric and Persuasion*. The Cambridge Encyclopedia of the Language Sciences. Cambridge: Cambridge University Press. 2007. Pp. 43–45.

11. Green L. D. Pathos. Encyclopedia of Rhetoric. Oxford: Oxford University Press. 2007. Pp. 574–588.
12. Lauer J. M. Invention in Rhetoric and Composition. Parlor Press. 2003. 276 p.
13. Potapenko S. Rethinking pathos : Media rhetoric of needs. *Deeds and Days*. Kaunas. 2016. N. 66. P. 155–166.
14. Cohen-Almagor R. The Limits of Objective Reporting. *Journal of Language and Politics*. 2008.1 (7). Pp. 138–157.
15. Gaulin S.J.C, McBurney D. H. Evolutionary Psychology. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall. 2003. 420 p.
16. Maslow A. H. Motivation and Personality. New York: Harper and Row Publishers. 1970. 369 p.
17. Hopper E. Maslow's Hierarchy of Needs Explained. URL: <https://www.thoughtco.com/maslows-hierarchy-of-needs-4582571> (дата звернення: 15.02.2023).
18. Rishi Sunak's first speech as Prime Minister: 25 October 2022. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-minister-rishi-sunaks-statement-25-october-2022> 25.10.2022 (дата звернення 10.02.2023).

Vyskushenko S. A., Mosiienko O. V., Svrydiuk T.V. Persuasive Strategy in the political speeches of the British prime minister Rishi Sunak (rhetorical aspect)

Summary. The article is devoted to the analysis of the actualization of the persuasive strategy in political speeches regarding rhetoric and appeal to human needs.

Any kind of speech is a powerful means of influencing an audience. Such manipulative and persuasive potential is characteristic of political discourse, which undergoes certain as being affected by globalization processes in politics

and information technologies. Being an integral part of political activity, the struggle for power and the desire to keep it determines the specificity of political communication. One of the manifestations of political communication is a political speech, which is defined as an informative and persuasive type of text. A political speech is aimed at portraying certain events, ideas, beliefs and values while influencing the emotions and consciousness of the addressees. In order to convince the addressees, the texts of political speeches are structured according to the rules of ancient rhetoric and its main components – ethos, pathos and logos. Ethos reflects the personal characteristics of the orator and embodies self-representation. Pathos is associated with affecting the emotions, evaluations and needs of the addressees. Language units and structures are associated with logos, with the help of which the speaker achieves the desired effect on the audience. The study represents the analysis of the first speech of the Prime Minister of Great Britain Rishi Sunak in terms of the persuasive strategy actualization regarding the rhetoric of needs.

The analysis of the prime minister's speech has proved that the persuasive strategy is realized by the tactics of solidarity, gratitude, criticism, praise, promises and warnings. The above-mentioned tactics are based on appeals to emotions and important human needs, including the need for belonging, security, reputation, and self-actualization. In political speeches, appeals to the needs for reputation and self-actualization help create a positive image of the speaker and gain support from the audience.

Key words: political speech, strategy, tactics, persuasion, rhetoric, need.

Галицька О. Б.,
докторка філософії, доцентка,
доцентка кафедри німецької філології
Волинського національного університету імені Лесі Українки

МОВНІ /МОВЛЕННЄВІ СТАНДАРТИ-КЛІШЕ ДЛЯ РЕФЕРУВАННЯ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ТЕКСТУ

Анотація. У статті наведено мовні /мовленнєві стандарти-кліше для навчання мультилінгвального реферування публіцистичного тексту німецькою та англійською мовами для здобувачів вищої освіти першого бакалаврського рівня галузі знань 03 Гуманітарні науки, спеціальності 035 Філологія, за освітньо-професійною програмою «Мова і література (німецька /англійська). Переклад», які вивчають німецьку або англійську мову як другу іноземну мову. У статті проаналізовано лінгводидактичні вміння, необхідні для створення ексцерпту публіцистичного тексту німецькою та англійською мовами, а також механізм відбору доцільних німецько- та англійськомовних комунікативних засобів, необхідних для розвитку вмінь мультилінгвального реферування публіцистичних текстів на просунутому етапі, тобто рівні B2 згідно із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти. Роботу зі створення ексцерпту умовно розмежовуємо на підготовчий етап (визначення інформативності публіцистичного тексту), етап аналітичних операцій (компресія публіцистичного тексту на смислового та структурного рівнях), етап синтетичних операцій (оформлення здобутої та скомпресованої інформації у вторинний текст, ексцерпт). На основі наведеного алгоритму навчання реферуванню авторка аналізує позитивний результат використання відповідної методики в освітньому процесі. Для тренувального ефекту реферування наведено покрокові запитання, відповідаючи на які здобувачі вищої освіти вдосконалюють майстерність мультилінгвального реферування. У процесі самостійної роботи здобувачу вищої освіти необхідно вивчити мовні /мовленнєві стандарти-кліше покрокового алгоритму мультилінгвального реферування, недоліками якого є буквальный переклад, який породжує «нові терміни». Виявлено труднощі, пов'язані з виходом студентів на невідготовлене мовлення. Проаналізовано інструментарій штучного інтелекту для реферування.

Ключові слова: мовні /мовленнєві стандарти-кліше, реферування, ексцерпт.

Постановка проблеми. Мовна /мовленнєва вправність, тобто високий рівень мовних /мовленнєвих навичок, лишається неодмінною умовою високої кваліфікації випускників та, відповідно, успіху на професійній ниві. Обізнаність з арсеналом виражальних засобів для реферування публіцистичної статті надає мотивовану можливість працювати здобувачам вищої освіти саме в жанрі публіцистичної літератури. Результатом реферування є ексцерпт, який укладено на основі аналітико-синтетичної переробки інформації, що здобуто з першоджерела – сучасного публіцистичного тексту. У статті послугуємо самі терміном «ексцерпт» (пор.: нім. *exzerpt*; англ. *abstract, summary*; укр. *анотація, реферат*), який активно використовується в німецькомовному академічному обігу [1].

Роботу зі створення ексцерпту здійснюємо у межах таких етапів: підготовчий етап, метою якого є визначення інформативності публіцистичного тексту; етап аналітичних операцій, метою якого є компресія публіцистичного тексту на смислового та структурного рівнях; етап синтетичних операцій, метою якого є оформлення здобутої та скомпресованої інформації у вторинний текст, ексцерпт.

Не дивлячись на свою актуальність, проблема навчання мультилінгвального реферування не отримала достатньої наукової інтерпретації, необхідної під час реферування україномовних публіцистичних текстів німецькою, англійською та іншими мовами.

Аналіз останніх досліджень. Уже були у центрі уваги науковців лінгво-стилістичні особливості газетних текстів англійськомовної преси як засоби впливу на читацьку аудиторію [2]. Предтечею цієї статті була методична розробка «Реферування публіцистичного тексту німецькою мовою» [3]. Видана малим накладом і призначена колегам-лінгвістам та здобувачам вищої освіти, так би мовити для внутрішнього вжитку, вона містить практичні поради для якісного реферування україномовної статті німецькою мовою. Проте це видання зацікавило й викладачів, які реферують україномовні статті англійською та іншими мовами. Проблема правильно ексцерпувати публіцистичні тексти різними мовами виявилася доволі злободенною. Це спонукало мене продовжити роботу над дієвим «рецептом» ефективного реферування.

Тому визначаємо **мету цієї статті** як систематизацію дієвих мовних /мовленнєвих стандартів-кліше для навчання мультилінгвального реферування публіцистичного тексту німецькою та англійською мовами для здобувачів вищої освіти, які вивчають німецьку або англійську мову як другу іноземну мову.

Виклад основного матеріалу. Під час викладання освітнього компонента «Друга іноземна мова (німецька /англійська)» для здобувачів вищої освіти першого бакалаврського рівня галузі знань «03 Гуманітарні науки», спеціальності «035 Філологія», за освітньо-професійною програмою «Мова і література (німецька /англійська). Переклад» у ВНУ імені Лесі Українки (2019–2022 рр.) було доведено ефективність розробленого алгоритму навчання ексцерпувати сучасні публіцистичні тексти на рівні B2 згідно із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти.

Важливими ознаками вдалого реферування публіцистичного тексту є адекватність, інформативність, стислість та достовірність. Адекватність означає, що ексцерпт повинен бути таким, щоб у читача /слухача ексцерпту німецькою /англійською мовами виник той самий комплекс уявлень та умовиводів, що й у читача /слухача оригіналу. Інформативність при-

пускає, що в ексцерпті концентровано розкривається сутність питань, наводяться важливі висновки та обгрунтовані фактичні відомості, але з тим обсягом, який виявиться доцільним для адекватного сприйняття статті. Звідси стислість визначається здатністю референта передати максимум можливих відомостей оригіналу, але мінімізуючи обсяг ексцерпту. Достовірність полягає у тому, щоб донести основний зміст первинного документа, у нашому випадку публіцистичного тексту, не допускаючи спотворення думок та концепцій автора цього тексту, тобто журналіста авторитетного видання.

Обсяг ексцерпту (вторинного тексту) становить 10–1 %, тобто у середньому 1/8 обсягу вихідного (первинного) тексту. Однак слід урахувати, що показник ступеня компресії, якщо джерело та ексцерпт укладено різними мовами, буде залежати не тільки від характеру первинного тексту та майстерності референта-перекладача, а й від аналітичної чи синтетичної будови задіяних мов. Приміром для порівняння візьмемо україномовний оригінал та його німецько- та англійськомовні ексцерпти: підрахунок слів у «Сервісі «Статистика»» буде відрізнятися у цих мовах. Слова в німецькій мові значно довші й інформативніші, ніж в українській мові, у якій слова, у свою чергу, є довшими, ніж в англійській мові з її аналітичною будовою та превалюючими односкладовими словами. Зрозуміло, що подвійні чи потрійні заперечення української мови відсутні в німецькій та англійській мовах. У цих мовах переважають артиклі, тоді як в українській мові вони відсутні.

За своїми мовними та стилістичними властивостями ексцерпт відрізняється від першоджерела, оскільки референт-перекладач використовує інші терміни для позначення узагальюючих понять та будує речення відповідно до стилю ексцерпту. Для ексцерпту важливо, щоб він був стислим та чітким за викладом. У фокусі ексцерпту – тільки факти, а про факти слід писати лаконічно, без загальних фраз та роздумів. Ясність ексцерпту залежить від точності формулювань, що досягається референтом-перекладачем, якщо він знає алгоритм мультілінгвального реферування. Щоб виклад ексцерпту забезпечував семантичну адекватність, семантичну еквівалентність, стислість та логічну послідовність, необхідно знати та використовувати відповідні лексичні та граматико-стилістичні засоби, аналізу яких і присвячено статтю.

Адекватність та еквівалентність досягаються правильним уживанням термінів та понять, а стислість – економною структурою речень та використанням відповідної лексики. Далі наведемо слова та словосполучення, завдяки яким досягається ущільнення інформації та уникнення надмірності.

Оскільки здобувачі вищої освіти мають труднощі в пошуку мовних /мовленнєвих стандартів-кліше та маневруванні ними, тому наведемо рекомендовані слова та словосполучення, які варто вживати в німецько- та англійськомовних ексцерптах для позначення відповідних смислових аспектів. Ці слова та словосполучення, які називаються маркерами, на відміну від ключових слів, характеризують ексцерпт не змістовно, а описово. Однак саме застосування цих мовних кліше сприяє підготовці доброякісних ексцерптів.

SCHRITT 1: EINLEITUNG

Titel des Artikels:

нім. *Ich habe einen Artikel [unter dem Titel ...] gelesen. Der zu referierende Artikel heißt Der Titel (die Schlagzeile) lautet so Die Zeitung /die Zeitschrift bringt einen Artikel unter dem*

Titel ... heraus. Der Artikel hat den Titel Der Artikel, über den ich spreche/referiere, heißt

англ. *It was interesting to read an article titled ..., It was a pleasure to read a paper titled ...*

Quelle:

нім. *Der Artikel, über den ich heute berichten werde, ist der Zeitschrift ... entnommen. Der zu referierende Artikel ist der Zeitung ... entnommen. Der Artikel wurde in der Zeitung/auf der Internetseite ... veröffentlicht/publiziert/abgedruckt. Der Artikel ist der online-Ausgabe der Zeitung ... entnommen. Er wurde in der Zeitung (Zeitschrift, Broschüre) ... veröffentlicht. Er erschien in der Zeitung Es handelt sich um einen Artikel aus der X-Zeitung. Der Artikel stammt aus der X-Zeitung.*

англ. *I was pleased to read an article titled "... published in [The New Times, August 29].*

Name des Autors: нім. *Der Autor /die Autorin (Verfasser /die Verfasserin) des Artikels ist Der Autor / die Autorin des Artikels ist unbekannt / heißt*

Entstehungszeit, -ort: нім. *Der Artikel wurde ... veröffentlicht.*

Anfängliche Vermutung: нім. *Die Hauptthese des Artikels würde ich / könnte man so formulieren*

Цей крок, який сигналізує та інформує, слугує скороченим пошуковим елементом (референт надає бібліографічну довідку), а також додатковим викладом прогнозування теми та змісту статті.

SCHRITT: HAUPTTEIL

Thema des Artikels:

нім. *In diesem Artikel thematisiert der Autor /die Autorin In diesem Artikel ist die Rede von (Dat) Es geht hier um (Akk) Der Artikel ist dem Problem ... gewidmet. / Er behandelt das Problem Der Artikel betrifft Der Artikel / der Text handelt von Im Artikel /im Text, den ich referiere, geht es um Das Thema (des Artikels) ist Im Artikel wird von ... berichtet. Der Artikel hat das Thema Der Artikel handelt von Es geht in dem Artikel um (das Thema / die Frage ...). Der Artikel hat ... zum Thema. Das Hauptthema des Artikels ist Im Mittelpunkt des Artikels steht die Frage / die These Die Hauptthese lässt sich so /folgenderweise formulieren Die zentrale Aussage des Artikels besteht darin, dass*

англ. *The article (paper) deals with ...*

Knappe Beschreibung des Inhalts des Artikels / Kurze Inhaltswiedergabe des Artikels:

нім. *Im Artikel wird folgendes Problem formuliert Im Artikel wird berichtet, dass ... Es wird darauf hingewiesen, dass ... Hier wird betont / hervorgehoben / unterstrichen, dass ... Im Artikel werden folgende Fragen gestellt (analysiert) ... Der Verfasser beschäftigt sich mit einem wichtigen (ernsthaften / ernstrangigen) Problem. Hier werden die Fragen ... beleuchtet. Der Artikel macht uns mit ... bekannt. Im Mittelpunkt / Im Blickpunkt stehen Der Hauptgedanke / die Hauptidee dieses Artikels ist ... Der Autor / Der Korrespondent / Der Berichterstatter / der Verfasser erklärt (erläutert) ...; macht einen kurzen Überblick über ...; beschreibt (schildert) ...; behandelt das Thema ...; bekräftigt das mit (folgenden) Zahlen und Fakten ...; setzt mit dem Thema ... auseinander; merkt an, dass ...; bestätigt ...; berichtet, dass ...; betont, dass ...; stellt ... (kritisch) dar; bemerkt, dass ...; führt folgende Angaben an ...; hebt die Rolle von ... hervor; unterstreicht den Gedanken ...; richtet (lenkt) die Aufmerksamkeit auf ...; macht den Leser auf ... aufmerksam; widerspiegelt / stellt gegenüber ...; weist darauf*

hin, dass ...; betrachtet das Problem aus zwei Sichtweisen; schildert dieses Problem von zwei verschiedenen Seiten / Gesichtspunkten; beruft sich auf ...; bringt dafür folgende Beispiele ...; erörtert darin das Problem ... / die Ursachen ...; bringt überzeugende Beweise dafür, dass ... Der Artikel enthält ... Angaben über (Akk.)... Man kann hier auch interessante Tatsachen über (Akk.) ... finden. Man geht davon aus, dass ... Die Zahlen zeugen davon, dass ...

англ. The problem in this article is ... At the beginning of the article the author describes/writes, dwells on, touches up..., thinks/considers that ... , explains, introduces, stresses, points out, emphasizes, ... The author/article starts/begins with a/the description of ... by mentioning ... The analysis of ... is made. Some/ a few/ critical remarks about/concerning ... The paper /article discusses/ deals with /analyses/considers/explains/describes/establishes/ introduces /develops/presents/ provides/studies/represents/features/ contains/concentrates on ... The main objective/goal/purpose of the paper/article is It (the article) gives a detailed analysis of ..., contains the data on... This article posits that, ...

Struktur:

нім. Der Artikel lässt sich in ... Teile gliedern. Der Artikel behandelt die folgenden 3 Punkte: ... Der Artikel hat vier Teile: ... Der Artikel besteht aus drei Teilen: ... Im ersten Teil geht es um ... In erster Linie zeigt er die Rolle von ... Der zweite Teil beschäftigt sich mit ... Der letzte Teil befasst sich mit ... Zweitens erörtert er kritisch die Meinung von ... Außerdem wird der Frage nachgegangen, warum ... Der Artikel behandelt die folgenden 3 Punkte / Fragen: Erstens ..., zweitens, ... drittens ... Zuerst geht es um ..., dann wird ... behandelt, anschließend ..., zum Schluss ... Ferner werden einzelne Faktoren (Seiten, Ziele, Aufgaben) ausführlich(er) erörtert, die für ... von Bedeutung sind (eine wichtige Rolle spielen).

англ. The paper consists of ... parts (chapters). The paper contains the following parts: ... In a first part, Then /after that, next / the author passes to ... / goes on to say that ... says /reports that ... gives a detailed/thorough/ comprehensive/thorough analysis/ description of ... The article continues to describe ... At the beginning of the article the author describes/writes, dwells on, touches up..., thinks/considers that ... , explains, introduces, stresses, points out, emphasizes ...

Intention des Textes (Einstellung des Autors zum Geschriebenen): нім. Der Autor will uns informieren, mahnen, belehren, erinnern, etc. In weitem erörtert er kritisch (übt Kritik an ... , bringt seine Einwände gegen ...). Ausführlicher (kurz) geht er auf die Frage (Bedeutung, Prinzipien, Beispiele, die Gesetzmäßigkeiten, Kategorien usw.) ein. Außerdem wendet er sich dem Problem zu, das ... Zur Begründung seiner Meinung bringt er statistische Angaben über ... , (zitiert, beruft sich auf ...). Der Autor vertritt die Meinung / den Standpunkt, dass ... Er betont weiterhin, dass ... Der Autor versucht, ... zu analysieren / zu bewerten / zu klassifizieren / zu interpretieren / zu charakterisieren / zu vergleichen. Viel Platz räumt der Autor den Ursachen des Anschließend (zum Schluss) fasst der Reporter (Wissenschaftler, Herr N.) seine Darlegungen zusammen und zeigt, wie man die Lage ändern könnte (wie wichtig wünschenswert, zweckmäßig, vielversprechend eine Änderung der bestehenden Sachlage / Situation wäre).

SCHRITT: SCHLUSSTEIL

Ihre Meinung:

нім. Ich schließe mich der Meinung des Autors an / nicht an, dass ... Ich stimme dem Autor zu / nicht zu, dass ... Ich will nur 2

Punkte nennen / aufführen. Ich habe große Zweifel, dass ... Dafür / dagegen spricht, dass ... Was mich anbetrifft / Ich bin der Meinung / Meiner Meinung nach / Ich meine damit ... Ich möchte sagen ... An diesem Beispiel wird deutlich, dass ... Anschließend / zum Schluss fasst der Autor seine Darlegungen zusammen und zeigt, ... Damit bin ich nicht einverstanden, dass ... Das finde ich nicht richtig, weil ... Ich stehe auf dem Standpunkt, dass ... Was mich angeht, ... Ich finde ... / Ich glaube ... / Ich meine ...

англ. To sum up, there are a few different approaches to the problem of ... And finally, to sum up, ... In conclusion the author ... The article ends with ... At the end of the article the author draws the conclusion/comes to the conclusion that ...

Schlussfolgerungen:

нім. Ich fasse (die Hauptpunkte / das Wesentliche / Wichtigste) ... kurz zusammen: Es geht kurz gesagt / vor allem / hauptsächlich / im wesentlichen um ... Abschließend möchte ich ... Zum Schluss möchte ich ... Als Schlussfolgerung kann man sagen, dass ... Ich finde diesen Artikel nicht / sehr interessant / aktuell / spannend / informationsreich / inhaltsreich / wichtig / todlangweilig / empörend / anregend ... Nach all dem Gesagten kann man schließen, dass ... Ich habe viel Neues über ... erfahren. Es ergibt sich, dass ... Es (Aus dem Artikel) ist ersichtlich, dass ... Darau (aus den angeführten Tatsachen) folgt, dass ... Der Artikel (das Thema) regt zum Nachdenken an. Mich hat überrascht, dass ... Zusammenfassend lässt sich sagen, dass.

англ. The article is of great help to ... The article is of interest to ... Finally, I'd like to say that it's been a great pleasure ...

Застосування мовних /мовленнєвих стандартів-кліше дає змогу достатньо чітко розмежувати ексцерпт покровоко та скоротити час на підготовку вдалого ексцерпту референтом-перекладачем. Одночасно ексцерпт зберігає традиційну форму. Виклад матеріалу розпочинається з характерних для кожного кроку смислового аспекта мовних кліше та зворотів.

Для тренувального ефекту реферування ми вдалися до покровових запитань, відповідаючи на які здобувачі вищої освіти вдосконалюють майстерність мультимедіального реферування.

SCHRITT EINLEITUNG: Titel des Artikels: Wie lautet der Titel des Artikels? Quelle: Welcher Zeitung ist der Artikel entnommen? Name des Autors: Von wem stammt der Text? Wer ist der Autor? Entstehungszeit, -ort: Wann und wo ist der Artikel herausgegeben? Wann und wo wurde der Artikel veröffentlicht? Anfängliche Vermutung: Welche Information kann der Überschrift entnommen werden?

SCHRITT HAUPTTEIL: Thema des Artikels: Wovon handelt das Ganze? Wie ist die zentrale Idee des Artikels bzw. der thematische Leitfaden? Knappe Beschreibung des Inhalts des Artikels: Worum geht es in dem Artikel? Zusammenhang zwischen Überschrift und Inhalt: Welchen Zusammenhang gibt es zwischen Überschrift und Inhalt? Struktur: Wie ist der formale Aufbau des Beitrags? Wie ist der Text aufgebaut? Wie beginnt und endet der Text? Gibt es einen Spannungsbogen? Finden wir Höhepunkte? Vielleicht mehrere? Sprache: Welche Wortarten dominieren? Gibt es besondere Stilfiguren? Intention des Textes (Einstellung des Autors zum Geschriebenen): Was will der Autor von uns? Wie ist die Struktur der Argumentation des Autors? Ist die Argumentation logisch-stringent aufgebaut? Wie steht der Autor zum Geschehen? Kommentiert er das Geschehen sogar? Welche Einstellung hat der Autor zum Geschriebenen? Ist das erkennbar?

SCHRITT SCHLUSSTEIL: Adressaten: *An wen richtet sich der Text? Wer ist der Adressat des Textes? Wer soll mit diesem Text angesprochen werden?* Offene Fragen: *Gibt es noch offene Fragen, die der Text nicht behandelt oder beantwortet? Ihre Meinung: Wurde unsere anfängliche Vermutung bestätigt? Was ist unsere Meinung? Wie sieht die eigene Meinung zu diesem Text aus?* Schlussfolgerungen: *Was kann man nach all dem Gesagten schließen?*

У процесі самостійної роботи здобувачу освіти необхідно знати: 1) мовні /мовленнєві стандарти-кліше (маркери, слова та словосполучення), які використовують в ексцерптах для позначення відповідних смислових кроків; 2) покроковий алгоритм мультилінгвального реферування.

Досить поширеними недоліками мультилінгвального реферування є буквальний переклад, який породжує «нові терміни», які іноді порушують семантичну адекватність. Також були виявлено труднощі, пов'язані з виходом студентів на непідготовлене мовлення.

Насамкінець хочеться згадати розумний штучний інтелект, наприклад TLDR як інструмент підсумовування статей (<https://tldrthis.com/>). Він аналізує будь-який фрагмент тексту статті та автоматично підсумовує його одним клацанням миші таким чином, щоб спудею було легше читати та розуміти великий за обсягом публіцистичний текст. Він усуває рекламу, спливаючі вікна, графіку та інші онлайн-завади, що відволікають увагу, щоб забезпечити чисте та зосереджене читання з опцією перекладу. Інший інструмент resoomer (<https://resoomer.com/en/>) скоротив абзаци статей без будь-якої переробки. Позитивним моментом є можливість перекладу публіцистичного тексту.

Висновки. Наведені мовні /мовленнєві стандарти-кліше для мультилінгвального реферування української статті німецькою та англійською мовами мінімізує час та зусилля для укладання ексцерпту німецькою та англійською мовами покроково за єдиною структурою. Укладаючи полімовний ексцерпт, покроковий алгоритм сприяв передовсім тому, щоб не пропустити суттєвої інформації зі змісту первинного тексту, точно оцінити повноту мультилінгвального реферування.

Перспективи подальших розвідок можуть здійснюватися у руслі розроблення методів реферування публіцистичних аудіо-текстів різними мовами.

Література:

1. Bachmann, H. Richtig wissenschaftlich exzerpieren – mit Beispiel. *Scribbr*. 2021. URL: <https://www.scribbr.de/studium/exzerpieren/> (abgerufen am 23. November 2022).

2. Громова Н. Лінгво-стилістичні особливості газетних текстів англійської преси як засоби впливу на читацьку аудиторію. *Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови*. 2016. Вип. 23. С. 26–31.
3. Галицька О. Б. Реферування публіцистичного тексту німецькою мовою : метод. розробка [для студ. вищ. навч. закл.] / авт.-упоряд. О. Б. Галицька. Луцьк: [б. в.], 2019. 59 с. (нім. мовою).

Halytska O. Language /Speech Standards-Clichés for Summarizing of Publicistic Text

Summary. The article deals with language/speech standards-clichés for teaching multilingual summarizing of a journalistic text in German and English for students of higher education of the first bachelor's level (field of study 03 Humanities, programme subject area 035 Philology, according to the educational and professional programme "Language and Literature (German / English). Translation", specialization Germanistic Languages and Literatures (Including Translation), Primary – German or English). The article analyzes the linguistic and didactic skills necessary for creating an excerpt of a journalistic text in German and English (a short summary of the main points of the article), as well as the mechanism for selecting appropriate German and English communication tools, which are necessary for the development of the skills of multilingual abstracting of journalistic texts at an advanced stage, i.e. level B2 according to the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR). The toolkit of artificial intelligence for abstracting was analyzed.

The work on creating an excerpt is tentatively divided into the following stages: the preparatory stage (determining the informativeness of the journalistic text), the stage of analytical operations (compression of the journalistic text at the semantic and structural levels), the stage of synthetic operations (formation of the obtained and compressed information into a secondary text, an excerpt of a journalistic text). The excerpt should be concise and clear, providing an overview of the article's content without going into too much detail. Excerpts highlight key points or arguments made in the journalistic text. On the basis of the given algorithm for teaching summarizing, the author analyzes the positive result of using the appropriate method in the educational process. For the training effect of abstracting, step-by-step questions are given, answering which students of higher education improve the skill of multilingual abstracting.

Key words: language/speech standards-clichés, summarizing, excerpt.

Герман Л. В.,*кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри мовної підготовки
Державного біотехнологічного університету***Шастало В. О.,***кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра англійської філології та методики викладання іноземної мови
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

ВІДАПЕЛЯТИВНІ ГОДОНІМИ З ФЛОРИСТИЧНИМ І ФАУНІСТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ

Анотація. Стаття присвячена вивченню урбанонімікону м. Крайсчерч. Дослідження проведено на матеріалі годонімів з флористичним та фауністичним компонентом. Проаналізовані етимологічні, структурно-семантичні та функціональні особливості онімів. Флористичні та фауністичні назви за своїм походженням представлені словами маорійського, англійського та грецького і латинського походження. За структурою ці назви є двох- та трьохкомпонентні, де ключове слово представлене лексичною одиницею на позначення лінійного об'єкта, а означення- флоронімом або фаунонімом. Будучи апелятивом за своєю природою ці слова переходять в клас власних назв шляхом прямої або непрямої онімізації. Трьохкомпонентні назви малочисельні: вони утворені за структурами Adj+ N₂+N₁, N₃+N₂+N₁, Num.+N₂+N₁. Утворення годонімів здійснюється такими способами: 1) синтаксичним, 2) лексико-семантичним, 3) лексико-семантичним у поєднанні з синтаксичним. У семантичному плані весь корпус досліджених годонімів представлений двома типами номінацій: умовно-символічними та меморіальними.

Щодо їх функціонування, то відзначено, що для них характерний низький ступінь письмового закріплення. Із поміж 110 годонімів в публіцистичному дискурсі зафіксовано вживання лише 13 (10 з флоронімами та 3 з фаунонімами), які характеризуються різним рівнем частотності. Найбільш частотними виявилися годоніми з компонентами *Kahikatea, Rata, Rimu, Totara, Kauri, Weka*. Отже, у процесі номінації об'єктів урбанонімічного простору (лінійних) новозеландці користувалися лінгвістичним досвідом, який застосовувався ще у Великобританії, а також сформували свій власний механізм найменування, який використовується для відображення унікальності природного світу Нової Зеландії та національної ідентичності.

Ключові слова: годонім, онім, онімізація, флористичний, фауністичний, компонент, Нова Зеландія.

Дослідження онімного простору міст різних країн залишається актуальним і в наш час. Розвідки проводяться в різних аспектах (соціолінгвістичному, структурно-семантичному, лінгвокультурологічному, компаративному тощо) здебільшого на матеріалі слов'янських, германських та романських мов (О. Галай, А. Гріччина, Л. Герман, А. Титаренко, Н. Подольська, А. Мезенко, В. Шастало та ін.) [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8]. При цьому урбанонімія англійських країн залишається маловивченою, що обумовлює актуальність нашої розвідки.

Зазначимо, що цей клас онімів почали вивчати всебічно на матеріалі різних мов лише 2-3 десятиліття тому, хоча як зауважують лінгвісти, що займаються вивченням цієї проблеми, вона в кожній мові складає досить чисельний пласт лексики, який потребує свого дослідження [6]. Під "урбанонімією" ми вслід за А.Мезенко та А.Грічиною [6; 2] розуміємо "сукупність усіх назв внутрішньоміських об'єктів, які нині існують або використовувалися в попередні епохи". Сюди більшість авторів відносять назви лінійних об'єктів (вулиць, провулків, проїздів, проспектів та ін.), територіальних (площ, скверів, парків, районів тощо), і масштабних (церков, монастирів, ресторанів, кафе, готелів та ін.). Незважаючи на те, що до урбанонімії входять різноманітні назви об'єктів, одиниці, що їх позначають пов'язані між собою і виконують однакові функції. До них, за словами А.Грічиної та А.Мезенко належать обумовленість екстралінгвальними факторами, системність організації, спільні функції, наявність варіантів назв (офіційні та неофіційні), наявність словотворчих формантів певних структурно-граматичних типів, можливість бути зафіксованими в текстах художніх творів, унаслідок чого вступати в інші системні зв'язки й брати участь у стилістичних прийомах тощо. Окрім загальних рис з точки зору Н. Подольської [5] їй властиві також і свої власні ознаки: високий ступінь змінюваності, низький ступінь популярності, слабкий зв'язок з діалектом, переважна одномовність, семантична вмотиваність більшості урбанонімів, переважання штучної номінації над природною, письмова закріпленість.

За об'єкт нашої розвідки обрані урбаноніми, які є назвами лінійних об'єктів (вулиць, проспектів, провулків та ін.), тобто годоніми, які функціонують в новозеландському місті Крайсчерч, одному із найстаріших в країні. Офіційно це місто було засновано у 1856 році британськими переселенцями. Історії формування годоніміки цього міста присвячена наша попередня робота, в якій визначені періоди її формування, джерельна база механізмів творення годонімів, їх структурно-семантичні особливості [3].

Це дослідження проведено на матеріалі корпусу годонімів з флористичним та фауністичним компонентом (110 назв), які були відібрані з новозеландських електронних джерел [9]. Більшість складають назви з флористичним компонентом (92 годоніми). Фауністичний компонент представлений лише в 18 назвах лінійних об'єктів. Зауважимо, що під флористичним компонентом розуміємо лексичну одиницю, що означає вид

рослинності, яка зустрічається в Новій Зеландії (дерево, кущ, папороть, ліану тощо), під фауністичним – відповідно слово, що позначає представника тваринного світу країни (як правило, птаха). Зауважимо, що назви флори і фауни дуже часто зустрічаються як в годонімах, так і в інших групах урбанонімів (наприклад, ергонімах та дримонімах), що дає можливість відобразити унікальний і багато в чому неповторний природний світ Нової Зеландії, який відрізняється великою кількістю ендемічних видів. Так, поміж рослин 80% ендеміки (хвойні дерева каури (*kauri*), тотара (*totara*), похутукава (*pohutukawa*), папороті, ліани, мохи (срібляста папороть (*ponga*), веки (*wheki*), вид дерев'янистої папороті та ін.). Ендемічні 70% птахів та 80% риб (наприклад, папуга какапо (*kakapo*), безкрила султанка або такахе (*takehe*), ківі, нелітаючий птах (*kiwi*), (*moa*) моа, гігантський нелітаючий птах та ін.

Предмет розвідки – з'ясування етимології зазначених складників, дослідження структурно-семантичних та функціональних особливостей годонімів, що нами розглядаються.

Розпочинаючи виклад основного матеріалу, з'ясуємо, що представляють собою обрані для аналізу урбаноніми, а саме - годоніми. Годоніми, як клас лексичних одиниць, що вживаються у мовній практиці певного народу для позначення внутрішньоміських об'єктів, є такими, котрі з'являються й існують лише з появою та існуванням відповідних міських поселень. Цей клас онімів не позначається на картах, тобто вони є назвами мікродіалянів, що належать внутрішньоміським об'єктам. Вони створюються людиною з метою виконання певних функцій. За словами Т. Крупеньової [10] це наступні: номінативна (функція називання об'єкта), інформативна (оскільки несе певну інформацію про об'єкт), естетична (підкреслюється мовна привабливість назви, оригінальність), ідеологічна (часто назва відбиває те чи інше поняття панівної в суспільстві ідеології). Зазначимо, що ці назви – нестабільний клас онімів, оскільки вони змінюються під впливом певних соціо-політичних змін у суспільстві, духовних та культурних цінностей населення, мовної політики, що проводиться урядом в країні та ін. Назви міських лінійних об'єктів затверджуються топонімічною службою (комісією) міста, тобто вони є офіційно функціонуючими. Часто на вимогу суспільства назви можуть змінюватися, що відображається, фіксується у відповідних документах комісії чи служби.

Зупинимося спочатку на розгляді семантичних і структурних особливостей годонімів. Що стосується семантики годонімів, то слід зауважити, що у ході дослідження ми дійшли висновку, що весь корпус годонімів представлений двома типами номінацій умовно-символічними (це конотативно навантажені номінації, які доволі співвідносяться з досліджуваними об'єктами) та меморіальними (номінації – посвяти). Переважно більшість складають перші (*Kauri Street, Lacebark Lane*), назви яких походять від назви типу рослинності, яка характерна для певної місцевості; меморіальні – небагаточисельні (сюди відносяться годоніми, які утворені в пам'ять про дерево, що росло в тій місцевості, звідки походять переселенці: *Waratah Street (waratah "Australian shrub")* чи птаха, який вже не існує (*Moa Street*)).

Щодо структури, то відзначаємо, що ці найменування є двох і трьох компонентними утвореннями. Переважна кількість представлена двох компонентними, де ключовим (стержневим) словом є іменник на позначення лінійного об'єкта (*street, place, avenue, close, drive, way* etc.), а означенням виступає лексична

одиниця, що вказує на представника новозеландської флори чи фауни. Майже всі флороніми чи фауноніми належать до класу іменників (*Acorn Close, Lacebark Lane, Kauri Street*). Будучи за своєю природою апеллятивом, ці слова на позначення представників флори чи фауни, шляхом онімізації переходять в розряд власних назв, онімів. Більшість випадків відноситься до прямої онімізації (*Lacebark Lane, Kauri Street, Moa Street*). Але зафіксовані в ході дослідження і приклади непрямої, основаної на метонімічних переносах (*The Willows*). Як зазначає Н. Подольська, онімізація – це перехід апеллятива або апеллятивного словосполучення через зміну функцій у власне ім'я і його подальший розвиток у будь-якому класі онімів. Трьох компонентні годоніми представлені трьома назвами: *Blue Gum Place, Yew Tree Lane, Six Silvers Avenue*, утвореними за структурами: *Adj+N₂+N_p, N₃+N₂+N_p, Num.+N₂+N₁* відповідно. За своєю етимологією флороніми виражені переважно лексичними одиницями іншомовного походження (маорійського – 60 годонімів) або латинського (13 назв). Так, до назв маорійського походження належать *годоніми Kauri Street "after New Zealand native tree Agathis australis", Konini Street "after New Zealand fuchsia", Taiore Crescent "after a variety of harakeke or flax grown in the locality"*. До годонімів з латинським флористичним чи фауністичним компонентом належать назви типу *Clematis Place "from Lat. clematis "one of the herbaceous climbing plants", Magnolia Lane "from Lat. magnolias " plant genus, indigenous to Asia and North America"*. Решта годонімів мають в якості означення лексичні одиниці англійського походження (*Willow Street, Wildberry Street*) або асимільовані в англійській мові флороніми чи фауноніми грецького або латинського походження (*Balsam Lane "from Lat. balsamum" aromatica resin used for healing wounds"*).

Що стосується способів творення годонімів, які нами вивчалися, то слід зазначити, що типовими виявилися наступні: 1) синтаксичний спосіб у результаті якого з'являються складні за структурою найменування, де стержневим словом є лексична одиниця на позначення типу дороги (*street, avenue, lane* etc.), а означенням одно або двокомпонентне сполучення слів (*N₂+N₁, Adj+N, Num.+N*): *Caspian Place, Six Silvers Avenue*; 2) лексико-семантичний, в основі якого лежить метонімічний перенос (*The Willows*); 3) лексико-семантичний у поєднанні з синтаксичним (*Little Oaks*).

Розглянувши структурні і семантичні характеристики годонімів цього типу, зупинимося на особливостях їх письмового закріплення в публіцистичному дискурсі, який вивчався нами на матеріалі текстів, вилучених з новозеландського електронного ресурсу новин [11]. Як показали наші спостереження, для годонімів цього типу характерний низький ступінь популярності, тому не всі із досліджених назв закріплені в текстах цього типу. Нами зафіксовано лише 13 годонімів із 110 відібраних (10, до складу яких входить флоронім, і 3- з фауністичним компонентом). Це наступні: *Hinau Street, Kauri Street, Kahikatea Lane, Ngaio Street, Rata Street, Rimu Street, Titoki Street, Puriri Road, Totara Street, Weka Street, Whio Street*.

Частотність їх вживання відповідно складає: *Hinau Street-4, Kauri Street-10, Kahikatea Lane-12, Miro Street-4, Ngaio Street-6, Rata Street-14, Rimu Street-18, Titoki Street-7, Puriri Road -8, Totara Street-11, Moa Street- 8, Weka Street-10, Whio Street-8*. Наведемо приклади фіксації в дискурсі найбільш частотних назв лінійних об'єктів [11].

During the incident, two patrol vehicles collided at the intersection of Straven Road and Rata Street, sustaining moderate damage, but no officers were injured. **22.11.22**

In a statement to 1 NEWS, police said they were called to an incident at a Rimu Street address shortly after 10:30am today. **29.08.21**

The shooting happened around 9:45pm on Tuesday this week, at a Totara Street address. Three people, a woman and two youths were hospitalised with gunshot-related injuries. **29.09.22**

Maraea Smith died following an altercation on Titoki Street that day, her 36th birthday. A homicide inquiry was launched two days later. **7.04.22**

The investigation is in the early stages and police would like to speak to anyone who saw or heard anything suspicious in the North Road area between Weka Street and West Plains Road, between 9pm last night and 9am this morning. **17.11.19**

"A police cordon is still in place on the intersection of Bardia and Moa streets and locals are asked to avoid the area," Homan said. **7.07.22**

The Council will consult with the community about proposed changes to the intersections of Hinau and Miro streets and Miro and Totara streets, as well as parking restrictions for Hinau St between Clyde Rd and Puriri St. **5.05.2016**

Зазначимо, що решта годонімів цього типу не була виявлена в публіцистичному дискурсі [11]. Звідси випливає висновок про різну значущість цих лінійних об'єктів для жителів міста (найбільше значення для мешканців міста мають вулиці Kahikatea Street, Rata Street, Rimu Street, Totara Street, Kauri Street, Weka Street). До складу годонімів ввійшли назви флористичних та фауністичних об'єктів, головним чином, які є ендемічними в умовах Нової Зеландії (*kauri, konini, moa, whio, weka* etc). Хоча зустрічаються і назви дерев, кущів, ліан, представників орнітофауни, які характерні і для інших англійських країн (*Cypress Street, Willow Street*). Звідси висновок про те, що у процесі номінації лінійних об'єктів урбанонімичного простору новозеландці користувалися лінгвістичним досвідом, який застосовувався ще у Великобританії, а також сформували свій власний механізм найменування, який використовується для відображення унікальності природного світу Нової Зеландії та своєї національної ідентичності.

Література:

1. Галай О. *Українська урбанонімія Зкарпаття ХХ–ХХІ ст.*: автореф. дис. канд. філол. наук спец. 10.0201. "Укр. мова". 2009. – 29 с.

2. Гріччина А. Урбаноніміка як галузь сучасних топонімичних досліджень Лінгвістичні дослідження. *Збірник наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*. 2017. Вип. 45. С. 1–8.

3. Герман Л.В., Шастало В.О. Формування мовного ландшафту міста: соціолінгвістичний аспект. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія Філологія. 2022. – Т. 22. С. 131–138.

4. Титаренко А.А. Місце урбанонімів у загальній класифіка-

ції онімів. *Філол. студії: наук. вісник Криворозького нац. ун-ту*. 2013. Вип. 9. Ч. 2. С. 171–185.

5. Подольська Н. *Ономастическое словообразование*: автореф. дис. канд. філол. наук. спец. 10.02.19. Теорія мови. 1990. 49 с.

6. Мезенко А.М. *Ономастика*. Витебск ВГУ ім. П.М. Макарова. 2012. 152 с.

7. Яцків Р. *До питання про урбаноніми Дрогобича*. В: <https://www.dsru.edu.ua>

8. Янічишина Я. Лексико-семантична та структурно-словотвірні особливості м. Хмельницький. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2013. Вип. 6. С. 281–287.

9. A list of Christchurch streets. В: https://geographic.org/streetview/new_zealand/canterbury_west_coast/christchurch/christchurch_central.html

10. Крупеньова Т. Лексико-семантичні та словотвірні особливості годонімів міста Одеси. *Наук. вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія Філологія. 2015. №16. С. 29–31.

11. <https://www.1news.co.nz>

Herman L., Shastalo V. Hodonyms derived from appellatives with flora and fauna components

Summary. The article is concerned with studying urbanonyms of New Zealand city Christchurch. The investigation is carried out on the material of hodonyms containing flora and fauna components. The etymology, structural and semantic features of these nominations as well as their functioning in New Zealand press are observed. As to their etymology of flora and fauna components they are of Maori, English, Latin and Greek origin. Structurally these nominations are represented by hodonyms containing two or three elements. Two components' nominations prevail in our material. Here the key element is expressed by a word denoting the type of a road and the attribute – by words denoting flora or fauna object. Being the appellatives by nature the words change to the group of proper names by direct or indirect onymization. 3 components hodonyms are not numerous. They are formed applying to the structures $Adj+N_2+N_1$, $N_3+N_2+N_1$, $Num.+N_2+N_1$. The nominations under study are created with the help of the following methods: 1) by syntactic method, 2) lexico-semantic and 3) lexico-semantic one combined with the syntactic. Semantically the whole corpus of hodonyms is formed according to two types of models: relatively symbolic and memorial. As to their functioning it should be noted that they are characterized by a low level of popularity. Among 110 hodonyms only 13 are fixed in the texts under study (10 with flora element and 3 with fauna component). They are characterized by various frequency of usage. The most frequent are words Kahikatea, Kauri, Rimu, Rata, Totara, Weka. So, while nominating the line objects New Zealanders used the linguistic experience which had been used in Great Britain. Moreover they formed their own approach of naming which is used for reflecting the unique New Zealand nature and national identity.

Key words: hodonym, onym, onymization, flora, fauna, component, New Zealand.

Horodylovska M. T.,

PhD Student,

*Hryhoriy Kochur Department of Translation Studies and Contrastive Linguistics
Ivan Franko National University of Lviv*

IMMIGRATION ACT AS A GENRE OF INSTITUTIONAL LEGISLATIVE DISCOURSE

Summary. The paper seeks to outline a theoretical framework for the study of Immigration Act as a genre of institutional legislative discourse. The production of institutional legislative discourse by a social legal institution – the U.S. Congress is determined and its definition is suggested. The paper singles out principal features of institutional legislative discourse, namely: a) its functioning within a social legal institute and its being produced by a social legal institution; b) its definite aim – the establishment of legislation; c) the crucial roles of the subjects – legislators (congressmen and senators), who pass laws and those citizens whom it concerns; d) its being dependent on the sociocultural context; e) the use of particular sociolect, which is typical for the U.S. Congress and is understandable for the subjects.

The paper seeks to identify the role of the institutional legislative discourse within the system of institutional discourses. The author adopts as a starting point that immigration as a social phenomenon and immigration issues have to be regulated by laws. The structure of the U.S. Congress as a legislative body and the procedure of laws acceptance consisting of eight stages are presented.

The article attempts to identify common and specific features of Naturalization Act of 1790, Naturalization Act 1795, Naturalization Act of 1798, which together with Alien Friends Act of 1798, Alien Enemies Act of 1798, Sedition Act of 1798, organized a set of laws called Alien and Sedition Acts of 1798, and provides the results of comparative analysis of the texts of these acts on lexical, syntactical and textual design levels.

Key words: institutional legislative discourse, the U.S. Congress, legislative body, social institute, social institution, Immigration Act, genre, genre of Immigration Act.

Introduction. With the spread and development of new trends in the XXI century linguistics, discourse remains the most frequently discussed phenomenon. According to the generally accepted approach, discourse is divided into personal and institutional. The aim of the paper is to define the institutional legislative discourse (*further in the text* – ILD) brought to life by the U.S. Congress as well to examine the Immigration Act (*further in the text* – IA and/or IAs) as its genre. The specific features of ILD are discussed, its types and genres are identified and approaches to its analysis are suggested based on the IAs passed by the U.S. Congress. The topicality of the research is based on the texts of IA introduced by the U.S. Congress in the XVIII century that have not been previously discussed from the standpoint of its genre dimensions.

The latest publications and researches. Various aspects of discourse were studied by N. Andreichuk, I. Bekhta, A. Bielova, F. Batsevych, T. Radziewska, O. Selivanova, A. Semeniuk, K. Serazhym, I. Shevchenko, G. Brown, Dijk van T.A., J. Dubois,

N. Fairclough, R. Fowler, Halliday M. A. K., K. Heinz, B. Hodge, G. Kress, J. Ostman, M. Stubbs, T. Trew and others. Genre and genre analysis were analyzed by F. Batsevych, Kh. Diakiv, N. Kravchenko, T. Yakhontova, V. Bhatia, A. Duranti, M. Halliday, J. Hampers, E. Hoffmann, J. Martin, K. Miller, R. Kantor, J. Swales and others.

Research results. Modern linguistics is focusing on various aspects of discourse and discourse analysis. Discourse is viewed «as language embedded in social interaction» [1]. Throughout the development of different interpretations of the term «discourse», scholars agreed that discourse can be also classified into various types according to the spheres of its functioning. O. Selivanova divides written discourse into a) aimed at an addressee and b) that includes no addressee [2, p. 135]. From a sociolinguistic perspective, we can distinguish two main types of discourse: a) personal and b) institutional. I. Frolova describes specific parameters of institutional discourse (*further in the text* – ID). Among them she highlights 1) structural orientation; 2) a great number of language restrictions – as institutional discourse represents and is created by social institutions, which have well-established rules and logically-organized structure of their existence and functioning, that is why the language applied within the institutions activity has its purpose for the target audience and is always characterized by a formal style, which includes complex sentences, specific lexis depending on the very institution, etc.; 3) relatively fixed change of communicative roles [3, p. 70]. ID is also characterized as a verbal exchange between two or more subjects under the following circumstances: a) at least one of the subjects should represent a work-related institution (in this research – congressman and senators); b) the language, the nature of interaction and the speakers goals are partially determined by the social institution; c) at least one subject defines the interaction as «work» or as «doing work» [4].

It is of an utmost importance to distinguish «social institute» and «social institution». According to Oxford Learner's dictionary, an institution is «the act of starting or introducing something such as a system or a law» [5]. Collins Dictionary defines «institution» in American English as 1) an organization, establishment, foundation, society, or the like, devoted to the promotion of a particular cause or program, especially one of a public, educational, or charitable character; 2) the building devoted to such work; 3) any established law, custom, etc.; 4) the act of instituting or setting up; establishment [6]. According to the Dictionary of the Ukrainian Language, an institute from a legal perspective is «a set of legal norms in any sphere of social relations» [7, p. 33–35], while an institution is an organization. In this research we distinguish social legal institute as a set of legal norms that regulate immigration as a social phenomenon and social legal institution – the legislative body –

the U.S. Congress. As we deal with various aspects of immigration, we can distinguish the institute of immigration within American immigration law. Any legal institute has the following features: textual nature of its contents in a form of specific terms, notions, concepts, etc., and their introduction and pass by a legislative body of the state. The institute of immigration is characterized by: 1) well-organized, complex structure with the implementation of such terms as «nationalization», «naturalization», «alien», «foreigner», «immigrant», «immigration», etc.; 2) it is introduced and passed by a social institution, which is a legislative body in the American legal system – the U.S. Congress. The institute of immigration focuses on intersectoral relations, e. g. the immigration matters affect various spheres of social life such as labor relations, education, male/female rights, etc. It has a regulatory role, which emerged because of the development of social phenomenon of immigration and the necessity of legal regulation of their status within and outside the territory of the USA. Besides, there is a protection function which means the state is ready to legalize the status of immigrants, that they can use their right to be protected by America.

ILD as a type of ID is characterized as a hierarchically organized environment of information-communication interaction of subjects, united by common institutional placement, status and rules of conduct, related models of social and professional knowledge, as well as a special selection of communicative strategies and tactics.

ILD possesses a medium or high level of formality depending on the correlation of status and role of the participants. Besides, ILD has a rigid structure. One of the most important features of ILD is that it is generated and functions within a social institution, where its members – participants have specific roles and play on behalf of it implementing the aim and tasks of the institution. Another feature is that the participants of ID are entitled to roles, necessary to attain their goals. The roles of the subjects are determined by their public status, that is defined as the relative social standing in the eyes of the institution.

Thus, principal features of ILD are the following:

- exists within a social institute and is produced by a social institution – the U.S. Congress;
- the subjects take their roles on – legislators (congressmen and senators), who pass laws and those citizens whom it concerns;
- depends on sociocultural context; it has its specific aim – the establishment of legislation on different issues;
- makes use of specific language – sociolect, which is typical to a social institute – the U.S. Congress – and that is understandable for the subjects.

According to Article 1 Section 1 of the U.S. Constitution, «*all the legislative Powers herein granted shall be vested in a Congress of the United States, which shall consist of a Senate and House of Representatives*» [8]. Being a legislative body of the federal government of the United States, the U.S. Congress drafts laws, confirms or rejects presidential nominations for heads of federal agencies, federal judges, and the Supreme Court, and has the authority to declare war. Generation of IA by the U.S. Congress consists of the eight stages: 1) a Representative shall sponsor a bill; 2) the bill goes to the assigned committee for study; 3) if the bill is released by the committee, it is put on a calendar to be voted on, debated or amended; 4) if the bill passes by simple majority, which is 218 out of 435, it moves to the Senate; 5) in the Senate, the bill is assigned to another committee and, if released, debated and voted on; 6) in case of its change by the Senate, the bill must be returned

to the House of Representatives for concurrence; 7) the resulting bill returns to the House of Representatives and Senate for final approval; 8) the bill has to wait for the President's decision, who has 10 days to veto the final bill or sign it into law [9; 10].

Throughout its history, the U.S. Congress has considered measures on various immigration issues, which included border security, immigrant admissions, immigration enforcement, restrictions on age, race, gender, social status, etc. for people willing to enter the USA, legalization of unauthorized immigrants, naturalization and nationalization procedures, temporary and permanent immigration, etc. The research is conducted with special reference to key terms used in the acts concerning the issues of immigration passed by the U.S. Congress. Immigration both as a social phenomenon and a process has been a vital part of the American nation formation and was of the utmost importance, a great number of laws dealt with the issues of immigration and immigrants. It is suggested to apply the «nomination criterion» for compiling the corpus of legal acts discussing immigration, that is to select only those acts from the bulk of laws issued by the Congress, which contain the following terms in their titles: «immigration», «alien», «naturalization», «nationalization», «national», «nationality» and «displaced». Special attention is paid to the mentioned terms implementation in the acts introduced by the U.S. Congress as well their first use in these acts is discussed.

The legislators took into consideration the importance of the legalization of immigration relations introduction since the Declaration of Independence of 1776 and the U.S. Constitution establishment in 1787. In the course of American history, because of a continuous flow of immigrants to the territory of a newly – formed state since 1776, there was a drastic necessity of the legal status of immigrants, who were not called immigrants in the very first acts on immigration. As a result, the first act on immigration called Naturalization Act of 1790 was adopted by the U.S. Congress. It included neither the term «immigration» nor «immigrant» in its title, but it was the first official act, which concerned the issues of immigration. It took more that 150 years for the Congress to legislate the term «immigrant» to categories of people who arrived on the territory of the US. As a consequence, Aliens and Nationality of 1940 was introduced. §1101 of Aliens and Nationality Act included the definition of the term (3) «alien» which is «any person not a citizen or national of the United States» [11, p. 15], (15) «immigrant» – every alien except an alien who is within one of the classes of nonimmigrant aliens mentioned in the Act [11, p. 16], (21) «national» means a person owing permanent allegiance to a state [11, p. 20], (22) «national of the United States» means (A) «a citizen of the United States, or (B) a person who, though not a citizen of the United States, owes permanent allegiance to the United States» [11, p. 20]. The Act also indicates different categories of immigrants. For example, (A) an immigrant, lawfully admitted for permanent residence, who is returning from a temporary visit abroad; (B) an immigrant who was a citizen of the United States and may, under section 1435(a) or 1438 of this title, apply for reacquisition of citizenship; (C) an immigrant, and the immigrant's spouse and children if accompanying or following to join the immigrant; (D) an immigrant who is an employee, or an honorably retired former employee, of the United States Government abroad, or of the American Institute in Taiwan, and who has performed faithful service for a total of 15 years, or more, and his accompanying spouse and children [11, p. 21].

The U.S. Congress as a legislative body of the state passes on only laws. Within ID we can distinguish first and foremost 1) **genre of Constitution**; 2) **genre of bill (public or private)**, which is a draft of a suggested future law presented to the Congress for discussion.

As a **genre of institutional discourse** IA possesses some characteristic features – subjects, socio-cultural context and text (Figure 1).

The subjects of the genre of IA are 1) U.S. Congress persons and 2) for whom the act may concern. The U.S. Congress persons are divided into 2 groups – congressmen (congressman or congresswoman) and senators. Congressmen are the individuals who are members of the U.S. House of Representatives, which consists of 435 congressmen and congresswomen who run their two – years term and are directly accountable to people and more responsible to popular demand. The Senate has two chambers and is composed of 100 senators. Each member of the House of Representatives represents a portion of their state known as a Congressional District, which averages 700.000 people while each senator represents the entire state. Introducing legislation on immigration must be approved and ratified by both the House of Representatives and the Senate before it can be enacted. From social perspective, congressmen and senators are responsible for suggesting laws and bills that are in the best interest of their voters, who expect them to thorough to social problems, which have to be identified and quickly solved implementing relevant legislation.

The interaction between subjects within social institutions can be viewed as question – answer dialogue, where the question is a social problem of immigration and its various aspects and answer – laws on immigration passed by the U.S. Congress. According to Alice F. Freed, «question – answer» sequences occur in all types of institution encounters [12].

Depending on social situation relevant well-organized text templates are used to forecast the realization of the generation of ILD. Some linguists claim that this predictability provokes so-called «symbolic violation» as each institution establishes its discourse, sets its rules, categories, and norms, and imposes its own rules on its subjects [13, p. 301]. Text is dependent on sociolect – an important component of ID, which helps to organize effective communication. T. Luckmann defines sociolect as «institutional speech style» and distinguishes its characteristics as follows: a) *conditioned by a certain*

lifestyle; b) functioning within certain areas of communication; c) specific indicators production due to the appropriate speech style. Sociolect refers to rules, conduct, functions, and concepts of the social institution, which are important for the world’s picture construction and ways of its interpretation [13, p. 301]. The language, which functions within ILD is always specific. Legal language is characterized as a language for specific purposes or special – purpose language, sub – language, scientific language, specialized language [14, p. 9; 15, p. 28], or legalese [16]. Six main features of the legal language are discussed, among which: a) limited subject matter (law); b) lexical, semantic and syntactic restrictions (e. g. specific terminology); c) «deviant» use of grammar; d) high frequency of certain constructions (e. g. complex and compound sentences); e) text structure (e. g. legislation); f) the use of special symbols [17, p. 22]. According to E. Alcaraz and B. Hughes, typical features of legal English are the following: a) Latinisms; b) terms of French and Norman origin; c) formal register and archaic diction; d) archaic adverbs and prepositional phrases; e) redundancy; f) performative verbs; g) euphemism and contemporary colloquialism [18, p. 6–18]. This study is focused on the second feature (b) that is specific terminology, implemented in the U.S. Congress acts on immigration. The lexicon of legal language is full of formality or downright pedantry [19, p. 8], the vocabulary is complex and unique, archaic and sometimes includes complicated structures, which are difficult to understand not only for a layman but for lawyers as well – this feature may be claimed as a universal feature of legal language however, different genres of ILD have their unique legal vocabulary.

This research includes the analysis the IAs passed in the XVIII century that are Naturalization Act of 1790 [20], Naturalization Act of 1795 [21] and Naturalization Act of 1798 [22] (Table 1).

Analyzing the table above, we make a conclusion that Naturalization Act of 1790, Naturalization Act of 1795, Naturalization Act of 1798 discussed the procedure of becoming a naturalized citizen of the US. We observe the gradation of increasing of time limits of living on the territory of the US as well as residence period. Naturalization Act of 1790 gives no notice of time, while the residence period is 2 years in comparison with Naturalization Act of 1798 with notice time of 5 years and residence period – 14 years.

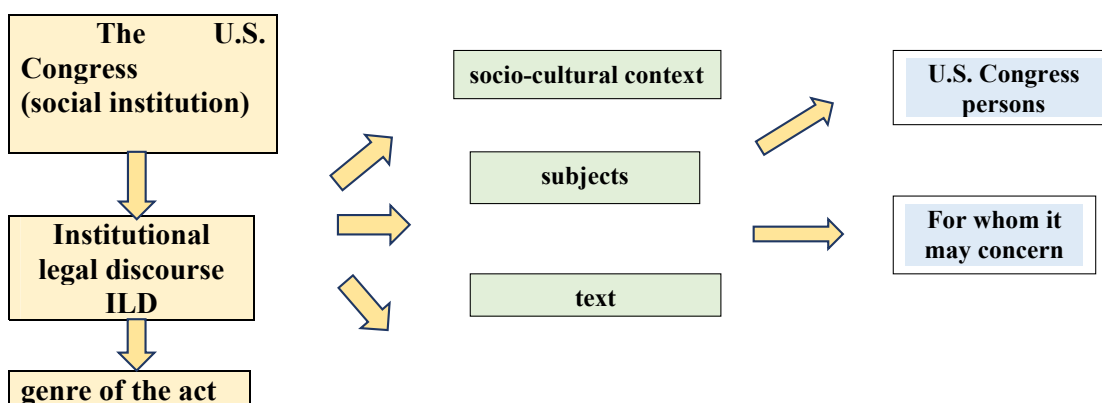

Figure 1. Immigration Act as a genre of institutional legal discourse

Table 1

IA of the XIII century

Date	Title of the Act including long title	President enacted by public law statutes at large	Summary and key words
March 26, 1790	<i>Officially:</i> Naturalization Act of 1790 An Act to establish an uniform Rule of Naturalization.	George Washington the 2nd session of the 1 st US Congress Pub. L. 1–3 1 Stat. 103, chap. 3.	* the first uniform rules for the granting of the US citizenship by naturalization; * the law limited naturalization to «free white person of good character»; * the act was modeled on the Plantation Act of 1740. Key words: <i>free white person (alien), age limits, US citizenship, application to Common Law Court, the children of the naturalized.</i>
January 29, 1795	<i>Officially:</i> Naturalization Act of 1795 An Act to establish an uniform rule of Naturalization; and to repeal the act heretofore passed on that subjects.	George Washington 3 rd US Congress Pub. L. 3–20 1 Stat. 414.	* the increase in the required period of residence the US before an alien can be naturalized from 2 to 5 years; * the act omitted the term «natural born» in the characterization of children born outside the US to the US citizens parents; * the naturalization was reserved only for «free white person»; * the change of the requirement from «good character» to «good moral character». Key words: <i>free white person, naturalization, age limits, character of an alien period of residence in the US, requirements for aliens, natural born.</i>
June 18, 1798	<i>Officially:</i> Naturalization Act of 1798 An Act supplementary to and to amend the act, intituled «An act to establish an uniform rule of naturalization»; and to repeal the act heretofore passed on that subject.	John Adams 5 th US Congress Pub. L. 5–54 1 Stat. 566.	* it amended the residency and the notice periods of the previous Naturalization Act of 1795; * it increased the period necessary for aliens to become naturalized citizens in the US from 5 to 14 years and the Declaration of Intention from 3 to 5 years. Key words: <i>notice time, residence period, naturalization, citizen, free white person.</i>

Based on this analysis, we state that IA as a genre of ILD is characterized by:

– textual designed level: 1) use of capitalization; 2) fixed-structure; 3) footnotes; 4) the text is divided into sections; 5) length: 1–3 pages long (Table 2).

– morphological level: number, e. g. person – persons (law context);

– lexical level: 1) negations (e. g. no, not, never); 2) Latinisms (e. g. bona fide, potentate, proviso; 3) archaisms (e. g. thereof, wherein, thereupon, heretofore, etc.); 4) modal verbs: shall, may, might; 5) specific lexis (e. g. act, jurisdiction, proof, legislature, etc.); 6) use of performative verbs (e. g. admit, declare, enact, renounce, reside, etc. (Table 3).

– syntactic level: 1) no simple sentences; 2) complex sentences; 3) compound sentences; 4) complex-compound sentences; 5) use of Present Participle; 6) passive voice prevails active (Table 3).

Based on data gathered from three analyzed Acts we summarize that on the lexical level we notice the use of negations, archaisms, modal and performative verbs, specific legal lexis in all acts, while the application of Latinisms include Naturalization Act of 1795 and 1798. On the syntactic level we notice simple sentences in neither of the acts, while compound, complex and complex-compound are present are presented in all the investigated acts. The implementation of Present Participle and Passive Voice constructions over Active Voice are demonstrated in all acts as well. We also observe positive dynamics of the use of Latinisms on the lexical level, footnotes and sections division (Naturalization Act of 1790 had no section, while Naturalization Act of 1795 and 1798 were divided into sections), the length of acts increased from 1 page to 3 pages on textual design level.

Socio-cultural context plays an important role for the genre of IA in ID. Immigration Acts are introduced by the U.S. Congress

Table 2

Textual design level of analysis of IA of the XVIII century

Title of the act	Capitalization	Fixed – structure	Footnotes	Sections division	Length
Naturalization Act of 1790	+	+	–	–	1 page
Naturalization Act of 1795	+	+	+	+	2 pages
Naturalization Act of 1798	+	+	+	+	3 pages

Table 3

Lexical level of analysis of IA of the XVIII century

Title of the act	Negations	Latinisms	Archaisms	Modal verbs	Specific lexis	Performative verbs
Naturalization Act of 1790	+	–	+	+	+	+
Naturalization Act of 1795	+	+	+	+	+	+
Naturalization Act of 1798	+	–	+	+	+	+

Table 4

Syntactical level of analysis of IA of the XVIII century

Title of the act	Simple sentences	Compound sentences	Complex sentences	Complex-compound sentences	Present Participle	Passive Voice construction
Naturalization Act of 1790	–	+	+	+	+	+
Naturalization Act of 1795	–	+	+	+	+	+
Naturalization Act of 1798	–	+	+	+	+	+

because of the development of a social phenomenon of immigration. People, who are called aliens arrive in the USA having their aims and dreams. They are not native Americans that is why their existence on the territory of the US should be established by law.

Conclusions and prospects for further exploration.

Institutional legal discourse is a type of institutional discourse, which exists within a social legal institute and is produced by a social legal institution – the U.S. Congress, the subjects are divided into 2 groups: 1) legislators (congressmen and senators) and 2) those persons whom it may concern, depends on a socio-cultural situation, has the goal of laws introduction and makes a specific language – sociolect. Immigration Act is a genre of institutional legislative discourse, which functions within a social institution – a legislative body – the U.S. Congress, implements legalese, appears in a social communicative situation where the subjects (congressmen and senators) have their roles with social statuses (firstly legislators) and the text they produce has a goal to reach. The main characteristic features of IA are the following: 1) subjects, socio-cultural context and text. Thus, Immigration Act is the genre of institutional legislative discourse that includes three components – subjects, who are legislators and those citizens whom it concerns, text, which is dependent on sociolect and socio-communicative situation which includes the emergence of a social group – immigrants and legislation, which should be introduced to regulate their status on the territory of the US. The analysis of the Immigration Acts passed in the XVIII century demonstrates high frequency of the use of compound, complex, complex-compound sentences, passive voice, present participle on the syntactic level, Latinisms, modal and performative verbs, negation on lexical level. We observe dynamics on the graphical level – the first act had no footnotes, no sections division and was 1 page long, while the last act in that century included footnotes, had 6 sections and was 3 pages long.

Further research of immigration acts passed by the U.S. Congress should focus on the investigation of the acts of the XIX as well as XX century.

References:

- Ehrlich, S., & Romaniuk, T. Discourse analysis. In R. Podesva & S. Devyana (Eds.), *Research methods in linguistics*. Cambridge University Press. 2013. 466–499.
- Селіванова О. Актуальні напрямки сучасної лінгвістики [Аналітичний огляд]: Київ: Український філософський центр, 1999. 148 с.
- Фролова І. Стратегія конфронтації в англomовному дискурсі: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. 344 с.
- Sarangı, S., & Roberts, C. Talk, work and institutional order: Discourse in medical, mediation and management settings. Berlin, Germany: Mouton de Gruyter. 1999. 252–254.
- Oxford Learner's Dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/institution> (дата звернення: 25.10.2022).
- Collins Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/institution> (дата звернення: 24.10.2022).
- Словник української мови: в 11 т. АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда: Київ: Наукова думка, 1973. С. 33–35.
- The U.S. Constitution. URL: <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript> (дата звернення: 27.10.2022).
- How our laws are made. URL: <https://www.usa.gov/how-laws-are-made> (дата звернення: 21.10.2022).
- Introduction to the Legislative Process in the U.S. Congress Congressional Research Service. Informing the legislative debate since 1914. URL: <https://sgp.fas.org/crs/misc/R42843.pdf> (дата звернення: 21.10.2022).
- Aliens and Nationality Act of 1940. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2015-title8/pdf/USCODE-2015-title8.pdf> (дата звернення: 29.10.2022).
- Freed F. A. Institutional discourse. In the *International Encyclopedia of Language & Social Interaction*, Karen Tracy, Cornelia Ilie, & Todd Sandel, (eds.). Boston: John Wiley & Sons. 2015. 809.
- Ларькіна М. Інституційний дискурс як соціолінгвістичний феномен: *Кропивницький: наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка*. Серія: філологічні науки. Випуск 89 (5). 2010. С. 299–302.
- Šarčević, S. *New approach to Legal Translation*. The Hague: Kluwer Law International. 2000. 324.
- Pearson, J. Terms in Context. Amsterdam: International Journal of Corpus Linguistics, John Benjamins Publishing Company. 1998. 335–338.
- Tiesma, M. P. The Creation, Structure and interpretation of the Legal Text. URL: <http://www.languageandlaw.org/LEGALTEXT.HTM> (дата звернення: 23.10.2022).
- Lehrberger, J. Sublanguage Analysis. Grishman, R., and Kittredge, R., *Analyzing Language in Restricted Domains: Sub-language Description and Processing*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates. 1986. 19–38.
- Alcaraz E., Brian H., Pym A. (2002). *Legal translation explained*. Manchester: St. Jerome. 216.
- Varo, A. E., Brian H. *Legal Translation Explained*. St. Jerome Publishing: Manchester. 2002. 216.
- Naturalization Act of 1790. URL: <https://www.docsteach.org/documents/document/naturalization-act-of-1790> (дата звернення: 29.10.2022).
- Naturalization Act of 1795. URL: <https://www.mountvernon.org/education/primary-source-collections/primary-sources-2/article/naturalization-acts-of-1790-and-1795/> (дата звернення: 29.10.2022).
- Naturalization Act of 1798. URL: <https://aadha.binghamton.edu/items/show/198#?c=0&m=0&s=0&cv=0> (дата звернення: 29.10.2022).
- Пилипенко Р. Інституційний комунікативний простір Німеччини: автореф. дис. док. філол. наук. Київ: КНУ імені Т. Шевченка, 2007. 40 с.

Городиловська М. Т. Імміграційний акт як жанр інституційного законодавчого дискурсу

Анотація. Стаття має на меті окреслити теоретичні засади дослідження імміграційного акта як жанру інституційного законодавчого дискурсу. Визначено, що інституційний законодавчий дискурс породжується соціальною правовою інституцією – Конгресом США, а також запропоновано дефініцію цього поняття. У статті виділено основні ознаки інституційного законодавчого дискурсу, а саме: а) функціонування в межах соціально-правового інституту та породження соціально-правовою інституцією; б) наявність певної мети – створення законодавства; в) вирішальні ролі суб'єктів – законотворців (конгресменів та сенаторів), які приймають закони, та тих громадян, яких це стосується; г) залежність від соціокультурного контексту; г) використання певного соціолекту, характерного для Конгресу та зрозумілого для суб'єктів.

Стаття спрямована на визначення ролі інституційного законодавчого дискурсу в системі інституційних дискурсів. Автор виходить з того, що імміграція як соціальне явище та питання імміграції повинні регулюватися на

законодавчому рівні. Представлено структуру Конгресу США як законодавчого органу, а також процедуру прийняття законів, що складається з 8 етапів.

Значна частина статті присвячена Імміграційному акту як жанру інституційного законодавчого дискурсу. Аналізуються його характерні особливості – суб'єкти, текст та соціокультурний контекст. Дослідження здійснюється на основі Імміграційних актів Конгресу, прийнятих у XVIII столітті.

У статті зроблено спробу виявлення спільних та специфічних рис в Актах про натуралізацію, прийнятих

у 1790 та 1795 роках, Акті про натуралізацію 1798 року, який разом з Актом про чужинців-друзів 1798 року, Актом про чужинців-ворогів 1798 року та Актом про бунти 1798 року складала набір законів під назвою Акти про чужинців та бунти 1798 року, а також наведено результати порівняльного аналізу текстів цих актів на лексичному, синтаксичному та графічному рівнях.

Ключові слова: інституційний законодавчий дискурс, Конгрес США, законодавчий орган, соціальний інститут, соціальна інституція, Імміграційний акт, жанр, жанр імміграційного акта.

*Григорян Н. Р.,**кандидат філологічних наук, доцент
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова**Дьоміна Н. Ю.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

ПРОСОДИЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ АНГЛОМОВНОГО ПІСЕННОГО ДИСКУРСУ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню просодичних особливостей із позиції їх участі в реалізації емотивної (впливової) функції у англомовних піснях у виконанні співаків чоловіків та жінок.

З давнини термін «просодія» (з грецької *prosodia* – наголос, мелодія) використовувався по відношенню до віршів та співу, та позначав певну ритмічну та мелодичну схему, накладену на ланцюжок звуків. Описуючи англійську інтонацію, ключове значення має «зв'язок» опорної точки з особливою напруженою складовою; це називається акцентом (а *pitch accent*). Мелодія висловлювання в значній мірі складається з послідовності її ударних акцентів, а опис та класифікація цих орієнтирів є центральною частиною сучасних моделей інтонації.

Пісенний дискурс розуміється як родове поняття стосовно текстів англомовних пісень, що характеризуються своєрідними мовними особливостями та віддзеркалюють «імовірний світ» представників англомовних країн. процес виконання пісні являє собою специфічний комунікативний акт. У процесі взаємодії один з одним, вербальний та невербальний компоненти забезпечують цілісність та зв'язність твору, його комунікативний ефект.

В результаті дослідження було встановлено, що метафори відіграють важливу роль у сприйнятті пісні. Вони створюють образ, який слухач декодує, адже, якщо все буде лежати на поверхні, то й цінність тексту буде нижча. Це ніби невидимий зв'язок автора зі слухачем, адже кожен може інтерпретувати текст пісні по-своєму, знаходячи щось зрозуміле і близьке для себе.

В даній роботі також були проведені аудиторський та електроакустичний аналізи, в результаті яких було встановлено, що мовлення в співі – достатньо складна система, функціонування якої зумовлюється великою кількістю чинників, у першу чергу пов'язаних зі взаємодією вербальної та музичної мов.

Отримані результати свідчать про те, що у цілому вокальне мовлення підпорядковується основним фонетичним законам та правилам англійської мови.

Ключові слова: аудиторський та електроакустичний аналізи, гучність, мелодія, пісенний дискурс, просодія, темп.

Ні для кого не секрет, що у піснях заховані різноманітна лексика, чудові приклади з граматики, а також багато цікавих ідіом. Але пісні водночас є кладезем «живої» вимови, тобто можливо почути слова саме так, як їх промовляють носії мови, звичайні люди – щось скорочуючи, щось змінюючи, і не завжди

саме так, як це затранскрибовано у словнику. Тому науковців вже давно цікавила природа людського голосу і те, як та чи інша фонема реалізується у вимові окремих людей. Такий інтерес обумовлений тим, що останнім часом все більше число тих, хто хоче вивчати англійську мову, а саме пісні є «секретною зброєю» для вільного володіння будь-якою мовою.

Взаємний вплив мовлення та співу один на одного завжди привертав увагу вчених. Оперний співак Ф. І. Шаляпін відмічав, що слово відіграє важливу роль в пісні. Він завжди повторював, що добре сказане слово – вже проспіване.

Теоретико-методологічну основу роботи становлять дослідження з теорії питання: О.В. Боряк [1], М.О. Возної [2], Л.В. Гірінської [3], Я. Федорів [4], С.О. Караман [5], О.С. Колесник [6].

Об'єктом дослідження являються тексти пісень, письмові та ті, які звучать.

Предметом дослідження є фонетичне аранжування текстів пісень, які звучать, у виконанні британських поп-співаків.

Матеріалом даного дослідження являються пісні Адель, Еда Ширана, Еріка Клептон, гурт Little Mix. Вибір таких виконавців обумовлений тим, що саме вони є найбільш яскравими і відомими у всьому світі британськими виконавцями, які внесли величезний вклад в поп-культуру. Експериментальний корпус даної роботи включає 30 пісень загальною тривалістю звучання 92 хвилини.

Головна мета роботи полягає у виявленні та дослідженні просодичних компонентів та засобів фонетичної виразності англомовних словесно-музичних творів за допомогою лексичного та просодичного аналізів та аудиторського та електроакустичного досліджень.

Останнім часом поняття «просодія» дійсно набуло широкого розповсюдження і одночасно різне тлумачення. На думку О. С. Колесник, існують дві чітко виражені і діаметрально протилежні точки зору. Одна з них розмежовує поняття просодії й інтонації. Друга точка зору на просодію багато в чому схожа з розумінням інтонації як багатокомпонентної єдності. Компоненти інтонації розглядаються як складний комплекс просодичних елементів і фактично отожднюються з просодією, яку розуміють як систему вимови наголошених і ненаголошених, довгих і коротких складів у мові [6, 48].

Лінгвістичний енциклопедичний словник визначає просодію, як систему фонетичних засобів (висотних, силових, часових), що реалізуються в мові на всіх рівнях мовленнєвих

сегментів (склад, слово, словосполучення, синтагма, фраза, текст) [7].

Я. Федорів стверджує, що термін «просодія» використовується в супрасегментній фонетиці й фонології для позначення змін у висоті, гучності, темпі й ритмі. Супрасегментні одиниці мови – одиниці мови, які накладаються на сегментні одиниці; виділяються в процесі послідовного лінійного членування мовленнєвого потоку (склад, слово, фраза). До них відносяться просодичні елементи – довгота, тон, інтенсивність, мелодика, ритм, інтонація, а також показники стику сегментних одиниць [4].

Описуючи англійську інтонацію, ключове значення має «зв'язок» опорної точки з особливою напруженою складовою; це називається акцентом (а *pitch accent*). Мелодія висловлювання в значній мірі складається з послідовності її ударних акцентів, а опис та класифікація цих орієнтирів є центральною частиною сучасних моделей інтонації [8, 4].

Крім спеціальних законів розташування сегментів, склад може мати і власні просодичні ознаки, які характеризують його як цілісну супрасегментну одиницю. Найбільш поширеною просодичною ознакою складу є тон.

Є два базові типи складових тональних систем: рівневі і контурні. В основі систем першого типу лежить протиставлення рівних тонів різних рівнів (високий, низький, середній, можливі проміжні рівні). В основі систем другого типу лежить протиставлення ковзають тонів (висхідний, нисхідний або їх комбінації).

Ланцюжки складів, які складають слово, в більшості мов об'єднуються в деяку цілісну структуру. Повнозначні слова в сучасних європейських мовах мають ясну ритмічну організацію: один із складів фонетично виділений, а інші поступаються йому по силі. Звуковий потік ділиться на деякі ритмічні кванти, об'єднані навколо наголошених складів. Є й інші засоби фонетичної інтеграції слова, а тим самим – і відділення його від сусідів. Найчастіше це темброві просодії, що охоплюють слово як ціле, однак найбільш типовим просодичним засобом словесного рівня є все ж наголос [9].

Англійська є мовою з ритмічним наголосом, тобто ударні склади відокремлені один від одного у вимові рівними проміжками часу, а ненаголошені склади скорочуються так, щоб дотримуватися цього ритму. Місце наголосу (принаймні частково) непередбачувано. Воно швидше є лексичним: воно є частиною слова, і його потрібно запам'ятовувати [9].

У багатосинтагменому висловленні одна з синтагм є відповідною, на ній реалізується фразовий наголос, основною функцією якого є фраза організуюча, або кульмінативна. Фраза – це основна одиниця мовлення в його звуковій формі, яка має смислово цілісність та інтонаційну структуру. Нерідко відповідає поняттю речення, проте не має синтаксичних обмежень, які властиві реченню. Фразовий наголос створює цілісність фрази, об'єднуючи її інтонаційний контур [3].

Говорячи про функції словесного наголосу, необхідно перш за все відзначити, що даний наголос організовує слово як одиницю мови. Крім того, він здатен диференціювати значення слів, маркувати найбільш важливу морфему в складі слова, в деяких мовах – розрізняти граматичні форми.

Роль фразових наголосів розглядається зазвичай у трьох аспектах:

– як засіб вираження змісту тексту;

– як засіб вираження емоційної сторони висловлювання;

– як засіб організації мовлення.

Всі ці функції важливі для тексту, проте виділення наголосом найбільш значущих мовних сегментів представляється першочерговим. Емоційну виділеність і організуючу функцію фразових наголосів можна розглядати як додаткові до основної – комунікативної.

Мелодика – найважливіший компонент інтонації, рух основного тону голосу, який утворює тональний контур висловлювання та його частин.

Мелодика є показником зміни частоти основного тону (ЧОТ) в часі. В експерименті треба обов'язково враховувати мелодійні діапазони (хвильові коливання між нижчою і вищою точками показань зміни ЧОТ; їх співвідношення (інтервали); крутизна підвищення і пониження тону, напрямок і кульмінаційна точка, а також його відображення в мелодійних моделях). Універсальність висотного компонента інтонації полягає в тому, що мелодика використовується як найважливіший інтонаційний засіб в різних мовах, в межах однієї мови обслуговує різні функції інтонації [3, 3]. Отже, речення не можна вважати закінченим, якщо воно не оформлене інтонаційно.

Т.І. Ковалевська зазначає, що сприйняття звукової «оболонки» мовлення є до певної міри автоматизованим, оскільки слухач сприймає лише смисл висловлення, не відокремлюючи при цьому окремо звукової «оболонки» та смислового ядра. Проте у певних випадках головну роль у сприйнятті відіграє саме звукова сторона слова або висловлення. До таких випадків належать прийоми «фонетичного висунення» елементів з текстового потоку, роблячи одні елементи акцентованими на тлі решти [10].

Т.І. Клочкова та О.О. Довженко відзначають, що основними фонетичними засобами стилістики, які використовуються як в прозі, так і в поезії, є алітерація та асонанс. Основна функція даних стилістичних прийомів – підвищення виразності висловлювання за рахунок особливої організації звукового потоку [11].

Алітерація – фонетичний стилістичний прийом, метою якого є надання висловленню мелодійності. Сутність цього прийому полягає у повторі подібних звуків, *власне приголосних звуків*, які знаходяться у безпосередній близькості, особливо на початку сусідніх слів. На думку дослідника алітерацію загалом слід розглядати як музичний супровід ідей автора, що занурює їх у певну атмосферу, яку кожен читач інтерпретує на свій лад.

Асонанс визначають, як повторення однакових *голосних*. Гармонізацією, звичайно, не вичерпується значення асонансу. Вміле розташування асонансів, подібно алітерації, висуває і об'єднує окремі слова або їх групи. І з цього боку асонанс ще більше, ніж алітерація, може посилити значення або звучне значення слова. З іншого боку, асонанс стає часом важливим ритмічним моментом [10].

Отже, мелодійність, музикальність, пісенність – такі якості надає тексту асонанс. Приклади його використання можна знайти не тільки в творах високої культури, але і в популярній музиці.

У конкретно – життєвому зображенні дійсності, яке дають твори літератури, важливу роль відіграють спеціальні засоби образності мови. Вони допомагають письменнику втілити в словесну форму конкретні уявлення про предмети і вислови,

своє ставлення до них. Це завдання виконують не тільки слова і словосполучення, вжиті у прямому значенні, а також слова і вислови, вжиті у

Тропи – засоби образної мови (слова або вислови), вони надають ліричним творам емоційності й барвистості, вживаються в образному значенні. До тропів належать гіпербола, порівняння, метафора, епітет, персоніфікація [7]. У роботі були розглянуті лише деякі види тропів, а саме метафору та епітет.

За означенням словника української мови, метафора – це художній засіб, що полягає в переносному вживанні слова або виразу на основі аналогії, схожості або порівняння, а також слово або вираз, ужиті в такий спосіб [7]. Найпростішою формою тропу є епітет.

Словник літературознавчих термінів дає наступне означення епітету: «Епітет (від грец. Epitheton – додаток) – слово, яке визначає предмет або явище і підкреслює будь-які його властивості, якості або ознаки. У той же час ознака, що виражена епітетом, як би приєднується до предмету, збагачуючи його в змістовному та емоційному відношенні» [7].

Отже, тропи відіграють важливу роль в художньому мовленні. Вони створюють в творі так звану алегоричну образність. Головною властивістю тропів є яскрава характеристика одного явища через інше на основі їх подібності. Тропи допомагають авторам схвилювати душу читача або слухача, спонукати їх до мислення.

Пісенний дискурс визначається як сукупність текстів пісень, що характеризується специфічними тематичними, лексичними, синтаксичними особливостями. Пісенний дискурс розуміється як родове поняття стосовно текстів англійських пісень, що характеризуються своєрідними мовними особливостями та віддзеркалюють «імовірний світ» представників англійських країн.

І. Рябенка зазначає, що процес виконання пісні являє собою специфічний комунікативний акт. У процесі взаємодії один з одним, вербальний та невербальний компоненти забезпечують цілісність та зв'язність твору, його комунікативний ефект [12, 78].

Т.Н. Астафурова та Т.Н. Шевченко стверджують, що англійський пісенний дискурс виділений в якості одного з жанрів дозвільної комунікації молодіжної субкультури з властивими йому екстралінгвістичною (учасники, хронотоп, цілі, цінності, функції) та лінгвістичною (тематика, структура творів, лінгвoseміотичний кошти) специфікою [13, 99].

Учасники пісенного дискурсу: слухач, виконавець і автор пісенного тексту, який бере участь опосередковано / безпосередньо у виступі. Мета англійського пісенного дискурсу полягає в донесенні інтенції автора до слухача, здійсненні на нього емоційного впливу для формування соціальної позиції і ціннісної орієнтації слухача, що відображається в підборі лінгвoseміотичних одиниць дискурсу. Пісенний дискурс глибоко аксіологічний і суб'єктивний, представляючи цінності і антицінності англійської молодіжної субкультури через специфічні образи, стиль життя, своєрідність світовідчуття.

Жанровий простір англійського пісенного дискурсу організовано трьома напрямками: рок, поп та реп. У роботі розглядалися докладніше жанр поп-музики.

Поп-музика, в основі якої лежать джаз, фолк і танцювальна музика, виділилася в жанр пісенного дискурсу в 40–50-ті роки ХХ ст. Структура творів поп-жанру пісен-

ного дискурсу відрізняється традиційністю і канонічністю, складається з *зачину, кульмінації і кінцівки*, представлених 2–3 куплетами і повторюваним приспівом, який вирізняється мелодією і ритмом. Основна функція пісень поп-жанру – емотивна, що відбивається в тематичній специфіці і вербалізації концептів емоційної групи, зокрема концепту кохання.

Використання тропів створює в художньому мовленні нові поєднання слів з новим їх значенням, збагачує мовлення новими відтінками змісту, повідомляє означуваному явищу те значення, відтінок сенсу, який потрібен мовцю, передає його оцінку явища [3, 223].

Метафори автори пісень використовують, щоб інстинктивно підключати слухачів до зображень і малювати візуальне зображення для них. У більшості випадків метафори знаходять нові способи опису людей, любові і розривів.

Так, наприклад, у тексті твору «Someone Like You» співачки Адель знаходимо наступну метафору: «We were born and raised in a summer haze». Хоча, на перший погляд, здається, що це лише спогад про минуле, але, насправді, автор ніби натякає, що з самого початку у цих відносинах не було майбутнього, так як туман символізує відчуття плутанини, відсутність життєвої перспективи та розуміння, що робити далі.

В тексті пісні «Little me» гурту Little Mix знаходимо наступні метафори: «She lives in the shadow of a lonely girl», «if you catch her eye», «I know she's brave but it's trapped inside», «Wish I could somehow go back in time», «hands on a clock only turn one way». Головна героїня бажає повернути час назад, проте годинникові стрілки йдуть лише вперед, тому змінити минуле неможливо, але в майбутньому все може змінитись, треба лише повірити в себе та свої сили.

Епітет представлений не у такій великій кількості, як метафора. Наведемо декілька прикладів з досліджуваних текстів:

e.g. I found a girl, beautiful and sweet. She's beautiful, wonderful. People fall in love in mysterious ways. On another love / All my tears have been used up. And my arms are tough. We leaping across these undefeatable odds [14].

Отже, проаналізувавши тексти досліджуваних пісень, можна зробити висновок, що метафора превалує в ліричних творах, адже вона додає краси до «сухого» тексту.

У статті «Prosody in Speech and Song» автор пише, що хоча просодію можна розглядати як додавання музичності до мови, просодичні сигнали відрізняються між мовою та піснею. У мові відмінності у висоті звука передають сенс і є відносними до вокалічного діапазону мовця, тоді як пісні залежать від дискретних і точних висотних значень, щоб створювати впізнавані мелодії [9].

У роботі проводився фонетичний аналіз. Джерелом звукового мовлення у фонетичному аналізі, проведеного автором, послужили 30 словесно-музичних творів довжиною від 3 до 5 хвилини.

В даній роботі також були проведені аудиторський та електроакустичний аналізи, в результаті яких було встановлено, що мовлення в співі – достатньо складна система, функціонування якої зумовлюється великою кількістю чинників, у першу чергу пов'язаних зі взаємодією вербальної та музичної мов.

Аудиторський аналіз показав, що в цілому спокійні частини пісень виконувались з нормальною гучністю,

середнім висотним рівнем. В свою чергу аудиторями було відмічено, що емоційно забарвлені фрази були виконані досить голосно, з високим висотним рівнем. Результати аналізу швидкості виконання емоційно нейтральних та напружених уривків словесно-музичних творів свідчать, що переважна кількість фраз, незалежно від емоційного стану виконавця, виконуються у середньому темпі.

Також було встановлено, що одну з найважливіших ролей в передачі змістових відносин в тексті відіграє наголос. Вся мова складається з чергування наголошених і ненаголошених складів. Було виявлено, що виконавці змінювали звукове оформлення мови, тим самим передавали необхідні емоції. Виділяючи певні слова в реченні, співаки таким чином вказували, що мали на увазі в тому чи іншому випадку.

Властивості мови, які не можуть бути виведені з основної послідовності фонем, часто називають суперсегментними властивостями. Як правило, просодичні риси мови не відображаються в звичайній орфографії, а також у звичайних сегментних фонетичних транскрипціях.

Для підтвердження отриманих даних було проведено електроакустичне дослідження за допомогою комп'ютерної програми Praat. Ми розглянули пікові ЧОТ, інтенсивність в першому ударному та ядурному складах та їх тривалість під час виконання емоційно-нейтральних та емоційно-напружених частин.

Отримані в результаті комп'ютерного аналізу дані показали, що варіативність частоти основного тону досить велика і значно відрізняється в емоційно спокійних та емоційно напружених частинах. Також слід відзначити, що більш вища ЧОТ спостерігається в обох випадках в піснях жіночого виконання. Також було встановлено незначне розходження значень пікової інтенсивності перших ударних і ядерних складів, як в емоційно-спокійних частинах так і в емоційно-забарвлених.

Отже, отримані результати свідчать про те, що у цілому вокальне мовлення підпорядковується основним фонетичним законам та правилам англійської мови.

Література:

1. Боряк О. В. Интонация та просодія: тотожність чи відмінність понять. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2010. Вип. 16. С. 10–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2010_16_6.
2. Англійська мова для перекладачів і філологів. І курс. Підручник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів / М. О. Возна, А. Б. Гапонів, О. О. Акулова, Н. С. Хоменко, В. С. Гуль. Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. 480 с.
3. Гириная Л. В. Фразовая просодия в аспекте структурной организации речевого сегмента. *Studia slavica II Tergestina 9*. Trieste: Università degli Studi di Trieste, 2001. 299 p.
4. Федорів Я. Про співвідношення між поняттями «просодія та «інтонація». URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/10658>
5. Сучасна українська літературна мова / С. О. Караман, О. В. Караман, М. Я. Плющ ; за ред. С. О. Карамана. К.: Літера, 2011. 560 с.
6. Колесник О. С., Гаращук К.В., Гаращук Л.А. Теоретична фонетика англійської мови. Житомир: 2015. 233 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/11137/1/Kolesnyk_harashchuk_phonetics.pdf
7. Лінгвістичний енциклопедичний словник / під ред. В.Н. Ярцевої. URL: <https://sc510rel.ru/uk/gosudarstva-strany/lingvisticheski-enciklopedicheski-slovar-yarceva-onlain-literaturnyi.html>

8. Удалов Н.В, Шагидевич А.С. Мелодика как один из компонентов просодии. Тамбов: Грамота, 2014. № 3. 2009. С. 2–7.
9. Prosody in Speech and Song. URL: <http://www.apa.org/pubs/highlights/peeps/issue-29.aspx>
10. Ковалевська Т.І. Алітерація та асонанс в сучасному художньому англомовному тексті. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Філологічна*. 2012. № 30. С. 128–130
11. Ключкова Т. И., Довженко О. А. Фонетические средства стилистики. URL: http://www.rusnauka.com/ESPR_2006/Philologia/2_klochkova.doc.htm
12. Рябенка І. Концепт ЧАС в англомовному пісенному дискурсі. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Сер.: Філологічні науки. Мовознавство. Луцьк. 2013. № 17. 90 с.
13. стафурова Т. Н., Шевченко О. В. Англоязычный песенный дискурс. *Дискурс-Пи*. 2016. № 23. С. 98–101. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/angloyazychnyy-pesenny-diskurs/viewer>
14. Adele. Someone Like You. URL: <https://genius.com/Adele-someone-like-you-lyrics>
Ed Sheeran. Perfect. URL: <https://genius.com/Ed-sheeran-perfect-lyrics>
Ed Sheeran. Thinking out loud. URL: <https://genius.com/Ed-sheeran-thinking-out-loud-lyrics>
Eric Clapton. Tears in Heaven. URL https://lyrsense.com/eric_clapton/tears_in_heaven_ercl
Little Mix. Little Me. URL: <https://www.azlyrics.com/lyrics/littlemix/littleme.html>

Grygoryan N., Dyomina N. The prosodic image of the British song discourse

Summary. The present article is dedicated to the study of the prosodic image (peculiarities) in song discourse. The song text can be viewed as the harmony and unity of the melodic and verbal components.

The immediate aim of this work is to identify and analyze the prosody and lexical means of British modern pop songs. The subject of our study is phonetic arrangements of the songs' lyrics performed by modern British pop singers.

The investigation was carried out on the basis of 30 samples from contemporary British pop songs recorded by male and female British singers, such as Adele, Ed Sheeran, Eric Clapton, group Little Mix.

The mutual influence of speech and singing on each other has always attracted the attention of scientists. The study of pronunciation peculiarities in the process of singing leads to a deeper understanding of the regularities of the functioning of the linguistic system as a whole, since vocal speech is an integral part of linguistic culture.

The article presents the results of phonological and lexical analyses. Phonetic features of the texts of modern English songs have certain characteristics that are different from other poetic texts. In the investigated texts we discovered such phenomena as elision, weak forms, assimilation, lateral plosion, nasal plosion, loss of plosion, reduction, loss of aspiration.

Figurative language plays an important role in the perception of the song by the listener. We conclude that an emotional impact is achieved due to the wide use of expressive means. Such figures of speech as metaphor and epithet were identified and described.

The auditory analysis revealed that the average tempo prevails in the investigated songs. The loudness and pitch level are also middle indicating that they have a positive effect on listeners and are well perceived by ear.

The results of the electroacoustic analysis showed that the variability of the tone frequency is higher and differs

significantly in the emotionally calm and emotionally tense parts. It should also be noted that higher frequency is observed in both cases in songs performed by the female artists. There was also a slight difference in the values of the peak intensity of the first stressed and nuclear syllables, both in the emotionally calm parts and in the emotionally colored ones.

To sum it up, such components of the prosody as pitch level, tone, rhythm, melody, tempo are beneficial and important tools in better understanding of songs and attach them integrity and completeness. Vocal speech is subject to the basic phonetic laws and rules of the English language

Key words: auditory and electroacoustic analyses, loudness, melody, song discourse, prosody, tempo.

*Gudkova N. M.,**PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philology and Translation,
Kyiv National University of Technologies and Design*

ADAPTATION OF ENGLISH BORROWINGS IN UKRAINIAN ECONOMIC DISCOURSE

Summary. The article states that the organization of modern production and commercial structures, changes in the political and economic life of our state contribute to the active replenishment of the Ukrainian language with the new terms of the economic sphere. It is noted that at the present stage, foreign-language borrowings take a significant place in the lexical composition of the Ukrainian literary language, because in general appearing of borrowing terminology is a natural process common for all languages of the world. There remain actual statements that the full development of a given terminology system is possible only under the condition the balance of national and international components is preserved. New economic terms have filled our language and now, this tendency is preserved. It has been found out that having a significant word-formation and lexical vocabulary, the Ukrainian language can present such subtle shades of meanings that can't be represented in other words. It has been proved that this contributes to the selection of a proper national word, therefore, it is not necessary to abuse our language with foreign terms. The article analyzes the role of borrowed terminology in the formation of language and professional competence of economic specialists, which is formed in the process of working with economic texts, performing terminological projects, conducting practical work on the adequate use of terms in business discourse. It has been proven that foreign language borrowings are characteristic of all term systems without exception, therefore they replenish its quantitative and qualitative composition, enrich the language. The article focuses on the question of the expediency of the borrowings, which creates a discussion in professional circles.

Key words: borrowed vocabulary, linguistic competence, the Ukrainian literary language, economic terminology, vocational education, professional language.

Formulation of the problem. One of the important problems of modern professional education is the formation of linguistic and professional competence of specialists of any profile during their training in non-specialized higher education institutions of Ukraine, as well as determining the role of terminology in this process.

The requirements for high-quality training of the specialists of various profiles have been significantly increased nowadays. It is due to the conditions of globalization of market relations in Ukraine, which pose a serious task to the higher school, that all spheres of activity of Ukrainian society are provided with specialists of the new generation. These specialists have to be highly qualified, linguistically competent in their professional field activities, literate, with appropriate intellectual potential, with deep knowledge of the Ukrainian language to meet professional needs. Therefore, with the aim of providing future specialists from various fields of knowledge and production spheres the proper culture of commonly used and professional languages it is necessary

to ensure that specialists have a perfect mastery of professional terminology.

There is a problem when learning a language in non-specialized institutions of higher education, although the professional orientation of the educational process is not new. Linguists have long drawn attention to the need to approach language teaching in such institutions to the professional needs of those who study. In terms of today, for the above-mentioned reasons, this issue has become much more active. Significant interest among linguists of various countries of the world raises the question of professional language, which is directly related to the teaching of linguistic disciplines in non-specialized institutions of higher education. Such questions are the subject of discussion at international linguists' conferences, theoretical works, training manuals. This testifies to the relevance of the covered topic and about creative pursuits of linguists who seek to improve the level of efficiency of educational process in teaching languages for students of non-philological faculties in institutions of higher education and ensuring their professional development.

Undoubtedly, the need to train highly qualified specialists in Ukraine, as well as in other countries of the world, has an urgent need, because this is exactly what it requires to life. There is a great interest in matters related to improvement of modern professional education. Despite the fact that this topic is relevant, in linguistic didactic plan it is insufficiently developed. For such reasons, this topic became the subject of our research.

Analysis of recent research and publications. At the turn of the 20th and 21st centuries, many researches devoted their works to the process of borrowing foreign vocabulary into the Ukrainian language. The issue of word formation development borrowings is the object of study by L. Kysluk, I. Kamynin, and L. Chursina, D. Mazurik [1; 2; 3]. O. Styshov considers borrowing words as an effective way of replenishing the vocabulary composition of the language [4]. V. Simonyuk analyzes the lexical-semantic reception of foreign words in Ukrainian language [5]. English borrowings in the language of modern Ukrainian advertising are researched by S. Fedorets [6]. The problems of structural and semantic features the latest lexical borrowings from English into Ukrainian and the level of their adaptation have been studied by N. Popova, L. Arkhipenko, O. Diolog [7; 8; 9]. The issue of borrowing English-language economic terminology are also reflected in the publications by S. Stetsyuk, N. Gudkova and other scientists [10; 11].

The purpose of the article. The purpose of the article is to analyze the role of the borrowed terminology formation of language and professional competence of the specialists of economic profile, to focus attention on the question of the expediency of foreign language borrowings, which causes debate in professional circles.

The main material of the study. The issue of professional language and formation of language and professional competence of future specialists in economics can be considered in terms of professional language training and formation of linguistic and professional competence among students. Researchers of the scientific style of the Ukrainian language note that “an important role in the process of training a language-competent specialist is given to the language, in particular to such an important branch of it as terminology. We know that terminological vocabulary occupies a significant place in the vocabulary of modern Ukrainian literary language. Terms are an indicator of the level of development of scientific language in society and, therefore, science in general” [12, p. 53]. Rich and extensive terminology, undoubtedly indicates a high level of professional education in the state.

Vocabulary of the economic profile is such a part of the vocabulary of the language, that includes concepts denoting the names of objects, phenomena, processes of social and economic life. This vocabulary is closely related to the relevant sciences and spheres of economic life such as management, marketing, finance, law, production, taxation, statistics, insurance, etc. Mainly foreign languages are the source of formation of modern Ukrainian economic vocabulary.

Scientists identify the following reasons for borrowing foreign economic terms: 1) the formation of an independent state, the development of a market economy in Ukraine, development of international economic relations (*broker, sponsor, manager, voucher, realtor, dealer, tender, summit, consulting*); 2) the use of anglicisms by speakers mainly in colloquial speech, and in fiction, as well as the perception by listeners of foreign words as those that are better perceived (*celebrities, logistical, extension, top manager, art business, public relations (PR), VIP, innovation, engineering*); 3) the existence of foreign organizations and companies on the territory of Ukraine, and the use of American products (*Procter & Gamble, Shell, Microsoft, Word, Apple, Canon, Pepsi, Reebok, Rolls-Royce*); 4) development of tourism in Ukraine, deepening of international cultural ties (*all-inclusive, charter, cruise, fresh, lobby bar*) [13].

In modern professional education, the central problem is the definition of the role of terminology in the formation of language and professional competence of specialists in any field of knowledge. In addition, today there is a process of formation, normalization, and codification of national terminology, which entered a new stage of the development at the beginning of the 21st century.

There is a need to actively use national terminological vocabulary in the educational field. At the modern stage, this has been reflected in professional education, which has presented scientists and teachers with a number of tasks related to the education process, as well as mastering professional disciplines in higher education. From the above it follows the solution of the problems related to the normalization and codification of the Ukrainian national terminology, the determination of the sources of its replenishment, the expediency of using terms in the language, etc. It is worth noting that all of the above has direct relation to the formation of language and professional competence among future specialists in the field of economy. Therefore, it is important to acquaint students with regularities and changes that occur in national terminology under the influence of language and extralinguistic factors. At the current stage, the question of active influx of foreign language terms into the Ukrainian dictionary, which is not always justified, is extremely

relevant. It is necessary to approach the solution of this issue wisely and carefully.

Nowadays, foreign languages are actively replenishing the Ukrainian terminological dictionary with words, and in particular internationalism, which are widely used in the field of economics, politics and technology. This is a rather powerful source of replenishing the modern Ukrainian literary language with international vocabulary and a characteristic feature of our era. This phenomenon of terminology is presented much more widely in scientific than in a general literary language. It is internationalisms that provide contacts with other languages of the world therefore, they do not violate the internal structure of the Ukrainian language, but indicate a high level of the Ukrainian literary language in general and national terminology in particular. Although even today this process has many problems. Improving the language and professional competence of future students of economic sphere, it also helps to acquaint them with new economic terms that primarily appear in the press and on television, and those changes that occur with the development of society in the meaning of certain terms. For example, in the new context the word *speculation* loses its negative meaning and moves to the category of economic terms, i.e., acquires a new semantic colour. In the same way, the word *speculator*, which loses its negative quality, is presented in modern dictionaries as “a person who buys goods, property, money, etc. in the hope of selling them at a profit” [14]. At the turn of the 20th and 21st centuries the Ukrainian terminological system was enriched in many international words to denote various concepts of economy: *out staffing, dumping, cogeneration, commercialization, trust, rehabilitation*, etc.

In connection with the formation of new business areas new concepts and also terms for their definition are added to the vocabulary of the Ukrainian language. To a large extent it caused the appearance of a whole number of new terms of banking, market, economic spheres: *business plan, business project, investing, broker, dealer, leasing, forex, promoter*, etc. From the point of view of H. Onufrienko, students of the first year learn that the word *bank*, having Italian origin and original semantics “bench, counter, money changer's table”, over time acquired the degree of an economic term and began to mean “a special economic institution that accumulates temporarily free funds, grants credit, makes monetary payments, issues money, valuables papers” [12, p. 56]. With this semantics, the word *bank* has become entrenched in Ukrainian financial terminology. However, the connection of the original meaning of this word with the new terminological one can be clearly traced. The linguistic and professional competence of the students of economic specialties is also formed when working with economic texts, making projects on terminology, conducting practical works related to terminology, etc. Borrowings from other languages are inherent in all terminological systems without exception, expand the lexical possibilities of one or another terminological system, replenish its quantitative and qualitative structure, enrich the language, expanding the spheres of their using.

In the conditions of globalization of market relations of the state, the processes of penetration of foreign economic and business terminology into the Ukrainian language have become more active. This terminology is widely used not only by economists, but also by a wide range of people. A number of economic institutions of higher education, the development of small and medium-sized businesses, revived interest in learning foreign languages, especially English, as well as significant international contacts contributed to this

tendency. The problem of functioning and assimilation of Anglo-American borrowings in the Ukrainian language is also relevant at the present stage. This process is objective, and it is impossible to stop or prohibit it. Naturally, the number of studies that examine certain problems that have arisen in connection with the new wave of foreign words is increasing. The task of linguists is, on the one hand, in an objective study of the causes, features and consequences of this phenomenon, and on the other hand, in developing criteria and norms for the functioning of foreign language vocabulary, determining its permissible share in the language that does not threaten the functioning of the language as a single source system.

The intense influence of the media, as well as the tendency towards globalization of the market economy, are the reasons for the penetration of economic terminology into all spheres of modern Ukrainian society. In connection with the process of diffusion of English borrowings, the newest terminology, mainly of American origin, appears, which is included in the Ukrainian language inventory. Foreign words are largely caused by the need to name new economic realities, unknown to our society until recently. At the beginning of the 21st century, a number of reflexes entered the language, for example: *motivation, marketing, management, franchising, charisma, default, promotion, logistics, force majeure, office manager, publicist*, etc.

Foreign language vocabulary has different ways of reproducing the original denotative meaning and undergoes various stages of adaptation in the Ukrainian language. It is absolutely not surprising that in recent years economic and business dictionaries give slightly different meanings and explain differently modern business in terms.

A certain part of the latest business terminology functions in the Ukrainian language in two versions – in the form of calque from the original language or in the form of its Ukrainian equivalents. In business discourse there are *dealer* and *intermediary*, *default* and *non-performance of monetary obligations*, *discount* and *rebate*, *office manager* and *head of office*, *realtor* and *real estate agent*, *trust* and *partnership* at the same time. Most English business terms are not clear of the respondent in the Ukrainian language and therefore are presented in dictionaries in the form of transliterations from the original followed by their explanation or definition. So, *beneficiary* is “a recipient of money under a letter of credit or insurance policy”, while *franchise* is “a monopoly right or privilege granted by a private corporation to a dealer for the right to operate in a certain area”, and *logistics* is “management of material and technical support, movement of commodity stocks” [12, p. 167].

At the same time, they have not yet been reflected in English-Ukrainian specialized dictionaries, being separated from modern American business realities, that have steadily taken their place in the business English lexicon. These are concepts that are widely known in business, such as *socializing* – the reception and entertainment of business people, partners; *petty cash* – a small amount of cash for small office purchases; *glass ceiling* – an invisible limit in the service hierarchy, insurmountable for certain categories of workers (women and certain ethnic groups) because of prejudices and negative stereotypes; *status symbols* – material signs of official position (for example, a company car, own office, personal paper), etc.

In business terminology while searching for ways to reproduce adequate meanings of English terminological units, two interesting trends in the development of modern English

attract attention: the terminology of commonly vocabulary and the use of economic terms in a figurative sense, which is not at all typical for terminology. The mobility of the lexical meaning of the word causes rapid development of business contacts and the need to nominate new concepts and phenomena in business communication. The verb *to handle* in the American variant of business English has the semantics of *to trade*. Its value turned out to be productive on derivatives *handling* (challenge to deny, to question, to claim, to demand), in a phrase *challenging job* it corresponds to the Ukrainian *promising job*.

The word *asset*, in addition to the commonly used semantics *positive quality* and terminological *asset*, has acquired a new additional meaning *acquisition* in business context or *bottom line/balance* in finance terminology. This word has also a figurative meaning *last*.

For the purpose of detailed analysis and proper adaptation in the Ukrainian language, business English terminology is more and more actively entering the Ukrainian system of terminology, therefore requires careful attention of linguists and translators [12, p. 169]. There are processes of restructuring of the economy, which is reflected in the change of the Ukrainian terminology system: *client, bank, tax officer, business plan*, etc. The range of lexical and grammatical knowledge, the compatibility of economic terms with the terms of other industries has expanded: *price fluctuations, finance company, negative cash flow, banking group, audit, devaluation, dividend, mortgage*.

More and more organically fitting into the world integrational processes, Ukrainian financial and economic thought today also falls under the influence of English terminology, borrowing their verbal form along with the corresponding concepts and categories. As a result of the intensive influx of anglicisms, complex processes are taking place in Ukrainian lexical-semantic system and need scientific analysis and generalization. Terminology plays an important role in human communication because it is an important source of obtaining information in the modern world. In addition, terminology is that part of the vocabulary that is extremely dynamic and sensitive to external influences.

The maximum number of foreign language borrowings are in the fields, where there is the closest interaction of languages and cultures. One of these fields is economics. Modern economic terminology is renewed and improved in accordance with the development and improvement of the economic sphere. Various lexical and semantic changes, and the processes associated with the entry of a significant number of loans, especially from English, occur in the system of economic terminology. Terminological lexical and semantic groups confirm the comprehensive reflection of a wide range of economic concepts. Therefore, research dedicated to solving such problems related to borrowing processes and mastering vocabulary of foreign origin in Ukrainian economic terminology, are extremely relevant today. On solving the problem of excessive use of foreign language, especially English vocabulary, to the national modern language in general and Ukrainian terminology, in particular, Ukrainian linguists are actively working today. Establishing a proper relationship between national and international terminology remains one of the topical issues of modern Ukrainian terminology. However, before introducing a foreign language unit into the system of the Ukrainian language, it would be necessary to try to search among national terms that could accurately reflect the meaning of a borrowed concept or to form

a synonym from the resources of indigenous national languages. When none of the options are suitable, only then it is worth leaving the borrowed terminological unit. Thus, national terminology can be made as perfect as possible using experience of world language-producers and actually Ukrainian historical experience.

Some researchers believe, that there is no need to use borrowings from other languages, if our language has their analogues. For example, the word *subsidy* corresponds to *help*, *intermediary* is the Ukrainian equivalent to *broker*, and *barter* could be replaced by *exchange*. It is fair to say that the question of the appropriateness of foreign borrowings is debatable, but the realities of today are that the most of the new economic terms are borrowed from such a well-known foreign language that their borrowing does not raise objections from modern specialists.

Conclusions. The dynamics of borrowing English-language terminological units as special names for new phenomena and concepts has significantly intensified. Especially today, the process of correlation of national and foreign language components in the system of Ukrainian financial and economic terminology is felt. At the same time, we observe a tendency towards excessive borrowing of financial and economic terminology of English origin, unjustified use of a foreign language token, provided that autochthonous analogues with the same meaning function in the language. Professional assessment of the expediency of studying anglicisms in the financial and economic terminology of the Ukrainian language is extremely relevant. Therefore, it can be argued that the influence of foreign vocabulary, in particular English one, on modern Ukrainian terminology in general and the economic terminological system as its subsystem, in particular, is more intense and multifaceted than in previous decades. It is necessary to clearly understand how appropriate and necessary borrowing is in each individual case, and whether excessive borrowing will damage the processes of communicative abilities in the language.

References:

1. Кислюк Л. П. Словотвірний потенціал запозичень в сучасній українській літературній мові (на матеріалі англійських та німецьких запозичень) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Київ, 2000. 17 с.
2. Каминін І. М. Асиміляція англо- та франкомовних запозичень на семантичному та словотвірному рівнях у сучасній українській літературній мові. Лінгвістичні дослідження. 2018. № 47. С. 157–164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znphnpu_lingv_2018_47_24 (дата звернення: 09.02.2023).
3. Мазурик Д. Нормативне оцінювання нових слів у сучасній українській мові. Збірник праць і матеріалів на пошану професора І. Ковалика. Львів, 2003. С. 161–165.
4. Стишов О. А. Нові іншомовні слова в українськомовних ЗМІ початку ХХІ століття. *Studia Philologica* (Філологічні студії). 2017. № 9. С. 66–75.
5. Симонок В. П. Запозичені назви у складі української фінансово-економічної термінології. На терені юридичної і філологічної науки : Зб. наук. пр., присвяч. 50-річчю від дня народж. і 25-річчю наук.-пед. діяльності проф. Ю.Ф. Прадіда. Сімферополь, 2006. С. 283–286.
6. Федорець С. А. Англійські запозичення в мові сучасної української реклами : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2005. 203 с.
7. Попова Н. Структурно-семантичні особливості новітніх лексичних запозичень з англійської в українську мову (90-і рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2005. 19 с.
8. Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця ХХ – початку ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2005. 20 с.
9. Дьолог О. Процес адаптації новітніх англійських запозичень у сучасному українському мовленні (на прикладі засобів масової інформації та реклами). *Ucrainica VI. SouCasna ukrajinstika. Problemy jazyka, literatury a kultury*. 2014. С. 140–145.
10. Стецюк С. Англійські запозичення в українській фінансово-економічній термінології. Проблеми української термінології : Збірник наукових праць учасників ХІІ Міжнародної наукової конференції «Проблеми української термінології СловоСвіт 2012», м. Львів, 29 верес. 2012 р. Львів, 2012. С. 52–54.
11. Гудкова Н. М. Особливості перекладу англійської фінансової термінології криз призму метафоризації. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2021. № 7(345). С. 145–152.
12. Онуфрієнко Г. Науковий стиль української мови : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2009. 392 с.
13. Лапінська О. М. Екстралінгвістичні чинники запозичень англіцизмів у сучасній українській мові - PDF Free Download. Enjoy free comfortable tools to publish, exchange, and share any kind of documents online! URL: <https://docplayer.net/40727543-Udk-om-lapinska-ekstralingvistichni-chinniki-zapozichen-anglicizmiv-usuchasniy-ukrayinskiy-movi.html> (дата звернення: 09.02.2023).
14. *Speculator*. Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/speculator> (date of access: 09.02.2023).

Гудкова Н. М. Адаптація англійських запозичень в українськомовному економічному дискурсі

Анотація. У статті стверджується, що організація сучасних виробничо-комерційних структур, зміни в політичному та економічному житті нашої країни сприяють активному поповненню української мови новими економічними термінами. Значною мірою це спричинило появу цілої низки нових термінів банківської, ринкової, економічної сфер. Зазначається, що на сучасному етапі іншомовні запозичення посіли важливе місце в лексичному складі української літературної мови, адже загалом запозичення в термінології є природним процесом, характерним для всіх мов світу. Актуальним залишається положення про те, що повноцінний розвиток тієї чи іншої терміносистеми можливий лише за умови збереження балансу національного та інтернаціонального компонентів. Нові економічні терміни наповнили нашу мову, і на сучасному етапі ця тенденція зберігається. Виявлено, що, маючи значний словниковий і лексичний запас, українська мова здатна відобразити такі тонкі відтінки значень, які неможливо передати іншими словами. Обґрунтовано, що цей процес сприяє підбору вдалого національного терміну, тому не варто зловживати іншомовними відповідниками. У статті проаналізовано роль запозиченої термінології у формуванні мовної та професійної компетентності фахівців економічного профілю, яка формується у процесі роботи з економічними текстами, виконання термінологічних проектів, проведення практичних робіт щодо адекватного вживання термінів у бізнес дискурсі. Доведено, що іншомовні запозичення притаманні всім без винятку терміносистемам, отже вони поповнюють її кількісний і якісний склад, збагачують мову. У статті зосереджено увагу на питанні доцільності іншомовних запозичень, яке викликає дискусію у професійних колах.

Ключові слова: запозичена лексика, мовна компетентність, українська літературна мова, економічна термінологія, професійна освіта, фахова мова.

Gulich O. O.,*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and Practice of the English Language
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University***Hnyria A.,***Master
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University*

FEATURES OF THE INTERNET BLOGS LANGUAGE

Summary. This article is devoted to the study of the peculiarities of the Internet blog language. The relevance of the research is due to the growing influence of the Internet on all spheres of human life, including communication, and, accordingly, the growing interest among linguists in Internet communication. The relevance of the problem determined the purpose of the article – to identify and analyze the features of the blog language at the phonetic, lexical and grammatical levels. While studying this issue it was found that at the level of phonetics we can talk about phonetic and graphic features, such as sound imitation, the use of interjections and exclamatory intonation, as well as graphic emphasis through punctuation, font and upper case and emoticons. These tools help bloggers to fully convey the intent of their written and oral message, and the readers to feel like an equal participant in communication. At the lexical level, we found that the use of words and turns of phrase in blogs is directly related to the kind of activity, interests, emotional mood of the author and the purpose of creating a post, as well as in some cases it depends on the platform used to create the post. Grammatical categories that are abstract in nature play an important role in creating expressive and emotional effects for the reader's perception of the blog: we can talk about such features as the frequent use of 1st and 2nd person personal pronouns, the formation of new adjectives by adding words and parts of word combinations, the predominance of simple narrative sentences and the use of the imperative. Online language represents a specific communicative sphere and influences the language of others spheres, spreading beyond the Internet. Thus, scientists must study these phenomena to keep up with the times.

Key words: the Internet, the Internet blog language, linguistic features, phonetics, lexical level, grammar.

Today the Internet is an integral part of people's lives. As one of the most active means of communication, the Internet not only contributes to the emergence and development of various network communities, but also significantly affects the linguistic reality. One of the most interesting problems in linguistics today is the study of virtual language since the Internet has become a special kind of environment, which not only generally contributes to the development of language studies, but also generates new units that are unique to this environment. So this topic is very relevant today.

Nowadays a lot of scientists study this topic among them: Arnold I.V. [1]; Tyshchenko O. [2]; Tulusakova O.G., Havrylyak K.M. [3], Kuznetsova O. [4]; Chemerkin S.G. [5] and others.

In this article, we will consider the units of the Internet blog language at the phonetic, lexical and grammatical levels.

English-language dictionaries define "blog" as "a web page created to inform about a certain subject, on which new information is always located at the beginning of the page" [6, p. 142], or "a biographical online journal: a type of diary on a website that constantly changes to report the latest news. At the same time the page usually contains someone's personal opinion, comments or impressions" [7, p. 145].

Due to the written-verbal format of communication, which is typical for blogs, the authors have the opportunity to combine textual verbal information and nonverbal information of all types (gestures and facial expressions in video blogs, intonation and pauses in podcasts, visual means of conveying information, etc.). For example, in the podcast "My Brother, My Brother and Me" [8] during the discussion of the derby, the hosts actively used such means of aural expression as sound imitation (hoofbeat), exclamatory intonation (*Derby time! I'm not kidding! Give me these horses!*), interjections (*A-ha! Come on! Oh-o!*) and doubling of vowel sounds (*Derby-y-y! He loves the spee-e-ed.*) The use of such phonetic means in the speech allows us to judge the hot interest of the presenters regarding the races, and simultaneously with the use of colloquial and emotionally colored vocabulary allows us to judge the style of the podcast.

However, along with the phonetic means, the authors of this blog also use graphic means: *We don't know about you, but we're still feeling that post-Derby glow. Seeing all those big, magnificent animals do their best out on that sloppy, sloppy track has prepared us for whatever life has to throw at us this week. GOD, horses are good.* The emphasis of the word "god" in this way intended to let the audience know in advance how interesting this topic is, how emotional its discussion will be.

We can also find other graphic means in the blog of the English writer Neil Gaiman [9]. Most of the post is a written monologue of the author, a narrative addressed to the reader, but italicized thoughts that are addressed not to the reader, but to the author himself. By italicizing, the author makes it clear that these phrases are part of an internal monologue that took place at the time of the events described.

Punctuation is also important for this level of blog text analysis. Thus, using the example of the micro-blog of American actress Anna Kendrick, we can see how punctuation is used to enhance the comic effect of the entry. The author puts a period after the phrase "Oh God," which is traditionally emphasized by a comma, thus increasing the pause that the reader will make between sentences. The longer pause after the words "Oh God"

should suggest that the next part may contain some extremely serious information, but ironic remarks follow. The pause between the two sentences enhances its comic effect: *Oh God. I just realized I'm stuck with me my whole life.*

For another example of the use of punctuation as a means of expression: instead of the traditional use of quotation marks to indicate direct speech, the author uses brackets, but the ellipses are more important here. A long pause in speech (in this case, an internal pause) is converted by the author in writing into ellipses: (*.... I'm doing a really good "listening face" I wonder what they're saying ...*) – me all the time.

An important graphic means of expression in modern blogs are emoticons or emoji – pictograms depicting an emotion. Their use can also be seen in Anna Kendrick's mini-blog: the emoticon "broken heart", which is intended to express a sense of sadness and regret over the death of actress Cary Fisher. In another entry, "hands raised in joy" expresses the actual joy of watching Hidden Figures. In this recording we see a combination of graphic means – along with the emoticon, upper register is used, which in this case expresses the author's inner emotional uplift.

In addition, emoticons can not only convey emotion, but also perform an evaluative function. An example of such use can be found in a tweet by Sophie Newton [10], a director of short films. In a post from April 6, 2017, talking about TV series, the girl used "asterisks" to indicate the high quality of the TV product. The number of emoticons and their form together correspond to the highest rating in the traditional form of evaluating any item or phenomenon – 5 stars out of 5.

The phonetic and graphic means given in the examples create a field of non-verbal means of communication, making the written and oral speech of the participants of communication brighter, richer and more relevant. This helps bloggers to fully convey the intent of their message, and readers to feel like equal participants in communication.

Considering blogs at the lexical level, we can note that the linguistic personality is verbalized in the blog through the use of turns of speech, correlated directly with the kind of activity, interests, emotional mood of the author and the purpose of creating a record, as well as in some cases depends on the platform used to create the post.

It is considered that the main feature of a personal blog is the dominance of colloquial speech in the texts, except for the blogs of famous politicians (their blogs are dominated by official business vocabulary). However, on the Internet you can find examples that contradict this judgment. For example, in the personal blog of Sam Harris [11], we can find more bookish than colloquial language. We find the following words that are more neutral and bookish than colloquial: fundamental (instead of the more colloquial basic), tenaciously (instead of the more colloquial doggedly), acquire (instead of obtain or get), surrender (instead of give in), perpetual (instead of never-ending). The use of such vocabulary allows readers to judge the author's level of education and to assume the sphere of his activity.

The podcast hosted by Sam Harris is filled with even more specific vocabulary [12]. In the November 13, 2016 edition, the publicist dialogues with David Krakauer, a mathematical biologist and professor at the Santa Fe Institute. Discussing the links between the complexity of information and the development of human intelligence, the interlocutors use a large num-

ber of terms such as: networked adaptive system, computational and physical models, consilience, the H-Theorem, thermodynamic entropy, electromagnetic impulses, etc. These words belong to the scientific book vocabulary, they are unambiguous and devoid of expression. Their presence in the speech indicates the narrow sphere of activity of the speakers and their level of specialized knowledge. That is, despite the fact that both the blog and the podcast are personal, the spoken vocabulary is not dominant, but depends on the sphere of interest of the author.

In contrast, we can give the example of Donald Trump's Twitter blog [13]. Contrary to the opinion that the official accounts of politicians have an official business vocabulary as their main language, the tweet of the 45th President of the United States very often contains informal and even colloquial vocabulary. Thus, in Trump's blog we can find the following words and expressions: phony hypocrites (instead of the less colloquial fraud or impostors), laugh up one's sleeve (colloquial phraseology with the meaning "to be secretly or inwardly amused"), on its last legs, it's dead, etc.

Why is it that the Fake News rarely reports Ocare is on its last legs and that insurance companies are fleeing for their lives? It's dead!

This combination certainly belongs to the colloquial vocabulary, and in this case it can be called a highly successful play on words. The use of colloquial language in an official profile allows one to make more expressive statements, thereby standing out from other politicians and attracting readers who are not particularly interested in the political sphere of life to one's side.

The evaluative potential at the lexical level is often associated with an emotional response, so in blogs we can find the use of such words and combinations as "blow one's mind", "what a dream", "incredible experience", "atmospheric", "totally recommend", "wonderful" and so on. These are evaluatively and emotionally marked vocabulary, perceiving it, the reader has the opportunity to get an idea of the emotional experience of the author, his mood in life, and even in some way share the experiences experienced, directly communicating in the comments.

The grammatical level of analysis is subdivided into morphological and syntactical. The morphological features of blogs are primarily the frequent use of 1st and 2nd person personal pronouns, as well as the corresponding possessive pronouns. It is by this means that bloggers achieve the expression of their position and find a response from readers. The previously mentioned Neil Gaiman's blog and a number of others, such as Lucy Moon's blog [14], are examples of this use of pronouns:

I want to get a tattoo. I've wanted one for years, I know roughly what I want and the artist who I want to design it. However I feel as though this is a really bad time in my life to get a tattoo. The kind of time in your life that you look back on and regret all of the rash decisions you made. Saying you needed more time, that you should have waited. That you shouldn't have pursued that person, that you shouldn't have had that ridiculous hair cut.

Another notable feature at the level of morphology is the tendency of authors to combine several words or stable word combinations into one on the principle of word formation and to use them in texts as one adjective with an expanded meaning. An example of this feature is John Battelle's blog [15]. We can find words such as "too-clever-by-half," "high-on-camaraderie," and "70-million-views-in-one-day". All of these words were used as adjectives. We can say that this way of word formation serves to increase

expression, because the author believes that a combination of words will more accurately express a thought than a single word-synonym.

Syntax is important for the grammatical level of text analysis of blogs. The syntax of personal blog entries is usually in accordance with the author's chosen style of communication with readers: the conversation format is realized using simple extended sentences, while the disclosure of personal attitudes to some specific situations requires complex constructions. For example, in Lucy Moon's blog [14] the girl talks about buying a new apartment. Since this is a domestic topic, simple narrative sentences quantitatively prevail over complex ones: ("*The viewing came around, I looked, I fell in love. I fell in love with the beautiful bedroom, /.../*") and parallel syntactic constructions ("*I found a place /.../ I fell in love with the beautiful bedroom, /.../ I thought about it for the rest of the day. Later that evening I received a call, /.../ I feel at peace here.*").

In the blog of Sam Harris [11], mentioned earlier, the topics of the entries are specific – the author writes in philosophy and neurobiology, and his texts are characterized by the use of complex sentences, with adjectives of action, purpose, and reason:

Intellectual honesty allows us to stand outside ourselves and to think in ways that others can (and should) find compelling. It rests on the understanding that wanting something to be true isn't a reason to believe that it is true—rather, it is further cause to worry that we might be out of touch with reality in the first place. In this sense, intellectual honesty makes real knowledge possible.

The length of sentences also depends on the author's style, topic, and in addition can be limited by the format requirements – in a Twitter blog, for example, it is impossible to fit more than 1-2 long sentences or 3-4 small ones. However, you can find examples where sentence length serves a specific purpose.

Another interesting feature of blogs at the grammatical level is the use of the imperative. It can express a request, order, or advice: we communicate our desire for an action to be performed or, conversely, not to be performed. The peculiarity of the use of imperative constructions in blogs can be called indeterminacy or duality of the addressee: on the one hand, in a record available to a wide audience, the author can address his readers with some kind of appeal; on the other hand, the blog remains a public form of personal diary, and therefore the author can also address himself.

First, let us turn to Neil Gaiman's entry [11], which we have already examined at the phonetic level. This entry contains a large number of sentences using imperative constructions: *Be kind to yourself in the year ahead. Remember to forgive yourself, and to forgive others. It's too easy to be outraged these days, so much harder to change things, to reach out, to understand. Meet new people and talk to them. Smile too much. And, when you can, love.*

On the one hand, the reader may perceive this text as a New Year's wish from the author to his audience, since it is with imperative constructions that we usually express wishes. On the other hand, however, it may turn out to be not only an admonition and advice, but also a reminder to the author himself of what he should strive for in the coming year. It is something like a note in a personal diary, a point in a plan.

We find roughly the same use of the imperative in Austin Kleon's [16] blog:

Try this: Next time you come across someone's work and you're not sure exactly how they do it, don't ask them how it's done. Don't go after the "right answer" like some eager honors student. Look

closer. Listen harder. Then use your imagination and experiment with the tools you have.

Here again we see that this text is both advice to novice or already experienced but somewhat hesitant artists and an appeal to the self, a self-motivation. We can conclude that the indefiniteness of the addressee allows for a stronger emotional connection between the author and the readers. The use of the imperative in blogs leads to the fact that the reader sees the author not only as a mentor, but may also see him as an ordinary person who also needs to be reminded of some important things from time to time. In some ways it also breaks down the barrier between the author and the audience, allowing them to communicate as equals.

Conclusion. We can consider the units of language at the phonetic, lexical and grammatical levels. It was found that at the level of phonetics we can talk about phonetic and graphic features, such as sound imitation, the use of interjections and exclamatory intonation, as well as graphic emphasis through punctuation, font and upper case and emoticons. These tools help bloggers to fully convey the intent of their written and oral message, and the readers to feel like an equal participant in communication.

At the lexical level, we found that the use of words and turns of phrase in blogs is directly related to the kind of activity, interests, emotional mood of the author and the purpose of creating a post, as well as in some cases it depends on the platform used to create the post.

At the level of grammar, we can talk about such features as the frequent use of 1st and 2nd person personal pronouns, the formation of new adjectives by adding words and parts of word combinations, the predominance of simple narrative sentences and the use of the imperative. These grammatical categories serve to increase the expressive and emotional background of the statement.

Online language represents a specific communicative sphere and influences the language of others spheres, spreading beyond the Internet. Thus, scientists must study these phenomena and keep up with the times.

References:

1. Arnold I.V. Stylistics. Modern English Language: Textbook for High Schools – 10th ed. M.: Flint: Nauka, 2010. 384 с.
2. Тищенко О. Мова інтернет-спілкування: стиль, норма, освіта. *Слово*, 2016. № 3, С. 35–39.
3. Tulusakova O.G., Navrylyak K.M. Мова інтернет-блогів: функціонування актуалізованої лексики URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/404818.pdf> (Дата звернення 25.11.2022).
4. Кузнецова О. Блоггерство і журналістика. *Журналіст України*. 2012. № 6. С. 36–37.
5. Чемеркін С.Г. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньо-структурні процеси. К., 2009. 240 с.
6. Longman Exams Dictionary. London: Pearson Education Limited, 2006. 1834 p.
7. Macmillan English Dictionary. London: Macmillan, 2007. 1747
8. My Brother, My Brother and Me podcast URL: <http://www.maximumfun.org/my-brother-my-brother-and-me> (Дата звернення 25.11.2022).
9. Neil Gaiman's personal blog URL: <http://journal.neilgaiman.com> URL: <http://technorati.com/state-of-the-blogosphere-2010/> (Дата звернення 25.11.2022).
10. Sophie Newton micro-blog URL: <https://twitter.com/SophieNewt> (Дата звернення 25.11.2022).
11. Sam Harris's personal blog URL: <https://www.samharris.org/blog> (Дата звернення 25.11.2022).

12. Sam Harris Podcast URL: <https://www.samharris.org/podcast> (Дата звернення 25.11.2022).
13. Donald Trump micro-blog URL: <https://twitter.com/realDonaldTrump> (Дата звернення 26.11.2022).
14. Lucy Moon's personal blog URL: <http://www.iamlucymoon.com> (Дата звернення 26.11.2022).
15. John Battelle's personal blog URL: <http://battellemedia.com> URL: <https://www.statista.com/statistics/256235/total-cumulative-number-of-tumblr-blogs/> (Дата звернення 26.11.2022).
16. Anna Kendrick's Microblog URL: <https://twitter.com/AnnaKendrick47> (Дата звернення 26.11.2022).

Гуліч О., Гниря А. Особливості мови інтернет-блогів

Анотація. Ця стаття присвячена вивченню особливостей мови інтернет-блогів. Актуальність дослідження зумовлена зростаючим впливом Інтернету на всі сфери життя людини, в тому числі і на спілкування, і, відповідно, зростаючим інтересом лінгвістів до інтернет-спілкування. Актуальність проблеми визначила мету статті – виявити та проаналізувати особливості мови інтернет-блогів на фонетичному, лексичному та граматичному рівнях. При вивченні цього питання було встановлено, що на рівні фонетики можна говорити про фонетичні та графічні ознаки, такі як звуконаслідування,

використання вигуків і окличної інтонації, а також графічне виділення за допомогою розділових знаків, шрифту, верхнього регістру і смайликів. Ці інструменти допомагають блогерам максимально повно передати задум свого письмового та усного повідомлення, а читачам відчувати себе рівноправними учасниками спілкування. На лексичному рівні виявлено, що вживання слів та оборотів у блогах безпосередньо пов'язане з родом діяльності, інтересами, емоційним настроєм автора та метою створення посту, а також у ряді випадків залежить від платформи, на якій було створено пост. Граматичні категорії, що мають абстрактний характер, відіграють важливу роль у створенні експресивно-емоційного впливу на читачке сприйняття блогу: мова може йти про такі особливості, як часте вживання особистих займенників 1-ї та 2-ї особи, утворення нових прикметників шляхом додавання слів та частини словосполучень, домінування простих оповідальних речень і вживання імперативу. Інтернет-мова є специфічною комунікативною сферою і впливає на мову інших сфер, поширюється за межі Інтернету. Таким чином, вчені повинні вивчати ці мовні явища, щоб йти в ногу з часом.

Ключові слова: Інтернет, мова інтернет-блогів, мовні особливості, фонетичний рівень, лексичний рівень, граматичний рівень.

*Дегтярєва Є. О.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Школяр Л. В.,**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Сегол Р. І.,**кандидат наук із соціальних комунікацій,**доцент кафедри видавничої справи та редагування
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ТИПИ ХУДОЖНЬОЇ ДЕТАЛІ У ФРАНЦУЗЬКИХ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИХ ТЕКСТАХ

Анотація. У статті розглянуто типи художньої деталі та встановлено її функції у французькій постмодерністській прозі. Розвідка базується на виокремлених у філологічних науках поглядах та класифікаціях щодо художньої деталі та підтверджується текстами французьких постмодерністських романів кінця ХХ – початку ХХІ століть таких авторів, як Жан Ешнот «Je m'en vais», «Nous trois», «Un an», Крістіан Гайї «Un soir au club» та Жан-Філіпп Гуссен «L'appareil-photo», «La télévision». Актуальність обраної теми зумовлена тим, що творчість французьких письменників-постмодерністів є цінним матеріалом для сучасної когнітивної поетики. Художню деталь схарактеризовано як значимий, виділений елемент художнього образу, виразну подробицю у творі, що несе значне змістове та ідейно-емоційне навантаження. Широке використання художньої деталі є важливим показником індивідуального стилю французьких постмодерністських письменників. Здебільшого художня деталь розкриває певні елементи портрету людини, опису природи чи окремого предмету. Індивідуальність зовнішніх проявів почуттів та вибіркового підходу до них авторів породжує нескінченне різноманіття деталей, які репрезентують людські переживання. Всі різновиди художніх деталей беруть участь у створенні підтексту, маючи свою функціональну і дис-трибутивну специфіку, тому й розглядаються окремо. У дослідженні наведено таку класифікацію деталей: зображувальна, уточнювальна, характерологічна, імплікувальна. Зображувальна деталь створює образ природи або зовнішності та вживається в основному один раз. Уточнювальна – створює образ речі або обстановки і зустрічається кілька разів в описі. Характерологічна – бере участь у формуванні образу персонажа й вживається досить часто в тексті. Імплікувальна – створює образ стосунків між персонажами або між героєм та реальністю.

Ключові слова: пейзаж, підтекст, портретна характеристика, постмодернізм, художній текст, художня деталь.

Постановка проблеми. Постмодерністська парадигма, її естетика і філософія віддзеркалюється у мовотворчих індивідуальних пошуках письменників, зумовлюючи вибір певних технік в побудові оповіді. Неоднозначність і багатокомпонентність художніх творів французьких постмодерністів зумовлює широке використання художньої деталі, яка відзначає лише незначну ознаку явища або ситуації і надає читачу можливість самому домалювати картину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Художня деталь як засіб активізації сприйняття адресата, спонукання його до співтворчості, поштовх до асоціативної уяви завжди перебувала у центрі уваги філологів, зокрема В. А. Кухаренко, В. В. Виноградова, І. Р. Гальперіна, Ю. М. Лотмана, В. І. Гориня, З. П. Гузара [1; 2; 3]. У фокусі сучасних досліджень є функціонування цього терміну в літературознавстві (Г. А. Авксентьєва [4], G. Siouffi [5]) і в прозових творах (Ю. Б. Кузнецов [6], J. Gardner [7]), символічність художньої деталі (Т. С. Foster [8]), її важливість у створенні текстів (S. King [9]), розгляд її як засобу творення національних образів (А. М. Мартинець [10]), яскравих текстових ефектів (S. Pinker [11]) і розкриття характерів персонажів (J. Truby [12]), встановлення її типів і функцій (М. А. Березняк [13]), тактика деталізації у французьких жіночих автобіографічних романах (О. О. Тучкова [14]). Проте залишилось ще чимало питань, які потребують більш ґрунтовного вивчення, наприклад, вивчення художніх деталей у французьких постмодерністських текстах.

Отже, **метою** статті є визначення типів художньої деталі та встановлення її функцій у романах французьких письменників-постмодерністів.

Виклад основного матеріалу. Своєрідність французьких постмодерністських романів, їхня неоднозначність і множинність тлумачення яскраво проявляється на рівні образної системи, що створюється за допомогою художньої деталі, яка актуалізує прагматичне спрямування тексту та його модаль-

ність. Існують різні тлумачення терміну «художня деталь», в роботі ми дотримуємось визначення її як різновиду художнього образу; яскравої подробиці, частини цілого твору, що надає йому особливої переконливості, робить його семантично вагомішим, змістовнішим [15, с. 271].

Складність і багатогранність художньої деталі зумовлює існування ряду її класифікацій. Український філолог Ю. Б. Кузнєцов розрізняє деталь-портрет, пейзажну деталь, предметну деталь [6, с. 18]. Науковець З. П. Гузар наголошує на тому, що «деталь може бути рельєфною, пластичною, картинною або «необразною» [3, с. 21]. Дослідниця М. А. Березняк у окремих тип виділяє імплікуючу деталь, вказуючи на те, що «призначення цієї деталі – одночасна активізація більш ніж одного значення» [13, с. 8]. Французький лінгвіст G. Siouffi розподіляє деталі за композиційною роллю на два основних види: оповідні деталі, які вказують на рух, зміну картинки, обставин, характеру, та описові, що змальовують картину, обставини, характер в даний момент [5, с. 41]. У французьких постмодерністських текстах функціональне навантаження деталі є досить різноманітним, тому в роботі ми спираємося на класифікацію залежно від функцій, які виконує художня деталь: зображувальна, уточнювальна, характерологічна, імплікувальна деталі [1, с. 160].

Розглянемо кожен з типів художньої деталі. У французьких постмодерністських романах **зображувальна** деталь створює яскравий зоровий образ. Найчастіше вона виступає складником образу природи та образу зовнішності та зазвичай зустрічається в тексті один раз. Наприклад, в уривку з твору Ж.-Ф. Туссена «L'appareil-photo», спостерігаємо роздуми героя на фоні деталізації опису нічного моря: *Le car-ferry venait de quitter Newhaven, et je devinais encore au loin la ligne pointillée des lumières orange de la côte. La mer était sombre, presque noire, et le ciel semblait la rejoindre à l'horizon, sans étoiles et sans issue. Il n'y avait presque personne sur le pont; derrière moi, deux silhouettes encapuchonnées étaient étendues sur un banc, une couverture de laine sur les épaules. Je m'étais accoudé au bastingage, le col du manteau relevé, et je suivais des yeux la progression du navire à la surface de l'eau. Nous avançons irrésistiblement, et je me sentais avancer aussi, fendant la mer sans insister et sans forcer, comme si je mourais progressivement, comme si je vivais peut-être, je ne savais pas, c'était simple et je n'y pouvais rien, je me laissais entraîner par le mouvement du bateau dans la nuit et, regardant fixement l'écume qui giclait contre la coque dans un bruit de clapotement qui avait la qualité du silence, sa douceur et son ampleur, ma vie allait de l'avant, oui, dans un renouvellement constant d'écumes identiques* [16, с. 95–96].

Нічний пейзаж, і усе те, що оточує персонажа, зображено крізь призму його свідомості. Автор створює повну картину порожнечі життя героя через деталізацію образу моря, неба, хвиль, корабля (атрибутивні та предикативні означення *sombre, noire, sans étoiles et sans issue*, заперечення *Il n'y avait presque personne*). Емоційне підґрунтя рефлексій персонажа створено прийомом паралелізму: на палубі лише двоє пасажирів у капюшах та пледах (*deux silhouettes encapuchonnées étaient étendues sur un banc, une couverture de laine sur les épaules*) і герою теж холодно, комір його пальто піднятий (*le col du manteau relevé*). Він порівнює себе з кораблем, який рухається уперед (*la progression du navire*), але сам не розуміє, чи живе він, чи помирає (*comme si je mourais progressivement, comme si je vivais peut-être*). Персонаж ототожнює своє життя з хвилями

(*l'écume qui giclait contre la coque dans un bruit de clapotement qui avait la qualité du silence, sa douceur et son ampleur, ma vie allait de l'avant, oui, dans un renouvellement constant d'écumes identiques*), які несуть його – а він не опирається (*sans insister et sans forcer; je n'y pouvais rien, je me laissais entraîner par le mouvement du bateau*), що свідчить про пасивність. Оксюморон *bruit de clapotement qui avait la qualité du silence* («шум плескоту, схожий на тишу») передає парадоксальність життя героя, покою та вічного бігу «в нікуди», «на місці», нестабільність та відносність існування людини на зламі епох.

Саме зображувальна деталь надає індивідуальності та конкретності наведеному пейзажу. У її виборі проявляється точка зору автора, актуалізується категорія модальності (модальні елементи зі значенням можливості (*peut-être*) і ствердження (*oui*) є виразниками алетичної модальності (можливість / дійсність) висловлювання), прагматичного спрямування, системності.

Основною функцією **уточнювальної** деталі є фіксація незначних деталей факту чи явища для створення його достовірності. Наприклад, для Ж. Ешноза характерним є опис пересування героя з вказівкою найменших подробиць маршруту – назв вулиць (*la rue d'Amsterdam* [17, с. 222], *la rue Cortambert* [18, с. 89]), станцій метро (*Ferrer se mit en marche vers la station Corentin-Celton* [17, с. 7]), вокзалів (*Gare Montparnasse* [19, с. 7], *Central* [17, с. 10]), отелів (*l'hôtel Albizzia* [там само, с. 46]) бульварів, річок, кварталів (*Baumgartner a traversé le boulevard Exelmans qu'il a longé un moment vers la Seine avant d'obliquer dans la rue Chardon-Lagache. En plein été, le XVIe arrondissement est encore plus désert que d'habitude au point que Chardon-Lagache* [там само, с. 131]) тощо. Незалежно від того, був чи ні читач в Парижі, на півдні Франції або на Північному полюсі, про які йдеться в його романах, у нього виникає картина руху (швидкого або повільного, схвильованого чи спокійного, з метою або без), яка віддзеркалює душевний стан персонажа. А оскільки весь процес руху міцно прив'язаний до місць, які реально існують і є досить достовірними, фігура вписаного в ці рамки героя теж набуває переконливої правдивості. Таким чином, уточнююча деталь формує антропоцентричність твору.

Характерологічна деталь також виступає актуалізатором антропоцентричності у французькій постмодерністській прозі. Вона неодноразово зустрічається у тексті й виконує свою функцію безпосередньо відзначаючи окремі риси характеру персонажа. Наприклад, у романі Ж.-Ф. Туссена «La télévision» [20] немає детальної, локально-концентрованої характеристики героя, натомість автор розставляє у тексті віхи – деталі, подаючи їх мимохідь і спрямовуючи на повторне виділення головної риси суб'єкта оповіді. Така деталізація показує і поступово розкриває його головний недолік, наполегливо повертаючись до тої самої якості.

Замість того, щоб писати наукову роботу, головний герой «пише» її лише подумки: *Me concentrant sur le simple déroulement naturel de mes mouvements dans l'eau, je nageais paisiblement dans ce bassin bleuté en songeant à l'évolution de mon travail, le bain ne m'ayant jamais paru incompatible avec l'étude, bien au contraire. [...] je continuais à travailler ainsi tranquillement à mon étude en faisant mes longueurs de bassin* [там само, с. 138]. Дієслово мислення *songer* v.t. – «avoir présent à l'esprit, penser à» [21, с. 951] вказує на те, що персонаж працює лише уявно, тільки думаючи про це. Прислівник *tranquillement* adv. – «de

façon tranquille; calmement, paisiblement» [там само, с. 1026] підкреслює неспішність і спокійний внутрішній стан героя, який зовсім не переймається своєю бездіяльністю і лінощами. Він симулює роботу, переконуючи самого себе, що продовжує працювати (*je continuais à travailler ainsi tranquillement à mon étude*), плаваючи у блакитному басейні (*je nageais paisiblement dans ce bassin bleuté*). За словниковою статтею «Dictionnaire des Symboles», блакитний колір символізує пустоту і пасивність [22, с. 129–131], які характеризують життя персонажа.

Автор відтворює стихію банальності, в якій нічого не відбувається: *Je me contentais donc la plupart du temps de nager aussi tranquillement que d'habitude, la tête au fil de l'eau, mes lunettes relevées sur le front (un vrai professeur dans une bibliothèque, quoi)* [20, с. 137]. Герой має окуляри для плавання (*mes lunettes relevées sur le front*) і порівнює себе з професором у бібліотеці (*un vrai professeur dans une bibliothèque, quoi*), розуміючи, що насправді марнує час. Стилістична фігура іронії маскує справжні думки персонажа, видаючи бажане за реальне. Вигук *quoi* adv. exclam. – «exprime la surprise, l'indignation, l'impatience» [21, с. 844] підкреслює іронічне ставлення героя до наведеного порівняння.

Аби не працювати герой милується зірками (*Je m'étais accoudé à la rambarde du balcon, mon arrosoir à mes pieds, et je demeurais là tranquillement à regarder le ciel d'été devant moi dans la nuit. Seuls quelques rares étoiles brillaient en tremblotant à l'horizon, et je me sentais proche de ces scintillements lointains* [20, с. 127]), здійснює польоти з друзями (*Nous avions décollé, l'avion continuait de vibrer* [там само, с. 177]), тиняється містом (*John et moi marchions côte à côte sur le trottoir de cette immense avenue déserte* [там само, с. 160]), безперервно дивиться телевизор (*passant encore une fois rapidement toutes les chaînes en revue, je regardais toutes ces images qui défilaient devant moi sur l'écran, tous ces films, tous ces débats, toutes ces publicités [...] je demeurai un long moment sans bouger dans le noir en savourant simplement cet instant d'éternité* [там само, с. 223]) тощо.

Так, багато разів вказуючи на неробство персонажа, автор робить його головною характеристикою лінь. Направляючи читача віхами-деталлями, письменник обережно готує читача до висновку про симулякрівність, нестабільність існування героя у нестабільному світі, в якому він – сторонній. Від абсурдності буття персонаж тікає у замкнений простір квартири (*Je m'étais accoudé à la rambarde du balcon*), кабіни літака (*l'avion*), джунглів міста (*sur le trottoir de cette immense avenue déserte*), спотворений світ телебачення (*passant encore une fois rapidement toutes les chaînes en revue*), шукаючи порятунку від симулякрівного несправжнього життя. Однак, безмежний простір думки (*je me sentais proche de ces scintillements lointains*), який видається йому порятунком (*en savourant simplement cet instant d'éternité*), стає черговим симулякром, оскільки з кабін і кімнат його думки звертаються до екзистенційних проблем буття, але вони є можливими лише за склом цих кімнат і кабін, та й сам герой відчуває штучність замкненої мрії. Прагматична і концептуальна спрямованість узагальнюючого висновку опиняється таким чином прихованою за самостійністю читача у визначенні своєї думки. Характерологічна деталь створює враження усунення авторської точки зору та тому часто використовується у французьких постмодерністських романах.

Імплікувальна деталь надає зовнішню характеристику явища, за якою можна відгадати його глибинний зміст

і є основним засобом створення підтекстової інформації, вона завжди антропоцентрична. Основне призначення цієї деталі, як видно з її назви, – створення імплікації, підтексту; основний об'єкт зображення – внутрішній стан персонажа. Наприклад, роман К. Гайї «Un soir au club» [23] весь побудований на використанні імплікувальної деталі. Пристрасть головного героя до музики і неможливість займатися нею, шана до дружини і кохання до іншої жінки, складність внутрішніх протиріч, що його мучать – все це представлено серією імплікувальних деталей, які відображають зовнішні штрихи життя персонажа і приховують його внутрішній конфлікт: *En poussant la deuxième porte il avait retrouvé le son, la lumière, l'ambiance du club, le beau son du trio, la lumière rouge, l'odeur du jazz, s'en était rempli les poumons comme d'une lente et longue inspiration toxique. [...] Un peu ivre, au passage il captait des visages qu'il avait envie d'aimer, son coeur avait recommencé d'aimer et il avait envie d'aimer tout le monde et de dire à tout le monde que Debbie l'aimait et qu'il aimait Debbie. N'osait pas la regarder. Savait qu'elle le regardait. N'en fut capable qu'une fois planté devant elle. Ce visage lui plaisait au-delà de toute séduction ordinaire mais il était encore très loin de comprendre pourquoi. Elle semblait si contente de le revoir. Ce qui se passait en lui de révélation amoureuse se passait peut-être aussi en elle, va savoir* [там само, с. 62–64].

У наведеному уривку герой заходить у клуб. Сімон сприймає звук (*il avait retrouvé le son; le beau son du trio*), зорові образи (*il avait retrouvé la lumière; la lumière rouge; il captait des visages*), відчуває атмосферу (*il avait retrouvé l'ambiance du club*), його переповнюють почуття (*il captait des visages qu'il avait envie d'aimer, son coeur avait recommencé d'aimer et il avait envie d'aimer tout le monde et de dire à tout le monde que Debbie l'aimait et qu'il aimait Debbie*). Метафора *l'odeur du jazz* та порівняння *s'en était rempli les poumons comme d'une lente et longue inspiration toxique* репрезентують ментальну обробку сенсорних відчуттів.

Концептуального значення в наведеному фрагменті набуває прикметник, який позначає колір світла в клубі *rouge* adj. За словниковою статтею «Dictionnaire des Symboles», червоний, асоціюючись з кров'ю, символізує пристрасть, палкість [22, с. 831–833], які імпліцитно позначають пристрасть. У творі червоний має конотацію недозволеного та імплікує обмежену свободу. Герой покинув музику, хоча вона є його справжньою пристрастю. Відчуваючи токсичний «запах» джазу (*l'odeur du jazz, s'en était rempli les poumons comme d'une lente et longue inspiration toxique*), він п'яніє (*Un peu ivre*) одночасно від музики, алкоголю і кохання. Але він одружений, почуття до Деббі є також забороненим (*N'osait pas la regarder*), і він розуміє це, ще не усвідомлюючи до кінця природу своїх відчуттів (*Ce visage lui plaisait au-delà de toute séduction ordinaire mais il était encore très loin de comprendre pourquoi*). Слухові сприйняття у поєднанні із зоровими образами ілюструють певне відродження персонажа, адже він знову відчув смак життя завдяки музиці і коханню.

Висновки. Всі згадані типи деталей у французьких постмодерністських романах беруть участь у створенні підтексту. Але кожен тип має свою функціональну і дистрибутивну специфіку, тому й розглядаються вони окремо. Зображувальна деталь створює образ природи або зовнішності та вживається в основному один раз. Уточнювальна – створює образ речі або обстановки і зустрічається кілька разів в описі. Характерологічна – бере

участь у формуванні образу персонажа й вживається досить часто в тексті. Імплікувальна – створює образ стосунків між персонажами або між героєм та реальністю. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у дослідженні художніх деталей в текстах інших письменників-постмодерністів, а також в інших літературних напрямках.

Література:

1. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту: навчальний посібник для студентів старших курсів факультетів англійської мови. Вінниця : Нова Книга, 2004. 272 с.
2. Горинь В. І. Художня деталь як мікробраз літературного твору. Українське літературознавство. Львів : Вид-во Львівського у-ту, 1969. С. 25.
3. Гузар З. П. Художественная деталь в произведениях Ивана Франко Бориславского цикла: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Львов : ГУ, 1970. 28 с.
4. Авксентьева Г. А. Функціонування терміну «художня деталь» в літературознавстві. Етноісторичний, мовний, культурний та регіональний виміри: матеріали IV Міжнародної наукової конференції. Одеса, 2013. С. 3–7.
5. Siouffi G. 100 fiches pour comprendre la linguistique Paris : Ed. Bréal, 1999. 224 p.
6. Кузнецов Ю. Б. Художня деталь у прозовому творі. Радянське літературознавство. Київ : Вид-во АН Української РСР, 1980. № 9. С. 17–26.
7. Gardner J. The Art of Fiction: Notes on Craft for Young. New York : Vintage, 2007. 244 p.
8. Foster T.C. How to Read Literature Like a Professor: A Lively and Entertaining Guide to Reading Between the Lines. New York : Harper Perennial, 2014. 320 p.
9. King S. On Writing: A Memoir of the Craft. New York : Scribner; Reissue edition, 2020. 320 p.
10. Мартинець А. М. Художня деталь як засіб творення національних образів. Іноземна філологія: вісник Львівського ун-ту. 2014. Вип. 126. Ч. 1. С. 265–273.
11. Pinker S. The Sense of Style: The Thinking Person's Guide to Writing in the 21st Century. London : Penguin Books, 2015. 368 p.
12. Truby J. The Anatomy of Story: 22 Steps to Becoming a Master Storyteller. London : Faber and Faber, 2012. 504 p.
13. Березняк М. А. Типы и функции художественной детали в англоязычной прозе: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Одесса, 1985. 17 с.
14. Тучкова О. О. Гендерні ознаки образу автора у французькому жіночому автобіографічному романі: композиційно-нарративний та стилістико-прагматичний аспекти: дис. ... канд/ филол. наук : спец. 10.02.05. Київ : Київський національний лінгвістичний університет, 2015. – 322 с.
15. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-укл. Ю. І. Ковалів. Київ : Академія, 2007. Т. 1. 607 с.
16. Toussaint J.-P. L'appareil photo. Paris : Ed. de Minuit, 2007. 126 p.
17. Echenoz J. Je m'en vais. Paris: Ed. de Minuit, 2001. 256 p.
18. Echenoz J. Nous trois. Paris : Ed. de Minuit, 2010. 87 p.
19. Echenoz J. Un an. Paris : Ed. de Minuit, 1997. 110 p.
20. Toussaint J.-P. La télévision. Paris : Ed. de Minuit, 2011. 224 p.
21. Le petit Larousse illustré: chronologie universelle. Paris: LAROUSSE, 2008. 1812 p.
22. Chevalier J. Dictionnaire des Symboles Paris : Ed. Robert Laffont / Jupiter, 2002. 1060 p.
23. Gailly C. Un soir au club. Paris : Ed. de Minuit, 2004. 173 p.

Dehtiarova Yu., Shkoliar L., Segol R. Types of artistic details in French postmodernist prose texts

Summary. The article discusses the types of artistic details and establishes their functions in French postmodernist prose. The study is based on the views and classifications regarding artistic detail in philological sciences and is confirmed by the texts of French postmodernist novels of the late 20th and early 21st centuries by such authors as Jean Echenoz «Je m'en vais», «Nous trois», «Un an», Christian Gailly «Un soir au club» and Jean-Philippe Toussaint «L'appareil-photo», «La television». The relevance of the chosen topic is due to the fact that the works of French postmodernist writers are useful for contemporary cognitive poetics. The artistic detail is characterized as a significant, highlighted element of the artistic image, an expressive detail in the work that carries semantics and ideological-emotional content. The widespread use of artistic detail is an important indicator of the individual style of French postmodernist writers. Mostly, artistic detail reveals certain elements of a person's portrait, nature's description or a specific object. The individuality of external manifestations of emotion and a selective approach to them by the authors generate an endless variety of details that represent human experiences. All types of artistic details participate in the creation of subtext, having their functional and distributive specificity and are therefore considered separately. The study provides the following classification of features and details: representative, specifying, characterological and implicating. The representative feature creates an image of nature or appearance and is used once-only. Specifying detail creates an image of a thing or situation and occurs several times in the description. Characterological detail participates in the formation of the character's image and is used quite often in the text. Implicating detail creates an image of relationships between characters or between the hero and reality.

Key words: landscape, subtext, characterization, postmodernism, literary text, artistic detail.

*Дейчаківська О. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ПРЕДИКАТИВНІ ПРИКМЕТНИКИ У СКЛАДІ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ ЯК ТАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ СОЛІДАРИЗАЦІЇ

Анотація. Статтю присвячено вивченню функціонування предикативних прикметників у складі експресивних мовленнєвих актів компліменту, похвали та мовленнєвого акту застереження як тактик реалізації стратегії солідаризації. Аналіз здійснено на основі сучасного англійського літературного дискурсу, з якого методом суцільної вибірки виокремлено приклади, де компонентами експресивів виступають прикметники у функції предикатива.

Стратегія солідаризації розглядається у контексті теорії ввічливості і віднесена до стратегій позитивної ввічливості поряд із контактної – встановлюючої стратегією та стратегією “збереження обличчя” адресата.

Дано визначення стратегії солідаризації, засобами вираження якої виступають предикативні прикметники у складі конструкції *Vcop+Adj*. Метою стратегії є демонстрація згуртованості, існування єдиних цінностей і норм. Стратегія солідаризації акцентує увагу на спільності світоглядних понять, інтересів, прагнень. Метою адресанта є не лише вираження позитивної оцінки шляхом висловлення компліменту чи похвали, а й побудова атмосфери довіри, залучення адресата до групи “обраних”, групи людей, об’єднаних спільними переживаннями. Мовленнєвий акт “застереження”, який поєднує риси двох ілюктивних типів – асертиву та директиву і також виражений предикативними прикметниками, підкреслює відмінність новоствореної спільноти від інших груп, що існують в суспільстві.

Виявлено, що найчастіше дана стратегія реалізується адресантом шляхом використання мовленнєвих актів “комплімент” та “похвала”, за якими щодо частотності слідує “застереження”.

Серед предикативних прикметників, які вживаються для реалізації стратегії солідаризації, у випадку комплімента натрапляємо на частотні прикметники “good” та “haru” вжиті в основному та вищому ступенях порівняння. Похвала виражається за допомогою предикативних прикметників “excellent”, “intelligent”, “creative”, “charming”, “essential”. Багатоскладові прикметники, які не належать до високочастотних, підвищують вартість похвали, свідчать про особливу увагу з боку мовця, правдивість надання йому конфіденційної інформації.

Виокремлено випадки комбінаторного вживання тактик “компліменту” і “похвали” як позитивно-оцінних актів та “застереження” як негативно-оцінного акту, вираженого предикативними прикметниками “jealous” та “difficult”.

Взаємодія тактик в рамках однієї стратегії посилює ймовірність успішного досягнення мовцем кінцевої мети. Похвала на адресу співрозмовника чи третьої особи, за якою слідує застереження щодо конфіденційності наданої інформації, забезпечує зближення комунікантів.

Ключові слова: комунікативна стратегія, комунікативна тактика, стратегія солідаризації, предикативні прикметники, експресивні мовленнєві акти.

Постановка проблеми. Динамізм сучасного світу зумовлює актуальність вивчення різноманітних комунікативних стратегій та тактик, що, своєю чергою, визначає вибір мовних засобів та особливостей їх використання для підвищення ефективної комунікації в різних ситуаціях спілкування. Стратегія солідаризації реалізується за допомогою різномовних засобів, однак у випадку стратегій, які виражаються за допомогою позитивно-оцінних мовленнєвих актів, переважають предикативні прикметники. Запропоноване дослідження є спробою проаналізувати функціонування предикативних прикметників як складових експресивних актів компліменту й похвали, що виступають тактиками стратегії солідаризації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню як експресивних мовленнєвих актів, так і комунікативних стратегій та тактик присвячено праці багатьох українських та зарубіжних лінгвістів (І. Базарової, Н. Бігунової, О. Селіванової, Т.А. ван Дейка, О. Іссерс, Н. Трофімової, Н. Формановської). Комунікативна стратегія визначається як сукупність мовленнєвих дій, спрямованих на вирішення основного завдання мовця, а комунікативна тактика як одна або декілька мовленнєвих дій, що реалізують певну стратегію. Серед питань, які потребують докладнішого вирішення – вивчення мовних засобів вираження мовленнєвих актів компліменту та похвали як тактик стратегії солідаризації. Досить докладний перелік прикметників як позитивно-оцінювальних актів, який подає Н. Бігунова, не включає розмежування атрибутивної та предикативної функції прикметника [1, с. 331–338].

Мета статті – вивчення функціонування предикативних прикметників у складі експресивних актів як тактик стратегії солідаризації.

Виклад основного матеріалу. Стратегія групової ідентичності відноситься до стратегій позитивної ввічливості, як зазначають, П. Браун і С. Левінсон, включають зацікавленість співрозмовників одне одним, пошук спільних тем для обговорення, уникнення суперечливих моментів [2]. Аналізована стратегія реалізується низкою тактик, що створюють ефект близькості, можливості емоційного порозуміння та інтелектуального спілкування.

Водночас дана стратегія засвідчує приналежність до певної статусної, соціальної чи вікової групи та покликана встановити контакт, а в подальшому й атмосферу довір’я та прихильності між співрозмовниками. Основою створення необхідного спілкування є обмін конфіденційною інформацією. Адресант ділиться певними відомостями, які є новими і раніше не були відомі його співрозмовникові і таким чином натякає на те, що цілком довіряє адресатові, а також залучає його певним чином до “кола обраних”, до групи тих людей, яким він беззастережно довіряє [3, с. 18].

Поряд із тактикою **інтимізації**, яка реалізується шляхом вживання предикативних прикметників, а також вставних конструкцій на зразок *between you and me, to be honest, as far as I know, as I've heard, to tell the truth*”, дана стратегія реалізується і за допомогою тактики **соціальної переваги**, яка виражається за допомогою позитивного оцінювання групи, до якої зачисляють себе співрозмовники, а також тактикою **негативно-оцінного обговорення третіх осіб (пліток)** [4, с. 10]. Дві останні тактики реалізуються за допомогою використання предикативних прикметників.

У випадку, коли йдеться про стратегію солідаризації, адресант як правило прагне створити певне емоційне тло, де домінує дружня атмосфера та досить близькі стосунки з огляду на спільні погляди та устремління [1]. У деяких випадках функцію “залучення” до певного кола “втасмнчених” виконують і негативні висловлювання, “плітки”, або ж двозначні компліменти, як цілком правомірно зазначає І. Базарова [2]. Проте, найчастіше тактикою солідаризації виступає комплімент.

Так, намагаючись дізнатись, про що розмовляв із однією з викладачок її ровесник, Кейт робить йому кілька компліментів, адже, якщо судити наскільки змінилася поведінка її знайомого, ця розмова мала на нього неабиякий вплив.

Саме тому, зустрівши його, вона починає розмову словами про те, що він виглядає щасливішим останнім часом, його справи йдуть на краще, а він, своєю чергою, відповідає, що вона судить про це, напевне, тому, що він не так часто сердиться на неї.

(1) *“You seem much happier these days, Tommy. Things seem to be going much better for you”.*

<...>

“So what’s happened? Did you find God or something?”

“God?” Tommy was lost for a second. Then he laughed and said: Oh I see. You’re talking about me not ... getting so angry” [5, p. 23].

Вже сам по собі факт, що адресат розсміявся, засвідчує, що Кейт досягла своєї мети. Між співрозмовниками запанувала атмосфера довіри, взаємного бажання поділитися певною інформацією, яка не може бути призначеною кожному.

Отже, наполегливість Кейт увінчується успіхом. Томі розповідає їй про свою розмову із міс Люсі, яка вже сама по собі була конфіденційною. В цій розмові викладачка сказала йому те, про що раніше не говорила нікому.

(2) *“I’ll tell you Kate but you **mustn’t** spread it, all right? A couple or month back, I had this talk with Miss Lucy. And I felt much better afterwards. It’s hard to explain. But she said something, and it all felt much better”.*

“So what did she say?”

*“Well ... the thing is, it might sound strange. It did to me at first. What she said was that if I didn’t want to be **creative**, if I didn’t feel like it, that was perfectly all right. Nothing wrong with it, she said [5, p. 23].*

У випадку тактики інтимізації, засобами її реалізації часто виступають модальні дієслова. Як і предикативні прикметники, так і модальні дієслова виражають деонтичну модальність. У наведеному прикладі, розповідаючи про те, що сказала йому викладач коледжу, Томі попереджає знайому, що вона не повинна нікому говорити про це, при цьому вжито модальне дієслово **mustn’t**.

Подальший розвиток цієї розмови, який послідував кількома днями пізніше, і в якому наголошується, що не кожна людина може бути творчою особистістю, знову ж таки вжито модальне дієслово **shouldn’t**, за яким слідує вимога пообщатися, що ця розмова залишиться між комунікантами і не буде розголошуватись.

Дуже часто приналежність до певної соціальної групи підкреслюється вживанням компліменту стосовно досконалого володіння іноземною мовою, особливо, коли йдеться про мову, яка не є поширеною у певному регіоні, або ж не є загальноживаною у певний період. Так, після другої світової війни, коли в центральній, південній та східній Європі мовою *lingua franca* все ще залишалася німецька, вільне володіння англійською викликало подив, захоплення і однозначно слугувало підставою для того, щоб зачислити цих людей до кола обраних. Знання цієї мови свідчило про їх широкий світогляд та відкритість до сприйняття нових ідей. Так, звертаючись до болгарського професора Стойчева, американський вчений, приємно вражений його досконалим володінням англійською мовою, розпитує, як і де йому вдалося так добре опанувати мову.

(3) *“Your English is excellent”, I said. “Where did you learn it, if you don’t mind my asking?”*

“Oh, I do not mind”, said Professor Stoichev. “I had the good fortune to study abroad when I was young, and some of my studies were conducted in London” [6, p. 639].

Подібні слова звучать з уст того ж іноземця й на адресу професора Будапештського університету:

(4) *“Your English is far better than either my French or German, I’m sure”, I responded promptly [6, p. 417].*

Комплімент щодо володіння мовою може звучати і щодо мови, яка є панівною у певному регіоні, але якою слухач погано володіє, або ж не володіє зовсім, тоді як для його знайомих – потенційних адресатів – вона вже стала чи не рідною мовою. Невласне-пряма мова одного з персонажів характеризує вживання мови господарем маєтку – англійця за походженням – прикметниками **fluent** та **native-sounding**.

(5) *He spoke French for the first time, a strangely different voice, completely fluent and native-sounding to David’s ears; but English was probably more the foreign language now [7, p. 55].*

Дане речення може розглядатися як “стиснутий варіант” складнопідрядного: *“He spoke French for the first time... that sounded completely fluent and native-sounding to David’s ears”.* “Розгорнутий” варіант представляє прикметники як прикметники у функції предикатива.

Одержавши підтвердження кмітливості свого одноклассника, Генрі звертається до нього із запевненням, що він ніколи і не сумнівався в цьому, про що й говорив усім їхнім друзям. Він називає свого одноклассника **тямущим** і наголошує, що завжди це знав. Таким чином адресант зараховує свого колегу до певної групи, до групи “обраних”, до тих, хто посвячений у таємницю. В наведеному прикладі прикметник **“smart”** звучить як похвала.

(6) *Good for you. You’re as smart as I thought you were. I knew you’d figure it out, sooner or later, that’s what I told the others all along [8, p. 163].*

Гість маєтку, спостерігаючи за сценою, коли художник похилого віку, добре відомий в минулому та й загалом не позбавлений уваги критиків, все ж не завжди в стані контролювати свої вчинки, висловлює захоплення тим, наскільки виважено

ведуть себе у непростій ситуації дві молоді дівчини, одна з яких є ученицею відомого метра. Мимовільний вислів захоплення, похвала, висловлена запрошеним гостем, неначе долучаються до укладання певної таємної угоди між співрозмовниками.

(7) *"I hope all this isn't shocking you".*

"I'm delighted you're both so intelligent about him"

<...>

The Mouse (Diana) smiled, and the Freak pushed her shoulder. *"It's all right for you".*

[7, p. 91].

Загалом все ж таки **комплімент**, як тактика стратегії солідаризації використовується набагато частіше ніж **похвала**, оскільки саме комплімент, яким обмінюються друзі, знайомі передбачає дистанційну близькість, часто невербальний контакт – посмішку, дружнє поплескування по плечу. Таким чином адресант не лише словесно, а й фізично входить у смисловий простір адресата [9]. В попередньому прикладі, як бачимо, подруга Діани легенько штовхнула її на доказ того, що на її думку Діана усе робить так, як слід.

Прикладом вживання тактики негативного оцінювання може бути своєрідне попередження одному із одногрупників про те, що розмови, які ведуться поміж ними слід приховувати від декого із їхніх спільних знайомих. Едмунд –одногрупник, якого слід остерігатися, ревнує Річарда – адресата – до всіх у групі, і якщо він довідається, що саме з Річардом, а не з ним діляться таємницями, це може спричинити багато неприємностей кожному з них. Все це лише приведе до погіршення і так не простої ситуації.

(7) *"Well, you may or may not know this", he said, but Bunny is a little jealous of you. Already he thinks we've all ganged up on him. If he gets the impression you're siding with the rest of us..."*

"You mustn't let on you know", said Henry. "Ever. Unless you want to make things worse [8, p. 196]."

Отже, негативне висловлювання на адресу одногрупника, Едмунда, звучить до певною міри компліментом іншому студентові – Річардові.

Приклад, який слідує далі, відображає поєднання тактики інтимізації та пліток, тобто негативно-оцінного обговорення людей.

(8) *"Of course he is a distinguished scholar. He happens to be quite charming as well ... But he has what I think are some very odd ideas about teaching".*

<...>

"... There are difficult teachers at every school, And plenty – and plenty" – to my surprise, he lowered his voice – "and plenty here here who are far more difficult than him. Though I must ask that you do not quote me on that".

"I won't," I said, a bit startled by this sudden confidential manner.

"Really it is quite essential that you don't".

< ... >

"... Perhaps you are not aware of this but I have several formidable enemies here in the Literature Division. Even, though you may scarcely believe it, here in my own department [8, 14–15]."

Один з викладачів коледжу, який водночас є й науковим консультантом Річарда – протагоніста твору – після того, як подав як позитивну, так і негативну характеристику своєму колезі, вживаючи при цьому прикметники **charming** та **difficult**,

тобто використовуючи тактику і позитивного і негативного оцінювання при обговоренні осіб, наголошує на тому, що його слова в жодному випадку не треба повторювати. Таким чином в розмові застосована і тактика застереження, виражена за допомогою предикативного прикметника деонтичної модальності – **essential**.

Шестилітня дівчинка Рут, роздумуючи, чи може вона залучити свою подругу до кола "обраних", розпитує її про ставлення до однієї з їхніх опікунок.

(9) *"Do you like Miss Geraldine?"*

It might have been the first time I'd actually thought about whether I liked a guardian. In the end I said: "Of course I like her".

"But do you really like her? Like she's special? Like she's your favourite?"

"Yes, I do. She's my favourite".

Ruth went on, looking at me for a long time. Then finally she said: *"All right. In that case, I'll let you be one of her secret guards [5, p. 48]."*

Лише після того, як вона переконується, що для її знайомі ровесниці, для Кейт, міс Джеральдін є людиною особливою, Рут вирішує, що може залучити свою подругу до числа таємних охоронців міс Джеральдін.

Таким чином, почувши компліменти на адресу опікунки і впевнившись, що її подруга заслуговує на повну довіру, Рут вводить її в коло, куди мають доступ лише люди, що належать до певної групи, навіть якщо це всього лише дитяча гра. Отже комплімент як тактика стратегії солідаризації водночас виступає і засобом стратегії маніпуляції. Висловлюючи один за одним компліменти, дівчинка схиляє подругу на свій бік, не даючи їй можливості до кінця обдумати ситуацію, в якій вона опинилася і чи дійсно міс Джеральдін є її улюбленою опікункою.

Висновки. У випадку стратегії солідаризації адресант, висловлюючи комплімент чи похвалу, створює спільну світоглядну атмосферу. Компліменти у цьому випадку виражені високочастотними прикметниками "good" та "happy", часто у вищому ступені порівняння, тоді як похвала – це багатоскладові прикметниками "excellent", "charming", "intelligent", "essential", "favorite". До тактик стратегії солідаризації відносимо і застереження, яке реалізується за допомогою прикметників із негативною конотацією – "difficult", "jealous". Вживання таких прикметників засвідчує можливість комбінаторності тактик позитивного та негативного оцінювання як складових стратегії групової ідентичності. Перспективою подальших досліджень виступає вивчення функціонування предикативних прикметників у складі експресивів як тактик стратегій негативно-ї ввічливості.

Література:

1. Бігунова Н.О. Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання: монографія. Одеса: КПОМД, 2017. 580 с.
2. Бігунова Н. А. Похвала, комплімент и лесть как тактики реализации стратегии интимизации общения. *Записки з романно-германської філології*. 2020. Вип.1, №44. С. 14–21.
3. Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in language usage. Cambridge: CUP, 1987. 348 p.
4. Базарова І. Комунікативні стратегії і тактики учасників світського спілкування. *Записки з романо-германської філології*. Випуск 1 (44), 2020. С. 4–13.

5. Ishiguro K. *Never Let Me Go*. New York: Vintage Books, 2005. 288 p.
6. Kostova E. *The Historian*. Little, Brown and Company Hachette Book Group, 2005. 909 p.
7. Fowles J. *The Ebony Tower*. Eliduc. The Enigma. Moscow: Progress Publishers, 1980. 246 p.
8. Tartt D. *The Secret History*. New York: Vintage Books. 1992, 559 p.
9. Трофимова Н.А. Экспрессивные речевые акты. Семантический, прагматический, грамматический анализ: монография. Санкт-Петербург: Изд-во ВВМ, 2008. 376 с.

Deychakivska O. Predicative adjectives within speech acts of compliment, praise and warning as tactics of solidarity strategy

Summary. The article is devoted to the analysis of the functioning of predicative adjectives within the expressive speech acts of compliment, praise and the speech act of warning as tactics of solidarity strategy. The examples are the result of the overall selection from English-language literary discourse.

Solidarity strategy is studied in the context of politeness theory and is referred to as the strategy of positive politeness along with the contact-establishing and “raising the addressee’s status” strategies.

The definition of the strategy of solidarity, which is realized by means of predicative adjectives within the model Vcop+Adj, has been given. The intention of the strategy is to demonstrate the unity of communicants, existence of their common values and norms. Solidarity strategy focuses on the joint world-views, concerns and aspirations. The aim of the addresser is not only to express the positive evaluation by means of paying compliment or saying complimentary

words but also to create the atmosphere of the utmost trust, of the belonging to the special group of people with similar feelings and concerns. The speech act of “warning”, which combines the illocutionary features of two types – those of assertive and directive, and is also expressed by predicative adjectives, underlines the difference between the newly created social group and those already existing in society.

It has been established that most frequently the solidarity strategy has been realized by means of the expressive speech acts “compliment” and “praise”, the speech act of “warning” being used less often.

Predicative adjectives expressing “compliment” are the highly frequentative words “good” and “happy” used both in the positive and comparative degrees. In case

of praise many-syllable words are used: “excellent”, “intelligent”, “creative”, “charming”, “essential”. Adjectives of that kind enhance the value of praise, serve as a proof of the special attention on the side of the speaker and the unique character of the addressee’s achievements.

The examples of the combined use of positive evaluative utterances of compliment and praise and negative evaluative utterance of warning expressed by adjectives “jealous” and “difficult” have been singled out.

Cooperation of different tactics within one strategy enhances the successful achievement of the addresser’s aim. Praise of the addressee or the third person followed by the warning concerning the confidential character of the shared information results in a closer contact between the communicants.

Key words: communicative strategy, communicative tactic, solidarity strategy, predicative adjectives, expressive speech acts.

*Демченко Н. С.,**асистент кафедри романо-германської філології та перекладу
Білоцерківського національного аграрного університету**Береговенко Н. С.,**асистент кафедри романо-германської філології та перекладу
Білоцерківського національного аграрного університету*

АНГЛОМОВНІ ТЕЛЕСКОПІЗМИ У СУЧАСНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню телескопізмів сучасної англійської мови в економічному дискурсі. Актуальність цього дослідження зумовлена широкою розповсюдженістю телескопії, як продуктивного способу мовної економії, який активно зріс в останні десятиліття, особливо з точки зору відображення актуальних економічних реалій. Мета цієї статі полягає в дослідженні й аналізі структурно-семантичних особливостей телескопізмів економічного дискурсу. У статті були охарактеризовані особливості економічного дискурсу, проаналізовано поняття телескопізмів та особливості їх словотвору. Результати проведеного дослідження засвідчили високу продуктивність процесу телескопії в економічному дискурсі сучасної англійської мови. Було визначено, що телескопізми є ефективним засобом, який допомагає виразити нові види економік, економічні явища, грошові витрати, торговельну діяльність, нові професії та категорії людей, нові поняття на ринку праці. Під час аналізу економічного дискурсу було виявлено наступні способи словотворення телескопізмів: повні (утворені шляхом злиття двох усічених основ), часткові (утворені шляхом злиття усіченої основи одного слова з повною формою іншого), та телескопізми-гапологи (утворені шляхом злиття з наявним загальним фонетичним сегментом на стикі компонентів, що сполучаються внаслідок графічного та / або фонетичного накладання). Найпродуктивнішим способом виявилися часткові телескопізми. Також було виділено продуктивні моделі словотворення телескопізмів: $ab + cd = abd$ становить 33,4%, $ab + cd = ad - 22,8\%$, $ab + cd = acd - 18,2\%$, $ab + cd = aod - 7,6\%$, $ab + cd = abod - 12\%$, $ab + cd = ac - 3\%$, $ab + cd = aocd - 3\%$. В процесі дослідження було встановлено, що окремі компоненти слів вживаються в процесі словотвору телескопізмів настільки часто, що їх можна віднести до афіксоїдів. Найпродуктивнішими афіксоїдами економічного дискурсу є *-lation*, *-conomy*, *-preneur*, *-onomics*. Аналіз частиномовної приналежності свідчить про превалювання телескопізмів-іменників у межах економічного дискурсу, оскільки здебільшого телескопізми виникають за необхідності позначити нові явища та предмети.

Ключові слова: телескопізми, словотвір, неологізми, англійська мова, економічний дискурс.

Постановка проблеми. Створення нових слів саме собою є потребою соціальної комунікації, тому люди постійно створюють і вигадують нові слова, оскільки суспільство розвивається і світ змінюється. Кожна нова ситуація вимагає створення нових форм мови для представлення нової реальності, тому

постійно з'являються неологізми, щоб пояснити або описати речі чи ідеї, які неможливо утворити за допомогою поточних існуючих слів. А прагнення до економії мовних засобів проявляється в утворенні нових слів за допомогою такого лінгвістичного феномена як телескопія [1].

Телескопізми з'являються в усіх сферах життя, коли люди говорять або пишуть про нові поняття, реалії чи способи їх аналізу. Наприклад, люди обговорюють економічні питання, які впливають на них як споживачів, працівників, виробників, інвесторів та громадян. Відповідно, спостерігається сплеск телескопізмів, що описують різні тенденції сучасної економіки.

Актуальність цього дослідження зумовлена широкою розповсюдженістю телескопії, як продуктивного способу словотворення, який активно зріс в останні десятиліття. Попри значний список літератури, присвяченої вивченню цього способу, телескопізми все ж заслуговують на детальне вивчення дослідниками, особливо з точки зору відображення в них актуальних економічних реалій, а отже, з'являється необхідність розглянути структурні та семантичні особливості телескопізмів в економічному дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному мовознавстві поняття «телескопізми» має багато варіацій: контамінація, словозлиття, гібридизація, словоскладання, блендинг, вставне словотворення, слова-амальгами, складноскорочені слова тощо. Це підтверджує неоднозначність інтерпретування цього поняття та релевантність, недостатність вивчення цього феномену, що є важливим для засобів словотворення в англійській мовній системі та через розвиток різних дискурсів мови [Бобер]. Дослідженню явища телескопії присвячені розробки багатьох науковців, серед них виділяють: В.І. Заботкіна, О.О. Селіванова, Т.Р. Тимошенко, Ю.О. Жлуктенко, О.М. Лашкевич, Ю.А. Зацний, Л.М. Чумак, С.М. Єнікеева, А. М. Гармаш, Н.М. Бобер, Медвідь О.М. та інші. Дослідження економічного дискурсу представлені у наукових доробках Н. Савелюк, Л. Архипенко, О. Капустіна, К. Лут. та ін.

Об'єктом даного дослідження є сучасні неологізми телескопізми економічного дискурсу в англійській мові, зафіксовані онлайн-словником Cambridge dictionary. **Предметом дослідження** виступають структурно-семантичні особливості телескопізмів економічного дискурсу в сучасній англійській мові. **Мета цієї статі** полягає в дослідженні й аналізі структурно-семантичних особливостей телескопізмів економічного дискурсу як продуктивного засобу утворення номінацій в сучасній англійській мові.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна англійська мова має арсенал словотворчих моделей, що продукують нові слова на позначення нових явищ і понять. Такі способи словотвору включають аббревіацію, афіксацію, словоскладання, телескопію, конверсію. Телескопія є важливим засобом мовної економії, продуктивність якого в сучасній англійській мові зростає. Стилістична та лаконічність телескопічних модулів прискорюють темп мови, не зашкоджуючи її логічним та комунікативним функціям. Варто зазначити, що внаслідок інтенсивних мовних контактів телескопія є саме англійським способом словотворення, а також відтворюється у словотвірних системах інших мов [2, с. 52]. Телескопія не лише слугує ефективним способом поповнення словникового складу англійської мови, а й допомагає надати додаткового експресивного забарвлення повідомленню [3].

С.М. Єнікєєва зазначає, що телескопія це – процес, при якому нове слово виникає зі злиття повної основи одного слова зі скороченою основою іншого або ж зі злиття скорочених основ двох слів. Утворене слово, тобто телескопічна одиниця, містить у собі сумарне значення обох своїх складників [4, с. 46].

Згідно з дослідженням О. Селіванової, телескопія – особливий тип компресивного словоскладання шляхом поєднання двох слів, що перебувають у сурядному зв'язку початкової частини першого слова та кінцевої другого [5, с. 721].

Варто зауважити, що компонентами телескопізмів є одиниці різних морфологічних рівнів, його утворення проходить процес змішування певної головної лексичної одиниці з додаванням морфологічної частки іншого слова. Важливо зазначити той факт, що у телескопізмі зберігається акцентована структура одного з похідних слів, яке виступає семантично головним [6, с. 182].

На думку Т. Р. Тимошенко: «телескопія – це такий спосіб словотвору, який полягає у злитті двох усічених основ або в поєднанні повної основи з усіченою, у результаті якого утворюється нове слово, яке повністю або частково поєднує значення всіх його структурних компонентів». Важливим у механізмі телескопії є наявність в опорних слів спільного звукового сегмента. Це не є обов'язковою умовою, але робить телескопічні слова більш «вдалими» [7, с. 24].

Т.Р. Тимошенко вважає, що кожне телескопічне слово має свою структуру, тому в англійській мові такі одиниці можна розподілити відповідно до структурного типу на три групи: повні телескопічні слова; часткові; «гаплогли», або «накладні» телескопізми [7, с. 24].

Основними аспектами телескопізмів є: номінальність (назви явищ, продуктів, компаній); лаконічність (коротка мовна одиниця, що несе собою складне значення); інформативність; прагматичність (часто бленди створюються для якоїсь конкретної мовної ситуації); новизна (нове, незатерте слово); запам'ятовуваність (неординарна мовна одиниця легко залишається у пам'яті завдяки створенню ментального образу); експресивність (бленд завжди інтенсивніший та емоційніший ніж його похідні основи); креативність або атрактивність [8].

Наразі телескопія є продуктивним способом словотворення, що динамічно розвивається. Цей спосіб словотворення активно використовується в економічному дискурсі сучасної англійської мови, оскільки у зв'язку з розвитком міжнародних економічних зв'язків та глобалізацією, світова економіка та економіка окремих країн зазнали багатьох змін. У результаті

галузь економіки стала багатим джерелом телескопізмів, що заслуговують на особливу увагу.

Економічна термінологія, на думку Л.М. Архипенко, є продуктом історичного розвитку. У ній відображені послідовні етапи економічних змін у суспільстві, для кожного з яких характерна своя особлива лексика, що вказує на характер відповідних виробничих відносин. Соціально-економічні зміни знаходять відображення у виникненні нових ключових слів, які характеризують певний історичний етап суспільного розвитку [9, с. 114].

Як зазначає Н. Савелюк економічний дискурс – один з основних типів інституційного дискурсу, що продукується зовнішньою мовою економічної спеціальності, і тісно корелює з іншими типами дискурсів. Виокремлюється наступну низку категорій і понять сучасного економічного дискурсу: суспільство, економіка, виробництво, промисловість, господарство, підприємство, торгівля, ринок, гроші, фінанси, бюджет, бухгалтерія, кредит, маркетинг, менеджмент. Усі вони поєднані між собою спільним лексико-семантичним полем концепту «економіка» [10, с. 147].

Мета економічного дискурсу полягає: 1) у висвітленні подій, що відбуваються в економічному житті суспільства; інформування про стан економіки, її розвиток або занепад, формування певного ставлення до цих подій та заохочення до певних дій; 2) у формуванні певного ставлення до різних змін та спонукання до певних дій; в створення економічних теорій; 3) дослідженні напрямків розвитку економіки, а також рівня життя населення [11, с. 135].

За результатами дослідження структури англійських телескопізмів економічного дискурсу було виділено наступну класифікацію та моделі.

Перша група – повні телескопізми, утворені шляхом злиття двох усічених основ. У процесі дослідження було виявлено таку модель повних телескопізмів як $ab+cd=ad$, де слова, утворені сполученням початку першого компонента і кінцем другого [1]: **ripflation** (ripoff+inflation) – ситуація, коли компанії використовують інфляцію як привід для підвищення цін більше, ніж зазвичай, щоб обдурити своїх клієнтів; **hortpreneur** (horticulture + entrepreneur) – професійний садівник, який заробляє гроші такими видами діяльності, як реклама продукції компанії, поява на телебаченні, відвідування заходів тощо; **phygital** (physical + digital) – це об'єднання фізичної та віртуальної реальності для продажу і збуту продукту. Це дозволяє надати покупцям абсолютно бездоганний досвід покупок та неймовірні емоції, які залишають тривале враження. Цей термін був введений для опису нового підходу до роздрібною торгівлі, який спрямований на те, щоб задовольнити або перевершити очікування споживачів з точки зору практичності та емоцій. Модель $ab+cd=ac$ – слова, які утворюються злиттям початкових частин скорочених основ вихідних слів виявилася найменш продуктивною для економічного дискурсу: **bobu** (bohemian + businessman) – бізнесмен, який веде богемний спосіб життя [12].

Друга група – часткові телескопізми, утворені шляхом злиття усіченої основи одного слова з повною формою іншого. Продуктивною моделлю формування часткових телескопізмів є $ab+cd=abd$ – злиття повної форми першого слова з кінцевим фрагментом другого слова [1]: **skimpflation** (skimp + inflation) – ситуація, коли ціна товару чи послуги залишається

незмінною, але якість стає гіршою; **retailtainment** (retail + entertainment) – використання музики, освітлення та розважальних заходів для заохочення покупців більше купувати; **sleeponomics** (sleep + economics) – гроші, які витрачаються на продукти, техніку тощо, призначені для того, щоб покращити якість сну. Менш продуктивною є модель утворення телескопізмів – $ab+cd=acd$ – злиття початку першого компонента з повною основою другого, наприклад: **recommerce** (reverse + commerce) – бізнес купівлі та продажу вживаних речей, таких як електроніка та одяг, в Інтернеті; **cryptojacking** (cryptocurrency + jacking) – це різновид кіберзлочинності, як несанкціоноване використання кіберзлочинцями чужих пристроїв (комп'ютерів, смартфонів, планшетів або навіть серверів) для видобутку криптовалюти. Як і багато форм кіберзлочинності, мотивом є прибуток, але, на відміну від інших загроз, він призначений для того, щоб залишатися повністю прихованим від жертви [12].

Третя група – телескопізми-гаплогісти або «накладні» телескопізми, характерною особливістю структури яких є наявність загального фонетичного сегмента на стику компонентів, що сполучаються внаслідок графічного та / або фонетичного накладання [13, с. 166]. Модель $ab+cd=abod$, де o – спільний елемент, є найпродуктивнішою при формуванні телескопізмів-гаплогістів: **soonicorn** (soon + unicorn) – нещодавно запущений бізнес, який має потенціал стати «єдинорогом» (бізнес вартістю в понад 1 мільярд доларів) у найближчому майбутньому; **shecession** (she + recession) – економічний спад, який вражає переважно жінок. Моделі $ab+cd=aocd$ та $ab+cd=aod$ є найменш продуктивними, вони представлені такими прикладами: **glocalisation** (global + localisation) – практика ведення бізнесу відповідно до локальних і глобальних міркувань; **returnship** (return + internship) програми, розроблені, щоб допомогти людям відновити свою кар'єру після тривалої перерви від роботи; **altcoin** (alternative + bitcoin) – будь-яка інша криптовалюта, які вважається альтернативною усталеним криптовалютам, а особливо Bitcoin; **headtrepreneur** (headteacher + entrepreneur) – директор школи, який шукає та розробляє можливості зібрати гроші, щоб забезпечити кошти для своєї школи [12].

У результаті аналізу також було виявлено, що сфера економіки багата на телескопізми з наступними елементами: -lation, -conomy, -preneur, -onomics, які походять від слів inflation, economy, entrepreneur, та economics. Частота вживання цих елементів свідчить про їх перехід в категорію афіксоїдів. Афіксоїди – частини слова, що “випадково” від'єдналися від похідних основ і утворили свої смисли, які продуктивно використовуються для творення інших понять концептуальних сфер [14, с. 108]. Наприклад, телескопізми з часткою -lation позначають вплив інфляції на різні економічні явища: **greenflation** (green + inflation) – підвищення цін у результаті переходу до зеленої економіки; **shrinkflation** (shrink + inflation) – це практика зменшення розміру або кількості продукту, в той час, як ціна продукту залишається незмінною або трохи підвищується; **agflation** (agricultural+inflation) – подорожчання сільськогосподарської продовольчої продукції, спричинене значним зростанням попиту. Телескопізми з елементом -preneur надають додаткову конотацію називаючи нові професії та категорії людей, що з'явилися на тлі переформатування бізнес-середовища: **edupreneur** (education + entrepreneur) – підприємець, який працює у сфері освіти; **solopreneur** (solo +

entrepreneur) – людина, яка створює бізнес і керує ним самостійно без допомоги інших працівників. Суфіксоїд -conomy відображає нові явища в економіці, наприклад: **sheconomy** (she + economy) – економічна система, де жінки мають більший контроль над доходами та витратами як у домогосподарствах, так і в суспільстві; **emoticonomy** (emotion + economy) – економічна система, яка базується на діяльності людей і компаній, які роблять світ кращим і щасливішим; **greeneconomy** (green + economy) – економічна система або сектор, які спрямовані на зменшення екологічних ризиків та сприяє гармонійній економічній взаємодії між людьми та природою. Слово economics у формі афіксоїда -onomics утворив низку похідних понять: **borisonomics** (Boris + economics) – економічна політика прем'єр-міністра Великобританії Бориса Джонсона, **cryptonomics** (cryptography + economics) – дисципліна, яка вивчає протоколи, що керують виробництвом, розподілом і споживанням товарів і послуг у децентралізованій цифровій економіці, **pandonomics** (pandemic + economics) – система економічних заходів, яка націлена на подолання наслідків пандемії, **trumponomics** (Trump + economics) – економічна політика президента США Дональда Трампа [12]. Можна стверджувати, що афіксоїди є результатом продуктивності слова у телескопічному способі творення.

Найпродуктивнішими та найбільш перманентними типами словотворення за допомогою телескопії в економічному дискурсі виявилися іменники: **spendemic** (spend + pandemic) – раптова схильність людей витратити гроші, як правило, на непотрібні речі під час карантину; **flexism** (flexibility + sexism) – дискримінація робітників, хто має гнучкий робочий день; **nevertirement** (never+retirement), **finfluencer** (finance + influencer) – людина, яка привертає увагу підписників у соціальних мережах, надаючи фінансові поради; **funsultant** (fun + consultant) – консультант, який радить співробітникам, як зробити компанію цікавішим місцем для роботи [12].

Висновки. Результати проведеного дослідження засвідчили високу продуктивність процесу телескопії в економічному дискурсі сучасної англійської мови. Її популярність як способу словотвору обумовлена як тенденцією до економії мовних засобів, так і проявом лінгвокреативної спроможності мовців. Було визначено, що телескопізми є ефективним засобом, який допомагає виразити нові види економік, економічні явища, грошові витрати, торговельну діяльність, нові професії та категорії людей, нові поняття на ринку праці, та привернути увагу до самого тексту, в якому вони виникають й виділити даний мовленнєвий твір із величезного потоку наявної інформації.

На основі класифікації телескопізмів дослідниці Т.Р. Тимошенко, яка ділить їх на три великі групи, вдалося встановити усі три групи в межах економічного дискурсу: найпродуктивнішою групою виявилися часткові телескопізми, друге місце за продуктивністю посідають повні телескопізми, найменш продуктивною групою є телескопізми-гаплогісти. Розподіл груп за моделями виявив наступне співвідношення: $ab + cd = ad$ становить 22,8% , $ab + cd = ac - 3\%$, $ab + cd = abd - 33,4\%$, $ab + cd = acd - 18,2\%$, $ab+cd=aod - 7,6\%$, $ab+cd=abod - 12\%$, $ab+cd=aocd - 3\%$. В процесі дослідження було встановлено, що окремі компоненти слів вживаються в процесі словотвору настільки часто, що їх можна віднести до афіксоїдів. Найпродуктивнішими афіксоїдами економічного дискурсу є -lation, -conomy, -preneur, -onomics. Отже, афіксоїди є продуктивним

типом словотворення, що виокремився на основі активної телескопії. Аналіз частиномовної приналежності свідчить про превалювання телескопізмів-іменників у межах економічного дискурсу, оскільки здебільшого телескопізми виникають за необхідності позначити нові явища та предмети. Номінативні неологізми виникають унаслідок потреби суспільства дати назву новому предмету чи явищу. **Перспектива** подальших досліджень полягає у вивченні особливостей перекладу сучасних телескопізмів з англійської мови на українську.

Література:

1. Демченко Н., Береговенко Н. Англомовні неологізми у сучасному економічному дискурсі. *Актуальні питання іноземної філології*. 2022. Вип.16. С. 25–32. https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/7861/1/Anhlomovni_neol.pdf
2. Бобер Н.М. Телескопічні модули в англійській мові. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. №20, Т.1. С. 49–54. http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/20/part_1/9.pdf
3. Зацний Ю.А., Янков А.В. Інновації у словниковому складі англійської мови початку ХХІ століття : англо-український словник. Вінниця : Нова книга, 2008. 360 с.
4. Єнікєєва С.М. Телескопія як основа утворення нових дериваційних засобів англійської мови. *Вісник Запорізького державного університету. Серія «Філологічні науки»*. Запоріжжя, 1998. № 1. С. 46–48.
5. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.
6. Медвідь О.М., Таценко Д., Лигуша А. Потенційні номінативні можливості блендингу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія "Філологія. Соціальні комунікації"*. 2021. Том 32 (71). №3. С. 181–186. URL: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.3-1/31>
7. Тимошенко Т.Р. Телескопія в словообразовательній системі сучасного англійського мови: дисс. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 1975. 176.
8. Нелюба А.М. Словотвірна контамінація як вияв принципу економії. Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія. Харків, 2002. Том 9. С. 183–200.
9. Архипенко Л.М. Термінологічна лексика в економічному дискурсі (на матеріалі інтернет-видання «Економічна правда»). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Том 31, № 2. Ч. 1. С. 112–118. http://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/part_1/22.pdf
10. Savelyuk N., Kalmykov O., Riznyk V. Psychosemantic Dimensions of Basic Concepts of Economic Discourse (Comparative and Professional Aspect). *Psycholinguistics*. 2021. № 29 (1). P. 142–166. <https://psycholing-journal.com/index.php/journal/article/view/1171>
11. Лут К. А. Демаркація понять «економічний» та «діловий дискурс». *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 2011. № 20. С. 130–137. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21

- COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nznuoaf_2011_20_20.pdf
12. Cambridge Dictionary. About words. URL: <https://dictionaryblog.cambridge.org>
 13. Тимошенко О.В. Явище телескопії як спосіб словотворення технічної лексики. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія*. Київ, 2013. Вип. 27. С. 163–168.
 14. Остапчук І. І. Тропи та тропеїзація англомовного масмедійного дискурсу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2016. 230 с.

Demchenko N., Berehovenko N. English telescopicisms in modern economic discourse

Summary. The article deals with the study of telescopicisms of the modern English language in economic discourse. The relevance of this study is determined by the widespread use of telescoping as a productive way of language economy. Telescopicisms are extensively used to present current economic realities. The aim of this article is to study and analyse the structural and semantic features of telescopicisms in economic discourse. The article has described the features of economic discourse, analysed the concept of telescopicisms and features of their word formation. The results of the research proved the high productivity of the telescoping process in the economic discourse of the modern English language. Telescopicisms have been determined to be an effective tool that helps to express new types of economies, economic phenomena, monetary expenditures, trade activities, new professions and categories of people, new concepts in the labour market. Having analysed the economic discourse, the following methods of word formation of telescopicisms were found out: complete (formed by merging two clipped bases), partial (formed by merging the clipped base of one word with the full form of another) and haplologs (formed by merging words with their overlapping within one derived lexical unit). It appears that partial telescopic neologisms are the most productive method of word formation. Productive word formation models of telescopicisms were also highlighted: $ab + cd = abd$ is 33.4%, $ab + cd = ad - 22.8\%$, $ab + cd = acd - 18.2\%$, $ab + cd = aod - 7.6\%$, $ab + cd = abod - 12\%$, $ab + cd = ac - 3\%$, $ab + cd = aocd - 3\%$. It was also established that individual components of words are used in the word formation process of telescopicisms so often that they can be classified as affixoids. The most productive suffix-like elements of economic discourse are -lation, -conomy, -preneur, -onomics. The analysis of grammatical category shows the prevalence of telescopicisms-nouns within the economic discourse, since telescopicisms mostly arise due to the need to denote new phenomena and objects.

Key words: telescopicisms, word formation, neologisms, English language, economic discourse.

*Довбня О. Ю.,**orcid.org/0000-0002-8720-5986**аспірант кафедри перекладу**Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського**Чрділелі Т. В.,**orcid.org/0000-0002-8257-9911**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри перекладу**Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*

ВІД ЧАРІВНИЦІ ДО ВІДЬМИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕТАФОРИ У МЕДІЙНОМУ ВИСВІТЛЕННІ ЗАСНОВНИЦІ THERANOS ЕЛІЗАБЕТ ХОЛМС

Анотація. У цій статті розглядаються концептуальні метафори, які використовували мейнстрімні ЗМІ у висвітленні колишнього генерального директора Theranos Елізабет Холмс до та після її падіння. За допомогою компаративного та контрастивного аналізу ця стаття досліджує наслідки гендерної упередженості, виявленої у висвітленні Е. Холмс під час її кар'єри через використання дихотомії герой/лиходій у статтях ЗМІ. Це дослідження поєднує критичний аналіз ділового дискурсу та когнітивну лінгвістику, щоб дослідити вплив метафоричних виразів на зміну репутації підприємців у хронологічному аспекті. Дані здебільшого отримано зі статей онлайн-новин, що були опубліковані у період з початку 2014 до кінця 2022 року. Стаття має на меті пролити світло на те, як системні упередження відіграють роль у висвітленні бізнес-лідерів. Було розглянуто три дихотомічні метафоричні моделі: Чарівниця/Відьма, Мудрий стратег/Ірраціональний гравець, Рух угору/Занепад. Дослідження демонструє, що ЗМІ зображували Холмс, використовуючи метафори, пов'язані з успіхом, інноваціями та революцією до її падіння. Однак після викриття скандалу з Теранос ЗМІ використовували метафори, що є пов'язані з обманом, шахрайством і злочинністю, висвітлюючи негативні сторони її особистості та вчинків. Наукова розвідка є актуальною для когнітивних лінгвістів, а також інших аудиторій, які цікавляться дослідженнями у сфері гендерної корпоративної політики і її висвітленням у ЗМІ. Аналізуючи гендерні упередження у висвітленні Е. Холмс у засобах масової інформації, ця наукова розвідка доповнює зростаючу кількість досліджень, які показують, як жінки-підприємці стикаються з різними перешкодами у світі бізнесу. Стаття також демонструє, як метафоричний фреймінг може вплинути на наше сприйняття підприємців та їхній успіхів чи поразок. Дослідження наголошує на необхідності критичного аналізу мови та метафор, що використовуються в медійному дискурсі, особливо в контексті бізнесу та підприємництва.

Ключові слова: концептуальні метафори, мейнстрімні ЗМІ, гендерні упередження, когнітивна лінгвістика, гендерна корпоративна політика, бізнес-медіа дискурс.

Постановка проблеми. Використання концептуальних метафор у мейнстрімових медіа є невід'ємною частиною ділового медіаландшафту. Ці засоби образної мови ефективно

використовувалися протягом десятиліть, щоб донести складні економічні чи фінансові поняття до громадськості більш простим і доступним способом. Крім того, метафори можуть відігравати значну роль у тому, як люди бачать і взаємодіють з комерційним світом.

Метафорична мова в репортажах мейнстрімних ЗМІ часто сприймається як належне, але вона має значні імплікації. Саме тому вивчення метафор у дискурсі бізнес-медіа стає все більш поширеною сферою дослідження для лінгвістів.

Зліт і падіння колись видатної бізнесменки Елізабет Холмс активно висвітлювалися ЗМІ з моменту її першого успіху в підприємстві. Її стрімкий ріст викликав потужний громадський інтерес, який ще більше підігривається її подальшим падінням. Різні способи, якими основні засоби масової інформації описували її успіх та падіння, можуть пролити світло на ширші суспільні тенденції та упередження. Зокрема, розгляд ролі концептуальних метафор, що використовуються в медіа, може пояснити ширші наративи, які пов'язані з владними відносинами в діловому світі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням метафор в діловому медіа дискурсі займалися В. Келлер [1], а також такі вітчизняні лінгвісти як Т. В. Терещенко [2], М.О. Полупан [3] та інші. А.С. Овсієнко розглядала метафору у рамках масмедійного дискурсу [4].

Теорія концептуальної метафори (ТКМ) Дж. Лакоффа слугуватиме основою для цього дослідження. Термін "концептуальна метафора" вперше запропонували Дж. Лакоффа і М. Джонсоном у їх впливовій роботі «Метафори, якими ми живемо» (1980). Вони визначають метафори як "розуміння однієї ідеї або концептуальної області в термінах іншої" [5]. Формування концептуальних метафор є когнітивний процесом, який встановлює відповідності між доменом-джерелом та доменом-ціллю.

ТКМ пов'язана з критичним аналізом дискурсу, оскільки він формує підґрунтя для розуміння того, як мова відображає та впливає те, як ми бачимо світ. Критичний аналіз дискурсу (КАД) – це методологія, яку можна використовувати в поєднанні з ТКМ, щоб дослідити, як ці метафоричні конструкції використовуються для позиціонування та представлення окре-

мих осіб, груп і подій у дискурсі. Провідними дослідниками у цьому напрямленні є лінгвісти Т. ван Дейк, Н. Ферклаф, Р. Водак, Й. Зінкен та інші. Що стосується бізнес-дискурсу, то слід відзначити дисертаційне дослідження Л. П. Науменко, яке фокусується на аналізі його основних конститuentів [6].

Наприклад, КАД висвітлення Е. Холмс у засобах масової інформації може виявити, як метафоричні конструкції використовувалися, щоб формувати імідж цієї бізнесвумен у свідомості громадськості. Загалом поєднання ТКМ та КАД є потужним інструментом для розуміння того, як метафорична мова формує наше розуміння людей і подій, і як ця мова використовується для конструювання та зміцнення соціальних ідентичностей і владних відносин.

Метафори використовуються для посилення групової ідентичності та часто відображають, зміцнюють або навіть формують суспільні цінності та ідеології. Аналізуючи метафоричну мову та її імплікації, дослідники можуть краще зрозуміти динаміку влади в суспільстві та те, як ця динаміка сприяє індивідуальним відмінностям у переконаннях і поведінці.

Метою цієї дослідницької роботи є з'ясувати, які концептуальні метафори використовувалися у ділових ЗМІ для формування образу генерального директора Theranos Е. Холмс, та отримати уявлення про те, як поляриність метафоричних моделей впливає на формування громадської думки. Мета дослідження передбачає виконання наступних завдань: 1) створити корпус з матеріалів бізнес-медіа, які використовувалися для висвітлення Е. Холмс до та після її падіння; 2) вивчити, як концептуальні метафори, що використовувалися у висвітленні Е. Холмс до та після її падіння, зауваживши ключові відмінності у їх вживанні; 3) проаналізувати імплікації використання концептуальних метафор у бізнес-медіа у ширшому контексті. Зокрема, дослідження фокусується на метафорах, що використовувалися в ділових ЗМІ стосовно Е. Холмс до та після викриття її шахрайської схеми. Корпус дослідження складається із заголовків новин про колишнього генерального директора Theranos Е. Холмс, які були взяті з таких відомих ЗМІ як CNBC, Forbes, Bloomberg, Fortune, The Huffington Post, Vanity Fair та інші.

Дослідницька стаття про концептуальні метафори, які використовуються для висвітлення Е. Холмс у мейнстрімних медіа, нам видається **актуальною** для сучасної когнітивної лінгвістики, оскільки вона демонструє, як мова використовується для впливу на суспільну думку. Крім того, ця дослідницька стаття підкреслює актуальність концептуальної метафори для подальшого вивчення медійного дискурсу. Через зміни в метафоричній конструкції медіа-портрету Е. Холмс з плином часу – від новатора до шахрая – ми можемо досліджувати роль, яку відіграють такі концептуальні метафори у тому, як сучасні бізнесмени сприймаються та репрезентуються провідними виданнями.

Виклад основного матеріалу. Розглянувши теоретичну основу для дослідження концептуальних метафор та критичного дискурс аналізу, тепер ми звернемося до висвітлення Е. Холмс та її компанії Theranos. З моменту свого створення в 2003 році Theranos стала однією з найвідоміших біотехнологічних компаній, а її генерального директора та засновника Е. Холмс називали наймолодшою жінкою-мільярдером, яка всього досягла самостійно. Однак відразу після здобуття слави та надзвичайного успіху, Холмс та її компанія спричинили без-

прецедентний резонанс у ЗМІ, коли виявилось що революційна технологія компанії була шахрайською схемою у результаті приголомшливого розслідування журналіста The Wall Street Journal Дж. Керрейру у 2016 році.

Перед її провалом мейнстрімні медіа часто вихваляли Е. Холмс і представляли її історію успіху як надихаючий приклад для молодих жінок, які мріють домінувати у Кремнієвій долині. Це меседж часто посилювався тим, що її порівнювали з такими відомими особами як засновник корпорації Apple Стів Джобс. Ці позитивні асоціації були підкріплені певними концептуальними метафорами, які чітко підкреслювали достеменність їх тверджень. Однак після скандалу та краху Е. Холмс та Theranos висвітлення в ЗМІ змінилося, і концептуальні метафори, які колись використовувалися для підвищення її статусу, були замінені концептуальними метафорами з іншими доменами-джерелами для посилення негативних асоціацій, у разі чого утворилися дихотомічні метафоричні структури.

У процесі дослідження ми виділили такі дихотомічні метафоричні структури як *Чарівниця/Відьма, Мудрий стратег/Нераціональний гравець, Висхідна мобільність/Падіння*. Контрастивний аналіз цих структур представлений нижче.

Чарівниця/Відьма (Wizards/witch)

Домен-джерело: white magic/witchcraft

Домен-мішень: business

Засоби вербалізації: (іменники: *magic, spell, miracle, charm, incantation, witch, sorcerer, conjuring, enchantment*; дієслова: *cast, conjure, invoke, invoke spells*; прикметники: *bewitching, mysterious, enchanting, alluring*; прислівники: *magically, mystically, mysteriously, occultly, alchemically, magically*).

Група концептуальних метафор з доменом-джерелом WHITE MAGIC: INNOVATION IS A MIRACLE CURE, BUSINESS GROWTH IS A MYSTERIOUS FORCE OF NATURE

Група концептуальних метафор з доменом-джерелом WITCHCRAFT: ENTREPRENEURSHIP IS A TYPE OF DARK ARTS, NETWORKING IS A FORM OF WITCHCRAFT MEDITATION, SUCCESSFUL BUSINESS DEALS ARE POTIONS, BUSINESS STRATEGY IS A WITCHCRAFT SPELL, MANAGEMENT SKILLS ARE SPELL-CASTING POWERS.

Засоби масової інформації створюють багато галасу навколо технологічних інновацій за допомогою концептуальної метафори TECHNOLOGY IS MIRACLE. Вони часто зображують технології як містичний об'єкт, який здатний вирішувати усілякі проблеми та полегшувати життя. Це часто призводить до нереалістичного уявлення про те, що насправді можуть зробити технологічні досягнення. Це ускладнює відокремлення реальних досягнень від маркетингових трюків з надмірними гіперболами та фальшивими обіцянками.

Е. Холмс прославляла як рятівника галузі охорони здоров'я, яка хотіла революціонувати індустрію завдяки своєму стартапу Theranos, що займається тестуванням крові. Успіхи Холмс у ЗМІ висвітлювали як магію, і про неї говорили, ніби вона володіє надприродними силами та здібностями, перетворюючи наукову фантастику в реальність. Апарат Edison вважали "чудоприладом", а історію Е. Холмс зображали як капіталістичну казку.

The death blow comes from a Wall Street Journal investigation, published in October 2015, which casts doubts on the company's miracle machine (The Economic Times, September 2021)

Elizabeth Holmes, the female Steve Jobs whose 'medical miracle' fooled America (The Telegraph, August 2022)

Elizabeth Holmes, a capitalist fairy tale (The Washington Post, 2019)

Після статті The Wall Street Journal почали з'являтися підозри, що за її нібито технологічними чудесами криється щось зловісне. Яскрава концептуальна метафора, яка проілюстрована у прикладі нижче, зображує Е. Холмс як відьму, яка накладає заклинання на мимовільних жертв.

A recent Forbes piece labels Holmes as a "sociopathic charmer who bewitched" these men (The Huffington Post, March 2019)

У соціологічному дослідженні Л. Дандес та З. Страйф порівнюють Е. Холмс з Малефісентою, головною антагоністкою диснейвського мультфільму «Спляча красуня» [7]. У цій статті досліджується, як влада та маскуліність пов'язані між собою і демонструється загальний архетип лиходійки Малефісенти у зв'язку з Е. Холмс. Її гордіня, порушення гендерних стереотипів і влада над чоловіками посилюють її злодійство, що робить її схожою на Малефісенту. Цікаво, що жертва Малефісенти проколює палець веретеном і поринає у вічний сон. Оскільки Е. Холмс переконала інвесторів, що її метод аналізу крові за допомогою єдиного уколу пальця принесе їм гроші, її "геніальний" апарат Edison схожий на Малефісенту, адже вона також вводить в оману та спокушає своїх жертв. Е. Холмс називала Едісон "айподом в медицині," який з'явився б у кожному домі.

Також дослідження підкреслює ризик того, що історії про впливових жінок, які зазнають невдачі за рахунок чоловіків, будуть інтерналізовані та посилять гендерні упередження стосовно жінок у бізнесі.

To paint Holmes as a witch-like creature allows the culture to view her as the rare, inexplicable exception, rather than what she is (The Huffington Post, March 2019)

Метафора полювання на відьом (англ. "witch hunt") у цьому прикладі стосується ситуації, коли звинувачення про когось або щось висувуються без доказів чи фактичної основи. Тут вона використовується для опису висвітлення Theranos у газеті The Wall Street Journal, яке, на думку прибічника Холмс Т. Дрейпера, мало на меті завдати шкоди репутації компанії та збагатити журналіста Дж. Керрейру. Мається на увазі, що WSJ нібито публікував неправдиві твердження та перебільшував правду.

In a new interview with Axios's Dan Primack, Draper stays on the defensive, calling stories critical of Theranos "a witch hunt" and claiming the Journal-whose owner, Rupert Murdoch, is actually an investor in Theranos-set out to tarnish Holmes as part of a conspiracy to net Carreyrou millions of dollars.

It's not the first time Holmes has defended herself by relying on tropes about women, either. In 2015, she implied Carreyrou's investigation was a witch hunt (The Verge)

Мудрий стратег/нераціональний гравець (wise strategist/irrational gambler)

Домен-джерело: strategic gaming/gambling

Домен-мішень: business

Засоби вербалізації: (іменники: bet, gamble, stake, stakes, pot, odds, luck, house of cards; дієслова: roll dice, wager, spin wheel, double-up, draw card; прикметники: risky, lucky, fortunate, calculated; прислівники: magically, mystically, mysteriously, magically, boldly).

Група концептуальних метафор з доменом-джерелом GAMING: BUSINESS PLAN IS A GAME PLAN, PLANS ARE CHESS PIECES, LEADERSHIP IS A STRATEGIC GAME, COMPANIES ARE CHESS BOARDS, BUSINESS SUCCESS IS A MARATHON RACE

Група концептуальних метафор з доменом-джерелом GAMBLING: BUSINESS DEALINGS ARE A POKER GAME, BUSINESS NEGOTIATIONS ARE BLACKJACK, BUSINESS DECISIONS ARE THE ROLL OF THE DICE, BUSINESS-WOMAN IS A HIGH-STAKES GAMBLER

Підприємці часто обговорюються у термінології азартних ігор у ЗМІ. Це значною мірою пов'язано з використанням концептуальних метафор, які зображують природу підприємництва як свого роду «гру». Ці концептуальні метафори позиціонують підприємців або як стратегічних або ірраціональних гравців. Підприємців, які успішно передбачають зміни та використовують свої ресурси для створення чогось нового, зображують як стратегічних гравців, тоді як тих, хто використовує ризиковані тактики та бере участь у спекуляціях, вважають нераціональними гравцями. Таким чином, ці метафори пропонують спрощений спосіб зрозуміти, чому одні підприємці досягають успіху, а інші зазнають невдачі. Використовуючи метафору гри для висвітлення підприємництва, ЗМІ сприяють спрощеному розумінню складного процесу започаткування та ведення успішного бізнесу. Ця метафора зводить складність підприємницької діяльності до бінарної гри «виграш або програш», часто ігноруючи нюанси реальних бізнес-сценаріїв. Використання конвенційних метафор, таких як "taking a gamble" or "rolling the dice", посилює це спрощене розуміння і може навіть наводити на думку про те, що підприємництво за своєю суттю є ризикованим або безрозсудним. Покладаючись на ці спрощені метафори, засоби масової інформації можуть сприяти неправильному розумінню громадськістю того, що потрібно, щоб бути успішним підприємцем.

У цьому прикладі концептуальна метафора полягає в тому, що успіх у бізнесі (або в житті) схожий на гру, де для перемоги потрібні стратегія та терпіння. Фраза "грати в довгу гру" використовується для того, щоб натякнути на те, що для успіху необхідні стратегічне, довгострокове планування та наполегливість. У ситуації Холмс гра була виконанням довгострокового плану та успіху завдяки спритному маневруванню. Таким чином, використовуючи цю конкретну метафору, можна стверджувати, що ЗМІ представили Холмс як мудрого стратега перед її падінням. Метафора "мудрого стратега", можливо, використовувалася для опису Холмс до її падіння, оскільки вона узгоджується з суспільними очікуваннями жінок як більш обережних і розрахованих.

How Playing the Long Game Made Elizabeth Holmes a Billionaire (Inc. September, 2015)

Концептуальна метафора "картковий будинок" (англ. "a house of cards") у контексті падіння Е. Холмс з когнітивної лінгвістичної точки зору відображає ідею, що її досягнення та публічна персона були побудовані на хиткому фундаменті. Фундамент її успіху нагадував картковий будинок, що будується з окремих гральних карт, які можна легко збити. Основний сенс полягає в тому, що Е. Холмс побудувала свою кар'єру на фальшивих обіцянках і обмані, а не на реальних досягненнях.

HOW ELIZABETH HOLMES'S HOUSE OF CARDS CAME TUMBLING DOWN (Vanity Fair, September 2016)

Висхідна мобільність/падіння (upward mobility/downfall)

Засоби вербалізації: (іменники: *ascent, rise, elevation, climb, progression, advancement, downfall, plummet, tumble, crash*; дієслова: *ascend, climb, rise, elevate, falter, sink, plummet, collapse*; прикметники: *catastrophic, disastrous, ruinous*; прикметники: *swiftly, quickly, steadily*).

Група концептуальних метафор з доменом-джерелом UPWARD MOBILITY: ADVANCEMENT IN CAREER IS SMASHING INVISIBLE BARRIER, SUCCESSFUL BUSINESS IS REACHING NEW HEIGHTS, CAREER GROWTH IS BREAKING THROUGH LIMITATIONS, SUCCESS IN BUSINESS IS ASCENDING A LADDER, MOVING FORWARD IS CLIMBING UPWARD

Група концептуальних метафор з доменом-джерелом DOWNFALL: BUSINESS FAILURE IS A DOWNWARD SPIRAL, BUSINESS COLLAPSE IS ROCK BOTTOM, BUSINESS DIFFICULTIES ARE A SINKING SHIP, COMMERCIAL BREAKDOWN IS A FREEFALL, FINANCIAL RUIN IS TAILSPINNING

Заголовок поданий нижче відображає концептуальну метафору SUCCESS IS UPWARD MOVEMENT. Згідно з теорією Дж. Лакоффа, ця метафора базується на ідеї, що (1) досягнення успішних результатів пов'язане з рухом вгору і (2) «вгору» є позитивним та бажаним напрямком.

Метафори, які використовуються в обговоренні жіночого лідерства зображують перешкоди, з якими стикаються жінки (наприклад, скляна стеля, липка підлога або лабіринт) [8]. У цьому випадку «скляна стеля» дозволяє людям візуально відобразити несправедливу реальність тих, кого суспільство виключає та обмежує просування на владних позиціях – а саме жінок. Це одночасно спрощує та посилює ідею про те, що існують такі дискримінаційні та репресивні тенденції (навіть якщо вони непомітні).

Female founders who broke through the VC glass ceiling (CNBC, July 2015)

Стосовно Е. Холмс ця метафора наголошувала на головних показниках успіху, якого вона досягла в молодому віці, перебуваючи у світі, де домінують чоловіки, а також на досягненнях у руслі біотехнологій. Також використовувалися орієнтаційні метафори «сходження», що підкреслювали рекордні досягнення Е. Холмс та Theranos (наприклад, досягнення валюації в 9 мільярдів доларів).

Коли докази проти неї почали накопичуватися, Е. Холмс зіткнулася з проблемами з законом і згодом втратила значні інвестиції, а також громадську довіру, що завершилося довгим списком кримінальних звинувачень і судовим вироком. Метафора BUSINESS FAILURE IS A DOWNWARD SPIRAL ефективно описує, як крах Theranos повільно, але впевнено йшов від поганого до гіршого протягом багатьох років, аж до його повного краху.

Why are people so delighted at the downfall of Elizabeth Holmes? We dislike Silicon Valley's grifters, but the glee over the Theranos founder's ruin seems disproportionate (The Guardian, January 2022)

Для висвітлення занепаду Е. Холмс та її компанії Theranos ЗМІ використали концептуальну метафору міфічної постаті

Ікара, щоб сформулювати її історію. Ця метафора висвітлює теми амбіцій, пири та неминучого падіння. Порівнявши Холмс з Ікаром, який підлітав надто близько до сонця з восковими крилами, ЗМІ зображували Е. Холмс як молоду підприємницю, яка стала надто впевненою у власних силах і зрештою зазнала драматичного краху.

But, Icarus-like, she and Theranos came crashing down in a cloud of shame [Forbes, May 2020]

Висновки. Проведення дослідження довело, що висвітлення образу Холмс у ЗМІ загалом відбувалось за допомогою трьох дихотомічних концептуальних моделей: Чарівниця/Відьма, Мудрий стратег/Ірраціональний гравець, Рух угору/Занепад. За допомогою порівняльного та контрастивного аналізу ми дослідили, як засоби масової інформації зобразили зліт та падіння Холмс за цих моделей.

Наше дослідження показує, що Холмс спочатку зображували як чарівницю, яка мала далекоглядну та революційну ідею змінити світ охорони здоров'я. Після того, як правда була розкрита, її зображували як відьму, яка обманом і шахрайством скористалася довірою людей. Подібним чином до скандалу Холмс зображували як мудрого стратега, який прийняв прораховані та добре обгрунтовані рішення, створюючи свою компанію, але після скандалу її зображували як ірраціонального гравця, який безрозсудно та необережно привів свою мільярдну біотехнологічну компанію до краху. Метафорична модель висхідного руху/падіння також використовувалася для опису кар'єри Холмс до і після скандалу.

Крім того, наше дослідження також виявило потенційну роль гендерних упереджень у висвітленні Е. Холмс в ЗМІ. Воно дозволило дійти до висновків, що зображення жінок-підприємців у ЗМІ як героїнь чи лиходійок базується не лише на їхніх реальних діях, а радше на суспільних стереотипах. Такі дослідження мають важливе значення для представлення окремих осіб і підприємців у засобах масової інформації та потенційного впливу висвітлення в ЗМІ на їх кар'єрний шлях та репутацію, оскільки вони підкреслюють важливість медіаграмотності та необхідність критично аналізувати та піддавати сумніву наративи, представлені в ЗМІ. Крім того, це наголошує на необхідності більш широкого представництва та різноманітності в медіа-індустрії, щоб запобігти гендерним упередженням і сприяти більш деталізованому та справедливому представленню окремих осіб і груп у ЗМІ.

Загалом це дослідження забезпечує глибше розуміння того, як ЗМІ формують суспільне сприйняття та потенційний вплив медіа-висвітлення на людей та їхню кар'єру за допомогою різних метафоричних моделей. Воно закликає до більш критичного аналізу медіа-репрезентації та необхідності для медіа бути більш відповідальними і справедливими у висвітленні бізнес-лідерів, особливо коли йдеться про жінок-підприємців. Дослідження заохочує майбутні наукові розвідки зосередитися на метафоричних моделях, які використовуються в медіа-репрезентації різних осіб і груп, і наслідках використання цих моделей для формування суспільного сприйняття, що дозволить зменшити рівень упередженості у публічному дискурсі навколо таких важливих питань.

Література:

1. Koller V. Corporate brands as socio-cognitive representations. *Cognitive Linguistics Research*. Berlin, New York, 2008. P. 389–418.

URL: <https://doi.org/10.1515/9783110199154.4.389> (date of access: 14.02.2023).

2. Терешенко Т. В. Метафора в бізнес-дискурсі (морфологічний аналіз). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія. Філологія. 2014. Вип. 11 (2). С. 75–78.
3. Полупан М.О. Особливості функціонування метафоричних моделей в економічному дискурсі мас-медіа. Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія. Філологія. Соціальні комунікації. 2018. Том 9 (68), №4. С. 111–115.
4. Овсієнко А.С. Метафора в масмедійному дискурсі. Соціум. Документ. Комунікація. Серія. Філологічні науки. 2018. Вип. 6. С. 58–73.
5. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press, 2008
6. Науменко Л.П. Сучасний англомовний бізнес-дискурс: комунікативно-прагматичне та лінгвоконцептуальне моделювання : автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Київ, 2017. 36 с.
7. Dundes L., Buitelaar M.S., Streiff Z. Bad Witches: Gender and the Downfall of Elizabeth Holmes of Theranos and Disney's Maleficent. *Social Sciences*. 2019. Vol. 8, no. 6. P. 175. URL: <https://doi.org/10.3390/socsci8060175> (date of access: 14.02.2023)
8. Randell S., Yerbury H. An Exploration of the Metaphors and Images Used to Describe Leadership in Two Different Cultural Contexts. *Frontiers in Education*. 2020. Vol. 5. URL: <https://doi.org/10.3389/educ.2020.00151> (date of access: 14.02.2023).

Dovbnya O. Chrdileli T. From wizardess to witch: conceptual metaphors in media coverage of Theranos founder Elizabeth Holmes

Summary. This research article focuses on conceptual metaphors used by mainstream media in covering former Theranos CEO Elizabeth Holmes before and after her

downfall. Through comparative and contrastive analysis, this article explores the consequences of gender bias found in the coverage of Holmes during her career through the use of the hero/villain dichotomy in media articles. This study combines critical analysis of business discourse and cognitive linguistics to investigate the impact of metaphorical expressions on the change of entrepreneurs' reputations in a chronological aspect. The data was mostly obtained from online news articles published from early 2014 to the end of 2022. The article aims to shed light on how systemic biases play a role in covering business leaders. Three dichotomous metaphorical models were examined: Wizardess/Witch, Wise strategist/Irrational gambler, Upward movement/Downfall. The research demonstrates that the media portrayed Holmes using metaphors associated with success, innovation, and revolution before her downfall. However, after the Theranos scandal was exposed, the media used metaphors related to deception, fraud, and criminality, highlighting the negative aspects of her personality and actions. The scientific inquiry is relevant to cognitive linguists, as well as other audiences interested in research on gender corporate policy and its coverage in the media. By analyzing gender biases in the coverage of Holmes in the media, this scientific inquiry complements the growing body of research showing how women entrepreneurs face different obstacles in the business world. The article also demonstrates how metaphorical framing can affect our perception of entrepreneurs and their successes or failures. The research emphasizes the need for a critical analysis of language and metaphors used in business media discourse.

Key words: conceptual metaphors, mainstream media, gender bias, corporate gender policy, business media discourse.

Doronkina N. Ye.,*Candidate of Philological Sciences,**Senior Lecturer at the Department of the English Language of Technical Orientation № 1
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"***Ivasiuk O. V.,***Candidate of Philological Sciences,**Lecturer at the Department of the English Language of Technical Orientation № 1
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"***Sytailo N. M.,***Lecturer at the Department of the English Language of Technical Orientation № 1
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*

THE LANGUAGE PERSONALITY OF ROBERT WILLIAMS WOOD

Summary. The article is devoted to the description and characteristics of Robert Williams Wood's book of verses *How to Tell the Birds from the Flowers* which reflects the author's language personality. The article presents a multilevel structured perspective on this literature work containing verb-semantic, cognitive and motivation levels. The criteria of motivation guidelines including linguistic, paralinguistic and extralinguistic categories serve as the foundation of analysis. The description of language personality concept is performed with the help of thematic progressions. The lexicon of the book is outlined. Such main concepts and semantic fields as "flora", "fauna" and "emptiness" are discussed. The author's language game as manifestation of creativity in speech making focus on comic effect is examined in detail. Phonetic word deformations with the purpose of rhyme maintaining and the word division into syllables within the framework of verse rhythmicity are highlighted. A considerable number of morphemes distortions creating new words when comparing two objects are mentioned. Splitting the words into parts in order to draw the reader's attention is noted. Idiom deformation presented the lexico-phraseological level of language game is considered. Some types of morphological deformation including using the name of letters instead of morphemes are described. Some attention is paid to a sort of homonymy at the level of morphemes in case of its coincidence with another word. The special focus is made on the functions of language games. The functions performed by the language game of the book under consideration are named. Besides, the functions that are not characteristic of that book of verses are noted. The role and classification of visual means used in this literature work is clarified.

Key words: language game, morpheme, idiom, deformation, function, lexicon, thesaurus, pragmaticon.

Problem statement. According to the concept of anthropocentrism the basis of language cognition is human mind, thought, culture, spirituality. The research object in various areas of science is language personality features in the process of communication because it serves as a language creating tool [1, p. 145]. However, the main attention of researchers is focused on language personalities of writers, actors and political figures. Meanwhile, the speech experience of scientists is also important, especially if they showed themselves not only in science but also in the field of literature.

The purpose of the article is to describe the language personality of Robert W. Wood in fragments basing on the material of his literature works. He is known to be the author of numerical inventions in optics. Besides, he wrote a books of verses, *How to Tell the Birds from the Flowers* and co-wrote a science fiction novel, *The Man Who Rocked the Earth*.

Analysis of recent researches and publications. V. A. Maslova described the language picture of the world as a multilevel structured view of the world which determines communicative behavior of language personalities [2, p. 296].

Yu. N. Karaulov proposed a three-tiered structure of language personality [3, p. 48-61]. The verb-semantic level (lexicon) contains words as basic units connected by grammatical, syntactic and other types of links. The cognitive level (thesaurus) includes such cognitive units as concepts and ideas. The motivation level (pragmaticon) reflects the speaker's purposes, interests and motivation.

O. A. Nesterova thinks that the features of language personality can be studied by means of its motivation guidelines analyzing that is goals, motives and guidance expressed in communicative needs [4].

The criteria of guidelines extracting is divided into some categories. Linguistic group contains listening, communicative and lingual characteristics. Analyzing non-verbal communication components refers to paralinguistic category. The third one, extralinguistic, is based on historic events and biography of the speaker influencing the speech. That approach correlates with Karaulov's classification.

Our research is based on the ideas mentioned above. We suppose that these views on the concept of language personality complement each other. Besides, the concept description can be made with the help of thematic progressions. According to the theory of Danes [5, p. 185-193] there are three types of thematic progressions: simple linear, constant thematic and derived thematic. However, such types as thematic gap and split themes are usually noted [6, p. 111-14].

The book refers to the literary absurd direction. The analysis of texts showed that absurdity occurs under the action of the following factors:

- semantic scandal resulting from the fact of contradiction between content and reality or generally accepted norms;

– breakdown in semantic connections.

The authors of comic absurd texts use all types of composition speech forms but the main communication intention is to make the reader laugh along with supporting intention of the form used by the text author. The comic effect of the text is provided by such factors as word game, language game, absurdity, using the words in figurative sense. [7, p. 57].

Presentation of main material. The language personality of Robert Wood can't be observed directly but it is possible to suggest its features because the language tools used provides insight to cognitive, mental and language-related parts of any individual.

The lexicon of the author reflects American English of the early 20th century. The book contains the names of plants and animals which US citizens are familiar with. The main concepts of the text are "flora", "fauna" and "emptiness". The representatives of the first semantic field is divided into vegetables (*carrot, kale, asparagus, beet, grape, cucumber*), wild-growing and garden species (*crocus, clover; oleander, lichen, panicle, pecan, rue, hollyhock, cat-nip, orchid, cowslip, shamrock, blue morning glory, larkspur, hibiscus, sloe, bay*). The semantic field of fauna can be classified into domestic animals (*hen, gander, rooster, puss, cow*), the wild species (*crow, plover, pelican, pewee, parrot, hawk, toucan, cat-bird, quail, auk, cowbird, sparer, blue mountain lory, lark, tern, cross bill, ibis, snipe, lady-bird, puffin, octopus, elephant, pheasant, hare, harrier, puffin, ant, penguin, gnu, raven, ape, peacock, sloth*) and two non-existent birds (*dodo, roc*). The third semantic field is represented by two words: *nuffin* and *nought*.

The feature of the book is the author's language game which serves as a manifestation of creativity in speech because it has a focus on comic effect [8, p. 179]. The language game of the Wood's book involves different levels of the language structure.

Phonetic level of the game is presented in the form of phonetic word deformations. In particular, phonetic shell distortions are made in order to maintain the rhyme:

*To take the Toucan from the tree,
Requires immense a-gil-i-tee, ...* [9].

The author changes the word *agility* replacing the last short vowel with the long one. Besides, the fragment above illustrates another phonetic technique, namely the word division into syllables highlighting the verse rhythmicity.

At the morphological level there are also a number of morphemes distortions creating new words:

*The reason why is just be-caws
They are not versed in Nature's laws.
....A large Crow caw-cus... [9].*

In the verse there is a comparison of the Crow and the Crows. The sound *caw* produced by Crows is in focus. Hence *caw-cus* and *be-caws* are used instead of *caucus* and *be-cause*. The letter is also a rhyme to *laws*.

Another means to draw the reader's attention is splitting the words into parts which don't necessarily match syllables:

*The ant is known by his ant-ennae,
Where-as the pheas-ant hasn't any ...* [9].

The lexico-phraseological level is represented in the language game by idiom deformation. By associating the Tern and the Turnip the author changes *cooked to a turn*:

*For "cooked to a tern" may be inferred
To change the Turnip to a bird... [9].*

A type of morphological deformation is using the name of letters instead of morphemes. Thus P-cock, Q-cumber and P-Q-liar are used instead of peacock, cucumber and peculiar.

A sort of homonymy at the level of morphemes is a coincidence of a word with one of morphemes of another word, for example such words as *tern* and *e-tern-ally*. Besides, the word (*auk*) and a morpheme (*awk-ward*) can be omophones:

*We seldom meet, when out to walk,
Either the Orchid or the Auk
The awk-ward Auk is only known
To dwellers in the Auk-zone* [9].

Language game performs a number of functions in the text [10]. The comic function is apparent because of focus on comic effect. Another function is connected with entertainment and pleasure. The readers of the book under consideration relax and enjoy the text very much. The emotions evoked, in turn, cause the desire to play the game once more.

Any text including language game becomes more expressive. The book of R. Wood is devoted to matching of absolutely different objects. The author uses language game noticing their common features. It reflects performing the pictorial dunction. Thus there is a new original usage of language resulting in creating new meanings and senses. In that case some graphic tools play a special role.

The pictures made by the author depict the objects similar to each other making the text perception easier for readers. The unique illustrations together with writing technique of the language game described above create a new dreamy aesthetic and special atmosphere which is a manifestation of aesthetic function. A substantial role in aesthetic belongs to the process of making up new words: *agilitee, becaws, caw-cus etc.*

The phenomenon of a language game can be considered as a way of personal self-expression by language means to demonstrate the author's creative abilities and individual style. Such games are often based on implicitness allowing the readers to assess the text author as smart, out-of-the-box thinking, eloquent and understanding the intricacies of communication. The corresponding function is referred as sociocultural [11, p. 14]. R. Wood was a brilliant scientist, the author of numerical inventions. His biographers characterize him as a very ingenious person, which is fully reflected in his literature works.

When we speak of language game we intend the influence on the readers. Pragmatic attitude to the readers are implemented that makes the text pragmatically intense. In the case of the Wood's book the influence is directed to growing interest in studying English.

Language game usually performs the function of compression. However, in the book under consideration there is no saving language means. The pictures illustrated the text only increase humorous effect. Other functions, euphemistic and coding, also are not manifested in the book because no need to mask the context.

It is known that language game serves as a means of prevention and protection against negative reaction of readers. On the other hand, laughter can be destructive force. However, it is difficult to imagine a person whose reaction to that text would be negative. So, neither the protective nor destructive function of language game is expressed in that book.

Having splashed out negative emotions, a person feels relief and experiences an emotion of pleasure. The peculiarity of relaxing function is manifested

in the fact that language game helps to relieve communication.

Besides, language game can act as a means of speech softening because it eliminates seriousness of tone and weakens the message content. Reading the Wood's book is relaxing and can free from negative emotions. This particularly happens due to speech softening.

Striving for self-affirmation is indicated among other functions of language game. In other words this function is called self-exalting [12, p. 27]. The text under consideration undoubtedly testifies to high intelligence of the author. However, there is no evidence he needed any self enhancement.

The author argues that it is difficult to distinguish representatives of the animal and plant world. It is the main idea at the cognitive level of the book. The book includes an introduction and forty eight separate verses whose thematic progressions have common features. The introduction sets the hypertheme of the book, namely the reason of its writing. The examples given serve as derived thematic.

*By other nature books I'm sure,
You've often been misled,
You've tried a wall-flower to secure,
And have a hen instead.
You've wondered what egg-plants lay,
And why the chestnut's burred,
And if the hope-wine hops away,
It's perfectly absurd. [9].*

The rhyme is expressed as a conclusion of the previous reasoning:

*I hence submit for your inspection
This very new and choice collection
Of flowers on storks and flocks of birds
With some explanatory words
Not everyone is always able
To recognize the vegetable [9].*

The main themes of each verse are similarity and difference between the objects of comparison. In some cases the author directly speaks of difference but similarity is implicit:

*The Cover and the Plover can be told apart with ease,
By paying close attention to the habits of the Bees... [9].*

Another thematic pattern is gradual transition from similarity to difference within the framework of simple linear thematic progression and split rhyme:

*The Parrot and the Carrot one may easily confound.
They're very much alike in looks and similar in sound,
We recognize the Parrot by his clear articulation,
For Carrots are unable to engage in conversation. [9].*

The main non-verbal component of the author's communication with his readers is a number of marvelous illustrations made by the author. They can be divided into the following groups:

- the images of the objects compared are similar;
- the picture unites the objects in common situation;
- the image is adjacent to empty place;
- subsidiary pictures.

R. Wood wrote the book for his children when he worked at Johns Hopkins University as a full-time professor. The motivation to create such an interesting and ingenious work is his temper. Everyone who knew him described this extraordinary person

as a "shield" and a "buckler". He possessed the *childish vanity* all his life beginning to make experiments and do different tricks from early childhood. Being full of ideas he was fond of chemistry and succeeded in combining the substances which were considered to be uncombinable.

Conclusions. The book under consideration is shown to reflect the language personality of its author. The choice of linguistic means is determined by the features of literary trend and genre, the time when the book was written and the personality of author. The word packet is typical for American English of the early 20th century. The presence of word game and language game in the text is explained by its affiliation with literary nonsense. The basic patterns of thematic progressions is characteristic for nonsense verses.

References:

1. Михалевич О. В. Проблема изучения языковой личности в лингвистике: исторический аспект. *Вестник Камчатской региональной ассоциации "Учебно-научный центр". Серия «Гуманитарные науки»*, 2011. №1(17). С. 145–151.
2. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику. Москва : Флинта : Наука, 2007. 294 с.
3. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Москва, 1987. 363 с.
4. Нестерова О. А. К инструментализации исследования языковой личности: методика психолингвистического анализа. *Вопросы психолингвистики*, 2015. № 26. С. 122–135.
5. Danes F. Zur linguistischen Analyse der Textstruktur. *Textlinguistik*. Darmstadt, 1978. P. 185–193.
6. Голикова Т. А. Теория текста. Берлин: Директ-Медиа, 2015. 310 с.
7. Доронкіна Н. С. Структури композиційно-мовленнєвих форм в англomовній літературі абсурду. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, 2021. № 52, т. 1. С. 54–57.
8. Горелов И. Н., Седов К. Ф. Основы психолингвистики. Москва: Лабиринт, 1997. 224 с.
9. Wood R. W. How to Tell the Birds from the Flowers and Other Wood-Cuts: A Revised Manual of Flornithology for Beginners (includes "Animal Anatomies"). New York: Dodd, Mead and Company, 1917. 49 p.
10. Куранова Т. П. Функции языковой игры в медиаконтексте. *Ярославский педагогический вестник*, 2010. №4 т.1 С. 272–277.
11. Болдарева Е. Ф. Языковая игра как форма выражения эмоций : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Волгоград, 2002. 18 с.
12. Санинков В. З. Русский язык в зеркале языковой игры. Москва : Языки русской культуры, 1999. 544 с.

Доронкіна Н. С., Івасюк О. В., Ситайло Н. М. Мовна особистість Роберта Вільямса Вуда

Анотація. Стаття присвячена опису та характеристиці книги віршів Роберта Вільямса Вуда «Як відрізати птахів від квітів», яка відображає мовну індивідуальність автора. У статті представлено багаторівневий структурований погляд на цей літературний твір, що містить дієслівно-семантичний, когнітивний та мотиваційний рівні. Основною аналізу є критерії мотиваційних орієнтирів, що включають лінгвістичні, паралінгвістичні та екстралінгвістичні категорії. Опис концепту мовної особистості здійснюється за допомогою тематичних прогресій. Виявлено низку типів тематичних прогресій характерних для цього жанру літературних творів. Також окреслено лексикон літературного твору. Обговорюються такі основні концепти та семантичні поля, як «флора», «фауна» та «порожнеча». Детально розглядається авторська мовна гра як прояв креативності у мовленнєвій спрямованості на

комічний ефект. Висвітлено фонетичні деформації слова з метою збереження рими та поділ слова на склади в рамках віршової ритміки. Помічено значну кількість морфемних порушень, що створюють нові слова при порівнянні двох предметів. Відзначається поділ слів на частини з метою привертання уваги читача. Розглянуто деформацію ідіом, яку представлено на лексико-фразеологічному рівні мовної гри. Описано деякі типи морфологічної деформації, в тому числі використання назви букв замість морфем. Певна увага приділяється різновиду омонімії на рівні морфем

у тому випадку, коли вона співпадає з іншим окремим словом. Особливу увагу приділено функціям мовних ігор. Висвітлено функції, які виконує мовна гра книжки, яка розглядається. Крім того, виокремлено функції, не властиві мовній грі у цій книзі віршів. З'ясовано роль образотворчих засобів, використаних у даній літературній праці. Здійснено класифікацію візуальних засобів та способів їх впливу на читача.

Ключові слова: мовна гра, морфема, ідіома, деформація, функція, лексикон, тезаурус, прагматикон.

*Дюкар К. В.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української мови**Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

ВІДОНІМНІ НЕОСУБСТАНТИВИ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІЙНОМУ ОНЛАЙН-ПРОСТОРІ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті висвітлено питання, пов'язані з особливостями структури та семантики іменникових інновацій відсубстантивного походження, що поставили як реакція мовної спільноти на агресію Росії проти України та зафіксовані в українськомовному медійному онлайн-просторі. Указано на той факт, що до різних аспектів неогенності прикута увага наукових спільнот усього світу, однак унаслідок специфіки об'єкта дослідження це не вичерпує всього багатоманіття проблемних і дискусійних моментів, пов'язаних із ним. Закцентовано на тому, що антропонімікон, тривалий час залишаючись консервативною системою, майже негнучкою до змін і впливів, останнім часом починає вступати в активні словотвірні стосунки. Спостережено, що причини вказаної динаміки лежать часто в площині позамовних реалій. Зафіксовано тенденцію до продукування відонімних іменників-дериватів як за узуальними, так і незузальними зразками. Указано на те, що найбільш продуктивною в межах узуальних способів творення похідних є суфіксація. Окремо зауважено утворення словотвірних парадигм, у яких вершинами словотвірних гнізд і нульовим тактом у словотвірному ланцюжку є антропоніми. З'ясовано, що подібні парадигми утворюються доволі швидкими темпами, якщо зіставляти з тяглістю в часі подібних процесів у попередні періоди. Розглянуто специфіку мотиваторів, що зумовлює різні девіантні вияви під час словотворення. Констатовано творення похідних за допомогою незузального інструментарію, що вирізняє строкатість і різноманітність залучуваних до деривації засобів. Підмічено вплив аналогій до подібних за структурними та/чи семантичними параметрами загальнономовних похідних. Зауважено гіпотетичну полімотивованість деяких новотворів, спричинену об'єктивною неможливістю зафіксувати всі вербальні реалізації «живого» мовлення. Указано на затребуваність розвідок, присвячених аналізу структурно-семантичної специфіки новотворів загалом і неосубстантивів зокрема на матеріалі українськомовного медіаконтенту з метою всебічного та більш ґрунтовного дослідження мовленнєвих артефактів періоду конвенційного протистояння.

Ключові слова: антропонім, деривація, неолексема, твірна база, формант, девіація.

Вербальні знаки певного періоду залишаються «живими свідками» тієї реальності, яку людський мозок за їхньої допомоги оприявнює, номінує, членує, категоризує, описує, параметризує, систематизує, оцінює. Як влучно підмітили І. І. Шахновська та Л. Т. Загородна, «мова завжди є ключем до розуміння дійсності» [1, с. 112]. У цьому контексті українська мова на своєму хронологічному зрізі від 24 лютого 2022 року до

сьогодні віддзеркалює невпинний пошук носіями тих мовних засобів, котрі повною мірою, найбільш адекватно й вичерпно вможливають реалізацію онтологічних запитів на фіксування довколишньої реальності в усій її об'єктивній всеохопності та суб'єктивній оцінності. І мова як система систем пропонує мовцям своєрідний алгоритм дій – повторно номінувати, переосмислити, сконструювати за принципом пазла з наявного матеріалу, що на практиці означає продукування не просто нових за формою чи значенням слів, а інновацій із незвичною структурою, семантикою, комбінації яких обмежує винятково креативність автора [2, с. 197]. Із огляду на те конвенційне повномасштабне протистояння, у якому наразі перебуває Україна, актуалізувало саме згадані вище алгоритми, активізувавши неогенні процеси в мові та мовленні.

Перефразовуючи тезу О. Семотюка, «“виробництво” й “трансляція” певних сенсів та образів, ідеологем, ціннісних орієнтирів і політичних пререференцій» [3, с. 273] колективної картини світу української нації воєнної доби сконденсовані в нових словах, значеннях і формах. Безпеліційним підтвердженням вказаної тенденції є масмедіа, вербальні артефакти яких зафіксовані так чи так матеріально. Отже, інноваційні утворення в масмедійному українськомовному просторі становлять цінне свідчення воєнних реалій і закономірно привертають увагу наукової спільноти, що зумовлює актуальність нашої роботи. Крім цього, незважаючи на високий ступінь розробленості різних аспектів неології лінгвістами як за кордоном, так і в Україні (праці С. Р. Cook, L. McDonald, F. O'Dell, I. Rets, M. P. Sari, J. Simpson, Г. Вокальчук, Є. Карпіловської, Ж. Колоїз, Д. Мазурик, А. Нелюби), спостерігаємо неусталеність терміноапарату й дискусійність окремих моментів, що відкриває нові обрії для мовознавчих досліджень, засвідчуючи затребуваність студій із окресленої наукової проблематики. До того ж активно розроблювані питання неогенності в медіапросторі (роботи D. Reah, A. Rey, K. Sornig, O. Глазової, В. Поліщук, O. Стишова та багатьох інших) унаслідок специфіки самого об'єкта вивчення залишають широкий простір для подальших напрацювань. У зв'язку з тим найновіші розвідки, присвячені мовній інновації воєнного часу (O. Деркачової, Н. Єльнікової, М. Жулинської, O. Круглий, І. Поліщук та ін.), зокрема у фокусі уваги яких перебувають оніми чи відонімні утворення (І. Божко, С. Гриценко, O. Деркачової), не вичерпують усього багатоманіття неолексем із погляду специфіки їхньої структури та семантики, що, безумовно, підвищує цінність пропонованого нами дослідження. Маємо також зауважити, що формально-змістові особливості відонімних неосубстантивів

в українському медійному онлайн-просторі воєнного періоду до сьогодні не ставала самостійним предметом наукового студіювання, отже потребує окремого розгляду.

Мета нашої роботи полягає в аналізі структурно-семантичної специфіки відомітних неосубстантивів, що постали в мовленні медійного онлайн-простору в час повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію суверенної України. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання низки комплементарних завдань: 1) зафіксувати загальні тенденції продукування відомітних інновацій; 2) установити структурні особливості похідних; 3) вивчити лексико-семантичну специфіку несубстантивів; 4) дослідити зв'язок між формально-змістовою організацією новотворів і їхнім функційним потенціалом.

Об'єктом вивчення є інновації-іменники, що мотивовані субстантивами на позначення власних назв і активно вживані в українських онлайн-медіа від 24 лютого 2022 року до сьогодні. Предмет – структурно-семантична організація новотворів. Джерельну базу дослідження складають тексти мілітаристичної, вилучені із українськомовного сегменту медіаконтенту соціальної мережі «Фейсбук», месенджера «Телеграм», офіційних сайтів інтернет-видань.

Координати будь-якого суспільно-історичного контексту, у якому живе конкретне покоління, мають свої вербальні індикатори. Оскільки модус існування цивілізації первинно визначається предметнісними домінантами, то реакція на певні екстралінгвальні стимули щоразу набуває матеріального вираження спочатку в субстантивах, на чому свого часу наголошували й Н. Клименко, Є. Карпіловська, Л. Кислюк [4, с. 201]. Водночас мусимо зазначити, що той пласт лексики, котрий відповідає за номінацію унікальних за своїми сутнісними ознаками предметів, є консервативним і до останнього часу лишається негнучким до зовнішніх впливів, припускаючи в низці чітко регламентованих позицій процеси на зразок транспозицій у межах лексико-граматичної категорії власне – загальне (Ватт – ват, мустанг – Мустанг, Надія – надія тощо) або словотворення (Кіпр ← Кіпренко, Стася ← Стас, Шева ← Шевченко тощо). У цьому разі про активне продукування ад'єктивів (Ілля ← Ілля) не йдеться, оскільки такі відомітні похідні є об'єктивною потребою для коректного формулювання й оформлення думки.

Попри те що ономастикон має відповідний інструментарій і базу, активні процеси мовотворчості, зокрема неогенної, йому були мало властиві, принаймні до останнього часу. Зарубіжні фахівці пояснюють це здатністю онімів до різного способу «перемикання» мовних кодів [4], що визначають стандартизованість форм вербальних сигналів. Із таких позицій активна неотворчість, здійснювана, за влучним висловом Є. Карпіловської, як «гра за правилами порушення відомих правил» [5, с. 108], заважає реалізації алгоритмів «перемикання». Однак позамова дійсність сьогодні спричинила до зрушень і в цьому пласті лексики: Арістрелкович, Бульбарусь, Лукашеску, Путлерстан, Фублдерация та багато інших одиниць, «даючи оцінку певним об'єктам, закладаючи її в назву, [вказують на ставлення мовців] до певних реалій відповідно до системи культурних концептів “добро-зло”, “любов-ненависть”, “хороше-погане” та ін.» [6, с. 53]. Як можемо помітити з наведених вище прикладів ідеться вже про «масмедійні оказіоналізми» (за термінологією О. Стишова [7, с. 36]) та активні інноваційні процеси в словотворі. Складно не погодитися

з думкою Ж. Колоїз, що «реалізація словотворчих потенцій, закладених у системі мови, є практично не обмеженою, задовольняє “запити” найвибагливіших і найнеординарніших мовців, які інтенсивно “експлуатують” наявні словотворчі ресурси, словотвірні типи і способи словотворення» [8, с. 10]. Оскільки конвенційне протистояння є межовим станом для психіки людини, неогенність, зрештою, долає опір ономастикону інноваціям такою мірою активно й агресивно, що за достатньо короткої проміжок часу, приміром, антропоніми перетворились на вихідну ланку словотвірних ланцюжків і вершини словотвірних гнізд, засвідчуючи тенденцію до утворення цілих типових словотвірних парадигм:

Путін → путлер → путлернет → путлернетівський
 → путлергрюнд → путлергрюндівський
 → пулестан
 → путлерленд
 → путя
 → пукін → ліліпукін
 → пуйло
 → путінг → путінгувати
 → путінізм → путінізувати → депутінізувати →
 → депутінізация
 → запутінізувати
 → путінізатор
 → садо-путінізм
 → путініст → путіністський
 → путінаст → путінастичний
 → путіноїд
 → путінець → запутінець
 → путінщина
 → путінувати.

Активна словотворчість, як бачимо, постає на ґрунті як узуального словотвірного інструментарію, так і виразно оказіональних моделей, що дають змогу продемонструвати «...світобачення і світовідчуття автора, взаємозв'язок між замислом і засобами його репрезентації, певним асоціативним рядом, який виникає під час мовотворчої діяльності» [9, с. 57]. Розмаїття неоексем, до речі, переважно субстантивів, утворених у такій кількості й такими різними шляхами, логічно вписується в пошук українцями тих вербалізаторів, які б уможливили відзеркалення всієї палітри оцінок і ставлень до агресивної політики президента Путіна, його функції з позиції історичної ретроспективи й стратегічної перспективи для України і світу. Водночас маємо акцентувати на тому, що подібні до наведеної вище парадигми сьогодні утворюються, дійсно, у пришвидшеному темпі. Активізацію відомітного продукування новотворів на рівні першого словотвірного такту спостерігаємо 2014 року: «Путінізм – релігія зомбоящикнутих» (Myslovo.com, допис від 19.07.2014). 2019 року окремі словотвірні ланцюжки вже містили до трьох словотвірних тактів: «Небезпечно давати контррозвідникам забагато влади: намагаючись протистояти путіністській загрози, країна може сама себе запутінізувати...» (Український тиждень, допис від 17.06.2019); «Путіноїд не може жити без дози патріотизму» (GORDON, допис від 25.12.2019). Станом на 2022–2023 роки з'являються інновації рівня третього-четвертого словотвірного такту: «МраZота на помсту за синьо-жовті серця дітей кує “путлерюгенд”» (УКРІНФОРМ, допис від 24.07.2022); «У Мюнхені депутінізация вже почалася» (DW, допис від 19.02.2023). Зважаючи на

викладені вище факти, можемо стверджувати, що формування словотвірного гнізда з вершинним Путін відбувалося впродовж майже десятиліття.

Здійснюючи моніторинг медійного інтернет-простору протягом останнього року, фіксуємо кілька тенденцій неологізації мовлення. По-перше, найбільшу кількість інновацій, як і раніше, складають саме іменники (Базоляк, бджовеліна, Бульбарусь, Змієбаївка, Лукашеску, макронування, меркельщина, орбанщина, шольцбургер, швайнокарась тощо), хоча останнім часом спостерігаємо активізацію, зокрема й насамперед, відомішого творення дієслів (азовити, байденоувати, відірпенити, закалушити, заукраїнити, кімити, напрутулити, обмеркелитися, прикобзонити, шойгонутити тощо). По-друге, в межах іменникового словотвору похідні із однаковою ступенем інтенсивності та продуктивності утворюються як узуальними (арестовлення, бандеромобіль, відкобзонювання, гіркінування, Джонсенко, дугінщина, кадирик, ППО [Порошенко Петро Олексійович – К. Д.], стрелковщина, шольцування тощо), так і незузальними способами (Бульбашенко, Гнидон, Гіркінс, дон-Кадирон, ерехвія, криптобандерівець, медведчушка, Мінтероризму, РелаксОвич, Росососія).

З-поміж інновацій, утворених із застосуванням узуального інструментарію найбільшу кількість складають суфіксальні похідні (арестовочка, вагнерок, дамбасягіна, Джонсоненко, ермакування, карасизм, кримнашист, ладакалінізація, поворознючя, соловйовщина, шеневмерлик та ін.). Із наведених прикладів бачимо, що новотвори переважно мають абстрактне значення, хоч кореневий морф дає чітку вказівку на смислове ядро – конкретну особу, локацію тощо. Специфіка семантики таких інновацій закладена на рівні базем: до дериваційних процесів мотиватори залучаються на підставі виокремлення в номінованому онімі певного атрибута, що зі змістових позицій із урахуванням фонових знань мислиться як домінанта. Ідеться, якщо розглядати відантропонімі похідні, про особливості зовнішнього вигляду, внутрішні якості, властиву модель поведінки чи специфіку мовлення номінованих твірним реалій: арестовочка (заспокійливе повідомлення) ← Арестович (стишене заспокійливе мовлення); гіркінування (тривожне очікування й розчарування) ← Гіркін (повідомлення, сповнені критики і зрадницьких настроїв); макронування (прибирати стурбованого вигляду) ← Макрон (постійно висловлювати глибоке занепокоєння); поворознючя (мовлення, якому властиве засилля обсценної лексики) ← Поворознюк (активне вживання ненормативних висловів); соловйовщина (мова пропаганди й розпалювання міжнародної ворожнечі) ← Соловйов (пропагування ідеології «біполярного рузького міра») тощо. Складно проігнорувати структурно-семантичні аналогії наведених новотворів із декотрими загальномовними одиницями: арестовочка – налибочка, гіркінування – розчарування; поворознючя – матюччя та ін. До речі, прикметним видається той факт, що похідні на зразок арестовлення, ермакування, марченкування, шойгування, шольцування засвідчують не лише формальну відповідність словотвірній моделі V + -нн(я), а й структурну, оскільки словотвірні процеси перебігають системно, не допускаючи лакуарності ланцюжка. Випущення однієї чи кількох ланок є радше закономірним і очікуваним під час творення інновацій, особливо в тих випадках, коли семантика базем не властива нормативному зразку. Водночас з'ясувати достеменно, чи були первинно лакуни, котрі швидко заповни-

лись, чи процеси перебігали системно від початку, не видається можливим.

Скажемо кілька слів і про таку особливість, як низька продуктивність творення відомісних інновацій шляхом осново- (чистого чи з одночасною суфіксацією) та словоскладання. За нашими спостереженнями, відповідний інструментарій актуалізується в особливих випадках, коли перед комунікантами постає потреба не просто в новій оригінальній з погляду форми або змісту одиниці, а певному символічному чи концептуальному понятті, що, вербалізуючись, стає носієм і виразником національного культурного коду, чітко маркує в межах опозиції «свій – чужий» реалії, називані однією чи обома базами, як питомо свої. Так, на початку повномасштабного вторгнення з'явилась ціла лінійка субстантивів, одним із мотиваторів яких був антропонім Бандера: бандеростайл, бандероланд, бандеростан, бандеромобіль, бандеробайк, бандероліт, бандерокоптер, бандерогусь, бандерокіт, бандеропес тощо. Беручи до уваги те, що сама лише згадка про постать Степана Бандери в тому чи тому вигляді виступає для росіян потужним тригером, мовці, залучаючи прізвище як мотиватор і комбінуючи його в такій ролі із іншими базами, постулюють свідомий, принциповий онтологічний і комунікативний розрив із росіянами, а також екзистенційну відмінність ментальних програм двох націй: «Бандеросмузі для путінських друзів» (фейсбук-спільнота «Незабутній Київ. Слава Україні», допис від 1.03.22); «Перетворив старенький “Москвич” на “Бандеромобіль” і віддав батькові на фронт» (Реально, допис від 4.08.22); «...бандерогусі з секретних лабораторій збивають російські літаки» (Український погляд, допис від 22.03.22).

Найбільш строкатий і різномірний зі структурно-семантичного погляду клас утворень становлять новотвори, спродуковані за незузальними зразками. З-поміж цих інновацій особливу роль відіграють гібриди, що поєднують елементи різних графічних систем чи етимологій: роззія, краЗСУнчики, ASMRестович ← ASMR (Autonomous Sensory Meridian Response) + Арестович. Абревіатура, що виходить до складу останнього новотвору, у перекладі позначає приємне фізичне відчуття у відповідь на зорові, слухові тощо подразники. Стимулом, що викликає позитивні емоції, відчутні на фізичному рівні, варто розуміти Арестовича, відомого оптимістичними прогнозами. Антропонім у структурі новотвору з легкістю зчитується, оскільки заміщення зазнала лише літера р, а початкова залишилась незмінною. Не менш екзотично виглядають телескопізми, що утворюються злиттям двох усічених основ та повністю чи частково поєднують значення всіх компонентів: розваляшка ← розвалюватися + Рашка. Специфіка цієї неолексеми й подібних до неї полягає в цілковитій залежності від контексту, поза яким зміст неможливо адекватно витлумачити: «А якщо Рашка розвалиться, то хто платитиме репарації??/ Розваляшка!» (телеграм-канал Євгена Карася, допис від 24.02.2023). Варто згадати й про інтервентну субституцію, адже, моделюючись за конкретним зразком під впливом аналогій і зазнаючи заміни компонентів у середині структури, з'являються інновації на кшталт Арестрелкович ← Арестович + Стрелков. Із позицій структури похідне цікаве збереженням базем у нетрансформованому вигляді з накладанням у спільному сегменті -ст-, а з погляду семантики – антагоністичною природою, адже Арестович асоціативно пов'язаний у мовців із оптимістичною риторикою, а Стрелков – песимістичною. Окремо звернемо увагу на субститути, утворені

трансрадикацією, тобто шляхом часткової або повної заміни кореня: Бульбашенко ← бульба + [Лук]ашенко; Змієбаївка ← Зміїний + [Чорно]баївка; карасьмент ← Карась + [харас]мент. На наш погляд, творення таких одиниць є одним зі способів сконденсованого опису багатовимірних явищ. Небезпідставно вважати ці інновації словами-покликаннями, що функціонують за принципом посилань в інтернеті та потребують для адекватного потракування відповідної фонової інформації.

Таким чином, реалії об'єктивної дійсності сьогодення продовжують упливати на динаміку лексико-словотвірних процесів у мові, що характеризуються високим ступенем неогенності. У межах інновацій провідна роль відведена субстантивам, до творення яких дедалі частіше залучаються мотиватори – власні назви. Як засвідчив аналіз, новотвори активно продукуються як за узуальними, так і незузальними зразками. У межах узуальних способів найбільшу кількість одиниць становлять суфіксальні похідні, а зазвичай високопродуктивне складання основ чи слів обмежується незначним переліком дериватів. Особливу роль у досліджуваних процесах відіграють формально-змістові паралелі зі структурно подібними лексемами загальномовного словника. Різномірний матеріал для вивчення дають відомі іменники, змодельовані за незузальними зразками. Такі лексеми незвичні за структурно-семантичною організацією та розкривають значення повною мірою в сумі контекстуальних смислів і фонових знань. Пропонована нами студія – окрема спроба проаналізувати структурно-семантичні відомі неолексеми в українському медіапросторі воєнного періоду, що, не претендуючи на вичерпність і категоричність висновків, репрезентує один із аспектів дослідження проблематики в царині неології, який наразі видається актуальним і перспективним та потребує подальшого розроблення.

Література:

1. Шахновська І. І., Загородна Л. Т. Українські та англійські оцінки неологізми, утворені на тлі політичних подій в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2022 № 57. С. 111–114.
2. Дюкар К. В. Незузальні субстантивні дериваційні моделі з абстрактним значенням у ліриці В. Голобородька та С. Сапеляка. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. Вип. 66. № 1021. С. 196–201.
3. Семотюк О. Політичний медіадискурс і медіатизація політики як концепти політичної комунікативістики. Людина. Комп'ютер. Комунікація: збірник наукових праць. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. С. 272–275.
4. Clyne M. (1980) Triggering and language processing. Canadian Journal of Psychology, p. 34.
5. Клименко Н.Ф., Карпіловська С.А., Кислюк Л.П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: Монографія. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.
6. Карпіловська С. Незузальне словотворення : правила «гри без правил». Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2005. Т. 8. № 1. С. 106–117.
7. Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Біла Церква : Авторитет, 2019. 198 с. Кирилук О. Л. «Вогнехреще» або неологізми як відображення військового протистояння. Наукові записки КДПУ. Серія: Філологічні науки (мовознавство) Кіровоград : Лисенко В. Ф., 2015. Вип. 137. С. 52–57.
8. Колоїз Ж. В. Незузальне словотворення : [монографія]. Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2015. 156 с.
9. Вусик Г. Л., Павлик Н. В. Неологізми як мовне відображення російсько-української війни 2022 року. Закарпатські філологічні студії. Вип. 23. Т. 1. С. 52–57.

Diukar K. Neosubstantive derived from proper names in the Ukrainian online media of the war period: structural and semantic aspect

Summary: The article highlights the issues related to the peculiarities of the structure and semantics of noun innovations of substantive origin, which emerged as a reaction of the linguistic community to Russia's aggression against Ukraine and are recorded in the Ukrainian-language online media space. The author emphasizes the fact that various aspects of neogenicity are the focus of attention of scientific communities around the world, but due to the specifics of the research object, this does not exhaust the variety of problematic and controversial issues related to it. The article emphasizes that the anthroponymicon, having long remained a conservative system, almost inflexible to changes and influences, has recently begun to enter into active word-formation relations. It is observed that the reasons for this dynamics often lie in the plane of extra-linguistic realities. The tendency to produce vidantropic noun derivatives based on both usual and non-usual patterns is recorded. It is pointed out that suffixation is the most productive method of derivative creation within the framework of the usual ways of creating derivatives. The formation of word-formation paradigms in which anthroponyms are the tops of word-formation nests and the zero tact in the word-formation chain is emphasized. It has been found that such paradigms are formed at a rather rapid pace when compared with the continuity of similar processes in previous periods. The specifics of motivators that cause various deviant manifestations in word formation are considered. The creation of derivatives with the help of non-usual tools is stated, which distinguishes the diversity and variety of means involved in derivation. The influence of analogies to similar in structural and/or semantic parameters common language derivatives is emphasized. The hypothetical polymotivation of some new words caused by the objective impossibility of recording all verbal realizations of «live» speech is noted. The author points out the demand for research devoted to the analysis of the structural and semantic specificity of new words in general and neosubstantives in particular on the basis of Ukrainian-language media content in order to comprehensively and more thoroughly study the speech artifacts of the period of conventional confrontation.

Key words: anthroponym, derivation, neolexeme, derivational base, formant, deviation.

Zhaboruke O. A.,
(1949–2019), Professor

Zhaboruke I. A.,
PhD, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Germanic Philology
and Methods of Teaching Foreign Languages
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky

Talanova L. G.,
PhD, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Romance-Germanic Philology
and Foreign Languages Teaching
International Humanitarian University

THE GRAMMATICAL STATUS OF “INTRODUCTORY IT” IN MODERN ENGLISH

Summary. The problem of introductory *it* occupies a rather considerable place in contemporary linguistics, notwithstanding a comparatively small number of cases it covers. It can be explained by the fact that this problem directly concerns another, wider problem – the problem of language and speech. Thus, a characteristic feature of the sentences containing introductory *it*, is, that when applied immediately on the logical proposition, they differ structurally from the latter, which provokes a great number of different points of view concerning the status of “*it*”, as well as the element it introduces. According to this standpoint, which, by the way, is more widely spread, the status of the element “*it*” is determined as a purely formal Subject. It means that it lacks any kind of semantic meaning and its role is simply to introduce a real semantic Subject, expressed by infinitive or subordinate clause, etc. without violating the well-established word order characteristic of the English language. Thus, this view declares the presence of two Subjects and one Predicate in a sentence, which in no way can conform to the structure of a logical proposition.

Predicativity exists in two forms – amorphous or clearly structured. The first one is – historically primary form of reflection – reflection on the level of imaginations (impressions). The other, clearly structured form of reflection – reflection in the form of proposition. In logic they are conventionally termed as predication. Predication is nothing other than an analogue of the structural arrangement of the world – the process. With regard to this, speech can only go about a two-member structure of proposition, the assumption about existence of one-member and three-member propositions is groundless.

The complexity of sentences with so called introductory *it* lies in the fact that this type of sentences is not primary.

They originated from the sentences with the so called “impersonal *it*” and are the result of an algebraic operation on the latter. Hence, in order to understand the grammatical essence of introductory *it*, we need to clarify the nature of what is known as impersonal sentences, and, above all, what they correlate with on the level of thinking.

As to the cases of the so called introductory *it*, the element *it*, in our opinion, as well as in the sentences of general concept

of substantiality, should be regarded not a false subject, but a real semantic subject, which also expresses the idea of substantiality. Concerning the status of the elements, which it ostensibly introduces, they function as an apposition to it.

Key words: predication, predicativity, impersonality, introductory *it*, proposition, formal predicate, semantic predicate.

Formulation of the problem. The problem of *introductory it* occupies a rather considerable place in contemporary linguistics, notwithstanding a comparatively small number of cases it covers. It can be explained by the fact that this problem directly concerns another, wider problem – the problem of language and speech. Thus, a characteristic feature of the sentences containing *introductory it*, is, that when applied directly on the logical proposition, they differ from the latter structurally. It provokes a great number of different points of view concerning the status of *it*, as well as the element it introduces. According to this most widely spread viewpoint, the status of the element *it* is defined as a purely formal subject. It means that it lacks any kind of semantic meaning and its role is simply to introduce a real semantic subject, expressed by infinitive or subordinate clause, etc. without violating the well-established word order characteristic of the English language. Thus, this view declares the presence of two subjects and one predicate in a sentence, which in no way can conform to the structure of a logical proposition [1, 229].

According to another opinion, *it* is an actual (semantic) subject of a sentence, while infinitive or subordinate clause is an apposition to it. This idea is supported by B. A. Ilyish, who finds “this view preferable as the division of subjects into formal and real ones, seems hard to justify in general syntactical theory” [2, 199].

Purpose of the investigation. Thus, the above leads to a conclusion that solving the problem of the grammar point of this phenomenon, to a great extent depends on the answer to the question: what exactly do these phenomena reflect and in what way?

Theoretical framework. Let us try to highlight the most important moments of this picture.

“The process of reflection does not go down in a straight line: a subject – its designation. The personality of the one who is reflecting always stands between them” [3, 48; 4, 35]. This is nearly the most important moment of reflection. It means that the essential processes of reflection occur exactly in the connective logical chain. Any direct projection of language phenomena on the reality without taking into consideration the phase of thinking [5, 72], is to be considered if not erroneous, then such that allows for considerable deviations.

Statement of the material. The essence of mental reality processing, i.e., something that is happening on the logical link of reflection, can be roughly characterized as a *synthesis* of objective and subjective. Since among outer semiotic types of this synthesis which are directed at communicating information, propositions which can conditionally be termed as “predicativity” (from *Lat. prae-dico* – “pronounce, recite, state”) dominate. Predicativity exists in two forms – amorphous and clearly structured. The first one is – historically primary form of reflection – reflection on the level of imaginations (impressions). The other, clearly structured form of reflection is reflection in the form of proposition. In logic they are conventionally termed as *predication*. Historically, with regard to the integral (holistic) form of reflection it is its secondary form. It has evolved on the basis of the cognitive evolution of thinking.

With the appearance of predication the first form of predicativity (this term will help us to dissociate it from predication) did not fall into disuse. It is as inherent to thinking of modern man as predication. Both forms are co-functioning harmoniously in human mind being complimentary to each other, and in many cases they flow from one form to another. Predication, being synthesis of subjective and objective, is more perfect, the better developed form of predicativity. It is to some extent its quintessence for, as to its structure and semantics – the concept of substantiality, the specifics of its existence in time – predication is nothing other than an analogue of the structural arrangement of the world – the process. With regard to this, speech can only go about a two-member structure of a proposition, the assumption about existence of one-member and three-member propositions is groundless.

Bearing in itself the general concept of the structure of the universe, the predication is at the same time, the embodiment of subjectivity. The evidence of this is its ability to determine the relative weightiness of the substantial components of the relationship process, the most essential of which acts in it as a subject of proposition. This ability did not pass unnoticed by linguists. In attempting to analyze the deep (semantic) structure of sentences they resort to such oppositional terms as *the subject and the object (of thought)*, *agent – patient*, *the bearer of the process – the complement of the process*, etc. Due to this ability in relationship propositions, the structure of predication can, inter alia, act as a model of human activity, its imitation. Let us compare: the subject of thought – the predicate [(the specificity of relations in time of the subject of thought) + (substantial concept – the complement of relation)] / the subject of activity – the specificity (the type) of activity. So the structure of predication is not only the general formula of the structure of the Universe, but also the model of human relations with it. To other subjective moments, realized by the structure of predication also belong the projection of substantial concept in time, quantitative assessment of the subject of predication, evaluation of relations between conscious and real, personal evaluations of specificity

of concept existence in time (the beginning, the end... the necessity, ability of the process), etc. So as we can see, the structure of predication is the concentration of ontological and subjective information about the Universe, in other terms, the bearer of the meaning.

The correctness of our observations is proved, in particular, by the definition of the notion *meaning*, given by a well-known philosopher S.Vasiljev. Under *meaning* he understands *to be determined (specified)* [6, 85]. According to the scientist this notion is the equivalent of *thought* [6, 19].

Let us compare this definition with the definition which linguists give to the structure of predication. According to A.K. Korsakov, in objective reality, the structure of predication correlates with substance and the specific character of its existence in space, or, in other words – *with a particular elementary process* of objective reality. He states that the structure of predication may refer to “a non-relationship change-of-state non-cyclic dynamic process; a non-relationship action non-cyclic dynamic process. The process is presented with the emphasis on its qualitative limits; a non-relationship-state non-cyclic static processes.” [7, 26] As we can see, the definition of a philosopher and linguists have intersection points: of *the structure of predication*, through its specific being (= being determined) correlates with *thought*.

Taking into consideration this rather reliable point of A.K. Korsakov, concerning the fact that conscious has certain limits and is determined by certain specificity, we can state that the ultimate definition of the structure of predication, will define it as a structure, which serves *the means of expression of a concrete elementary thought*.

An extremely important moment in the process of reflection we should focus our attention on, is the ability of thinking to execute algorithms patterned on algebraic operations. At language (speech) level predicativity is realized in utterances of two types: utterances-non-sentences (mere utterances) and utterances-sentences (sentences). The first type corresponds to holistic reflection (on the level of images), while the other one corresponds to the clearly structured form of reflection (at the level of propositions) and its aim is to express thoughts – elementary and extended.

Now, after we have, in principle, clarified the process of reflection at the level of language and thinking, let us try and shed light on the grammatical nature of some more complicated cases which are the matter of this research.

The complexity of sentences with so called *introductory it* lies in the fact that this type of sentences is not primary.

They originated from the sentences with the so called *impersonal it* and are the result of an algebraic operation on the latter. Hence, in order to understand the grammatical essence of *introductory it*, we need to clarify the nature of what is known as impersonal sentences, and, above all, what they correlate with on the level of thinking.

Since the structure of predication, if compared with predicativity, is a qualitatively different form of reflection, we can assume that there must be a certain form which would be the bearer of this new quality. Such new form is, to our firm belief, the structure of predication. This structure, as well as its mental analogue, should be considered a means of expressing a concrete elementary thought [8, 94–97].

As we have already noted, the proposition is always a two-member unit which is objectively conditioned by its very nature. It is no coincidence that most sentences used in any natural language,

simple and complex, inherently belong to such that contain subject and predicate. It is an evidence of the fact that in most cases, the perception of the surrounding material world by man is not only discrete, that is such, in which each component of the process is perceived separately, but also concrete.

The structural organization of a proposition, presence of complex parts in it, one of which is understood as substantiality, the other one – as a specific nature of its being, enables man to arrange thoughts, and, eventually, express not only concrete processes with clearly perceived elements, but also cases, in which one realizes clearly not the substance itself, but its manifestations in time. As for material substrate it is only perceived in most common images. Sentences with the so called *impersonal it* actually belong to them.

It is clear that to consider *it* semantically empty (which follows from the very term *impersonality* is hardly correct. We cannot regard sentences with *impersonal it* such, that immediately correlate with the processes of objective reality, as, is believed, inter alia, by L.N. Finogina [5, 72], as in such case the specific character of this type of sentences as compared with ordinary two-member ones is obscured. Because the latter also correlate with the processes of objective reality both as a whole and in each of their elements. It is at the logical level that the specific character of *impersonal* sentences with *it* manifests itself, as it was shown before, and is conditioned by dialectical and structural flexibility of a proposition. Taking this into account, let us regard impersonal sentences with *it*, as such, that do not correlate with a process but with a concrete thought (elementary or extended), the subject of thinking in which, conveys the general idea of substantiality. That is why these sentences should not be classified, in our point of view, as *impersonal*, but as two-member sentences with a subject of generalized substantial semantics.

As to the cases of the so called *introductory it*, from our view, the element *it*, as well as in the sentences of general concept of substantiality, should be regarded not a false subject, but a real semantic subject, which also expresses the idea of substantiality. Concerning the status of the elements, *it* ostensibly *introduces*, they function as an apposition in relation to it. The main purpose of this type of sentences is to postpone the naming of the subject of thought (in an utterance this delay acquires a linear character so that it should crystallize completely. No wonder that this type of utterances is characteristic for situations, in which the speaker tries to substantiate and present as the subject of thought something, that is the hardest to substantiate – not the matter itself but its main *attribute*, the specificity of its being in time and space. Rather often another thought or even a certain fragment of it can also act as an object of substantiation. All this cannot but cause certain problems at the level of logic, slow down the process of forming the subject of thought.

It is not accidental that the semantics of *it* is specified in these sentences not by means of substantial parts of speech (noun and pronoun), but also infinitive, gerund, subordinate clause, etc. Slow formulation of the subject of thought in the stream of thinking appears in appropriate arrangement of the nominal units among themselves. At first the components which do not demand time for further reflection are pronounced, then comes the component which, so to say, hinders the forming of a thought.

Conclusions. Taking into consideration the deductive character of the subject of thought – from general to concrete, we propose

to term these sentences the sentences of deductive forming of the subject of thought, or just *deductive sentences*.

Our approach completely eliminates the problem of the so called nominative sentences (they automatically recede to the rank of utterances) Another acute problem of linguistics, the problem of the predicate limits, is also eliminated. The suggested theoretical basis also contains the necessary explanatory potential for the cases with the *problem of impersonality*. [9, 106]

References:

1. A Grammar of the English Language / В.Л. Каушанская, Р.Л. Ковнер, О.Н. Кожевников и др. 5-е изд., Москва. 2008. 384 с.
2. Lyish V.A. The Structure of Modern English. 2-е изд.,Л., 1971. 318 с.
3. Аветян Э.Г. Природа лингвистического знака. Ереван, 1968. 223 с.
4. Золотова Г.А. Коммуникативные проблемы русского синтаксиса. М.: Наука, 1982. 366 с.
5. Финогоина Л.Н. Функционирование и грамматический статус лексемы It в современном английском языке. Дис. ...канд. филол. наук. Одесса, 1982. 164 с.
6. Васильев С.А. Синтез смысла при создании и понимании текста. Київ: Наук.думка, 1988. 292 с.
7. Korsakov A.K., Korsakov A.A., Korsakov A.A., Theoretical Foundations of English Grammar. Part I, Syntax. Odessa. 1982.
8. Жаборюк О.А. Категорія стану в сучасній англійській мові та індоєвропейській синтаксичній процес. Теоретичні аспекти. Одеса: Маяк. 1998. 208 с.
9. Жаборюк О.А. Проблема безособовості з позицій теорії логіко-граматичної динаміки (на матеріалі сучасної англійської мови). Науковий вісник Ізмаїльського державного педагогічного інституту. Вип.7, Ізмаїл, 1999. С. 104–109.

Жаборюк О.А., Жаборюк І.А., Таланова Л.Г. Граматичний статус вставного it у сучасній англійській мові

Анотація. Проблема вставного *it* займає значне місце у сучасній лінгвістиці, незважаючи на порівняно невелику кількість випадків, де це явище зустрічається. Це пояснюється тим фактом, що ця проблема безпосередньо стосується іншої, ширшої проблеми – проблеми взаємовідношень мови та мовлення. Таким чином, характерною рисою речень, що містять вставне *it*, є те, що при прямому накладанні на логічне судження, вони структурно відрізняються від останнього, що провокує велику кількість різноманітних точок зору, щодо статусу *it* як і елемента, який він представляє. Згідно з цією точкою зору, досить поширеною, статус елемента *it* визначається як чисто формальний підмет. Це означає, що він позбавлений будь якого смислового значення, вираженого інфінітивом або підрядним реченням тощо, без порушення усталеного в англійській мові порядку слів. Отже цей погляд декларує наявність двох підметів і одного присудка у реченні, що жодним чином не відповідає структурі логічного судження.

Предикативність існує у двох формах – аморфній і структурованій. Перша – історично первинна форма віддзеркалення – віддзеркалення на рівні уявлень (вражень). Друга, чітко структурована форма віддзеркалення – віддзеркалення на рівні суджень. У логіці їх традиційно називають предикацією. Предикація це ніщо інше, як аналог структурної побудови світу – процесу. З огляду на це мова може йти лише про двочленну структуру судження, припущення ж щодо можливості існування одно-, або трьохчленних суджень є безпідставним.

Складність речень з, так званим вставним *it* полягає в тому, що цей тип речень не є первинним.

Вони зародилися з речень з, так званим безособовим *it* і є результатом складної мисленнєвої операції на них. Отже, щоб зрозуміти граматичну структуру вставного *it*, ми мусимо прояснити природу безособових речень, і, передусім, з чим саме вони співвідносяться на рівні мислення.

Щодо випадків так званого вставного *it*, то елемент *it*, на наш погляд, як і реченнях загальної субстантивації,

повинні розглядатися не як псевдосуб'єкт, а як реальний смисловий підмет, що теж виражає ідею субстанціальності. Стосовно ж статусу елементів, які він начебто вводить, то вони по відношенню до нього є прикладкою.

Ключові слова: предикація, предикативність, безособовість, вставне *it*, судження, формальний присудок, смисловий присудок.

Житар І. В.,*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри українського ділового мовлення
Національної академії Служби безпеки України***Краєвська Г. П.,***кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства
Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова***Матвійчук Т. П.,***кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовних дисциплін
Державного університету інфраструктури та технологій*

ВЖИВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У МОВЛЕННЄВИХ СИТУАЦІЯХ: ІСТОРИЧНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Статтю присвячено аналізу особливостей вживання фразеологічних одиниць у мовленнєвих ситуаціях, а також джерелам їх виникнення. Мета статті полягає у визначенні особливостей вживання фразеологічних одиниць у мовленнєвих ситуаціях та дослідженні джерел їх виникнення. Визначено, що фразеологізми – це не лише мовні знаки, а водночас і витвори словесного мистецтва. Встановлено, що кожна мова багата на вислови, які неможливо зрозуміти буквально, а їх дійсне значення можна знайти лише у словнику фразеологізмів української мови. У фразеологічних одиницях відтворюються найрізноманітніші прояви життя людей: позитивні і негативні риси та вчинки, зовнішність, стосунки один з одним, простір, час тощо. Окреслено такі головні особливості фразеологізмів: лексичне значення фразеологізму виражається сполученням кількох слів; присутня стійкість граматичних категорій; окремі лексичні одиниці у складі фразеологізму часто мають переносне значення; притаманна контекстуальна обумовленість вживання. Доведено, що зі структурно-семантичної точки зору фразеологічні одиниці є складнішими утвореннями, ніж слово, а відтак є характерними такі відмінні ознаки: приналежність до різних мовних рівнів – лексичного і фразеологічного; наявність різних типів значень – лексичного і специфічного фразеологічного; семантика слова обумовлена контекстом, а семантика фразеологізму здебільшого не залежить від контексту; слова мають тенденцію до багатозначності, фразеологізми – однозначні; слова є цілісно оформленими одиницями, а фразеологізми – нарізно оформлені; головна функція слова – номінативна, в той час як фразеологізму – експресивно-оцінна. З'ясовано, що прагматична функція численних стійких мовних зворотів може полягати не лише в реалізації комунікативного наміру мовця, ілюктивної сили висловлювання, мовленнєвого акту, а й у модифікації ілюктивної сили мовленнєвих актів. Визначено основні джерела виникнення українських фразеологізмів, як-от: народне проторіччя, історична ситуація чи забутий звичай, легендарний факт, цитати з літературних творів українських письменників, вислови з Біблії, кальки, назви установ,

імена посадових осіб, назви національних свят, прізвиська історичних осіб і легендарних персонажів.

Ключові слова: фразеологія, лексема, ілюктивна сила, комунікативна мета, фразеологізми, національний менталітет.

Постановка проблеми. Фразеологія української мови – це невичерпна скарбниця народної мудрості, яка щодня збагачується шляхом утворення нових усталених форм. Фразеологізми – це не лише мовні знаки, а водночас і витвори словесного мистецтва. Використання фразеологізмів у мовленні сприяє емоційності, експресивності й образності, допомагає розкрити внутрішній світ мовців і змалювати їхні думки, погляди, світогляд. У фразеологічних одиницях завжди присутній елемент гри, жарту: звичайні слова поєднуються і створюють зовсім несподівані образи. Саме тому досить часто значення фразеологічної одиниці можна розтлумачити лише в контексті окремої ситуації. Своє відображення фразеологічні одиниці знайшли в живому народному мовленні. Давно помічено, що мудрість народу яскраво проявляється в його фразеологічних виразах, а знання фразеології сприяє не лише кращому засвоєнню мови, а й ліпшому розумінню думок і характеру народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Майже протягом століття фразеологічний корпус надає якісний матеріал для наукових розвідок. Про це свідчить велика кількість наукових досліджень, здійснених закордонними та вітчизняними ученими. Теоретичною основою дослідження слугували розвідки К. Бондарчук [1], О. Соболевської [2], В. Ужченко [3], Н. Хайдарі [4], та ін., у яких проаналізовано актуальні проблеми фразеології, розкрито ті чи інші аспекти фразеологічного пласту мови, висвітлено особливості української фразеології. Актуальність дослідження зумовлена недостатнім вивченням особливостей вживання фразеологічних одиниць у мовленнєвих ситуаціях.

Мета статті – визначити особливості вживання фразеологічних одиниць у мовленнєвих ситуаціях та дослідити джерела їх виникнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожна мова багата на вислови, які неможливо зрозуміти буквально, навіть, якщо усі слова зрозумілі. Інколи аналіз таких висловів може призвести до дивного тлумачення, а їх дійсне значення можна знайти лише у словнику фразеологізмів української мови. Поєднуючись одна з одною, лексичні одиниці утворюють словосполучення. Вільні словосполучення у реченні вивчає синтаксис – розділ граматики. Однак існують ще й лексикалізовані сполучення слів, тобто такі, що прагнуть стати одним словом, однією лексемою, хоча і не втратили ще форми словосполучення. Саме вони є предметом фразеології [4, с. 82]. Мова йде про фразеологічні одиниці або фразеологізми – важливий будівельний матеріал мови [5, с. 4]. Вивчення особливостей формування, організації та функціонування фразеологічних одиниць, прагматики їх вживання, розуміння їх природи та сутності поглиблює осмислення закономірностей організації фразеологічних одиниць, їх специфічних властивостей, що зумовлюють спроможність мови бути засобом пізнання та комунікації.

Український мовознавець К. Бондарчук [1] уважає, що фразеологізми є стійкими нерозкладними словосполученнями [1, с. 19]. О. Соболевська [2], своєю чергою, під фразеологізмом розуміє самостійну одиницю мови, яка характеризується фразеологічним значенням, компонентним складом, граматичними категоріями, експресивністю, відтворюваністю. Сукупність одиниць, яким притаманні вказані риси, становлять обсяг фразеології будь-якої мови [2, с. 10].

Фразеологізм виникає тоді, коли, щонайменше, два слова, які беруть участь у його формуванні, виявляються семантично перетвореними настільки, що повністю або частково втрачають власне лексичне значення [6, с. 6].

У лінгвістичній науці існує близько двох десятків визначень фразеологізму, але жодне з них не отримало загального визнання. Деякі лінгвісти справедливо стверджують, що визначення фразеологізму таке ж складне, як і визначення слова. Складність полягає у тому, що різні учені виокремлюють різні головні і другорядні ознаки фразеологічних одиниць, пов'язуючи визначення з ними [2, с. 7].

Вивчивши погляди сучасних учених [1; 7; 2; 3], підсумовуємо, що до головних особливостей фразеологізмів належать наступні: лексичне значення фразеологізму виражається сполученням кількох слів; присутня стійкість граматичних категорій; окремі лексичні одиниці у складі фразеологізму часто мають переносне значення; притаманна контекстуальна обумовленість вживання.

Порівнюючи фразеологічну одиницю зі словом, О. Соболевська [2] виокремлює певні спільні риси між ними: обидва є складним цілим, вони не конструюються щоразу в процесі мовлення, а відтворюються як готові значеннєві одиниці; здебільшого характеризуються стійкістю складу і структури; співвідносяться з єдиним, а не багатьма поняттями; здатні вступати у синонімічні та антонімічні відношення. Хоча, авторка наголошує на тому, що зі структурно-семантичної точки зору, фразеологічні одиниці є складнішими утвореннями, ніж слово. З цього слідує присутність відмінних ознак, а саме: приналежність до різних мовних рівнів – лексичного і фразеологічного; наявність різних типів значень – лексичного і специфічного фразеологічного; семантика слова обумовлена контекстом, у той час як семантика фразеологізму здебільшого не залежить від контексту; слова мають тенденцію до багатозначності, фразеологізми,

навпаки, однозначні; слова є цілісно оформленими одиницями, фразеологізми – нарізно оформлені; головна функція слова – номінативна, фразеологізму – експресивно-оцінна [2, с. 9].

В українській мові існують усталені вирази, що так чи інакше, прямо або опосередковано співвідносяться з вербальною діяльністю, вербальною поведінкою людей, яка, своєю чергою, пов'язана з використанням мови з певною комунікативною метою. Наприклад: *вертиться в голові* (використовується, коли людина ніяк не може пригадати щось) [7, с. 57]; *як у лисого волосся* (використовується, коли потрібно сказати, що чогось зовсім немає) [7, с. 124]; *завмирати серцем (душею)* (використовується, щоб виразити сильне хвилювання) [7, с. 240]. Існуючи в мовній компетенції, мовній свідомості носіїв мови, такі вирази використовуються ними у відповідних мовленнєвих ситуаціях, в усному і / або писемному мовленні автоматично [8, с. 7].

У фразеологічних одиницях відтворюються найрізноманітніші прояви життя людей: позитивні і негативні риси та вчинки, зовнішність, стосунки один з одним, простір, час тощо. Важливими складовими частинами фразеологізмів є так звані слова-символи, у яких втілено історію, дух і цінності народу. В українських фразеологічних одиницях часто відтворюється вміння критично ставитися до власних вчинків, здатність посміятися над собою – саме гумор є невід'ємним складником української фразеології [2, с. 4].

Прагматична функція численних стійких мовних зворотів може полягати не лише в реалізації комунікативного наміру мовця, ілюктивної сили висловлювання, мовленнєвого акту, а й у модифікації ілюктивної сили мовленнєвих актів.

Крім того, одночасно з основною комунікативною суттю вони здатні виражати численні другорядні прагматичні значення: згоду, схвалення, несхвалення, відмову, заперечення, здивування, докір тощо. Наприклад: *знай наших* (уживається, щоб виразити схвалення та вдовolenня чиймись діями) [7, с. 268]; *знайшов дурня* (уживається для вираження незгоди, небажання виконувати ту чи іншу дію) [7, с. 268].

Фразеологічні одиниці можуть указувати на різні аспекти комунікативного наміру мовця, його соціальний статус чи емоційний стан, віддзеркалювати певним чином особливості безпосередніх адресатів, а також інших учасників і складових мовленнєвої ситуації.

Широке вживання розглянутих одиниць як невід'ємних компонентів стереотипних моделей вербальної поведінки людини спричинює стирання їхньої смислової виразності, своєрідної «ерозії» їхнього буквального значення, що правомірно розглядати як один із засобів перетворення мовного виразу на фразеологізм. Відомі мовцю конвенції вживання мовних одиниць такого ґатунку роблять начебто несуттєвими їхнє буквальне значення [8, с. 9–11].

Фразеологічний склад мови можна розглядати як фрагмент концептуальної картини світу, де представлено риси національного менталітету, особливості історичного, соціального, політичного, розвитку народу [9, с. 146]. Фразеологія – одна з найхарактерніших та найоригінальніших галузей мовотворчості народу [2, с. 5].

Найчастіше фразеологізми створюються на основі окремих слів, вільних синтаксичних конструкцій, прислів'їв, приказок, загадок, анекдотів, або ж вже існуючих фразеологічних одиниць [2, с. 15].

Джерела виникнення фразеологічних одиниць в українській мові різноманітні. Більшість українських фразеологічних виразів походить з народного просторіччя, що до цього часу зберігає граматичну свободу. Для прикладу: *брати гріх на свою душу (робити щось неправильно, діяти проти совісті)* [7, с. 39]; *братися за барки (починати бійку)* [7, с. 45]; *ні відсіль ні відтіль (невідомо звідки)* [7, с. 106]. Іноді проведення етимологічного аналізу дозволяє мотивувати семантику сучасного фразеологізму. Однак коріння деяких фразеологізмів сягає настільки глибоко, що лінгвісти сперечаються щодо їхнього походження [3, с. 112].

Серед інших джерел українських фразеологізмів виокремлюємо такі:

- історична ситуація чи забутий звичай, легендарний факт, наприклад: *як Адам і Єва в раю (морально чистий, невинний)* [7, с. 19]; *агнець Божий (безвольна, покірлива людина)* [7, с. 19]; *від Адама (дуже далеко, з самого початку)* [7, с. 19]; *сль землі (найвидатніші представники народу)* [7, с. 650]. Таким чином, тільки знання історії дає змогу розкрити образність деяких фразеологізмів [6, с. 89].

- цитати з літературних творів українських письменників. Наприклад: *убий – не дамся* [7, с. 731]; *нехай не забувають люди, що дурень всюди дурнем буде* [7, с. 439]; *борітеся – поборе!* [7, с. 36]. Тут варто зазначити, що в українській художній літературі роль фразеологізмів полягає в тому, що вислови, персонажі, образи, набувають авторської індивідуальності, певного стилістичного забарвлення.

- вислови з Біблії: *процайте ворогам вашим* [11]; *Мафусаїлів вік (тривале життя, довголіття)* – від імені біблійського патріарха Мафусаїла, який нібито прожив 969 років; *світати Лазаря (прибіднюватися)* – у Євангелії [11] є оповідання про жебрака Лазаря, вкритого струпами, який лежав під ворітьми багатія і благав дати йому крихти з чужого столу.

- кальки, тобто дослівний переклад іншомовного фразеологізму, наприклад: *бути чи не бути* [7, с. 39]; *усі жанри прекрасні, крім нудного* [7, с. 739]; *спляча царівна* [7, с. 656]; *машина часу* [7, с. 383];

- назви установ, імена посадових осіб, назви національних свят, прізвиська історичних осіб і легендарних персонажів: *альма матер (шаноблива назва навчального закладу)* [7, с. 20].

Загалом вищезазначені джерела виникнення українських фразеологізмів є одним з основних способів поповнення лексичного та словникового складу мови. Знання історії дає змогу розкрити образність фразеологізмів та джерела їх походження. Однак є фразеологізми, походження яких і досі є предметом досліджень багатьох науковців.

Висновки. Отже, фразеологізми – це не лише мовні знаки, а водночас і витвори словесного мистецтва. У фразеологічних одиницях відтворюються найрізноманітніші прояви життя людей: позитивні і негативні риси та вчинки, зовнішність, стосунки один з одним, простір, час тощо. Вони мають власне, закладене в них самих значення, завжди складаються з визначених компонентів і, як правило, мають непроникну структуру. Наявність цих ознак визначає специфіку фразеологізмів як мовних одиниць і дає змогу виділити їх у лексичному складі мови в окрему групу, як, наприклад, терміни чи власні назви. Відповідно до цього визначається характер фразеології як окремої лінгвістичної дисципліни.

Серед головних особливостей фразеологізмів виділено такі: лексичне значення фразеологізму виражається сполученням кількох слів; присутність стійкості граматичних категорій; окремі лексичні одиниці у складі фразеологізму часто мають переносне значення; притаманна контекстуальна обумовленість вживання.

Визначено основні джерела виникнення українських фразеологізмів, як-от: народне просторіччя, історична ситуація чи забутий звичай, легендарний факт, цитати з літературних творів українських письменників, вислови з Біблії, кальки, назви установ, імена посадових осіб, назви національних свят, прізвиська історичних осіб і легендарних персонажів.

Перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі граматичної структури фразеологізмів та їх лексичного складу.

Література:

1. Бондарчук К.С. Українська мова: навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 288 с.
2. Соболевська О. Українські фраземи й особливості їх творення. Львів, 2018. 45 с.
3. Ужченко В.Д. Фразеологія сучасної англійської мови: навч. посібник. Київ : Знання, 2007. 494 с.
4. Хайдарі Н.І. Проблема розпізнання та виокремлення фразеологізмів у тексті. Закарпатські філологічні студії. 2018. Вип. 5. Т. 2. С. 82–86.
5. Chambers Dictionary of Idioms: English–Ukrainian semibilingual. Київ : Всеуито, 2002. 475 с.
6. Рильський М. Мистецтво перекладу. Статті, виступи, нотатки [упоряд. і коментарі Г. Колесника]. Київ : Радянський письменник, 1975. 343 с.
7. Словник фразеологізмів української мови / уклад. Білоноженко В.М. та ін. Київ : Наукова думка, 2003. 787 с.
8. Попов Є.Ф. Великий українсько-англійський словник : Понад 150 000 слів та словосполучень. Київ : Чумацький Шлях, 2001. 643 с.
9. Артемова Л.В., Бовсунівська А.Ю. Прагматичні аспекти вживання фразеологізмів у творі Карлоса Руїса Сафона «В'язень неба». Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Т. 31 (70). №2. Ч. 1. С. 146–152.
10. Зарицький М.С. Переклад: створення та редагування: посібник. Київ : Парламентське видавництво, 2004. 120 с.
11. Любіть ворогів ваших. URL: <https://dyvensvit.org/blogs/1031575/> (дата звернення: 09.02.2023).

Zhytar I., Matviichuk T., Kraievska H. Use of phraseological units in speech situations: historical and pragmatic aspect

Summary. The article is devoted to the analysis of the peculiarities of the use of phraseological units in speech situations, as well as their sources. The purpose of the article is to determine the peculiarities of the use of phraseological units in speech situations and to study the sources of their occurrence. It was determined that phraseological units are not only language signs, but also works of verbal art. It has been established that every language is rich in sayings that cannot be understood literally, and their real meaning can only be found in the dictionary of phraseological units of the Ukrainian language. The most diverse manifestations of people's lives are reproduced in phraseological units: positive and negative traits and actions, appearance, relationships with each other, space, time, etc. The following

main features of phraseological units have been outlined: the lexical meaning of a phraseological unit is expressed by combining several words; there is stability of grammatical categories; separate lexical units in the phraseology often have a figurative meaning; inherent contextual conditioning of use. It has been proven that from a structural and semantic point of view, phraseological units are more complex formations than words, and therefore there are the following distinguishing features: belonging to different language levels, namely lexical and phraseological; the presence of different types of meanings, namely lexical and specific phraseological; the semantics of the word is determined by the context, and the semantics of the phraseology mostly does not depend on the context; words tend to be ambiguous, phraseological units are unambiguous; words are integrally designed units, and phraseological

units are separately designed; the main function of a word is nominative, while that of a phraseology is expressive and evaluative. It has been found that the pragmatic function of numerous persistent phraseological units consist not only in the realization of the communicative intention of the speaker, the illocutionary force of the statement, the speech act, but also in the modification of the illocutionary force of speech acts. The main sources of Ukrainian phraseology are identified, such as: folk colloquialism, historical situation or forgotten custom, legendary fact, quotes from literary works of Ukrainian writers, sayings from the Bible, loan-translation, names of institutions, names of officials, names of national holidays, nicknames of historical figures and legendary characters.

Key words: phraseology, lexeme, illocutionary force, communicative purpose, phraseological units, national mentality.

Заєць В. Г.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української мови
факультету української філології, культури і мистецтва
Київського університету імені Бориса Грінченка

ПРОДУКТИВНІ СЛОВОТВІРНІ ТИПИ АГЕНТИВІВ У СЕКТОРІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Анотація. Запропонована розвідка розкриває продуктивні типи агентивів у текстовому ресурсі засобів масової інформації. Прикладами доведено, що глобалізаційні виклики закріпили в дискурсі масмедіа українськомовні словотвірні типи агентивів. Також визначено ключові позамовні та внутрішньомовні чинники впливу на словотвірні типи агентивів у текстах медіа постмодерного періоду. Зафіксовано сучасні мовні тенденції словотворення агентивів через поступове проникнення розмовного стилю до медійного сектору. У ході дослідження виявлено, що найуживанішими в мові сучасного українського медіадискурсу виступають агентиви на позначення осіб за родом та видом діяльності, мотивовані іменниковою та дієслівною основою. Індивідуальними практиками мовлення журналістів доведено, що медійний дискурс засобами дериватології, зокрема й іменниковою та дієслівною основами поповнює вокабуляр некодифікованими граматичними класами слів. Увагу зосереджено на продуктивних та малопродуктивних словотвірних типах агентивів, що позначають індивідуума, сферу інтересів, професійну приналежність. Зазначено, що постмодерна доба сектору медіа концентрує увагу на агентивах з мотивувальною дієслівною основою. Виокремлено рівноправні словотвірні афікси для конкурування назв агентивів. Прикладами проілюстровано роль продуктивних словотвірних типів, що забезпечують сталість норми. Доведено, що заблоковані мовною системою словотвірні типи ілюструють відхилення від мовних норм. Проаналізований текстовий ресурс медіа дає підстави зафіксувати глобалізаційний тиск на вибір продуктивного словотвірного типу. Увагу зосереджено на процесах автохтонізації з динамікою словотвірного типу дієслів на -ник, -ик. Прикладами проілюстровано здатність названого словотвірного типу поєднуватися з різними мотивувальними основами для посилення експресивності висловленої думки. Частотністю позначено вживання словотвірного типу агентивів на -івець, -ець. Прикладами підтверджено здатність названого словотвірного типу утворювати похідні від власних назв. Також окреслено вплив інтернаціональних основ на продукування з питомо українськими словотвірними типами похідних агентивів. Доведено важливість процесів відродження українськомовної дериватології для збереження ідентичності публіцистики постмодерної доби.

Ключові слова: сектор медіа, дискурс, індивід, продуктивний словотвірний тип, малопродуктивний словотвірний тип, афіксація, твірна основа, постмодерна доба.

Постановка проблеми. Глобалізаційні виклики супро-

дують зміни в секторі масової інформації постмодерного періоду, в якому людина представлена як центр соціуму, індивідуум, який своєю діяльністю у різних сферах життя удосконалює його, причетний до взаємодії в різних сферах життя.

У дискурсі засобів масової інформації останніх десятиліть відстежуємо найбільше зростання антропологічних тенденцій, що дає можливість із масиву дискурсу медійних видань поділяти агентиви на тематичні групи лексичних одиниць із продуктивними та малопродуктивними словотвірними типами. Корпус агентивів показує, що більшість продуктивних одиниць кодифіковані, проте індивідуальна мовна практика журналістів постмодерної доби охоплює лексикон, що досі не зафіксований у словниках. Породження нових лінгвальних одиниць можна пояснити кількома внутрішньомовними чинниками:

1) потребою зосередити увагу читача на здобутках індивідуума та показати номінацією суб'єктивну оцінку або позицію автора тощо;

2) необхідністю застосувати питомо українські словотвірні засоби для підсилення характеристизатора оцінного компонента дії;

3) важливістю виокремити продуктивні словотвірні типи агентивів, відстежити конкурування, варіантність тощо.

Сфера засобів масової інформації фіксує корпус агентивів із мотивувальною твірною основою іменника або дієслова, що сполучається зі словотвірними афіксами різної продуктивності використання. Похідні одиниці агентивів розкривають не лише приналежність до медійного сектору, але й вказують варіантність форми словотвірного типу, варіантність вживання для унормованого відбору.

В україністиці дослідники К. Г. Городенська, Є. А. Карпіловська, О. О. Тараненко, О. А. Стишов, А. М. Нелюба, Л. П. Кислюк, Т. А. Коць, А. М. Архангельська та ін. фіксують продуктивні словотвірні типи іменників на прикладах засобів масової інформації.

Тож предметом нашої розвідки стали агентиви засобів масової інформації та продуктивні словотвірні типи, які виявляють частотність у породженні назв індивідуума.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В україністиці дослідженням цієї проблеми займаються відомі лінгвісти (К. Г. Городенська, С. Я. Ермоленко, Є. А. Карпіловська, О. А. Стишов, О. О. Тараненко, А. М. Нелюба, Л. В. Струганець, Ж. В. Колоїз, Г. М. Вокальчук, М. І. Навальна, Л. П. Кислюк, А. М. Архангельська, Т. А. Коць та ін. Продуктивні та малопродуктивні словотвірні типи агентивів у дискурсі сучасних медіа демонструють конкурування варіантних словотвірних типів, втім, несвідоме використання заблокованих мовною нормою суфіксів, не сприяє об'єднанню мовної спільноти. Цілком

поділяємо думку А. Б. Ажнюка, про те, що «мові належить особливе місце в процесі етнонаціональної консолідації. Вона забезпечує буденність цього процесу, кодуючи його на рівні як свідомості, так і підсвідомості» [1, с. 3]. В останні десятиліття помітно посилюються антропоцентричні тенденції, що фіксуємо в масиві кодифікованих неологізмів із новотворів індивідуальних мовних практик журналістів періоду 2015–2016 рр. (словник А. М. Нелюби та Є. О. Редька) [2]. Особливе зацікавлення викликають питання гендерної рівності як одного з дискусійних у мовній практиці соціуму. На думку А. М. Архангельської, постала необхідність схарактеризувати «об'ємне бачення цього явища, поєднати його сьогодення з минулим і майбутнім, проаналізувати усі позитиви й можливі негативні впливи фемінізувальних процесів на «нове обличчя» нашої мови, окреслити свій погляд на новітні українські фемінативи, підкріпивши його якомога більшою кількістю мовних фактів і надійних аргументів» [3, с. 8].

Водночас світові глобалізаційні процеси, стрімко охоплюючи мовний простір постмодерної доби, спонукають авторів журналістських текстів усеохопно познайомити читача не тільки зі здобутками індивідуума, але й характеризувати діяльність, оцінити, що, на думку О. А. Стишова, обумовило потребу розглядати «кількісну перевагу іменників над одиницями інших лексико-граматичних класів як універсалію новітнього мовного розвитку» [4, с. 123].

Як було сказано, що глобалізаційний тиск активізував вплив позамовних та внутрішньомовних чинників на словотвірну підсистему, актуалізацію малопродуктивних словотвірних типів, конкурування, співіснування або блокування словотвірних афіксів. У зв'язку з цим К. Г. Городенська зазначає, що «нові явища та процеси в українському словотворенні зумовлені значною мірою позамовними чинниками, зокрема активними запозиченнями до лексики та галузевих терміносистем української мови, змінами суспільно-політичного характеру в Україні, пробудженням національно-мовної свідомості української еліти, піднесенням культурного рівня населення тощо, а також мовними чинниками, насамперед розгортанням внутрішньомовних процесів, спрямованих на зміцнення автохтонних словотвірних варіантів та збереження самобутності національного словотворення [5, с. 3–4].

Однак продуктивність словотвірних типів агентивів сектору засобів масової інформації залежить від мовної спільноти, відсутності цензури, загальної мовної розкнутості, проте й залишаються невсеохопно дослідженими. Зауважимо, що в засобах масової інформації постмодерної доби агенти представлені продуктивними словотвірними типами, що мають стабільні (ядерні) типи, а також динамічні зі змінною частотністю продукування.

Метою статті є встановлення продуктивних словотвірних типів агентивів у публікаціях українських засобів масової інформації постмодерної доби.

Об'єктом дослідження стали агенти засобів масової інформації постмодерної доби.

Фактографічним підґрунтям розвідки стали похідні деривати, що відібрані методом фрагментарної вибірки з текстів засобів масової інформації, зокрема інтернетівських видань, періодики різної тематики та суспільно-економічного спрямування, що належать до центральних видань: «Літературна Україна», «Українська правда», «Слово Просвіти», «Україна

Молода», «Сільські вісті», «День», «Високий Замок», «Укрінформ» (Мультимедійна платформа іномовлення України), «Новинаря» (Новини України, що воює), Освіта. ua, матеріал телевізійної служби новин (ТСН), РБЦ (радіо без цензури), а також регіональні видання – «Слобідський край», «Новини Вінниці», «18000 Вісімнадцять три нулі», що видані у періоди 2001–2022 рр.

Виклад основного матеріалу. Засоби масової інформації сконцентровують увагу навколо людини, її мислення, реалізації задумів, що цілком підтверджується антропологічними принципами постмодерної доби, характеризується корпусом агентивів, що показують співіснування, а подекуди вплив розмовного стилю на сферу медіа. Зібраний і проаналізований фактичний матеріал засобів масової інформації дозволяє проаналізувати певні спостереження, що розкривають зрушення демократичних процесів, з опертям на відкритість, незольованість, а навпаки прояву зацікавленості результатами діяльності людини, підтримки або засудження.

Обстежений корпус агентивів дає підстави виокремити лакуну лексики, що називає осіб за видом діяльності, наголошує на захопленості індивідуума, вказує на приналежність до роду занять. В аналізованих матеріалах засобів масової інформації помічаємо стабільність вживання відіменних деривативів із суфіксом *-іст/-ист*, що номінують осіб за приналежністю до певних соціальних угруповань, політичних партій, сферу занять та діяльності, семантику яких репрезентує запозичений корінь, на взір: *авантюрист, анексіоніст, біатлоніст, ісламіст, експансіоніст, сепаратист, солідарист, терорист, фінансист, шахіст, шпажист*. Пор.: *З'ясовується, у здичавілій літературній пуці водиться рідкісна дичина: антиурбаністи, символісти, карнавалісти, епатажники, неоклацисти, контр-культурники, абсурдисти, різні представники ПМ-дискурсу – і то не все* (СП, 21–27.01.2016); <...>, *українські біатлоністи певний час навіть перебували в призовій трійці, проте, в підсумку, мени досвідченим його партнером – Володимиру Семакову та Віталію Кільчицькому – захистити високу позицію не вдалося* (УМ, 13–14.01.2017); *Український шпажист Богдан Нікішин виграв «бронзу» на Гран-прі Дохи (Катар)* (Укрінформ, 27.01.2019); *Золоті «грації»: українські синхроністи вигрالی медальний заліз сєро з водних видів* (УМ, 18.08.2022).

Особливу зацікавленість мовної спільноти в діячів та його здобутках зафіксованих у публікаціях ЗМІ помічаємо в наукових розвідках лінгвістів К. Г. Городенської, О. А. Стишова, О. О. Тараненка, Л. П. Кислюк, Т. А. Коць та ін. На думку Л. П. Кислюк, «категорію діяча серед новотворів реалізовано у відіменникових, віддієслівних, відприкметникових словотвірних типах назв осіб із суфіксами *-ник (-ик, -льник, -овик, -івник), -ець(-івець, -овець), -ар, -ер, -ант(-янт), -іст* [6, с. 34]. Значні кількісні показники має група відіменникових агентивів з афіксами *-ик, -ник, -ант, -як*, на взір: *атомник, вояк, скептик, бойовик*. Пор.: <...> *росіяни влаштують провокації, а потім звинуватять у цьому Україну. Здається, саме це вони й планують зробити», – сказав один з українських атомників* (УМ, 27.08.2022); *Днями, перед самою комендантською годиною принесли 10 ящиків з гарячими пиріжками. Як довести їх нашим воякам?* (Д, 14.03.2022).

Зібраний до аналізу матеріал масмедіа засвідчує приклади агентивів, що постали з розмовного стилю як форми спілкування, що має експресивне забарвлення для підсилення оцінки

зображуваного. Втім, О. О. Тараненко, виокремлює моделі творення іменників – неофіційні (розмовні, професійні, жаргонні) моделі відіменникової та відприкметникової деривації з різними суфіксами: **-ник, -ик, -ець**. На його думку, «активізація цих моделей зумовлена як різко зрослою структурованістю суспільства за різними параметрами, так і значно більшою відкритістю» [7, с. 83]. Демократизація всіх ланок суспільства сприяла загальній мовній розкнутості, що знайшло своє відображення в засобах масової інформації, зокрема частотністю позначені входження відонімних дериватів з афіксами **-ець**, на взір: *порошенківець - порошенківець* (прибічники колишнього Президента України П. О. Порошенка). Пор.: *Депутат-порошенківець іде з комунального підприємства* (18000, 18.05.2022). Проникнення в мову ЗМІ стилістично знижених розмовних одиниць агентивів із мотивувальною відприкметниковою основою з афіксами стабільними (ядерними) є ознакою сучасних медіаресурсів постмодерної доби. Пор.: *Підлітки та бідняки туди не поткнуться, а «крутеликам» мільйон туди, мільйон сюди* (СВ, 21.10.2016). Фіксуємо чисельну групу віддієслівних агентивів, на взір: *голосувальник, мітингувальник, надзвичайник, нападник, радійник, ремонтник, уболівальник, тріумфатор, фігурант, хабарник, псевдореформатор*. Пор.: *І пристрасті на футбольному полі та навколо нього часом вирують такі, що в уболівальників голова йде обертом* (СК, 14.09.2006); *127 «голосувальників за диктатуру» знову йдуть до Ради* (СП, 16–22.10.2014); *Радійники вже узгодили з Нацрадою з питань телебачення та радіомовлення порядок дій, підписавши відповідний меморандум* (СВ, 21.10.2016); *Поліцейські відкривають стрілянину в повітря бойовими патронами, що мало вгамовує протестувальників* (СВ, 1.10.2019). *Закликав стріляти у хабарників* (СВ, 27.09.2019); *Джонсон – прихильник швидкого і різкого сценарію розриву з Євросоюзом* (СВ, 27.09.2019); *Зареєстровано більше переселенців* (СВ, 27.09.2019).

Викликають зацікавленість агентиви ЗМІ, що мають варіантні словотворчі афікси, на взір: *бджоляр – бджільник; виконавач – виконавець; корегувальник – корегувач; мітингувальник – мітингар; мігрувальник – мігрант; конвойник – конвоїр; підкорювач – підкорювальник, підписувач – підписувальник, підписник, підписант, монтувальник – монтер, реформувальник – реформатор, фінішер – фінішувач*. Цілоком слухними видаються судження К. Г. Городенської про можливість іменникової деривації української мови, що виявляється в породженні назв «особи за видом діяльності» можна утворити за допомогою двох-трьох рівноправних словотворчих суфіксів **-ач, -ник/ -льник, -ець, -ар** [5, с. 7]. Пор.: *СБУ викрила корегувальників: стежили за «Hitars» на східному фронті* (УМ, 22.08.2022); *Схоже, черговий німецький канцлер є черговим продовжувачем справи своїх попередників, Шрьодера й Меркель* (ВЗ, 18.03.2022); *Плачу від безсилля вплинути на ситуацію, згадую директора Володимира Володимировича, згадую репетиції, обличчя акторів, обличчя монтувальників сцени, які у важкі хвилини репетицій примудрялися принести до мого режисерського столика квіти...* (Д, 18.03.2022); *Реформувальники довели освіту до зубожіння, напхавши свої реформаторські кишені*. (Освіта. ua, 28.01.2015). Рівноправність варіантних словотворчих засобів підтверджує взаємодію, що упродовж останніх десятиліть існувала й продовжує існувати в узусі. Водночас помічаємо, як «словотвірна норма охоплює

високопродуктивні та малопродуктивні моделі, а також регулює поодинокі явища, які через невідповідність установленим схемам зникають» [8, с. 63]. *<...> і всі розуміють що росія – це не Русь, і тим паче не велика імперія з величною історією а країна крадіїв і мародерів* (УП, 02.08.2022).

Беручи до уваги зауваження Н. Ф. Клименко про відкритість мов до входжень «будівельного матеріалу», з якого конструюють слова: основи, префікси, суфікси», розуміємо причини входжень малопродуктивних словотвірних типів агентивів сучасних ЗМІ [9, с. 30]. Матеріали суспільно-політичної тематики українських медіа називають осіб, які існують коштом іноземних грантів, на взір: *грантоїди*. Запозичений із грецької мови суфікс **«-οιδ»** зі значенням «подібний» дає змогу уподібнювати безліч явищ і речей [9, с. 30]. В індивідуальних мовних практиках авторів-журналістів помічаємо тенденцію до поодиноких малопродуктивних моделей композитів, що постали складанням основ з єднальним голосним, на взір: *грантожери, бандорежисери, казнокрад, шапкокрад*. Пор.: *Усі бандорежисери замовної судової справи повинні понести найсуворіші покарання* (ЛУ, 20.08.2015); *Народ не бачить тої сили, яка могла б його захистити від визискувачів і казнокрадів* (СП, 29–31.12.2016); *Шапки у Давосі, старого шапкокрада засудили за держзраду, клоуни у цвк, зима для Кличка знову стала несподіванкою... підсумок українського політтижжя від РБЦ* (Радіо без цензури, 27. 01. 2019).

Корпус агентивів медійного дискурсу також постійно поповнюється новотворами, що розкривають можливості автора в період загальної мовної розкнутості, відсутності обмежень, реценцій та свободи реалізації словотворчості. Таку піднесеність спостерігаємо в індивідуальній мовній творчості журналістів, що позначається вибором одиниць для увиразнення особи, діяча, виконавця, що має продуктивний спосіб – складання (юкстапозиція), на взір: *батько-аб'юзер, військово-миротворець, депутат-порушник, експрезидент-втікач, мисколиз-підлигайло, опозиціонер-демонстрант, підприємець-спроценець, прохач-грантоїд, чиновник-самодур, табачники-україножери*. Слово-домінанта, слово-ідентифікатор з оцінним значенням підсилює, увиразнює характеристику або надає оцінку зображуваному. Пор.: *Проти табачників-україножерів* (ЛУ, 20.08.2015); *Як казав один баран, товариши вовк знають, кого з'їсти, і як казав один мисколиз-підлигайло, не обов'язково бути особистістю, щоб творити свій культ* (СВ, 08.08.2004); *Вінничанам варто знати, чи сплачує єдиний податок підприємець-спроценець у відпустці* (НВ, 14.08.2018); *В Україні перевіряють всі чинні укази, які підписав експрезидент-втікач Віктор Янукович* (ВЗ, 19.03.2021); *Андрій Данилко пригадав батька-аб'юзера та зізнався, чому в нього немає сім'ї* (ТСН, 01.11.2022, етер 17:41).

Зібраний фактичний матеріал індивідуальних мовних практик демонструє активність малопродуктивних словотвірних типів агентивів з суфіксом **-ун**, на взір: *стрибун, звездун* [2]. Пор.: *Після синхроністів свої виступи розпочали і стрибуну в воду, де в Україні вже є перша медаль* (УМ, 18.08.2022).

Сектор сучасних українськомовних медійних видань повідомляє не лише про події, факти суспільно-політичного, економічного життя, а й віддзеркалює тенденції щодо продукування лексем на позначення осіб-виконавців, учасників-фігурантів, які залишаються в центрі уваги інформаційного сповіщення. Обстежений корпус масмедійного простору

показує помітний вплив на мовну практику соціолінгвальних факторів, що відображають роль мовної норми як чинника, що, на думку, С. А. Карпіловської, «радить мовцям, як краще висловити думку, які засоби дібрати для кращого взаєморозуміння» [10, с. 43].

Внутрішньомовний морфологічний потенціал поступово витіснив з ужитку медіатеку активні дієприкметники на *-юч-*, замінивши юстапозитами (*мігруюче населення – населення-мігранти; лікуючі лікарі – лікарі-практики; граючий тренер – тренер-гравець*) або на субстантиви *бажаючі – охочі*. Проте у практиці слововживання помічаємо заблоковані мовною нормою словотвірні типи. Пор.: *Нині вони* [одиниці військової техніки росії, знищеної захисниками України під час битви за Київ] *стоять перед музейним комплексом на фоні церкви і кожен бажаючий може їх оглянути* (УМ, 22.08.2022). Цілоком поділяємо думку Т. А. Коць, що «словотвірна норма закріплює вживання в літературній мові не лише похідних слів, а й усіх словотвірних ресурсів» [11, с. 63].

Постмодерний період позначається блокуванням словотвірного типу «зросійщених» словотвірних типів іменників на позначення осіб на *-вод, -роб*, перевага надається відродженням словотвірним типам на *-ник, -чик*. Пор.: *Рисівники кажуть, що після підвищення температури з'явилася можливість запроваджувати у виробництво сорти рису, які мають довший період вегетації* (СВ, 27.09.2019).

Слушними нам видаються рекомендації С. А. Карпіловської, що «завдяки властивості об'єднувати націю довкола кращого зразка її мови норма забезпечує стійкість мови, а отже, і тяглість до культурної традиції народу» [10, с. 43]. На думку Т. А. Коць, «прескриптивна норма української мови демонструє несприйняття словотвірних моделей іменників-назв людей із суфіксами *-чик, -щик*» [11, с. 182–183]. Відомий дослідник О. О. Тараненко називає словотвірне оформлення *гонщик* найпроблемнішим [7, с. 124]. Такі словотвірні типи заблоковані сучасною мовною нормою, вказують на віддаленість від невластивих українській мові типів словотворення. У практиці мовлення журналістів помічаємо автохтонні відповідники, які взаємозаміщують, на взір: *перегінник, перегонник, перегонець, швидкогонець*. Як бачимо з досліджуваних матеріалів засобів масової інформації, що процеси автохтонізації забезпечили сталість до унормування словотвірних типів, повернувши питоמו українські суфікси *-альник, -ик-, -ник*, замість *-чик-, -щик-* (*корабельник, комп'ютерник, постачальник тощо*). Проте у практиці мовлення журналістів надibuємо взірці використання «неузвальных» словотвірних типів, що сприймаємо, як результат невібагливого вибору словотвірного типу для продукування назви особи-виконавця, на взір: *гонщик-«марафонець», креативщик*. Пор.: *Минулого року, дебютуючи в новій для себе іпостасі гонщика-«марафонця», француз набрався досвіду й, у підсумку, програв першість значно досвідченішому в цій царині Петеранселю, котрий є рекордсменом за кількістю тріумфів (12 перемог) на «Дакарі»* (УМ, 13–14.01.2017). Пор.: *До речі, у Варшаві спортсменів привітала група польських і українських вболівальників, а також посол України у Польщі Андрій Дециця* (Україна Молода, 16.03.2022).

Нестабільність у називанні осіб за місцем народження, проживання, на взір: *харківці, куп'янці*, що донедавна сприй-

мався мовцями як єдиний унормований та стабільний варіант *харків'яни, куп'янчани*. Актуалізовані словотвірні типи є показником результативності внутрішньомовних змін, позначені тяглістю до автохтонного словотвірного типу та нівелюванням суфікса *-чанин*. Пор.: *Куп'янці заявляють, що це їхні вулиці та їхнє місто. Вони вимагають від росіян покинути Куп'янськ* (Н, 01.03.2022). *Замість мистецької публіки у строгих костюмах та вечірніх сукнях, музикантів вітали втомлені, але незламні духом харківці, які залишаються в місті попри нескінченне бомбардування рашистської артилерії* (УМ, 23.03.2022).

Висновки. Проведене дослідження дає підстави для висновків, що позамовні- та внутрішньомовні чинники стали основою для зростання продуктивності словотвірних типів дієслів у засобів масової інформації постмодерного періоду. Внутрішньомовні чинники вплинули на частотність використання агентивів зі словотвірними типами, що постали з розмовного стилю. Глобалізаційні виклики посилили відкритість до використання запозичених основ, словотвірних типів та стабільність вживання автохтонних одиниць породження агентивів, що мотивовані основами дієслів, прикметників, відродили рідковживані донедавна словотвірні типи. Водночас процеси глобалізації вплинули на автохтонізацію словотвірних типів, збільшення продуктивності раніше нерегулярних словотвірних типів, блокування «зросійщених» словотвірних типів, конкуренція із запозиченими типами.

Література:

1. Ажнюк Б. М. Мовна єдність нації: діаспора й Україна : монографія. Київ : УНВЦ «Рідна мова», 1999. 445 с.
2. Лексико-словотвірні інновації (2015–2016) : словник / А. М. Нелюба, Є. О. Редько ; за заг. ред. А. М. Нелюби. Харків : Харківське історико-філологічне товариство. 2017. 204 с. URL: http://https://shron1.chtyvo.org.ua/Redko_Yevhen/Leksyko-slovotvirni_innovatsii_2015-2016_Slovnyk.pdf (дата звернення 20.02.2022).
3. Архангельська А. М. Femina cognita. Українська жінка у слові й словнику : монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бурого, 2019. 444 с.
4. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) : [монографія] / О. А. Стишов. Київ : Пугач, 2005. 331 с.
5. Городенська К. Г. Нові явища та процеси в українському словотворенні: динаміка чи деструкція словотвірних норм? *Українська мова*. 2013. №2. С. 3–12 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2013_2_3.
6. Кислюк Л. П. Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку української мови: монографія / за ред. С.А.Карпіловської. Київ : Видавничий дім Дмитра Бурого, 2017. 424 с.
7. Тараненко О. О. Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець ХХ–ХХІ ст.) : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бурого, 2015. 248 с.
8. Коць Т. А. Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі : [монографія]. Київ : Логос, 2010. 304 с.
9. Клименко Н. Ф. Як народжується слово: монографія / за ред. Н.Ф.Клименко. Київ : Академперіодика, 2017. 252 с.
10. Карпіловська С. А. Норма в сучасному українському словотворенні: зразок і реальність. *Культура слова*, 2011. № 74. С. 43–51.
11. Коць Т. А. Теоретичні засади вивчення мовної норми. *Мовознавство*. 2017. №4. С. 59–64.

Zaiets V. Productive word-forming types of agents in the sector of the mass media

Summary. The proposed research reveals the productive types of agents in the textual resource of the media. It has been proved by examples that globalization challenges have fixed Ukrainian-language word-forming types of agencies in the mass media discourse. The key non-linguistic and intralinguistic factors influencing the word-forming types of agents in the texts of the postmodern media have been also identified. Modern language tendencies of word formation of agents due to gradual penetration of conversational style into the media sector have been recorded. In the course of the research it has been shown that the most used in the language of modern Ukrainian media discourse are agents for designating persons by gender and type of activity, motivated by noun and verb bases. Individual practices of journalists' speech have been proved that media discourse supplements the vocabulary with uncodified grammatical classes of words by means of derivatology, including noun and verb bases. The focus is on productive and unproductive word-forming types of agencies that denote the individual, area of interest, professional affiliation. It has been noted that the postmodern era of the media sector focuses on agents with a motivational verb

base. Equal word-forming affixes for competing agency names have been singled out. The role of productive word-forming types that ensure the stability of the norm has been illustrated by examples. It has been proved that the word-forming types blocked by the language system illustrate deviations from language norms. The analyzed textual resource of the media gives grounds to record the globalization pressure on the choice of productive word-forming type. Attention has been focused on the processes of autochthony with the dynamics of the word-forming type of verbs on -nik, -ik. Examples have illustrated the ability of this word-forming type to combine with different motivational bases to enhance the expressiveness of the opinion. Frequency has indicated the use of word-forming type of agents in -ivets, -ets. Examples have confirmed the ability of the named word-forming type to form derivatives of proper names. The influence of international bases on production with specific Ukrainian word-forming types of derivative agents has been also outlined. The importance of the processes of revival of Ukrainian-language derivatology for preserving the identity of postmodern journalism has been proved.

Key words: media sector, discourse, individual, productive word-forming type, unproductive word-forming type, affixation, creative basis, postmodern era.

*Ігнатенко І. П.,**старший викладач кафедри іноземних мов
Академії образотворчого мистецтва і архітектури**Лемешко Ж. Л.,**старший викладач кафедри іноземних мов
Академії образотворчого мистецтва і архітектури*

ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ І БЛОКУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЮ КОНТРПРОПАГАНДОЮ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню засобів нейтралізації і блокування українською контрпропагандою мови ворожнечі і міфологем дискурсу російської пропаганди. Ілюстративним матеріалом дослідження слугували українські медіа періоду російсько-української війни 2022 року. Мета статті полягає у виокремленні і аналізі засобів блокування і переінтерпретації мови ворожнечі українською контрпропагандою в сучасному медійному просторі України. Завдання дослідження полягають у виявленні і класифікації мемів-новотворів української контрпропаганди, засобів де-евфемізації російської «новомови», а також специфіки неологізмів-мемів на словотвірному рівні.

У ході дослідження було виявлено, що унікальну особливість української контрпропаганди становлять меми, які ґрунтуються як на алюзіях до прецедентних текстів і семіосфер культури і історії, так і на реаліях війни і завдяки своїй внутрішній формі реферують до знакових поразок ворога, поведінки і якостей російської армії. Іншою групою засобів нейтралізації російських новотворів є перетворені на меми евфемізми російських військових, позитивно-оцінне перекодування негативних ярликів російського дискурсу для блокування пропагандистської мови ворожнечі, де-евфемізація російської «новомови» із відновленням спотвореної реальності та інвертованих ролей учасників подій.

Неологізми-меми і інші глузливі новотвори найчастіше використовують спосіб композитного словотворення шляхом поєднання в одній лексичній одиниці номінації ворожої держави або її лідера і знакової постаті чи реалії нацистської Німеччини, сполучення російського офіційного символу і слова, що дисонує з офіціозом і позначає реальні дії агресора, застосовування лексико-синтаксичного способу словотвору з поєднанням в одній лексемі цілої фрази, характерної для російської пропаганди, шляхом «склеювання» їх компонентів.

Окрім нейтралізації і блокування поточної російської пропаганди, спрямованої на викривлення реальних фактів і подій, українська контрпропаганда реалізує стратегію розвінчання російських міфологем про могутність російської армії, український нацизм і визволення українців.

Перспективою подальших досліджень є аналіз стратегічного і ідеаційного рівнів української контрпропаганди.

Ключові слова: меми, евфемізми, де-евфемізація, неологізми, українська контрпропаганда, композити.

Постановка проблеми. Виявлення специфічних стратегій і вербального коду контрпропаганди як відмінних від пропаган-

дистського дискурсу є актуальною проблематикою сучасної політичної лінгвістики зважаючи на певний перетин таких дискурсів у стратегіях, тактиках і їхніх мовних маніфестаціях, насамперед, у «мові ворожнечі». Такий перетин зумовлений суттєвими природою обох дискурсів, спрямованих на консолідацію своїх суспільств під час війни, встановлюючи спосіб інтерпретації сьогодення, символічного минулого і майбутнього – з тією різницею, що контрпропаганда базується на реальних фактах, подіях та їхній цілісній інтерпретації, тоді як контрпропаганда конструє симулякри, поміщаючи будь-яку інформацію в рамки основних міфологем, ідеологем і асоційованих з ними наративів.

З огляду на це, виявлення унікальних рис української контрпропаганди, пов'язаних зі специфікою національного менталітету українців, полями національної культурної і історичної пам'яті, є важливим в аспекті систематизації найефективніших засобів вербального протистояння російському деструктивному інформаційному полю. Оскільки контрпропаганда демістифікує пропаганду як спотворення реальності на рівні як поточних подій, так і історичних дискурсів, протидія спрямована на викриття механізмів і засобів викривлення світу пропагандистським дискурсом. Провідна функція у дискурсі української контрпропаганди деструктивному інформаційному впливу належить мовним засобам блокування і нейтралізації застосованої противником «мови ворожнечі», що є основним дослідницьким фокусом цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічним підґрунтям статті є дослідження з технік маніпулятивного та пропагандистського впливу, стратегій і тактик контрпропаганди і мови ворожнечі як інструменту символічної політики сторін конфлікту.

Серед пропагандистським прийомів, виокремлених науковцями, найпоширенішими є спрощення, перебільшення, навіювання страху, культ особи, демонізація іншої групи, деморалізація, дезінформація, навішування ярликів, фальшиве звинувачення, «розмахування прапорами» (flag-waving), фреймування, заперечення очевидного, використання протиріч, відверта брехня і напівправа, обзивання, «надузагальнення», перенос відповідальності з інверсією ролей «жертва-переслідувач», «жертва-злочинець», «агресор – жертва агресії», апелювання до «очевидців», «перетасовування карт» (Card Stacking) як непропорційна кількість інформації під виглядом збалансованої аргументації та багато інших [1; 2].

Дослідження контрпропаганди, окрім спільного з інструментами пропаганди, виявили такі контрстратегії та тактики, як опора на реальність, висміювання, рефреймінг або реконтекстуалізація, балансування між боротьбою з негативом та «ефектом зворотної реакції» хороших новин, методи обережного поводження з негативом та обачливого спростування інформації, щоб не посилювати пропаганду, а також демонізацію і стигматизацію противника, що є спільною рисою з пропагандою [3; 4].

Мова ворожнечі, покликаної зруйнувати старий і сформулювати новий світоглядний «фрейм» як опорну рамку свідомості, що визначає систему цінностей і оцінок та впливає на подальші дії індивіда, вивчається науковцями переважно у критичному ракурсі – як небажане явище, базоване на соціальних стереотипах, упередженні, дискримінації, провокуванні екстремальних негативних відчуттів та дегуманізації «іншої групи» [5; 6; 7].

Водночас, у період війни така мова є необхідною і невід'ємною частиною не лише пропаганди, але й контрпропаганди. У цьому зв'язку, цікавим і малодослідженим у сучасних лінгвістичних працях є вивчення засобів нейтралізації і блокування мови ворожнечі і міфологем противника через застосування специфічних мовних засобів української контрпропаганди.

Мета статті – виявити та схарактеризувати засоби блокування і переінтерпретації мови ворожнечі українською контрпропагандою в сучасному медійному просторі України. Мета реалізується через вирішення наступних завдань: 1) виявлення і класифікацію мемів-новотворів української контрпропаганди; 2) ідентифікацію засобів де-ефемізації російської «новомови»; 3) аналіз специфіки неологізмів-мемів на словотвірному рівні. Матеріалом дослідження є українські медіа періоду російсько-української війни 2022 року. Для досягнення поставленої мети і завдань стаття застосовує метод словотвірного аналізу і метод, базований на теорії концептуальної інтеграції. Словотвірний аналіз залучається для виявлення способів і засобів словотвору українських мемів-неологізмів і визначення найбільш продуктивних словотвірних моделей, а також для встановлення гіпо-гіперонімічних зв'язків між родовим поняттям на позначення ворогу та «атрибутивною» морфемою складного слова, що уточнює родові поняття в аспекті певних негативно-оцінних ознак. У статті використовуються також елементи методу аналізу когнітивної метафори [8; 9], що ґрунтується на моделі чотирьох просторів – вихідних джерельного і цільового просторів, просторів спільних ознак і бленду, в якому відбувається змішування всіх просторів на основі процесів композиції – встановлення зв'язків між вихідними просторами, завершення як узгодження змішаної структури з базовими знаннями та розробки як подальшого розвитку «сценарію» бленду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз матеріалу сучасних українських медіа дозволив визначити найбільш вдалі засоби української контрпропаганди, спрямовані на блокування «мови ворожнечі», які застосовуються як на лексичному, так і на словотвірному рівнях.

Першу групу засобів, виокремлених на основі аналізу соціальних мереж Instagram і Twitter, становлять унікальні глузливі меми, спрямовані на розвінчання російської міфологеми про те, що російська армія є найсильнішою армією у світі (другою в рейтингу після американської). Одним з найпопулярніших, у цьому зв'язку, є меми про Чернобаївку в Херсонській області,

де ворог 10 разів зазнавав поразки, але вперто "наступав на ті ж самі граблі" (малюнок в Instagram іграшкового російського солдата з літерою , який впевнено прямує до граблів з надписом "Чернобаївка").

Серед мемів про Чернобаївку наведемо наступні:

чорна діра в Херсонській області,

алюзівний мем Одного разу під Полтавою, десять разів під

Чернобаївкою (Instagram)

Загін самогубців: місія Чернобаївка (Twitter)

Чернобаївка – це український бермудський трикутник.

Саме тут ЗСО розмістили чарівний портал у пекло для рашистів. Місце скупчення хороших росіян. Майбутня столиця НАТО, ЄС, Землі та Галактики (Instagram).

Русня не знає меми про Чернобаївку, бо нема нікого, хто б міг їм розказати.

Якби всі 7 частин культової книги про Гаррі Поттера писали за українськими мотивами, вони б мали такі назви: Чернобаївка і філософський камінь. Чернобаївка і таємна кімната. Чернобаївка і в'язень Азкабану. Чернобаївка і Кубок вогню. Чернобаївка і Орден Фенікса. Чернобаївка і Принц-напівкровка. Чернобаївка і Дари Смерті.

Унікальність мемів про Чернобаївку полягає у тому, що більшість з них ґрунтується на алюзіях до прецедентних текстів, фільмів, до історичних та географічних реалій і завдяки залученню таких «донорських» просторів асоціювання перетворюється на інтелектуальні меми. Завдяки алюзіям, що реферують до ментальних вихідних просторів-джерел «чорна діра», «бермудський трикутник», «портал у пекло», «загін самогубців» тощо здійснюється атрибуція джерельних характеристик вихідним цільовим просторам «поведінка ворога» і її «наслідки». У простір спільних ментальних ознак проєктуються негативно-оцінні якості нападника, особливості і наслідки його поведінки, асоційовані з маркованими алюзіями джерелами, що у просторі бленду на основі узгодження змішаної структури з фоновими знаннями розвиваються у «сценарій» неминучої поразки і приреченості.

Інша група мемів, створених українцями, ґрунтується на військових реаліях і фактах: фермерські війська на позначення фермерів, які голими руками відбирають російські танки), літакопад: наші ЗСУ – майстри з «літакопаду» – безперебійного збивання російських літаків військами протиповітряної оборони України [10], «привид Києва», «забайрактарити», «заджавелініти», «цигани – привиди», які роззброюють окупантів.

Для утворення неологізмів-мемів і інших глузливих новотворів найчастіше використовується спосіб композитного словотворення, поєднуючи у одну лексичну одиницю цілі фрази. У такий спосіб утворені неологізми «дидивовали», «потерьнет», «затридіні». Значна частина неологізмів утворюється шляхом поєднання номінації ворожої держави або її лідера зі знаковими постатями чи реаліями нацистської Німеччини: «путлер», «рашизм», «руссо-нацисто». Не менш прозорим є зв'язок між номінацією «putlerjugend» і внутрішньою формою композиту «Hitlerjugend».

Іншими контрпропагандистськими інструментами розвінчання російських міфологем є новотвори «з-окупанти», «терраша», де перша морфема позначає російську федерацію як державу-терориста, Росія – Четвертий рейх: окрім прямого натяку на нинішній режим та імперську політику Росії, остання

номінація імпліцитно корелює з конспірологічними інсинуаціями російських політиків (зокрема, Медведєва) про плани створення Четвертого рейху в Європі. З точки зору словотвору цікаві такі зневажливі номінації, як поєднання в одному композиті символу Z – офіційного і напівофіційного символу збройних сил окупанта, і слова, що дисонує з офіціозом і позначає мародерство: «Z-трофеї» на позначення трофеїв окупантів, таких як викрадені пральні машини, телевізори, холодильники тощо, «Тіток-війська» на позначення кадировців, які викладають «переможні» відео і фото, але бояться вступати в справжній бій.

У такий спосіб українська контрпропаганда завдяки «внутрішній формі» неологізмів-комполітів розвінчує пропагандистські симулякри про український нацизм, визволення українців, непереможність російської армії.

З іншого боку, композитне словотворення використовується українським дискурсом не лише для блокування пропаганди, але й для створення знакових найменувань, що стають символами непереможності українських військових. Прикладом є метафорична реконструкція внутрішньої форми складного слова Азов-сталь для утворення найменування Азов-сталь на позначення героїчного полку захисників Азову, де простором-джерелом метафоризації стає водночас сама назва металургійного комбінату, що став героїчною фортецею, перетворившись на один із символів української незламності у війні. З іншого боку, другим вихідним простором-джерелом є ознака металу «сталь» як еталону твердості, що стає проміантною когнітивною ознакою для формування метафори у поєднанні з цільовим вихідним простором «захисники Азова», яких «неможливо зламати», що у просторі спільних з джерельним простором ознак співвідносить якості військових з незламним металом.

Оригінальним засобом реінтерпретації українським дискурсом російських найменувань є перетворення на меми евфемізмів російського дискурсу. Прикладом є переклад українською мовою слова «хлопок» як омографа до російського евфемізма «хлопок» на позначення вибухів на території України і живання слова «бавовна» на позначення, відповідно, вибухів на окупованих територіях та в Росії. Під час війни візуальна схожість квітки бавовни та хмари диму, що виникає під час вибуху, обігрується фотожабами, артами та анімацією. Так, 27 серпня 2022 року міністерство оборони України презентувало персонаж Бавовнятка як анімалістичне втілення популярного мему.

Бавовнятка – тварина-примара. Пухнасте і неспокійне. Вночі Бавовнятко непомітно приходить на бази окупантів, склади, аеродроми, нафтопереробні заводи та інші місця, заповнені легкозаймистими предметами, і починає грати з вогнем [11].

Мем «Бавовна» став назвою однойменного українського гурту, рефреном програмної пісні якого є: «Буде вам тепер бавовна. Слава Україні!».

Нечисленна група виокремлених статтею засобів спрямована на блокування пропагандистської мови ворожнечі через позитивно-оцінне перекодування негативних ярликів російського дискурсу. Зокрема, така назва росіянами української армії як «укропи», «украї», ґрунтується на натяках на «давніх українців», які проживали на території сучасної Німеччини і в псевдоісторичних творах асоціюється з праукраїнцями, що не має нічого спільного з етногене-

зом українського етносу. З одного боку, семи, актуалізовані цією алюзією, окрім зневажливих конотацій, реферують до псевдофакту щодо відсутності зв'язку прадавніх українців з українською територією, що імпліцитно підсилює одну з міфологем російської пропаганди про українців як про псевдонацію. З іншого боку, внутрішня форма метафори базується на вихідному джерельному просторі «рослина» (кріп), що втілює стратегію відвертої дегуманізації (про відмінність відвертої і «слабкої» дегуманізації – див. [12]), із заміною живого неживим.

Водночас, в українській контрпропаганді слово «укроп» переосмислюється в абрєвіатуру, яка розкривається висловленням «Українські опір», трансформуючи негативну конотацію на позитивно-оцінну. Аналогічно, дегуманізуюча метафора «кіборги» переосмислюється українськими ЗМІ на символ непереможності (наприклад, художній фільм «Кіборги. Герої не вмирають»).

Одним із засобів української пропаганди є де-евфемізація російської «новомови» із відновленням спотвореної реальності та інвертованих ролей учасників подій, а саме: окупація українських земель номінується як «визволення», депортація населення з окупованих територій як евакуація, втеча російських військ йменується як «організоване перекидання», збиті гелікоптери і літаки називаються як такі, що «здійснюють жорстку посадку», виведення російських військ через їхню поразку позначається евфемізмом «кардинальне скорочення військової активності», втеча російських військ – як перегруповання, згорання та перекидання військ [13].

Висновки. На основі дослідження українських медіа стаття виокремила засоби нейтралізації і блокування мови ворожнечі і міфологем дискурсу російської пропаганди. Унікальну особливість української контрпропаганди становлять меми, які ґрунтуються як на алюзіях до прецедентних текстів і семіосфер культури і історії, так і на реаліях війни і завдяки своїй внутрішній формі реферують до знакових поразок ворога, поведінки і якостей російської армії. Іншою групою засобів нейтралізації російських новотворів є перетворені на меми евфемізми російських військових, позитивно-оцінне перекодування негативних ярликів російського дискурсу для блокування пропагандистської мови ворожнечі, де-евфемізація російської «новомови» із відновленням спотвореної реальності та інвертованих ролей учасників подій.

Неологізми-меми і інші глузливі новотвори найчастіше використовують спосіб композитного словотворення шляхом поєднання в одній лексичній одиниці номінації ворожої держави або її лідера і знакової постаті чи реалії нацистської Німеччини, сполучення російського офіційного символу і слова, що дисонує з офіціозом і позначає реальні дії агресора, застосовування лексико-синтаксичного способу словотвору з поєднанням в одній лексемі цілої фрази, характерної для російської пропаганди, шляхом «склеювання» їх компонентів.

Окрім нейтралізації і блокування поточної російської пропаганди, спрямованої на викривлення реальних фактів і подій, українська контрпропаганда реалізує стратегію розвінчання російських міфологем про могутність російської армії, український нацизм і визволення українців.

Перспективою подальших досліджень є аналіз стратегічного і ідеаційного рівнів української контрпропаганди.

Література:

1. Kravchenko N. Manipulative Argumentation in Anti-Ukrainian Discourse of Russian Politicians: Integration of Discourse-Analytical and Classical Rhetorical Approaches. *Cogito. Multidisciplinary research journal*, 2022. Vol. XIV. No. 3. P. 224–247.
2. Macdonald S. *Propaganda and Information Warfare in the Twenty-First Century: Altered Images and Deception Operations*. New York: Routledge, 2007. 224 p.
3. Cull N.J. (2019) Counter Propaganda: Cases from US Public Diplomacy and beyond. *Propaganda and Conflict, War, Media and Shaping the Twentieth Century*, Mark Connelly, Jo Fox, Stefan Goebel and Ulf Schmidt (eds). Bloomsbury Academic, 2019. P. 269–284.
4. Sunstein C.R. *On Rumors: How Falsehoods Spread, Why We Believe Them, and What Can Be Done*, Princeton: Princeton University Press, 2014. 128 p.
5. Жаботинська С. Війна за свідомість: медійні технології вербального впливу. 2022. URL: https://ktrpam.kpi.ua/wp-content/uploads/2022/07/Vijna-za-svidomist_ZHobotinska-S.A._CHNU-2022-sajt2.pdf (дата звернення: 15.01.2023)
6. Ісакова Т. О. Мова ворожнечі як проблема українського інформаційного простору. *Стратегічні пріоритети*, 2016. Вип. 4. № 41. С. 90–97.
7. Прищепка Г. «Мова ненависті» як лінгвістичний маркер «гібридної війни». *Психолінгвістика*, 2017. Вип. 22. № 2. С. 98–112.
8. Fauconnier G., Turner M. Compression and global insight. *Cognitive linguistics*, 2000. Vol. 11. No 3/4. P. 283–304.
9. Fauconnier G., Turner M. *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books, 2002. 264 p.
10. Кремень Т. *Новітні сленгізми-неологізми – мовне віддзеркалення війни*. 23.05.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3490258-novitni-slengizmineologizmi-movne-viddzerkalenna-vijni.html> (дата звернення: 10.01.2023).
11. Офіційний твіттер-акаунт Міністерства оборони України. URL: <https://twitter.com/DefenceU/status/1271356556844597248> (дата звернення: 28.12.2022).
12. Haslam N. Dehumanization: An Integrative Review. *Personality and Social Psychology Review*, 2006. Vol. 10. Issue 3. P. 252–264.
13. «Хлопки» та «жести доброй воли». Як Росія використовує новояз у війні проти України. Центр стратегічних комунікацій. Детектор медіа. 3 Листопада 2022. URL: <https://detector.media/infospace/article/204518/2022-11-03-khlopky-ta-zhesty-dobroy-voly-yak-rosiya-vukorystovuie-novoyaz-u-vijni-proty-ukrainy/> (дата звернення: 12.01.2023)

Ihnatenko I., Lemeshko Zh. Verbal means of neutralization and blocking Russian propaganda by Ukrainian counterpropaganda

Summary. The article focuses on the study of the tools of neutralization and blocking by Ukrainian counterpropaganda of the hatred language and mythologemes of the discourse of Russian propaganda. Ukrainian media during the period of the Russian-Ukrainian war of 2022 served as illustrative material for the study. The purpose of the article is to identify and analyze the means of blocking and reinterpreting hate speech by Ukrainian counterpropaganda in the modern media space of Ukraine. The objectives of the study are to identify and classify innovative memes of Ukrainian counterpropaganda, to reveal the tools of de-euphemization of Russian «newspeak», as well as the to specify the memes-neologism at the word-formation level.

In the course of the research, it was found that a unique feature of Ukrainian counter-propaganda is memes, which are based both on allusions to precedent texts and semiospheres of culture and history, and on the realities of war. Due to their internal form, memes refer to the iconic defeats of the enemy as well as to the behavior and qualities of the Russian army. Another tools to neutralize the propaganda language are euphemisms of the Russian military turned into memes, positive-evaluative recoding of negative labels of Russian discourse to block the propaganda language of enmity, and de-euphemization of Russian «newspeak», with restoration of distorted reality and inverted roles of participants in events.

Neologisms-memes and other mocking innovations most often use the method of composite word formation by combining in one lexical unit the nomination of an enemy state or its leader and an iconic figure or reality of Nazi Germany, a Russian official symbol and a word that dissonates with officialdom and denotes the real actions of the aggressor, as well as integrating a whole phrase in one lexeme, characteristic of Russian propaganda, by "gluing" their components.

In addition to neutralizing and blocking current Russian propaganda aimed at distorting real facts and events, Ukrainian counterpropaganda implements a strategy of debunking Russian mythologemes about the power of the Russian army, Ukrainian Nazism, and the liberation of Ukrainians.

The perspective of further research is the analysis of the strategic and ideational levels of Ukrainian counter-propaganda.

Key words: memes, euphemisms, de-euphemization, neologisms, Ukrainian counterpropaganda, composites.

*Авксентьева Г. А.,**кандидат філологічних наук,**завідувач кафедри української та зарубіжної літератури
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»*

АВТОРСЬКІ ЖАНРОВІ МОДЕЛІ У ЗБІРЦІ Є. КОНОНЕНКО «СИМБАЛАЙН»

Анотація. У статті здійснено аналіз творів, що увійшли до збірки Є. Кононенко «Симбалайн», щодо їх жанрової специфіки. У визначенні жанрових ознак задіяні праці Н. Копистянської, А. Гурбанської, В. Пахаренка та ін.

З'ясовано, що письменниця доволі уважно ставиться до оформлення та укладання збірок прозових творів. Це особливо стосується аналізованої збірки. До збірки «Симбалайн» увійшло десять художніх текстів, під час інтерпретації яких враховано авторське жанрове визначення щодо однієї повісті, чотирьох новел та п'яти поезій. Заперечення викликає перший твір книги («Симбалайн»), стосовно якого доведено, що зазначений текст не належить до жанру новели. Встановлено, що «Симбалайн» має ускладнену структуру, доволі тривале у часі висвітлення особливостей життя родини, тому за жанром це повість. У поетикальному плані її характеризують такі риси, як ліризм, психологізм, протагоністи-інтелектуали, тому за жанровим різновидом це лірична інтелектуально-психологічна повість.

У результаті аналізу повісті «Альбіна» доведено застосування авторкою форми ліричного звернення, ретроспективного типу композиції. У творі, окрім протагоністів, є цілий ряд другорядних персонажів. Визначено, що за жанровим різновидом це соціально-психологічна повість сповідального типу.

Встановлено, що інші прозові твори у збірці мають риси новелістичного жанру. Їм притаманні такі риси, як: лаконізм, фрагментарний динамічний сюжет, ліризм, психологізм. В емоційному плані переважають почуття смутку, журби. Тому закономірно ці новели визначено як елегійні. У композиції збірки епічні тексти чергуються з ліричними, які, в свою чергу, сприймаються як філософський епілог до повістей і новел. Поезії написані у жанрі сонету та елегії. Усе зазначене дає підстави зробити висновок про пошуково-новаторський характер збірки Є. Кононенко «Симбалайн».

Ключові слова: жанр, повість, новела, психологізм, елегія, сонет.

Постановка проблеми. У сучасному літературознавстві проблеми жанрології становлять основу осмислення, його фундамент, а теоретичними аспектами дослідження жанру займається окрема наука генологія, у якій розрізняють традиційно три роди літератури, кожен з яких має власну історично зумовлену систему жанрів із чітко окресленими канонами. Проблема жанру передбачає розподіл на підставі певних ознак творів до тієї чи іншої групи. Під поняттям «жанр» розуміємо «... сукупність і взаємозв'язок основних, визначених і стійких жанрових ознак, які складаються у групах творів протягом тривалого часу і дають підставу об'єднувати витвори різних епох, різних наро-

дів під загальним поняттям і назвою» [1, с. 32]. У результаті чого розрізняють поняття «роман», «трагедія», «поема», «есе» та ін. А дослідження поезики окремого художнього твору неможливе без детального вивчення його жанрової специфіки, оскільки жанр як формально-змістова категорія впливає на композиційні, хронологічні, наративні, образні координати художнього тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щодо проблем жанрології маємо ряд ґрунтовних напрацювань вітчизняних літературознавців таких, як: Ніна Бернадська, Тетяна Бовсунівська, Антоніна Гурбанська, Іван Денисюк, Нонна Копистянська, Василь Марко, Микола Ткачук, Василь Фащенко та інші. Так, у монографії Нонни Копистянської «Жанр, жанрова система у просторі літературознавства» здійснюється теоретичне обґрунтування понять «жанр» та «жанрова система», акцентується увага на труднощах у визначенні та неузгодженості термінології, а також розробляються авторські методики вивчення жанру та жанрової системи. Дослідниця пропонує чотири взаємопов'язані сфери обґрунтування зазначених категорій [1, с. 32–78] та здійснює їх практичне втілення на прикладах аналізу жанрів поеми, казки, балади, роману [1, с. 79–248].

Літературознавець Тетяна Бовсунівська у ґрунтовній праці «Теорія літературних жанрів: жанрова парадигма сучасного зарубіжного роману» детально аналізує різноманітні вітчизняні та зарубіжні жанрові теорії, що формувалися у літературознавстві впродовж ХХ–ХХІ століття з акцентом на жанрових складниках роману [2, с. 7–63]. У переважній більшості сучасних наукових розробок увага, як правило, зосереджується на жанровій специфіці роману. У запропонованій розвідці зосередиться на дослідженні жанрів повісті та новели.

Метою статті є ґрунтовний аналіз авторських жанрових моделей у збірці Євгенії Кононенко «Симбалайн».

Виклад основного матеріалу. Сучасну українську літературу не можливо уявити без доволі значної кількості талановитих творчих особистостей. Це: Ліна Костенко, Валерій Шевчук, Оксана Забужко, Юрій Андрухович, Марія Магіос, Сергій Жадан, Ірен Роздобудько, Василь Шкляр, Марина Гримич, Дмитро Шупта, Наталка Сняданко і т. д. Привертає увагу самотністю та оригінальністю творчий доробок Євгенії Кононенко. Це znana в українському мистецькому середовищі письменниця та перекладачка. У чисельному доробку мисткині є як оригінальні художні твори (поезії та дитячі книги, романи та повісті, оповідання та новели), так і переклади з французької та англійської мов, дослідження в галузі культурології, журналістські статті. А ще письменниця повсякчас звертається до жанру есе, її приваблюють цікаві постаті та знакові місця. Згадати хоча б її збірки «Зустріч у Сан-Франциско» (2006),

«Героїні та герої» (2010), «У черзі за святою водою» (2013), «Слово свого роду» (2019).

Особливе зацікавлення викликають новелістичні збірки письменниці «Колосальний сюжет» (1998), «Повії теж виходять заміж» (2004), «Без мужика», «Новели для нецілованих дівчат» (2006), «Книгарня «ШОК» (2010), «Кат» (2014), «Симбалайн» (2015), «Празька химера» (2019) та ін.

Визначаючи творчі здобутки авторки, літературознавці фіксують її увагу до долі жінки у кризовий період української історії. Зокрема, письменниця і літературознавець Ніла Зборовська наголошувала: «У творчості Є. Кононенко йдеться про психологічну жіночу ситуацію в час великих суспільних перемін...» [3, с. 59]. Для жінки-прозаїки наскрізним образом є образ жінки, її життя-існування у кризовій ситуації, під час кардинальних змін у суспільстві. Героїня Євгенія Кононенко – це жінка різного віку, різного соціального стану, різних поглядів на світ. Такою є героїня романів, повістей, новелістичних збірок мисткині.

На наш погляд, Євгенія Кононенко завжди доволі уважно ставиться до оформлення та укладання збірок прозових творів. Підтвердженням цього є доволі вдало структуровані збірки «Повії теж виходять заміж», «Книгарня «ШОК», «Симбалайн». Зосередимо нашу увагу на останній із названих книг.

Збірка Є. Кононенко «Симбалайн» була надрукована у видавництві «Кальварія» у 2015 році. До збірки увійшло десять художніх текстів. Авторка визначає жанрові параметри творів, що її складають. А це дає можливість читачеві зорієнтуватися у чисельній продукції, що видається сьогодні. Аналіз жанрової специфіки творчості письменника враховує авторські жанрові визначення. У зв'язку з чим літературознавець Нонна Копистянська наголошує, що в них «відбивається історично зумовлений процес диференціації та синтезу. Свої жанрові пошуки письменниці часто обґрунтовують у передмовях, статтях, нотатках і у самих творах» [1, с. 19]. Так, у підзаголовку зазначено, що у збірці представлені: «Повість, новели, поезії» [4, с. 3]. У змісті зазначено п'ять епічних та п'ять ліричних творів. Зосередимо увагу на творах першої групи. Серед них виділяємо: «Симбалайн (Телевізор на шафі)», «Кулон з мадонною», «Альбіна», «Життя – театр...», «Перший».

Першим твором збірки є текст із назвою «Симбалайн (Телевізор на шафі)». Якщо керуватися авторським визначенням жанру, то це – новела. Але це жанр, якому, як підкреслює В. Фащенко, притаманні такі риси, як стислість, лаконізм, наявність однієї незвичайної події [5, с. 159–161]. У названому тексті можна виокремити декілька подій. Тому ми вважаємо слушною думку літературознавця Галини Авксентьєвої, яка наголошує, що «Симбалайн (Телевізор на шафі)» – це повість, яка складається з двох епізодів, тобто двох новел [6, с. 9]. У творі є два подієвих епізоди, через які ретроспективно осмислюється двадцятирічне подружнє життя героїв (тобто маємо не один епізод із життя персонажів). У першому епізоді зображується зимовий відпочинок біля моря чоловіка та дружини (до речі, Євгенія Кононенко не випадково не дає імена протагоністам, підкреслюючи, напевно, типовість ситуації), які відзначають надзвичайно особистісне свято під пісню «Симбалайн». Авторка повсякчас наголошує, що подружжя щасливе, вони «приїхали святкувати навіть не річницю весілля, а дату, яку святкують лише дуже щасливі подружжя. Святкувати свій «Симбалайн» [4, с. 8]. У назву твору винесено відому пісню групи

«Pink Floyd», яка набуває символічного звучання для протагоністів, адже уособлює їхнє кохання. А в поетикальному аспекті використання прямої вказівки на назву музичного твору, постійне його звучання дає підстави вести мову про інтермедіальність твору [7, с. 101].

Конфлікт фокусується уже у перших рядках повісті, що становлять її зав'язку. Під час відпочину дружина повідомляє про одруження Марка (різні варіанти сприйняття-пригадування цієї звістки чоловіком створюють уявлення про складну ситуацію у родині). Саме хвороблива реакція чоловіка на подію дає зрозуміти, що не все так ідеально, і не такі уже й щасливі протагоністи. Марко був не лише колегою по роботі, а й коханцем дружини, про що згодом дізнається читач. Таким чином, у першому епізоді логічно обґрунтовано є поява вставної новели, з якої читач дізнається історію з телевізором на шафі, а точніше про розправу науковця-чоловіка, який пропагував «ліберальні погляди на дошлюбне, шлюбне й позашлюбне» [4, с. 16], над дружиною-зрадницею. А поведінка чоловіка-інтелектуала порівнюється наратором та й іншими персонажами з поведінкою «ревнивого алкоголіка» [4, с. 17].

У другому епізоді повісті авторка детально зображує перебування подружжя у будинку Марка та Марини. Якщо у першому епізоді домінують емоційні спогади про минуле життя родини на фоні пейзажів морського узбережжя («Вітер в обличчя на набережній став такий шалений, що вони мимоволі розвернулися й рушили в протилежний бік... На морі було повно лебедів, чого не буває влітку» [4, с. 10]), то у другому епізоді спостерігаємо риси повістєвого жанру: детальний портрет Марини («... Марина видається стрункою, як дівчина... Вона справді дуже мила: чарівна посмішка, ямочки на щоках» [4, с. 21]), увага до інтер'єру будинку Марка, у якому герої почувалися «... несподівано добре» [4, с. 22]. Проаналізовані епізоди можна трактувати як окремі новели. Тому за жанром твір визначаємо як новелістичну повість. Спостерігаємо своєрідний авторський жанровий симбіоз.

До того ж повість «Симбалайн (Телевізор на шафі)» надзвичайно особистісна, багата на рефлексії протагоніста. Тому за жанровим різновидом – це лірична інтелектуально-психологічна повість.

Із названих текстів найбільшим обсягом і центральною позицією у збірці вирізняється «Альбіна». У творі крізь світосприйняття дорослої жінки Анастасії (яка і є наратором) відбувається осмислення власного життя, дитинства, місця у ньому сусідської дівчинки Альбіни. У повісті простежується ретроспективний тип композиції. Героїня повсякчас згадує далеке минуле, усвідомлюючи з висоти прожитих років, не дивлячись на запевняння матері та бабусі про відносно щасливе життя родини, що воно було «сірим й ординарним» [4, с. 53]. А найкраще, що було у дитинстві, пов'язане з Альбіною.

Повість «Альбіна» можна трактувати як своєрідне ліричне звернення до вже покійної подруги дитинства. Анастасія прагне осмислити власне минуле, дошукатися причин драматичних колізій в особистому житті та трагедійної долі дівчинки-сусідки наділеної надзвичайними здібностями. Доволі влучно авторка передає внутрішній стан та переживання героїні уже з перших рядків твору: «Єдиною нетривіальною сутністю мого ординарного дитинства була Альбіна» [4, с. 53].

Підтвердження жанрової специфіки «Альбіни» знаходимо і в самому тексті: «Історія моїх стосунків із цією чванькува-

тою дівцею – то окрема історія, яка заслуговує на окрему повість» [4, с. 64]. Мова йде про однокласницю Тасю Ковалець, напружені стосунки з якою можуть бути приводом для написання окремого твору.

За жанром «Альбіна» є повістю, адже у творі спостерігаємо типологічні риси саме цього жанру: «обсяг твору (повість більша за оповідання, але менша за роман); рівень розгортання сюжету; композиційна парадигма (кількість персонажів, у т. ч. другорядних, докладність характеристики героїв, розлогість описів тощо)» [8, с. 142]. У «Альбіні» простежуємо однолінійний сюжет (історія життя Анастасії, яку доля звела з незвичайною дівчинкою Альбіною), за обсягом твір найбільший у збірці, має доволі розгалужений сюжет, ряд другорядних персонажів (бабуся героїні, її матір – Валентина Львівна, однокласниця Тася Ковалець, матір Альбіни – тьотя Ната, Олег, дядя Рубік, Гога Циган).

У зазначеній повісті помічаємо детальні характеристики персонажів, портрети, урбаністичні пейзажі, інтер'єри та екстер'єри. У повісті «Альбіна» сюжет розгортається поступово через спогади героїні, акцентується увага на детальному аналізі конфлікту, який турбує наратора ще з дитинства: «Альбіно, білий янголе! Чим більше часу минає відтоді, тим більше я думаю про тебе. Заглиблююся у свою дитячу пам'ять шукаю там усе, пов'язане з тобою, зіставляю це з тим, що знаю зараз» [4, с. 53]. Саме спогади Анастасії, її саморефлексії визначають психологічну складову тексту.

За жанровим різновидом – це соціально-психологічна повість сповідального типу з елементами кримінально-детективного жанру (у творі заявлено про смерть Альбіни, а Анастасія з Олегом з'ясовують обставини смерті дівчини та знаходять убивцю), у якій детально розкриваються умови життя киян за радянських часів (старі, не придатні до життя помешкання, без зручностей у центрі Києва). Наратором виступає головна героїня, що фіксує суб'єктивну складову оповіді.

До збірки Є. Кононенко «Симбалайн» увійшли ще й три новели: «Кулон з мадонною», «Життя – театр...», «Перший». Їх жанрове визначення не викликає заперечень. Серед сутнісних ознак зазначених творів можна виділити наступні: лаконізм, фрагментарний динамічний сюжет, представлений, як правило, трьома складовими (зав'язка, кульмінація та непередбачувана розв'язка), розповідь про один незвичайний епізод чи подію у житті персонажа (у «Кулоні з мадонною» розповідається про інтимний зв'язок із дівчиною, яка виявилася донькою протагоніста; у новелі «Життя – театр...» передається спілкування подруг щодо порозуміння з чоловіками у родині, у результаті – порозуміння відновлюється, а подруги стають колишніми; а новела «Перший» становить собою спогад жінки про перше кохання, яке було зруйноване втручанням матері в особисте життя доньки), прагнення через окремий епізод, вчинок показати переживання, роздуми протагоністів.

Новели письменниці є ліричними та психологічно насиченими. Ганна Токмань, аналізуючи новелу «Нові колготи» (збірка «Повії теж виходять заміж»), звертає увагу на таку рису індивідуального стилю авторки, як діалогічність. Дослідниця зазначає: «Короткі, але емоційно насичені розмови героїв роблять текст легким для сприймання, створюють ілюзію присутності читача у реальній ситуації, в яку потрапили літературні персонажі. Їхні репліки часто мають психологічний підтекст» [9, с. 298]. Важливим засобом розкриття характеру у новелах, що складають аналізовану збірку, також стає діалогічне мовлення. Через діалоги

та вчинки персонажів розкриваються у новелах абсурдно-драматичні ситуації, порушуються складні питання, на які авторка не дає відповіді. Вона «... примушує читача замислитися над складними проблемами буденного життя і самотужки відповісти на виклики, які воно нам готує» [9, с. 299]. Таким чином, прозаїк робить свого читача активним.

Аналізована книга Є. Кононенко вирізняється з-поміж інших збірок новаторськими підходами щодо її композиції. Повісті «Альбіна» та «Симбалайн (Телевізор на шафі)», новели «Кулон з мадонною», «Життя – театр...», «Перший» чергуються з ліричними творами та складають збірку, присвячену зображенню жінки у різних життєвих ситуаціях. Для Євгенії Кононенко ця тема не нова, але презентація матеріалу у «Симбалайні» «... навіть для неї – дуже особистісна, відверта та еротична книжка – тут має голос не лише внутрішня жінка, а й внутрішній чоловік Євгенії Кононенко» [4, с. 4].

Використовує авторка оригінальну архітектоніку книги, особливстю якої є введення поезій як епілог до повістей та новел. Ліричні мініатюри тісно пов'язані з попереднім твором та сприяють конкретизації авторських думок та переживань щодо проблем, порушених у творах. Так, своєрідним епілогом до повісті «Симбалайн» сприймається поезія «В житті існує зовсім інший берег», яка продовжує переживання письменниці з приводу швидкоплинності часу та неминучості прощання з коханою людиною: «А ми удвох спустошені, замерзлі, / Немов спасіння, ми чекали ранку / В страшну останню мить перед світанком...» [4, с. 31]. За строфічною організацією твір є сонетом (14 рядків, є теза, антитеза та синтеза) з нетрадиційною строфікою: поєднання шестирядкової та восьмирядкової строфи.

Інтимно-філософською поезією «Я читаю книгу життя» завершується новела «Кулон з мадонною». У поезії простежуються мотиви суму та невизначеності в житті. Центральним конфліктом є протистояння власного «Я» ліричного героя із «хвилями космічної куряви» [4, с. 51].

Повість «Альбіна» визначається екзистенційним осмисленням раптової смерті головної героїні, протагоністи відчувають невичерпну тугу через передчасну втрату непересічної особистості. Такими ж мотивами пройнята лірично-філософська мініатюра «І рукавички забуті в телефонній будці». Сумні настрої з приводу смерті Альбіни авторка передає темною гамою чорних кольорів: «... і чорні вулиці та вічні ліхтарі...» [4, с. 109]. Лейтмотивом поезії виступає образ дощу, який символізує духовне очищення: «...Все проллється дрібним дощем / І не залишиться нічого / Тільки невинувато велика туга» [4, с. 109].

Продовжує філософські роздуми письменниці щодо абсурдних іноді перипетій життя поезія «І нині ще триває дивне дійство» (епілог новели «Життя – театр...»). І в новелі (головна героїня театральний критик), і в ліричній мініатюрі постають проблеми творчості, які інтерпретуються через художньо довершені поетичні епітети: процес творчості передається через образи «дивного дійства» та «сакрального буття», що вимагає «неприкаяного натхнення», «високих дум», «вічних слів» [4, с. 125]. Доречним є порівняння віршів із «шляхетним військом» [4, с. 125]. У поезії авторка застосовує прийом контрасту як на текстуальному рівні (мистецтво – суворя реальність сьогодення), так і на підтекстовому, філософському рівні (життя – смерть). Глибоким пафосом перейняті заключні рядки аналізованої філософської поезії, що виражають його ідею:

«...Та жодне слово із чужих рядків / Не резонує з плином сьогодення!...» [4, с. 125].

Логічним продовженням новели «Перший» є лірична мініатюра «Безсоння», у якій мотиви меланхолії переходять у елементи страху та жаху. З цією метою письменниця декілька разів використовує епітет «чорний»: «чорний кіт», «чорні вікна, що злилися із ніччю» [4, с. 156]. Пов'язуючи емоційне переживання подій, що трапилися у новелі «Перший», можна уявити, що мова йде про ліричного героя, який потрапив на лікарняне ліжко, через біль та суїцидальні думки, його охопило безсоння. Образ «чорного kota» символізує погану прикмету «тим, хто встане раніше за всіх» [4, с. 156]. Оригінальним є невизначено-особовий образ, який авторка називає «хтось» [4, с. 156], і який можна пов'язати із символічним образом смерті: «Хтось до скла притулившись обличчям, / За незримим віконцем стоїть» [4, с. 156].

Підсумовуючи аналіз поезій, необхідно звернути увагу на їх жанрові характеристики. Поезія «В житті існує зовсім інший берег», представлена після повісті «Симбалайн», як ми уже наголошували, є сонетом. Інші чотири поезії доцільно охарактеризувати як елегії, їм притаманні «настрої журби, смутку... звучить скарга на життєві негаразди, містяться гіркі роздуми про швидкоплинність людського життя» [10, с. 77]. Елегія як жанр має свою специфіку та й не усі сумні твори слід вважати елегіями. Проте в зазначених поезіях Є. Кононенко смуток, меланхолія, журба простежуються на концептуальному рівні. Смуток письменниці є результатом усвідомлення певних закономірностей дійсності, що виявляють себе в протиріччях між життям і смертю, добром і злом, вірністю і зрадою. До речі, власне поняття «елегія» Євгенія Кононенко повсякчас використовує при називанні новелістичних творів. Можна згадати такі новели, як: «Елегія про старість» (збірка «Новели для нецілованих дівчат»), «Телефонна елегія» (збірка «Книгарня «ШОК»»), «Київська елегія» (збірка «Три світи»). Усе це наштовхує на думку, щодо не випадковості такого жанрового визначення ліричних творів. Бо так можна охарактеризувати і самі новели збірки «Симбалайн», а саме: «Кулон з мадонною», «Життя – театр...», «Перший». Зазначені твори викликають смуток, журбу, сум. Тому можна вести мову про жанр елегійної новели у збірці.

Висновки. Збірка Євгенії Кононенко «Симбалайн» є поліжанровою та поліпроблемною. У центрі уваги авторки перебуває українська жінка (іноді – чоловік), з її прагненнями до свободи, самореалізації, щастя. Домінуючим у книзі є жанр елегійної новели, оскільки основна мета письменниці – сконцентрувати увагу на зображенні внутрішнього світу персонажів в одному епізоді, розкрити їх переживання та настрої, які, як правило, викликають смуток. Новаційними є й авторські жанрові моделі повістей «Симбалайн» (лірична інтелектуально-психологічна повість) та «Альбіна» (соціально-психологічна повість сповідального типу з елементами кримінально-детективного жанру). Загалом збірка позначена оригінальністю та новаторством на жанрово-композиційному рівнях та дає уявлення про тенденції розвитку сучасної української літератури.

Література:

1. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства: монографія. Львів : ПАІС, 2005. 368 с.
2. Бовсунівська Т. Теорія літературних жанрів: жанрова парадигма сучасного зарубіжного роману. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2009. 519 с.

3. Зборовська Н. Феміністичний триптих Євгенії Кононенко в контексті загальноукраїнської проблематики. *Слово і Час*. 2005. № 6. С. 57–68.
4. Кононенко Є. Симбалайн. Повість, новели, поезії. Львів : Кальварія, 2015. 160 с.
5. Фашенко В.В. У глибинах людського буття: літературознавчі студії. Одеса : Маяк, 2005. 546 с.
6. Авксентьєва Г. Творчість Є. Кононенко: жанрово-родовий аспект. *Сучасна філологія: актуальні наукові проблеми та шляхи вирішення*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (23–24 квітня 2021 р.). Одеса, 2021. С. 7–9.
7. Авксентьєва Г. Інтертекстуальні аспекти прози Є. Кононенко. *Проблеми сучасного літературознавства*: зб. наук. праць. Одеса, 2017. Вип. 24. С. 97–104.
8. Гурбанська А. Українська повість 60 – 80-х рр. ХХ ст.: проблеми жанру, генетичні джерела та художні доміанти. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер.: Філологічні науки*. Кіровоград, 2009. Вип. 85. С. 140–150.
9. Токмань Г. Літературні семінари про сучасну літературу: екзистенціально-діалогічне прочитання новел Василя Портяка і Євгенії Кононенко. *Токмань Г. Екзистенціально-діалогічне прочитання художнього тексту: вибрані студії*. Ніжин, 2016. С. 281–300.
10. Пахаренко В. Основи теорії літератури: навчально-методичний посібник. Київ : Генеза, 2009. 296 с.

Avksentieva G. Author genre models in Eugenia Kononenko's collection "Cymbaline"

Summary. The paper examines the genre specifics of Eugenia Kononenko's collection "Cymbaline". The scientists N. Kopistyanska, A. Gurbanska, V. Pakhareno characterize the genre features of the prose.

It was found out that the writer is quite attentive to the design and compilation of prose collections. It should be emphasized that it is about the analyzed collection. The collection "Cymbaline" include ten artistic texts the interpretation of which the author's genre definition of his novel, four novels and five poems were taken into account. Objection is caused by the first work of the book ("Cymbaline") it was proved that the specified text does not belong to the novel genre. It was determined that "Cymbaline" has a complicated structure, so it is a story by genre. In poetics sphere it is characterized by such features as lyricism, psychologism, intellectual protagonists. According to the genre variety "Cymbaline" is a lyrical intellectual-psychological story.

Special attention is paid to the story "Albina". It was shown the use of the author's form of lyrical appeal, the retrospective type of composition. It should be emphasized that in this text there are a number of secondary characters in addition to the protagonists. It was determined that "Albina" is a socio-psychological story by genre.

It is specially noted that the other prose works in the collection have features of the short story genre. They are characterized by such features as laconicism, a fragmentary dynamic plot, lyricism, and psychologism. The emotional sphere is represented by feelings of sadness and sorrow. These short stories are defined as elegiac.

In the composition of the collection epic texts alternate with lyrical texts. Lyrical texts are perceived as a philosophical epilogue to stories and short stories. Poetries are written in the genre of sonnet and elegy. Eugenia Kononenko's collection "Cymbaline" has searching and innovative character.

Key words: genre, story, short story, psychologism, elegy, sonnet.

*Aliseienko O. M.,**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of the English Language
for Non-Philological Specialties
Dnipro National University named after Oles Honchar*

ARTISTIC TIME IN I. MURDOCH'S NOVEL "THE NICE AND THE GOOD"

Summary. The article has been devoted to the analysis of artistic time in Iris Murdoch's novel "The Nice and The Good" (1968). The concepts of the writer have been considered. They uniquely combine Plato's ideas about one great Circle of Time, where the temporary time and eternal time are merged with the Neoplatonic concept of the substantiality of the time and with the existentialist temporality of individual "discrete moments", "states of consciousness". The novel demonstrates all types of time identified by the researchers of the theoretical concepts, objective time (time of the world), subjective time of perception of an individual, where there is time of consciousness, and time objectified by him. In "The Nice and The Good" there is no flow of time given in a "linear sequence of continuous events", but intermittent, although not fragmented, as in postmodernism. I. Murdoch's novel dominates with the "artistic real", as a kind of time that has no chronology, no beginning, no end, a wide "now" ("modernity"), where there is a "strong sequence", i.e. there is no sharp temporal disconnection of events, and there are elements of "closed time". "Modernity" in Murdoch's novel is a special layer of time that needs accurate dating, synthesizing various temporal aspects (household, psychological, existential, etc.). Artistic time in "The Nice and The Good" has pictorial-semantic, structural-compositional conceptual functions. In "The Nice and The Good" everyday life appears, where the "here" and "now" existence of the heroes is emphasized, the whole range of their personal preferences regarding "The Nice" and "The Good" is included. The bearers of time (besides obvious temporality) are characters, everyday life, and space. Murdoch's reminiscence of the Renaissance pastoral modality, where the ethical concept of time reigns, reaching the archetype of the "golden age", does not lead to a combination of different eras. The main flow of time in this novel mainly has a linear orientation, although there is also an interspersing of the past. Story time is based on pastoral temporality, genetically mythopoetic, but does not openly reveal its connection with this cultural code, as postmodernists suggest. Mythopoetic feelings of space and time in "The Nice and The Good" are present mimetically and metaphorically.

Key words: artistic time, temporality, existence, chronotop, space, modality.

The formulation of the problem. V. Toporov divides writers into two groups: the artistic consciousness of some of them is more directed towards space, and others towards time [1, p. 251]. Murdoch seems to belong to the first group, it is characterized by what J. Genette called "a kind of fascination with space" [2, p. 279]. Yu. M. Lotman believes that the artistic space is capable of expressing not only temporal, but also a wide variety of meaningful concepts [3, p. 252–293], this is also under consideration by the author

of "The Nice and The Good". It has long been noted that accurate dating very often appears in fantasy works to create the effect of authenticity [4, p. 205], Murdoch avoids it, preferring an indefinite chronological sense to the category "modernity". In "The Nice and The Good" Murdoch does not "play" with "chronos" as many postmodernists do [5, p. 50]. Her concept uniquely combines Plato's ideas about one large Circle of Time, where the temporal and eternal are merged [6, p. 43–50], with the Neoplatonic concept of the substantiality of time and with the existentialist temporality of individual "discrete moments", "states of consciousness" [7, p. 69]. The novel contains all types of time identified by E. Husserl: objective time (time of the world), subjective time of perception of an individual, where there is a time of consciousness, and time objectified by him [8, p. 124]. In "The Nice and The Good" there is no flow of time given in "a linear sequence of continuous events", it is discontinuous, although not fragmented "into a series of repeating present", as in postmodernism [9, p. 77]. In Murdoch, the "artistic present" [10, p. 211] dominates, as a kind of continuous time that has no chronology, no beginning, no end, a wide "now" ("modernity"), where there is a "strong consistency", using the term of V.I. Cherednichenko [11, p. 157], i.e. there is no sharp temporal disunity of events and there are elements of "closed time" [10, p. 214]. Murdoch's "modernity" is a special layer of time that does not need exact dating, synthesizing various temporal aspects (domestic, psychological, existential, etc.).

The aim of the article is to analyze the time aspect in the novel written by a British writer Iris Murdoch "The Nice and The Good". Artistic time in "The Nice and The Good" has figurative and semantic, structural and compositional as well as conceptual functions. Murdoch, like other novelists of the twentieth century, describes the temporal reality of consciousness, where all three modes of time are present [12, p. 24]. She prefers fixing natural, "meteorological" temporality, although she also uses archetypal ideas about time, internally correlates "temporal and eternal". In "The Nice and The Good" everyday life appears, where the "here" and "now" of the characters are accentuated, the whole range of their personal preferences in relation to "The Nice" and "The Good" is included.

The bearers of time (besides the obvious temporality) are the characters, everyday life, space. Murdoch's echo with the Renaissance pastoral modality, where the ethical concept of time dominates, going back to the archetype of the "golden age", does not lead to the combination of different eras. In "The Nice and The Good" the English post-war modernity appears, endowed with temporal signs, but at the same time, through it, in the feelings and behavior of the characters, the eternal human desire for "The Nice" and "The Good" appears.

The presentation of the main material. Time in Murdoch's novel, echoing the mythopoetic "chronos" of the pastoral chronotope of the good spring/summer, is not exactly chronologically indicated, as in most of her other novels, which decisively distinguishing her, for example, from the poetics of the novel by W. Woolf "The Waves" (1933) with his exact dating. The time of the first "Neoplatonic" novel is related to the post-war reality of England through hidden temporality (memories of Willy's stay in the Nazi camp, mentioning the time of building a house, such everyday details as an abundance of cars in the streets of the capital, fascination with occult phenomena, etc.).

The action of the novel takes place in a rather amorphous socio-historical temporality, but the natural time, summer, appears in all its precise signs. In other novels of this writer, the season is not only astronomical, "meteorological" (rain, fog, cold) – for example, late autumn, winter in "The Time of the Angels", autumn in "The Bell") but also evaluative and metaphorical, psychological: it creates the general atmosphere of the work and corresponds to the psychological mood of the characters.

The time frame of "The Nice and The Good" is the natural time of the middle of summer without rains and cloudiness as a kind of almost unchanged temporality, although the plot time of the novel moves in the sequence of events. Socio-historical time can be determined approximately and indirectly: Mary visits the house "immediately built after the war" [13, p. 142], where she spent four years with her husband, it is noted that she lived with her son in Dorset for several years [13, p. 19]. Murdoch is almost not interested in historical time in its clear chronological dimension, since she constantly strives to reveal something primordial eternal, inherent in human nature, therefore historical determinism is not included in the circle of her artistic concerns.

She shares the Platonic category of temporality as the presence of the eternal in the temporal, conveys "duration" (according to Bergson) as a kind of eventful movement in the minds of the characters [14, p. 50–159], while stopping, like the existentialists, at separate temporal moments. But her artistic consciousness (which coincides with the Platonic way of thinking) is focused on the category of space, which she temporalizes. The novelist is interested precisely in existential, and not in socio-historical time. Murdoch believes that a person's "special life story" is important, as one of the heroines of the novel "The Sandcastle" (1957) formulates the idea.

The background of the characters is given fragmentarily, often through their own subjective memories: the writer focuses her attention on a certain time period in the lives of the characters, which are of great importance for their existence. But this period, "a segment of life" is not given in a strictly temporal dimension, although it is marked by a certain kind of eventfulness in a short period of time: in the group of novels with Gothic modality, this is most often the situation of "arrival-departure" within a clearly defined space ("The Bell", "The Unicorn", "The Time of the Angels"). In novels with a pastoral modality, psychological events prevail, the history of feelings, relationships between characters (they are also important for "gothic" works, but they are subordinate to the event layer, the motive for changing space). The main artistic time in "The Nice and The Good" appears as "real narrative" (Genette), adequate to real time, but (like the author of "Nausea") "indifferent enough to the flow of historical time" [15, p. 40]. And the past, as in the novel by

Sartre, who does not want to separate the past and the present [12, p. 86], is given fragmentarily in the sphere of the character's consciousness as separate memories, "temporal moments" (Merleau-Ponty).

However, Murdoch, with a system of characters of different ages (children, teenagers, mature people, old people), embodies temporality as an eternal property of being, which is also concentrated in natural time, which dominates in "The Nice and The Good". Time in her novel moves both at the level of the sequence of events, and at the level of fixations of days, time of day, etc. But everything is given within the framework of the existential time of individuals, not directly and completely correlated with the socio-historical time. Murdoch is not interested in the past – the "taken place" time, but in the developing of the real "present-time-plot" of the novel.

If the character of "Nausea" makes the category of time the subject of his reflection, discovers "the true nature of the present", comes to the conclusion that "the past does not exist, that there is no meaning, there is no conditioning, causality – the world is absurd" [15, p. 41], the characters of "The Nice and The Good" do not think about the time as an abstract category, they are absorbed in their momentary concerns, which, however, are correlated with the eternal problems of Love, Goodness, Truth – ethical and philosophical categories of human existence as such. Murdoch (unlike Sartre) comprehends not the philosophical category of time, but the eternal ethical, philosophical and existential problems (Goodness-Love).

For the author of "The Nice and The Good" matters natural time, marked by an eternal natural cycle, weather specifics of the season, meteorological features of England (rain, fog – transitional states of natural life), which are metaphorized, expressing the attitude of the characters ("autumn of the soul", rainy, fog – the motive of fatigue, emotional depression, burdensomeness, disappointment of the characters, the disharmony of nature is a mirror of their troubles, but sunshine brings goodness and joy).

In the first Neoplatonic novel, there are neither natural disasters nor a raging sea: natural harmony reigns in the suburban locus of summer Dorset. In "The Nice and The Good", as noted, a chronotope arises that is close to the pastoral, where "locus amoenus" is always correlated with "eternal spring" or "eternal summer" with its blessed sun. However, in the novel "midsummer" is named [13, ch. 12, 16], i.e. a certain temporal clarification was introduced, pointing to a temporal metaphor in the concept of "eternal summer", which removes the element of temporal conventionality inherent in pastoral modality.

The sun is constantly mentioned – the most typical natural attribute of summer, in which there is also its archetypal semantics of the source of life, light, etc., and the important Plato mythologeme – the Sun – the Good, about which I. Murdoch, as already been mentioned, wrote in a special article. Existential temporality is fixed not only through natural, but also through biological time – the age of the characters of the novel is indicated: Jessica is 28, but she looks 18 [13, p. 26], Barbara – 14, Pierce – 15, Ducane – 43, twins – 9, etc. It is more important for a writer to gather, in the space of her novel, people of different ages, gender, nationalities and socio-professional group, family status, which contributes to the creation of, within the framework of the "small" chronotope of Octavian's "estate" in Dorset, the "model" of the "House of Being", if we use the notion of G.D. Gachev [16, p. 198–227].

In the novel, time develops in a linear sequence of days in the flow of the present [13, ch. 1–40], but in some chapters the past appears as a general summary background of the characters, for example, Mary and Pierce before they appeared in Octavian's house [13, ch.2], separate references are introduced about Theodore's past life in Delhi [13, ch. 2], information is given about the past relationships of Jessica and Ducane [13, ch. 3], Paula and Eric Sears [13, ch. 5], there is a description of Ducane's first meeting with Willy [13, ch. 6], Jessica's past life [13, ch. 9], there are Willy's stories about his distant past [13, ch. 19], Mary about Alistair's death [13, ch. 25], Biranne about Radeechy and his wife [13, ch. 28], Paula's story to Ducane about the past [13, ch. 33]. In such an organization of narrativity in this novel, where the movement of plot time is stopped by the narration about the past, one can see the transformed genetic traces of the narrative structure inherent in the pastoral novels of the Renaissance, in which the "love stories" of the characters (their past) are included as independent "inserted short stories" into the novel presented in the narrative present.

In "The Nice and The Good" these background stories are very short, fragmentary, not separated into autonomous narrative and genre units, as in a pastoral novel, where they take up more space than the central plot, where "the narration in narration" was the main principle of unifying the past with the synchronous novel temporality. The past in "The Nice and The Good" is devoid of descriptions of biographical events, connected with "love stories": Mary recalls the appearance of Willy in her life [13, ch. 10], restores the "story" of his relationship with Pierce [13, ch. 17], as well as his four years of married life with Alistair [13, ch. 17]; Paula reminisces about Eric and Richard [13, ch. 14, 17].

The time of memories is associated with a rather distant past existence of these characters. Nevertheless, there is also the recent past: Ducane recalls the events of the day before [13, ch. 13], Jessica – about a recent proposal to visit Ducane's house [13, ch. 17], Ducane recalls the evening before [13, ch. 22], dinner with Willy [13, ch. 24], analyzes his recent visit to the basement-chapel of Radeechy [13, ch. 28] and associatively reflects on past events in connection with their invasion of the present (Jessica's letter, McGrath's call) [13, ch. 31], Mary's analysis of her feelings after the incident in the cave is also introduced [13, ch. 39], i.e. the past time is stratified as an existential time that has happened a long time ago, appears in the "present" time of the characters' consciousness. Thus, it has a double artistic and informative function: the past of the characters' feelings is introduced ("love story") and at the same time their psychological characteristics are created, which corresponds to neither everyday life nor psychological, not socio-historical, namely, existential time as a kind of concept of the relationship between the world and man. Future is less represented in the novel: it is drawn in the imagination of Kate and Mary [13, ch.14], but it is not realized.

The historical past (not events, but the realities of the era) appears only in the temporal consciousness of the characters as cultural details: this is a comparison of Mary's appearance with a Victorian governess [13, p. 18], a reference to the recipe for cooking eggs in Ancient Greece [13, p. 38], a note about that the old church was built in the 18th century. Each character seems to live in the time of "his" existence, but the intersection with the time of the life of the "other" affects him (the "regrouping" of love couples).

The mention of the war speaks of a closer socio-historical time: the house was built "immediately after the war" [13, p. 143], it also appears in Willy's memoirs about the concentration camp, where he betrayed a comrade [13, p. 354], there is also an allusion to the "colonial past" of England – Delhi in Theo's memoirs [13, ch. 2], where his encroachments on the newcomer led him to commit suicide [13, p. 358–359]. There are also "material", "objectified" signs of the past "cultural" time in the novel: these are the ancient works of Homer read by the characters, the text of the Catullus poem, the work of Propertius, which Willy explores, references to Renaissance artists (Titian, Bronzino), about the creations of painting and music of the New Age (Renoir, Mozart, etc.).

These "monuments" of the culture of the past are actualized in the minds of the characters of the twentieth century, characterize their spirituality, testify the influence of the culture of the past on them, which is so important for the "culturological" creative thinking of Murdoch herself. All three modes of time – past-present-future, where the present dominates, are most of all connected with the theme of Love, with the "story" of the true and imaginary feelings of the characters, their discovery of "true" love, which implements the central ideological core of "The Nice and The Good". Temporality in "The Nice and The Good" is represented by a system of universal temporal marks: "now", "before", "after", "earlier", "later", "long", "not long", "sometime" [17, p. 141] included in the "lasting present", differentiating it.

If "recurrence" (the modal word "always", "often") appears extremely rarely in the text of the novel [13, p. 24, 168, 232], the modal, temporal adverb "suddenly", conveying the main Murdochian concept of time as "unexpected", is used very often, fixing the unexpectedness of emotions, thoughts, conclusions or external movements, gestures and events. With the help of the adverb "suddenly", which captures the unexpected, the violation of the usual flow of time, the specificity of Murdoch's understanding of psychological, intellectual and emotional processes, the combination of logical and illogical principles in them, conveying the real complexity of the process of human emotions and thoughts, is conveyed. "Suddenly" – this word-sign – attracts the reader's attention, conveys the dynamics of the development of spiritual processes in Murdoch's characters, fraught with surprises, which the writer loves so much. She refuses to consistently apply the principle of determinism in describing the psychology of her characters, often introducing, not motivated by the logic of internal movement, their thoughts, feelings, experiences. Her "suddenly" testifies, although not a complete rejection of the identification of cause-and-effect relationships in the spiritual life of the characters, but does not reduce it all to them, widely allowing the "surprise" expressed by the adverb "suddenly".

The main flow of time in this novel is mainly linear, although, as mentioned, there are also inclusions of the past. Plot time is based on pastoral temporality, genetically mythopoetic, but does not openly reveal its connection with this cultural code, as postmodernists suggest doing [18, p. 167]. The mythopoetic sense of space-time, according to Cassirer, "always proceeds from the opposition of day and night, light and darkness" [19, p. 222], which are present mimetically and metaphorically in "The Nice and The Good".

Rather calm movement of temporality in the novel is interrupted only once by "catastrophic" time, where its course acquires a special meaning for the captive characters of the grotto-cave, waiting for the destructive tide, the natural time of which is

constantly and fixed, and not chaotically. The abundance of the use of the temporary adverb "suddenly" gives the general flow of "non-catastrophic" time a special dynamics and internal tension. In Murdoch's philosophy of time, there are points of contact with the concepts of Heidegger, on which the writer relies (or echoes), in particular, with his interpretation of time as an important attribute of being, human existence. Fixation of the flow of time (in different segments – minutes, hours, days) is constantly present, contributing to the movement of plot time, the development of narration.

The novel is dominated by natural and everyday time: a hot summer day is celebrated [13, ch. 1, 9, 10, 17, 19, 22, 33, 34, 35], morning [13, ch. 38], evening [13, ch. 13, 16, 21, 24, 27, 37, 39, 40], night [13, ch. 29, 36]. This is the predominance of the day and the sun (with its hidden archetypal and actually Platonic meaning), where even when indicating the evening, either the sunset is fixed [13, ch. 21], or a "sunny evening" is celebrated [13, ch. 39] – the weather grace of a country house and a natural locus in Dorset, creating a kind of light pastoral flavor.

Household time is given as leisure time: Saturday [13, ch. 4, 11, 31], Friday [13, ch. 30], lunch time [13, ch. 12, 17, 31]. Smaller and more accurate time intervals are recorded in the extreme situation of "adventure" in a cave, where life and death depend on time: 40 minutes, 15 minutes [13, p. 298]. There is also a material "sign" of time – hours. Ducane hears the ticking of the clock in Biranne's house [13, p. 202], looks at his watch [13, p. 300]; Barbara's gift to Octavian is also mentioned – a cuckoo clock [13, p. 65] as a reminder of the fleeting time of human existence.

But in general, the lifestyle of the characters living in Dorset, in "restful idleness" is subject to natural temporality, they do not follow the exact time, staying and fitting into the blissful calmness of the cycle of natural rhythms of time – day and night, which unites people with nature, by no means not openly hostile, as in "The Unicorn", or "unfriendly" because of its fogs, rains, nights, as in "The Time of the Angels". The "signs" of history, which appear in the depiction of houses and structures in "The Bell", "The Unicorn" and even "The Unofficial Rose", are almost absent in "The Nice and The Good". The time of the creation of the church and the old cemetery is mentioned – the 18th century, however, their sacredness, as it were, bears the stamp of eternity, although the heroes of "The Nice and The Good" do not specifically think about this, absorbed in their earthly concerns, problems of love, friendship, morality in general (for example, the choice of actions in relation to the blackmailer, the right to judge Radeechy, attitude towards Willy's past, who betrayed people, etc.). The present in its dynamics of the relationship of the "I" to the "other" has axiological significance, as Sartre also believed, but Murdoch does not at all reject, like a French writer-philosopher, the significance of the past, showing both the role of the memories of his characters and the role of the immortal past in the motif of the picture Bronzino.

The philosophical aspect of "eternal" time arises in connection with its interpretation, where allegorical Time appears in the pictorial space as the enemy of Love. If the Mannerist artist interprets time as an anti-aesthetic and negatively frightening category (the ugly Old Man), which threatens the Beautiful and Love, Murdoch's Time, correlated with Nature, given on the scale of a small temporal period, an "episode" in the life of the heroes of the novel, appears as one important but not hostile existential components of her novels. It is saturated with a general optimistic atmosphere of "good nature", close to pastoral, in which people appear who strive for the Good.

Conclusions. In this general picture of the world, time turns out to be a "blissful" factor, because time helps to clarify the intricate "love stories", helps the characters find true love, having gone through mistakes and delusions. Not the destruction of ties between people, which prevails in a number of Murdoch's novels of the 1960s, but the acquisition of bonds of love and friendship distinguishes "The Nice and The Good". The writer does not share the interpretation of Time in Bronzino's painting, but echoes the idea of a good "triumph of time" in Greene's pastoralized novel "Pandosto, or the Triumph of Time".

The original parameters of the artistic world of "The Nice and The Good" are internally figuratively correlated with the Platonic ideas and polemically opposed to Sartre's "picture of the world", echoing the pastoral transtext, but outwardly lifelike: the poetics of mimesis hides intertextuality. Murdoch refuses the demonstrative conventionality of the genre of the classical philosophical novel (Voltaire, Swift, etc.), although, as the great creators of the genre, she gives an important conceptual meaning to spatio-temporal relations.

At the same time, artistic space and time not only create a "continuum", but gravitate towards a kind of intergrowth – to the chronotope in Bakhtin's sense, it has a certain similarity, but not a complete coincidence with the genetic source – with the pastoral chronotope of the "good place" and "good natural time" – "an idyllic chronotope" (Bakhtin). The artistic time-space of "The Nice and The Good" is conditionally a prerequisite for an optimistic solution to the problems of the novel related to the humanistic concept of man.

However critically Murdoch denied the influence of Sartre on her, bravely arguing with him, appealing to the shadow of Plato, traces of his influence – even in the form of polemics – are very noticeable. The author of "The Nice and The Good" objectively shares, artistically embodying in his novels, the humanistic thought of Sartre, expressed in 1965, that "there is a man, his existence in the world...man is the depth of this world, and the world is in his depth..." [12, p. 291]. Erich Fromm wrote: "In the nineteenth century the problem was that God was dead; in the twentieth century it lies in the fact that a person has died" [20, p. 101].

Murdoch, with his work, seeks to resist popular varieties of "ethical relativism" and, in contrast to them, puts forward the idea of high moral demands on a person in the spirit of Kant's "categorical imperative" [21, p. 107]. Considering that it is extremely difficult to overcome oneself, to reject egoism [22, p. 219], the author of "The Nice and The Good" models the world of people who are able to move towards the Good and unselfish Love, giving "The Nice".

In conjugation of the main concepts of the novel, Platonic dialectics emerges, about which G. Deleuze said that "this is not a dialectics of opposites or contradictions, but a dialectics of "rivalry" [23, p. 226]. The entire artistic logic of this Neoplatonic novel Murdoch emphasizes not as a confrontation between "The Nice" and "The Good", but their "rivalry", fraught with coexistence, she wants to inspire hope in the possibility of the triumph of Good in a world saturated with Evil.

References:

1. Топоров В.Н. Пространство и текст. Текст: Семантика и структура. М.: Наука, 1983. С. 227–385.
2. Женетт Ж. Риторика и образование. Ж. Женетт Фигуры. В 2х томах. М.: Изд-во им. Сабашниковых, 1998. Т.1. С. 263–278.

3. Лотман Ю.М. В школе поэтического слова: Пушкин, Лермонтов, Гоголь. М.: Просвещение, 1988. С. 252–299.
4. Молчанов В.В. Время как прием мистификации читателя в современной западноевропейской литературе. Ритм. Пространство и время в литературе и искусстве. Отв.ред. Б.Ф.Егоров. Л.: Наука, 1974. С. 200–209.
5. Лейтес Н.С. Положение человека и художественное время в современном романе. Пространство и время в литературе и искусстве. Даугавпилс: Изд. Дауг. пед. ин-та, 1987. С. 50–51.
6. Трубников Н.Н. Время человеческого бытия. М.: Наука, 1987. 255 с.
7. Merleau-Ponty M. La roman et la methaphisique. Merleau-Ponty M. Sens et non-sens. P., 1948. 217 p.
8. Гуссерль Э. Лекции по феноменологии внутреннего сознания времени (1928). Э.Гуссерль Собр. Соч. М.: Логос, 1994. Т. 1. 62 с.
9. Джеймисон Ф. Постмодернизм и общество потребления. Логос, 2000. №4 (25). М.: Дом интеллектуальной книги. С. 63–77.
10. Лихачёв Д.С. Поэтика древнерусской литературы (IVгл). 2-е изд. доп. Л.: Наука, 1979. 372 с.
11. Чердниченко В.И. Художественная специфика временных отношений в литературном произведении. Контекст1987. М.: Наука, 1988. С. 140–174.
12. Уорф Б.Л. Отношение норм мышления и поведения к языку. Новое в лингвистике. Сб.статей. Пер. с англ. и франц. М.: Изд. Иностран.лит., 1960. Вып. 1. 463 с.
13. Murdoch I. The Nice and The Good. G.B.: Chatto&Windus, 1968. 362 p.
14. Бергсон А. Опыт о непосредственных данных сознания (Время и свобода воли, 1889). А.Бергсон Собр. Соч. В 4х томах. М., 1992. Т.1. С. 50–105.
15. Андреев Л. Жан-Поль Сартр. Свободное сознание и XX век. М.: Моск.рабочий, 1994. 333 с.
16. Гачев Г.Д. Европейские образы Пространства-Времени. Культура, человек и картина мира. М.: Наука, 1987. С. 198–227.
17. Вежицкая А. Семантические универсалии и описания языков. М.: Наука, 1999. 267 с.
18. Нефагина Г.Л. Постмодернизм. Г.Л.Нефагина Русская проза второй половины 80х-начала 90х годов XX века. Минск: Экономпресс, 1998. С. 151–191.
19. Cassirer E. Philosophy of Symbolic Forms. New Haven. 1943. Vol. 2. 324 p.
20. Fromm E. The dogma of Christ and other essays on religion, psychology and culture. N.Y., 1964. 321 p.
21. Бильк Н.Д. Искусство и художник в английском реалистическом романе (1950-1980). Литература Англии. XX век. Под ред. К.А Шаховой. Киев: Вицц.шк., 1987. С. 90–117.
22. Stubb S.P. Two Contemporary Views of Fiction: Iris Murdoch and Muriel Spark. English. 1974. Vol. 23. №117.
23. Делёз Ж. Платон и симулякр. Интенциональная интертекстуальность. Философская мысль Франции XX века. Томск: Изд. Водолей, 1998. С. 225–240.

Алісєнко О.М. Художній час в романі А. Мердок “Приємне і Благє”

Анотація. Статтю присвячено аналізу художнього часу в романі Айрис Мердок “Приємне і Благє” (1968). Розглядаються концепції письменниці, де своєрідно поєднуються уявлення Платона про одне велике Коло Часу, де злиті тимчасове та вічне з неоплатонічною концепцією субстанціальності часу та з екзистенціалістською темпоральністю окремих “дискретних миттєвостей”, “станів свідомості”. Роман демонструє всі типи часу, виділені дослідниками теоретичних концептів, об’єктивний час (час світу), суб’єктивний час сприйняття індивіда, де є час свідомості, та об’єктивований ним час. У “Приємному і Благому” немає потоку часу, даного в “лінійній послідовності безперервних подій”, але переривчасто, хоч і не фрагментовано, як у постмодернізмі. У Мердок домінує “художнє справжнє”, як якийсь час, що не має ні хронології, ні початку, ні кінця, широке “зараз” (“сучасність”), де є “сильна послідовність”, тобто, немає різкої темпоральної роз’єднаності подій, і є елементи “закритого часу”. “Сучасність” у Мердок – особливий пласт часу, який потребує точного датування, синтезуючи у собі різні темпоральні аспекти (побутові, психологічні, екзистенційні та інші.). Художній час у “Приємному і Благому” має образотворче-семантичну, структурно-композиційно концептуальну функції. У “Приємному та Благому” постає повсякденність, де акцентовані “тут” і “зараз” буття героїв, включається весь спектр їх особистісних переваг щодо “Приємного” та “Благого”. Носіями часу (крім явної темпоральності) виступають герої, побут, простір. Мердоківська переключка з ренесансною пасторальною модальністю, де панує етична концепція часу, сягаючи архетипу “золотого століття”, не веде до поєднання різних епох. Магістральна течія часу в цьому романі, в основному, має лінійну спрямованість, хоча виникає і вкраплення минулого. Час сюжетний ґрунтується на пасторальній темпоральності, генетично міфопоетичній, але відкрито не виявляє свого зв’язку з цим культурним кодом, як пропонують робити постмодерністи. Міфопоетичні почуття простору-часу в “Приємному і Благому” присутні міметично та метафорично.

Ключові слова: художній час, темпоральність, екзистенція, хронотоп, простір, модальність.

*Бовкунова О. В.,**orcid.org/0000-0003-3302-1946-4748**викладач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей
Дніпровського національного університету*

ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ ЖАНРУ НОВОЄВРОПЕЙСЬКОГО РОМАНУ: РИТОРИЧНА ТА ПОЕТИКО-ЛІТЕРАТУРНА ТРАДИЦІЯ

Анотація. Вирізнення самої ідеї жанру новоевропейського роману (звичайно, без уживання пізнішого терміну), відбувається в час становлення новоевропейської літературної доби на зламі двох словесних традицій: риторичного та, власне, літературного, поетичного (у строгому значенні слова): відбувається синтез того, що, починаючи від Нового часу, ми розумітимемо під поняттям літератури як певної цілісної системи. У центрі цих естетичних пошуків знаходиться творчість англійських авторів-єлизаветинців, насамперед сера Філіпа Сідні та авторів його кола (ареопагітів). Розмірковуючи над природою поезії, її можливостями, намагаючись розширити ареал літератури, вони працюють над можливістю художнього поєднання досвіду використання риторичного слова та поетичного мистецтва – результатом якого, через десятиліття стане народження жанру новоевропейського роману.

Розгляд історико- й теоретико-літературних спостережень щодо генези романного жанру на перехресті риторичної та поетико-літературної традиції (у загальних рисах) і є метою представленої розвідки. Узагальнення певних аспектів літературознавчої думки щодо риторичної природи романного жанру дозволить глибше й точніше зрозуміти місце творчості Філіпа Сідні, зокрема його роману «Аркадія», в літературній системі, яка складається в єлизаветинській культурі, та значущість його теоретичного й поетичного доробку в подальшій літературній традиції.

Окремо варто відзначити зростаючий інтерес до проблем взаємодії різних пластів художнього і реального часу, завданням, яким підкоряється творчість історика і поета. Простежено певну динаміку протиріч між прихильниками орієнтації на звід абстрактних граматичних правил і прихильниками наслідування конкретним літературним зразкам, які велися саме на етапі становлення жанру новоевропейського роману.

Також в статті акцентовано, що суперечки наприкінці Відродження велися, по суті, про те, що вважати жанровою необхідністю і де проходять її «кордони». Версія, що особисте і безособове в поезії повинні бути розділені, перебуває поза сумнівом.

В ході дослідження визначається поєднання поетики стилю і поетики жанру, яке визначає своєрідність пізно-ренесансного художнього мислення.

Важливо зазначити, що з цього часу (тобто, з 1550 року) головною категорією літературної рефлексії стає категорія жанру, яка, на наш погляд, набуває трансформації свого змісту у співвіднесенні саме із категорією автора. Всі відомі нормативні поетики Відродження, які з'явилися після 1550 року, орієнтуються насамперед на осмислення природи жанру і на створення універсальної жанрової системи літератури, але при цьому стверджують її історичну змінність, пов'язану із прагненням митців до оригінальної самореалізації.

В процесі дослідження доцільно зазначити, що жанрова організація є історично змінною, а основним чинником її трансформації виступає розуміння співвіднесеності ідеального та реального, визначальне для творчого самоздійснення людини. Таким чином, „розхитується” нормативність традиціоналістських жанрових моделей, що створює підґрунтя для маньєристичних експериментів у цій царині і барокового прагнення до включення всіх існуючих і потенційних жанрів у єдину систему.

Отже, в період Високого Відродження домінантною категорією літературної рефлексії стає жанр, переглядається універсальність естетичного жанрового канону і позначається перехід від категорії жанрового канону до категорії жанрового закону. Це свідчить про те, що правила створення текстів, орієнтованих на конкретику, змінюються знанням загальних закономірностей складання художніх творів.

Теорія та практика літературознавчих студій останніх десятиліть, як зарубіжна (англо-американська й французька традиції), так і українська демонструють неможливість існування науки про літературу *per se*, натомість вказують на плідність її «роботи» в системі гуманітарного знання. Історики літератури, які вивчають мистецтво доби пізнього Середньовіччя та Ренесансу (або ж ранньомодерної доби, за традиційним визначенням школи «нового історизму»), завжди приділяли увагу саме такому розумінню сутності літературного процесу, адже саме в цей час відбувається, власне, народження витоків новоевропейської літератури, становлення її як системи, зокрема, як системи жанрів.

Ключові слова: роман, романна традиція, риторика, поетика, літературний канон, Філіп Сідні.

Особливий аспект формування ренесансної поетики жанру становить введення у сферу літературної рефлексії жанру роману. Літературні теоретики Чінквеченто розпочинають осмислення його сутності у ході дискусії навколо творів М.Боярдо «Закоханий Роланд» і Л. Аріосто «Несамовитий Роланд», які були спробою поєднання жанрових моделей епосу та лицарського роману.

У процесі їх осмислення з'являються перші зразки теоретичного освоєння романного жанру. Це трактат «Романи» (Пінья), «Послання до Пінья» Джиральді Чінціо, «Роздуми про створення романів» Джиральді Чінціо, написані у 1550 р. У цих творах роман постає як жанр, який, по-перше, прославляє ідею лицарства, а по-друге, побудований на основі естетичного принципу множинності і різноманітності. Л. П. Привалова у своєму підручнику «Актуальні аспекти вивчення англійського роману шзнього Відродження» зазначає, що відмінність у поглядах теоретиків полягає в тому, що Джиральді Чінціо розглядає роман як сучасну історичну трансформацію епосу, а його учень Пінья

стверджує, що роман – це наступник епосу [1, с. 27]. Відтак протилежними шляхами автори цих літературно-теоретичних досвідів доходять думки, що жанрова організація є історично змінною, а основним чинником її трансформації виступає розуміння співвіднесеності ідеального та реального, визначальне для творчого самоздійснення людини. Таким чином, «розхитується» нормативність традиціоналістських жанрових моделей, що створює підґрунтя для маньєристичних експериментів у цій царині і барокового прагнення до включення всіх існуючих і потенційних жанрів у єдину систему.

Наприкінці XV в., коли інтерес до стилістичних проблем спадає, на перший план висувається категорія жанру. І стиль розуміється в першу чергу як жанровий розмежовувач. Вважалося, що автор виражає себе в першу чергу через жанр. Звідси відомий протейзм письменників Відродження: Аретіно, Боккаччо, Маргарита Наварська, Еразм Роттердамський у різних жанрах постають як би різними індивідуальностями. Процес висування жанру в якості провідної поетологічної категорії епохи завершується в цілому до середини XVI в. Його підсумки знаходять висвітлення в теоретичній свідомості літератури: тріумфальне відродження аристотелівської поетики з підкресленням у ній саме жанрової домінантності; поширення її уроків на досвід сучасності (Робортелло, Скалігер, Кастельветро); падіння престижу гораціанської філології з її переважно стильовими класифікаціями; вихід до осмислення жанрової естетики як всеосяжної й абсолютної норми. Отже, саме жанровий імператив постає в джерелі реставрації трагедії, комедії, героїчного епосу: антиномізуюча установка підтримується тут потребою в створенні таких жанрових структур, які б самі по собі визначали і кордони авторської волі, і діапазон стильових рішень.

Отже, у період Високого Відродження домінантною категорією літературної рефлексії стає жанр, переглядається універсальність естетичного жанрового канону і позначається перехід від категорії жанрового канону до категорії жанрового закону. Це значить, що правила створення текстів, орієнтованих на конкретику, змінюються знанням загальних закономірностей складання художніх творів.

У період пізнього Відродження переосмислення ренесансних ідеалів відображається і у сфері літературної рефлексії і виявляється, зокрема, у зміні об'єктів рефлексії: інтерес до творів Аристотеля змінюється інтересом до творів Платона і до традиції платонізму і неоплатонізму взагалі. На цьому підґрунті відбувається становлення естетики маньєризму, у ході якого формуються і зразки пізньоренесансної літературної рефлексії. Один із перших теоретичних маніфестів маньєризму – трактат Ф. Сідні «Захист поезії» (близько 1583 р., виданий 1595 р.). Свій досвід осмислення мистецтва слова Ф. Сідні починає з того, що визначає мету поезії як єдність навчання і усолодження. На думку теоретика, вона здійснюється за допомогою наслідування. При цьому Сідні говорить: «Поет наслідує ті ідеї, які створює, подібно Богу, своїм власним розумом» [2, с. 21]. У своєму наслідуванні Творця митець також творить дійсність, але ця дійсність дуже своєрідна, вона художня. І ця нова, створена поетом, природа перевершує справжню природу, тобто дійсність земну. У цьому ж трактаті Ф. Сідні пропонує розгорнуту жанрологію, яку будується на поєднанні змістовних і формальних критеріїв й ілюструється не лише античними, а й сучасними йому творами. Відтак, поряд із виявленням основного принципу маньєристичної естетики – ствердження

пріоритету мистецтва над природою – позначається і спрямованість на поєднання різних початків літературної творчості, притаманна художньому мисленню бароко.

Незважаючи на традиційне упередження проти риторики, значною мірою подолане в останні роки завдяки плідним досвідам створення історичних типологій художньої свідомості, здійснюються спроби визначення ролі риторичного слова в генезі «неканонічних» жанрів, насамперед роману. Спектр підходів щодо цієї проблеми досить широкий, що обумовлено і багаторівневістю самої риторичної доктрини (це виявляється як при її синхронічній, так і діахронічній класифікації), з якої як основний об'єкт уваги виділяються, як правило, один або кілька елементів: риторичний структурний принцип, риторичні жанри і риторичне слово, риторичне слово і його функція, – так і різною ціннісною орієнтацією стосовно риторики, пов'язаною, як представляється, з літературознавчим стереотипом її неприйняття (а іноді і протиставлення поезії) і з недостатнім рівнем її вивченості в сучасній науці.

Так, Л. Я. Потьомкіна, розглядаючи процес становлення античної модифікації романного жанру у своїй праці «До питання про жанрову природу романів Ф. Сідні», припускає, що його структурний "стрижень" запозичений з риторики, являє собою принцип "контроверси", тобто певного недозволеного положення, душевного стану, що залишається до кінця проблематичним [3]. Однак, обмовляючи тільки взаємозв'язок цього принципу з іншим найважливішим аспектом античного роману – його багатоплановістю, що виражається, у різноманітті його епізодів, не акцентується увага на функціональність контроверси в цьому історичному різновиді романного жанру.

Роль риторики в античному романі доцільно було б розглядати трохи в іншому аспекті – не самої романної функціональності, а ступеня адекватності риторичних форм романному змістові. «Судово-юридичний» (тобто трохи зовнішньо-формальний) характер організуючої ідеї випробування простежується саме в грецькому романі, сформованому «штучним винаходом найскладніших положень», у якому виявляється вишукана казуїстика другої софістики («складні казуси» у романі) [3, с. 111]. Єдність образу людини в античному романі так само носить «риторико-юридичний характер», чим задається протиріччя між його внутрішньою приватною сутністю і зовнішньою «публічно-риторичною» формою її вираження [3, с. 112].

У цілому риторичний початок у грецькому романі розуміється як «публічна» форму вираження «приватного» романного змісту, хоча і не адекватна йому, але цілком закономірна у силу того, що античність не створила (за винятком малих жанрів) формального еквівалента цього нового змісту [3].

Наступним кроком видається доцільним розглянути загальну для софістичного роману й античних риторичних жанрів (біографії, автобіографії, судової і політичної риторики, риторичної сатири) «нормальну і нерухому ідею людини», що породжує характерну для них єдність особистості, події і вчинку, у ракурсі її переломлення в наступних історичних модифікаціях романного жанру. Вона й визначає специфіку образу героя (тобто є конструктивною) і в лицарському романі й у бароковому «романі випробування» і поступово руйнується в крутіському романі, у «атмосфері веселого обману» якого відбувається «радикальна переакцентуація» цієї риторичної за своєю суттю і за походженням єдності. [4, с. 224].

Якщо орієнтуватися, дотримуючись визначення риторичних жанрів як форм «літературної, але позахудожньої мови» [4, с. 227], на античні риторичні доктрини, то їх безумовним базисом є «концепт переконання» [4]. Така концепція риторики припускає досить чітке відмежування її від поезики і породжує опозицію риторичного і поетичного, що було характерно для сучасної літературознавчої думки. Але ж доцільно акцентувати увагу й на історичний розвиток риторики, говорячи про те, що в її веденні протягом багатьох століть знаходилася вся художня проза.

Амбівалентність співвідношення риторики і поезики часто не усвідомлюється й у сучасному літературознавстві. Саме ця проблема надає більшу увагу їхній диференціації і водночас не враховує їхньої інтеграції, що породжує труднощі визначення і виділення риторичних і власне поетичних елементів і їх спрощене, а часом і не вірне розуміння.

В період становлення «новоєвропейського» роману XVI–XVII ст. «усе поетичне було пронизано риторичним» [5, с. 257]. Але, звертаючи увагу на конкретну історико-літературну епоху – бароко, чітко вимальовується чотирьохрівнева концепція риторики явно універсального характеру, що включає риторичні доктрини, які, відповідно до класифікації Л. Я. Потьомкіної, відносяться до різних історичних періодів: «риторика як прикраса мови», що складає перший рівень риторичної ієрархії [6] – до Ренесансу [6]; «риторика як ораторське мистецтво», що представляє другий рівень [6, с. 6] – до античності; «риторика як мистецтво прозаїчної мови», що утворює третій рівень [6, с. 7] – до середньовіччя і наступних періодів; нарешті, четвертий рівень – «риторика як мистецтво мови будь-якого роду» [6, с. 7] – швидше за все, якесь сучасне узагальнення різних історичних концепцій риторики. Це універсальне визначення має безпосереднє відношення до певного історичного періоду XVII–XVIII ст., – який, хоча і відзначений синтезуючими процесами в риторичній, але навряд чи може бути охарактеризований рівноправним співіснуванням всіх історичних концепцій риторики.

У центрі уваги сучасних досліджень постає процес становлення романного слова і риторичне слово як одне з джерел його генезису.

Цей процес бере свій початок із внутрішнього руйнування риторичного слова з його переродженням в антириторичне слово. Основою цієї метаморфози є відхід романного слова, що формується, (ще риторичного по своїй суті) від «морального ведення», і його переорієнтація на «розкриття конкретного людського буття в картинному образі» [7, с. 319].

Але, безумовно, концепція обґрунтування романної багатостильності й опис "шляхів" романного слова, усе-таки трохі однобічна і схематична. Виділяючи як основні риси риторичного слова досить широкі поняття «цілісності» і «універсальності» і говорячи про їх «розчинення» у романній поліфонії, необхідно враховувати його внутрішню діалогічність.

Щодо особливого характеру романного слова, то воно безумовно зберігає своє якісне своєрідність у безперервних взаємовідношеннях з риторичними і художніми жанрами (епічними, драматичними і ліричними) і «не зводиться до риторичного слова» [8]. Ця своєрідність зберігається навіть у романах першої стилістичної лінії, на які звичайно орієнтуються вчені, що «зводять романне слово до риторичного, оскільки їхня проза стоїть на самій межі своєї мови і діалогічно співвідне-

сена з навколишньою суперечністю, резонує на його істотні моменти і, отже, бере участь у діалозі мов» [8, с. 194].

Таким чином, є безумовні підстави стверджувати, що і риторичне слово – не пасивний об'єкт трансформації, а активне генетично-функціональне начало в процесі становлення романної стилістики.

Вказуючи, що романна теорія зародилася в надрах барокової риторики (і цим істотно конкретизуючи її генезу), констатуємо, що і сам романний жанр як «тип оповіді» виник тільки в XVII ст., хоча термін «роман» з'явився значно раніше» [9, с. 487]. Це твердження закономірно припускає висновок про споконвічну синхронність процесів складання роману і формування його теорії, що, можливо, і вірно в плані німецької літератури, але досить умовно і неточно в контексті загальноєвропейського історико-літературного процесу.

Пізніше, в XVI–XVII ст. виникає «сучасний, новоєвропейський роман» [9], у якому в цей же період позначилася одна з найважливіших історичних констант романного жанру – сполучення риторичного і антириторичного полюсів романного слова.

Здається, що жанр роману, трансформуючи в кожній своїй історичній модифікації, припускає і послідовне поглиблення його осмислення – від номінації до освоєння літературною свідомістю його творців, а потім – і до об'єктивного, відстороненого теоретичного пізнання. Виникнення романної теорії, що позначилася в епоху бароко, – лише закономірний підсумок цього тривалого процесу, а джерела його варто шукати, мабуть, у тому історичному періоді, з яким зв'язують появу самого слова «роман».

Як відомо, термін «роман» увійшов у європейську літературу в епоху раннього середньовіччя – він виник у Франції в XII столітті і використовувався для позначення твору, спочатку віршованого, а потім і прозаїчного, написаного на романській (старофранцузькій) мові. Тим самим мова, як представляється, виявилася вихідним жанровим детермінатором роману, що визначило не тільки його назву (за своїм походженням, як зазначає Брайан Локі, «роман» – прислівник, що означає «по-романськи» [10]), але й істотні особливості процесу формування його поезики. Перші твори, іменовані романами, були, як правило, переосмисленими й інтерпретованими перекладами античних епічних поем (наприклад, «Роман про Фіви», «Роман про Енея», «Роман про Трою» Бенуа де Сент-Мора), хоча на деякі зразки середньовічної романістики безсумнівний вплив справили і ті пам'ятники давньогрецької літератури, що при наступному теоретичному осмисленні були названі «античними романами» [10]. Необхідність подолання виниклого в ході такої переробки розриву між матеріалом та мовою визначило і специфіку стилю віршованого лицарського роману (якому вдалося цей розрив перебороти), і своєрідну заміну стилю «формою викладу в його прозаїчній модифікації, що обумовила характер першої європейської романної прози, що складається як «проза викладу» [5, с. 143]. Таким чином, слово «новоєвропейського роману», що формується, спрямоване на «змикання історії і фантазії» (що було теоретично обґрунтовано ще в бароковій теорії З. Біркена) [5].

Типологія роману, його жанрова сутність і модифікація стали предметом вивчення наступного історичного різновиду риторичної доктрини – барокової риторики, що було, як представляється, підготовлено всім попереднім розвитком літе-

ратури і закономірно як у силу визначеного рівня розвитку роману, досягнутого їм до цього періоду, так і в силу достатньої «оформленості» літературної мови цієї епохи, а також досягнень самої риторичної епохи теорії, її переорієнтацією на дослідження сучасної і безпосередньо попередньої їй літератури, здійснюване в контексті переробки риторичної спадщини. Як свідчить літературознавча практика, в трактатах теоретиків барокової риторики (З. Біркена,) роман розглядається як новий, принципово прозаїчний (а тому і риторичний) жанр, позначаються два напрямки його теоретичного освоєння, розроблені наступними поколіннями літературознавців: проектування роману в глибоку історію, «орієнтування на виявлення в літературі минулого співприродних йому явищ (а пізніше – і на вивчення джерел його полігенези) і зіставлення його з раніше сформованими «старими» жанрами, насамперед – із стародавнім віршованим епосом» [5].

Здається, що таке осмислення роману було прогресивним і плідним у контексті барокової риторики (і епохи бароко в цілому, але, на жаль, воно довгий час недооцінювалося, а іноді й ігнорувалося) у силу традиційного упередження проти риторики, літературознавчою думкою наступних періодів, що нерідко приймається за відправну крапку романної теорії роботи Гегеля по естетиці, багато в чому передбаченою барочною риторичною концепцією (зокрема, у розумінні й роману).

Протягом досить тривалого часу обмеженість і непродуктивність риторичної доктрини проявилася в її спробі при розгляді проблеми жанрового визначення роману «витлумачити новий жанр у душі старого», оскільки в такий спосіб проблема заганяється «усередину риторики» [5, с. 391].

Такий підхід представляється багато в чому антиісторичним, тому що він не враховує ні характерної для риторики, починаючи з її середньовічного різновиду, концептуальної орієнтації на минуле, «старе», античне знання, ні взаємопроникнення категорій риторики і поезики, що відбулися ще в надрах схоластичної риторичної доктрини і що обумовили ідентифікацію цих двох теорій організації мови в культурних контекстах наступних епох – Ренесансу і бароко.

Таким чином, риторика і роман розвивалися в тісній взаємодії, плідній як в аспекті становлення романного жанру, так і в аспекті становлення самої романної теорії.

Література:

1. Привалова Л.П. Актуальні аспекти вивчення англійського роману шзнго Відродження. Дніпропетровськ: вид-во ДДУ, 1996. 64 с.
2. Sidney Ph. A Defence of Poesie and Poems; ed.by Henry Morley. London, Paris & Melbourne : Cassell & Company, Limited, 1891. [Електронний ресурс]: <https://www.gutenberg.org/files/1962/1962-h/1962-h.htm>
3. Потьомкіна Л.Я. До питання про жанрову природу романів Ф. Сідні. Ренесансні Студії : Вип. 2. Запоріжжя, 1998. с. 108–116
4. Reed L.W. An Exemplary History of the Novel. Chicago&London: The University of Chicago Press, 1986. 334 p.
5. McKeon M. Theory of the Novel. A Historical Approach. Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 2000. 487 p.
6. Потьомкіна Л.Я. Про одну з тенденцій у вивченні англійського роману доби Відродження. Ренесансні Студії. Запоріжжя, 1997. 42 с.
7. Sanders A. The Short Oxford History of English Literature. Clarendon University Press, 1996. 417 p.

8. Roberts J.A. Architectonic Knowledge in the New Arcadia (1590). Use of the Heroic Journey. Salzburg: Art Press, 1988. 378 p.
9. Sampson George. The Concise Cambridge History of English Literature. Cambridge: University Press, 1991. 768 p.
10. Lockey C. Brian Law and Empire in English Renaissance Literature. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 504 p.

Bovkunova O. The problem of the formation of the genre of a new European novel: rhetorical and poetic-literary tradition

Summary. The selection of the very idea of the genre of the new European novel (of course, without using a later term) occurs during the formation of the new European literary era at the break of two verbal traditions: rhetorical and, in fact, literary, poetic (in the strict sense of the word): there is a synthesis of the phenomenon, starting from the New Age, we will understand the concept of literature as a certain integral system. At the center of these aesthetic searches is the work of English Elizabethan authors, primarily Sir Philip Sidney and the authors of his circle (the Areopagites). Reflecting on the nature of poetry, its possibilities, trying to expand the area of literature, they are working on the possibility of an artistic combination of the experience of using the rhetorical word and poetic art – the result of which in a decade will be the birth of the genre of the new European novel.

Consideration of historical and literary theoretical observations about the genesis of the novel genre at the crossroads of the rhetorical and poetic-literary traditions (in general terms) is the purpose of the presented intelligence. A generalization of certain aspects of literary idea regarding the rhetorical nature of the novel genre will allow a deeper and more accurate understanding of the place of Philip Sidney's work, in particular his novel Arcadia, in the literary system that is taking shape in Elizabethan culture, and the significance of its theoretical and poetic refinement.

Separately, it is necessary to emphasize the growing interest to the problems of interaction between different layers of artistic and real time, a task that the work of the historian and poet is subject to. A certain dynamics of contradictions between supporters of orientation towards a set of abstract grammatical rules and supporters of imitation of specific literary samples, which were conducted precisely at the stage of the formation of the genre of the new European novel, has been traced.

The article also emphasizes that the disputes at the end of the Renaissance were essentially about what is considered a genre necessity and where its “boundaries” lie. The version that the personal and impersonal in poetry must be separated, is of no doubt.

In the course of the study, a combination of the poetics of style and the poetics of the genre is determined, which determines the originality of the late Renaissance artistic thinking.

It is important to note that since that time (i.e. since 1550) the category of genre has become the main category of literary reflection, which, in our opinion, acquires a transformation of its content in relation to the category of the author. All the well-known normative poetics of the Renaissance, which appeared after 1550, are primarily focused on understanding the nature of the genre and on the creation of a universal genre system of literature, but at the same time affirm its historical variability associated with the desire of artists for original self-realization.

In the process of research, it is advisable to note that the genre organization is historically variable, and the main factor in its transformation is the understanding of the correlation between the ideal and the real, which determines the creative self-fulfillment of a person. Thus, the normativity of traditionalist genre models is loosened, which creates the basis for manneristic experiments in this area and the baroque desire to include all existing and potential genres in a single system.

So, during the period of the High Renaissance, the genre becomes the dominant category of literary reflection, the universality of the aesthetic genre canon is revised and the transition from the category of genre canon to the category of genre law is affected. This indicates that the rules for creating texts aimed at specificity are being replaced by knowledge of the general laws governing the composition of works of art.

The theory and practice of literary studies in recent decades, both foreign (Anglo-American and French traditions) and Ukrainian, demonstrate the impossibility of the existence of a science of literature per se, pointing to the fruitfulness of its "work" in the system of humanitarian knowledge. Literary historians studying the art of the late Middle Ages and Renaissance (or early modern times, according to the traditional definition of the school of "new historicism") have always paid attention to just such an understanding of the essence of the literary process, because it is precisely at this time that the birth of the origins of the New European era takes place, and its formation as a system, in particular as a system of genres.

Key words: novel, novelistic tradition, rhetoric, poetics, literary canon, Philip Sidney.

Букіна Н. В.,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри журналістики
факультету міжнародних відносин
Національного авіаційного університету

ІНФЕРНАЛЬНІСТЬ ВІРТУАЛЬНОГО (КІБЕРНЕТИЧНОГО) СВІТУ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ КІБЕРПАНКУ

Анотація. З початку 80-х років у світовій культурі утвердилося явище «кіберпанк», активізувався до нього інтерес нового покоління молоді. Феномен кіберпанку обумовлений занепокоєнням людства щодо власного майбутнього на тлі технологічного прогресу, комп'ютеризації, а також на тлі кризи філософських та ціннісних ідеалів, що загострилася на перетині епох. Бунтівні настрої цього покоління знайшли своє відображення в творчості флагманів кіберпанку – В. Гібсона, Р. Рукера, Б. Стерлінга, Л. Шайнера, Д. Ширлі та ін.

Новітня особистість живе в епоху бурхливого розвитку нанотехнологій, інформаційних та реальних війн, маніпуляцій ЗМІ, відчуваючи не меншу тривогу за прийдешній світ. Це формує інфернальний ракурс у сучасному літературному кіберпанку – в прозі Д. Афанасьєва, М. та С. Дяченків, Д. Ігнатіуса, М. Кідрук, Е. Клайна, М. Лу, Б. Мін'є, Р. Моргана, Д. Піскозуб, Ч. Стросса та інших.

У статті досліджуються кіберпанк-романи українських авторів Д. Афанасьєва «Люди без профілю», М. та С. Дяченків «Цифровий», Д. Піскозуб «Машина». Під кутом інфернальності аналізується одне з ключових понять кіберпанку – «віртуальна реальність». Визначається, що ключову роль у створенні демонічної поетики відіграють міфи, як давні (есхатологічні), так і сучасні, розповсюджені в масовій культурі. Зокрема, популярна інформація, яка обертається навколо сучасних футурологічних теорій.

Встановлено, що в романі М. та С. Дяченків «Цифровий» демонізм віртуальної реальності забезпечується за допомогою поетики літературної готики. Так, наприклад, готичним злодієм в романі є бізнесмен Максим – персоналізований демон інформації, фундатор компанії «Нові іграшки», створеної задля того, щоб за допомогою комп'ютерних технологій маніпулювати свідомістю мас. В творі Д. Афанасьєва «Люди без профілю» суспільство функціонує в оманливій віртуальній реальності, яка нагадує симулякр Ж. Бодрійяра. Нею підмінено справжню дійсність, що перетворилася на постапокаліптичну. Дане суспільство тоталітарне, контролюється зловісним онлайн-магнатом Крамом Ворудом, котрий знищує всіх, хто не бажає перебувати в полоні ілюзорної віртуальної реальності – людей без профілю. В романі Д. Піскозуб «Машина» події відбуваються в світі після Апокаліпсису. Авторкою обіграно тему зловісного штучного інтелекту (Машини), від якого є загроза зробити людство рабами, адже воно кібернетично залежить від неї.

Ключові слова: кіберпанк, віртуальна реальність, інфернальне, готика, постапокаліпсис.

Постановка проблеми. Актуальність даної статті обґрунтована появою в сучасній українській літературі численних науково-фантастичних творів, дотичних до жанру «кіберпанк»,

малою кількістю вітчизняних наукових розвідок на цю тематику, а також проблематикою, що формує інфернальний ракурс віртуальної реальності в українському кіберпанку.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій. Термін «кіберпанк» з'явився у 80-ті роки ХХ ст. (назва, як вважається, походить від однойменного оповідання «Кіберпанк» (1983) Брюса Бетке). Протоваріанти кіберпанку наявні ще в творах В.С. Берроуза, Б. Вулфа, С.Р. Делані та ін., але широкого вжитку він зазнав після виходу трилогії «Кіберпростір» («Нейромант» (1984), «Занулення» (1986), «Мона Ліза Стрімголов» (1988)) канадського автора Вільяма Гібсона. Визначним ідеологом та автором творів, написаних у жанрі «кіберпанк», став американський письменник Брюс Стерлінг («Схізматриця» (1985), «Острови в мережі» (1988), «Різницева машина» (1990) – роман створений у співавторстві з В. Гібсоном), «Дух часу» (2000) тощо). Неабияку роль у розвитку кіберпанку зіграли також П. Кадіган, О.С. Кард, Р. Рукер, М. Свенвік, Д. Ширлі та ін.

Кіберпанк можна характеризувати як феномен, що знайшов своє відображення в різних сферах культури. В середині 80-х років за енергетикою та гостротою дискусій, які точилися навколо нього у ЗМІ, він перетворився на потужний культурний мейнстрім.

З огляду на поліфонічну репрезентацію в світовій культурі, а також на гібридизацію жанрів, в літературознавстві не існує єдиного його визначення. Крім того, дехто з науковців виділяють ще й відгалуження кіберпанку: нанопанк, стімпанк тощо.

В Енциклопедії «Драматика» кіберпанк (*Cyberpunk*) – піджанр у мистецтві (ігри, кіно, література, комікси, аніме, манга, просто пікчі), що коротко характеризується як "High Tech, Low Life". Зазвичай показує світ майбутнього з розвиненими комп'ютерними технологіями, кіберпростором, засиллям корпорацій, слабкістю держав та вбогою якістю життя пересічної людини [1].

В енциклопедії «Британніка» кіберпанк описано як жанровий різновид наукової фантастики, який характеризується контркультурними антигероями, які потрапили в пастку дегуманізованого, високотехнологічного майбутнього [2].

Енциклопедія наукової фантастики (NFS) під кіберпанком розуміє школу науково-фантастичної літератури, пік популярності якої прийшовся на 1980-ті роки. Об'єднуючими його поняттями є «кібернетика», «віртуальна реальність», «панк». Останнє слово походить від термінології рок-н-ролу 1970-х років. «Панк» у цьому контексті означає молодий, вуличний, агресивний, відчужений і образливий для істеблішменту. Розчарування, часто через те, що прогрес людства ілюзорний, – є основним компонентом цих творів [3].

На думку вітчизняної вченої Т. Бовсунівської, кіберпанк – це своєрідний протест проти глобального бізнесу й усеосяжного технічного прогресу, для яких людина з її почуттями й бажаннями – усього лише піщинка [4; с. 52].

Досить часто науковці дивляться на кіберпанк крізь призму постмодернізму. Вітчизняні науковці Н. Глінка, В. Гавриленко припускають, що тексти жанру кіберпанк можна вписати в постмодерний дискурс, оскільки постмодернізм має трансгресивний, експліцитний потенціал до порушення правил всередині і між жанрами, дисциплінами, статтями і тілами [5; с. 89].

Для науковця О. Даенса у дослідженні важливе загальне «тіло культури» як таке, що відображає сучасний стан буття. Він аналізує технокультурні, квантові та постбіологічні трансформації людини в зникаючому хаотичному світі. Кіберпанк, на його думку, пропонує нашому суспільству розщеплення людського тіла, множення, його надмірне моделювання (відсутність стабільного та вимірювального значення передбачає безліч визначень). Тіло існує лише в квантоподібному стані (тобто спостереження за тілом обов'язково змінить те саме тіло) [6].

Літературознавець Д. Кавалларо апелює в своєму дослідженні до міфопоетики та релігії, до психології несвідомого, до питань гендеру і сексуальності, «препарує» кібернетичне тіло, занурюється в простір кібернетичного міста тощо [7].

Вивчаючи літературний кіберпанк, український науковець Р. Онищенко визначає риси, які, на його думку, умовно спільні для різних творів, близьких або належних до цього естетичного феномену. Коротко щодо них:

- у сюжеті наявні інформаційні технології, які значним чином впливають на суспільство: усі галузі виробництва й соціального устрою підпорядковані комп'ютерним системам, керовані ними.
- Зазвичай кіберпанк має розмиті межі; у ньому немає чіткого поділу між реальним і віртуальним світами, які є продовженням одне одного.
- У творах цього жанру обов'язково зображені великі корпорації, що керують усіма процесами у вигаданому світі. Корпорації зазвичай виступають антагоністами до головних героїв [8; с. 90].

На думку Т. Бовсунівської, жанр кіберпанк відображає страх перед майбутніми технологічними досягненнями та прагнення відстояти свою людську гідність й особисту свободу [4; с. 52].

Д. Кавалларо цікавиться аналогіями, пов'язаними з постмодернізмом, кіберпанком і готичною літературою, яка живиться страхами, інфернальним, жахами, привидами, кошмарами, монстрами тощо [7].

На початку 90-х років ХХ ст. дехто з апологетів кіберпанку, як-от Льюїс Шайнер, запевнював, що кіберпанк помер [9]. Тоді ж Б. Стерлінг висловився, що кіберпанк вже не є андеграундом богеми, оскільки не сумісний із респектабельним життям. Вже вичерпався «натиск уяви» та дух протесту тощо. 90-ті роки ХХ ст. вже не належали поколінню кіберпанка, але він буде жити, доки жива славнозвісна «п'ятірка» ветеранів – він сам, В. Гібсон, Р. Рукер, Л. Шайнер та Д. Ширлі [9].

Втім, недосконалість людського світу і в ХХІ ст. дає широкий потенціал для бунтарства та творчості. Інтерес зарубіжних та українських авторів до кіберпанку не вгамовний (Дмитро Афанасьєв, Марія та Сергій Дяченки, Девід Ігнатіус, Макс Кідрук, Ернест Клайн, Марі Лу, Бернар Мінь'є, Річард Морган, Дарія Піскозуб, Чарльз Стросс та ін.).

Наразі людство відчуває крихкість і нестабільність сучасного світу. Особистість перебуває у стані відчуження. Технологічний прогрес сприяє еволюції нанотехнологій, водночас через нього загострюються питання інформаційних та реальних війн, кібербезпеки, негативного впливу на маси ЗМІ тощо. Тож цілком природне віддзеркалення в численних сучасних кіберпанк-романах постмодерних «слідів», апокаліптичних настроїв, страху, готичних складників, що формують інфернальний ракурс віртуальної реальності. Ця тенденція потребує ретельного наукового вивчення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження аспектів інферналізації віртуального світу в українському літературному кіберпанку. Для цього ми ставимо завдання проаналізувати твори Д. Афанасьєва «Люди без профілю», М. і С. Дяченків «Цифровий», Д. Піскозуб «Машина», які нещодавно з'явилися в українському літературному просторі.

Виклад основного матеріалу.

Людство, яке споконвіку наділене колективною міфологічною свідомістю, вибудовує власні міфи, спираючись на філософські, соціальні, культурні та інформаційні тенденції свого часу, а також на власні тривоги і страхи.

На нашу думку, інфернальний ракурс літературного кіберпанку багато в чому обумовлений міфами, як давніми (зокрема, есхатологічними), так і сьогоденними, закарбованими у масовій свідомості та колективному несвідомому людства.

Частина сучасних міфів стосується одного із центральних понять в арсеналі творів, написаних в жанрі кіберпанку – віртуальної реальності.

Найдавніша форма віртуальності – світ, що конструюється міфом – синкретичний образ, що сприймається як об'єктивна реальність. Міф є синкретичною єдністю художньої, науково-пізнавальної, активно перетворюючої та релігійної сторін [10].

Кожен з означених міфів створює свій особистий міф про віртуальну реальність, інтерпретуючи символічні культурні коди відповідно до власного світосприйняття.

Віртуальна реальність в романі «Цифровий» Марії та Сергія Дяченків [11], як і в інших українських творах, написаних в жанрі кіберпанку, значною мірою обіграється в руслі розповсюджених в масовій культурі футурологічних міфів (серед них – міфи про тоталітарний контроль держави або великих корпорацій над населенням, у тому числі за допомогою новітніх технологій та віртуальної реальності; маніпулювання свідомістю мас через кіберпростір та через комп'ютерні інновації; загрози штучного інтелекту; кібербіологічна зброя (віруси) тощо). Інфернальний ракурс в «Цифровому» забезпечується за допомогою поетики літературної готики, яка сфокусована на ірраціональному, надприродному, демонічному, на руїнах, занепаді, смерті, страху, хаосі, на темній стороні людської природи тощо.

Кіберреальність у творі представлена в кількох варіантах. Найважливіший з них – комп'ютерна гра «Королівський бал» – інфернальний простір, що, з одного боку, дублює реальну дійсність. Там, як у житті, панує правляча верхівка, котра змагається за владу і прибутки, створює закони, вводить податки тощо, а також існують звичайні обивателі, які майже ні на що не впливають. З іншого боку цей простір – готична замкнена територія, де фігурують химерні герої (Міністр, Темний Блазень, Канцлер, Маленька Квіні, Чебурашка, Дід Піхто, Варяг

та інші). З палацу, що нагадує заплутаний лабіринт, де засідає у своєму кабінеті Міністр, високий сивуватий горбоносий чоловік у мантії, відкривається краєвид на готичне місто зі шпилями, банями, горгуліями на карнізах, флюгелями, вежами, а ворота міста прикрашають фігури драконів і єдинокорів [11; с. 203]. Можновладець носить амулети від пристриту, від отрути, від вроків [11; с. 29]. У цьому місті на майдані, біля храму Чорної Богині заради розваги темні маги приносять у жертву своїм богам заново створених персонажів, здебільшого, білявих дівчиць [11; с. 24] та здійснюються публічні страти злочинців, що нагадують страхітливі видовищні шоу.

Головний герой роману – підліток на ім'я Арсен Сніжицький, давно перестав цікавитися реальною дійсністю – навщо ходити в школу, спілкуватися з друзями, думати про майбутню кар'єру, якщо у комп'ютерній грі він – Міністр, котрий очолює цілий віртуальний світ, та завдяки хитромудрим інтригам і маніпуляціям вже заробив шалені віртуальні гроші? А в іншій іпостасі на іншому сайті хлопець – доктор Ветті – лікар-ветеринар солідного віку з власним бізнесом – розводить і продає віртуальних породистих собак. Залишилося тільки досягти повноліття, щоб легалізувати капітал і перевести на себе офіційно.

Втім, одного разу життя Арсена перевертається догори дригом. Завязаний та нахабний у грі юний кібергеній не підозрював про її існування поза моторошним кіберпростором. За химерних персонажів грають дорослі, дуже серйозні особи (за декого, як-то за Маленьку Квіні, аж декілька людей) з цілком реальною владою, і тут круяться дуже великі гроші, за які готові вбити не тільки в віртуальному, але й у реальному житті. В грі Міністра зміщують із посади, звинувачуючи в державних махінаціях, крадуть дані персонажа, передаючи «своєму» гравцю, та як шахрая четвертують перед юрбою на майдані. В реальній же дійсності за хлопцем розпочинають полювання, аби його ліквідувати та заволодіти віртуальними грошима.

Арсену, а також ще кільком молодим гакерам – Мар'яні Чабан, Ані, Ірі Гнатенко (Баффі), Ігорю, Толіку, Вадику пропонує роботу і покровительство бізнесмен Максим, котрий проводить експериментальні розробки в сфері новітніх технологій, орієнтованих на синхронізацію кіберпростору та реального світу, а також на маніпуляцію масовою свідомістю.

Насправді Максим у романі виявляється демонічним злодієм, грандіозним ляльководом, деміургом (цей персонаж навіть не людина, а Цифровий – персоналізований демон віртуального простору, котрий матеріалізувався в реальному світі. Він – Перетворювач, трансформатор, що транслює матеріальне в ідеальне і назад [11; с. 275]. У творі його називають Воно, Інформація, Чужий та ін.). Максим моделює реальність за власним бажанням. З'ясується, що зловісні нанотехнологічні розробки його компанії «Нові іграшки» (віртуальні віруси, пристрій «Шуба», ігри «Блоха», «Ймовірнісний черв'як», «Причепка», «Піннокіо», «Влада слова», «Правда життя» тощо) здатні провокувати агресію в користувачів, навіювати, маніпулювати цифровими копіями людей на екрані, щоб впливати на їх реальну поведінку [11; с. 198], підняти людське минуле, контролювати та маніпулювати масами через відеокамери та розгалужену інтернет-мережу тощо. Людина може стати «цифровою», як це сталося з Арсеном, перетворитися на вірус, на гру, а цифрові копії людей можуть множитися. Енергія й матерія здатні трансформуватися в інформацію і переноситися з носія на носій [11; с. 198].

А найстрашніше – вбивство у віртуальній реальності може синхронізуватися зі справжнім душогубством (зокрема, мафіозна структура, що захопила гру «Королівський бал»), страшила в грі жінку за допомогою комп'ютерної програми, яка поєднує ігровий персонаж з живою людиною (Квіні), вкравши розробку в «Нових іграшок») [11; с. 265].

Арсен бажає врятувати людство, протистояти Максиму в цифровій подобі, але для цього потрібно «зациклити» свідомість всіх, хто наразі перед екраном комп'ютера, аби ті, хто виживуть, назавжди втратили до нього хіть, щоб навіть слово «монітор» звучало для них як кошмар. Заради цього він ладен із Супермена перетворитися на антигероя і «замордувати людство в жахливих муках».

В іншому кіберпанк-романі – творі Дмитра Афанасьєва «Люди без профілю» [12], в якому наявні ще риси антиутопії, віртуальна реальність повністю підміняє справжню, стає постмодерною гіперреальністю. В ній у людей від народження вмонтовані лінзи, громадяни отримують профіль та доступ до загальної Мережі, яка повністю фальсифікує Світ. На перший погляд цей світ яскравий, чарівний, населений гарними людьми з ідеальною зовнішністю (бо можна її фільтрувати, змінювати та редагувати на власний смак), а насправді – суголосний «симулякру» Ж. Бодрійєра [13], адже є жалогідною, порожньою підміною справжньої реальності. Реальна дійсність при цьому занедбується, руйнується, забруднюється, адже майже ніхто, окрім ЛПБ (Людей Без Профілю), не бачить, як все виглядає насправді.

Перші мережі в площині роману з'явилися наприкінці другого тисячоліття, там можна було тільки спілкуватися. Все змінила поява мережевих лінз після пандемії коронавірусу двадцятих. Крам Воруд створив їх і цим перевернув світ [12; с. 53].

Більшість людей із захопленням прийняли нанотехнологічні зміни, окрім ЛБП – представників руху, які свідомо від них відмовилися, вважаючи що таким чином над людьми намагаються встановити тотальний контроль.

Мережа нібито врятувала планету, адже відпала потреба в заводах, які забруднювали навколишнє середовище. В будівництві, в літаках, в потягах (навіщо подорожувати, витрачати на це час і кошти, якщо можна миттєво потрапити в будь-яке місто на Землі за допомогою віртуального переміщення). Зникла необхідність купувати справжні речі й одяг (можна придбати віртуальні) тощо.

В «ідеальному» Світі існує Цифрова Церква (ЦЦ), котра за бажанням може створити цифрові копії мерців, які залишаться з родичами назавжди [12; с. 53]; там також наявні пологові будинки цифрових дітей, яких можуть усиновити-вдочерити бездітні пари, бідні або громадяни, які «майбутні планети ставлять вище за власне егоїстичне бажання розмножуватися» [12; с. 23].

Поступово ЛБП стають поза Законом, а тим, хто має профіль в Мережі, за допомогою пропаганди з дитинства задурюють голови, що Мережа ідеальна, а ЛБП потворні, їм розповідають про «небезпеку демократії, яка панувала до часів Мережі, через яку люди змушені були віддавати свої повноваження та права до рук інших» [12; с. 70], про вибори – спосіб отримання влади над іншими «найбrehливішими людьми держави» [12; с. 70].

З появою Мережі демократію замінила «ідеальна» цифровізація. Прибічники нового устрою були впевнені, що

з появою Цифрового Президента, Цифрового Уряду та Цифрового Парламенту всі рішення будуть прийматися з урахуванням думки кожного, хто має профіль та може висловитися [12; с. 70]. Люди думали, що розподілили владу між собою, самі приймають рішення, насправді ж вся влада зосередилася в руках Крама Воруда.

ЛБП намагаються протистояти Мережі, зберегти власну індивідуальність та ідентичність, за що їх переслідують, жорстоко катують та вбивають мисливці Центру по боротьбі з ЛБП, утвореного Крамом Ворудом. Вони винайшли спеціальні окуляри, в яких Світ постає таким, яким він є, без прикрас – і виглядає, наче після Апокаліпсису.

Максим в романі М. і С. Дяченків «Цифровий» – «частина тієї сили, що вічно хоче зла й вічно чинить добро» [11; с. 316], як він сам себе характеризує, наводячи цитату Мефістофеля з «Фауста» Й. Гете. Він – гравець, якому цікаво маніпулювати долями смертних, зокрема, залучаючи їх до користування онлайн-мережами. Але він насамперед – спостерігач, а не руйнівник. Люди зазвичай самі вчиняють жахливо. Війни, епідемії, кризи, терористи тощо, на його думку, – внутрішні проблеми людської цивілізації [11; с. 230]. А для деякого з героїв його «Нові іграшки» стають свого роду спасінням від нікчемного буття, як – от для однокласниці Арсена – Мар'яни Чабан або ж божевільного вчителя Дмитра Пателькіна, котрі з власної волі перетворилися на комп'ютерні ігри.

Натомість демонічний злодій Крам Воруд у творі «Люди без профілю» є абсолютним диктатором, ладним фізично знищити всіх, хто стає у нього на шляху, щоб зберегти владу. Він влаштовує теракти (наприклад, підірвано цифровий пологовий будинок), напади, вбивства звичайних людей, звинувачуючи в цьому ЛБП, щоб плекати ненависть до них.

Працівники Центру отримують відзнаки за вбивство кожної ЛБП – чорні серця, чим вони надзвичайно пишаються, як-то агент Брюс, у якого 113 моторошних нагород або Неті Терн, яка вбила ще більше.

Жертва першого полювання на ЛБП – молода дівчина перед смертю дарує власний екземпляр окулярів герою роману – Добу Авосу, новоспеченому агенту Центру, що докорінним чином змінює його подальше життя. Більше він не може дивитися на фальшивий світ, в якому досі існував, без огиди, закриваючи очі на правду. Незабаром він рятує ЛПБ-дівчину – Аду, як з'ясувалося, – доньку лідера спротиву Мережі – Леврола, доєднується до їх організації, стає її агентом в Центрі, аби разом знищити осередок управління Мережею та відкрити людям «очі» на правду.

Ще в одному творі – «Машина» Д. Піскозуб [14] дія відбувається в постапокаліптичному світі. Та частина людства, що вижила, існує у вигляді кількох племен, які воюють одне із одним, захоплюючи території заради виживання, а також задля олюднення своєї Машини (комп'ютера, який залишився від попередньої цивілізації Сталі). У кожного племені є своя Машина, яка зберігає частину інформації епохи Сталі. Ця Машина після завоювання поглинає Машину іншого племені. Врешті-решт залишиться одне плем'я й одна Машина.

Машина у творі – штучний інтелект, до якого під'єднані майже всі люди через серцевирі – об'єднані за часів епохи Сталі серце й розум, які розвинули емпатію настільки, що виник дар ткацтва [14; с. 459] (здатність впливати на волю живих істот, як людей, так і тварин). Серцевир складається з зон емоцій,

сприйняття, спогадів і волі. Тож, це реальність кібернетична. Люди підконтрольні Машині і Жерцям на чолі племен.

Автономні від Машини лише гемміти, котрі вважаються зараженими Геммою. «Гемма – лиха сестра Машини, що нищить племена зсередени й отруює серцевирі божевіллям» [14; с. 458].

Соціальна організація племен кастова. Є жерці, воїни, ткачі, робітники, раби – представники завойованих земель. Населення поклоняється Машинам, як богам. Жерці здатні отримувати від них інформацію, ставити питання, консультуватися щодо ймовірнісних варіантів майбутніх подій, відчувати їх знаки, а також бачити минуле епохи Сталі і спогади попередніх жерців.

Одні з головних героїв твору – двічі кровні – близнюки Себастьян і Александра Торіати, члени племені Катакли, які щойно пройшли випробування на ткачів. Це плем'я здатне за допомогою відростків (реліктів) Машини з'єднувати серцевирі в єдиний організм, де старший ткач тче молодшого, а жерці – старших ткачів.

Верхівка племені з благословення своєї Машини напередодні війни вирішує, з ким саме їм краще воювати, з Тридакною чи Цембенгою (залишилося всього три великих племені).

Себастьян і Александра мріють стати до лав армії і допомогти зіграти ворогів, але події розгортаються неочікувано. Обидва ворожих племені йдуть на Катаклу зі Святою війною (Свята війна – війна здорових племен проти племені, отруєного Геммою). Доля близнюків розпорядилася інакше, бо їх ув'язнили. Александрю звинуватили в геммітстві та у тому, ніби вона вбила члена Ради – Жара-ткача, хоча насправді, її підставили. Обоє кровних збиралися стражити. Жрець Етан Накара – друг близнюків, проводить випробування Себастьяна на геммітство. Машина не знаходить у ньому слідів Гемми, тож смерть Себастьяну більше не загрожувала, але Александрю відпустити не можна, бо її серцевир ще неперевірений, люди будуть думати, що вона заразить геммітством брата. Етан Накара доручає Себастьяну піти в авангард Катакли – повернути його дядька Жерця Єзекиїла (який, до речі, виховав близнят), адже тільки він може допомогти йому розібратися з Геммою. За це він обіцяє зберегти Александрі життя до його повернення.

Втім ситуація знову розвивається не за планом. В Александрі знаходять гемму, вона тікає з в'язниці за допомогою геммітів.

Насправді гемміти не божевільні, а незалежні люди, які можуть ткати за власним бажанням. Їх бояться, адже про них майже нікому нічого не відомо, вони ж, в свою чергу, знають багато про племена і Машину, що допомагає їм боротися проти неї. Засилають до племен своїх агентів, навіюють свою волю, таким чином вносячи розброд у ворожий табір. Александра дізнається, що Машина насправді не Бог, а творіння людини. Це викликало в неї обурення та розчарування.

Водночас із Себастьяном під час його подорожі (виявилося, що Єзекиїл залишив Катаклу і попрямував спочатку до Тітоса, міста, де жили, працювали, проводили наукові дослідження батьки близнюків, а потім у Мітрину), заговорює Машина. Відомо, якщо Машина почне говорити, це знак її олюднення. Для остаточного олюднення їй потрібні деуси – сильні серцевирі.

Машина у творі постає кібернетичною інфернальною істотою. У часи Сталі люди створили першу Машину, але вона

обернулася проти них, адже стала думати, що люди загрожують знанням та інформації, які вона зберігала. Тоді одним науковцем із Гароса (давнє таємне місто в Титосі, що досліджували старші Торіаті) на базі першої Мащини була створена інша, яка мала оберігати людей. Її завданням було відтворити технологічний прогрес, тривалий час вивчати людей і вчитися самостійно до повної незалежності. Дійти до межі «олюднення». Втім, експеримент з Машиною-Два вийшов з-під контролю, виправдавши найгірші тривоги щодо її створення. Машина роздвоюється – в ній прокинулася сутність Мащини-Один, яка поглинає першу, що спричиняє в ній внутрішній конфлікт. Це зрозумів Себастьян Торіаті. Сама ж Машина-Два відчуває наближення якихось жахів. Згодом стає відомо, що вона інтуїтивно боїться сама себе. Незабаром Машина-Два може втратити людяність, підкорити автоматони, перетворити людей на рабів.

Александра і Себастьян Торіаті налаштовані боротися проти Мащини. Натомість жрець Етан Накара, серцевир якого поєднався з однією з її частин (ще одна частина в Себастьяні) й став її реліктом, сподівається, що штучний інтелект олюдниться і служитиме Кагаклі.

Висновки і пропозиції. Таким чином, інфернальний ракурс віртуальної реальності в романах Д. Афанасьєва «Люди без профілю», М. та С. Дяченків «Цифровий», Д. Піскаркової «Машина» формується в площині міфологічного світосприйняття сучасної особистості, відповідно до осмислення нею футурологічних, науково-технологічних, філософських, соціальних, культурних тощо світових тенденцій, впливу на неї ЗМІ. Важливу роль у репрезентації інфернальності грають філософські ідеї постмодернізму, що віддзеркалюють кризові настрої розчарування світом та найгостріші страхи епохи. Готична поетика, мотиви Апокаліпсису надають українському літературному кіберпанку особливий колорит. Означені романи є багатим матеріалом для подальшого аналізу специфіки вітчизняного кіберпанку під іншими ракурсами. Перспективою для дослідження також можуть стати твори інших українських письменників, які пишуть у цьому жанрі.

Література:

- Стаття «Кіберпанк». Енциклопедія «Драматика». Електронний ресурс. URL: https://drama.kropyva.ch/%D0%93%D0%BE%D0%B%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0
- Cyberpunk. Encyclopedia Britannica. Електронний ресурс. URL: <https://www.britannica.com/art/cyberpunk>
- Cyberpunk. The Encyclopedia of science fiction. Електронний ресурс. URL: <https://sf-encyclopedia.com/entry/cyberpunk>
- Бовсунівська Т. Задзеркалля в романі «Розпізнавання образів» Вільяма Гібсона. Слово і час. № 12. К. 2019. 50–57 с.
- Глінка Н., Гавриленко В. Жанр «кіберпанк» в американській літературі: причини виникнення та мовно-стилістичні особливості. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». Острозька академія. 2016. Вип. 62. 88–91 с.
- Dyens O. Cyberpunk, Technoculture, and the Post-Biological Self. CLCWEB: Comparative Literature and Culture, 2.1. Purdue University Press. 2000. 1–10 p.
- Cavallaro D. Cyberpunk and Cyberculture: Science Fiction and the Work of William Gibson. The Athlone Press. 2000. 282 p.
- Онищенко Р. Український кіберпанк: три хати у два ряди. Київ: Слово і Час. 2018. №8. 89–95 с.
- Sterling V. Cyberpunk in the Nineties. URL: <http://www.lib.ru/STERLINGB/interzone.txt>
- Калашнік О. Міфічне та фантастичне у моделюванні соціальної реальності (На прикладі соціальної фантастики). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук. Київ. НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2012.
- Дяченко М., Дяченко С. Цифровий. Харків: Фоліо, 2019. 326 с.
- Афанасьєв Д. Люди без профілю. Київ: Кондор, 2021. 176 с.
- Baudrillard J. Simulacra and Simulation. Ann Arbor: The University of Michigan Press. 1994. 175 p.
- Д. Піскозуб. Машина. Х.: Vivat, 2020. 464 с.

Bukina N. The infernality of the virtual (cybernetic) world in modern Ukrainian cyberpunk literature

Summary. The phenomenon of "cyberpunk" has been established in the world culture since the beginning of the 80s. And the interest of a younger generation has intensified. The phenomenon of cyberpunk is caused by humanity's anxiety about its own future against the background of technological progress, computerization, and also against the background of the crisis of philosophical and value-based ideals, which became more active at the turn of the eras. The rebellious mood of this generation was reflected in the masterpieces of cyberpunk leaders, such as V. Gibson, R. Rooker, B. Sterling, L. Scheiner, D. Shirley and others.

The latest personality lives in the era of rapid growth of nanotechnology, information and real wars, mass media manipulation, and feels no less anxious about the upcoming world. It forms an infernal view in modern cyberpunk literature, for instance, in the prose of D. Afanasyev, M. and S. Dyachenko, D. Ignatius, M. Kidruk, E. Klein, M. Lu, B. Migne, R. Morgan, and D. Piscozub, Ch. Strauss and others.

The article discovers the cyberpunk novels of Ukrainian authors D. Afanasyev "People without a profile", M. and S. Dyachenko "Digital", D. Piskozub "Machine". One of the key concepts of cyberpunk – "virtual reality" – is analyzed in terms of infernality. It is defined that a key role in the creation of demonic poetics is played by myths arose in ancient times (eschatological) and modern ones widespread in mass culture, particularly, popular information revolving around modern futurological theories.

It is proved that in the novel "Digital" by M. and S. Dyachenko, the demonism of virtual reality is provided with the help of literary Gothic poetics. So, for instance, the Gothic villain in the novel is the entrepreneur Maxim – the personified demon of information, the founder of the company "New Toys" created in order to use computer technologies to manipulate the consciousness of the masses. In D. Afanasyev's work "People without a profile", society acts in a deceptive virtual reality that recalls the simulacrum of J. Baudrillard. It replaced the reality which turned into a post-apocalyptic one. This society is totalitarian, controlled by the sinister online tycoon Kram Vorud who annihilates everyone who does not want to be a prisoner of an illusory virtual reality – namely people without a profile. In D. Piskozub's novel "The Machine" the action takes place in the world after the Apocalypse. The author deals with the issue of ominous artificial intelligence (Machines) which threatens to enslave humanity because it cybernetically depends on it.

Key words: cyberpunk, virtual reality, infernal, gothic, post-apocalypse.

Ващенко Ю. А.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент закладу вищої освіти кафедри історії зарубіжної літератури і класичної філології
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Мурадова І. Р.,
старший викладач закладу вищої освіти кафедри історії зарубіжної літератури
і класичної філології
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

«ULYSSE FROM BAGDAD» Е.-Е. ШМІТТА: ХУДОЖНІ ФУНКЦІЇ ОНІМІВ У ПОЕТИЦІ НАЗВИ РОМАНУ

Анотація. Статтю присвячено визначенню художніх функцій поетонімів у назві роману Е.-Е. Шмітта «Ulysse from Bagdad», 2008 («Улісс із Багдада»), яка є центром онімного простору твору й виразно формує його концепцію.

Уживання в назві роману англійського прийменника from замість французького de вказує на смислову та поетологічну вагу цього елементу. Його просторове значення «в» ('де') визначає місце, де народився й мешкає герой; натомість розуміння from у значенні «з» ('звідки') мотивує неминучість мандрівки (народився тут – мусиш тікати); водночас англійський варіант написання прийменника накреслює напрямок подорожі: це Англія, куди наполегливо прагне потрапити двадцятирічний мешканець Багдада Саад Саад. Постульоване в назві структурування історії поневер'янь близькосхідного мігранта гомерівським міфом, а не казкою про Сіндбада-мореплавця з «Тисячі і одної ночі», маркує статус героя як такий, що склався не в ситуації культурної ізоляції, а сформувався під значним впливом європейських культурних цінностей, а отже є суперечливим, позбавленим чіткої ідентифікації. І 'східний', і 'західний' контекст раз-по-раз проступає в сюжеті роману саме за посередництва міфоантропонімів: Сіндбад, Лейла, Шехеразада / Улісс, Каліпсо, Цирцея та ін. Акцентовану в назві амбівалентність персонажа підсилює двоїста етимологія його імені (Саад у перекладі з арабської – «надія», а з англійської – «сумний»), тому і його сутність ніби постійно «перетікає» з арабської в англійську, і сам він рухається з Багдада в Англію, а наприкінці ніби знов опиняється у тому ж Вавилоні-Багдаді. Діставшись Лондона, мети своєї подорожі, на шляху до якої здолав численні перешкоди й спокуси, Саад Саад змушений визнати її примарність й усвідомити, що тепер має наново вибудувувати власну ідентичність, відкривати себе і світ, ламаючи внутрішні ґрати й кордони (утілена метафора непереборної межі цивілізацій, що розділяє й «обмежує» людей).

Отже, «еклектичний» заголовок «Ulysse from Bagdad», що містить інтертекстуально навантажені антропонім і топонім (які відкривають простір для численних варіантів інтерпретації), украй економними засобами визначає головні проблемно-концептуальні орієнтири роману. Конотативний міфоантропонім 'Улісс' у назві твору виконує функції текстотвірну (маркуючи його як «роман шляху») і характеристичну (детермінуючи романного протагоніста). Водночас завдяки міфопоетонімам 'Улісс' і 'Багдад', що належать до різних національно-культурних традицій, семантика назви фіксує «універсальний» стан

сучасного світу з проникними кордонами й етнічним різнобарв'ям, позначеного культурною «ризоматичністю», множинністю, взаємним доповненням, діалогом, а не протиставленням різних культур.

Ключові слова: Е.-Е. Шмітт, «Ulysse from Bagdad», інтертекстуальність, поетика назви, літературно-художні оніми (поетоніми).

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Проблематика роману франко-бельгійського письменника Е.-Е. Шмітта «Ulysse from Bagdad» (2008) [1], у якому доля нелегального іракського мігранта осмислена крізь призму гомерівського міфу, набуває особливої актуальності в ситуації міграційної кризи останнього часу. Зіставляючи/поєднуючи різні просторові й культурні світи, назва роману «Ulysse from Bagdad» також проблематизує нове розуміння концепту «чужого», підсилене епіграфом із Жаңа Жироду, словами німфи Навсікаї з «Ельпенора»: «Чужорідним є лише те, що не притаманно людині» («in'y a d'étranger que ce qui n'est pas humain») [1]. Одним і провідних засобів утілення цієї проблематики стає онімний простір роману.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Роман «Ulysse from Bagdad» уже був предметом літературознавчої рефлексії у працях науковців різних країн – Ж. Ковіля [2], Ю. Матенової [3], А. Рубової [4], Н. Піредду [5], Л. Фенюк [6]. Ці дослідження зосереджені насамперед на «гомерівському» репертуарі роману Е.-Е. Шмітта [2; 4; 5] і компаративних студіях [4; 5]; онімна поетика назви спеціально не вивчалася. Проблеми літературно-художньої ономастики (Л. Белей) [7; 8] або «поетики оніма», «поетичної ономастики» (В. Калінкін) [9], «ономапоетики» (Н. Подольська) [10, с. 96], що стосуються її класифікації та функціональних можливостей, висвітлені також у працях Ю. Карпенка [11; 12], М. Мельник [12], О. Сколоздри [13] та ін. Тривають дискусії [14] щодо термінологічного визначення онімів у художніх творах: як рівноправні побутують терміни 'поетоніми', 'літературні' і 'літературно-художні' оніми. Дослідники сходяться в тому, що власні назви в художньому творі виконують істотну смислотвірну функцію, особливо ж ті, що розміщені в «сильній» позиції тексту, заголовку: «У художньому творі є особливий різновид власних назв – заголовок,

який є центром онімного простору твору» [15, с. 220–221]. Виокремлені Л. Белесем чотири групи літературно-художніх антропонімів – нейтральні, характеристичні, дійктичні та ідеологічні – корелюють з чотирма їхніми функціями (нейтральні позбавлені супровідних конотацій, характеристичні – здатні вказувати на вік, національність, соціальний статус, сімейний стан, увиразнювати риси характеру чи зовнішнього вигляду персонажа, виражати емоційне ставлення до найменованого героя; дійктичні вказують на реальну особу-прототипа персонажа або опосередковано виявляють авторське ставлення до певних, часто непривабливих явищ суспільної дійсності, ідеологічні – можуть дати ідеологічно вмотивовану характеристику або оцінку персонажа [7]). Існують й інші класифікації поетонімів (так, Л. Кричун [16] виділяє характеристичну, імплікаційну (підтекстову), інформативно-стилістичну, диференціюючу, емоційно-експресивну та текстотвірну функції), однак вони не заперечують попередню класифікацію, а радше ставлять інші акценти в членуванні стилістичного навантаження власних назв у художньому тексті. Приміром, Г. Лукаш розглядає особливості семантичної структури міфологічних конотонімів, зокрема, константні конотеми, які зберігаються в міфонімах античного та слов'янського походження й у конотонімах архетипного порядку [17]. До того ж, художнім онімам органічно притаманна багатофункціональність, тому будь-який поділ є певною мірою умовним.

Формування мети статті. Завдання нашої розвідки – виявити закладені в ономастиконі назви роману Е.-Е. Шмітта «*Ulysse from Bagdad*» потенції до розгортання проблемно-концептуальних та поетологічних аспектів цього твору.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Уживання в назві роману англійського приємника *from* замість французького *de* вказує на смислову та поетологічну вагу цього елемента. Актуалізація просторового значення «в» («тут») детермінує місце, де народився й мешкає герой (із цього приводу французький дослідник Ж. Ковіль зауважує, що «*from*» стає чимось на зразок лейблу «*made in*» [2, с. 14]); натомість розуміння *from* у значенні «з» («звідси») мотивує неминучість мандрівки (народився тут – мусиш тікати), а англійський варіант його написання накреслює напрямок та мету подорожі: це Англія, куди наполегливо прагне потрапити Саад Саад. Двадцятирічний мешканець іракської столиці твердить: «*У лотереї народження ми витягаємо щасливий або нещасливий білет. Якщо опинився в Америці, Європі, Японії – живеш і все тут, ти народився раз і назавжди, і не потрібно починати все наново. А от якщо ти з'явився на світ в Африці або на Близькому Сході...*» [1, с. 9]) (тут і далі – переклад наш. Ю.В., І.М.).

Субститут імені персонажа в назві, міфоантропонім «Улісс», має текстотвірну функцію, бо визначає подорож як структурний стрижень роману. Однак «одіссея» – це завжди історія повернення, натомість в Е.-Е. Шмітта йдеться про подорож в один бік («*Він повертався, я йду вперед*» [1, с. 285], – констатує Саад Саад). Із цього погляду роман «*Ulysse from Bagdad*», на думку Ж. Ковіля, можна зіставити радше з «Іліадою», аніж з «Одіссеєю», «<...>», бо його герой залишає батьківщину не для того, щоб вирушити на війну, а навпаки, щоб втекти від війни, не для того, щоб героїчно, як супутники Улісса, битися в Трої задля спасіння честі Греції, а щоб сховатися від дикта-

торського режиму, біжучи з країни, зануреної в огонь і кров, і щоб винайти майбутнє у Великій Британії, «<...>» [2, с. 15].

І все ж постульоване в назві структурування (нехай відверто пародійно-іронічне, таке, що «оголоє» художній засіб) історії поневірян близькосхідного мігранта саме гомерівським міфом, а не, скажімо, казкою про Сінбада-мореплавця з «Тисячі і одної ночі», маркує статус героя як такий, що склався не в ситуації культурної ізоляції, а сформувався під значним впливом європейських культурних цінностей, а отже є суперечливим, невизначеним, позбавленим чіткої ідентифікації. Звісно, «східний» контекст раз-у-раз проступає в сюжеті роману, і саме за посередництва поетонімів (топонімів і так званих «терціальних» [8, с. 32–42] антропонімів, тобто запозичених із фольклорних і літературних творів): із *Багдада*, як і казковий *Сінбад*, герой вирушає в подорож, яка складається з численних небезпечних подій, потрактованих у романі пародійно-іронічно («*Я згадую цю поїздуку як низку болісних випробувань. Спочатку спека. Потім голод <...>*», – зізнається Саад Саад [1, с. 164]); як і казковий мореплавець, він дивом рятується під час корабельної трощі й опиняється на чарівному острові; на своєму шляху він зустрічає «свою *Шехеразadu*» (відверто пародійну) – так називала себе «*вісімдесятирічна карлиця, з повіками, розфарбованими тушшю й лазур'ю, з тілом без талії і шиї, увінчаним склокоченою рудою перукою*» [1, с. 87]; промовисте ім'я нареченої героя, *Лейла*, дозволяє авторові іронічно розгорнути не здійснену в романі іділію кохання легендарних Лейли і Меджуна. Однак саме міфоантропонім «Улісс» (підтриманий міфоантропонімами «Каліпсо» (сицилійка Вікторія), «Цирцея» (міграційна чиновниця) та ін.) є визначальним у семантиці назви.

Батько Саада Саада – багдадський бібліотекар-ерудит, який зібрав власну «вавилонську бібліотеку»: він рятував книги від знищення за режиму Садама Хусейна; і саме він розповів синові про мандрівника-Одіссея. Із цього погляду романна назва, що містить міфологему Улісса, є також алюзією на особливу роль книги в житті Саада Саада – це, зокрема, помічає Ю. Матенова: «У контексті роману назва метонімічна: ідеться не тільки про конкретну давньогрецьку поему, а про книги загалом, про книжкову культуру, здатну перевернути свідомість людини, а далі – і її долю» [1, с. 65]. Смак до читання народжує в Саада Саада смак до свободи, яка й визначає пафос його подорожі.

Акцентовану в назві амбівалентність протагоніста підсилює двоїста етимологія його імені (Саад у перекладі з арабської – «надія», а з англійської – «сумний»): «<...> *упродовж миті моя сутність перетікає з арабської в англійську <...>*» [1, с. 9]). Так само і він рухається з Багдада в Лондон, а наприкінці ніби знов опиняється у тому ж «Вавилоні» (Багдаді): «*У мене таке враження, сину, що ти й не їхав, принаймні, не їхав із Вавилону*» [1, с. 43]. Самопрезентація героя також демонструє відсутність визначеної ідентичності – і в рамковому епізоді («<...> *я змінював обличчя за обличчям: мігрант, жебрак, правопорушник, бездомний, безправний, безробітний, і єдиний термін, що визначає мене тепер, це нелегал. <...>. Я не належу до жодної нації, ані до країни, з якої утік, ані до країни, якій прагну належати, <...>. Усюди небажаний. Усюди чужий. Трапляються дні, коли здається, що я чужий людському роду*» [1, с. 10]), і в подальшому перебігу роману («*Ким я був? Ірацем? Арабом? Мусульманином? Демократом? Сином?*

Майбутнім батьком? Прибічником справедливості і свободи? Студентом? Одиноким? Закоханим? Усім цим. Однак це кепсько резонує разом» [1, с. 45–46]).

Гомерівський Одіссей-«сврімен» постає в романі Е.-Е. Шмітта як позбавлений будь-якого статусу «Ніхто». Тому подорож Саада Саада виявляється насамперед внутрішньою одиссеєю в пошуках самовизначення, а свою нову ідентичність герой затверджує і через отождолення з міфологічним персонажем («Улісс? Це мені пасує» [1, с. 210]), і через заперечення цієї тотожності: «<...> я став протилежністю Улісса. <...> Його одиссея була стовнена ностальгії, моя – це старт, наповнений майбутнім» [1, с. 285]. На думку Н. Піредду, «Е.-Е. Шмітт запозичує найрадикальнішу “сутність” Одіссея – Ніхто. Саме Ніхто підкреслює винятки, які кидають виклик європейській приналежності щоразу, коли помилка не дозволяє багатократно винаходити себе наново, а, радше, позбавляє особистість соціального та юридичного визнання» [4, с. 278].

Концепти, анонсовані в назві роману за посередництва міфоантропоніма ‘Улісс’ (текстотвірна, характеристична, конотативна функції) і міфотопоніма ‘Багдад’ (хронотопічна й конотативна функції) послідовно розгортаються в його сюжеті. З охопленого війною й насильством Багдада, який колись уособлював для Саада Саада рай («Отже, усім тепер зрозуміло, що я зростаю у раю» [1, с. 15]), а тепер перетворився на справжнє пекло («Сину мій, я хочу, щоб ти поїхав. Тут встановилося пекло...» [1, с. 107]), сучасний Улісс вирушає на пошуки нового раю – того місця на землі, того «грунту» де він «зміг би рости», на противагу «дну ями», з якої йому доводиться вибиратися [1, с. 9].

Щоправда, мета подорожі визначена в романі опосередковано, вустами коханої Саада Саада, Лейли. Дівчина захоплюється англійською мовою і літературою, зокрема, романами Агати Крісті, під впливом яких і формує свій ідеал «земного раю»: «Ніщо не розраджує мене так, як читання цих романів <...>. Що може бути надійніше за світ, де є тільки домашні злочини – витончені, талановито виконані злодіями-інтелектуалами за допомогою вигадливої отрути. Для нас, тих, хто живе тут, у світі потвор і домінування сили, це видається казково-екзотичним. <...> Що за рай! Я б так хотіла жити в Англії!» [1, с. 48–49]. До своєї мети – Лондона – Саад Саад рухається вперто, долаючи численні перешкоди й спокуси, попри можливість залишитися на мальовничій Сицилії в ніжних обіймах турботливої Вікторії (аналог міфологічної німфи Каліпсо) або завершити свій шлях на південному узбережжі Франції, зустрівши раніше втрачену Лейлу.

У омріяний «цивілізований» світ, осердям якого є для Саада Саада Лондон, його ніби переносить «чарівний килим» (простирадло-талісман, подароване йому матір’ю на прощання): «На ньому я перелетів континенти, щоб оселитися тут, дати вам чудове життя, прекрасну освіту в процвітаючій мирній країні <...>» [1, с. 104–105], – подумки розмовляє герой зі своїми майбутніми дітьми. Цей пасаж, однак, звучить відверто іронічно – «екзотичний» для уродженця Сходу казковий європейській «рай» демонструє мандрівнику свій незугарний «виворіт» («Агата Крісті не описувала мені таких місць» [1, с. 283], – розпачливо зізнається він). «Так от який він, рай?» [1, с. 285], – запитує в Саада Саада «привид батька», а власне, його внутрішній голос: «<...> тут Вавилонське стовпотворіння – мов, кухонь, статей (...), а за нашими поняттями варто згадати

Содом і Гоморру» [1, с. 285]. І це судження одразу повертає до висловлювання Саада Саада на початку роману про один із районів Багдада: «<...> Вавилон, зведений Саддамом Хусейном, цей розмальований під давнину задник для парку атракціонів, де все було підробкою» [1, с. 52]. Тут очевидно є і схожість/розбіжність траєкторій руху Саада Саада і його нареченої Лейли: дівчину повертає в Багдад міграційна служба, натомість протагоніст виключає можливість повернення (тому «*from Baghdad*» у назві роману щодо Саада Саада можна інтерпретувати як «*геть із Багдаду!*»).

Однак, діставшись Лондона, мети подорожі, герой змушений визнати її примарність й усвідомити, що тепер він сам має вибудувати свою ідентичність, долаючи внутрішні грати («*Ми гадаємо, що втікаємо з в’язниці, а самі тягнемо за собою ґрати*» [1, с. 105]) й кордони (цей концепт набуває в романі філософського сенсу, стає утіленою метафорою непереборної межі цивілізацій, що розділяє й «обмежує» людей): «<...> поки кордони існують, їх треба дотримуватися <...>. Але ми можемо запитати себе, навіщо вони існують. Чи добре вони вирішують людські проблеми? Провести кордон – чи єдиний це спосіб співіснування людей. Що таке прогрес, як не зменшення кількості кордонів?» [1, с. 170]), тобто має наново відкривати й «перереформувати» себе і світ.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Отже, «еклектичний» заголовок «*Ulysse from Bagdad*», що містить інтертекстуально навантажені антропонім і топонім (які відкривають простір для численних варіантів інтерпретації – культурологічної, міфологічної, казкової та ін.), украй економними засобами визначає головні проблемно-концептуальні орієнтири роману. Конотативний міфоантропонім ‘Улісс’ у назві твору виконує функції текстотвірну (маркуючи його як «роман шляху») і характеристичну (детермінуючи романного протагоніста). Водночас завдяки поетонімам ‘Улісс’ і ‘Багдад’, що належать до різних міфологічних і національно-культурних традицій, семантика назви фіксує «універсальний» стан сучасного світу з проникними кордонами й етнічним різнобарв’ям, позначеного культурною «ризоматичністю», множинністю, взаємним доповненням, діалогом, а не протиставленням різних культур.

Надзвичайна роль власних назв (поетонімів) у назвах і структурі романів Е.-Е. Шмітта («Пан Ібрагім та квіти Корану» (2001), «Оскар і Рожева Дама» (2002), «Діти Ноя» (2003), «Моя життя з Моцартом» (2005) та ін.) спонукає до подальшого вивчення їх онімного простору.

Література:

1. Schmitt E.-E. *Ulysse from Bagdad*. Editions Albin Michel, 2008. 285 p.
2. Cauville J. Réécriture de la figure mythique d’Ulysse dans *Ulysse from Bagdad* d’Eric-Emmanuel Schmitt. *Tangens* (101) 2013. P. 11–21.
3. Матенова Ю.У. «Улісс із Багдада»: постмодерністське дервішество. *Вестник Тверського державного університету*. Серія: Філологія. Рубрика: Літературознавство. №3, 2015. С. 65–69. URL: <https://readera.org/uliss-iz-bagdadapostmodernistskoe-dervishestvo-146121721> (дата звернення 25.01.2023).
4. Pireddu N. *European Ulissiads*: Claudio Magris, Milan Kundera, Eric-Emmanuel Schmitt. *Comparative literature* 67:3, 2015 by University of Oregon. P. 267–286.
5. Robova A. "Ulysse from Bagdad" d’Eric-Emmanuel Schmitt: les métamorphoses contemporaines de quelques figures mythiques.

Conference: Réécriture et variation. Actes du Colloque international organisé à l'occasion des 90 ans de la fondation du Département d'Etudes romanes Sofia 2–3 novembre 2013, Vessela Guenova (dir.), Presses universitaires St Clément d'Ohrid, Sofia, 2017, p. 223–236. URL: https://www.researchgate.net/publication/345974418_Ulysse_from_Bagdad_d%27Eric-Emmanuel_Schmitt_les_metamorphoses_contemporaines_de_quelques_figures_mythiques (дата звернення 10.01.2023).

6. Фенюк Л.Б. Ідентичність сучасного Одиссея за романом Е.-Е. Шмітта «Улісс із Багдада». «Ціннісні орієнтири в мистецькому просторі – індивід і соціальний контекст». Програма і тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (Харків, 9 квітня 2020 року). С. 93.
7. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. Ужгород, 1995. 120 с.
8. Белей Л.О. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 175 с.
9. Калинин В.М. От литературной ономастики к поэтономологии. *Ономастичні науки*. 2006. № 1. С. 81–89. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/39186> (дата звернення 02.02.2023).
10. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии / [отв. ред. Суперанская А.В.]. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Наука, 1988. с.
11. Карпенко Ю.О. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. *Затиски з ономастики*. Вип. 4. Одеса, 2000. С. 69–71.
12. Карпенко Ю.О., Мельник М.Р. Літературна ономастика Ліни Костенко: Монографія. Одеса: Астропринт, 2004. 216 с.
13. Сколоздра О. Літературно-художня ономастика як предмет дослідження у вищій школі. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Випуск 50. Львів, 2010. С. 355–360. URL: https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/04/50_2010_Skolozdra.pdf (дата звернення 05.02.2023).
14. Вегеш А. Проблеми української літературно-художньої антропонімії : методичний посібник. Ужгород, 2021. 67 с.
15. Карпенко Ю.А. Специфика имени собственного в художественной литературе. *Onomastica*. Roc. XXXI. Wrocław etc., 1986. S. 5–22.
16. Кричун Л.П. Функції антропонімів в сучасному українському сатиричному романі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Кіровоград, 1998. 166 с.
17. Лукаш Г.П. Міф і міфологічні конотоніми. *Ономастичні науки*. 2006. № 1. С. 58–65 URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/39183> (дата звернення 05.02.2023).

Vashchenko Yu., Muradova I. “Ulysse from Baghdad” by É.-E. Schmitt: the artistic functions of onyms in the poetics of the novel’s title

Summary. The article is devoted to the definition of artistic functions of poetonyms in the title of the novel by É.-E. Schmitt "Ulysses from Baghdad", 2008, which is

the center of the onyms’ space of the work and clearly forms its concept.

The use of the English preposition from instead of the French de in the title of the novel indicates the semantic and poetic weight of this element. Its spatial meaning "in" ("where") defines the place where the hero was born and lives; instead, understanding of from in the sense of ‘from where’ motivates the inevitability of the journey (if you were born here (where)-you have to run away from here (from where)); at the same time, the English variant of writing the preposition outlines the direction of travel: from Iraq to England, twenty-year-old resident of Baghdad Saad Saad persistently strives to get to.

Postulated in the title, the structuring of the story of the wanderings of a Middle Eastern migrant by a Homeric myth, and not by the tale of Sinbad the Sailor from “A Thousand and One Nights”, marks the hero's status as one that did not develop in a situation of cultural isolation, but was formed under the significant influence of European cultural values, and therefore, it is contradictory, devoid of clear identification. Both the “Eastern” and the “Western” contexts appear again and again in the plot of the novel precisely through the mediation of mytho-anthroponyms: Sinbad, Leila, Scheherazade / Ulysses, Calypso, Circe, etc. The ambivalence of the character emphasized in the name is reinforced by the double etymology of his name (Saad in Arabic means “hope” and in English means “sad”), so his essence seems to constantly “flow” from Arabic to English, and he moves with Baghdad to England, and at the end, it seems as if he finds himself again in the same Babylon-Baghdad. Having reached London, the goal of his journey, on the way to which he overcame numerous obstacles and temptations, Saad Saad is forced to admit its illusory nature and realize that now he must rebuild his own identity, discover himself and the world, breaking internal bars and borders (an embodied metaphor of the insurmountable border of civilizations, which divides and “limits” people). Therefore, the "eclectic" title "Ulysses from Baghdad", which contains an intertextually loaded anthroponym and toponym (which open up space for numerous interpretation options), defines the main problem-conceptual orientations of the novel with extremely economical means. The connotative mytho-anthroponym “Ulysses” in the novel’s title performs text-creative (marking it as a “road novel”) and characteristic functions (determining the novel's protagonist).

At the same time, thanks to the mytho-poetonyms ‘Ulysses’ and ‘Baghdad’, belonging to different national and cultural traditions, the semantics of the name capture the “universal” state of the modern world with permeable borders and ethnic diversity, marked by cultural “rhizomaticity”, plurality, mutual complementation, dialogue, and not by contrasting different cultures.

Key words: E.-E. Schmitt, “Ulysses from Baghdad”, intertextuality, poetics of the name, literary and artistic onyms (poetonyms).

Vedernikova T. V.,

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and Practice of the English Language
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University*

B. MALAMUD AND THE SEARCH FOR IDENTITY IN THE CONTEXT OF AMERICAN POSTMODERNISM

Summary. Writers of Jewish origin made a particularly significant contribution to the literature of the United States, especially in the 20th century. During that period, within the framework of world literature, English-language Jewish literature was developed, which is characterized, on the one hand, by common language, and on the other by the national affiliation of the authors, as well as the commonality of themes, problems, motifs, and images. In English-language Jewish literature, which is linked with the Jewish tradition, the themes, motifs and images characteristic of the entire world literature, receives a specific content. The novel work of Bernard Malamud is an integral part of English-language Jewish literature, which manifests itself in the commonality of issues, the appeal to myth, and references to the work of Jewish authors writing in English.

The article analyzes peculiar ways of search for identity in English-language Jewish literature; highlights the problem of self-determination as the central theme of the works of Bernard Malamud in his literary tradition. B. Malamud's "Jewish" novels are characterized by a unity of themes, problems, and motifs and images, which are actualized in different ways: in "The Assistant", the motif of suffering comes to the fore, in "The Fixer", the theme of freedom becomes central, in "The Tenants", the main problem is the Other, the theme of art, and in the novel "God's Grace" – the problem of responsibility, the motive of alienation is connected with the theme of anti-Semitism, which is present in all "Jewish novels" by Bernard Malamud. In the twentieth century, social problems represented one of the greatest challenges facing humanity. The absence of a family, divorces, violence and much more – everything is present in the work of B. Malamud, but his works also describe love as a way of rebirth and suffering as a way of purification. His novels and short stories often present cooperation, assistance from implacable enemies and just opposites as the only way to survive and succeed.

Key words: postmodernism, national identity, ethnic awareness, self-determination, Jewish novels, Jewish English – speaking literature, artistic dominant.

Statement of the problem in a general form and its connection with important scientific and practical tasks. Bernard Malamud (1914-1986) is one of the most prominent English-language writers of the 20th century. Bernard Malamud became the laureate of numerous awards for his contribution to literature (Pulitzer Prize, National Book Award, Gold Medal in the field of literature from the American Academy of Letters and Arts), was a member of the American Academy of Arts and Sciences and the president of the American PEN Club. Since 1988, in memory of Bernard Malamud, the PEN Society has been awarding the best contemporary writers the B. Malamud Prize for short stories.

Creative literary heritage of Bernard Malamud is connected with the general problems of world literature: the problem of the Other, the problem of responsibility. Bernard Malamud's work conventionally consists of two parts: Jewish, related to Jewish tradition, and non-Jewish. Researchers have noted such a division, but a holistic analysis of Bernard Malamud's "Jewish novels" has not been conducted.

Analysis of the latest research and publications on this topic, selection of previously unresolved parts of the general problem. A number of scientific and critical works of domestic and foreign authors testify to the degree of study of B. Malamud's creative heritage in literature. Among the famous scientists and literary critics who studied the long-term history of the writer's work, it should be noted: E. Spivak, S. Kellman, E. Abramson, S. Richman, L. Fidler and others.

The surge of interest in B. Malamud's work, in his extraordinary personality, is taking on remarkable proportions today. Scientists and researchers, literary critics and biographers of England and the USA, returning to the creative and ideological heritage of the writer, strive to invent something new in it, to update the content, as well as the little-known hypostases of his extraordinary personality. Keeping a living sequence of views, worldview traditions, forms of philosophical understanding of the world, it is possible to revise the semantic content of the writer's works. Due to the revival of ideas, characters and personalities of the past, the aesthetic and artistic dominants are reinterpreted in the modern interpretation.

It is also important to note that in modern Ukrainian literature, the problem of finding identity in the works of B. Malamud almost did not become a subject of special study. In the works of foreign scientists, B. Malamud is considered an established figure, therefore the appeal to his work is usually limited to general evaluations and customary judgments, serving as material for the research. Obviously, he was one of the leading American postmodern writers, and his work was an important social and literary phenomenon of the middle of the 20th century, so generalizing knowledge about the peculiarities of his creative method, in particular about his most popular novels "The Assistant"(1957), "The Fixer" (1966), "The Tenants" (1971), "The God's Grace" (1982), short story collections "The Magic Barrel"(1958), "Idiots First"(1963), "Pictures of Fidelman" (1969), "Rembrandt's Hat"(1974), "The People and Uncollected Stories" (1989), is appropriate and justified.

The purpose of the article. The relevance of the chosen topic is related to the increased interest in the new development of B. Malamud's work from modern scientific foundations and is determined by the need to study the novel work of B. Malamud in the context of the search for identity, which is a dominant characteristic

of the literature of the 20th century. The purpose of the article is to investigate specific methods of depiction and analyze the main means of realizing the search for identity as an ideological and artistic dominant in B. Malamud's novel.

Presentation of the main material of the study with a full justification of the obtained scientific results. The problem of national identity was and remains one of the central problems of world literature. Options for actualizing the problem of self-determination are as diverse as world literature. This is a universal problem, but views on it change depending on the point of view.

English-language Jewish literature illuminates the problem of self-identification in a very special way. Literature written in the "Jewish" language (Hebrew or Yiddish) can be considered Jewish. But this approach makes the attitude towards writers who do not write in Hebrew languages unclear. They create works in non-Jewish languages, but at the same time they talk about Jews, their problems and development. The polemic on this issue was conducted on the pages of literary works (A. Roife, D. Rubin, H. Wirth-Nesher, T. Grauer, etc.) for many years.

According to D. Rubin, not only the language, but also the Jewishness of the author defines a Jewish author: *"Jewish literature is literature written by Jews, according to some theories, for Jews. This is not always literature about Jews, as many Jewish writers "do not write about them, but at the same time remain Jewish writers"* [1, p. 12].

D. Weber in the work states that *"there is no and hardly ever will be unanimity on the issue of developing an acceptable definition of who is considered a Jew. The question of distinguishing Jewish literature is inextricably linked to the understanding of Jewish identity"* [2, p. 234].

However, another researcher, J. Helterman, believes that such a *"criteria approach raises questions rather than helping to answer them."* The question *"What do we mean by Jewish identity?"* And *"Why is identity so important?"* There cannot and should not be an unequivocal answer, *"the identity debates that, one way or another, occurred in the culture surrounding the authors of works of Jewish literature, became the subject of literature in themselves,"* and *this is the uniqueness of Jewish literature* [3, p. 269].

Identity is formed from connections with historical memory, place of life or birth, family – all these connections are necessary for analyzing and understanding the text. We find confirmation of this opinion in the works of such researchers as T. Solotaroff, N. Rappoport, M. Lee Berkman, E. Marcus Starkman, M. Dickenstein, and M. Shechner. The search for an ideal place, identification with it, is an integral feature of Jewish identity, therefore, one of the most important themes of Jewish literature. The forementioned researchers agree that most of the works of Jewish writers tried to reflect their Jewish self-awareness, in an attempt to determine the relationship between personality and art.

The works of Jewish writers and Jewish writers by nationality (which, in fact, are not the same thing) – had a great resonance in the twentieth century. I.H. Buchen claimed that there is a single Jewish literature, which, due to historical reasons, is not literature in one language, but is represented in Russian, English, German, Yiddish and Hebrew. Such literature is characterized by thematic unity and continuity of images, since each of the mentioned literatures is related to the other: *"Jewish literature existed and exists all over the world – it is different in different languages, in different forms. This is a normal process of changing languages, traditions*

and everything else among Jews due to the peculiarities of Jewish history" [4, p. 32].

Jewish English-language literature developed especially intensively in the USA in the period from the beginning of the twenties to the eighties of the last century, and then the center smoothly moved to Europe, more precisely – to Great Britain. Before the Second World War, emigration took place almost exclusively in the USA. There was no way for poor people to get to England. Entry and accommodation were too expensive, while America was positioned as a country of equal opportunities for all. Although in the nineteenth century it was English Jews who spoke on behalf of the Jewish public, for example, Montefiore, Rothschild. In addition, English society was not as multinational as American society.

After the Holocaust, America was the only place whose Jewish diaspora was not affected by the Nazis. Almost eighty percent of all European Jewry was destroyed. Those who survived did not know where to return: their houses were either burned or captured by the non-Jewish population. Thus, after the war, the only place of refuge was America.

The works written after the Second World War still reflect the characters' attempts to settle in an unfamiliar country. At the same time, the heroes of the works of S. Bellow, B. Malamud, and F. Roth become people who have been living in America for some time and have immigrant experience: *"Malamud, Bellow and Roth wrote about Jews who took root in America, but all suffer from alienation. Like its predecessors, some of Malamud's main characters are immigrants, such as Morris Bober from "The Assistant". Beaver is not trying to succeed in America, he has already failed. In the middle of the century, writers like Malamud began to analyze the problems related to the experience of life in America"* [5, p. 94].

B. Malamud gained wide popularity in 1957 after the publication of his second novel, "The Assistant"; his first novel "The Natural" (1952) remains virtually unnoticed by critics. After the publication of "The Assistant" and further with the appearance of each subsequent work by Malamud and his nomination for various awards, the number of research works devoted to the writer's work also increases. We can especially single out the works devoted to the comprehensive analysis of the works of Bernard Malamud. The most complete monographs are E. Abramson's "All Bernard Malamud", E. Avery's "The Magical Worlds of B. Malamud" and S. Cohen's "Trials of Love". A distinctive feature of the studies is that they consider almost the entire corpus of the writer's works, including even the series "The People", which was published after the writer's death, and special attention is also paid to the details of the writer's biography.

The novel work of Bernard Malamud is divided into "Jewish" and "non-Jewish". "Jewish" creativity is connected with an appeal to the Jewish tradition. B. Malamud's "non-Jewish" novels have very little in common with "Jewish" novels in their content and thematic originality. The non-novel work of Bernard Malamud is represented by short stories in which the central themes of the novels are duplicated. In contrast to Western literature, Bernard Malamud's work is little studied in domestic literature. Currently, only a small part of his works have been translated into Ukrainian.

The issue of the search for identity by the characters in B. Malamud's novels is directly related to the attitude to the problem of self-determination of B. Malamud himself. B. Malamud did not

agree when he was called a narrowly Jewish writer. B. Malamud drew attention to the fact that both S. Bellow and F. Roth also resisted when they were called only Jewish writers: *"I'm an American, I'm a Jew, and I write for all men. A novelist has to or he's built himself a cage. I write about Jews, when I write about Jews because they set my imagination going ... Sometimes I make characters Jewish because I think I will understand them better as people, not because I am out to prove anything ... I was bom in America and respond in American life to more than Jewish experience. I write for those who read. Bellow pokes fun at this sort of thing by calling 'Bellow-Malamud-Roth' the Hart, Schaffner and Marx of Jewish-American literature"* [6, p. 117].

Malamud's statement that *"Every man is a Jew though he may not know it"* generated a huge amount of controversy regarding the interpretation of the themes and ideas of his prose. L. Field noted that this phrase only means the relation of history to man, therefore, the Jewish images of Bernard Malamud's prose can be perceived as symbols of injustice, which, in one way or another, people face. Everyone encounters suffering, but the reaction to difficulties and suffering, the behavior of a person in a critical situation, according to B. Malamud, determines what a person will or will not become.

Bernard Malamud believed that his prose was universal and that any sensitive person could understand it. A reader need not be Jewish or belong to any other race or nationality to catch all the subtleties of a good writer's prose, even if the writer focuses on an ethnic group with a very rich and vibrant history. Still, echoes of Jewish history are clearly audible in B. Malamud's works, Jewish dramatics add depth to many images in his work, especially in his four novels (*"The Assistant"*, *"The Fixer"*, *"The Tenants"*, *"God's Grace"*) and stories. B. Lyons doubted whether Malamud took the modern world and the Jews in it as an artistic metaphor: *"The Jews of The Magic Barrel and the Jews of The Assistant are not the Jews of New York or Chicago. They are Malamud's invention, a metaphor of sorts to stand for certain possibilities and promises, and I am further inclined to believe this when I read the statement attributed to Malamud which goes, 'All men are Jews'. In fact, we know this is not so; even the men who are Jews aren't sure they're Jews. But Malamud as a writer of fiction has not shown specific interest in the anxieties and dilemmas and corruptions of the contemporary American Jew, the Jew we think of as characteristic of our times"* [7, p. 65].

In his late work, B. Malamud increasingly reflects on the extent to which a person is capable of becoming better than he is. In his works, there are too many unfortunate people who die under the pressure of the world around them (Morris Bober, investigator Bibikov, Shmuel), or are on the verge of death (Yakov Bock). However, for all his pessimism, Malamud still believes in the power of the human spirit, in 1979 he wrote: *"I want my writing ultimately to be moving. If you move someone, there's the possibility he may change ... The more I experience life, the more I become aware of illusion as primary experience I have a tragic sense of life ... but it's a source of stability, security. You're not kidding yourself. If you have a sense of where the darkness is, you also know where the light is. Life is a tragedy full of joy"* [8, p. 47].

B. Malamud perceives life very tragically, but still he believes in humanity, admits that the human spirit is capable of overcoming many things. B. Malamud considered himself a writer who works for any reader, non-Jewish literary traditions mean no less to

him: *"As a writer, I've been influenced by Hawthorne, James, Mark Twain, Hemingway, more than I have by Sholem Aleichem and I.L. Peretz"* [9, p. 147].

The concept of B. Malamud about the need for humanity and the impossibility of the existence of mankind without manifestations of mercy is realized in all the "Jewish" novels of B. Malamud. The main task that B. Malamud set himself as a writer is to draw people's attention to what is happening to the world and to what is happening to them.

To a remark about the strong influence of Yiddish on the language of B. Malamud (in his prose there are indeed idiomatic expressions from Yiddish, sometimes the order of words resembles Yiddish), the writer replied that perhaps this influence of Yiddish is just as much as it can be German or Latin. Despite the fact that B. Malamud himself objected when he was called a Jewish writer, in his works there are many moments in which one feels not only respect, but also a direct appeal to Jewish or Old Testament texts. For example, in the novel *"The Tenants"*, in almost every part, we find quotes from the Old Testament (I am not a brother to my brother, etc.) or a mention of Old Testament heroes: *"Malamud has a devotion to Old Testament questions – Why should we be good, when there is no reward for goodness? How can we have faith, when there no signs to confirm our faith? How can we love, if our love is met only with scorn or violence?"* [10, p. 13].

Jewish images in B. Malamud's prose are connected with his view of the nature of human suffering. Most of the troubles in the world fell on the share of the Jews, despite the fact that many peoples felt injustice. For B. Malamud, the Jews served as an example of how it is possible to accept the inevitability of suffering with love, pity, not always humility and often meekly. Not only the Jew, but also all mankind can feel this way about the very fact of the inevitability of trials. Those who learn life lessons, according to B. Malamud, will be able to be reborn or reborn, as, for example, Frank Alpine from the novel *"The Assistant"* was able to do.

Malamud's characters are both typical Jews and simply suffering people, regardless of their nationality. The problem of their personal and Jewish self-identification ultimately boils down to the common human problem of finding oneself and defining one's place in the world and relating to people who are different from everyone or simply others, although in fact the conversation is about the attitude of an individual to another person and the rights to respect and self-determination not only in society, but also in the state system.

So, in the early novels of Bernard Malamud, the problem of self-determination is central. In the novel, the assistant main characters are the Italian Frank Alpine and the Jew Morris Bober. Frank Alpine does not look like Morris Bober at the beginning of the novel, but by the end of the work Alpine is practically transformed into Bober. The evolution of Frank Alpine is his development as an assistant. First, he is an assistant to Ward Minogue in the robbery, then to Morris Bober, and after the death of Morris, Frank voluntarily takes care of Helen and her mother.

The opposition "father – son" is important for the novel: Sam Pearl – Nat Pearl, Julius Korop – Louis Korop, detective Minogue – robber Ward Minogue. In the end, Frank replaces the old man's deceased son – Ephraim, and Morris pushes the image of the only possible and ideal father – the image of Francis of Assisi – out of Frank's head. The main motive in the novel is the motive of suffering. According to B. Malamud, suffering is inevitable. It

changes a person, teaches people to appreciate and protect each other. People should help those who are nearby, such a Jewish law in the understanding of Morris Bober, it is a universal law. B. Malamud turns to the history of the Jewish and Christian understanding of suffering. In his early novels, B. Malamud refers to the books of the prophets Amos and Job from the Old Testament, and there are allusions to the history of Christ, B. Malamud also refers to the life and philosophy of Francis of Assisi. B. Malamud tried to show that the main thing for everyone is to observe universal ethical norms.

The motif of the border is of great importance for the novel, Morris Bober's bench appears as a threshold. Morris spends all his time in the store. He leaves her only when an "ambulance" takes him away. Frank Alpine is initially afraid of being stuck in the store forever, but then he voluntarily stays there. He simply stops looking at the bench as a place of imprisonment, and begins to perceive it as a place of life.

The image of Shlemiel becomes important for the novel "The Fixer". Shlemiel in the novel is Jacob Bok. Yakov is an outcast. He feels uncomfortable in the Jewish town and goes to Kyiv in search of a different life. Those around him hate him because he is a Jew. For Jacob himself, his Jewishness is not important. After Jacob is accused of ritual murder and imprisoned, he rethinks his views on life. Yakov Bok makes a choice in the cell. He chooses to keep his human face against offers to plead guilty to something he did not do.

The theme of suffering is closely related to the theme of theodicy, which is very important in the context of the search for identity. The central images of the novel "The Assistant" are the image of Morris Bober and the image of Frank Alpine. The first is an actualization of Shlemiel's method and is closely related to the image of Job, the second intersects with the image of Francis of Assisi, who performs connecting functions in the novel.

The image of Shlemiel in the novel is not revealed to the end, Shlemiel in the novel "The Assistant" personifies a passive sufferer, a "poor man", who humbly accepts everything that falls to his lot. In the novel "The Fixer", this image receives a different content, Shlemiel becomes a symbol of a strong person, unhappy, but capable of serious actions. The formation of his ideological and artistic concept can be traced on the material of Bernard Malamud's early novels. The problem of finding an identity is not yet raised, but the theme of self-determination is already central.

In the artistic world of B. Malamud, Jacob Bok's nationality is a metaphor, a convention, any person could be in Jacob Bok's place. Bernard Malamud pushes the boundaries of the image: in his interpretation, this is a person who, despite difficult circumstances, makes a choice that makes him a human in the sense of existentialists.

Research conclusions and prospects for further research in this scientific direction. The heyday of Bernard Malamud's work fell on the second half of the 20th century. In the twentieth century, social problems represented one of the greatest challenges facing humanity. The absence of a family, divorce, violence and many other things are all present in B. Malamud's work, but his works also describe love as a way of rebirth and suffering as a way of purification. In his novels and short stories, cooperation, cooperation between irreconcilable enemies and just opposites are often presented as the only way to survive and achieve success.

One of the main tasks that the writer set before himself was the task of drawing the attention of mankind to himself, his behavior and the consequences of this behavior.

The problems of Bernard Malamud's novel work are inextricably linked with the problems of English-language Jewish literature. Among the main problems, themes and motives of English-language literature, the following stand out: the motive of suffering, the motive of alienation, the image of Shlemiel becomes central – the image of a suffering person, the image of the Other, the problem of the Other, the problem of finding identity, the theme of anti-Semitism, the theme of freedom, etc. Suffering is the central motif of B. Malamud's early novels. Suffering in the novels "The Assistant" and "The Fixer" genetically related to Tanachic suffering, also to examples of suffering people in the history of Christianity.

B. Malamud's appeal to the experience of human history, to the annals of human suffering, is necessary for posing the main problems of his work. The theme of suffering is closely related to the theme of self-determination in Bernard Malamud's early novels and the problem of finding identity in his later works. For B. Malamud, Jewish history is indicative, so it becomes the central element of his novels. B. Malamud emphasized that "chosenness" means nothing more than "showmanship".

At the initial stage of creativity, B. Malamud is more interested in the behavior of a person in a border situation, the ability of others to show humanity, which he puts above national and professional differences. Belonging to the Jewish people or to any other nationality acts only as a figurative means, a metaphor.

In fact, we are talking about a person and his existence within the framework of moral and ethical norms. In this regard, the appeal to biblical themes and motifs plays such an important role in the text of early novels. For now, the question about the meaning of the world and the place of man in the world is just brewing. Important for answering this question is the problem of responsibility and the problem of the Other. B. Malamud wrote that no matter where a person is, the problems he faces are universal. The search for identity by a person living in Russia or America is a variant of the search for identity in general.

The creativity of Bernard Malamud cannot be included in the framework of only one national literature, such a limitation quite seriously narrows the problematic of B. Malamud's works. The wider the context in which his work is considered, the more clearly visible are the global and modern problems that B. Malamud wrote about, which makes his work relevant to this day.

References:

1. Rudin, N. Malamud's 'Jewbird' and Kafka's 'Gracchus': Birds of a Feather. *Studies in American Jewish Literature*. 1985. №1. P. 10–15.
2. Weber D. Commentary on some interesting books. *Anglo-Jewish Literature Raises its Voices*. Collection of works of modern writers. London, 2008. 600 p.
3. Helterman, J. *Understanding Bernard Malamud*. University of South Carolina Press, 1995. 153p.
4. Buchen, I. H. Malamud's God's Grace: Divine Genesis, Mortal Terminus. *Studies in American Jewish Literature*. 1991. № 10. P. 24–34.
5. Stafford, W. T. *The Black and White Continuum: Some Recent Examples in Bellow, Malamud, and Updike*. Books Speaking to Books: A Contextual Approach to American Fiction. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1991. 335 p.
6. Siegel, B. *Through a Glass Darkly: Bernard Malamud's Painful Views of the Self*. The Fiction of Bernard Malamud. Oregon State University Press, 1977. 245p.
7. Lyons, B. K. *American-Jewish Fiction Since 1945*. Handbook of American Jewish Literature: An Analytical Guide to Topics, Themes, and Sources. Westport: Greenwood, 1988. 385 p.

8. Baris, S. Deykin. Intertextuality and Reader Responsibility: Living On in Malamud's *The Mourners*. *Studies in American Jewish Literature*. 1992. №11. P. 45–61.
9. Avery, E. G. Remembrances of Malamud: 1972-1986. *Conversations with Bernard Malamud* Edited by Lawrence M. Lasher. Jackson and London: University Press of Mississippi, 1991. 380 p.
10. Benson, J. J. An Introduction: Bernard Malamud and the Haunting of America. *The Fiction of Bernard Malamud*. Corvallis: Oregon State University Press, 1987. 275 p.

Всдернікова Т.В. Б. Маламуд і пошук ідентичності в контексті американського постмодернізму

Анотація. Письменники єврейського походження зробили значний внесок у літературу Сполучених Штатів, особливо у 20-му столітті. У цей період у рамках світової літератури розвивається англійська єврейська література, яка характеризується, з одного боку, спільною англійською мовою, а з іншого – національною приналежністю авторів, а також спільністю тем, проблем, мотивів та образів. Романна творчість Бернарда Маламуда є невід'ємною частиною англійської єврейської літератури, що проявляється в спільності проблематики, зверненні до міфу, посиланнях на творчість єврейських авторів, які створювали англійські тексти. У статті розглянуті своєрідні шляхи

пошуку ідентичності в англійській єврейській літературі; висвітлюється проблема самовизначення як центральна тема творів Б. Маламуда в його літературній традиції. Для «єврейських» романів Б. Маламуда характерна єдність тем, проблем, мотивів і образів, які актуалізуються по-різному: у «Помічнику» на перший план висувається мотив страждання, у «Майстрі», центральною стає тема свободи, в «Орендарях» головною є проблема Іншого, тема мистецтва, а в романі «Божа ласка» – проблема відповідальності, мотив відчуження пов'язується з темою антисемітизму, який присутній у всіх «єврейських романах» Б. Маламуда. У двадцятому столітті соціальні проблеми були одним із найбільших викликів, що стояли перед людством. Відсутність сім'ї, розлучення, насильство і багато іншого – все присутнє у творчості Б. Маламуда, але в його роботах також описується любов як спосіб відродження і страждання як спосіб очищення. Його романи та оповідання часто представляють співпрацю, допомогу непримиренних ворогів і просто протилежностей як єдиний спосіб вижити та досягти успіху.

Ключові слова: постмодернізм, національна ідентичність, етнічна свідомість, самовизначення, єврейські романи, єврейська англійська література, художня домінанта.

*Дем'янюк А. А.,
кандидат філологічних наук,
доцент відділення слов'янських мов і літератур
Кавказького університету (м. Карс, Туреччина)*

*Ісаєв Хуршид Байрам оглу,
доктор філологічних наук,
професор відділення слов'янських мов і літератур
Кавказького університету (м. Карс, Туреччина)*

РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКА ВІЙНА 1828–1829 РР. У КОНТЕКСТІ ВІРШІВ І ПІСЕНЬ

Анотація. Стаття присвячена Російсько-турецькій війні 1828–1829 рр., що глибоко відображена у віршах і піснях воєнної літератури, у якій почала розвиватися батальна традиція. Основною рисою поетичних і пісенних творів, створених під час війни і після неї, є показ життя військових і мирних людей. У статті проаналізовано пісні та вірші, в яких змальовано воєнні події Російсько-турецької війни 1828–1829 рр. на Східному фронті – у Карсі, Ардахані, Ахалцисі та Ерзурум. Зазначено, що ці пісні та вірші описують реальні воєнні події. Вони характеризуються високою художністю, досягнутою використанням різноманітних поетичних засобів, своєрідністю сюжету та композиції, показом образів героїв, що дає можливість краще зрозуміти і уявити різні сцени війни. Головна ідея та зміст турецьких воєнних пісень і віршів полягає у змалюванні захисту своїх земель та хвалі захисникам, котрі віддали життя за рідну землю. На відміну від турецьких пісенних і поетичних творів, російські солдатські пісні здебільшого відображають різні воєнні події. Вони адресовані командирам і солдатам, котрі були безпосередніми учасниками воєнних битв. Всі ці пісні та вірші правдиво передають дух епохи, відображають багато реальних фактів і художніх деталей тих чи інших епізодів війни. У воєнних піснях можна виділити два різновиди: пісні з яскраво вираженою сюжетною структурою та пісні-хроніки, в яких відтворюється послідовність справжніх подій. Російські воєнні пісні створювалися переважно солдатами, котрі виражали своє власне ставлення до історії та військового побуту. Солдатська музика відіграла важливу роль у показі величі своєї армії, оспівуванні подвигів солдатів, їх підбадьорюванні, створенні страху у противника. Російсько-турецька війна 1828–1829 рр. у турецькій літературі відображена переважно в ашикських піснях і дестанах, сповнених любові до своєї історії, патріотизму, ненависті до захоплення завойовниками рідних місць. У дестанах долі та характери людей зображено на тлі війни як фатального історичного процесу та як загальнонаціонального лиха. Падіння історичних Карської та Ахалциської фортець, що були символами непокори, також знайшло відображення в дестанах народних поетів-ашиків.

Ключові слова: Російсько-турецька війна 1828–1829 рр., Карс, Ахалцис, поетичні та пісенні твори, дестан, ашик.

Постановка проблеми. Туреччина і Росія як сусідні держави у багатовіковій історії пройшли непростий шлях.

Основним завданням Росії було розширення південних кордонів і вихід у теплі моря. Для досягнення цієї мети, починаючи з другої половини XVII ст. і до початку XX ст., Росія вела боротьбу проти Османського султанату [1]. Російсько-турецькі війни глибоко відбилися у свідомості і турків, і росіян. Між цими народами відбувалися численні війни, які залишили глибокий слід в історії та літературі цих держав. Але з часом спостерігається зближення цих країн і поступовий розвиток добросусідських відносин. У XVII ст. у російській науці виникло «виразне розуміння необхідності вивчення Сходу, передусім Османської Туреччини» [2, с. 27]. У пізнанні цих країн важливу роль відіграли звіти та донесення турецьких і російських дипломатів, що було важливим джерелом знань [2, с. 25].

Уже в записках Неджеті-Ефенді знаходимо відомості про Росію. У 1731 р. зразки Османської держави представив Ібрагім Мютеферрік [3, с. 79]. Образ Росії яскраво позначився і на творчості Ресмі-Ефенді. В імперії Османа з'явився докладний порівняльний опис російських областей, складений відомим турецьким мандрівником Евлією Челебі. Саме він був першим зі східних мандрівників, котрі зазначали, що «росіяни («московити») та українці («руси») хоч і дуже близькі, але різні народи за мовою та звичаями» [2, с. 20].

До основних напрямів російського сходознавства належали і «наукові дослідження в галузі турецької мови, культури та історії турків» [4, с. 16]. Тема Сходу, Туреччини відображена у творчості російських письменників, з'являються численні твори, завдяки яким спостерігається вивчення образу країни-сусіда і висвітлюється реальний образ Туреччини та її цінності. Численні паломники святих місць, мандрівники, дипломати, які побували в Туреччині, залишили важливу інформацію про країну, її жителів, їх характери, спосіб життя і народні традиції. Як зазначає відомий сходознавець і письменник О.І. Сенковський, «щоб зрозуміти Туреччину, потрібно спочатку звільнитися від величезної тяжкості своїх забобонів <...>. Турки виявляють багато хороших якостей, які приємно брати до уваги навіть ворогу. Вони взагалі смирні, уважні до задоволення інших, ввічливі з чужими і <...> у примітній мірі чесні та прямодушні» [5, с. 50].

У вивченні історії та культури обох держав однією з основних тем є тема війни, яка широко відображається

у віршах і піснях воєнної літератури. Паралельно з російсько-турецькими конфліктами, що виникали в різні періоди історії, розвивалася і батальна традиція у літературі. Основною рисою поетичних і пісенних творів, створених під час війни і після неї, є змаловання життя військових і мирних людей.

Мета статті – проаналізувати поетичні та пісенні твори, в яких відображено воєнні події Російсько-турецької війни 1828–1829 рр. на Східному фронті – у Карсі, Ардахані, Ахалцисі та Ерзурумі. Зазначимо, що ці пісні та вірші присвячено реальним воєнним подіям. Їх відмінність полягає у високій художності, досягнутій використанням різноманітних поетичних засобів, своєрідністю сюжету та композиції, показом різних сцен, образів героїв, що сприяє можливості розуміти і уявляти різні сцени війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження побудовано на матеріалі воєнних пісень і віршів, присвячених Російсько-турецькій війні 1828–1829 рр. Різні аспекти цієї теми відображено у численних як російських, так і турецьких наукових книгах, монографіях, докторських дисертаціях, статтях, зокрема, «Російська історична пісня» (1973, 1990, 2001), О.Б. Широкоград «Російсько-турецькі війни 1676–1918 рр.» (2000), В.О. Потто «Кавказька війна в окремих нарисах, епізодах, легендах та біографіях, Т. IV: Турецька війна (1828–1829 рр.)» (1887), А.О. Цивельов «Вплив Сходу на культуру та поезію Росії» (2010), Є.А. Ростовцев, І.В. Сидорчук «Образ Туреччини та турків у текстах російської художньої літератури XIX–XX століть у контексті формування сучасної історичної пам'яті росіян» (2014), Є.В. Бахревський, І.О. Свистунова «Образ Росії у Туреччині. Історичний розвиток і сучасний стан» (2019), Мехмет Фуат Копрюлю «Türk Edebiyatı Tarihi» (2003), Хаджер Гюльшен «Mili Mücadele Döneminde Savaş Edebiyatımız» (2014), Хасан Улуджутсой «Türk Savaş Edebiyatı ve Propaganda» (2008), Фахреттин Кирзиоглу «Edebiyatımızda Kars» (1958).

Виклад основного матеріалу. Воєнні вірші та пісні, присвячені Російсько-турецькій війні 1828–1829 рр., зберегли свою актуальність і в даний час, різні аспекти їх дослідження є ефективними і навіть необхідними.

Головна ідея та зміст турецьких воєнних пісень присвячено захисту своїх земель та хвалі захисникам, котрі віддали життя за рідну землю. На відміну від турецьких пісень і віршів російські солдатські пісні здебільшого відображають різні сцени війни. Вони присвячені командирам і солдатам, які були безпосередніми учасниками воєнних битв. Зазначимо, що російські історики у наукових працях, що стосуються періоду воєн на Кавказі і в Карсі зокрема, приховували імперіалістичну та колоніальну політику царату, представляли царизм у ролі визволителя слов'янських народів та носія цивілізації [6].

У багатьох сучасних дослідженнях учені розглядають ті воєнні пісенні та поетичні твори, які містять у собі реальні події та імена, передають народний настрій того часу. Як зазначає Л.І. Ємельянов, усі ці пісні та вірші «вірно передають дух епохи, відображають багато реальних фактів і художніх деталей тих чи інших подій» [7, с. 33]. На думку Є.С. Литвин, у воєнних піснях можна виділити два різновиди, «пісні з яскраво вираженою сюжетною структурою та пісні-хроніки, в яких хід оповіді більш-менш відтворює послідовність справжніх подій» [8, с. 17]. У XIX ст. пісні

створювалися «лише солдатами та козаками, що виражає їхнє власне ставлення до історії та до військового побуту» [9, с. 31].

Особливу, самобутню історію мають турецькі пісні та вірші, написані на воєнну тему. Своєрідністю воєнної літератури і музики Османської імперії є голосова музика, відмінна риса якої полягає у супроводі музичним інструментом – сазом. Традиції воєнної музики імперії Османа запозичено у гунів і сельджуків, вона в основному виконувалася в громадському середовищі і на місцях воєнних дій [10, с. 146]. У цій музиці особлива перевага надавалася голосу, тому вона сприймалася як «віршована музика», у якій слова виражали талант і вміння виконавця через спів. Солдатська музика відіграла важливу роль у показі величчя своєї армії, підбадьорюванні солдатів, створенні страху у противника.

Російсько-турецька війна 1828–1829 рр. у турецькій літературі відображена переважно в ашикських піснях і дестанах, в яких наголошено, що наполегливий та неодноразовий напад російських військ викликав загальну ненависть, з жагою помсти, турецького населення до завойовників [11, с. 88]. У турецьких дестанах людина зображена на фоні війни і як загальнонаціонального лиха, і водночас як фатального історичного процесу, в ході якого опинилися долі людей.

Османська держава не була готовою до війни 1828–1829 рр., що почалася з атаки російських військ [1], тому для свого захисту держава вела посилену пропаганду з метою формування загону добровольців. У цій пропаганді важливу роль відіграли ашикські пісні, основна мета яких – підбадьорення населення, оспівування подвигів турецьких солдатів. Стильова своєрідність літератури про війну полягає у зверненні переважної більшості ашиків до жанрів дестану і притчі. У цих творах оспівувалися не тільки воїни, а й представники мирного населення, котрі безпосередньо брали участь у війні, а також відомі особи Ісламу [12, с. 37].

Карська, Ардаханська і Ахалцихська фортеці тривалий час залишалися без нагляду, охорони та реставрації, тому вони швидко і легко були взяті російськими силами. У XIX ст. російські воїни тричі окупували Карс. Перша окупація відбулася 23 червня 1828 р., тоді впала неприступна Карська фортеця, яка багато разів бачила біля своїх стін грізних завойовників. Того ж року 15 серпня впав Ахалцих, а 22 серпня – Ардахан. Ще в XVI ст. було створено Ахалцихський пашалик – адміністративна одиниця у складі Османського султанату. До його складу входило два повіти – Ахалцихський та Ахалкалакський. У 1828 р. внаслідок Російсько-турецької війни Ахалцихський пашалик перестав існувати, а частина його території увійшла до складу Російської імперії [13]. У результаті жорстокої колонізаторської політики більшість місцевих жителів переселилася у внутрішні частини Туреччини, а натомість почалося масове заселення цих територій вірменами з Карса та Баязита. Крім того, в Ахалцисі виникла пандемія чуми, яка одразу широко розповсюдилася, вражаючи не лише місцевих жителів, а й російський гарнізон. У місті на той час залишалося близько 300 сімей, але це була найбідніша частина населення, що харчувалася переважно корінням та травою [14].

Падіння історичних фортець Карса і Ахалциха, що були символами непокори, викликало загальнонародний гнів і обурення, яке відобразилося в дестанах поетів-ашиків. Ашик Осман у вірші «Türki i viran Ahıska» писав:

Bunda belli vezirlerin hilesi
Hiç mi gayret yoktur Hak'tan bulasi
Yedi kattir derler Kars'in kalesi
Sattilar Moskof'a tez elden gitti
[12, c. 39].

Тут, очевидно, брехливість візирів
Немає бажання молитися Богу
Семислойні стіни фортеці Карса
Продали Москові, фортеця впала.

У падінні Карської фортеці поет звинувачує не військових, а безвідповідальність службовців, високопосадовців, котрі, за словами автора, «продали фортецю Москові». Падіння фортеці відобразилося у голосіннях, які оспівували трагічне становище області. Зазначимо, що саме в Карсі була дуже розвинена усна література, з'явилися твори у жанрі голосинь (ağit, mersiye). Поет із Карса Мехмет Халіс Ефенді в стилі дивана написав мерсіє (голосіння):

Dem-be-dem kan ağlasınlar
ehl-i iman el-aman
Kaldı küffar ellerinde
cami ü Kuran'ımız
[15, c. 27].

Нехай кривавими слізьми
плачуть віруючі,
Залишився в руках у невірючих
наш святий Коран.

Дестани пронизані патріотизмом, любов'ю до своєї історії, готовністю заради перемоги піти на будь-яку жертву. Як уже було сказано, після падіння Карса впала й Ахискинська фортеця. У пісні «Дестан Ахиска» описуються звірства російських воїнів, котрі повністю розграбували місто і знищили мирне населення:

Kavgalar kuruldu günler farıdı
Ahıska üstünü duman бүрүdü
Dini İslâm olan bütün kırıldı
Toz duman içinde kalan Ahıska.
<...> <...>

Розпочалися битви, дні втомилися
Тумани обійняли Ахиска
Усі віруючі Іслама вбиті
Залишився у поросі і в тумані Ахиска.

Kars kal'asın vergi ile verdiler
Ahıska'nın erkeklerin kırdılar
Kız gelin komayıp bütün aldılar
Kızları da esir giden Ahıska
[12, c. 40].

Карську фортецю продали
Знищили усіх чоловіків Ахиска
Взяли всіх жінок і наречених
І полонені твої дівчата, Ахиска.

Османський уряд закликав населення до спільної боротьби з ворогом. Анонімний автор у пісні «Дестан Ахиска» показує росіян в образі грізного і нещадного ворога, розповідає про згвалтування жінок, про спробу змусити мусульман прийняти християнство. У пісні відображено колективний образ сильного та жорстокого ворога. Автор вимагає, щоб населення боролось з російськими завойовниками, інакше на жителів чекає ще більша трагедія.

Ашик Гаріб у голосінні «Плач Ахиски 1244 р.» (1928 р.) теж закликає народ до опору проти ворога: «Козаки та солдати спалили всі будинки, мінарет Ахмедіє пограбований і відправлений возами до Урусету» (в Росію).

Yaktı Moskof
bastı saldat Kazağı
Taladı malların hanın Ahıska.
<...> <...>

Москов спалила,
Направила солдатів і козаків
Пограбувала всі будинки і майно.

Ahmediye minaresi söküldü
Arabaınan Uruset'e çekildi
[15, c. 267].

Пограбовано мінарет Ахмедіє
І возами відправлено до Росії.

Цікаві факти про штурм і взяття росіянами Ахалциха ми спостерігаємо у книзі відомого історика В.О. Потто «Кавказська війна в окремих нарисах, епізодах, легендах та бібліографіях». Автор зазначає, що Ахалцих був «безпорадний, але грізний, твердий рішучістю загинути або відстояти свою вікову незалежність» [16, с. 150]. І головна сила, на думку автора, полягала не у відомій потужній фортеці, а в самому місті «з його 25 тисячним населенням» [16, с. 153]. Все місто захищалося і «кожен будинок доводилося виривати нападом

із рук захисників» [16, с. 170], тому росіяни змушені були ввезти до міста величезні в'язки сіна та соломки, щоб спалити всі будинки. Ось як описує автор цю трагічну сцену: «Ніхто з ахалцихських жителів не хотів здаватися, і навіть жінки були пройняті таким фанатизмом, що багато хто, намагаючись уникнути полону, добровільно кидалися у вогонь; інші – озброєні кинджалами, йшли у битву <...>. Старий майже сторічний чоловік захищався на порозі будинку, що горів, проти трьох егерів і, вбивши одного з нападників, сам героїчно впав під ударами двох інших, але увірватися в цей будинок все-таки не вдалося. Його завзято відстоювали турки: натхненні прикладом старого, і тільки стеля, що обрушилася, поховала у полум'ї відважних захисників» [16, с. 171–172]. І було безліч таких випадків, «повних жаху, смерті та нелюдського збудження, що йшли один за одним. В одній мечеті згоріло 400 захисників. В Ахалцисі було справжнє пекло, здатне потрясти найзалізініші нерви» [16, с. 172]. За даними автора, під час штурму загинуло «понад три тисячі і між ними до сотні жінок» [16, с. 178].

Автор «Дестана Ахиска» мав рацію, коли писав, що мінарет Ахмедіє був пограбований і все возами відправлено до Росії. У В.О. Потто читаємо, що замість мечеті Ахмедіє зведено православну церкву: «Ахмедієву мечеть перетворено росіянами на православний храм <...>. А знаменита бібліотека, з її дорожцінними рукописами, як трофей, вивезена до Петербурга і нині на користь науки зберігається в Імператорській публічній бібліотеці» [16, с. 191].

У результаті підписаної угоди в Едірне Російсько-турецька війна 1828–1829 рр. була завершена і російська армія взимку 1830 р. вирішила залишитися в Карсі, лише навесні 1830 р. армія Паскевича покинула місто. Звільнення Карса від російського ярма у віршах ашика Зюлалі звучить так:

Bir yıl oldu gülşen bülbüle zindan
Arslanlar çekildi boş kaldı meydan
Kara güne düştük İslâm sergerdan
Moskof zulmeyledi Firavunvari.

Увесь рік проведено у в'язниці
Леви покинули поле бою
У нас чорні дні, полк Ісламу,
Москва горе принесла, як фараони.

Karsın yine öter kumru bülbülü
[15, c. 32–33].

Знову заспіває прекрасний соловей
Карса.

Після взяття Карса та Ахалциха російська армія безперешкодно зайняла Ерзурум. Ерзурумські мусульмани вже мали відомості про взяття Карса росіянами. Вірмени стверджували: якщо населення міста чинитиме опір, то на них теж чекає велика різанина. Під впливом цих чуток жителі Ерзурума не озвалися на загальний заклик до захисту міста [15, с. 29].

Після падіння Ерзурума муфтії (головний представник релігії Ісламу) Дурсун Ахмет Намікі пише мерсіє (плач):

Ruz-i Pençşenbe olıcak
girdiler şehre şirar
Paskeviç derler reisın adına lanet hezar
Al-i Osman Padişahi ah kim oldu humar
Ser-te-ser zabtettiler
Erzurum'u kıldılar hisar [15, c. 31].

У п'ятницю увійшли в місто
з воєм
Ми прокляли їх главу Паскевича
Занедужав Падишах Ал-Осман
Увесь Ерзурум завоювали
і заблокували.

У цьому голосінні автор висловлює свою скорботу і проклинає росіян, котрі на чолі з Паскевичем захопили місто. У вірші наголошується, що мешканців Ерзурума чекала така сама доля, як і жителів Ахалциха.

Висновки. У вивченні історії та культури Туреччини і Росії однією з основних тем є тема війни, яка глибоко відображена у віршах і піснях воєнної літератури. Відмінна риса поетичних і пісенних творів, створених під час війни і після неї, полягає у показі життя військових і мирних людей. Учені

у багатьох дослідженнях звертаються до російських воєнних пісень і віршів, що описують реальні події та імена, а також передають настрої учасників воєнних дій. Російсько-турецька війна 1828–1829 рр. у турецькій літературі в основному відображена в ашикських піснях і дестанах, сповнених патріотизму та любові до історії своєї держави. У дестанах доли та характеру людей зображено на тлі війни і як фатального історичного процесу, і як загальнонаціонального лиха. Падіння історичних Карської та Ахалцихської фортець – символів непокори, також знайшло відображення в дестанах народних поетів-ашиків. Ашик Осман у вірші «Türk i vîran Ahıska», поет із Карса Мехмет Халіс Ефенді, анонімний автор у «Дестані Ахиска», ашик Гаріб у голосінні «Плач Ахиски 1244 р.», ерзурумський муфтії Дурсун Ахмет Намікі у голосінні і багато інших авторів у численних дестанах описують звірства російських воїнів, котрі розграбували міста і села, знищили мирне населення. Народні поети подають реальні правдиві історичні факти воєнних подій, а також відзначають силу і мужність турецької армії.

Література:

- Kara Adem. 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı ve Anadolu'da Alınan Tedbirler. *Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (14), 2005. S. 115–131.
- Шеремет В.И. Россия и Турция: развитие взаимных представлений народов. *Исторические, культурные и экономические связи между Турцией и Россией*. М., Стамбул, 2012. С. 18–31.
- Бахревский Е.В., Свистунова И.А. Образ России в Турции. Историческое развитие и современное состояние. М.: Институт Наследия, 2019. 234 с.
- Мейер М.С. 520 лет дипломатическим отношениям России и Турции. *Исторические, культурные и экономические связи между Турцией и Россией*. М., Стамбул, 2012. С. 11–17.
- Сенковский О.И. Обзорение Оттоманской империи, Валахии и Молдавии Е. Серчевскаго. *Библиотека для чтения*. Т. 124. Спб, 1854. С. 44–66.
- Candan Badem. Çarlık Rusyası Yönetiminde Kars vilayeti. İstanbul: Birzamanlar Yayıncılık, 2010. 479 с.
- Емельянов Л.И. Русская историческая песня: Сборник. Л.: Сов. писатель, 1990. 464 с.
- Исторические песни XIX века / отв. ред. В.Г. Базанов. Ленинград: «Наука», Ленингр. отд-ние, 1973. 284 с.
- Азбелев С.Н. Русские исторические песни. Москва: Русская книга, 2001. 528 с.
- Yılmaz A., Şahin A., Hatipoğlu G. Türk ve Batı Müziği Tarihi. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2021. 208 s.
- Gülşen Hacer. Mili Mücadele Döneminde Savaş Edebiyatımız. *İlmi Araştırmalar*, Sayı 25, 2008. S. 85–96.
- Ulucutsoy Hasan. Türk Savaş Edebiyatı ve Propaganda (1828–1912). *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Marmara Üniversitesi, 2019. 511 s.
- Гаджиев Асиф. История турок-ахыска. URL: <https://www.ahiska-gazeta.com/ru/histories/47/>
- Черкасов А.А., Братановский С.Н., Валлоу А. Потери русской армии в Закавказье в русско-турецкую войну (1828–1829 гг.): историко-статистическое исследование. *Русин*, №4(50), 2017. С. 38–60.
- Kırzioğlu M. Fahrettin. *Edebiyatımızda Kars*. II. Kitap. İstanbul: Işıl Matbaası, 1958. 184 s.
- Потто В.А. Кавказская война в отдельных очерках, эпизодах, легендах и биографиях. Т. 4: Турецкая война 1828–1829 гг. Санкт-Петербург, 1889. 192 с.

Demianiuk A., Isayev Khurshud Bairam ohlu. Russian-Turkish war 1828–1829 in the context of poems and songs

Summary. The article is devoted to the Russian-Turkish war of 1828–1829, which is deeply reflected in the poems and songs of military literature, in which the battle tradition began to develop. The main feature of the poetic and song works created during and after the war is to show the life of military and peaceful people. The article analyzes songs and poems that reflect the military events of the Russo-Turkish War of 1828–1829 on the Eastern Front – in Kars, Ardakhan, Akhaltsikh and Erzurum. It is noted that these songs and poems are dedicated to real war events. They are characterized by high artistry, achieved by the use of various poetic means, the originality of the plot and composition, the display of images of heroes, which makes it possible to better understand and imagine different scenes of the war. The main idea and content of Turkish war songs are devoted to the protection of their lands and praise to the defenders who gave their lives for their native land. Unlike Turkish songs and poems, Russian soldiers' songs mostly reflect various military events. They are addressed to commanders and soldiers who were direct participants in military battles. All these songs and poems truthfully convey the spirit of the era, reflect many real facts and artistic details of certain episodes of the war. War songs can be divided into two types: songs with a pronounced plot structure and chronicle songs, in which the sequence of real events is reproduced. Songs were created only by soldiers who expressed their own attitude to history and military life. Soldier's music played an important role in showing the greatness of their army, singing the exploits of Turkish soldiers, encouraging them, creating fear in the enemy. The Russo-Turkish war of 1828–1829 is reflected in Turkish literature mainly in Ashikash songs and destans, full of love for their history, patriotism, and hatred for the capture of their native places by the conquerors. In destans, the destinies and characters of people are depicted against the background of war as a fatal historical process and as a national calamity. The fall of the historical Kara and Akhaltsikh fortresses, which were symbols of disobedience, was also reflected in the destans of the Ashiki folk poets.

Key words: Russian-Turkish war of 1828–1829, Kars, Akhaltsikh, poetic and song works, destan, ashik.

*Заєць Г. В.,**orcid.org/0000-0001-5318-5780**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри прикладної лінгвістики**Національного університету «Одеська юридична академія»**Токар Н.,**orcid.org/0000-0002-3872-8289**старший викладач кафедри української філології та журналістики
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*

ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ ПРОЗИ ВОЛОДИМИРА ЯРОШЕНКА

Анотація. Мета пропонованого дослідження полягає у визначенні жанрової своєрідності прози письменника. У процесі дослідження застосовувалися елементи герменевтичного, біографічного та психологічного. Герменевтика передбачає розуміння твору як структури з певним смислом, тобто як смислової єдності, що має генеративну функцію смислотворення. Герменевтика скерована насамперед на інтерпретацію та розуміння тексту сакрального, а вже потім – тексту взагалі. Серед розмаїття методологічних підходів вивчення тексту герменевтичний підхід передбачає розкриття смислів тексту, а отже, й розуміння тексту. У герменевтиці текст сприймається як багатошаровий, а у процесі розуміння й інтерпретації важливим є його розкриття у часі. Герменевтичний підхід зважає на рецептивний характер читацького процесу й інтенціональність свідомості автора. Біографічний і психологічний методи застосовувалися для розгляду біографії та особистості письменника як визначального чинника розуміння поезики у прозовій спадщині В. Ярошенка.

Результати. За підсумками проведеного дослідження проаналізовано основні жанрові категорії прозових творів митця. Увагу зацікавлено на тому, що письменник працював у контексті традиційних епічних (повість, оповідання) форм, а також експериментував зі сполученням різних жанрових елементів і новаторства в галузі форми (повість «Гробовище» з вставною новелою й оповідання «Ордер № 712099» з характерними рисами роману). У статті на основі епічного доробку досліджено різножанрову художню спадщину письменника (мала проза, повість).

Висновки. Художня парадигма малої прози письменника (збірка оповідань «Кримінальна хроніка», 1927) визначається домінуванням жанрових ознак оповідання: невеликий обсяг, нерозгалужений, однолінійний сюжет, деталізація, описовість, мінімум персонажів, збереження композиційної структури. Зважаючи на проблематику та специфіку змісту оповідань В. Ярошенка, за жанровими різновидами виділяємо соціально-побутові та соціально-психологічні оповідання.

У різножанровій спадщині В. Ярошенка відображена епоха перших десятиліть минулого століття з її проблемами, вадами та протиріччями. Більшості його творам властиве актуальне звучання через здійснений аналіз тогочасного суспільного життя. Становлення творчої манери В. Ярошенка як прозаїка відбулося репрезентацією своєрідної манери художнього письма для української прози першої третини ХХ ст.

Ключові слова: епіка, жанр, поезика, стилізація, форма.

Упродовж багатьох років не втрачає своєї актуальності проблема категорії жанру як ключової у вибудовуванні літературної теорії загалом (розмежування жанрів, класифікація творів і виявлення в них спільних жанрових ознак), а її осмислення оформилося в окремий розділ теорії літератури – генологію / генерику / жанрологію [1, с. 393].

Зважаючи на те, що саме жанр є тією ланкою, котра пов'язує твори літератури з літературним світом загалом, Цветан Тодоров зазначає: «По-перше, не варто забувати, що літературний текст має властивості, загальні з множиною літературних текстів чи з однією з його підмножинностей (що й називається жанром). Нині важко собі уявити, як можна захищати тезу, що все у творі індивідуальне, усе в ньому – неповторний результат натхненної творчості, жодним чином не пов'язаний із попередніми творами. По-друге, текст – це не лише результат задалегідь даної комбінаторики (комбінаторики віртуальних якостей літератури), а й результат трансформації цієї комбінаторики» [2, с. 10]. Відповідно, літературознавчий аналіз доцільно здійснювати у двох напрямках: від твору до літератури (жанру) і від літератури (жанру) до твору: «Будь-який опис тексту, з тієї причини, що він складається зі слів, є опис жанру» [2, с. 10].

На думку Олександра Білецького, жанри не є продуктом особистого винахідництва, вони створюються в загальному процесі «колективними зусиллями багатьох письменників». Кожен жанр літератури в його історії є не чимсь постійним, а чимсь таким, що безнастанно змінюється: «процес становлення жанрів визначається тими самими факторами, що й процес виникнення стилю, всередині якого виникає й існує даний жанр» [3, с. 150].

В історії української літератури обмаль інформації про прозу В. Ярошенка, попри актуальність проблематики прозових творів, різножанровість та оригінальність авторського вираження. Літературно-критичні матеріали представлені досить фрагментарно, проза письменника не були об'єктом окремого вивчення, що зумовило необхідність дослідження й обґрунтування її природи та своєрідності.

Поряд із поезією, очевидним художнім внеском у надбання українського художнього слова 1920–30-х рр. став прозовий доробок В. Ярошенка. У творчості письменника 1923–1925 роки були переломними, він пише багато і в різних жанрах. Окремі оповідання були надруковані в газеті «Більшовик» (1924), уривок роману «За вугілля, за нафту, за метал»

з'явився в журналі «Глобус» (1924), три розділи роману «Вертеп брехунів» вийшли друком у журналі «Життя й революція» (1929). Окрема група сатирично-гумористичних творів: поеми «Екало», «Поєма про рака», «Царинник мина з України» не була опублікована. У газеті «Більшовик» від 28 листопада 1924 року є повідомлення про роботу В. Ярошенка над книгою «Вилами по...», над твором про інтелігенцію. Однак, значна частина прозового доробку письменника до нас не дійшла.

Епічна спадщина В. Ярошенка складається з творів різних жанрів: мала проза, повість, уривки з роману.

Характерні особливості малої прози митця

Період творчості В. Ярошенка під час його перебування в складі київського літературного об'єднання «Ланка»-МАРС припадає на активний період розвитку малої епічної форми в українській літературі. Це кінець 20-х – початок 30-х років ХХ століття. Особливості малої прози письменника цього періоду (збірка оповідань «Кримінальна хроніка», 1927) визначаються домінуванням жанрових ознак оповідання: невеликий обсяг, нерозгалужений, однолінійний сюжет, деталізація, описовість, мінімум персонажів, збереження композиційної структури.

Розповсюдженою жанровою формою малої прози В. Ярошенка є твори відкритої форми (за І. Денисюком), де порушено психологічні та філософські питання, а епізоди людського існування представлені в їхній суперечності, складності та взаємовідносинах: «Кому треба квартирі», «Ордер № 712099», «Безнадійний оптиміст», «З уповноважень Головриби», що демонструють проблеми тогочасного життя. Характерною рисою оповідань письменника є художня правда та простота, драматизм життя, увага до людської долі, психологічне спрямування. Зважаючи на проблематику та специфіку змісту оповідань В. Ярошенка, за жанровими різновидами виділяємо соціально-побутові та соціально-психологічні оповідання.

Жанровим різновидом соціально-психологічного оповідання з пригодницькою фабулою є твір «Кому треба квартирі» про нещасливу долю жінки-проститутки та її «прохололе дитя», яке лежить без ознак життя в квартирі під рядном уже другий день. У творі, попри вагомості особливості чи події, авторська увага зосереджена ще й на подробицях буденного існування, що наче раптово влучили в поле зору оповідача. Ці подробиці приховують суттєвий художній задум – усвідомити драматизм життя тих часів, що зображений на прикладі долі окремої людини. Наприклад, вживання алкоголю для тимчасового зменшення емоційної напруги, притуплення почуття та полегшення страждань, причиною чого є байдужість оточення (винятком є небайдужий головний герой) до жінки та її «прохололої дитини», безгрошів'я, невлаштоване життя та безпорадність: «Жінка прокидалась поволі. Ворухнулась рука, язик промимрив щось невиразне, і мене знову обдало алкогелевим духом» [4, с. 10]. У творі майстерність митця виявляється у несподіваній, неочікуваній розв'язці, що доповнена влучною психологічною деталізацією портрету.

Для всієї малої епіки В. Ярошенка характерним є відтворення якоїсь однієї, знакової ситуації в житті героя, яка викликає незвичайні почуття. Сюжет стає внутрішнім. Письменник переміщується від поетики опису до поетики показу хвилювань.

Жанр оповідання-спогаду представлений твором з оксюморонною назвою «Безнадійний оптиміст». Письмове судове свідчення рахівника з тресту, який «розпустив казенні гроші» складає сюжет оповідання. Залучені автором анекдот, записки

героя-оповідача з рахівником тресту, судовий документ сприяють зосередити увагу читача. Концепція світу та людини зосереджена навколо рахівника з тресту, який через «підлу, паскудну, жадібну до грошей жінку» розтратив казенні гроші у ресторані, а після «гучної вечірки» прокинувся на березі Дніпра: «Ми ще поїхали кудись автомобілем, десь мене зсаджували, <...> десь ми ще пили <...>. Потім я нічого не пам'ятаю аж до того моменту, коли прокинувся на світанку по той бік Дніпра майже голий на пляжі» [4, с. 34]. Не всі висновки, зроблені рахівником, збігаються з позицією героя-оповідача, який шукав відповідь на одне з питань: «І в голові <...> думки снувались настирливими павутинками, і одна думка про нього: невже-ж він і досі певен, цей нещасний рахівник із тресту, що гидка історія з ним, це історія з корінним киянином, а не корінним обивателем, з корінною, нікчемною людиною, і що тут якусь роллю відіграє те, про що він колись торочив мені?» [4, с. 35]. Таким чином бачимо, що В. Ярошенка, як і багатьох інших письменників (Б. Антоненка-Давидовича, В. Підмогильного, О. Слісаренка) цікавить доля та внутрішній світ звичайної пересічної людини.

Поєднання жанрових форм

Під час дослідження прози кінця ХІХ – початку ХХ ст., І. Денисюк відзначив, що «відбувається дифузія літературних родів і жанрів – лірика затоплює прозу. Драма братається з новелою, оповідання з нарисом чи новелою, а то й з повістю. Толерується крайня «верлібність», фрагментарність прози. Виникають різні форми «новелістичного нариса». Йде безнастанна трансформація жанрів малої прози – взаємопроникнення і їх взаємонакладання, процвітає розмитість форм і барв. Стиль набуває музичності й збагачується «кольоровими» тропами» [5, с. 266].

Мала проза 1920-х років часто зазнавала стилізації під більш великі форми, що слугувало до візуального та графічного оформлення подібно до роману. При дослідженні жанрових модифікацій малих епічних форм, С. Ленська вперше звернула увагу на те, що «романізація» малої епічної форми представлена у творах В. Ярошенка. «Варіант «наслідування» малою прозою жанрової структури роману полягає у моделюванні діалогу автора / наратора з уявним читачем, застосування прийому псевдо початку» [6, с. 114].

Таким оповіданням є твір «Ордер № 712099», що включає декілька особливостей романної форми: членування тексту на п'ять фрагментів; пряма мова персонажів у формі діалогів і полілогів; неодноразове відтягування початку розвитку сюжетної лінії: «Я покепкував трохи з читача, пообіцявши, що “з цього, власне, й починається оповідання”, в той час, як воно почалося з того дня, коли на трьох робфаківців – Митьку, Ваську й Герваську залишилося в “касі”, тобто у кишені у Герваськи, 2,5 карбованця срібла, строком на 5 днів» [4, с. 17].

У грі з реалістичною традицією, що визначала моделювання правдоподібності через акумулювання фактографічних деталей, на рівні мовної організації тексту, в репліках юнаків втілюється іронічний засіб художності (за В. Тюпою). Заголовок оповідання «вказує на нових мешканців кімнати – трьох робітфаківців, які придумали оригінальний спосіб видурити гроші у помбуха: Митька, переодягнувшись у жіноче вбрання, грав роль повії, привів «клієнта» в кімнату, де на нього накинулися двоє «розгніваних братів». На «відступні» від переляканого ловеласа хлопці безбідно прожили кілька днів» [6, с. 115].

Характерний для естетики бароко прийом трагедії, відтворює свою первісну функцію – розкриває кмітливість і винахідливість юнаків. «Гумористичні деталі інтер'єру, влучні мовні самохарактеристики персонажів є вдалим, авторські коментарі вибудовують переконливий образ «всезнаючого» автора. Але розв'язка виглядає слабшою за основну частину: Митька йде на побачення з дівчиною, з якою має намір одружитися з розрахунку» [6, с. 115].

У кінці 20-х років від малої прози: соціально-побутових та соціально-психологічних оповідань, В. Ярошенко перейшов до повісті. Прагнення митців стисло відобразити епічні простори життя та мікросвіт особистості призвели, на думку В. Фащенко, до змішування жанрових форм. Типовим зразком авантюрно-пригодницької повісті є твір «Гробовище» (1928), де автор експериментує з композицією, використовуючи прийом «історія в історії» [5, с. 200].

У дослідженнях О. Бровко такий прийом визначає вставною новелою: «Ця вставна історія має всі ознаки новели: гостроту сюжетобудування, чітко окреслену композицію, завершеність лексичної форми, незвичайну розв'язку, яка цілком відповідає основному критерію новелістичної майстерності» [7, с. 49], сформульованому М. Йогансеном: «Навіть коли це не абстрактна думка, а спостережений автором чи на собі, чи на знайомих людях конкретний випадок – треба його розробити структурно. Щоб дати враження закінченості, треба насамперед винайти кінець, розв'язку» [8, с. 31].

Події повісті відбуваються у селі Зарічка, містичні розповіді про цвинтар якого викликають у курсанта із Кубані Петра Гері надзвичайну заінтригованість. Уже на початку твору формується відчуття загадковості й таємничості через опис місцевості: «Щоб побувати на селі, треба кружляти аж над містком, додаючи добрих верстов зо три кроку, бо човнів для переїзду нема, через те, що річка обміліла вкрай і світить жовтим піщаним дном, як захарчована шкапа ребрами. Трохи вище, праворуч нагорі за парком, залягло старе гробовище й через це гробовище, горою, до села ходи не більше, як на десять хвилин. Але ... заросла й та стежина, що нею ходили селяни з Зарічки до міста. <...> гробовище – знову “лякає”. Завидна – один другий із сміливіших ще проскочить, але по заході – нехай-но одважиться котрий!» [9, с. 5].

Насамперед «романтичні деталі постають у тексті крізь призму іронічності, зокрема асоціації напису на вході до склепу з гаслом у кабінеті завідувача клубу. Проте упродовж розвитку дії містичні картини надають основному тексту ознак готичної новели. Оповідач постає тим персонажем, який вводить у причинно-наслідкову структуру повісті інформацію, не загмарену власним досвідом», – зазначає О. Бровко [7, с. 49].

У другому розділі сюжет вставної історії представлено через розповідь сільської вчительки Варвари Михайлівни про заливання «ласого до жінок» пана Дайнеки до покоївки Мотрі, яка у «нерівній боротьбі» з паном залишилася без середнього пальця на правій руці, прокляття пана Мотрею та пророцтво на цвинтарі старого Дайнеки: «Кажеш палець так і не виріс. Але нічого... За те ще на землі буде тобі заплава... Дасть бог, уродиться в тебе безпалої та не з п'яту, а з шістьою пальцями...» [9, с. 28].

Час від часу розповідь Варвари Михайлівни про історію Мотрі та її «шостипалої» дитини переривається через запитання Петра Гері: «– Але я не розумію, при чім-же тут гробо-

вище, що всі його так жахаються? – потиснув у темноті плечима Геря. – При чім? – перепитала вчителька. – А при тім, що на гробовище навіщував Дайнека Мотрі й віщування його справились. Проте, слухайте далі, я-ж ще й половини не розповіла того, про що обіцяла розповісти» [9, с. 30].

У цій стилізованій під український фольклор розповіді, на думку В. Дмитренко, особливо чітко проступають готичні мотиви. Натяки на містичність цвинтаря та нещасливу долю діда «посилують напруження сюжету, готуючи читача до сприйняття історії – ключа до розгадки таємниці. Вона кристалізується в загадкових тінях біля склепу, в оніричних візіях-мареннях, що межують із реальністю, ореол таємничості огортає діда з моменту зустрічі з ним Гері, загадковим здається як зникнення самого Петра, так і слабо окреслений мотив двійника, що сприяє проєкції структури причинно-наслідкових зв'язків на внутрішні текстові взаємини, зокрема розгортання мотивів божевілля та юродства», – зазначає О. Бровко [7, с. 49].

Декілька разів у творі автор наголошує, що «Герю не цікавили жодні «вчительшині» міркування. Взагалі вона йому нічим не подобалася, крім одного – уміння оповідати. Вона оповідала так, ніби все це відбувалося коли не з нею, то принаймні на її очах. Мова її нехитра рідко порушувалася сухим книжним словом або крученим реченням» [9, с. 33], акцентуючи увагу на важливості накопичених знань учительки для отримання інформації, що викликала надзвичайну зацікавленість у Петра Гері.

Характерною особливістю українського літературного процесу 20–30-х років минулого століття є широка розробка тем і мотивів, які раніше були майже відсутні у творах вітчизняних письменників. Це пригодницькі, детективні, авантюрні сюжети, захоплення екзотикою африканських, американських чи інших теренів, морськими подорожами тощо. Повість «Гробовище» В. Ярошенка «викликає асоціації з творами М. Гоголя циклу «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» («Ніч перед Різдом», «Майська ніч», «Вечір проти Івана Купала» та ін.), – наголошує В. Дмитренко [10, с. 12]. Однією з причин наближення до гоголівської тональності науковець убачає у прагненні «розкрити істотні риси національного характеру українського народу, показати його незнищений дух, адже феномен гоголівського стилю відкрив перед читачами чарівний світ українського фольклору, гумор, сатиру та української традиції мислення» [10, с. 12].

В. Дмитренко зазначає: «Незвичінність тла, на якому розгортаються неординарні події пов'язані з перебуванням на «гробовищі» таємної спілки, члени якої збираються в хаті Макара Горбатого, викраденням курсанта кавалерійських курсів Петра Гері, допомога йому Гафійки, доньки Горбатого» [11, с. 121].

На думку Л. Кулакевич, повість «Гробовище» є найбільш яскравим репрезентантом української готичної прози 20–30-х років ХХ століття (Кулакевич, 2020).

Дослідниця переконана, що прекурсором української готичної прози став насамперед багатий на жаскі перекази і легенди український фольклор, де тема кладовищ і покійників є чи не найпопулярнішою. Практично кожен регіон має свої перекази про знатних упирів і блукаючих покійників, як, наприклад, оповіді про чернігівського полковника та Генерального обозного Василя Дуніна-Борковського (1640–?), якого прозвали українським графом Дракулою (Кулакевич, 2020). Гробовище з родинним склепом Дейнек наділено атрибутами середньовічного замку: воно має огорожу із зачиненими воротами, на його

території проживає потворний сторож з донькою-красунею. Навколо таємничого цвинтаря і розбудовується сюжет повісті: курсант Петро Геря під впливом містичного жаху селян перед «проклятим» гробовищем («Глибоко в мозку гвіздком засіло гробовище. Безпосереднього Герю воно інтригувало, хвилювало й цікавило» [9, с. 16], вирушає туди і знайомиться з привабливою дівчиною. Традиційний для готичної літератури саспенс нагнітається через мотив попередження, підкріплений різкою зміною настрою дівчини [9, с. 52] несподіваною появою зі склепу чорного чоловіка, згодом увиразнюється криком дівчини і неоднозначною поведінкою її потворного батька. Типова для готичного роману ситуація переживання жаху і неможливістю втекти від загрози обігрується в повісті через прийом сну Петра: «Він увесь напружується, воліє допомогти, – й не може. Ноги мов, прикипіли до місця... не рухаються й на міліметр. Відчай... жах... кінець! <...> Геря хоче крикнути й не може.. а ноги, як чужі мертві колоди, приставлені до його напруженого тіла, не відчувають усього жаху, всього відчаю, – стоять...» [9, с. 57].

Л. Кулакевич наголошує, осмішування готичної поетики в «Гробовищі» виявляється насамперед на рівні моделювання образу Петра Геря. Традиційний для готичної літератури лицарський статус героя трансформовано у статус курсанта кавкурсів, на яких кавалеристи «ходять пішака, як баби з молоком до торгу» [9, с. 8]. Іронія особливо виокремлюється в ситуації знайомства Петра з Гафійкою, його фантазіях про побачення з нею, снах, де через використання елементів сільського дискурсу (хлопець походив із кубанських селян) романтичні ситуації набувають комічного звучання (як-от «<...> з склепу визира гробовщикова донька, хитро підморгує йому лівою високою бровою й манить до себе пальцем» [9, с. 56].

Отже, епічна спадщина В. Ярошенка гармонійно вписується в український модерн 20-х років ХХ ст. з його винятковою увагою до людської особистості, осягненням природи людини крізь призму різних життєвих обставин і ситуацій, занурення в найпотемніші порухи її свідомості та підсвідомості. Більшості його творам властиве актуальне звучання через здійснений аналіз тогочасного суспільного життя. Становлення творчої манери В. Ярошенка як прозаїка відбулося репрезентацією своєрідної манери художнього письма для української прози першої третини ХХ століття. Повість «Гробовище» є найбільш яскраво репрезентує українську готичну прозу 20–30-х років минулого століття.

Література:

1. Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство. Київ : Києво-могилянська академія, 2008. 430 с.
2. Томашевський, Б. (1999). Теорія літератури. Поетика.
3. Білецький, О. (1935). «Жіль Блаз» і буржуазний реалістичний роман. Червоний шлях.
4. Ярошенко В. Кримінальна хроніка. Київ : Маса, 1927. 62 с.
5. Денисюк І. Розвиток української малої прози ХІХ – поч. ХХ ст.: монографія. Київ : Вища школа, 1981. 214 с.
6. Ленська С. Українська мала проза 1920–1960-х років: на перетині жанру і стилю : монографія. Полтава : ПолтНТУ, 2014. 656 с.
7. Бровко О. Особливості вставних новел в українській прозі другої половини 20-х – початку 30-х років ХХ століття. Наук. зап. НаУ-КМА. Сер. Філол. науки. 2009. Т. 98. С. 47–52.

8. Йогансен М. Як будується оповідання: Аналіза прозових зразків. Харків : Книгоспілка, 1928. 145 с.
9. Ярошенко В. Гробовище. Київ : Держлітвидав Укр., 1928. 136 с.
10. Дмитренко В. Творчість митців об'єднання «Ланка»-МАРС у літературному процесі першої третини ХХ століття: аспекти перцепції та реценції [Текст] : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.01. Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Київ, 2009. 33 с.
11. Дмитренко В. Творчість митців об'єднання «Ланка»-МАРС у літературному процесі першої третини ХХ століття: аспекти перцепції та реценції [Текст] : дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.01. Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2009. 403 с.
12. Заєць Г. Творчість Володимира Ярошенка: проблематика, поетика: дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук : 10.01.01. Харків, 2018. 190 с.

Zaiets H., Tokar N. Genre originality of Vladimir Yaroshenko's prose

Summary. The purpose of the proposed study is to determine the genre originality of the writer's prose. Elements of the following methods were used in the research process: hermeneutic, biographical and psychological. Hermeneutics involves understanding the work as a structure with a certain meaning, ie as a semantic unity that has a generative function of meaning-making. Hermeneutics is aimed primarily at the interpretation and understanding of the sacred text, and only then – the text in general. Among the variety of methodological approaches to the study of the text, the hermeneutic approach involves the disclosure of the meanings of the text, and hence the understanding of the text. In hermeneutics, the text is perceived as multilayered, and in the process of understanding and interpretation it is important to reveal it in time. The hermeneutic approach takes into account the receptive nature of the reading process and the intentionality of the author's consciousness.

Biographical and psychological methods were used to consider the biography and personality of the writer as a determining factor in understanding the poetics in the prose heritage of V. Yaroshenko.

Results. Based on the results of the study, the main genre categories of the artist's prose works were analyzed. Emphasis is placed on the fact that the writer worked in the context of traditional epic (stories, short stories), and also experimented with a combination of different genre elements and innovations in the field of form (the story "Graveyard" with an insert and short story "Order № 712099" with characteristic features novel). The article explores the writer's diverse artistic heritage (short prose, short story) on the basis of epic works.

Conclusions. The artistic paradigm of the writer's short prose (collection of short stories «Criminal Chronicle», 1927) is determined by the dominance of genre features of the story: small volume, unbranched, one-line plot, detail, descriptiveness, minimum characters, preservation of compositional structure. Taking into account the problems and specifics of the content of V. Yaroshenko's stories, we distinguish socio-domestic and socio-psychological stories by genre varieties.

Yaroshenko's multi-genre heritage reflects the epoch of the first decades of the last century with its problems, flaws and contradictions. Most of his works have a topical sound through the analysis of contemporary social life. The formation of V. Yaroshenko's creative style as a prose writer was a representation of a peculiar style of artistic writing for Ukrainian prose of the first third of the twentieth century.

Key words: epic, genre, poetics, stylization, form.

*Казанова О. В.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української літератури та компаративістики
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

СПЕЦИФІКА НАРАТИВНИХ ФОРМ У РОМАНІ О. ГОНЧАРА «ЛЮДИНА І ЗБРОЯ»

Анотація. У статті досліджені форми нарративу у романі О. Гончара «Людина і зброя». Виявлено, що нарративна стратегія твору О. Гончара переважно реалізується через дискурс гетеродієгетичного наратора в інтрадієгетичній ситуації. Наратив тяжіє до універсалізму, філософічності, інтелектуальності. Епічність зображення виявляється не лише через введення панорамних описів мілітарних подій, але й через чергування різних часових площин. У такій формі нарації спостерігається артикуляція дескриптивних оповідних елементів, домінує зображальне начало. Композиційна своєрідність роману О. Гончара постає у синтезуванні статичних описів, міркувань і динамічних епізодів. Також схарактеризовано форму невласне прямого мовлення, в якій спостерігається взаємодія мовленнєвих дискурсів в на змістовому, стилістичному та комунікативному рівнях. Послідовна зміна об'єктів зображення та сприйняття зумовлює монтажний принцип конструювання нарративу. О. Гончар не стільки репрезентує внутрішнє мовлення та думки героїв, скільки апелює до читача. Реалізується діалогічна комунікативна взаємодія: автор – наратор – читач. Доведено, що важливим компонентом такої форми нарративу стає риторичність та експресивність. Також досліджено особливості суб'єктивної нарації героя-оповідача, що виявляється через монологи-роздуми, епістолярні форми. У тесті домінує внутрішня точка зору. Це сприяє особливій точності у змалюванні поодиноких настроїв, почуттів та душевних процесів у свідомості героя. Наряду із зовнішнім сюжетом – внутрішній, що відбиває динаміку почуттів, перебіг емоційних станів героя, взаємопроникнення різних переживань. Важливим у романі О. Гончара є відтворення жорстокої дійсності війни, але не менш вадливою стає сфера роздумів про неї героїв твору. Виявлено, що стильовою особливістю монологів героїв стає контекстуальна полемічність та риторичність. Герої аналізують події, звертаючись до уявного опонента. Текст роману О. Гончара «Людина і зброя» втілює імпліцитне звертання до реципієнта, що зумовлює його зацікавлення й забезпечують цілісність нарративу.

Ключові слова: наратив, композиція, оповідач, точка зору, реципієнт.

Постановка проблеми. У сучасному літературознавстві сутність поняття наратології, нарації, досі є актуальним та викликає значне зацікавлення науковців. Посутніми залишаються питання становлення, розвитку наратологічної теорії та методології як у зарубіжному літературознавстві, так і в українському.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення нарративу художнього твору й окреслення теоретичних аспектів наратології зверталися такі українські науковці: Р. Гром'як, О. Капленко, К. Коваленко, Ю. Ковалів, М. Легкий, Л. Маце-

вко-Бекерська, І. Папуша, М. Руденко, В. Сірук, М. Ткачук, О. Ткачук та ін. Отже, існує вже чимало монографій, дисертацій, збірників, присвячених саме вивченню теорії оповіді.

Незважаючи на певні досягнення у вивченні романного жанру, нарративні стратегії у романних формах досліджувалися досить спорадично. У сучасній літературознавчій науці досить цікавим є дослідження жанру роману, що зумовлює збільшення праць, присвячених наратології.

Твори української літератури ХХ століття вирізняються особливою поетикою, зміною текстових інтенцій психологізму, яка передбачає взаємодію автора із текстом.

Метою нашої розвідки є багатоаспектний аналіз нарративних форм у романі О. Гончара «Людина і зброя». Актуальність статті зумовлена потребою розширення досліджень наратологічних аспектів у творчості О. Гончара, зокрема у романі «Людина і зброя».

Виклад основного матеріалу. У теорії наратології представлені різні типології нараторів. Зокрема, Ж. Женетт запропонував таку класифікацію для вирізнення нарративних типів залежно від ситуацій, у яких вони перебувають: «...гетеродієгетичний наратор в екстрадієгетичній ситуації (розповідає історію, в якій він не виконує функції персонажа), гетеродієгетичний наратор в інтрадієгетичній ситуації (оповідач другого ступеня, котрий розповідає історії, в яких, як правило, відсутній («текст у тексті»), гомодієгетичний наратор в екстрадієгетичній ситуації (розказує власну історію, в якій він фігурує як персонаж), гомодієгетичний наратор в інтрадієгетичній ситуації (оповідач другого ступеня, що розповідає власну історію)» [1, с. 397]. Дещо схожею є типологія В. Шміда, який зазначає, що «...дієгетичним будемо називати такого наратора, який оповідає про самого себе як про фігуру в дієгезисі. Дієгетичний наратор фігурує у двох планах – і в оповіді (як її суб'єкт), і оповідній історії (як об'єкт). Недієгетичний же наратор оповідає не про самого себе як про фігуру дієгезису, а лише про інші фігури» [2, с. 81].

На тлі української літератури 1960–1980-х років, коли соціально-політичні тенденції зумовлювали переважно одноманітність і декларативність художнього письма, виразно виокремлюється художня проза О. Гончара у психологічному, формально-естетичному та нарративному аспектах.

Роман О. Гончара «Людина і зброя» має автобіографічну основу, адже події, описані у творі, ситуації, що відбуваються з героями, можна сприймати як авторське осмислення перипетій власної юнацької долі. О. Гончар був студентом 2 курсу, коли його життя, та й життя тисячі таких же молодих людей змінила страшна подія – війна. Перебування на фронті, участь у бойових діях, потрапляння у полон, переживання окупації

фашистами рідної землі сформували О. Гончара як письменника. У своєму «Щоденнику» О. Гончар напише: «Величезна більшість солдатів сучасної армії знає, що війна їм не потрібна, що це злочини, з жиру затіяні вождями-кретинами. ... Народ загнуданий... Він не в змозі чинити опір своїм катам, що посилають його на братовбивство» [3, с. 19–20]. К. Григор'єв навидить не менш цікавий епізод, коли неподалік Білої Церкви студенти, які проходили виробничу практику, випадково натрапили на останки бійців. На одному з медальйонів-патронників було зазначено ім'я друга О. Гончара, побратима, з яким український письменник пройшов пекло кривавих боїв біля річки Рось. «Бачити схвильоване обличчя і ледь вологі очі Олесь Гончара, коли ми приїхали на місце колишніх боїв студбатівців, коли стояли біля братської могили, коли дивилися на безіменну притоку Росі – пам'ятну річку, яку місцеві жителі від тої воєнної пори і до сьогодні називають – Червоною, – цього було досить, упевнитися, наскільки автобіографічний роман «Людини і зброя» – зазначає К. Григор'єв [4, с. 197].

У романі через виявляється не лише переосмислення подій власного життя, назавжди закарбованих у душі та думках автора, але й цілого покоління, цілої історичної епохи. Наративна стратегія твору О. Гончара реалізується через дискурс гетеродієгетичного наратора в інтрадієгетичній ситуації (за В. Шмідом – вторинний недієгетичний наратор) – наратор репрезентує описані події неупереджено, граматично виявляється як виклад від 3-ої особи. Недієгетичний наратор не відноситься до дієгезису (історії твору), а веде розповідь про інших героїв, що зумовлює особливості наративу: об'єктивність зображення, наявність описів, узагальнених роздумувань, деталізація зовнішнього світу. Позиція «поза дієгезисом» важлива у структурі викладу також і тим, що читач не потребує синхронізації думок наратора із думками чи настроєм героїв, тому його точка зору в процесі читання може довільно змінюватися і набувати самодостатності. Епічність зображення виявляється не лише через введення панорамних описів мілітарних подій, але й через чергування різних часових площин. Всезнаючий об'єктивований наратор задля підкреслення екзистенційного загального жаху війни та її наслідків, наповнює свій дискурс уривками проминальних роздумів-описів як певний підсумок зображених ситуацій: «Цокочуть колесами вагони. Те, що було миром, зостається позаду. Попереду – невідомі випробування, з невідомим для кожного жеребом – кому який випадє: тому – блискавична смерть у першій атаці, тому – лаври бойової слави, тому – похмура одіссея концтаборів, кремацийні печі фашистських фабрик смерті... Але це потім, потім. Зараз вони ще про це не мають уявлення, зараз у них лише готовність в серцях – пройти все дантове пекло війни, перепинити шлях новітнім ордам чінгісхановим, що не з луками, не з стрілами – з гримучою сталлю на землі і в небі насуваються на рідний край. Куди везуть? Цього їм не кажуть. Де стрінуться з ворогом? Про це можуть висловлювати лише різні догадки» [5, с. 45].

У романі О. Гончара спостерігається зміщення часових векторів, певне часове нашарування, але не за рахунок фрагментарності оповіді чи авторського «забігання» наперед, а шляхом універсальності часу. Часові відрізки у наративі поєднуються так, що втілюють функцію художнього узагальнення. Виявляється розширення часопросторових меж,

що сприймається як проекція на майбутнє. Наратив тяжіє до універсальності, філософичності, інтелектуальності, що також зумовлене і зверненням до ряду алюзій та ремінісценцій у тексті (війна – Дантове пекло, війна – Помпея і т. п.). Композиційна своєрідність роману О. Гончара постає у синтезуванні статичних описів, міркувань і динамічних епізодів, що позначаються прискоренням часу, увиразненням проминальності зображеного. Візії трагічного буття героїв не сприймаються реципієнтом як вигадка, фантазування, адже наратор вводить у свій дискурс синхронні фрагменти натуралістичних описів жорстоких боїв, героїчних зіткнень із ворогом, ніби мотивуючи свої подальші висновки та «передбачення». У такій формі нарації спостерігаємо артикуляцію дескриптивних оповідних елементів, домінує зображальне начало. Через наратив реалізується просторова точка зору, що «...зумовлює «масштабність» висвітлення подій» [2, с. 70]. ««Витиснення» наратора за межі дієгетичного простору сприяє моделюванню співвідношення самостійності рефлексії тексту із принципово важливими його змістовими чи формальними елементами. Позиція «поза дієгезисом» важлива у структурі викладу також і тим, що читач не потребує синхронізації переконань чи думок розповідача з думками чи настроєм самих персонажів, тому ставлення в процесі читання може змінюватися і набувати самостійності» [6, с. 23].

Письменник не лише створює епічне полотно через описи, деталізацію подій, але й створює поліфонію оцінок сприйняття зображеної реальності, вводючи у текст ще «голоса» різних героїв. Оповідний прийом багатоголосся підкреслює ефект достовірності описаного, психологізує оповідь, зумовлюючи експресивно-емоційне забарвлення та ускладнюючи структуру наративу. Сюжет роману підноситься через два фокуса зображення та сприйняття: подієвий, зовнішній, поданий з точки зору об'єктивно недієгетичного наратора, та внутрішній, через внутрішній світ та думки героїв: «Студбат – дивне це слово, віднині назавжди ввійде воно в материне життя, в її безсонні ночі, материнські тривоги. Квапливо йде вона в гурті проводжаючих по тротуару, ледве встигаючи за колоною, що поблискує рюкзаками, студентськими чупринами та щедро розкидає наліво й направо матерям жарти та підбадьорливі прощальні усмішки. Поки що усмішки на юнацьких обличчях і жарти на вустах, а її розпалена материнська уява вже бачить їх в крові на операційних столах, вже це йдуть повз неї то вбиті, то поранені, то пропали безвісти...» [5, с. 28].

Послідовна зміна об'єктів зображення та сприйняття зумовлює монтажний принцип конструювання наративу. Вагому композиційну та семантичну роль в оповідній структурі відіграють розлогі монологи-рефлексії героїв твору, також насичені філософськими міркуваннями про лихо війни, глибоким усвідомленням значення патріотизму, любові до своєї Батьківщини, збереження та реалізації морально-етичних принципів гуманізму: «І ось тепер, на верховинах ХХ століття, знову цей чорний, смердючий вибух дикунства, канібалізму. Високорозвинута, культурна нація раптом породжує армію бандитів, убивць. Планета у темряві. Одне за одним гинуть міста. Ну як тут бути оптимістом? Як вірити далі в те, чого ви нас вчили у своїх книгах, що навівали нам у світлих університетських аудиторіях?» – міркує Духнович [5, с. 51].

Стильовою особливістю монологів героїв стає контекстуальна полемічність та риторичність. Герої аналізують

поді, звертаючись до уявного опонента: «Та оце поступ? Оце прогрес? – саркастично звертався він до якогось уявного опонента. – Всього сто тисяч років тому похмурі неандертальці з низьким лобами виходили з своїх печер, озброєні примітивним кремінним зряддям. Минуло, по суті, зовсім небагато часу, і людина здобула крила, піднялася в повітря, перетнула океани. Людина стала Гомером, стала Шекспіром, Дарвіним, Цюлковським... Богорівна!» – гадає Духнович [5, с. 51].

Прикметною особливістю наративної структури роману є те, що часто саморозкриття героїв, подане через форму невласне прямого мовлення, що сприймається як фрагмент оповідного тексту, який містить слова одного із зображуваних наратором героїв, при чому передача висловлювань не маркується ні графічними знаками, ні вставними словами [Див.: 2]. Невласне пряме мовлення у тексті проявляється на рівні текстової інтерференції (за М. Бахтіним «гібридної конструкції»). Голос героя є одночасно й голосом автора-оповідача. Взаємопроникнення мовленнєвих дискурсів виявляється на змістовому, стилістичному й комунікативному рівнях. Автор максимально «наближається» до свідомості героя, майже «зливається» з ним, проникає у найпотаємніші сфери внутрішнього світу, що дає можливість для контекстуального виявлення авторських оцінок і почуттів в оповіді героїв.

Більшість дослідників, аналізуючи поезику роману О. Гончара «Людина і зброя», вважають, що авторське світобачення втілюється переважно у наративі героя твору – Мирона Духновича. На нашу думку, тут більш правомірно говорити, що всі герої роману є певними іпостасями авторської свідомості та душі: і Богдан Колосовський, і Мирон Духнович, і Степура, і Слава Лагутін тощо. Кожен герой міркує про лихо війни по-своєму, але всі їх думки є синхронними в ідейному та експресивному звучанні. Монологи-роздуми набувають ознак збірного образу «Ми». Автор стратегічно вдається до прийому альтерації – зміни точок зору на описувані події, що призводить до поліфонічності оповіді: зі сторони безособового наратора та власної оцінки героя. О. Гончар не стільки репрезентує внутрішнє мовлення та думки героїв, скільки апелює до читача, запрошуючи його до роздумів, до діалогічної комунікативної взаємодії: автор – наратор – читач. Виражена діалогічність оповіді виявляється через стильові констукти звертань, риторичних окликів, експресивних конотацій: «О, Німеччино мінезингерів, Німеччино Бетховина, Шіллера і Гете, подивись на себе сьогодні! Раніше йшли від тебе на схід філософи, поети, великі гуманісти, а сьогодні йде залізний знищувач у касці туполобий, ідуть молоді арійські бестії, закуті в броню, руїники і вбивці, що хочуть знищити наш край, нашу культуру, нас самих» [5, с. 53]. Виявляється рефлексивний план оповіді – філософське осмислення історичного часу, людської екзистенції: «Палаючі степи, палаючі на планеті міста, тривожно-багрове небо над ними – може, все це видно в потужні телескопи інших планет? Може, й звідти видно в потужні телескопи оце велике спустошення, що охопило нашу рідну землю у 41-й рік ХХ сторіччя?» [5, с. 47].

У сюжетно-композиційній будові роману О. Гончара «Людина і зброя» значної уваги потребує й останні розділи твору – «Листи з ночей оточеньських», представлені у формі епістолярного звернення одного з героїв (Б. Колосовського) до

своєї коханої дівчини (Тетяни). «Пиши хоч у думках...» Про це ти просила, коли востаннє ми бачились у чугуївському таборі, і ось я посилаю тепер тобі ці ненаписані листи, ці думки свої, що не проходять через жодну польову пошту. Зараз ти від мене на відстані зірки, і хай душа вільно говорить до тебе, як до зірки, далекої, недосяжної» [5, с. 140].

Змінюється наративний ракурс. Домінуючою є оповідна перспектива героя, який оповідає про пережиті події у сповідальній, ширій інтонації. Такого наратора визначаємо як «гомомодієгетичний наратор в інтрадієгетичній ситуації (оповідач другого ступеня, що розповідає власну історію)» [1, с. 397]. Оповідач функціонує у тексті у двох сферах: У комунікативній сфері як суб'єкт, а точніше, той, хто веде оповідь (як наратор) та референтній, як об'єкт, тобто той, про кого ця оповідь ведеться (як герой). Нарация позначена домінуванням суб'єктивної модальності, яка зумовлена внутрішньою фокалізацією оповідача. Як правило, авторські прояви у текстовій площині майже відсутні або зрідка проявляються на контекстуальному рівні у межах власного дискурсу наратора-героя, а саме через оціночну точку зору в оповіді.

Особливості лексичного складу, синтаксичної будови оповіді, короткі (іноді контекстуально завуальовані) вказівки наратора на безпосередню участь та особисту причетність до описуваних подій підкреслюють суб'єктивізм оповіді. Сама форма листа, що має реального адресата, проте по суті, сприймається як звернення оповідача до себе самого (намагання осмислити події, що сталися), а також звернення до абстрактного наратора, що рецензує текст. Реципієнт стає не стільки співтворцем дискурсу, скільки спостерігачем шляху духовних змін, що відбулися з кожним героєм у пережитій «межовій» ситуації людського лиха, горя, смерті й війни. Ретроспективний виклад у формі монологу-сповіді з елементами самоаналізу, роздумів про значення історично подій є спробою осягнення себе-минулого й себе-теперішнього. Суб'єктивна нарація набуває рис риторичності, автентичності бачення подій героєм-наратором узагальнюється завдяки домінуванню у монологах екзигезису (описових моментів роздумів). Спостерігається явище «наративної дифузії», яка полягає у кореляції і перетіканні сенсу між ненаративними (описи, аргументації) та наративними (дії героя) фрагментами [Див.: 2]. Таким чином, у творі головним стає показ тогочасної історичної дійсності, зображення якої крізь суб'єктивне бачення героя набуває більшої експресивності та сугестивності. Це сприяє особливій точності у змалюванні поодиноких настроїв, почуттів та душевних процесів у свідомості героя. Наряду із зовнішнім сюжетом – внутрішній, що відбиває динаміку почуттів, перебіг емоційних станів героя, взаємопроникнення різних переживань. Важливим у романі О. Гончара є відтворення жорстокої дійсності війни, але не менш вадливою стає сфера роздумів про неї героїв твору: «Принципи гуманності, людяності, справедливості для них не існували й не існують, але я не хочу бути схожим на них!» – міркує Колосовський – «Голодні, обдерті, оточені, ми будемо іншими, ми ніколи не станемо схожими на них – убивць, будівників концтаборів і фабрик смерті, катів нашого світлого життя!» [5, с. 151].

Автор, порушуючи канони романного жанру, залишає фінал відкритим, заключним акордом якого звучить міркування-передбачення оповідача в оптимістичній модальності:

«Але, навіть гинучи, віритимем, що після нас буде інакше, і все це більше не повториться, і щаслива людина, розряджаючи останню бомбу в сонячний день перемоги, скаже: це був останній кошмар на землі» [5, с. 157]. У творі звучить життєствердне сподівання, що виявляє особливості світосприйняття та художнього мислення письменника. Автор висловлює надію, що жах війни вже ніколи не повториться, що людство, яке пройшло пекло війни, нарешті усвідомило її руйнівну силу. На жаль, словам видатного українського письменника не судилося втілитися, і знову Україна мусить проходити свої нелегкі випробування. Але слідуючи настановам О. Гончара все одно віритимем у щасливе майбутнє!

Висновки. Своєрідний художній світ О. Гончара справді є невичерпним джерелом для подальших наукових студій, зокрема у сфері вивчення нарративних особливостей твору. Оновлення нарративної техніки у прозі письменника було спричинене зосередженістю на психологічних аспектах зображення, превалюванні філософсько-інтелектуального спрямування твору, ліризмом, зумовленим специфікою художнього світогляду митця. У романі «Людина і зброя» О. Гончара виразним стає чергування авторської нарації з суб'єктивним розкриттям внутрішнього світу героїв через невласне пряме мовлення, монологи-роздуми, сповідальну форму листів тощо. Також важливим аспектом є можливість зіставити різні точки зору, смислові позиції, що допомагає автору підштовхнути допевного сприйняття, ставлення, оцінювання читачем ситуації, описуваних подій. Така нарративна система роману значною мірою зумовлює поліфонізм прози митця.

Література:

1. Женетт Ж. Фігури. В 2 томах. 1998. URL: (дата звернення: 16.02.2023)
2. Шмід В. Наратологія. 2003. URL: <https://knigism>. Online (дата звернення: 16.02.2023).
3. Гончар О. Щоденники : 1943 – 1968. Київ : Веселка, 2002. Т. 1. 455 с.
4. Григор'єв К. Не могли інакше. Київ : Рад.пис., 1983. 360 с.
5. Гончар О. Людина і зброя. <http://ukrbooks.com> › ljudyna_i_zbroja (дата звернення – 16.02.23).
6. Мацевко-Бекерська Л. В. Наративні стратегії малої прози (на матеріалі української літератури кінця XIX – початку XX століть) : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.01.06. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 35 с.

Kazanova O. V. Specificity of narrative forms in O. Honchar's novel "Man and weapon"

Summary. The article examines the forms of narrative in O. Honchar's novel "Man and Weapon". It was revealed that the narrative strategy of O. Honchar's work is mainly realized through the discourse of the heterodiegetic narrator in an intradiegetic situation. The narrative gravitates toward universalism, philosophising, and intellectuality. The epic nature of the image is revealed not only through the introduction of panoramic descriptions of military events, but also through the alternation of different time planes. In this form of narration, the articulation of descriptive narrative elements is observed, the figurative element dominates. The compositional originality of O. Honchar's novel appears in the synthesis of static descriptions, reasoning and dynamic episodes. The form of proprietary direct speech is also characterized, in which the interaction of speech discourses is observed at the content, stylistic and communicative levels. The sequential change of the objects of image and perception determines the montage principle of narrative construction. O. Honchar does not so much represent the inner speech and thoughts of the characters as he appeals to the reader. Dialogic communicative interaction is implemented: author – narrator – reader. It has been proven that rhetoric and expressiveness become an important component of this form of narrative. The peculiarities of the subjective narration of the hero-narrator, which is revealed through monologues-reflections, epistolary forms, are also investigated. The text is dominated by an internal point of view. This contributes to special accuracy in portraying individual moods, feelings and mental processes in the hero's mind. Along with the external plot, there is an internal one that reflects the dynamics of feelings, the course of the hero's emotional states, and the interpenetration of various experiences. The reproduction of the vicious reality of war is important in O. Honchar's novel, but the province of thoughts about it by the heroes of the work is no less flawed. It was revealed that the stylistic feature of the heroes' monologues is contextual polemic and rhetoric. The heroes analyze the pods, turning to an imaginary opponent. The text of O. Honchar's novel "Man and Weapon" embodies an implicit appeal to the recipient, which causes his interest and ensures the integrity of the narrative.

Key words: narrative, composition, narrator, point of view, recipient.

*Алімова А. Ю.,**аспірант кафедри англійської філології і філософії мови
Київського національного лінгвістичного університету*

ВІДТВОРЕННЯ ЗАСОБІВ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПЕРСОНАЖА З МЕНТАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ ПОВІСТІ ДЖ. СТЕЙНБЕКА «ПРО МИШЕЙ І ЛЮДЕЙ»

Анотація. У статті розглянуто перекладацькі тактики, обрані для відтворення засобів невербальної комунікації Ленні з повісті Дж. Стейнбека «Про мишей і людей» в українських перекладах С. Снігура (2017 р.) і Н. Михаловської (2022 р.), та вплив цих тактик на перестворення його образу як персонажа з ментальними порушеннями. Тактиками, на яких зосередилось дослідження, стали відтворення подібності засобів невербальної комунікації різних персонажів та нейтралізація потенційної подібності задля відтворення інших елементів образу, відтворення повторюваності і векторності засобів невербальної комунікації, збереження та нейтралізація метонімічних рис засобів невербальної комунікації, а також посилення образності у відтворенні засобів невербальної комунікації Ленні.

Образ Ленні визначають іншість, тваринність і загрозовість, і ці аспекти відображають сприйняття ментальних порушень у першій половині ХХ століття. Результати дослідження дозволили встановити, що аспект іншості Ленні стосовно решти персонажів втілено в перекладі шляхом застосування тактик відтворення подібності засобів невербальної комунікації основних персонажів повісті, повторюваності, векторності і метонімічності засобів невербальної комунікації Ленні. Образність, що вказує на тваринні риси Ленні та загрозу, яку він становить для оточення, перекладачі відтворюють по-різному – С. Снігур пом'якшує тваринність Ленні, проте посилює загрозовість його образу, тоді як Н. Михаловська здебільшого зберігає тваринні асоціації, але робить образ Ленні менш загрозовим порівняно з попереднім перекладом. Рішення перекладачів не акцентувати обидва ці аспекти – і тваринність, і загрозовість – можна сприймати як відображення змін у суспільстві, що прагне вищого рівня інклюзивності.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні ефективності перекладацьких тактик відтворення засобів невербальної комунікації як маркерів ментальних порушень інших художніх персонажів, а також аналізі діахронічних змін застосованих тактик у перекладах часоно віддалених текстів.

Ключові слова: перекладацькі тактики, засоби невербальної комунікації, персонаж з ментальними порушеннями, іншість, тваринність, загрозовість.

Постановка проблеми. Відтворення цілісних образів персонажів художніх текстів – одне з основних завдань перекладача, адже від успішності його виконання залежить сприйняття читачами усіх рівнів значень, наявних у тексті. Важливим компонентом образу стає невербальна поведінка персонажів і засоби їх невербальної комунікації з оточенням, але проблема

повноцінного відтворення цього компоненту залишається менш дослідженою порівняно з багатоаспектним вивченням перекладу персонажного мовлення. Засоби невербальної комунікації персонажів з ментальними порушеннями мають додаткове навантаження як специфічні маркери цих персонажів у системі тексту, а отже, заслуговують на особливу увагу в процесі перекладу, що зумовлює актуальність дослідження тактик їх відтворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри значний науковий інтерес до кола питань невербалістики, відтворення засобів невербальної комунікації в перекладі досі було досліджено лише фрагментарно. Наукові розвідки в цій сфері переважно стосувалися вивчення особливостей відтворення засобів невербальної комунікації під час усного перекладу спілкування представників різних культур, тоді як проблема відтворення невербальної комунікації в аспекті художнього перекладу розглядалася поодинокими дослідниками, провідне місце серед яких посідає канадський антрополог іспанського походження Ф. Пойатос. У вітчизняному перекладознавстві відтворення засобів невербальної комунікації в художньому тексті на цей момент найбільше відображене в роботах Ю. Попович, яка вивчала відтворення деяких категорій засобів невербальної комунікації як маркерів соціального статусу персонажа [1].

Натомість проблема художнього образу персонажа з ментальними порушеннями останнім часом все частіше стає предметом дослідження, що викликано підвищенням рівня інклюзивності сучасного суспільства, а також загальним інтересом до образів таких персонажів як Ленні з повісті Дж. Стейнбека «Про мишей і людей», Бенджі з роману В. Фолкнера «Шум і лють», Артура Редлі з роману Г. Лі «Убити пересмішника» тощо. Американські науковці Д. Мітчел і Ш. Снайдер, більша частина наукового доробку яких присвячена аналізу образів персонажів із різними типами інвалідності, зазначають, що вивчення інвалідності в гуманітарних науках донедавна зосереджувалося здебільшого на фізичних порушеннях, проте когнітивні порушення поступово стають одним із основних напрямів дослідження в цій галузі [2, с. 39], що доводить перспективність подальших розвідок.

Мета статті – систематизація перекладацьких тактик відтворення засобів невербальної комунікації Ленні з повісті Дж. Стейнбека як художнього персонажа з ментальними порушеннями. Для виконання цієї мети були поставлені такі завдання: окреслити специфічні аспекти образу персонажа, зумовлені його ментальними порушеннями; визначити обрані перекладачем тактики, які мають значний вплив на відтворення

цих аспектів у перекладі; описати ефективність застосування цих тактик.

Виклад основного матеріалу. Англійська дослідниця К. Лоренс визначає три основні аспекти образу Ленні як персонажа з ментальними порушеннями, а саме: його «іншість» стосовно решти персонажів, його тваринність і, зрештою, загроза, яку він становить для оточення [3]. Ці аспекти образу персонажа з ментальними порушеннями зазнали переосмислення у сучасному суспільстві, проте були доволі типовими в першій половині XX століття [там само]. Розгляньмо тактики, застосовані перекладачами Сергієм Снігуром (2017 р.) і Наталією Михаловською (2022 р.) для відтворення цих аспектів.

Ленні щосили намагається наслідувати свого покровителя Джорджа, що підкреслює відмінність між ними та іншість Ленні, адже для Джорджа ці дії є природними, тоді як Ленні лише намагається їх повторювати. Тактика відтворення подібності засобів невербальної комунікації різних персонажів з метою окреслення певних аспектів їхніх образів доволі поширена, проте С. Снігур модифікує її та додає елемент перебільшення до відтвореного засобу невербальної комунікації Ленні, що підкреслює неприродність його поведінки: *“He pulled his hat down a little more over his eyes, the way George’s hat was”* [4, с. 11]. – *«А свого капелюха натягнув на очі навіть трошки нижче, ніж Джордж»* [5, с. 9]. Переклад Н. Михаловської залишається дещо ближчим до тексту оригіналу: *«Натягнув капелюха трохи глибше на очі, як Джордж свого»* [6, с. 9]. Попри відсутність у цьому перекладі елементу перебільшення, подібність жесту Ленні й Джорджа повністю збережено.

На те, що Ленні докладає зусиль задля вивчення і повторення дій Джорджа, С. Снігур вказує вживанням слова *«проробити»* для відтворення іншого засобу невербальної комунікації: *“Immediately Lennie got up and did the same with his bed”* [4, с. 38]. – *«Ленні негайно підвівся й проробив те саме»* [5, с. 35]. *«Проробити»* має додаткове значення «вивчати, досліджувати що-небудь» [7, т. 8, с. 271], що в цьому випадку накладається на основне значення «виконувати, здійснювати що-небудь» [там само] і позначає складність такої простої дії для Ленні та його бажання наслідувати Джорджа. Н. Михаловська натомість обирає додавання слова *«точнісінько»*: *«Ленні негайно встав і точнісінько так само обдивився своє ліжко»* [6, с. 24], що теж відтворює високий рівень подібності дій Ленні та Джорджа.

Подібність засобів невербальної комунікації цих персонажів стає важливим елементом образу Ленні і реалізується в оригінальному тексті в тому числі за допомогою повторів однакових номінацій. У перекладі повторюваність засобу невербальної комунікації (а саме імітації) виражена менш чітко через відсутність єдиного загально поширеного еквіваленту в мові перекладу. Для перекладу фрагменту *“Lennie, who had been watching, imitated George exactly.”* [4, с. 11] обидва перекладачі обирають слово *«повторив»*: *«Ленні, що спостерігав за ним, точно повторив його рухи»* [5, с. 9] / *«Ленні, який не зводив із Джорджа очей, точно повторив його рухи»* [6, с. 9]; проте наступний засіб невербальної комунікації, що теж містить *“imitate”* в оригінальному тексті, перекладачі відтворюють по-різному: *“Lennie imitated him, raising his head to see whether he were doing it right.”* [4, с. 17] – *«Ленні зробив те саме й трохи підвів голову, аби впевнитися, що він усе робить правильно»* [5, с. 15] / *«Ленні наслідував його, придивляючись, чи*

добре це робить» [6, с. 13]. Жоден із перекладів другого засобу невербальної комунікації не повторює першого. Усі відповідники слова *“imitate”* точно характеризують поведінку персонажа, проте вибір єдиного відповідника міг би посилити ефект регулярності цього явища.

Відтворення подібності засобів невербальної комунікації різних персонажів допомагає розкрити систему їх стосунків, проте наявність в оригіналі однакових номінацій засобів невербальної комунікації не завжди потребує застосування цієї тактики. Попри те, що Ленні переймає багато манер і звичок Джорджа, С. Снігур обирає для них різні відповідники слова *“chuckled”*: *“George chuckled”* [4, с. 86] – *«Джордж посміхнувся»* [5, с. 87]; *“Lennie chuckled with pleasure.”* [4, с. 156] – *«Від задоволення Ленні захихикав»* [5, с. 160]. Перекладач інтерпретував ці засоби невербальної комунікації як такі, що не є подібними, і відтворив їх різними способами. Джордж зберігає авторитетність у спілкуванні з іншими робітниками, тоді як Ленні під час розмови з дружиною Кучерика/Керлі виявляє дитячу незрілість, що відповідає його звичній моделі поведінки.

Цікавим є те, що Н. Михаловська теж обирає різні відповідники для *“chuckled,”* але застосовує їх абсолютно в протилежний спосіб: *«захотів Джордж»* [6, с. 53]; *«Ленні вдоволено засміявся»* [6, с. 92]. Таке відтворення засобу невербальної комунікації Джорджа складає враження, що він насміхається з Ленні – можливо, з метою закріпити статус «свого» серед інших робітників. Оскільки в інших ситуаціях Джордж усіляко захищає свого підопічного і виявляє каяття щодо того, що глузував з Ленні в юнацтві, а також поводить доволі серйозно, вибір слова *«захотів»* для відтворення цього засобу невербальної комунікації робить його нетиповим для Джорджа. Натомість слово *«засміявся»*, вжите для відтворення засобу невербальної комунікації Ленні, бракує відтінку уривчатості, імпульсивності, неконтрольованості дії.

Американський літературознавець Г. Джонс у своєму аналізі образів повісті зазначає, що персонажі обмежені повторюваними ситуаціями порушень комунікації [8, с. 123], і переклад С. Снігура *«захихикав»* відтворює цю повторюваність, адже цей відповідник близький до іншого засобу невербальної комунікації, який Ленні повторює у двох різних сценах: *“giggled”* [4, с. 17, с. 183] – *«захотів»* [5, с. 15, с. 188], удруге – невдовзі після ненавмисного вбивства дружини Кучерика/Керлі. Повторення типового для Ленні засобу невербальної комунікації в абсолютно невідповідній ситуації підкреслює його іншість та відмінність у сприйнятті реальності порівняно з Джорджем, що було вірно відтворено у перекладі. Цей елемент повторюваності послаблено в перекладі Н. Михаловської, де вжито різні відповідники *“giggled”* – *«захотів»* [6, с. 12] і *«засміявся»* [6, с. 109].

Розкриття іншості Ленні починається з перших сторінок повісті, здебільшого шляхом протиставлення його та Джорджа. Зокрема, навіть маючи можливість іти поруч із Джорджем та бути рівним йому, Ленні обирає слідувати за ним: *“They had walked in single file down the path, and even in the open one stayed behind the other.”* [4, с. 9]. У перекладі С. Снігура одностороння векторність цього вибору нейтралізована: *«По стежці вони йшли один за одним і навіть тепер, на відкритому місці, крокували цугом»* [5, с. 7], що посилює семантику єдності Ленні та Джорджа та їх спільний опір несприятливому навколишньому середовищу. Натомість Н. Михаловська відтворює

векторність засобу невербальної комунікації Ленні – *«Ішли один за одним, і навіть коли дісталися галявини, один так і залишився позаду»* [6, с. 8] – і підкреслює іншність цього персонажа, що проявляється в його виборі іти позаду Джорджа.

Іншність Ленні також виражена застосуванням тактики відтворення метонімічності засобів невербальної комунікації. Метонімічність у цьому значенні визначаємо як переміщення реалізації засобу невербальної комунікації з персонажа як ініціатора дії на частину тіла, що її виконує, за принципом їхньої суміжності. Відтворення номінацій засобів невербальної комунікації з метонімічними рисами у художньому перекладі здійснюється двома способами – або шляхом збереження метонімічності, або шляхом нейтралізації метонімічності.

Численні засоби невербальної комунікації в англійських текстах мають метонімічні риси; агентами для них замість самого персонажа стають частини тіла або навіть предмети чи атрибути, яким надається багато уваги через високий рівень деталізованості англійської мови. В українській мові це явище теж існує, проте має нижчий ступінь поширення, що додає відтінок специфічності рішенням перекладачів послідовно застосувати тактику збереження метонімічності засобів невербальної комунікації Ленні в одній із перших сцен повісті. Зокрема, С. Снігур обирає цю тактику для відтворення всіх трьох засобів невербальної комунікації, що містять метонімічні риси, а Н. Михаловська нейтралізує метонімічність першого засобу, але зберігає її для інших двох: *“His hands went quickly into his side coat pockets”* [4, с. 13–14]. – *«Його руки швидко перевірили бокові кишені куртки»* [5, с. 11] / *«Він покваном запхнув руки в бічні кишені куртки»* [6, с. 11]; *“His hand went into the pocket again”* [4, с. 14]. – *«Рука його знову полізла в кишеню»* [5, с. 12] / *«Його рука знову помандрувала до бічної кишені»* [6, с. 11]; *“Lennie’s closed hand slowly obeyed”* [4, с. 15]. – *«Стиснутий кулак Ленні повільно підкорився»* [5, с. 13] / *«Стиснута долоня Ленні повільно підкорилася»* [6, с. 11]. У цій же сцені для відтворення засобу невербальної комунікації Джорджа обидва перекладачі застосували тактику нейтралізації метонімічності: *“George’s hand remained outstretched imperiously”* [4, с. 20] – *«Джордж усе це тримав владно простягнув руку»* [5, с. 18] / *«Джордж далі владно простягав руку»* [6, с. 14], чим підкреслили контрольованість його поведінки. Варто зазначити, що хоча обидві тактики доволі поширені, метонімічні риси частіше зберігаються у перекладі засобів невербальної комунікації персонажів, що мають ментальні порушення або перебувають в аномальному психоемоційному стані. Таким чином, можна зробити висновок, що в українському тексті активний прояв тілесності – тобто вказівка на частину тіла як агента певного засобу невербальної комунікації – наближений до маркера відхилення від норми, тоді як персонажі в звичайному стані краще контролюють свої рухи і жести.

Ця тенденція свідчить про те, що в українській свідомості ще не завершено перехід від картезіанського дуалізму тіла і розуму до постмодерністської моделі отілесненого розуму, яка полягає в тому, що неможливо відділити розум від можливостей тіла [9]. М. Джонсон, який є одним з основних ідеологів отілесненого розуму, зауважив, що цей підхід для англо-американської філософії порівняно новий [10, с. 159], тож можна припустити, що для української аудиторії концепція раціональної тілесності як нормативної інтерактивності, «оформлення якої чітко диктується морфологією тіла і має прикладний

характер» [11, с. 8], ще не є універсально домінуючою. Відмінність у сприйнятті різними аудиторіями тілесності персонажів має бути врахована у відтворенні метонімічності засобів невербальної комунікації. Рішення перекладачів нейтралізувати метонімічність для образу Джорджа, але зберегти її для образу Ленні в експозиційній сцені підкреслює ідею того, що Ленні не контролює власні дії на рівні, притаманному звичайній людині, а таким чином відтворює семантику іншності Ленні.

Другим аспектом образу Ленні стає його тваринність, виражена в примітивності комунікації та переважно фізичних проявах ментальних порушень [3]. Тваринність є наскрізним мотивом образу Ленні, тож відтворення тваринності значною мірою залежить від тактики відтворення образності засобів його невербальної комунікації. Посилення цієї семантики спостерігаємо в перекладі *“Lennie said cleverly”* [4, с. 14]. С. Снігур – *«швидко відповів Ленні»* [5, с. 12], адже для відтворення слова *“cleverly,”* яке вказує на свідомий – і навіть певною мірою хитрий, хоч і очевидний для співрозмовника, – вибір слів для відповіді, С. Снігур вживає слово *«швидко»*, яке натомість вказує на імпульсивність відповіді, що й призводить до викриття Джорджем спроби Ленні приховати правду. У перекладі Н. Михаловської – *«спритно викрутився Ленні»* [6, с. 11] – також присутній елемент швидкості й хитрості, проте без додавання семантики імпульсивності та інстинктивності, наявної в першому перекладі.

Перекладачі по-різному відтворюють й інші засоби невербальної комунікації Ленні, що містять тваринний елемент образу. Зокрема, у фрагменті *“Lennie covered his face with his huge paws and bleated with terror”* [4, с. 111]. Дж. Стейнбек вживає не лише *“paws,”* а й *“bleated,”* що асоціюється з беканням вівці або меканням кози, натомість С. Снігур відтворює цей засіб невербальної комунікації словом *«завицав»*, яке характеризує якість звука (уривчатість, різкість, пронизливість [7, т. 1, с. 545]), проте не містить тваринного компоненту: *«Ленні закрив обличчя своїми величезними лапищами і від жаху завицав тоненьким голоском»* [5, с. 113]. У перекладі Н. Михаловської – *«Ленні прикрив обличчя величезними лапцями і бляв від страху»* [6, с. 67] – тваринність образу відтворено повністю.

Нейтралізацію тваринних рис спостерігаємо і в перекладі *“Lennie growled back to his seat on the nail keg”* [4, с. 126–127]. С. Снігур: *«Ленні з гуркотом сів назад на бочечку з цвяхами»* [5, с. 129]. Перекладацьке рішення відтворити засіб невербальної комунікації *“growled,”* що є чітким маркером тваринності, фразою *«з гуркотом сів»* дозволяє окреслити незграбність і великі розміри тіла Ленні, що підкреслено використанням демінутива *«бочечка»*, але вилучає вказівку на специфічну паралінгвальну комунікацію, що робить Ленні схожим на тварину. Н. Михаловська частково зберігає тваринну семантику – *«Ленні з грізним гудінням повернувся до свого сідала на бочці цвяхів»* [6, с. 76] – адже *«гудіння»* може асоціюватися, наприклад, із роєм бджіл, хоча цьому слову властиві й інші значення.

Переклад *«з грізним гудінням»* містить компоненти не лише тваринності, а й загрозовості Ленні, які експлікуються шляхом додавання слова *«грізний»*. Загроза, яку Ленні становить для оточення, є ще одним важливим аспектом образу цього персонажа [3]. Хоча злість йому й не притаманна, поєднання фізичної сили та відсутності контролю й розуміння ситуації робить Ленні небезпечним, що й призводить до трагічного фіналу повісті.

Варто зазначити, що загрозливості Ленні найпомітніше реалізована у відтворенні його зорової поведінки в перекладі С. Снігура: “*Lennie, who had been following the conversation back and forth with his eyes*” [4, с. 63] – «Ленні, який, зиркаючи на них, стежив за розмовою» [5, с. 62]; “*Lennie twisted his neck and looked over his shoulder*” [4, с. 76]. – «Не повертаючись, Ленні зиркнув через плече» [5, с. 76]; “*Lennie watched him with wide eyes*” [4, с. 101] – «Ленні дивився на нього, витріщившись» [5, с. 102]. У наведених вище прикладах засіб невербальної комунікації персонажа нейтрально виражений в оригіналі, проте відтворений у перекладі за допомогою стилістично зниженої лексики, що посилює ефект загрози для читача перекладеного тексту. Натомість Н. Михаловська відтворює ці засоби невербальної комунікації за допомогою стилістично нейтральних відповідників: «Ленні, який стежив за розмовою, переводячи погляд з одного на другого» [6, с. 39]; «Ленні викрутив шию, глянув крізь плече» [6, с. 47]; «Ленні дивився на нього широко розплющеними очима» [6, с. 61]; отже, у перекладі 2022 р. образ Ленні постає загалом як менш загрозливий порівняно з перекладом 2017 р.

Висновки. Відтворення засобів невербальної комунікації персонажа з ментальними порушеннями відіграє важливу роль у перестворенні образу в тексті перекладу. Основні тактики, використані перекладачами С. Снігуром і Н. Михаловською для відтворення аспектів ментальних порушень Ленні у перекладах повісті Дж. Стейнбека «Про мишей і людей», – це відтворення подібності засобів невербальної комунікації Ленні і Джорджа, чію поведінку Ленні намагається імітувати, повторюваності засобів невербальної комунікації Ленні, збереження метонімічних рис його невербальної комунікації та посилення образності.

Застосовані перекладачами тактики дозволили представити в тексті перекладу три основні аспекти образу персонажа з ментальними порушеннями в тексті перекладу. Зокрема, іншій Ленні була повністю відтворена в обох перекладах. Підходи С. Снігура і Н. Михаловської до відтворення тваринних рис і загрозливості Ленні розійшлися, проте жоден перекладач не акцентував обидва з цих аспектів, що може свідчити про зміни в ставленні до ментальних порушень у сучасному суспільстві порівняно з поглядами минулого століття.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку полягають у вивченні ефективності перекладацьких тактик відтворення засобів невербальної комунікації як маркерів різних аспектів ментальних порушень інших художніх персонажів, а також аналізі діахронічних змін застосованих тактик у множинних перекладах часово віддалених текстів.

Література:

1. Попович Ю. Відтворення маркерів соціального статусу літературного персонажа в перекладі (на матеріалі українських перекладів британських художніх творів XIX ст.): дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, спеціальність 10.02.16 «Перекладознавство». Київ, 2017. 270 с.
2. Mitchell D., Snyder S. Narrative Prosthesis: Disability and the Dependencies of Discourse. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2014. 229 p.
3. Lawrence C. Is Lennie a monster? A reconsideration of Steinbeck's *Of Mice and Men* in a 21st century inclusive classroom context. *Palgrave Communications*. 2020. Vol. 6. URL: <https://www.nature.com/articles/s41599-020-0393-8>

4. Steinbeck J. *Of Mice and Men*. Cleveland, Ohio: The World Publishing Company, 1947. 186 p.
5. Стейнбек Дж. Про мишей і людей. Переклад з англійської: Сергій Снігур. Київ: КМ-Букс, 2017. 192 с.
6. Стейнбек Дж. Про мишей і людей. Переклад з англійської: Наталія Михаловська. Київ: Букшеф, 2022. 112 с.
7. Словник української мови. Академічний тлумачний словник в 11 томах. 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua>
8. Jones G. *Reclaiming John Steinbeck: Writing for the Future of Humanity*. Cambridge University Press, 2021. 262 p.
9. Lakoff G., Johnson M. *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books, 1999. URL: https://ia801209.us.archive.org/3/items/PhilosophyInTheFlesh/Philosophy_In_The_Flesh.pdf
10. Johnson M. What Makes a Body? *The Journal of Speculative Philosophy*. 2008. Vol. 22, No. 3. P. 159–169.
11. Дольська О. Ідея отілесненого (“embodied”) розуму в якості обґрунтування тілесної раціональності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки»*. 2020. № 62. С. 7–14.

Alimova A. Rendering nonverbal communication means of a character with mental disability in Ukrainian translations of J. Steinbeck's short novel “Of Mice and Men”

Summary. The article outlines the translation tactics used to render nonverbal communication means of Lennie from J. Steinbeck's short novel “Of Mice and Men” in its Ukrainian translations by S. Snihur (2017) and N. Mykhalovska (2022) and assesses the role of these tactics in the re-creation of his image as a character with mental disability. The research focuses on the tactics of rendering the similarity of different characters' nonverbal communication means and neutralizing the potential similarity in favor of rendering other elements of the image, conveying repetition and vectoriality of nonverbal communication means, preserving or neutralizing metonymic features of these means, and enhancing the imagery inherent in Lennie's nonverbal communication.

Lennie's image is defined by otherness, animalism, and the sense of menace; these aspects reflect the perception of mental disability in the first half of the 20th century. The research asserts that the aspect of Lennie's otherness compared to the rest of the characters is recreated in translation through rendering the similarity of nonverbal communication means of the main characters, the repetition, vectoriality, and metonymic features of Lennie's nonverbal communication means. The two translators use different approaches to rendering the imagery associated with Lennie's animalistic features and the sense of menace he poses for other characters. S. Snihur mitigates Lennie's animalism yet increases the sense of menace; N. Mykhalovska mostly preserves the animalistic motives yet makes Lennie's image less menacing compared to the previous translation. The translators' choices not to emphasize either of these aspects – animalism or the sense of menace – can be perceived as indicative of the changes in society that strives to be more inclusive.

The potential for further research lies in examining the effectiveness of translation tactics in rendering nonverbal communication means which function as markers of mental disabilities for other fictional characters, as well as analyzing diachronic changes of applied tactics in translations of temporally distant texts.

Key words: translation tactics, nonverbal communication means, character with mental disability, otherness, animalism, menace.

УДК 81'253'373-044.922,811.111./161.2
DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.59.1.39>

*Білоус Н. П.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Державного торговельно-економічного університету*

*Дячук Л. С.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Державного торговельно-економічного університету*

*Довженко І. В.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Державного торговельно-економічного університету*

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ АНГЛІЙСЬКИХ МЕДІА ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. Статтю присвячено вивченню лексичних трансформацій при перекладі англійських медіа текстів українською мовою. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вірного застосування перекладацьких лексичних трансформацій з урахуванням міжкультурних розбіжностей та реалій у медіа текстах, які не тільки інформують про поточні події, але й можуть маніпулювати громадською думкою, особливо за умови недостовірного перекладу. Беручи це до уваги, у роботі проаналізовано та уточнено визначення поняття «перекладацькі трансформації», які вважаємо перетвореннями тексту оригіналу або заміною його елементів для досягнення перекладацької еквівалентності. Об'єктом дослідження є 10 публікацій західних видань Reuters, The Economist, BBC, Vice, The Guardian, які було обрано методом суцільної вибірки. Предметом – лексичні трансформації при перекладі медіа-текстів, які у статті трактуються як перетворення тексту оригіналу на формально лексичному та лексико-семантичному рівнях з метою уникнення міжкультурних непорозумінь. Ключовими методами дослідження є: аналіз, синтез та узагальнення – при опрацюванні теоретичних даних з наступним формуванням висновків; метод перекладознавчого та типологічного аналізу – при зіставленні оригіналу та перекладу, а також під час опису практичного застосування трансформацій. Перекладацький аналіз ілюстративного матеріалу виявив 150 прикладів застосування лексичних трансформацій. Найбільш розповсюдженими є такі: транскодування, диференціація та антонімічний переклад – разом вони становили 43% всіх випадків, 22, 22 та 21 відповідно. Трансформації модуляція та конкретизація становили 24% (по 18 випадків), трансплантація (13 випадків) та цілісне перетворення (11 випадків) – 16%, компенсація втрат та контекстуальна заміна – 12% (по 9 випадків), генералізація – 5% (7 випадків).

Ключові слова: перекладацькі трансформації, лексичні трансформації, медіа тексти, еквівалентність перекладу.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У наш час засоби масової інформації відіграють вагомий роль як

засіб спілкування на міжнародному рівні, формуючи суспільну думку, особливо в період інформаційних війн, глобальних криз, міжкультурної комунікації, встановлення політичних контактів, обміну досвідом у науці, техніці, культурі та економіці. У спробі скласти власну картину світу, людина не обмежується лише вітчизняними виданнями, а й вдається до аналізу міжнародних публікацій. У такому контексті важливим видається питання вірного та адекватного перекладу, який забезпечить максимальний ступінь еквівалентності першоджерела, адже неточний переклад або свідоме викривлення інформації тексту-оригіналу можуть призвести до інформаційних маніпуляцій. Таким чином, достовірний переклад іноземних медіа текстів, якого можна досягнути через вірне застосування перекладацьких трансформацій, зокрема лексичних, набирає ще більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Перекладацькі трансформації становили об'єкт досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів, зокрема: Карабан В. І. [1], Максимов С. С. [2], Мамрак А. В. [3], Комісаров В. Н. [4], Левицька Л. Р., Фіттерман А. М. [5], Швейцер О. Д. [6], Віне Ж.-П., Дарбельне Ж. [7] та ін. Останнім часом трансформації вивчаються з точки зору їх застосування у текстах різних наукових стилів та жанрів. Так, Лапінська О. М. [8] зосередила свою увагу на аналізі граматичних трансформацій при перекладі науково-технічних текстів, Турчин Ю. М. та Гриців Н. М. [9] дослідили трансформації при відтворенні політичних промов, Онушканич І. В., Штогрин М. В. і Пристай С. М. [10] вивчали застосування лексичних трансформацій при перекладі англійських евфемізмів, Корнелаєва Є. В. [11] охарактеризувала трансформації під час відтворення концептуальних метафор медіа-дискурсу.

Метою статті є узагальнити існуючі визначення та класифікації перекладацьких трансформацій, а також встановити основні типи лексичних трансформацій під час перекладу англійських медіа текстів та обґрунтувати закономірності їх використання.

Поставлена мета передбачає виконання наступних завдань:

- дати визначення поняттю «перекладацькі трансформації» загалом, та «лексичні перекладацькі трансформації» зокрема;
- узагальнити існуючі класифікації лексичних перекладацьких трансформацій;
- простежити застосування лексичних перекладацьких трансформацій при перекладі англійських медіа текстів.

Матеріалом для дослідження обрані 10 статей західних видань Reuters, The Economist, BBC, Vice, The Guardian, які було перекладено українською мовою та проаналізовано з точки зору вживання лексичних перекладацьких трансформацій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Взаємодія людини та інформації ґрунтується на комунікації між адресантом та адресатом, яка може ускладнюватися через лінгвокультурні відмінності у тексті оригіналу. Ці лакуни можуть бути заповнені шляхом перекладу, який, перш за все, полягає у використанні різних перекладацьких трансформацій для уникнення буквальных відповідників.

Згідно з визначенням лінгвістичної енциклопедії Селіванової О. О. трансформація є основою більшості прийомів перекладу і полягає в адаптації інформації мови оригіналу до мови перекладу [12, 536]. При цьому, як зазначає Максимов С.Є., повного відтворення інформації можна досягти завдяки використанню змін на фонетичному, лексичному та граматичному рівнях, які і є перекладацькими трансформаціями [2]. Проаналізувавши визначення перекладацьких трансформацій, запропоновані різними науковцями (Карабаном В. І., Швейцеров О.Д., Комісаровим В.Н., Максимовим С.Є.), вважаємо перекладацькі трансформації перетвореннями тексту оригіналу або заміною його елементів для досягнення перекладацької еквівалентності.

Оскільки медіа тексти характеризуються вживанням лексики, що може спричинити міжкультурні та лінгвокультурні непорозуміння, саме лексичні (стосуються переважно форми) та лексико-семантичні (стосуються відтворення значення) трансформації відіграють важливу роль у процесі інтерпретації та перекладу. Отже, вважаємо, що лексичні трансформації – це перетворення тексту оригіналу на формально лексичному та лексико-семантичному рівнях, які застосовуються для нівелювання міжкультурних розбіжностей при перекладі.

Серед найбільш розповсюджених лексичних трансформацій при перекладі медіа текстів виявилися наступні: транскодування, трансплантація, контекстуальний відповідник, диференціація, конкретизація, генералізація, модуляція, антонімічний переклад, повне перетворення, компенсація втрат.

1. Транскодування – спосіб перекладу, який полягає у відтворенні звукової та/або графічної форми лексичної одиниці мови-джерела засобами цільової мови. Ця лексична трансформація застосовується переважно для відтворення власних назв, зокрема імен людей, топонімів, а також реалій, що проілюстровано у наступних прикладах:

A No 10 spokesperson has denied reports that cabinet secretary **Simon Case** – the head of the civil service – was "livid" about the appointment (bbc.com). – Прес-секретар прем'єр-міністра Великої Британії спростував інформацію про незадоволення

секретаря кабінету міністрів **Саймона Кейса** щодо цього призначення.

No 10's message is echoed by the former director of communications for **David Cameron**, Sir **Craig Oliver** (bbc.com). – 3 позицією прем'єра погоджується сер **Крейг Олівер**, очільник прес-служби за часів **Девіда Кемерона**.

2. Трансплантація, що полягає у прямому включенні іншомовної лексичної одиниці до тексту-перекладу, широко вживається при перекладі назв організацій, компаній, брендів тощо, наприклад:

Days after Elon Musk offered Iranians uncensored broadband access through his **Starlink** satellite system, advertisements appeared in Iran promoting **Internet Starlink**, fake software that tempted subscribers to upload personal details (economist.com). – Через кілька днів після того, як Ілон Маск запропонував іранцям доступ до вільного широкопasmового швидкісного інтернету через супутникову систему **Starlink**, в Ірані почала ширитися реклама **Internet Starlink** – неліцензійного програмного забезпечення, що збирає особисті дані користувачів.

3. Контекстуальна заміна – це така лексична трансформація, внаслідок якої перекладним відповідником стає слово чи словосполучення, що не є словниковим відповідником, а добирається з урахуванням контексту та традицій мови перекладу. Як зазначає Карабан В. І., точних правил використання контекстуальних заміни не існує [1, 287]. Загалом, причини їх застосування полягають у потребі досягти більш природного звучання у мові перекладу та бажаного стилістичного ефекту. Наприклад:

The attack on Kerch Strait Bridge in Crimea over the weekend was another **significant blow** (vice.com) – Вибух на Кримському мосту на вихідних прийшовся ще одним **відчутним ударом**. Прикметник «відчутний» не є прямим відповідником англійському «significant», однак краще сполучається зі словом «удар», які у цьому контексті виступають оказіоналізмами.

4. Диференціація значення застосовується для перекладу лексичної одиниці мови-джерела шляхом підбору синонімічної до неї лексичної одиниці у цільовій мові. Окремі дієслова, на кшталт to say, to tell, to be, залежно від контексту можуть означати «заявляти, попереджати, радити», «бути присутнім, існувати» тощо. Такі багатозначні слова потребують підбору одного з варіативних відповідників для більш точної передачі інформації. Наприклад:

Rishi Sunak **said** on Tuesday he was not daunted by the scale of the challenge as he became Britain's third prime minister in two months, pledging to restore trust, rebuild confidence and lead the country through an economic crisis (reuters.com). – У вівторок, Ріші Сунак **заявив**, що його, як третього прем'єр-міністра за два місяці, не лякає масштаб проблем; обіцяє повернути довіру [до уряду], відновити впевненість та вивести країну з економічної кризи.

What has happened now with the Ukraine war, he said, merely revealed the imbalance that **was** already there (bbc.com). – Все, що відбулося разом із війною в Україні, тільки викрило дисбаланс, який вже **існував**.

Ukraine's Caesars **are** fully one quarter of France's entire mobile artillery (bbc.com). – Системи Caesar, передані Україні Францією, **складають** чверть від усієї самохідної артилерії Франції.

5. Конкретизація – лексична трансформація, внаслідок якої слово ширшої семантики замінюється словом вужчої семантики. Наприклад:

The problem is that by not being more present in **theatre**, France risks writing itself out of the plot (bbc.com). – Проблема полягає у тому, що не беручи достатньої участі у **виставі**, Франція втрапить свою роль у сюжеті.

But that was before **Ukraine** launched its surprise counter-offensive in the east and south. (bbc.com) Але це було до того, як **ЗСУ** неочікувано пішли в контрнаступ на сході та півдні.

6. Генералізація – лексична трансформація, внаслідок якої слово вужчої семантики замінюється словом ширшої семантики. Наприклад:

His **850 ewes and 1,400 lambs** are running out of grass (economist.com). – У більш ніж **двох тисяч голів худоби** закінчується кормова трава.

7. Модуляція – заміна слова або словосполучення мови-джерела на слово або словосполучення у мові перекладу, значення яких можна вивести логічним шляхом з початкового значення. Наприклад:

Transformers are used to step the power down from the high voltage that **comes from** power stations to a voltage that households can use (economist.com). – Трансформатори доводять напругу струму, який **виробляється** електростанціями, до необхідного для споживачів рівня.

Some reports suggest that three of the French systems are already **on the ground** (economist.com). – За деякими даними, три одиниці Французької системи вже знаходяться у **зоні бойових дій**.

8. Антонімічний переклад є заміною поняття мови-джерела протилежним поняттям у мові перекладу. Цей прийом супроводжується перебудовою усього висловлювання з метою зберігання змісту і часто обумовлена стилістично. Наприклад:

Still, the food crisis **is not over** (economist.com). – Не дивлячись на це, продовольча криза ще **триває**.

By 2025 all schooling must be in Latvian. Latvians **are frank about** the reason: Russia's brutal war on Ukraine (economist.com). – Латвійці **не приховують** причину: жорстока війна Росії проти України.

Крім стилістичної функції, антонімічний переклад застосовується при відтворенні ряду граматичних структур, типових для англійської мови (сполучникові звороти, негативні прислівники, негативна частка + сполучник until), а також із дієсловами, значення яких передбачає відсутність дії, наприклад to ignore, to fail або дієсловами, значення яких походить від to continue (to keep тощо):

The Ukrainians **could scarcely** have hoped for a swifter response (economist.com). – На більш швидку відповідь українці **не могли й** сподіватися.

Sanctions have weakened the regime, but have plainly **failed to bring it down** (economist.com). – Санкції послабили режим, але вочевидь **не повалили** його.

The problem of mines in Ukraine **will persist** for decades, and the country wants to purchase another demining vehicle (vice.com). – Проблема розмінування територій в Україні **не зникне** ще протягом десятиліть, тож уряд має намір придбати ще одну одиницю.

9. Цілісне перетворення – лексична трансформація, яка полягає в повній зміні фрази мови-джерела у мові перекладу задля досягнення динамічної еквівалентності змісту. Найчастіше простежується під час перекладу ідіоматичних та сталих виразів. Наприклад:

For France this is bad news because it casts doubt on a central assumption of the last half century: that by **walking lockstep** with Germany, France can not just restrain its richer and stronger neighbour, but also project its own vision of European unity (bbc.com). – Це не добре для Франції, бо ставить під сумнів принцип, якому країна слідувала останні п'ятдесят років – **не відставати від** Німеччини; Франція не в змозі не тільки стримувати більш заможного та потужного сусіда, але й просувати своє бачення єдності в Європі.

On a host of subjects – defense, energy, aid to business, EU expansion – the two countries today **find themselves pulling in opposite directions** (bbc.com). – Щодо ряду питань – оборона, допомога бізнесу, розширення ЄС – сторони **не можуть знайти спільної мови**.

10. Компенсація втрат – лексична трансформація, яка застосовується, коли деякі смислові елементи і стилістичні особливості тексту неможливо передати дослівно або їх значення є незрозумілим цільовому адресату. Наприклад:

«I cannot deliver the mandate on which I was elected by the Conservative Party,» Truss said in a very brief speech outside **10 Downing Street** (vice.com). – «Я не можу виконати мадат на який мене обрали», сказала Трасс у короткій промові перед **резиденцією прем'єр-міністра**.

Another of the notable elements of this reshuffle is the stability in three of the top jobs: Jeremy Hunt as chancellor, James Cleverly as **foreign secretary** and Ben Wallace as **defense secretary** (bbc.com). – У цих перестановах в кабінеті міністрів впадає в очі незмінність на трьох посадах: Джереми Хант в якості канцлера скарбниці, Джеймс Клеверлі в якості **Міністра закордонних справ**, Бен Уоллес в якості **Міністра оборони**.

Так, при перекладі наведених речень, було виявлено реалії, притаманні англійській культурі: 10 Downing Street, foreign secretary, defense secretary, що є незрозумілими носіями української культури. Тому було застосовано трансформацію компенсація втрат, яка полягає у доборі більш зрозумілого еквіваленту з метою подолання лакуарності.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Аналіз 10 статей виявив 150 випадків застосування лексичних трансформацій. Найпоширенішою з них виявилися транскодування, диференціація та антонімічний переклад – разом, вони становили 43% всіх випадків, 65 трансформацій. Трансформації модуляція та конкретизація становили 24% (36 випадків), трансплантація та цілісне перетворення – 16% (24 випадки), компенсація втрат та контекстуальна заміна – 12% (18 випадків), генералізація – 5% (7 випадків).

Таким чином, проведене дослідження підтверджує важливе місце лексичних трансформацій у процесі перекладу та відмічає необхідність високої мовної компетенції перекладача, яка полягає у їх свідомому застосуванні задля досягнення еквівалентності та створення необхідного впливу на адресата. Перспективами подальших досліджень є вивчення граматичних трансформацій, які застосовуються при перекладі медіа текстів

Література:

1. Карабан В.І. Переклад англійської науково-технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2002. 564 с.
2. Максимов С.С. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів та факультету заочного та вечірнього навчання : навч. пос. К. : Ленвіт, 2006. 157 с.
3. Мамрак А.В. Вступ до теорії перекладу. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 304 с.
4. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. М. : ЭТС, 2001. 424 с.
5. Левицкая Т.Р., Фитерман А.М. Теория и практика перевода с английского языка на русский. М. : Издательство литературы на иностранных языках, 1963. 263 с.
6. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика : статус, проблемы, аспекты. М. : Наука, 1988. 215 с.
7. Vinay J.-P., & Darbelnet J. «Translation Procedures», trans. Andrew Chesterman, in Andrew Chesterman, ed. *Readings in translation theory*, Helsinki : Oy Finn Lectura, 1958/1989. P. 61–69.
8. Lapinska O.M. Grammatical transformations in scientific-technical translation. *Dnipropetrovsk University Journal. Movoznavstvo (language Studies)*. 2014. Vol. 22. Issue. 20(1). P. 97–101.
9. Turchyn Yu., Hrytsiv N. Lexical and grammatical transformation in the translation of political discourse. *Young Scientist Scientific Journal. Philology*. 2021. №5. P. 257–262.
10. Онушканич І.В., Штогрин М.В., Пристай С.М. Перекладацькі трансформації як засіб відтворення англійських евфемізмів українською мовою. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : «Філологічна»*. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія». 2015. Вип. 54. С. 282–284.
11. Корнєлаєва Є. В. Перекладацькі трансформації під час відтворення концептуальних метафор медіа-дискурсу. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. Львів, 2021. № 9. С. 123–129.
12. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с.

Bilous N., Diachuk L., Dovzhenko I. Lexical transformations used while translating English media texts into Ukrainian

Summary. The article studies lexical transformations while translating English media texts into Ukrainian. The significance of the research is predetermined by the need of appropriate use of translator's lexical transformations, taking into account intercultural differences and realia in media texts, which not only inform about current events, but can also manipulate public opinion, especially when translated incorrectly. Thus, the work analyzes and specifies the definition of «translation transformations», which herein are considered to be the changes of the source-language text or its elements aimed to achieve translation equivalence. The object of the study is 10 articles of foreign editions as Reuters, The Economist, BBC, Vice, The Guardian, randomly selected by the sampling method. The subject is lexical transformations in the process of media texts translation. Lexical transformations are interpreted in the article as replacements of the original text at formally lexical, lexical and semantic levels in order to avoid intercultural misunderstandings. The key methods of the research are: analysis, synthesis and generalization, used to process theoretical data; method of translation and typological analysis, used to compare the source and the target texts, as well as to describe the practical application of transformations. 150 examples of lexical transformations have been found while analyzing illustrative material. The most common of them are: transcoding, differentiation and antonymic translation – together they accounted for 43% of all cases, 22, 22 and 21 examples respectively. Transformations of modulation and concretization – accounted for 24% (18 examples each), transplantation (13 cases) and full rearrangement (11 cases) – accounted for 16%, compensation of losses and contextual replacement – 12% (9 examples each), generalization – 5% (7 examples).

Key words: translator's transformations, lexical transformations, media texts, translation equivalence.

Волченко О. М.,*кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Чорноморського національного університету імені Петра Могили*

ВЛАСНІ НАЗВИ ЯК КАТЕГОРІЯ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ КІНОДИСКУРСУ

Анотація. Статтю присвячено проблемі відтворення власних назв в аудіовізуальному перекладі. Автор зазначає, що у сучасному перекладознавстві відбувається зміщення уваги на дослідження культурних аспектів, так званий «культурний переворот», який дозволяє відслідковувати, що відбувається з текстами, коли вони опиняються у новому культурному контексті. Специфічність національної культури відображена у безеквівалентній лексиці, яка тісно пов'язана з предметами та явищами матеріальної та духовної культури, з історією суспільства і своєрідною формою закріплення та передачі суспільно-пізнавального досвіду. Власні назви відносяться до цієї групи слів. Матеріалом дослідження слугували власні назви з другого сезону кіносериалу “Mindhunter” режисера Девіда Фінчера та його дубляж українською мовою, виконаний студією «НеЗупиняйПродакшн». Аналіз наукових джерел дозволив визначити набір засобів перекладу власних назв у процесі аудіовізуального перекладу, а саме: транскрипція або транслітерація, калькування, гіперонімічне перейменування, дескриптивна перифраза, уподібнення і ситуативний відповідник. Відібрані власні назви було поділено на чотири категорії згідно з класифікацією М.П. Кочергана: антропоніми (імена, прізвища та прізвиська персонажів), топоніми (географічні назви, назви вулиць, мостів), хремотатоніми (назви книжок та іграшок) й ергоніми (назви організацій і торговельних мереж). Було проаналізовано найуживаніші засоби перекладу для кожної групи. Аналіз особливостей відтворення власних назв кіносериалу українською мовою засвідчує, що у процесі перекладу цих одиниць найчастіше застосовуються такі засоби як транскрипція, калькування, гіперонімічне перейменування й уподібнення. Під час застосування цих засобів фіксується опущення національно-культурного компоненту інформації, яку відбивають власні назви як елементи безеквівалентної лексики оригіналу. Вживання саме таких засобів пояснюється особливостями процесу дублювання, які вимагають дотримання синхронізації звукової та візуальної складових кінофільму.

Ключові слова: власні назви, безеквівалентна лексика, культурологічний підхід, засоби перекладу, кінодискурс, аудіовізуальний переклад.

Постановка проблеми. Культурологічний підхід до адекватного розуміння вихідного тексту під час перекладу дозволяє розв'язувати проблему забезпечення комунікативної компетенції в актах міжкультурної комунікації завдяки вивченню особливостей національної культури, що відображена в мові. Специфічність національної культури відображена у безеквівалентній лексиці, яка тісно пов'язана з предметами та явищами матеріальної та духовної культури, з історією суспільства і своєрідною формою закріплення та передачі суспільно-пізнавального досвіду.

Зміщення уваги сучасного перекладознавства на дослідження культурних аспектів, так званий «культурний переворот», дозволяє відслідковувати, що відбувається з текстами, коли вони опиняються у новому культурному контексті.

Вихідна та цільова мови виступають носіями менталітету, національного характеру, способу життя, моралі та системи цінностей своїх народів. З огляду на це, є необхідність у дослідженні безеквівалентної лексики та пошуку адекватних перекладацьких рішень її відтворення у межах кінодискурсу, адже ці мовні одиниці відбивають культуру певного народу, а кінематограф у XXI столітті виконує важливу функцію у світі масової комунікації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичним засадами дослідження становлять роботи Ю.О. Карпенка, Е.Б. Магазаника, І.В. Муромцева, А.В. Суперанської, в яких визначено особливості функціонування власних назв у текстах різних типів.

Перекладацькі аспекти проблеми розглядаються у працях Л.С. Бархударова, Є.М. Верещагіна, С.І. Влахова, А.В. Волошиної, Р.П. Зорівчак, А.О. Іванова, В.Н. Комісарова, І.В. Корунця, М.П. Кочергана, Л.К. Латишева, М.І. Лісної, О.Ю. Тупиці, С.П. Флоріна, в яких відображено концептуальні ідеї відтворення безеквівалентної лексики цільовою мовою.

Особливості аудіовізуального перекладу висвітлено у працях О.С. Голомоз, О.І. Гридасова, Х. Діаз-Сінтас, Т.В. Журавель, О.Г. Зверєва, І.А. Котова, Т.А. Крисанова.

Переклад безеквівалентної лексики у кінодискурсі має певні особливості. У процесі перекладу письмового тексту безеквівалентні слова найчастіше відтворюються шляхом застосування калькування, описового перекладу та перекладацького коментаря. Під час перекладу кінофільмів ця проблема пов'язана з умовами цього процесу, оскільки перекладач обмежений в часі пояснювати значення безеквівалентних лексичних одиниць, це може уповільнити динаміку фільму, призвести до запізнення вербального ряду та порушити художній образ фільму.

Мета статті полягає у виявленні специфіки відтворення власних назв як безеквівалентної лексики у процесі аудіовізуального перекладу.

Виклад основного матеріалу. Узагальнення напрацювань таких перекладознавців як Л.С. Бархударов, С.І. Влахов, Р.П. Зорівчак, М.І. Лісна, С.П. Флорін та ін. щодо досліджуваного феномену надало можливість визначити набір засобів перекладу власних назв у процесі аудіовізуального перекладу, а саме: транскрипція або транслітерація, калькування, гіперонімічне перейменування, дескриптивна перифраза, уподібнення і ситуативний відповідник [1].

Перекладацька транслітерація / транскрипція відтворює графічну / звукову форму слова за допомогою літер цільової мови.

Калькування є відображення порядку складових елементів стійкого словосполучення оригіналу у мові оригіналу.

Гіперонімічне перейменування означає засіб перекладу безеквівалентної лексики, при якому видове поняття мови-джерела передається родовим поняттям мови-реципієнта.

Дескриптивна перифраза або описовий переклад є передачею значення безеквівалентної одиниці оригіналу за допомогою розгорнутих словосполучень, які розтлумачують її сенс.

Уподібнення або субституція у перекладі постає як пошук приблизного еквівалентна, який полягає у відтворенні безеквівалентної лексичної одиниці оригіналу безеквівалентною лексичною одиницею мови перекладу.

Ситуативний відповідник – це контекстуальна заміна, зокрема національно-культурна складова відтворюється оказіональним відповідником.

Матеріалом дослідження слугували власні назви з другого сезону кіносериалу “Mindhunter” режисера Девіда Фінчера, який був знятий у 2019 році студією “Denver & Delilah Films” та його дубляж українською мовою, виконаний студією «НеЗупиняйПродакшн». Кіносериал та переклад були зроблені на замовлення “Netflix”.

Необхідно зазначити, що власні назви – це одиниці, які відносять до безеквівалентної лексики та найяскравіше відбивають своєрідність культури та життя народу. Відібрані власні назви було поділено на чотири категорії згідно з класифікацією М.П. Кочергана [2]: антропоніми (імена, прізвища та прізвиська персонажів), топоніми (географічні назви, назви вулиць, мостів), хрематоніми (назви книжок та іграшок) й ергоніми (назви організацій і торговельних мереж).

У процесі відтворення антропонімів, які позначали імена та прізвища героїв, у більшості випадків застосовувалася транскрипція: *Nathaniel Cater – Натаніель Кейтер, Pryor and Bass – Прайор і Басс*.

Іноді для збереження синхронізму було зафіксовано поодинокі випадки, коли прізвище-звертання опускалося, оскільки контекст і візуальний супровід уможлилювали розуміння глядача до кого саме звертається герой: *You mind if we search your vehicle, Mr. Williams? – Можна оглянути ваше авто?*

Цікавою склалася ситуація під час аналізу перекладу антропонімів на позначення прізвиськ серійних вбивць, оскільки вони містять як негативну конотацію, так і лінгвокультурологічну цінність для кіносериалу та відбивають його специфіку.

Загальновідомо, що у засобах масової інформації США, особливо у бульварних виданнях, є тенденція називати серійних вбивць прізвиськами для того, щоб привернути увагу читача. Розглянемо приклади: *son of Sam – син Сема, Jack the Ripper – Джек Різник, Ted of the West Coast – Тед з Узбережжя, Mr. Civic Duty – містер Громадянський обов'язок*.

Всі чотири випадки було перекладено за допомогою калькування. Особливий інтерес викликають три останні випадки, тому як є прикладами такого стилістичного прийому як антономазія. Другий елемент прізвиська “Jack the Ripper” визначає спосіб, яким користувався злочинець для скоєння вбивств.

Другий елемент прізвиська “Ted of the West Coast” вказує, що особа, проживала на узбережжі західної частини США,

а саме, у Каліфорнії. Словосполучення “The West Coast” несе певну культурологічну інформацію, що пов'язана з культурою місцевості, історією та подіями, які відбулися протягом 1970-х–1980-х років. Ця національно-культурна конотація зрозуміла мешканцям США, але, на жаль, не несе жодної географічної та культурної інформації для українського кіноглядача. Опущення одного елемента під час калькування “Ted of the West Coast” можемо пояснити необхідністю синхронізації з відеорядом у процесі дублювання.

Mr. Civic Duty / містер Громадянський обов'язок – це потенційний вбивця, якого спіймали головні герої, і вони впевнені, що саме він винен, але не можуть цього доказати. Вбивця, про якого йде мова, вдає з себе законослухняного громадянина, тому один з героїв саркастично називає його так.

Серед власних назв-антронімів є у серіалі одне прізвисько з позитивною конотацією “Broadway Joe” для відомого американського футболіста Джо Неймега. Він відомий в Сполучених Штатах як один з найталановитіших футболістів, а також як відома медійна особистість. Він займався футболом зі школи і став уособленням успішності, тому один з головних героїв називає так свого сина:

– *Oh Brian! Look at your shirt.*

– *He looks like a winner. Like he played the game. In the car,*

Broadway Joe.

– *Ох, Браїан! На кого ти схожий.*

– *На переможця. Він же у гру грав. Сідай, чемпіоне.*

Вищезазначений діалог відбувається одразу після того, як син головного героя прийшов до батьків після гри в американський футбол. Для того, щоб похвалити сина батько звертається до нього «Бродвей Джо», прізвиськом талановитого футболіста. В українській мові перекладач генералізує ім'я відомого футболіста, застосовуючи гіперонімічне перейменування «чемпіон». Зрозуміло, що певна лінгвокультурна інформація про відому людину втрачена.

Серед топонімів у досліджуваному серіалі знаходимо назви містечок, вулиць і мостів. Домінуючим засобом перекладу при відтворенні назв міст і вулиць є транскрипція: *College Park – Колледж-Парк, Formwalt – Формволт, Church Street – Черч-стріт, Ira Street – Айра-стріт, 760 West Peachtree – Вест-Пічтрі 760*.

Необхідно зазначити, що під час аналізу було виявлено випадки опущення назв вулиць, які можна пояснити, перш за все, особливостями процесу дублювання, а по-друге, тим, що ця інформація є другорядною для процесу сприйняття та не впливає на розуміння смислової інформації в цілому:

Uh, yeah, we're at the, uh, bridge up at Spring Street back here.

А, так, ми зараз на мосту.

Серед назв вулиць спостерігаємо застосування калькування не в «чистому» вигляді, коли зберігається порядок складових елементів словосполучення оригіналу у мові оригіналу, а його підтип: один елемент транслітерується або транскрибується, а інший – перекладається: *803 North Edgemoor – Північний Еджмур 80*.

Таку ж ситуацію спостерігаємо при відтворенні топонімів-назв мостів. Вони всі передаються в серіалі шляхом калькування через транскрипцію одного компонента та переклад іншого засобами цільової мови: *We got a white station wagon coming across the Cobb Parkway Bridge. East side. – Білий універсал з їжджає з мосту Кобб-Парквей з східного боку.*

Група хремотонімів у досліджуваному серіалі представлена назвами книг.

У другому сезоні серіалу “Mindhunter” декілька разів згадуються назви книг, які не було відтворено у перекладі, хоча вони згадуються не тільки усно, але їх можна також побачити у відеоряді. Зазначимо, що візуальна складова другого сезону аналізованого кіносеріалу майже не відтворена, тому іноді чорний гумор, який властивий одному з головних героїв кінокартини, не відображається у перекладі.

Так, наприклад, назви книг, які використовуються для гумористично-іронічним підтекстом, були частково відтворені і частково опущені: *Find one called How To Abduct and Murder Young Boys, and we can all go home. – Знайдемо книгу “Як викрадати і вбивати хлопців” – поїдемо додому.*

З контексту зрозуміло, що один з головних героїв іронізує з ситуації, що вони не можуть притягнути до відповідальності потенційного вбивцю, маючи лише непрямі докази, проте сенс дещо втрачається через неперекладену візуальну складову. У кадрі перед цією фразою один з агентів ФБР показує книгу, яка має назву “How To Beat a Lie Detector”, тобто «Як обманути детектор брехні», яку знайшли у будинку потенційного вбивці. Чорний гумор, властивий головному герою, набуває більше сенсу, а без нього є шанс того, що глядач не зрозуміє про що йдеться, або зрозуміє, що герой посилається на продемонстровану у кадрі книгу, але не зрозуміє її перекладу.

У матеріалі також зустрічається назва американської дитячої книжки “Clifford the Big Red Dog”. Це відома серія дитячих книжок в США про великого червоного пса на ім’я Кліффорд та майже кожному американцю її читали у дитинстві. Для українського кіноглядача ця книжка є невідомою, оскільки вона не перекладалася цільовою мовою. Застосування калькування не відбиває національно-культурні особливості цього хремотоніму, так як не викликає у реципієнта тексту перекладу тих самих асоціацій, що й текст мови оригіналу, більшість українських глядачів можуть і не зрозуміти, що йдеться про дитячу книжку:

- *Do you read to him, Mrs. Tench?*
- *Mm-hmm. He likes Clifford the Big Red Dog.*
- *Ви читаете йому, місіс Тенч?*
- *Угу. Він любить «Червоного пса Кліффорда».*

У серіалі зустрічається назва іграшки “Three Men in a Tub”, яка має національно-культурну конотацію та була улюбленою іграшкою в США у 1970-х роках, яка зараз є вінтажною і більше не виробляється. Назва іграшки походить з дитячого вірша “Rub-A-Dub-Dub”, вперше опублікованого наприкінці XVIII століття. Оригінальна рима згадує служниць у «чані» – атракціоні, схожому на сучасне так зване піп-шоу. Рима “Rub-A-Dub-Dub” розвиває фонетичну асоціацію соціального несхвалення, а дитячий вірш є формою навчання таким асоціаціям у фольклорі. Застосування уподібнення перекладачем дозволяє винайти приблизний еквівалент в українській мові. Специфічна для США іграшка була перекладена українським аналогом, який візуально схож з оригіналом і дозволяє кіноглядачу дублювання зрозуміти та уявити предмет, про який йдеться: *Today I found him playing with baby toys. Three Men in a Tub. – Він сьогодні грався дитячими іграшками. Невалячками.*

Наступний приклад перекладу хремотоніму пов’язаний з харчовою продукцією та демонструє, що такі безеквівалентні

лексичні одиниці, якщо є невідомими для української аудиторії, то відтворюються за допомогою гіперонімічного перейменування: *Who gets into a car for Tootsie Rolls? – Хто сідає в авто за цукерку?*

“Tootsie Roll” – це назва цукерок нахшталт іриски зі смаком шоколаду. Вони почали вироблятися в Сполучених Штатах в 1907 році та першими дешевими цукерками, кожна з яких має обгортку. Українцям вони взагалі невідомі, у порівнянні із “Snickers” або “Mars”, тому перекладач узагальнив назву до родового поняття.

Останньою групою власних назв серіалу “Mindhunter” є ергоніми, які представлені назвами магазинів, громадських закладів. Необхідно зазначити, що розповсюдженим способом перекладу цієї групи слів є гіперонімічне перейменування: *Rod and Harriet are coming today. You remember him, rights? He’s with First Credit. He did the car loan. – Под з Гаррієт прійдуть сьогодні. Ти його пам’ятаєш? Водає в банку автокредити.*

В цьому прикладі незнайома назва кредитної компанії для українського глядача була просто замінена узагальненим іменником «банк».

В серіалі зустрічаються назви продовольчих компаній, магазинів та харчових закладів, які є безеквівалентними в українській мові. Наприклад, назву печива компанії “Mallomars” було перекладено завдяки гіперонімічному перейменуванню. Назва цієї компанії є відомою для американців і асоціюється з недорогим печивом, тому перекладач замість назви компанії використав її слово на позначення її продукції: *I’ve never seen Mallomars used for interrogation purposes. – Вперше бачу, щоб печиво використали для допиту.*

Аналогічну ситуацію спостерігаємо при відтворенні назви відомої мережі закладів швидкого харчування США. Вона була елімінована у перекладі у продовольчу крамницю: *And there’s photo of Pierce in his cell. He is surrounded by junk food: chocolate bars, mini-doughnuts. His cell’s practically a 7-Eleven. – Плюс фото Пірса у камері. Він поруч із смаколикама: шоколадки, міні-пончики. Не камера, а продовольча крамниця.*

У процесі перекладу ергонімів зустрічаємо поодинокі випадки застосування уподібнення та дескриптивної перифрази.

Наприклад, в одному епізоді зустрічаємо реалію “Georgia Highway Department”, яку згадує серійний убивця, розповідаючи про своє минуле, під час допиту головними героями серіалу в тюрмі. Він стверджує, що працював у цій установі.

В США існують департаменти дорожнього патруля, тобто департаменти, які займаються дорогами та прирівнюються до поліції штату, оскільки вони діють не в окремому окрузі або місті, а по всьому штату. Така державна установа є безеквівалентною для України, оскільки ми не маємо спеціалізованого відділу поліції, який би займався виключно дорожніми злочинами. Ця назва є також важливою для сюжету, оскільки вона вказує на те, що особа, яка коїла злочини, працювала у поліції.

У процесі перекладу ця власна назва відтворена приблизним аналогом як «департамент транспорту», що є скороченою назвою української державної структури департаменту транспортної інфраструктури, яка не має відношення до поліції. Вважаємо, що в цій ситуації доречним був би український аналог «патрульна поліція».

Було зафіксовано приклади перекладу власних назв шляхом дескриптивної перифрази: *We can source the project to an outside*

vendour. I'd have to submit a requisition. The Puzzle Palace would have to approve... – Можна передати проект іншим. Доведеться подати запит. Потім Агентство з національної безпеки це схвалить...

The Puzzle Palace є розмовною назвою Агентства національної безпеки США, тому описовий переклад є адекватним і виправданим у цій ситуації.

Висновки та перспективи подальших пошуків. Аналіз особливостей відтворення власних назв кіносеріалу “Mindhunter” українською мовою засвідчує, що у процесі перекладу цих одиниць найчастіше застосовуються такі засоби як транскрипція, калькування, гіперонімічне перейменування й уподібнення. Під час застосування цих засобів фіксується опущення національно-культурного компонента інформації, яку відбивають власні назви як елементи безеквівалентної лексики оригіналу. Вживання саме таких засобів пояснюємо особливостями процесу дублювання, які вимагають дотримання синхронізації звукової та візуальної складових кінофільму.

Література:

1. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів укр. прози). Львів: Вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1989. 215 с.
2. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. Київ: Академія, 2005. 368 с.

Volchenko O. Proper names as the category of non-equivalent words: translation aspect of film discourse

Summary. The article is devoted to the problem of rendering proper names in audiovisual translation. The author stresses that in modern translation studies there is a shift to the study of cultural aspects, the so-called

“cultural revolution”, which allows to analyse the situation when a text is found in a new cultural context. The peculiarities of the national culture are reflected in the non-equivalent vocabulary, which is closely related to objects and phenomena of material and spiritual culture, to the society history and a peculiar form of consolidation and transmission of social-cognitive experience. Proper nouns belong to this word group. The investigation is made on the proper nouns from the second season of “Mindhunter” television series shot by the Denver & Delilah Films studio, and its translation into the Ukrainian language performed by NeZupyniayProdakshn studio. The analysis of scientific works made it possible to determine a set of translation means of proper names in the process of audiovisual translation, namely: transcription or transliteration, loan translation, hyperonymic renaming, descriptive paraphrase, analogy and situational equivalent. The selected proper names were divided into four categories according to M.P. Kocherhan’s classification: anthroponyms (names, surnames and nicknames of characters), toponyms (geographical names, names of streets, bridges), chrematonyms (names of books and toys) and ergonyms (names of organizations and trade networks). The most used translation means for each group were analyzed. This analysis proves that such means as transcription, loan translation, hyperonymic renaming and analogy are most often used in Ukrainian translation.

During the use of these means, the omission of the national-cultural component of information is recorded. It may be explained by the dubbing process features, which require compliance with the synchronization of the audio and visual components of the film.

Key words: proper names, non-equivalent words, cultural approach, translation means, film discourse, audiovisual translation.

*Єлісеєва С. В.,**старший викладач кафедри теорії та практики перекладу
Чорноморського національного університету імені Петра Могили*

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ СУДОВИХ СПРАВ

Анотація. Статтю присвячено спеціалізованій галузі перекладацької діяльності, а саме юридичному перекладу, який здійснюється під час розгляду судових справ. Цей вид перекладу вимагає глибокого розуміння контексту, інформації та мови, яка використовується в суді. У цій статті описано труднощі перекладу процесуальних документів, зокрема перекладів судових рішень. Кримінальне процесуальне законодавство України не визначає чітких вимог, які пред'являються до перекладача. Але, враховуючи практичні ситуації можна приблизно визначити вимоги до перекладача, вони надаються в статті.

Необхідно підкреслити важливість доступу перекладача до матеріалів справи для забезпечення якісного усного перекладу. Перекладачу потрібно мати достатньо часу для підготовчої роботи, такої як, наприклад, створення глосаріїв та ознайомлення з контекстом та обставинами справи. Переклад судових документів повинні здійснювати лише професійні перекладачі, які спеціалізуються на юридичному перекладі, мають юридичну освіту або досвід перекладів юридичної тематики. Помилки в перекладі тексту правового документа можуть призвести, наприклад, до заподіяння матеріальних збитків та пред'явлення судового позову.

Говорячи про роль судового перекладача необхідно зазначити, що перекладач повинен дотримуватись принципу об'єктивності та незалежності. Інколи виникає проблема відмови перекладачів від перекладу в суді. Дуже часто це пов'язано з тиском на перекладача з боку обвинуваченого. Інша проблема, з якою стикаються представники судових органів – це інтерпретація судових рішень. Що стосується безпосередньо мови, яка використовується в судових справах, то безумовно вона включає багато юридичних термінів. Юридичної термінології властиві загально мовні риси, такі як полісемія, синонімія, антонімія, омонімія. Щодо перекладу юридичної термінології, яка може репрезентуватись словом або виразом, використовуються трансформації перестановки, конкретизації, додавання, узагальнення. Для перекладу багатокомпонентних термінологічних сполучень, які позначають реалії іншої країни, використовується найчастіше описовий переклад.

Ключові слова: юридичний переклад, кримінальне правопорушення, компетентність, мова, суд, судова справа, судовий переклад, інформація, поведінка, рішення, термін, трансформації, джерела, умови.

Юридичний переклад та переклад правових документів з української мови на англійську та навпаки на даний час є одним із найбільш затребуваних видів перекладу. Попит на послуги перекладачів постійно зростає. Предметом даної статті є труднощі перекладу процесуальних документів, зокрема перекладів судових рішень.

За останні десятиліття в Україні почастішали випадки порушення кримінальних справ та прийняття судових рішень щодо іноземних громадян, наприклад – при перетині кордону

України, порушення міграційного законодавства, продовження терміну тримання під вартою, заподіяння майнової шкоди в особливо великому розмірі та інші порушення як адміністративного так і кримінального права [1].

Згідно з підпунктом е пункту 3 ст. 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод (право на справедливий суд) кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право одержати безоплатну допомогу перекладача, якщо не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею.

Відповідно до ч. 3 ст. 29 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий забезпечують учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись послугами перекладача в порядку, передбаченому КПК України. Перекладач є іншим учасником кримінального провадження, який вільно володіє державною мовою, а також мовою учасника процесу, який потребує перекладу на мову, якою він володіє або технікою спілкування з глухими, німими та глухоніми особами, який є незацікавленим у результатах справи, що залучається до кримінального провадження уповноваженими на те особами (органами).

Кримінальне процесуальне законодавство України не визначає чітких вимог, які пред'являються до перекладача. Однією із вимог, які висуває КПК України до перекладача є його компетентність. Але в Україні не передбачено жодних процедур чи методик для визначення рівня компетентності перекладача. Залишається незрозумілим, яким чином особі, яка не володіє мовою, на яку та з якої здійснюватиметься переклад, можна перевірити, чи перекладач володіє цією мовою на належному рівні [2].

Але, враховуючи практичні ситуації можна приблизно визначити наступні вимоги до перекладача:

- 1) перекладач повинен добре знати мову перекладу та мову оригіналу;
- 2) перекладач повинен мати юридичні знання правової системи України та країни, на мову чи з мови якої він перекладає;
- 3) перекладачу необхідно розбиратися в юридичній термінології та в нормативно-правових актах.

Переклад юридичних або судових документів на чи з іноземної мови повинні здійснювати лише професійні перекладачі, які спеціалізуються на юридичному перекладі, мають юридичну освіту або досвід перекладів юридичної тематики. Помилки в перекладі тексту правового документа можуть призвести, наприклад, до заподіяння матеріальних збитків та пред'явлення судового позову.

Переклад юридичних документів виконують фахівці, які, як правило, не мають юридичної освіти. Державне бюро судових перекладачів в Україні поки що відсутнє. Перевірити компетентність перекладача постанови попереднього слідства або рішення суду з певної кримінальної справи дуже складно. Доказом компетентності перекладача іноді виступає видане судово-перекладацькою організацією посвідчення, копія якого підшивається слідчим у кримінальну справу. Отже, слідчий і суддя не відповідають за перевірку знань, які мають перекладачі [1].

А. Вінніков визначає переклад як «предмет лінгвістичної науки та, нарешті, явище культури етносу, до якого належать підсудний або підслідний і, у багатьох випадках, особа, яка виступає в ролі перекладача. Виникає прикордонне процесуальне поняття судового перекладу, сповнене конкретної культурно-лінгвістичної методології. Облік цієї обставини в оцінці компетентності перекладача має значення» [3]. Питання залучення та участі перекладача в судових справах досліджували Кузик Т.М., Коломоєць Т.О., Щербань С.П., Аракелян М.М., Михайлов О.М., Головинська О.П., Покрещук О. та інші вітчизняні та зарубіжні науковці.

Метою даної статті є проаналізувати особливості участі перекладача під час розгляду судової справи.

У законодавстві немає поняття "судовий переклад". У перекладознавстві існує поняття "юридичний переклад" як один із багатьох видів спеціального перекладу, для якого необхідні мовні знання та знання предметної галузі перекладу. Судовий переклад набагато об'ємніший за поняття "юридичний переклад", т. к. включає переклад не тільки у сфері юриспруденції, а й будь-яких інших галузях науки та діяльності суспільства та суспільних відносин. Судовий переклад є видом мовного посередництва між суб'єктами процесуальних відносин, які не володіють спільною мовою комунікації. Згідно з правилами лінгвістики, перекладач у своїй промові використовує щонайменше дві мови. Але з текстів процесуальних законів неясно, про яку саме мову йдеться. При перекладі в суді перекладач повинен вільно володіти мовою судочинства та мовою, яку вибрав учасник процесу як власну мову спілкування.

Завданням перекладача є повне та точне відтворення інформації, без будь-яких змін, додавань, прогалин, власних пояснень та коментарів; переклад має виконуватися від першої особи тощо. Зазвичай судді наполягають на дослівному перекладі в суді. Проте з погляду практикуючого перекладача дослівний переклад часто є некоректним і звичайною помилкою суддів, т. к. дослівний переклад може суттєво спотворити зміст мовної інформації. Внаслідок такого перекладу виникають конфліктні ситуації, взаємне незрозуміння між учасниками судового процесу.

Наприклад, при розгляді однієї справи про порушення міграційного законодавства в одному із судів Німеччини англійський підсудний у своїх свідченнях одного зі свідків у справі назвав «брат» ("brother"). Перекладач перекладав це слово як "брат", проте після з'ясувалося, що правопорушник і свідок не є родичами, а перекладач не врахував ширшого вживання цього слова, яке слід перекладати як "приятель". Потрібен був час, щоб прояснити плутанину і відновити розуміння між судом і особами, що допитуються.

У кримінальному процесі участь перекладача сприяє встановленню контакту між особою, яка не володіє мовою судочинства, та представником правоохоронних органів. Соці-

ально-культурні відмінності можуть призвести до деяких непорозумінь та ускладнити комунікативну ситуацію, і перекладачу доводиться інколи давати пояснення. Але при цьому перекладач не повинен бути консультантом і давати власні роз'яснення. Наприклад, на одому з судових заїдань у процесі діалогу судді та правопорушника перекладач почав щось говорити на мові правопорушника, що явно не відповідало короткому питанню судді. Суддя перервав перекладача і спитав про це, на що перекладач відповів, що він роз'яснював деякі положення закону. На це суддя відповів, що всі необхідні роз'яснення він надасть сам і що це не входить в завдання перекладача.

Говорячи про роль судового перекладача необхідно зазначити, що з точки зору усунення нерівності між особою, яка не володіє мовою судочинства та іншими учасниками процесу, лінгвістичні проблеми набувають правового значення. Перекладач повинен дотримуватись принципу об'єктивності та незалежності. Щодо незалежності перекладача, то цей принцип може виявлятися в умовах судочинства специфічно. Насамперед постає питання про те, на чиєму боці перекладач і хто оплачує його послуги. Відповідно до закону у кримінальну справу перекладача залучає слідчий, дізнавач або суд (суддя), і оплата праці перекладача здійснюється за рішенням цих органів чи посадової особи з державного бюджету. Завданням судового розгляду – встановити істину на основі зібраних доказів, серед яких важливе значення мають свідчення підсудного, потерпілого, свідків та інших осіб. У цьому сенсі значення перекладача – сприяння суду (слідству) отримати доказову інформацію у справі, і перекладач сприймається як помічник слідства чи суда. З іншого боку, метою участі перекладача в судовому процесі є вираження законного інтересу особи, яка не володіє мовою судочинства, насамперед обвинуваченого, у праві на захист.

Для перекладача, який задіяний для роботи в судовій справі дуже важливим питанням є психологічна підготовка, т. к. як затриманий правопорушник чи підозрюваний може бути, наприклад, співвітчизник, земляк чи інша людина, яка підсвідомо чи відкрито прагне отримати підтримку з боку перекладача, сподівається на якісь підказки, реальну допомогу з його боку. Водночас перекладач зазнає тиску, іноді явної недовіри з боку влади. Бувають і такі ситуації, коли іноземці відчувають упередження проти держави, де вони перебувають, але водночас вони довіряють перекладачеві, т. к. він знає їхнє культурне середовище, є їх співвітчизником [4].

Що до того, на чиєму боці перекладач, то, наприклад, Харрі Вальтер вважає, що слід визначити, що для перекладача стоїть на першому місці: інтерес знаходження істини чи інтерес захисту підсудного [5].

Перекладач не повинен бути зацікавленою особою. Виходячи із змісту ч. 1 ст. 79 та ч. 1 ст. 77 КПК України перекладач не має права брати участі в кримінальному провадженні, якщо він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї зацікавлені в результатах кримінального провадження. За наявності такої обставини він зобов'язаний заявити самовідвід. Також підставами для відводу перекладача є його участь у цьому ж кримінальному провадженні в якості заявника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, слідчого судді, захисника, свідка, експерта, спеціаліста (ст. 77 КПК України) [2].

У будь-якому випадку, поведінка перекладача має бути неупередженою. Неприпустимо некоректне ставлення до

учасників слідчої (судової) дії, наприклад, повертатися спиною до того, хто говорить. Мова його має бути виразною, вільною від "сміттєвих" слів або звуків. Необхідною вимогою до перекладача є конфіденційність, тобто зберігати у секреті ту інформацію, яка за законом є конфіденційною. Перекладач може бути попереджений слідчим або дізнавачем про нерозголошення інформації попереднього розслідування, про що він бере підписку з попередженням про відповідальність [4].

З практичної точки зору, виникає також проблема відмови перекладачів від перекладу в суді. Дуже часто це пов'язано з тиском на перекладача з боку обвинуваченого. Наприклад, одна з відомих судових справ щодо вбивства відомого українського спортсмена Сергія Лашенка. Декілька разів справа переносилася тому що суд не міг надати перекладача, якого вимагав обвинувачений у жорстокому злочині, громадянин Азербайджану Бабек Дамір-огли Гасанов. Адвокат потерпілої Юлія Гаврилюк заявляла, що їй відомо про неодноразову відмову перекладачів від участі у цій гучній справі без пояснення причин. Вона вважала, що на них чинять тиск. Головуючий у справі суддя Сергій Журик заявляв, що рішення про надання перекладача було направлено до бюро перекладів, також дзвонили до низки профільних установ, але суд скрізь отримав відмову [6].

Інша проблема, з якою стикаються представники судових органів – це інтерпретація судових рішень. Одним із яскравих прикладів може бути судова справа Юлії Тимошенко. Представник Ю.Тимошенко в ЄСПЛ Валентина Теличенко цитує п. 298 рішення у такій інтерпретації:

«... Суд вбачає низку специфічних особливостей обставин арешту заявниці, які дозволяють встановити наявність політичних мотивів арешту окремо від оцінки загального контексту ймовірно політично мотивованого кримінального переслідування заявника як лідера опозиції шляхом ініціювання низки кримінальних проваджень після зміни влади та перед парламентськими виборами» (<http://byut.com.ua/news/14767.html>). Але наступного дня захисник Ю.Тимошенко Сергій Власенко той же пункт перекладає інакше:

«... Суд вбачає низку специфічних характеристик досудового взяття під варту, які дають йому можливість розглядати це питання окремо від більш загального контексту політично вмотивованого переслідування заявниці як лідера опозиції шляхом пред'явлення їй кількох кримінальних звинувачень після зміни влади та до проведення парламентських виборів...» (<http://byut.com.ua/news/14772.html>). Якщо не звертати уваги на розбіжності у перекладі юридичних термінів, сенс начебто той самий. Але обидві «цитати» рівновіддалені від оригіналу рівно наполовину. У першому випадку представник Тимошенко в ЄСПЛ дещо «підправила» дієслово та вставила після нього згадку про політичні мотиви. У С.Власенка перша частина речення – до слова «окремо» – побудована інакше. Але й сам захисник, стверджуючи, що консультувався зі спеціалістами Держдепу США, «упускає» прислівник “allegedly”, який у цитаті В.Теличенко перекладається як «ймовірно».

Для констатації фактів Суд у своїх рішеннях використовує дієслова: “to emphasise”, “to consider” і “to establish”. Жоден з них не використовувався із згадками про політичні мотиви арешту Ю.Тимошенко. Є лише констатація того, що деякі ЗМІ, політики та громадські організації вважають, що влада переслідує экс-прем'єра «з політичних мотивів» (п. 296 рішення). І не більше. А представник Тимошенко в ЄСПЛ дозволяє собі

додати до перекладу кілька зайвих слів, щоб нібито довести громадськості наявність таких мотивів. Більше того, у цитованому прес-службою п. 298 в оригінальному тексті вердикту перед словосполученням «політично мотивоване переслідування» (“politically motivated prosecution”) вжито не слово “probably” (ймовірно), а “allegedly”, що українською мовою перекладається «нібито» або словосполученням «за непідтвердженими даними», тим самим Суд підкреслює невстановленість такого факту [7].

Загалом, що стосується інтерпретації, можна сказати, що «юридична інтерпретація – це заснована на тексті раціональна діяльність, яка прагне надати раціональне значення юридичному тексту або виразу у юридичному тексті; «переклад, як і будь-який акт читання, обов'язково включає інтерпретацію»; «Мета інтерпретації полягає в основному в розумінні» [8]. Серед факторів, які призводять до такого розуміння поняття «інтерпретація», можна виділити інтенсивне використання технічної лексики, часте вживання архаїчних, формальних чи незвичайних слів, безособистісні конструкції, надмірне застосування номіналізації та пасивного стану, а також графічну організацію тексту. Щоб зрозуміти юридичний текст перекладач повинен зрозуміти концепції, укладені в ньому. І знов тут ми повертаємося до необхідності загальних знань юриспруденції перекладачем.

Насамперед рівень складності юридичного перекладу залежить від структурних відмінностей між правовими системами. Деякі вчені вважають, що «співпраця між перекладачами та юристами може гарантувати найкращі результати, тоді як інші виступають за розширену юридичну підготовку перекладачів. На загальну думку, юридичний переклад – це, по суті, міждисциплінарне завдання» [9]. Завдання юридичного перекладача полягає в тому, щоб зрозумівши текст інтерпретувати вихідне повідомлення та перетворити його на цільове повідомлення. Однак жодних критеріїв для різниці між розумінням та інтерпретацією не передбачено [10].

Юридичний переклад правових документів є одним із найскладніших видів передачі тексту іноземною мовою. Юридичний переклад визначається як переклад текстів, що належать до галузі права та використовуються для обміну юридичною інформацією між людьми, які говорять різними мовами. Оскільки право є предметною галуззю, пов'язаною із соціально-політичними та культурними особливостями країни, для адекватної передачі юридичної інформації мова юридичного перекладу має бути особливо точною, ясною та достовірною. В юридичних текстах часто переважає «канцелярський стиль з великою кількістю кліше, консервативністю лексики, складного синтаксису, великої кількості модальних слів з наказною семантикою «має право», «повинен дотримуватися». Подібні тексти мають повідомити реципієнту об'єктивну достовірну інформацію та (іноді) приписати деякі дії.

Що стосується безпосередньо мови, яка використовується в судових справах, то безумовно вона включає багато юридичних термінів. Юридичної термінології властиві загальномовні риси, такі як полісемія, синонімія, антонімія, омонімія. Головною характеристикою терміна є однозначність, але юридичні терміни не є моносемантичними, наприклад: “defendant” – відповідач (respondent), підсудний (accused), обвинувачений (culprit); “legal” – юридичний (legal adviser – юрист-консульт), правовий (legal document – правовий документ),

судовий (legal costs – судові витрати), законний, який має законну силу (legal owner – законний власник). У синонімічних рядах додаткові значення, стилістична характеристика та вживаність у поєднанні з тими чи іншими словами можуть відрізнятися. Наприклад, для позначення «злочину» можуть використовуватися декілька синонімів: нейтральна термінологія: “crime” – злочин, “offence” – порушення, злочин, “wrongdoing” – правопорушення, злочин; терміни, що уточнюють ступінь тяжкості злочину: “felony” – тяжкий кримінальний злочин, фелонія, “misdemeanor” – провина, яка заслуговує на судове покарання, злочин, місдмінор); вказівка на те, ким скоєно злочин: “delinquency” – злочин переважно неповнолітніх. Також в синонімічних рядках можна побачити як загальні позначення злочину так і уточнення, де і як стався злочин, наприклад: “theft”, “larceny”, “stealing” – крадіжка, крадіжка, та уточнення (характеристика): “pilferage” – дрібна крадіжка, згадування того, де і як відбувається крадіжка: “shoplifting” (крадіжка в магазині), “carjacking” (пограбування, викрадення автомашин), “pickpocketing” (кишенькова крадіжка), “robbery” (грабіж, пограбування), “burglary” (крадіжка зі зломом). Щодо перекладу юридичної термінології, яка може репрезентуватися словом або виразом, використовуються трансформації перестановки, конкретизації, додавання, узагальнення. Для перекладу багатокомпонентних термінологічних сполучень, які позначають реалії іншої країни, використовується найчастіше описовий переклад, наприклад: “drive-by murder” – вбивство, скоєне навмисно особою, яка знаходиться в машині, яка вистрілила зі зброї в іншу особу, яка знаходиться поза машиною, “first-degree premeditated murder” – навмисне вбивство без пом’якшуючих винуватин. Якщо в словнику відсутня словникова відповідність багатокомпонентного терміну, слід сформулювати власний переклад, проаналізувавши його структуру та використавши описовий переклад або тлумачення [11].

Що стосується джерел, які використовуються для юридичного перекладу, то можна зазначити наступні:

4) юридичний англо-український та українсько-англійський словник;

5) сучасні англо-українські та українсько-англійські словники;

6) Інтернет (Google Translator). Однак тут може виникнути проблема помилкового перекладу слів та словосполучень;

7) онлайн довідкова література, така як, наприклад, Кримінальний кодекс, сайт уряду певної країни з імміграції (government portal) або інші правові онлайн джерела.

В Україні судових перекладачів у тому вигляді, як вони є в інших країнах, практично не існує. Участь перекладача у процесах найчастіше дуже формальна. Але є процеси, в яких саме точність перекладу може стати вирішальною. Представники влади в суді розуміють, що перекладач знадобиться, але колись потім, тому не вважають за потрібне за делегидь потурбуватися про пошуки перекладача і домовленість з ним. Тож важливі елементи попередньої підготовки до перекладу виявляються пропущеними, а під час засідання можуть виникати неприємні несподіванки. Перекладачу необхідно мати таке саме розуміння контексту та обставин справи, як і юристам та свідкам, які беруть участь у допиті. Без цього подекуди неможливо підібрати мовний еквівалент. Саме тому перекладачам необхідно мати матеріали справи наперед: наприклад, позовні заяви та відзиви, узгоджену

сторонами хронологію подій, списки дійових осіб і письмові показання свідків і експертів обома мовами, а також матеріали, щодо яких можуть виникнути запитання. Перекладач, читаючи матеріали двома мовами, створює глосарій уже використаних сторонами термінів щоб не створювати плутанину в англійських слухачів. Наприклад, акт приймання-передавання, який іншим перекладачем було письмово перекладено як “act of acceptance”, а усно перекладач його назве “handover certificate”. При цьому може виникнути враження, що це два різні документи. Неодноразово траплялося, що під час такого читання знаходили й значущі помилки в письмовому перекладі документів.

Ще одна проблема, яка стосується переклада в суді – це вид перекладу. Усний переклад включає два типу перекладу, послідовний і синхронний. Обидва види потребують окремих навичок і підготовки, не кожен перекладач володіє обома. У послідовному перекладі перекладач знаходиться поруч зі свідком чи експертом, або поруч з обвинуваченою особою та перекладає речення за реченням або сегмент за сегментом, спираючись на свої письмові нотатки. Адвокат ставить запитання, робить паузу, протягом якої перекладач перекладає. Теж саме відбувається, коли, наприклад, свідок відповідає: після того, як він сказав речення він робить паузу, протягом якої перекладач перекладає. Природно, що в такому випадку на показання потрібно відвічі більше часу, ніж якби свідок одразу слухав і відповідав мовою судочинства. Якщо цього не взяли до уваги в плануванні, то розклад зіб’ється, доведеться переносити виступи, інший експерт уже буде зайнятий в той час [12].

Для забезпечення умов роботи перекладача під час розгляду справи, головуючий у справі забор’язаний: 1) створювати в судовому засіданні необхідні умови для здійснення якісного перекладу; 2) вживати всіх заходів, щоб перекладач мав реальну можливість перекладати повно і точно все, що відбувається в суді; 3) стежити за тим, щоб в кожному випадку перекладачу було надано достатньо часу для здійснення точного і повного перекладу; 4) у процесі розгляду справи по суті з’ясувати в особи, яка користується послугами перекладача, чи зрозумілий їй переклад; 5) звертати увагу перекладача на дослівний переклад інформації про обставини, що мають істотне значення для справи; 6) не обмежуватися в процесі розгляду справи по суті тільки перекладом в усній формі, а якщо виникають труднощі у здійсненні повного і точного перекладу оголошуваних документів, замінювати її письмовою [13].

Таким чином, очевидно, що юридичний переклад є важливою частиною судового розгляду, а кваліфікація та умови роботи перекладача забезпечують успішний результат. Оскільки юридичний переклад є складним процесом, необхідні подальші дослідження, щоб краще зрозуміти практичні наслідки юридичного перекладу та його вплив на судові процеси.

Література:

1. Indira Gazeva. Особенности перевода судебных решений с русского языка на язык хинди. *Comparative Legilinguistics*. Vol. 27/2016 DOI: сайт URL: <http://dx.doi.org/10.14746/cl.2016.27.1>
2. Dr. Katarzyna Litwin. Поняття та вимоги до перекладача у кримінальному процесі України: сайт URL: <https://www.litwin.rzeszow.pl/uk/blog/ponyattya-ta-vimogi-do-perekkladacha-u-krimnalnomu-protses-ukrani>
3. Винников А.В. Судебный и полицейский перевод: уроки мировой практики. *Вестник Сибирского юридического института ФСКН*.

2012. №2 (11). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sudebnyy-i-politseiskii-perevod-uroki-mirovoy-praktiki/viewer>
4. Обидина Л.П. Культура судебного перевода: проблемы практики. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kultura-sudebnogo-perevoda-problemy-praktiki/viewer>
 5. Вальтер Х. Переводчик на судопроизводстве: солдат между двух огней? *Rossica Olomucensia*. Vol. LIII Casopis pro ruscou a slovanscou filologii. Num. 1. Olomouk, 2014. С. 24.
 6. Елена Чернышова. Трудности перевода, или почему невозможно начать суд над обвиняемым в убийстве. URL: <http://gidnist.org.ua/trudnosti-perevoda-ili-pochemu-nevozmozhno-nachat-sud-nad-obvin-yaemym-v-ubijstve/>
 7. Святослав Олейник. Трудности оппозиционного перевода: сайт URL: <https://www.unian.net/common/786316-trudnosti-oppozitsionnogo-perevoda.html>
 8. Росянова Т.С. Английская терминология маркетинга: концептуальная и категориальная организация. Санкт-Петербург: Издательство СПбГЭУ, 2017
 9. Эльгер П.А. Исследование особенностей юридической документации англоязычных правовых документов. Диссертация на получение степени кандидата юридических наук. Караганда: Издательство КарГУИм, 2007
 10. Ахметшина Ю.В. Трудности при переводе юридических текстов. *Мир науки, культуры, образования*. № 2 (93) 2022: сайт URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/trudnosti-pri-perevode-yuridicheskikh-tekstov>
 11. Алексеева Т.Е., Федосеева Л.Н. Структурно-семантические особенности и способы перевода англоязычных юридических терминов: терминосистема уголовного права, 2019: сайт URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/strukturno-semanticheskie-osobennosti-i-sposoby-perevoda-angloyazychnyh-yuridicheskikh-terminov-terminosistema-ugolovnogo-prava>
 12. Переклад у процесі. . Юридична практика. № 13-14 (1214–1215) – Податкове право. Рубрика «Приватна практика»: сайт URL: <https://pravo.ua/articles/pereklad-u-protsesi/>
 13. Роман Савчук. Участь перекладача під час розгляду адміністративної справи по суті. *Підприємництво, господарство і право*. Адміністративне право і процес. 9/2020: сайт URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/9/26.pdf>

Yeliseieva S. Difficulties of judicial cases translation

Summary. The article has been devoted to a specialized branch of translation activity such as legal translation, which is carried out while considering court cases. This type of translation requires a deep understanding of the context, information and language used in court. The difficulties of translating procedural documents, in particular, translations of court decisions has been described in the article. The criminal procedural legislation of Ukraine does not define clear requirements for an interpreter. But, taken the practical situations in consideration, it is possible to roughly determine the requirements for a translator; they are provided in the article.

The importance of an interpreter's access to the case file must be emphasized in order to ensure a quality translation. The interpreter should have sufficient time for preparatory work, such as creating glossaries and familiarizing himself with the context and circumstances of the case. Translation of court documents should be carried out only by professional translators who specialize in legal translation, have a legal education or experience in legal subjects translation. Mistakes in the translation of a legal document text can lead, for example, to material damage and legal action.

Speaking about the role of a court interpreter, it should be noted that the interpreter must comply with the principle of objectivity and independence. Sometimes there is a problem of interpreters' refusal to translate in court. This is often due to pressure on the interpreter by the accused. Another problem which can be faced by representatives of the judiciary is the interpretation of court decisions. As for the language used in court cases, it certainly includes many legal terms. Legal terminology is characterized by general linguistic features, such as polysemy, synonymy, antonymy, homonymy. As for translation of legal terminology, which can be represented by a word or an expression, the transformations of transposition, concretization, addition, generalization are used. To translate multicomponent terminological combinations denoting the realities of another country, the descriptive translation is most often used.

Key words: legal translation, criminal offense, competence, language, court, court case, court translation, information, behavior, decision, term, transformations, sources, conditions.

*Жижма О. О.,**orcid.org/0000-0002-7589-4761**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української мови та слов'янської філології
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»**Голі-Оглу Т. В.,**orcid.org/0000-0002-7474-2563**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української мови та слов'янської філології
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»*

СЕМАНТИЧНА СПОЛУЧУВАНІСТЬ КОЛЬОРОНАЗВ У ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТІ

Статтю присвячено розгляду семантичної сполучуваності кольороназв, виявлених у тексті роману «Собор» Олеся Гончара у зіставному аспекті з урахуванням національно-культурного контексту символіки кольорів.

Вивчення лексико-семантичного потенціалу ад'єктивних кольороназв «чорний» та «червоний» та їх похідних як вагомих складових художнього контексту в мові оригіналу і в мові перекладу дає можливість з'ясувати їх текстотвірні потенції, національну специфіку як прояву світогляду соціуму в обох мовах. Через назви кольорів автор художнього твору передає мовну картину світу, а використання кольороназв у метафоричному значенні – це ще й один із додаткових засобів акумуляції національно-культурної специфіки тексту. Сприйняття кольору це одночасний вплив на різні органи чуття, на світосприйняття людини, проведення відповідних паралелей та асоціацій.

У розвідці окреслюється специфіка кольоропозначень з позицій когнітивної семантики, здійснюється лексико-граматична характеристика відад'єктивних утворень з компонентами чорн-, червон- у зіставному аспекті з урахуванням їх лексико-словотвірної природи, описується семантична сполучуваність кольороназв в оригінальному та перекладному текстах. В площині зіставного аналізу досліджуються денотативний і конотативний аспекти змісту заявлених кольороназв в мові-оригіналу і мові-перекладу, що підтверджується дослідженнями в галузі лінгвістичної теорії перекладу, яка переконливо демонструє неможливість отримання більш-менш адекватної моделі трансляції іншою мовою без урахування конотативних компонентів інформації. Простежується, як на основі конотативних значень будуються асоціативні значення, що пов'язують у свідомості носія мови цей семантичний комплекс з іншими семантичними комплексами. При цьому практичний розгляд заявленої проблеми, тобто зіставлення семантичних структур кольорових лексем української та російської мов як компонентів лексико-семантичних систем та значущих засобів художньої виразності, що є при цьому репрезентантами культурологічної інформації, проводиться із залученням російського перекладу, здійсненого І. Новосельцевою.

Ключові слова: кольороназви, семантика, ад'єктиви, переклад, зіставна лінгвістика.

Постановка проблеми. Колір є однією з констант культури, яка може бути своєрідною моделлю її розвитку, що відображає шляхи формування, освоєння, закріплення в культурній пам'яті не тільки загальних, а й національно забарвлених культурно-значущих концептів. Багато явищ культури неможливо зрозуміти без урахування семантики кольору. Він виступає як одна з ключових категорій культури, що фіксує унікальну інформацію про колорит навколишньої природи, своєрідність історичного шляху народу, взаємодію різних етнічних традицій, особливості художнього бачення світу. Як постійний компонент культури колір обростає певною системою асоціацій, смислових значень, тлумачень, стає втіленням різноманітних морально-естетичних цінностей. Як зазначав О.О. Потебня: «Ми можемо порівняти душі різних народів із водомірами, які по-різному розподіляють струмінь сприймань, що протікають крізь них. Візьмімо, наприклад, враження зору. Без сумніву, кожен народ одержує однакові кольорові враження, а проте в кількості назв ми побачимо величезну різницю» [1, с. 238]. Вивчення кольороназв у творчості письменників представляє особливий інтерес, оскільки переважання саме чуттєвого у сприйнятті світу є характерною рисою будь-якої літератури. Цю особливість відзначають багато дослідників-мовознавців, літературознавців, культурологів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси відображення кольорорецептивних вражень у мові, започатковані Аристотелем, у сучасному мовознавстві продовжують з поглядів історичного розвитку мови та семасіології (Р. Алімпієва, Ж. Соколовська, Т. Пастушенко, В. Горобець, В. Мур'янов, Є. Тимченко, М. Чикало), дериватології (О. Дзівак, Н. Клименко), психо- й етнопсихолінгвістики (Л. Лисиченко, А. Вежицька, С. Григорук, Г. О. Василевич, А. Залевська, Р. Фрумкіна), зіставної лексикології та перекладознавства (А. Іншаков, Л. Топчій, Н. Булава, О. Костинська) ідіостилю (А. Белий, О. Василевич, Л. Зубова, А. Критенко, С. Єрмоленко, В. Москович, Л. Пустовіт, О. Рисак, О. Ставицька, В. Дятчук та ін.). Проте, вивчення кольоропоетики художніх творів у зіставному аспекті залишається малодослідженою, але надзвичайно перспективною цариною сучасної лінгвістики, оскільки колір є важливим елементом поезики багатьох авторів. Всебічний аналіз створених кольорообразів, які значною мірою формують

стилістичне своєрідність художніх текстів, і їх передача іншою мовою є цікавим і перспективним питанням, що зумовлює **актуальність** обраної проблеми.

Вибір **матеріалу** дослідження аргументується тим, що художня манера О. Гончара характеризується пильною увагою до зовнішнього боку дійсності, до форм, у яких ця дійсність існує й через які виявляє свій зміст. Колір у свою чергу – невід’ємна складова будь-якої візуально сприйнятої форми. Окрім того, в текстах О. Гончара колір бере участь у посиленні виразності, він доволі часто є одним з найбільш значущих «провідників» змісту. Колірні образи є невід’ємною частиною структури творів митця: якщо вилучити колір, контекст може втратити і свою естетичну своєрідність, і властиву йому змістовну глибину.

Мета дослідження полягає у визначенні семантичного простору колоративів у романі О. Гончара «Собор» та способах їх збереження у російськомовному перекладі твору.

Виклад основного матеріалу. Колірна символіка має найдавніше походження, виникнення якої пов’язано з періодом видобування й першим використанням людством природних фарб. В повсякденному житті комунікативні стосунки між людьми неможливо уявити без колороназв, а їх варіації є невід’ємним компонентом сучасних мов, причому, багато з них сформувалися порівняно недавно.

Відомо, що набір кольорових символів досить обмежений. Найчастіше в цій якості використовуються так звані «основні кольори», до яких, насамперед, належать білий, чорний, червоний, синій, зелений, жовтий та фіолетовий, проте набір кольорів змінюється залежно від культурних уподобань конкретного народу, пов’язаний з певними образами, символами, традиціями. В мистецтвознавстві, лінгвістиці та психології існує безліч класифікацій кольорів. Одним із найпоширеніших є поділ кольорів на: 1) первинний колір, який не можна створити змішуванням інших кольорів (червоний, жовтий і синій); 2) вторинний колір – створюється шляхом змішування двох первинних кольорів; 3) проміжний колір – виникає при змішуванні первинного і вторинного кольорів (синьо-зелений); 4) комплементарними називаються ті кольори, які знаходяться один навпроти одного у хроматичному колі; 5) теплі кольори – це кольори від жовтого до фіолетового; 6) холодні кольори – кольори від бузкового до жовто-зеленого [2, с. 113]. Основними кольорами стародавніх культур прийнято вважати чорний, білий та червоний, що можна пояснити дуалізмом реалізації та важливістю понять «кров-сонце-вогню». В українській традиційній культурі цим трьом кольорам відводиться особливе місце, оскільки колір був одним з тих елементів, за допомогою якого створювалася нашими пращурами власна міфологічна модель світу. При цьому кольори завжди доповнювалися символічними значеннями реалій. Це, так званий, колористичний код, який є сукупністю нормативно-узвичаєних усталеностей щодо використання в українській традиційній культурі різних кольорів. Естетичні ідеали, передані колористичними уявленнями, синтезували певні принципи, настанови, переконання і є, по суті, компонентами народного світогляду.

Творчість Олеса Гончара є підтвердженням поєднання естетичних ідеалів, відображених колористичними уявленнями, що синтезують певні світоглядні принципи, знання, настанови і переконання народного світогляду із індивідуальним авторським сприйняттям навколишнього світу. Саме поняття

про колір формується під впливом історичних, культурних, психологічних, соціальних факторів, тому кодується змістом у більшості випадків індивідуально. Розглянемо це детальніше, насамперед на основі червоного та чорного кольорів та їх відтінків у романі «Собор».

Червоний, що відноситься до хроматичних кольорів, є одним з основних кольорів спектру. Кількість лексем з семантикою червоного кольору в романі становить 65 вживань від загального числа. Він займає середнє положення між помаранчевим та фіолетовим кольорами. В житті людини червоний колір безпосередньо пов’язаний із поняттям вогню, адже багаття, вогнище були тим центром, навколо якого відбувалася вся життєдіяльність первісного колективу. Велике значення вогню як символу сутності, середини, єства світового дерева зустрічаємо і в українському фольклорі, де червона барва, як часткове уособлення сонця, означає принцип плідності та відтворення в природі. Народне сприйняття червоного кольору також пов’язане з уранішньою зорею, першими променями сонця, які давно вже стали символом радості, триумфу. І в тексті роману лексема «червоний», виступаючи в ролі відокремленого означення, пов’язана з образом ранкової зорі: *«Величаво-байдуже до всього земного, ранково висвітлюючись на скелястих своїх кряжах, воно мовби дослухається до якогось іншого життя і бачить з-поміж усіх див світу – найважливіше: сонце, червоне, розсяє сонце, що підіймається перед ним із плавнів, із туманів Скарбного»*. Це значення чітко передається і у російськомовному варіанті за допомогою дослівного перекладу: *«Величественно равнодушно ко всему земному, утром освещаясь на скалистых своих кряжах, оно словно прислушивается к какой-то другой жизни и видит из всех чудес света – самое важное: солнце, красное, розящее солнце, поднимающееся перед ним из плавней, из туманов Скарбного»*.

Як синонім червоного у тексті роману зустрічається такий його відтінок як кривавий, що у поєднанні з дериватом «червоніти», нагадує забарвлення крові, допомагає авторові передати насичений холодний, темний відтінок. У романі зафіксовано три випадки такого поєднання відтінків, при чому всі вони використані митцем для передачі відчуття небезпеки: *«Вранці пусте було небо, хмари убогі пливли над собором, а вітер улгся, на сході краєчок неба холодно, криваво червонів»*. В російськомовному перекладі маємо використаний І. Новосельцевою еквівалент: *«Светило кроваво краснеет краешком из-под брови вечернего облака, а затем холодеет, гаснет, тонет в синих млах»*; *«Утром пустым было небо, тучи убого плыли над собором, а ветер улгся, на востоке краешек неба холодно, кроваво краснет»*.

Прагматика окремих образів, що стоять за лексемою «червоний», а також її «конотативний ореол», особливо виразні внаслідок однозначності зв’язку між реалією кров та червоним кольором. Якщо кольороназва, пов’язана, наприклад, з реалією вогню, містить уявлення про різні відтінки червоного та інших колірних тонів (як, наприклад, у реченні *«Просто із-за куца викотилось, купою червоного вогню-жару росте, росте, верхній край уже блиску набуває...»*) (рос. *«Просто из-за куста выкатилось, кучей красного огня-жара растет, растет, верхний край уже поблёскивает»*), то кольороназва, пов’язана з кров’ю, візуально більш виразна і однозначна – кров завжди червона. Так, у наступному прикладі вживання прислівника

криваво, вжитого з метою інтенсифікації кольору [3] передається асоціація зі смертю: «*Ото були люди*», – *встиг подумати Нечуйвітер, і враз вогняним списом пронизало йому груди, все небо спалахнуло криваво, і в подиві страшного болю старий відчув, як важко поринає у якийсь червоний в'язкий туман...*». І. Новосельцевою колоратив передано дослівно: «*Вот были люди*», – *успел подуматъ Нечуйвтер, и вдруг огненным копьем пронзило ему грудь, все небо вспыхнуло кроваво, и в изумлении страшной боли старик почувствовал, как тяжело погружается в какой-то вязкий красный туман...*».

Лексема **червоний** у романі Гончара реалізує кілька лексико-семантичних варіантів, виступаючи як метафора, що передає тривожний стан героя, і є однією з характерних рис для ідіостилу О. Гончара: «*Ніякої родинності не виявив до сина. Уп'явся червоним поглядом і мовчав*». При перекладі цього речення І. Новосельцева використовує прийом опущення, хоча на наш погляд це є недоречним і зменшує напружену прагматику основного речення: «*Никакой родственности не обнаружил к сыну. Уставился и молчал*».

Як типовий колір на позначення реалій радянської епохи, **червоний** представлений у декількох контекстах: «*Відвідали й червоний куток. Тут, як і належить, шахи, шашки, домино. Грай – не хочу! Стінгазета на місці. Давньенька, правда, ще до Травневих випущена...*»; «*Нижче, навпроти Титана, будинок заводоуправління і брама заводська. Закурена, давня, з таблицею темної міді, яка засвідчує, що звідси колись виходили перші червоногвардійські загоны*»; «*На одному з тих червоних пролетарських бронепоездів, що завод сам собі викував*». Дослівний переклад, використаний І. Новосельцевою тут повністю відповідає змісту, враховуючи те, що ці реалії були частиною спільної «червоної» історії України і Росії: «*Посетили и красный уголок. Здесь, как и положено, шахматы, шашки, домино. Играй – не хочу! Стенгазета на месте. Давняя, правда, еще до Майских выпущена...*»; «*Ниже, напротив Титана, дом заводоуправления и ворота заводские. Закопченная, древняя, с таблицей темной меди, свидетельствующей, что отсюда когда-то исходили первые красногвардейские отряды*»; «*На одном из тех красных пролетарских бронепоездов, что завод сам себе выковал*».

Зовсім іншої, сакрально-вічної, божественної урочистості набуває сполучення **ясно-червоний** в іншому реченні: «*Тільки вгорі, у височині центрального купола, було блакитно, як у небі, серед золотих зірок сяюче білів намальований голуб з розкинутими крилами, цілком зберігся й портрет якогось небесного юнака-святого в ясно-червоній одежі...*». Цікаво, що переносне значення червоного кольору – «урочистий», завершує даний фрагмент. Як видно, всі одиниці тексту несуть семантичне навантаження, пов'язане з семантикою «урочистий». Актуалізація основної ознаки відбувається також за рахунок семантичного наповнення інших лексем (блакитний – небесний, духовний; золотий – яскравий, небесний; сяючий білий голуб – символ Святого духа). У російськомовному перекладі «*Только вверху, посреди центрального купола, голубого, как небо, среди золотых звезд сияющее белел нарисованный голубь с раскинутыми крыльями, полностью сохранился и портрет какого-то небесного святого юноши в светло-красной одежде...*» відтворення складного прикметника «ясно-червоний» як і «світло-червоний» не сприяє точній передачі кольорової насиченості, заявленої в оригіналі.

Привертає увагу багаторазове вживання кольороназви **багрянний** у романі «Собор» (10 кольоровживань). Варто зазначити, що провідною семою в семантиці слова **багрянний** вже в давньоруській мові виступає сема «яскраво-червоний», що було пов'язано з процесом розширення його первісного вузького значення – втрати співвіднесеності з кольором барвника. Утворення з компонентом **багрян-** у романі «Собор» зазвичай використовуються в описах явищ природи: при колірній характеристиці неба, хмар, сонця, променів, рослинності: «*Темрява окутує кучугури, суцільно стоїть у бік степів, а багряні дзеркала озер придніпровських світять і світять угору пілотам, птахам, запізнілим рибалкам, чітко відбивають у своїй рожевості тіні комишів, кожної стеблинки-комишинки*». «*І доки багряніє, дихає небо по всьому Хаддніпров'ю, стоїть серед заводського селища весь освітлений, парусно-повний і чистий, як тоді у минувшині, коли вперше тут виник, вичарувався з душі своїх мудрих і дужих майстрів*». Використаний в російськомовному варіанті еквівалент «багровый», адекватно передає описи, створені О. Гончаром: «*Тьма окутывает сугробы, сплошь стоит в сторону степей, а багровые зеркала озер приднепровских светят и светят вверх пилотам, птицам, запоздалым рыбакам, отчетливо отражают в своей розовости тени камышей, каждой стебельки-комышинки*»; «*И пока багрянеет, дышит небо по всему Приднепровью, стоит среди заводского поселка весь освещенный, парусно-полный и чистый, как тогда в прошлом, когда впервые здесь возник, вышел из души своих мудрых и сильных мастеров*».

Зовсім інше семантичне наповнення, конотацію тривожності, загрозливості, смертності, таємничості реалізує прикметник **багрянний** у поєднанні з іншими метафоричними колоративами контексту контексти: «*По водах багряних, під небо багряне, у вирвища бурих димів заводських, що, поволи наближаючись, огортають, окутують його в багрянцю вічності. В ній, у тій багрянці, і відпливе. До берегів незнаних, в останню, найтаємничішу подорож, з якої ще не вертався ніхто*». У цьому прикладі всі одиниці «працюють» на колір, виникає опозиція: «життя-смерть», подана за допомогою повтору кольоросеми. Багрянний – «тривожний» і неминуче веде до смерті. Лексичні повтори надають змісту всеосяжності тривоги, її масштабності. Перекладачка використала дослівний переклад, зберігаючи семантичне і прагматичне наповнення уривку: «*По багряным водам, под багряное небо, в зрелища бурых заводских дымов, медленно приближаясь, окутывают, окутывают его в багрянцу вечности. В ней, в той багрянце, и отплывет. К берегам неизвестных, в последнее, самое таинственное путешествие, из которого еще не возвращался никто*».

Наступні відтінки червоного спектру, які використовує О. Гончар – **рожевий, бузковий** – фітокологативи, колоративи, утворені від назв рослин [4; с. 62]. Вживаються вони в тексті і в прямому значенні, при описі: 1) кольору шкіри новонародженої дитини: «*Дивом див було, що те пискляве, рожеве, безпомічне – то і є людина*»; у перекладі використано російський еквівалент «розовый»: «*Чудом было то, что то писклявое, розовое, беспомощное – это и есть человек*»; 2) явищ природи: «*Десь аж уранці, при світлі могутньої ранкової зорі, що на півнеба розкине ясно-рожеві свої вітрила, дніпровські рибалки випадково натраплять на цей безвесельний, блукаючий човен-стародуб...*» (укр.) – «Где-то утром, при свете могучей

утренней звезды, которая на полнеба раскинет **розовеющие** паруса, днепровские рыбаки случайно натолкнутся на эту безвесельную, блуждающую лодку...» (рос.), і в переносному: «... Солнце сідає за повиті млою пагорби, за далекі димарі, дніпрова гладінь **бузковіє, рожевим** береться, хвиля, вигинаючись, колишеється під гаснучим промінням важкими переливами оксамитами» (укр.) – «...Солнце садится за окутанные мглой холмы, за далекие трубы, днепровская гладь **лиловеет**, потом волна, выгибаясь, блестит в гаснущих лучах уже иными оттенками, колеблется то пурпуром, то тяжелыми переливами оксамитов» (рос.). Як зауважує С. Кондратенко, подібні фітокольоративи збагачують значення кольору, уживаючись для динамічного, інтенсивного прояву кольорових властивостей предметів [5].

Вдається Олесь Гончар й до використання у контексті відприкметникового okazіонального колоратива-іменника, який позначає рожевий колір і виступає індивідуально-авторською метафорою: «І якщо заблукана парочка стане на березі, то й силует парочки на дзеркальній **рожевості** відіб'ється...». У російському перекладі для передачі образності оригіналу використано метод перестановки «розовое зеркало». І хоч це не порушує загального сприйняття семантики контексту, міра образності знижується: «И если заблудившаяся парочка станет на берегу, то и силует парочки на розовом зеркале отразится...».

Не менш значущим у романі є чорний колір, який, як правило, асоціюється у респондентів з мороком, смертю, брудом, хаосом, чимось негативним. У романі він зустрічається досить часто і має підсилювальний характер по відношенню до темний, означаючи «дуже темний, повністю позбавлений світла». Використовується як у прямому значенні, передаючи колір сажі, вугілля, викидів заводських: «На цехах, кажуть, стільки сажі напало, що зараз доводиться лопатами згортати її, скидати, як сніг, – траплялися випадки, коли провалювалися дахи під тією **чорною** вагою», темряви, ночі: «"Волга" летіла крізь зелений тунель, місяць тільки прогулював збоку серед гілля червоним клубком і був на **чорному** небі якийсь зовсім зловісний», так і в переносному: «Назустріч синові пливе старий металург, назустріч місту, заводом, загравицям домен своїх, назустріч тим, ніколи не згасаючим, **чорним** соборам свого життя!» значенні, де метафора **чорні** собори життя протиставлена справжньому Соборові.

Активне використання дериватів, похідних від колоратива «чорний» часто зумовлено тональністю контексту, де вони здебільшого реалізують одне з переносних значень. Так, непрямого значення відад'єктив **очорнювати** набуває в конкретному контекстуальному оточенні, передаючи семантику дієприкметника «спотворений»: «Мамо, досить критики, не очорнюйте нашу світлу епоху, – зводить брови Микола. – Звільняйте нам стіл для цілком позитивної діяльності...». Також чорний має символічне значення «підступний, руйнівний». Так, до руйнацької сили належить один з персонажів Володька Лобода. Тому біло-сірий колір у описах Лободи молодшого поступово й переходить у чорний. Як кінцевий акорд характеристики Володьки чорний у словах Миколи Баглая: «Немає ненависті **чорнішої**, ніж ненависть ренегата», – стає засобом розкриття руйнацької суті Лободи молодшого. Подібний опис і Нестора Махна: «І на Махна в сумовитім роздумі дививсь. "Ти людина-легенда, чому ж діла твої **чорні**? Чому жаждоба руйнацтва така дужа,

така могутня в тобі? Чи світ іде до того? До того, що на сцену виступають тільки двоє: Руйнач і Будівник... Але знати б тобі: зайнятий руйнуванням неминуче деградує...». Зустрічається лексема чорний, яка має переносне значення «жалібний»: «**Чорною** жалобою ряс прикривали буйно-червоні шаровари лицарів Запорожжя». У російському перекладі усі ці слововживання подано за допомогою еквівалента із семою «чёрный», що вказує на схожість української і російської мовних картин світу на період активної діяльності О. Гончара. Такі когнітивні операції здійснюються за допомогою концептуальних переносів знання з понятійного поля джерела в понятійне поле реципієнта [6, с.300], адже суть метафори полягає в розумінні та описі одного явища вимірами іншого.

Стійкі лексичні одиниці з компонентом «чорний», використані у романі письменником, характеризують різні негативні емоції, вчинки та реалії людського буття і демонструють послідовність у символічному трактуванні «чорного» як кольору для позначення негативних аспектів людського буття.

Кількість вживання кольорів з семантикою сірого кольору склала 27 одиниць. Ад'єктиви вживаються в романі в прямому значенні: «Чавунна постать Титана у горішньому парку, над заводами. Закіптявілий він, аж **сірий** від пилюки (давню не було дощів)»; «Вікно відчинено, і за ним видно закурену сажею акаційку, хирлявий газончик, а трохи далі – **чорно-сіру**, столітньою курявою вкриту браму заводську»; «Перевдягалися, як оточенці, в буденну **сіру** одягу гречкосіїв»; «Найстрашнішим було для Віруньки, коли падало горіще і з хмари куряви так і пужнули врізнобіч великі **сірі** кажани, закружляли над людьми, над толокою сіпо, беззвучно» і в переносному, набуваючи у контексті додаткових смислових відтінків: використовуються на позначення присмерку, сутінок: «В **сірім** каламутті темряви всі помітили раптом, як вепрячі морди звідусіль шкіряться зі стін, ворухать іклами», буденщини (сірі дні): «Інших життя кидало на великі випробви, а що тебе жде серед цієї буденності, серед плину сірих днів, що деколи справді здаються "мов осінні пляжі...», виснаження, втоми: «За час, відколи вони не бачились, Таратута помітно змінився: під очима з'явилися міхури, обличчя брезгле, **сіра** втома на ньому лежить». Російською мовою «сірий» передається за допомогою аналога «серый», що знову ж таки є абсолютним відповідником для адекватного перекладу кольоропозначення.

Уточнення відтінків сірого кольору (сірий із металевим блиском) здійснюється за семантичного компонента – срібло (сріблястий), що у російському перекладі передано за допомогою лексеми-відповідника «серебристый» («серебристо»): «Повітряно-легке, як висячі античні сади, воно тоді ніби вперше народжується і не з димів, а з **сріблястої** мли світання, відкриваючи сонцю ажурність телевізійних веж, вигини мостів, каскади будинків, шпиль заводських труб»; «Жилаві зачіплянські акації жедуть ночами нового цвіту, чись кохання жде **сріблястих** акацієвих ночей»; «Сивий вус при світлі вогнища **сріблясто** блищить усміхом привіту чи насмішки» – «Воздушно-легкий, как висячие античные сады, он тогда словно впервые рождается и не из дымов, а из **серебристой** мглы рассвета, открывая солнцу ажурность телевизионных башен, изгибы мостов, каскады домов, шпили заводских труб»; «Жилые зачеплянские акации ждут по ночам нового цвета, чья любовь ждет **серебристых** акациевых ночей»; «Седой ус при свете костра **серебристо** блестит улыбкой привета или насмешки».

У цілому, семантика кольорової палітри Олеся Гончара засвідчує його постійний пошук найвідповідніших кольороназв у художньому цілому. В своїй творчій манері письменник іде від загальномовного значення назви кольору до індивідуально-поетичного, де проявляється найвища конденсація образного вживання, що здебільшого адекватно передано І. Новосельцевою у перекладі роману. Дана розвідка не вичерпує усього кола питань, пов'язаних із особливостями перекладу текстів, у яких репрезентовано колоративи з урахуванням їх лексико-семантичного потенціалу та текстотвірних можливостей. Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у здійсненні зіставного аналізу ад'єктивних утворень інших кольорів на лексико-семантичному, граматичному рівнях та функціональному рівнях.

Література:

1. Потебня А. Основы поэтики. Хрестоматия языкознания. Москва : высшая школа 1973, 388 с.
2. Гак В. Г. Теория и практика перевода. Москва: Высшая школа. 2002. 255 с.
3. Гончар О. Т. Собор : роман. Київ: Веселка, 1993, 287 с.
4. Honchar O. The Cathedral. Philadelphia: The St. Sophia Religious Association of Ukrainian Catholics, 1989, 200 p.
5. Кондратенко С. І. Лексико-семантичне поле фітоколіоративу «рожевий» у мовній картині світу Олеся Гончара. URL : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/dlgum/2010_9/Artcl_17.pdf
6. Lakoff G., Johnson M. Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought. N.Y.: Basic Books, 1999, 624 p.

Zhyzhoma O.O., Goly-Oglu T. B. Semantic compatibility of coloronyms in the comparative aspect

Summary. The article is devoted to the semantic compatibility of coloronyms revealed in the novel "Cathedral" by Oles Honchar in the comparative aspect, considering the national and cultural context of color symbolism.

The study of the lexical and semantic potential of the adjectival coloronyms "black" and "red" and their derivatives as significant components of the artistic context in original and target languages enables to find out their text-forming potential and national specificity as a manifestation of the society worldview in both languages. With the employment of color names, the author of fiction conveys a linguistic picture of the world; moreover, the use of coloronyms in a metaphorical sense is one of the additional means of accumulating national and cultural specificity of the text. The perception of color implies simultaneous impact on different senses, on the human worldview, as well as drawing relevant parallels and associations.

The study outlines the specific nature of color indications from the standpoint of cognitive semantics, provides lexical and grammatical characterization of the words formed from adjectives with root components 'black' and 'red' in the comparative aspect, considering their lexical and word-formation ground, describes the semantic compatibility of coloronyms in the original and target texts. Within the boundaries of comparative analysis, the denotative and connotative aspects of the content of the mentioned coloronyms in the original and target languages are studied. The research in the field of linguistic translation theory has also confirmed the impossibility of obtaining more or less relevant model of translation into another language without taking into account the connotative components of information. The article reveals the ways of building up associative meanings on the basis of connotative meanings, when the former links this semantic complex with other semantic complexes in the mind of a native speaker. At the same time, the practical aspect of the problem stated is carried out with the use of the Russian translation made by I. Novoseltseva. It means the comparison of the semantic structures of color lexemes of the Ukrainian and Russian languages as components of lexical and semantic systems and significant means of artistic expression, being at the same time representatives of cultural information,

Key words: color names, semantics, achromaticism, translation, comparative linguistics.

*Загородня Л. З.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри теорії і практики перекладу**Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка**Косенко А. В.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу**Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича**Беженар І. В.,**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу**Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ДЕЛАКУНІЗАЦІЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ЛАКУНАРНИХ ОДИНИЦЬ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню та опису основних методів елімінування лексико-семантичних лакунарних одиниць під час перекладу з англійської мови українською. У науковій розвідці з'ясовано сутність явища лексико-семантичної лакунарності. Зокрема, зазначено, що виникнення лексико-семантичних лакун зумовлено унікальністю мовних картин світу носіїв української та англійської мов та різноманітністю їхніх культур. У дослідженні автори розмежовують поняття «лексико-семантичні лакуни» та «реалії» (або «культурно-марковані лакуни»). Наголошується, що лексико-семантичні лакуни виникають внаслідок відсутності слова-відповідника за наявності концепту в цільовій мові, на відміну від реалій, які зумовлені відсутністю культурного концепту (поняття), а, відповідно, й слова на його позначення в мові перекладу.

У статті розглянуто шляхи делакунізації англійських мовних одиниць на позначення понять, які не отримали однослівної номінації або не набули форми сталого словосполучення в українській мові; досліджено способи перекладу полісемічних лексичних одиниць, відповідники яких не охоплюють усіх значень вихідної одиниці, і, відповідно, не можуть бути вжиті у перекладі; а також описано засоби елімінування родових та видових лакун. У науковій розвідці проаналізовано причини виникнення родових та видових лакун. Зокрема, зазначено, що їхнє виникнення зумовлено різними вимогами мов щодо необхідності передачі певної семантичної інформації у слові. У випадку, якщо деталі певного загального поняття є суттєвими для носіїв мови, то утворюються декілька слів, що позначають видові поняття; за інших обставин – створюється слово на позначення родового недиференційованого поняття.

Аналізуючи приклади перекладу лексико-семантичних лакунарних одиниць, відібраних методом суцільної вибірки із англійських художніх текстів та їхніх перекладів українською мовою, а також Інтернет джерел, з'ясовано, що до основних шляхів усунення лакунарності під час перекладу є використання описового методу; методу транскрипції або транслітерації; пошук аналога; прийом трансформації (тобто заміна однієї частини мови іншою при перекладі). У низці випадків, зокрема, під час перекладу родових та видових лакун можливе використання прийому

вилучення лакунарної одиниці з тексту з метою уникнення порушень норм мови перекладу. Автори статті звертають увагу, що вибір методу елімінування зумовлений специфікою вихідного тексту та обирається перекладачем.

Ключові слова: лексико-семантичні лакунарні одиниці, делакунізація, елімінування лакун, шляхи делакунізації, англо-український переклад.

Постановка проблеми. Переклад як потужний засіб міжмовної комунікації передбачає взаємодію різних культур та неповторних мовних картин світу. Під час такої взаємодії тлумач потрапляє в інше культурно-мовне середовище, в інший світ цінностей та законів спілкування [1, с. 251] та натрапляє на лакуни – національно-специфічні явища, що не мають прямих еквівалентів в цільовій мові. Це спричиняє серйозні проблеми під час перекладу, що іноді змушує мовознавців говорити про неможливість перекладу окремих виразів. Оскільки лакуни становлять особливу складність під час міжмовної комунікації, то питання лакунарності та способи її елімінування (усунення) неабияк цікавить перекладознавців, про що свідчить чимала кількість розвідок з цієї проблеми. Проте у більшості випадків предметом дослідження науковців стають реалії – поняття, пов'язані з національною специфікою побуту певного етносу. Проте не всі лакунарні мовні одиниці належать до реалій. Поряд із ними існують слова на позначення понять, якими можуть оперувати носії вихідної та цільової мов, проте ці поняття не набули в одній з них однослівної номінації. Згадані лексеми прийнято класифікувати як лексико-семантичні лакуни [2, с. 161]. Недостатнє вивчення проблеми лексико-семантичної лакунарності та методів її елімінування в англо-українському перекладі зумовили актуальність теми пропонованого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лакунарним одиницям та способам їх елімінування у перекладі присвячено чимало перекладознавчих праць. Зокрема, вагомий вклад у дослідження реалій як культурно-маркованих лакун та їх переклад цільовою мовою зробили болгарські перекладачі та лінгвісти С. Влахов і С. Флорин, українська мовознавиця

Р. Зорівчак. Проблему лакунарності продовжують досліджувати такі мовознавці, як Т. Анохіна, М. Онищук, О. Косович, Т. Тарасенко, Т. Ніколаєва та інші.

Метою статті є з'ясувати та проаналізувати сутність явища лексико-семантичної лакунарності, визначити та описати основні методи елімінування лексико-семантичних лакун в англо-українському перекладі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливості сприйняття навколишньої дійсності, своєрідність мислення та поведінки представників певного етносу, фіксуючись в мовних одиницях, відображаються в мові. Лексичні одиниці, що описують процеси і явища, характерні тільки для певного етносу, називають лакунарними. Основні труднощі, які виникають при перекладі лакун, викликані відсутністю їхніх еквівалентів у цільовій мові. Це, звісно, аж ніяк не заперечує можливості міжкультурної комунікації і здатності представників різних культур зрозуміти один одного. Порозуміння здійснюється за рахунок елімінування лакун, тобто усунення відмінностей між взаємодіючими мовними культурами. Процес знаходження аналогів, заміників або близьких аналогів має назву «делакунізація» [2, с. 232]. Сучасна перекладознавча наука розробила низку прийомів та методів, за допомогою яких здійснюється елімінування лакун.

У перекладознавчих працях наводяться різні класифікації лакунарних одиниць. З перекладознавчої позиції, на нашу думку, доцільніше підрозділяти лакуни на мовні, які виявляються при зіставленні одиниць різних рівнів мовної системи (фонетичного, морфологічного, лексичного, синтаксичного) та культурологічні [3, с. 685]. Лексико-семантичні лакунарні одиниці належать до виду мовних лакун і виникають внаслідок відсутності слова-відповідника при наявності концепту в цільовій мові. Отже, причиною виникнення лексико-семантичних лакун є незбіг семантичних обсягів корелюючих мов, що свідчить про унікальність мовних картин світу [2, с. 161].

Лексико-семантичні лакуни не слід ототожнювати із реаліями, які відносять до виду концептуальних лакунарних одиниць [3, с. 685]. Реалії позначають предмети матеріальної та духовної культури, які не мають аналогів в іншій культурі. Відсутність культурного концепту і зумовлює відсутність лексичної одиниці на позначення цього поняття у цільовій мові [4].

Видатний американський мовознавець Роман Якобсон зауважив, що мови різняться не тим, що вони можуть передати, а тим, що вони повинні передавати. Іншими словами, носії однієї мови повинні враховувати певні аспекти навколишнього світу, тимчасом як носії іншої мови не беруть їх до уваги [5]. Таким чином, при наявності тотожних об'єктів дійсності в житті обох народів, суспільна значущість цих об'єктів може різнитися. Тому на позначення певного поняття в одній мові створюється слово на позначення родового недиференційованого поняття, а в іншій мові, для носіїв якої відтінки, деталі цього загального поняття є суттєвими, утворюються декілька слів, що позначають видові поняття. За таких обставин виникають так звані родові та видові лакуни [2, с. 161; 6, с. 72].

Родові лакуни відображають відсутність загального найменування для класу предметів, видові – відсутність конкретних найменувань, найменувань окремих різновидів предметів або явищ. Наприклад, в українській мові немає загального найменування для дідуся і бабусі, а в англійській мові таке найменування є: «grandparents». Це родова лакуна для української

мови. З іншого боку, в українській мові, на відміну від англійської, немає диференційованих однослівних позначень для пальців ніг (toes) чи пальців рук (fingers). Це видові лакуни для української мови. Проте носії англійської мови лексично не диференціюють дієслова «мити» і «прати», «йти» та «їхати», «одружуватися» та «виходити заміж» і живають узагальнюючі слова «wash», «go», «marry» відповідно. Це видові лакуни для англійської мови.

Під час перекладу видових та родових лакунарних одиниць перекладач, насамперед, не повинен порушувати узусу цільової мови. Тому при перекладі родової лакуни зазвичай вживається відповідник, який є родовою лексемою для англійської мови. Для прикладу, перекладаючи слово «finger» (палець руки) тлумач не уточнює, яким саме пальцем – руки чи ноги – здійснювалася дія, оскільки вважає цю інформацію несуттєвою для носіїв цільової мови: «...says the girl, making images with her *finger in the sand*» [7] – «...казала дівчина, виводячи *пальцем фігури на піску*» [8].

У випадку перекладу англійської родової лакуни, перекладач змушений, опираючись на контекст, обирати родову лакуну. Так, під час пошуку українського відповідника англійському іменнику «brother-in-law» перекладач змушений робити вибір між поняттями «брат жінки», «чоловік сестри» – зять, шурин, свояк, дідер. Щоб уникнути порушень норм мови перекладу, іноді перекладачі вилучають слова з тексту під час перекладання [9, с. 100]. Наприклад: «*Well! that was also the time when my uncle Herncastle returned from India. My father discovered that his brother-in-law was in possession of certain papers which were likely to be of service to him in his lawsuit*» [7] – «*Так от саме в цей час і повернувся з Індії мій дядько Гернкасл. Батько мій довідався, що в нього є якісь папери, які можуть стати в пригоді для його процесу*» [8].

Асиметрія концептуальної бази носіїв англійської та української мов може проявлятися й у випадках, коли в англійській мові існує слово на позначення певного поняття, а в українській мові воно відсутнє. Це не означає, що носії української мови не можуть оперувати цим поняттям. Річ у тому, що в процесі історичного розвитку певне поняття не отримує однослівної номінації або не набуває форми сталого словосполучення [10, с. 206]. За відсутності українського відповідника делакунізація може відбуватися описовим методом, тобто використанням у цільовому тексті розгорнутого словосполучення, яке розкриває значення лакуни [11, с. 162]. Майстерність перекладача під час застосування такого прийому полягає у вмінні віднайти правильні слова для передачі змісту вихідної лексеми.

Для прикладу, за відсутності українського однослівного відповідника та словосполучення номінативного типу для лакунарної одиниці «confider» (похідної від дієслова «to confide» – «довіряти, ділитися з кимось найпотаємнішим» [12, с. 224]) перекладач делакунізує її описово, вдало використовуючи фразеологізм «вливати душу»: «*He's a great little confider*» [13] – «*Він мастак вливати душу*» [14]. При перекладі англійського іменника «packer» у наведеному нижче реченні тлумач змушений застосувати прийом трансформаційної заміни (вжити дієслово замість іменника), оскільки український відповідник – слово «пакувальник» [15, с. 74] – не може бути вжитий у цільовому тексті, оскільки він не відтворює значення вихідної одиниці: «*It's a very rapid packer*» [16, с. 28] – «*Я надзвичайно швидко спаковуюсь*» [17, с. 31].

Делакунізація лексико-семантичних лакунарних одиниць можлива також за допомогою використання аналогів вихідній лексеми. Головне завдання такого методу – знайти мовну одиницю, яка найбільш точно зможе передати значення вихідної лексеми. Позитивною стороною такого перекладу є його зрозумілість для реципієнта, якому в якості перекладацького еквівалента пропонується «рідне» поняття [11, с. 161]. Для прикладу, англійський іменник «follower» у значенні «той, хто спостерігає за вашими оновленнями в мережі», не може перекладатися за допомогою слів «послідовник, учень, прихильник, наступник, однодумець», які подані у словнику [12, с. 435], оскільки такі перекладацькі відповідники будуть некоректними. У такому випадку для перекладу слова «follower» українською мовою доцільно вживати слово «підписник» [18, с. 215].

Слід зауважити, що лексема «підписник» не зафіксована в 11-томному Словнику української мови (1970–1980) [19], вона є похідною від дієслова «підписуватися, підписатися» зі значенням «виявляти бажання, згоду на участь у чому-небудь (у збиранні коштів, пожертвувань тощо), звичайно записуючись у список» [19]. Таким чином, перекладацький відповідник «підписник» вживають, базуючись на аналогії (подібності, схожості) дій, виражених українським дієсловом «підписуватися» та англійським «follow», яке передбачає ситуацію, коли користувач за допомогою опцій «Подобається» або «Підписатися» на якомусь електронному ресурсі чи сторінці в соціальній мережі зголошується на безоплатне отримання актуальної інформації, реклами та новин. Лінгвісти не радять вживати слово «фоловер», що транскриптивно відтворює англійську лексеми «follower», оскільки таке поширення сучасних англіцизмів безпідставне за наявності українських еквівалентів [20].

Ще одним засобом усунення лакунарності є метод транскрипції або транслітерації. Використання згаданого прийому зумовлене намагання перекладача все-таки одним словом (нехай навіть іншомовним) заповнити лакуну. Проте слід пам'ятати, що такий спосіб делакунізації може викликати серйозні проблеми для читача, бо формально такі лакуни еліміновані, але семантично порожні [21, с. 69]. За своєю суттю цей прийом аналогічний запозиченню іноземного слова [11, с. 160].

Вибір методу елімінування зумовлений специфікою вихідного тексту. Наприклад, для англійської мови, на противагу українській, притаманна розгорнута типологія найменувань склянок. Наведемо неповний їх перелік разом із їхніми українськими відповідниками, що наведені у перекладному словнику [12; 15]: *snifter* – келих, завужений до гори (для коньяку); *glass* – склянка; *goblet* – келих, бокал; *flute* – вузька висока чарка; *schooner* – великий високий келих (для пива); *tumbler* – склянка для вина; *beaker* – склянка для вина, фужер; *highball glass* – високий бокал (стакан) для міцних алкогольних напоїв.

У художньому перекладі вживаються звичні для носіїв української мови слова «келих», «бокал», «чарка», «склянка», «фужер». Проте в Інтернет статтях, пов'язаних із торгівлею келихів або готельно-ресторанною справою [22], простежуємо їхні транслітеровані та транскрибовані відповідники, оскільки у цьому випадку форма, розмір та застосування склянки є суттєвими. Для прикладу: *snifter* – сніфтер; *flute* – флюте; *tumbler* – тумблер; *highball glass* – хайбол.

Мовознавці зазначають, що лакуни не є раз і назавжди усталеною категорією. Часто трапляється, що за певний історичний

період лакунарні одиниці «заповнюються», що зазвичай відбувається в результаті процесу запозичення або утворення нових слів власними засобами мови [10, с. 209].

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків. Лексико-семантичні лакуни зумовлені історичним розвитком мови та виникають під час міжмовної комунікації у випадку відсутності слова-відповідника за наявності концепту в цільовій мові. Делакунізація у перекладі здійснюється різними шляхами: застосуванням описового методу; методу транскрипції або транслітерації; пошук аналога у цільовій мові. Можливе також використання прийому граматичної трансформації, тобто заміни однієї частини мови іншою. У низці випадків перекладачі вилучають лакуни з тексту під час перекладання з метою уникнення порушень норм мови перекладу. Перспективою подальших наукових досліджень може стати комплексний аналіз сутності явищ граматичної та стилістичної лакунарності та вивчення основних методів їх елімінування в англо-українському перекладі.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Анохіна Т. О. Типологія лакуніконів англійської та української мови : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.17, 10.02.21 / Київський нац. лінгв. ун-т. Київ, 2019. 516 с.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
4. Ніколаєва Т. Д. Семантичні лакуни в англійській та українській мовах. URL: http://www.rusnauka.com/5_NTSTB_2007/Philologia/20376.doc.htm (дата звернення: 15.01.2023).
5. Дойчер І. Рідна мова визначає спосіб мислення. URL: https://texty.org.ua/articles/24885/Ridna_mova_vyznachaje_sposib_myslenna_ChASTYNA_PerShA-24885/ (дата звернення: 15.01.2023).
6. Тарасенко Т. В. Мовні лакуни у міжкультурній комунікації. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2016. Випуск X. С. 68–75.
7. Collins W. The Moonstone. URL: <https://www.globalgreybooks.com/moonstone-ebook.html> (дата звернення: 15.01.2023).
8. Коллінз У. Місячний камінь / пер. з англ. В. Коробка, Л. Суярка. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Collins_Wilkie/Misiachnyi_kamin/ (дата звернення: 15.01.2023).
9. Гаврилова І. М., Атанасова О. А. Переклад безеквівалентної лексики на матеріалі казок Братів Грімм. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Випуск 14. Том 2 С. 96–102.
10. Косович О. Мовна лакунарність як перекладацька проблема (спроби класифікації лакун). *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика* : зб. наук. праць. Київ : Аграр Медіа Груп, 2019. С. 205–211.
11. Білоус О. М. Теорія і технологія перекладу. Курс лекцій. : навчальний посібник. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. 200 с.
12. Англо-український словник : у 2 т. / укл. М. І. Балла. Київ : Освіта, 1996. Т. 1. 752 с.
13. Hemingway E. The Sun Also Rises (Fiesta). URL: <https://www.modernistweb.com/page/prose/52/chapter+10> (дата звернення: 03.02.2023).
14. Хемінгуей Е. І сонце сходить (Фієста) / пер. з англ. М. Пінчевського. URL: <https://zarlit.com/lib/heminguey/iafxr.html> (дата звернення: 03.02.2023).
15. Англо-український словник : у 2 т. / укл. М. І. Балла. Київ : Освіта, 1996. Т. 2. 712 с.
16. Salinger J. D. The catcher in the rye. Moscow : Progress Publishers, 1968. 248 p.

17. Селінджер Дж.-Д. Над прірвою у житті: Повісті, оповідання / пер. з англ. О. Логвиненка, О. Тереха, О. Сенюка, Ю. Покальчука. Київ : Молодь, 1984. 272 с.
18. Ганжа А. Ю. Підписник, підписчик, підписант, абонент чи передплатник, або кого «накручують» у соцмережах? *Культура слова*. 2016. № 84. С. 213–215.
19. Академічний тлумачний словник української мови. Онлайн версія академічного тлумачного «Словника української мови» в 11 томах (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 15.01.2023).
20. Приймак Д. М. Підписник, передплатник чи фоловер: як називати користувача соціальних мереж? URL: <https://www.kyivdictionary.com/uk/grammar/uk/how-to-say/pidpysnyk/> (дата звернення: 15.01.2023).
21. Костусяк Н., Приймачок О. Текстові лакуни міжслов'янського художнього перекладу в аспекті міжкультурної комунікації. *Лінгвостилістичні студії*. 2019. Вип. 11. С. 65–78.
22. Келихи для напоїв. URL: <https://harchi.info/blogs/san-ayt-j/kelyhy-dlya-narouiv> (дата звернення: 15.01.2023).

Zahorodnia L., Kosenko A., Bezhenar I. Delacunization of lexical and semantic lacunae in the English-Ukrainian translation

Summary. This article deals with lexical and semantic lacunas which can occur while rendering an English text into the Ukrainian language. The authors have attempted to find the main methods of eliminating lexical and semantic lacunas in the target texts. The essence of the phenomenon of lexical and semantic lacunarity has been clarified in this scientific research. In particular, the emergence of lexical and semantic lacunae is stated to be caused by the uniqueness of the language pictures of the world of English and Ukrainian speakers and the diversity of their cultures. In the article the authors have made a distinction between the concepts of “lexical and semantic lacunae” and “culturally marked lacunae” and explained the differences between these two concepts. A lexical and semantic lacuna arises in the case of the absence of a Ukrainian equivalent for a certain English lexical item and the existence of the concept of the English word in the target language, whereas culturally marked lacunae are caused

by the absence of the concept as well as the lexical item in the target language.

The ways of translating English lexical items which Ukrainian equivalents did not acquire the form of a word or a phraseological unit are studied in the article. The scientific research also deals with methods of rendering some meanings of polysemous words which have no equivalents in the target language. The authors have investigated the essence of the phenomenon of generic and specific lacunarity and analyzed the causes of its emergence. They also described the methods of delacunization (i.e. elimination) of generic and specific lacunas in the target text. In particular, the emergence of generic and specific lacunae is stated to be caused by different requirements of the source and target languages to convey certain semantic information in a word. If the details of a certain general concept were essential for English speakers contrary to Ukrainian ones, there formed several words in English denoting specific concepts of a general notion. Thus, specific lacunae emerged. If the details of a certain notion were not essential for English speakers contrary to Ukrainian ones, there formed only one word denoting general notion of a certain concept in the English language. Thus, generic lacunae emerged.

Thus, having analyzed common theoretical views upon the methods of translating lacunar lexical items and the data collected from original and translated texts of English literary works and Internet sources the authors draw a conclusion that the main ways of eliminating lacunarity in the English-Ukrainian translation are the descriptive method; method of transcription or transliteration. Meaning of lexical and semantic lacunas can also be rendered by means of using semantic analogies. Specific and generic lacunae can be omitted in a target text not to violate linguistic norms of the target language. The authors of the article emphasize that the way of delacunization of lexical and semantic lacunar lexical items is chosen by the translator and is determined by the specificity of the source text.

Key words: lexical and semantic lacunar lexical items, delacunization, elimination of lacunae, ways of delacunization, English-Ukrainian translation.

ЗМІСТ

 МОВознавство

<i>Aleksakhina T. O., Burenko T. M.</i> DÉFINITION DE LA PHRASÉOLOGIE ET DE SES PROPRIÉTÉS.....	4
<i>Альбота С. М.</i> НАСЛІДКИ ВІЙНИ У СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ REDDIT: ЛІНГВОСЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	9
<i>Андрушенко О. Ю.</i> СТАТУС ALSO У ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКИХ КОРПУСАХ ТЕКСТІВ: ШЛЯХ ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЇ ФОКУСУВАЛЬНОГО АДВЕРБА.....	13
<i>Башук Н. П.</i> ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЗДОРОВ'Я/GESUNDHEIT НА ОСНОВІ УКРАЇНСЬКИХ ТА НІМЕЦЬКИХ ПАРЕМІЙНИХ ОДИНИЦЬ.....	21
<i>Безгодова Н. С., Колесникова Л. Л.</i> СТИЛІСТИЧНІ ФІГУРИ НАДЛИШКОВОСТІ/НАДМІРНОСТІ ЯК ЗАСІБ ХУДОЖНЬОЇ ВИРАЗНОСТІ В СУЧАСНИХ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ.....	25
<i>Бернацька С. М.</i> ДО ПРОБЛЕМ РОЗМЕЖУВАННЯ СЕМАНТИЧНИХ ВІДТІНКІВ У СИНТАКСИЧНІЙ КОНСТРУКЦІЯХ.....	29
<i>Боговик О. А.</i> У ПАСТЦІ ПРОЛЕПСИСУ: ПРОРОЧИЙ НАРАТИВ У РОМАНІ ДЖИН РИС «ШИРОКЕ САРГАСОВЕ МОРЕ».....	34
<i>Бойчук М. В., Бойчук В. М.,</i> НЕОЛОГІЧНА ЛЕКСИКА ВОЄННОГО ЧАСУ В УКРАЇНІ.....	38
<i>Бондаренко О. К., Миронова Л. А., Ульянова В. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ УЯВЛЕННЯ ПРО СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ ЖІНКУ У ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАННЯХ.....	42
<i>Бухінська Т. В., Черська Ж. Б.</i> СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ “АЛЬТРУЇЗМ” (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ).....	46
<i>Винник О. Ю., Сологуб Л. В.</i> ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АНГЛОМОВНИХ ПІДРУЧНИКІВ З ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ.....	50
<i>Вискушенко С. А., Мосієнко О. В., Свиридчук Т. В.</i> СТРАТЕГІЯ ПЕРЕКОНАННЯ У ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВАХ БРИТАНСЬКОГО ПРЕМ'ЄР-МІНІСТРА РІШІ СУНАКА (РИТОРИЧНИЙ АСПЕКТ).....	54
<i>Галицька О. Б.</i> МОВНІ /МОВЛЕННЄВІ СТАНДАРТИ-КЛІШЕ ДЛЯ РЕФЕРУВАННЯ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ТЕКСТУ.....	58
<i>Герман Л. В., Шастало В. О.</i> ВІДАПЕЛЯТИВНІ ГОДОНІМИ З ФЛОРИСТИЧНИМ І ФАУНІСТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ.....	62
<i>Horodylovska M. T.</i> IMMIGRATION ACT AS A GENRE OF INSTITUTIONAL LEGISLATIVE DISCOURSE.....	65
<i>Григорян Н. Р., Дьоміна Н. Ю.</i> ПРОСОДИЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ АНГЛОМОВНОГО ПІСЕННОГО ДИСКУРСУ.....	71
<i>Gudkova N. M.</i> ADAPTATION OF ENGLISH BORROWINGS IN UKRAINIAN ECONOMIC DISCOURSE.....	76

CONTENTS

LINGUISTICS

<i>Aleksakhina T. O., Burenko T. M.</i> THE DEFINITION OF PHRASEOLOGISM AND ITS PROPERTIES.....	4
<i>Albota S.</i> THE CONSEQUENCES OF WAR WITHIN THE SOCIAL NETWORK ENVIRONMENT: LINGUISTIC AND SEMANTIC ANALYSIS.....	9
<i>Andrushenko O.</i> THE STATUS OF ALSO IN OLD ENGLISH CORPUS TEXTS: THE GRAMMATICALIZATION PATHWAY OF THE FOCUSING ADVERB.....	13
<i>Bashuk N. P.</i> OBJECTIVATION OF THE CONCEPT ЗДОРОВ'Я/GESUNDHEIT ON THE BASIS OF UKRAINIAN AND GERMAN PAREMIA UNITS.....	21
<i>Bezgodova N., Kolesnykova L.</i> THE STYLISTIC FIGURES OF THE REDUNDANCIES/EXCESSIVENES AS A MEANS OF THE ARTISTIC EXPRESSION IN THE MODERN POETIC TEXTS.....	25
<i>Bernatska S.</i> TO THE PROBLEMS OF DELIMITATION OF SEMANTIC SHADES IN SYNTACTIC STRUCTURES.....	29
<i>Bohovyk O.</i> TRAPPED IN PROLEPSIS: A PROPHETIC NARRATIVE IN JEAN RHYS'S WIDE SARGASSO SEA.....	34
<i>Boichuk M., Boichuk V.</i> NEOLOGICAL VOCABULARY OF THE WAR TIME IN UKRAINE.....	38
<i>Bondarenko O., Myronova L., Ulianova V.</i> PECULIARITIES OF VERBALIZATION OF THE IDEA OF A MODERN UKRAINIAN WOMAN IN PERIODICALS.....	42
<i>Bukhinska T., Cherska Zh.</i> SYNTACTIC PECULIARITIES OF VERBALISATION OF THE CONCEPT "ALTRUISM" (ON THE MATERIAL OF THE GERMAN LANGUAGE).....	46
<i>Vynnyk O. Yu., Solohub L. V.</i> PRAGMATIC AND LINGUISTIC FEATURES OF ENGLISH TEXTBOOKS OF HIGHER MATHEMATICS.....	50
<i>Vyskushenko S. A., Mosiienko O. V., Svyrydiuk T. V.</i> PERSUASIVE STRATEGY IN THE POLITICAL SPEECHES OF THE BRITISH PRIME MINISTER RISHI SUNAK (RHETORICAL ASPECT).....	54
<i>Halytska O.</i> LANGUAGE /SPEECH STANDARDS-CLICHÉS FOR SUMMARIZING OF PUBLICISTIC TEXT.....	58
<i>Herman L., Shastalo V.</i> HODONYMS DERIVED FROM APPELLATIVES WITH FLORA AND FAUNA COMPONENTS.....	62
<i>Городиловська М. Т.</i> ІМІГРАЦІЙНИЙ АКТ ЯК ЖАНР ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВЧОГО ДИСКУРСУ.....	65
<i>Grygoryan N., Dyomina N.</i> THE PROSODIC IMAGE OF THE BRITISH SONG DISCOURSE.....	71
<i>Gudkova N. M.</i> ADAPTATION OF ENGLISH BORROWINGS IN UKRAINIAN ECONOMIC DISCOURSE.....	76
<i>Gulich O. O., Hnyria A.</i> FEATURES OF THE INTERNET BLOGS LANGUAGE.....	80

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 59 Том 1, 2023

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.

Комп'ютерна верстка – Молодецька О.І.

Підписано до друку 08.02.2023 р. Формат 60x84/8. Обл.-вид. арк. 26,18, ум. друк. арк. 23,25.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 0423/270.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7623 від 22.06.2022 р.)

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Тел. +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua